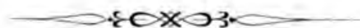
ГЛАСНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 63

РАЗЛИЧНА НАУЧНА ГРАЂА

СА 2 ТАБЛИЦЕ У ПРИЛОГУ

У БЕОГРАДУ 1885

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валожића

HARVARD COLLEGE
MAY 25 1893
LIBRARY

Преглед

СТРАНА

НЕКОЛИКО ПРИЛОГА

ЗА ЦРКВЕНУ И ПОЛИТИЧКУ ИСТОРИЈУ ЈУЖНИХ СЛОВЕНА.

саопштио

Љ. Ковачевић.

I.

У професора велике школе, г. Панте Срећковића, има неколико листа србуље, писате, од прилике, у XVI. веку. На тим листовима сачувао се кратак живот св. Наума, ученика словенских апостола Ћирила и Метода. Г. Срећковић био је љубазан, те ми је допустио да га препишем на чему сам му веома захвалан. Тај животопис гласи:

Месеца Декем'вріа .кг.(1) памет прѣподов'наго и богонос'наго от'ца нашего Наѹма, великаго чюдотвор'ца, иже въ Ливаніе дѣвол'ско, близь града Охрида.

Сьи прѣподов'ны и великіи от'цъ Наоумъ прозѣбѣ въ Миз'сію и по въспитании от' благород'ніих его вѣмены благород'ствѡ и богатъство в'сѣ ꙗко плевелы и прилепи се рав'ноапостолом Кѡн'стадінѹ філосѡфѹ и братѹ емѹ Меѳодію. Проходеште и оучеште рѡд' мѵсінскы и дал'матінскыи, последова их по въсѹд, и ꙗже до стараго Рима. И тамо блажен'номѹ Ан'дріанѹ папе по откръвен'ны(и) божіемъ изъвнъ града съ в'сѣю ѡпрнт'чѣю (тако) **сана цр-**

(1) По Голуб. спомен св. Науму празнује се 20 јуна. Историја прав. цркве, 659.

ков'наго и град'скаго прѣд'срѣте съ ч'стиѡм' (тако) же велиею. Богь же покавы чюдеса и исцѣлениїа многа и прославы светыи свои. Таже бож'ств'нѫю ([1]) лутѹргїю въспѣваше и Кѡн'стан'тина фїлосѡфа въ иночьство пострїзаетъ и Кѵрїл'ла именова и свештен'ника поставлѩетъ, Меѳодїа же ар'хїепископа Моравѹ (тако) и в'сѣ Панонїе рѹкоположи. По сьврьшены(и) же лутѹр'гїе над' в'сѣ книге прѣводимїе от' грьчьскы (тако) вь блъгар'скыи ѥзыкъ в'сѣмы показа, ибѡ самы книгы, раз'гыбаюште се, и казокахѹ ([1]) се. И рече папа: Благословенъ богъ, сїе книгы сѫт истин'наа ж'рътва приношенїа живот'ны благоѹгод'ни боговы. Тѣм' же и Климен'та и Наѹма съ прочїими свештен'ници и дїаконы рѹкоположи и заповѣда ꙗко да се в'сѣ правило съвръшитъ вечер'ное и ѹтрънюе блъгаръскаго писанїа въ великы храм' светаго апостола Петра и Пав'ла ѡ ѥже и быс(ть), такожде и лутѹр'гїа от' всѣх кѹп'но съвръши се и ѡ в'сѣ(х) бога прославише, показав'шаго такова чюдеса. Ꙗко въ неколїко време скон'чавает' сѧ въ Римѹ богонос'ны Кѵрїл'лъ месеца ферфарїа .ді. и положи се в'сехвал'ное тѣлѡ ѥго въ храмъ светаго Климен'та римскаго, очченика светаго апостола Петра. Богъ же показа чѹдеса и знаменїа светымъ Кѵрїл'лѡм' и по съмръти и прославы своѥго ѹгод'ника истин'наго. Меѳодїе же отложи жалост' присснаго брата своѥго Кѵрїл'ла и приємъ от' блажен'наго Ан'дрїана папѹ (тако) распѹстенїе и съ в'сѣмы ѹченицы отиде въ Панонїѹ въ град' Моравѹ иже наследы архїеренствѡм и тамо оустроивъ добрѣ и наѹчивъ. По съмръти же Меѳодїа наста въ архїеренство некотори влъхѡвъ, Виглиско именемъ, испльн' ѥресы Македонїа и Аполїнарїа, и раз'врати в'са ѹченїа Меѳодїєва и ѹченицы ѥго много томивъ и тъм'ницы и ѹзи велїе прѣдаде. Светыи же богѹ помолив'ше се и трѹс' бываетъ великъ и

([1]) У оригиналу: бож'ств'ною, казокахо.

двое и трое ꙗко в'сѣм изъ домѡвь избегнꙋти, развръзают' съ двѣры тътминцѣ и веригы разрѣшают' се ѡ ногах и рꙋкахъ. И семꙋ чꙋдѣсы в'сы ꙋдивише се и светыихъ велїкїих нарекоше; нъ дꙋхѡбор'цы сїа прѣкорнише въ вел'зевꙋла, ꙗко же при Христе моемъ Їꙋдеїе, и сихъ во далече от' земле(1) съ томенїемъ велїемъ изденꙋше. Овы же прах ѡ под ногама отрѣсоше по писаное (тако) и къ Дꙋнавꙋ земли прїидоше, и тамо некоторѡмꙋ вел'мꙋжоу единород'на сына ꙋмрьшꙋ (тако) молитками въскрѣсоше, и дѡм его просвѣтише и съ инѣми многымїи весы тои иже и ч'стїю (тако) велїю получише от в'сѣх, абїе ꙋстрьмише се къ великои рѣце Дꙋнава и тꙋ молитвами и чꙋдѣсемъ божїемъ трое дрѣвеса свѣзꙋютъ павитѡм и име светѣи троицы призиваютъ, прѣз' онъ полъ прѣходет(1) рекꙋ и достизаютъ Бѣлъграда, и тоу от к'нѣза Радислава(2) велїю ч'стъ въспрнемают', и благословенїе и радѡстъ дадоше. Таже расеаше се овы по Мыи'сїю, а овы по Дал'матїю и Дакїꙋ, и слово божїе оумножише по в'сꙋдꙋ сторыцею. Наꙋм' же и Климен'тъ прїидошѣ въ странах илирїискыхъ и лихнидон'скыих и въ Ликанїе дѣвол'ское прї краи езера охрїт'скаго града, междꙋречїе. Великꙋю(3) обитѣлъ Наꙋмъ сътвараетъ и храм чиноначел'ника Мїхаила архаггела и всѣх сил' небесних съ богатъствѡм и повелѣнїемъ благоѵьстиваго цара блъгар'скаго Мїхаила Бориша и сына его Сѵмеѡна цара, тогда текꙋште лѣто ҂ѕꙋгї (905). И в'са благоꙋгод'на богꙋ оустроивъ ико и тамо скон'чавает съ блажен'ны Наꙋмъ въ глъбокꙋю(3) старѡст' и дꙋшꙋ въ рꙋцѣ божїи прѣдадѣ мѣсеца Декем'врїа .кг., и съпрѣтавает се ч'стное тѣло его божстъв'ними рꙋками архїереа Христова Климен'та охридъ-

---

(1) У оригиналу: землю, прѣходꙋт.

(2) У животу св. Климента старешина београдски звао се Боритакан Хилфер. стр. 80.

(3) У оригиналу: великою, глъбокою.

скаго и полагает' се чьстно въ гробъ от деснагѡ въсѝлїа (тако) **храма. Богъ же прославы его чюдесамы велїами** (тако) **и в'сакы болести и езы**([1]) **исцѣлѣѥть и бѣсы изъганѣѥть.**

II.

У мене има једна рукописна књига, у којој су описани животи четворице светаца (Дионисија и Јована Колоса, олимпских испосника, Јована Колова и Јанићија Великог, атонског испосника), једно чудо св. Богородице, историја од створења света до смрти јудејског цара Јосафата и пророштво за последњу десетину XVII. века.

У животу првог и последњег испосника имају два три места, која се тичу најстарије бугарске историје, и која је вредно објавити.

1. У животу Дионисија, који је живео у време патријарха Јеремије, казује се, да је, после десето-годишњег живљења у Св. Гори, избран био за игумна манастира Филотеја „**да не запустѣеть и погибнеть до коньца**“, јер је тада био „**болгарскїи**“, те он одмах, чим је постао игумном, „**чинь больгарскїи въ наше вънесли благочинїе попече же се и ѡ книгах да боудуть еллинскые и ѡ вьсем елика бѣху нужднa и потребна ѡбители**“, али после неког времена, „**понеже бѣху нѣцыи Болгари злоомысьлнїи, иже възненавидѣша прѣподобьнаго, ѩко измѣнии чинь их, и творах8 ему по вьса дни пакости**“, — узме са собом „**нѣких добродѣтелных инокь**“ и отиде „**вь скиты верронскые**“.

2. У животу Јанићијеву има спомена о војни између Бугара и Грка крајем IX. и почетком X. века. О војни вођеној за владе Константина VI, и матере му Ирине говори се у том животу овако:

„**Въ ѡно време воеваху Фракїю Болгари. Царь же римскїи поеть воѩ и великаго Їѡаникїа и проучих мужьствьных,**

([1]) На дну листа место ове речи долази: **ен'зы**.

и дадоша брань. И егда видѣ изредны конникъ Іѡанникїи, ꙗко побѣждахꙋ се Римлѣне и покриваше се земле оубиваемыми, потече ꙗко дрꙋгїи Давид, тьмы иноплеменник оубивал, и толико мꙋжьство показа на тои брани, ꙗко ѡбратиша се въспет иже прежде гонештїи Болгари и съсѣцахꙋ их немилостивно иже от них гонимиїи. Наипаче же единаго великаго кнеза исхити силою от рꙋкь врагь светыи, иже имѣхꙋ его свезана, и течахꙋ сь ним скоро, да и имꙋть плѣнника“.

По што га за ово јунаштво обдари цар, Јанићије навали на једног „**велми храбраго Болгарина, иже стоеше на едином тѣсном мѣстѣ и оубиваше многих Римлен', ꙗко крѣпокь сыи и силень, и ѡбезглавивь того, иже толикихь оуби Римленъ, принесе царꙋ главꙋ его, дарь многоцѣнньь**“.

Друго једно место у животу Јанићијеву гласи:

„**Егда възет Никифорь** (802—811) **царство, въ врѣме ѡно имѣхꙋ Болгари многих плѣнних римских. Сие оувѣдевь чловѣколюбивыи Іѡанникии, имѣ желанїе да их избавит от тьмнаго оузилишта, идеже стрежахꙋ их веригами желѣзными свезаных**“. За тим се прича, како их је чудом избавио и кућама пустио.

III.

У народној библиотеци у Београду чува се, под бројем 157, један прилог српске редакције за месеце септембар — јануар. Из тога прилога вреди да се објави:

1. Опис преноса тела св. Илариона, епископа могленског(¹) (празнује се 21 септембра), чиј је живот опширно описао патријарах Јевтимије. Он гласи:

Царствꙋюштꙋ Калоѡаннꙋ царꙋ бльгар'скомꙋ и приемшꙋ грьчьскꙋю землю Тракїю, Македонїю и Еладꙋ(²) **и**

(¹) Лист 106 β—107a.

(²) У патријарха Јевтимија место Јеладе стоји: „**Тривалы же и Дальматїю**“. Star. I. 84.

нніи грады многіи, и доиьдьшв до града мегленьскаго и того прием'шв, обрѣте ракв прѣподобнаго епископа Іла-ріона и божьств'ною ревностію раждег' се, вьсхотѣ прѣне-сти светаго мошти вь свои емв настол'нын царствоующтіи градь Трьновь, еже и повелѣ свштіны еже подь обвластію его. И двигоше мошти сь радостію светаго оть града того. Оуслышав' же патріар'хь Трьнова града и вьсеіе земліе бль-гар'скыіе пришьствіе светаго, изыде сь епископы и сь вьсѣмь приу'том своим и сь многінмь народомь съ свѣштами и кадилін и сь вьсакінми благоухан'німи воньами на срѣтеніе светаго, и вьзнес'ше положише вь градѣ Трьновѣ мѣсеца сего .ка. дьнь. И миноув'шінмь мнѡгінмь врѣменемь, и вьсприемь царстві скиптры новы царь Іѡаннь Асень, сынь стараго Асѣня цара, и быс(ть) царствоуеи и ѡбладае над Бльгары и Грькіи же и Фрѫгы, Срьбли же и Арба-насы, и всѣмы грады оть мора до мора, изволи се томв царв Іѡаннв съзыдати црквъ въ име светынхь великомв-ченикь .м. И тако црквы сьздан'нѣ быв'ши и оукрашен'нѣ благолѣпиѣ, вънесен'на быс(ть) рака сь мошт'ми трьблаже-н'наго Іларіѡна светителя и положен'на сь чьстію, подаіе цѣльбы вѣрою къ нему приходештінм, егоже молитвами да сподобит нын господь царствію своемв(¹).

2. Кратки живот и пренос тела (лист 185—188) „све-таго и праведнаго Михаила воина“, Бугарина из Потуке (успомена 22 новембра).

Михаилов животопис слаже се готово у свему с оним који је објавио Хилфердинг по рукопису XIV. века, бугарске редакције (Собран. сочин. I, 49—50; по томе рукопису пра-знује се његова успомена 12 септембра). Из описа овог уверавамо се, да има скоро седам векова, како се на словенском

(¹) По Јевтимију тело Иларионово пренео је у цркву 40 мученика Ка-лојан, што није истина, јер је речену цркву подигао Јован Асен II. Раковски, Асен I. 9.

југу приписује Михаилу **војнику** оно дело, које побожна легенда присваја св. Ђорђу, т. ј. да је убио аждају и спасао од ње девојку([1]). Ево тога **животописа**([2]):

Тьи светыи блажен'ны (божїи) Михаиль бѣше вь лѣта благоуьстиваго цара Михаила от града Потѹкы, родѡмь сы Бльгаринь, не нѣкако от нижнїихь, нь вьсеблагоуьстна (вьсеуьстна) и благовѣрна рода сьи, и прьвѣе от прьвородных' христїань, егоже и нарекоша родителїе его свето дѣте и инїи мнозѣ. Юнь *же* сы иже иꙁ младости свое (и иꙁ младенства своего) чисто поживь житїе и страхь божїи †вииѹ† прѣ(д) ѡчима имѣе, милостиннѩми же и постом, (пощенїем) и кь ништїим' рѹкоподатель †и посѣтитель† болѣщїим, кротькь и смѣрень, и вьсакїими добродѣтел'ми оукрашень. Дошьдь же до вьꙁраста .ке. тїимь лѣтомь и по чинѹ вони'скомѹ иꙁбрань примикїрь сы над вои довол'нїими([3]). Бысть же вьꙁдвиженїе Еѳїѡплѩномь и Агаренѡм' на рым'скыи градь и нарѡдь христїанскые дрьжавы и царство; вьꙁдвиже се (вьꙁдвигоше же се и) рым'сцїи людїе сь мнѡгїимь множьствѡм †и† на Агаренїи пошьдыше, и мнѡжьствѹ быв'шѹ агарен'скомѹ еꙁыкѹ, видѣв'ше же Рымлѩне ѩко поснлают (поснлѣють се) се Агаренѣ и Еѳїѡплѩне, на скорѣ вьси на горѣ (вь горых) бѣжааше, †бѣг'ствѹ се даше† скроꙁѣ (и сквоꙁѣ) скровна мѣста. Свети же Михаило не оубоѩ се,

---

([1]) У Записк. акад. наукъ, Томъ XXVIII. Ч. I, 412 - 413, објављен је рукопис из XIII. века, па и у њему долази спомен Михаилу (22 новембра), истина без описа живота, али се у тропару пева, како је убио „звера“, одсекао му главу и спасао „девојку“. — Штета што је животопис Михаилов умакао пажњи Ст. Новаковића, кад је писао мимогред кратку, али врло језгровиту расправу о св. Ђорђу (у Star. XII).

([2]) Што је штампано у загради, друкчије гласи у Хилфердинга; што има само у нашем рукопису, стављено је између два крстића; што има само у Хилфердинга, стављено је између две звездице.

([3]) У Хилфердинга „колнымин“, из чега је он извео, да су Грци најмали „Бугаре или Словене“. l. cit. 50.

нь своје люди непрѣстан'но потврьждаше. Видѣвь ꙗко *вси* Рымлꙗне бѣжаше, †и† абїе просльзыв' се, паде ниць на землю, моле се Богоу ѡ христїанехь, глаголе: господи, Їисусе Христе, боже вьседрьжителю, и проучие. *И* скон'чавь молитву, оустрьми се на иноезычникы съ своими вои, и въшьдьшу (въшьдь) посрѣдѣ бесчисльнаго множьства Агарень и Єѳїѡплꙗнь, и всѣх побѣдивь разгна. Самь же тьи сь своими вои (и вьси вои его) ни едии' †же† (не) крѣж(д)ень быст.

И възкратив' (възврати се) се от рати тое, †и† шьствїе начеть творити къ дому своему, †и въсхотѣ доити нѣкоего мѣста† (и приспѣвь до тиранскаго([1]) мѣста) и въсхотѣ почити ту. Бѣше же въ мѣсте томь езеро велико, и исхождааше (схождаше) †изь езера того змїи и поꙗдаше† чловѣкы и скоти. Видѣв' же рабь его при ѥзерѣ дымь и прием на скорѣ ꙗстїе и идѣ тамо идѣже бѣше днмь исходѣ, и ѡбрѣте дѣвицу †сѣдештоу†. Она же сказа ему ѡ змїи томь. Оному же на ню вьзирающу и вьнимающу бесѣды ѥе, засмудише (прикадише) се ꙗстїа господина его. И принесе ꙗстїа къ рабу божїю Михаилу. Иъпроси его: „по что оукьснѣль (оумоудѣль) еси и присмудише (прикадише) се ꙗстїа“? Он' же повѣда (оповѣда) ему *вьсꙗ* ꙗже слыша от дѣвице. Рабь же божїи Михаиль сїа (си) слышавъ, поиуди (и поноудивь) своје раби ити сь нимь. Ѡни же не вьсхотѣше. Блажен'ны же, помолив' се и сътвори знаменїе чьстнаго крьста на лици своемь, и вьсѣдь на конь свои, и поемь раба своего бол'шаго([2]), и дошьдьше на езеро, идѣже бѣше дѣвица, и въпроси ю ѡ вьсѣм и како пришла еси сѣмо (само)? Она прѣштлаше ему отїити звѣр'скаго рад(и) снѣденїа. И сказа ему како имааше обычан градь ть давати дѣти своје на

([1]) У Нар. песмама и причи о св. Ђорђу — Тројан град. Star. XII. у поменутој расправи.

([2]) У писаној легенди о св. Ђорђу долази његов слуга Пасикрат.

изѣденіе ꙁмїю. И повелѣ рабȣ своемȣ отїити сь конѥм и стоꙗти далече. Рабь же божїи паде ниць на ꙁемлю (ꙁеми) и помоли' се Богоу, †и† по молитвѣ, вьставь, и се ꙁмїи ꙗвы се по срѣдѣ еꙁера свистае и вьꙁвишаше се вниꙗ его от еꙁера сежанїи .к., опашь †же† его биюшти по водѣ идѣꙗше лак'ти .м., и отврьꙁь т р о ѡ оуста. Светыи же приѥмь штить и мьчь и отсѣче лȣкавомȣ т р и г л а в ы привидѣнїе. Ꙁмїи же сви (свивь) опашь, оудари светаго вь десиȣю ланитȣ и вь лѣвȣю рȣкȣ †и† ранȣ емȣ сътвори (сьтворти) и малодȣшьствовавь (мало беꙁдоушьствовавь) пакы скоро вьставь (вьста). Рабь же еговь (его) таковое чюдо видѣвь, тече вь градь и вьꙁвѣстїи быв'шꙗ. Граждане же изьшьдьше иꙁ града, сь свѣштами и кадили на срѣтенїе светаго, славеште Бога. Дѣвыцȣ же прѣдаст' родителюм его (ею).

Светыи †же† пȣть шьствȣе, прїиде вь дом свои, и прѣбывь (пробывь) мало д'нїи, прѣдаст' блажен'нȣю свою дȣшȣ господевы, егоже иꙁ млада вьꙁлюби, и прѣиде въ небесное царство ꙁнаменїа же и чюдеса многа творе, цѣльбныѥ дары даю притѣкающїим (притеюштимь) кь нюмȣ сь вѣрою.

И царствȣюштȣ *великомоу* царȣ Калоїѡан'нȣ и прием'шȣ Потȣкȣ, прѣнесе светаго Михаила. И слышавь патрїар'хь Василїе, †и† иꙁыде сь вьсѣмь прич'томь и болꙗри на срѣтенїе светаго, сь свѣштами и *сь* кадили. Приѥм'ше же царь Калоїѡаннь и патрїар'хь, вьнесоше (вьꙁнесоше) светаго вь градь (богоспасныи цариградь) Трновь и положише его вь велицѣ патрїар'хїи црькви светаго вьꙁнесенїа (1) †господа нашего Їисȣса Христа† вь рацѣ новѣи, егоже молитвами господь богь нашь да сподѡбит ны царствїю своемȣ, аминъ.

3. Кратки опис мученичке смрти владика Мануjла, Ђорђа, Петра и Леонта, воjвода Јована и Леонта, Гаврила,

(1) Погрешно пише у „словено-бугарскоj“ историjи Паjсиjе, да je Михаило пренет у цркву 40 мученика. Голубин. Истор прав. цркв. 665.

Сионија и Парода, свештеника, и осталих 377, које је погубио бугарски кнез Мортагон(1) (спомен 22 јануара). О њиховој се смрти казује ово (лист 317):

Сїи светїи оть различнїихь епархїи и мѣсть сꙋште, вь Андрїановѣ градѣ живꙋштеи, Бльгаре же неразоꙋмнїи, не познавающе Христа Бога быти истин'на, изыдоше вь Макѥдонїю и Тракїю плѣнише, ѡбьтичюще и самого Цариграда, въ Ан'дрїановь градь доидоше и того за три мѣсеца ѡбьсѣдоше и поплѣнише и елицѣхь обрѣт'ше. Сїа же творахꙋ въ царство злоуьстиваго Льва Ар'менина, царствꙋюштемꙋ над Грькы, и Крꙋмꙋ воеводствꙋюштꙋ над бльгар'скым езыком. Томꙋ же Крꙋмꙋ(2) плѣнив'шꙋ дꙋшь .м. тысꙋшть съ нимиже и светѣишаго епископа, стрьмоглавь помѣтнꙋвь того сътьп'ка трьклети.

Кроумꙋ же злѣ животь изврьг'шꙋ, Дицен'ть(3) воевода над Бльгары бывъ, сꙋровь, безчловѣчьнь, иже и великаго ар'хїерея Манꙋила на двое растесавь и роуцѣ оть рамена отсѣкь вь снѣдь скврьны псомъ помѣтиꙋ. И безꙋчїѥмь оуязвлѥнь бывь, оть своих сꙋштїихь оубиѥнь бывь, Мертагонь же начелїе приѥмь, въсе христїанїи, неповинꙋюштїих се отрѣшти се Христа, безчловѣчнѣ сътвори, ѡвѣхь оучами и закон мꙋчивь и сꙋштаго живота лишїи, светаго архїерея Геѡргїа Девел'(т)скаго и Петра епископа Христа бога проповѣдаюштїихь и вѣрныѥ потврьждаюштїихь прѣбывати вь благоуьстивѣмь повелѣнїи, даже и до съмрьти жьзлїѥмь безмилостивно бивь, мьчѥмь светыѥ главы имь отсѣче. Такожде и множьство дрꙋгыих .тоз. мьчное осꙋжденїе на нихь наведѣ; Їѡан'на же и Леѡн'та,

(1) У синаксару бугар. редак. од 1340 год. ово се приписује Круму и Цоку (Хилф. l. cit. 51).

(2) У оригиналу погрешно „**Кругꙋ**“.

(3) Голубински наводи после Крума Дукума, Диценга, па тек онда Мортагона. На речен. месту 212.

христїанскыѥ воѥводы, мьчемь посѣче; Леѡнта же, иже вь светыхь епископа никиенскаго, бытїемъ скопцꙋ, мьчемь пропра оутробꙋ его; Парода(1) же, свештен'наго свештеника, каменїемь того ѡсꙋдїи, и нихь проуїнхь, раѕлнчнїими томленїими оумꙋчивь, съмрьти прѣдас(ть). Не тьчїю сьи ѕлоучьстивьїи Мертагонь, нь и елици начел'ници по вьсприѥтїю бык'ше над Бльгары, многыѥ христїанїи раѕлнчнїими мꙋками съмрьти прѣдав'шеи, жиѕнь вѣчнꙋю тѣмь исходатаише.

IV.

Одговор цариградског патријарха Ђенадија II. (1453 до 1459) на питања синајских калуђера.

Е. Голубински у „Историји православне цркве бугарске, српске и румунске“, на страни 592—594, пише, да се српски богомили у грчким изворима XV. века зову јоште „кундугерима“ и „кудугерима“, и за доказ наводи посланицу цариградског патријарха Ђенадија II. и Халкондила(2). По његову мишљењу ово им је име дошло од ливанских друза, јер су се ови друкчије звали „кутугери“ и у своју су секту привукли били многе манихеје, како се често богомили називљу.

Добротом г. Косте Андријашевића, сада учитеља у Ваљеву, дошла ми је до руку речена посланица Ђенадијева(3) у српском преводу, а у рукопису, који неће бити млађи од половине XVI. века. Посланица је у почетку окрњена, али, на срећу, одговор патријархов, који се тиче херцега Степана Косаче († 1466), „босанског“ владике и хумских „кудуђера“ (богомила), у целини је сачуват.

(1) Гаврило и Сионије изостали су, ваља да, погрешком преписачевом.

(2) Отуда се у Орбина зове Херцеговина Худвергијом место Кудуђеријом.

(3) Г. Андријашевић набавио ми је, учитељујући у Пироту, и онај зборник под II. на чему сам му веома захвалан.

Посланица гласи:

(па)трїархы, кѵр Еѵѳїмїе и кѵр Матѳеи и инїи, горе на катихѹменѹ патрїархїе и вь паракліѕїи светаго Ѳеѡфїлакта близь келїе ихь, нь вь сьборнѣи цркви и праздникѡхь лїтѹргїсахѹ сь чинѡмь вьсѣмь; толико ѹбо может лїтѹргїсати тамошныи епископь самь, колико и вь светѣмь Ѳеѡфїлакто светыи патрїархы ѡнїи, понеже нѣсть тамо градь, ни мирь, ни людство мир'ско, нь поѵстынѩ, и манастырь, и инѡци, тяже ѡт нѹжде и законѹпрѣложенїе бываеть.

в҃ (1)

Аште ѹбо не обрѣштет се дїаконь, сего ли ради да останеть освештенїе епископово, и инѡкомь хотѣштїимь осветити се ѡт нюго? Ни, мы же разсѹждаемь и множае, ꙗко светѣишїи патрїархьї ерѹсалим'скыи. Аште не имать дїакона вь великых праздникѡх, да не останеть лїтѹргїа его, и освештенїе христїанѡм покланꙗюштїим се да бывает' же сице. Да ѡблѣчеть свештеннѹю одеждѹ патрїархь вь ол'тары, и стоить вьнѹтрь вь мѣстѣ светые трапезы, и елици сѹть, аште и многїи свештенници, стоеть вьнѹтрь. Единь же, иже проскоми(ди)сать, дь сьтворить вьходь сь светыими, и прѣдаваеть ихь патрїархѹ. И сице бываеть свештен'наꙗ литѹргиа, и патрїархь освештаеть людїи, ꙗко же есть обычаи и трѣбованїе, такожде вьсакь митрополить и епископь, егда бѹдеть нѹжда лїтѹргїе и дїакон не обрѣштет се: —

г҃

О епископѹ иже ѡт Боснѣ. И ꙗко сьтвори тамо многыхь ѡт кѹдѹгерь вь повинованїе грьчьскые цркве, сице и сь ѹлюбоѹчьсти се да и господара хер'цѣга, иже юс сьдрьжатель чести ѡт Боснѣ, и ихже вьзможет тамо сьтворити христїаны православни вь цркѡвь нашѹ. — Хотѣхь творе-

(1) У рукопису означени су са стране само трећи и пети одговор, а остале сам по смислу сам обележио.

штїихь сїє и ѡт нашихь нѣкыихь, нь где ревность таковаа? Обаче господарь ѡнь, ꙗвлєнно ѕко не разлучает се сьвршенно ѡт кудугерь, за ѡтьчьства властѣль страх, и строенїемь покрывает се, да таковаго ради ковар'ства привлѣчеть друзѣхь вь дѣнство епископово, ес же вьнутрь христїанинь ѡт малаа времене, сего ради и посилаеть кь христїаномь милостыню; аште ли не би быль христїанин', не би хотѣль метнути светиѣ имѣнїа своа. Сего ради ѕко епископа аште помѣнете нѣкогда, не сьгрѣшаете; ѥс бо православ'нь и херотонїа православному присному патрїарху мѣсту тому, довол'но ꙗко нѣсть когда потрѣба да лїтургїса вь обителн. Аште ли нѣкогда времєнѡмь ꙗвит се быкь двомысльнь и покрьвень, иже тогда дльж'ныи есть оскрьбити се ꙗко прѣварены ибо господь нашь рече: ꙗко прїемлѥи пророка вь име пророче, и прочаа; блажении же Їѡ(ан): вьсакь духї исповѣдуеи господа Їѵ. Христа, и прочаа, ѡт бога ес; и вьсакь не исповѣдуеи, ѡт бога нѣст. Сего ради, и светаа црькѡвь исповѣданїе человѣку прїемлеть и удовлѧет се; человѣческаа же помышленїа и будуштаа никто же вѣсть, тьчїю єдинь богь.

Д҃

И аште принесеть милостыню ѡт господара оногѡ, прїимѣте ю, и паче на пол'зу ему да сьдрьжит се вь христїан'ству. Не помените же того господара вь лїтур'гїи ꙗвлєнно, понєже не ѡткрываеть христїан'ство. Вь благодаренїи же трапезы ваши, настоешту епископу, хоштете молити се о нємь, ꙗко господь богь да сьхранить животь господара хер'цѣга и иже сь инымь сьприснїими црков'ными синѡвы сьвршаема вь послѣднюю вѣру его. И рештн господи помилуи оними єдиногласно, не забавлꙗ благоговѣнїи и человѣколюбивыи постници, вь прѣдстоанїи своемь молєте се о вьсакѡм сьзданїи божїимь, да вьзмогуть вьси помиловати се исправльше се.

є҃

Єште въпросише иноци: єсꙋт ли проштени да давають Арменомь и Латїномь панагїю поклонникомь. Мы же глаголюмь, да давате нимь и анафорꙋ, христїанѣ бо сꙋт; сего ради приходеть от толикааго(¹) растоанїа на поклоненїе владиучнюмꙋ гробꙋ и ꙋбо и раздѣлени сꙋть от нас ради нѣкыихь въдысканїи вѣрѣ и сꙋть инославныи, нь ѡко христїаны сь вѣрою и благоговѣнїемь просеть оскештенїе наше, и мыи дальжныи єсмы дати: что ꙋбо не дадите светаа ꙑсомь, и проуаа; о невѣрныхь реуе, си рꙋкь їоудеох же и сараниох, и еллїнохь, и манїхеохь и инѣх нѣкыихь подобныи творешге се христїан'ствꙋ не сꙋште христїанѣ о них' же и реуе да нѣкогда вьзвраштеше се, поперꙋть ихь, и раздстрьгнꙋть нас ꙑи ꙋбо и свинїе попирающтеи, а иже сь вѣрою и благоговѣнїемь просештеи светаа и прїемлюште, не сꙋть таковыи. Слышите и господа глаголюшта: иже нѣст на вы, по вас юс; и гредꙋштаго кь мнѣ, не иждемꙋ вьнь. Великое таин'ство приуештенїа єдино не дадите нимь. Аште ли кто от ниxь хоштеть остати тꙋ, и разболѣв се, отреует се ꙋбо отьуьскые славы, исповѣсть же славꙋ сьбор'ные цркве, сподобете єго и того приуештенїа. Сїе юст обиуаи сьбор'ные христїан'скые цркве, понеже и светѣишїи патрїархы, єгда лїтꙋргїсоваахꙋ, вь праздникохь приходеште Ар'мѣне и Латинѣ сь вьсакыимь благоговѣнїем' на лїтꙋргїю, не изгонихахꙋ ихь, нь и приходеште сь православ'ныими, покланѣюште се и цѣлꙋюште рꙋкꙋ патрїар'шьскꙋ, благословлѣют се и давають нимь и анафорꙋ, ѡко же ꙋбо ꙋуеници христовы не изганѣахꙋ вьнь кь нимь приходештїихь. Довол'но ꙋбо юст, ѡко вы не просите ни приємлете освештенїе от ниxь, понеже сꙋть инославны и раздѣлени; нь аште оны просеть

(¹) холикаго у рукопису.

освештеніє ѡт нас, дльжны єсте не ѡтгнати нхь, ꙗкоже прѣдрекохомь.

ѕ

Аште патріархь ієрусалимьскын нмѣніемь бываєть и бываємь нмѣніем' строить господу мѣстну, не сьблажнѧнте се, нбѡ вь странахь нашнхь сіихь продавает се н купует се архієренство н єренство начьн'шу злу семн ѡт лѣт .н. н мьн'ше, н тамо убо иновѣр'ныи пріємлюштен нмѣніа, н дающтен ѡт нужде дають, понєже не можеть инако да будеть. Сего ради чловѣколюбіє божіє праштаєть сіа н разумь разсужденіа. А иже зде бывлемаа єст велнкь грѣхь, понєже христіаны суть, н продающтен н купующтен, н наказують се праведнынмь наказаніем божіемь. Колико потьштахом се угасити зло сіє! Дадохѡмь убо н пригую нашего нмѣніа, н образь. Ни бѡ убо херотонісахѡмь кого вьземлюште ѡт нєго, нь н мнѡгыхь сьтворнхѡмь ар'хиерєє сь спензѡмь нашомь, понєже бѣху рѡбы, ниѣмже н'равѡм нзьбранныи н потрѣбныи. Нь ни тако вьзмогохомь угасити злоє н убо ниже ѡткрываємь страсти црквѡ'ныихь пастырь. Мы разумѣюште таа н вѣдеште тьнкочестнѣ свештен'наа правила, нь паче н сьпокрываємь сіа да не будеть сьблазнь вь душахь людскынхь, да нѣкако неразуміє пастыр'ско нзмѣть нхь вь прѣзрѣніє, нли вь размышленіє о вѣрѣ нли вь сьврьшенноє невѣріє. мы вьзнмѣемь осужденіє. н исплыннт се на нас. еже не бывап о многѣ праведьнь, да не неучьствуеши вь врѣмению бо судеть вьсн законноположннцн н судіє. Вѣмы же, н ꙗко бо убо прѣступающтен волєю правила архієрен, нмуть судь божіи. Христіан'скоє же людство нмать мьзду ѡт иже вь ннмь благогѡвѣніа цѣлу ѡт бога. Аште убо вь здѣшнынхь трьпимь н сьпокрываєм таковаа нже суть волєю творимаа, понеже не вьзмагаємь исправити мнѡго паче тамо, ндеже н невѣдѣніє множаише н обычан мнѡголѣт'ныи н нужда непрѣменнаа. Сіа сице

глаголюемь и ꙁа инаа нѣкаа пракил'наа прѣстѹплюенїа, да не сьблажните се. Нь ѹбо сѫдь прѣстѹплюенїа оставет се на нихь, аште прѣстѹпаюѫть волею, ико невѣдѣнїе и нѫжда врѣмень непрѣменнаа, и сїа проштенїа сѫть достоинїи ѿт бога. Вы же сьблюдаите повиновакїе и единьство, вьꙁираюште на сьставленїе христїан'ствѹ, иꙁвѣствѹем' бо вамь о господи, ꙗко аште кто вь врѣменѣхь сїихь любоприт се сьставити тьнкос вь обычаехь цркѡвь нашихь и чинѡхь, иже имѣше вь христїан'скои свободе, борител юст христїан'-ствѹ, и немоштнаа начинаеть; а аште кто сьходить мало да сьблюдаеть вьса, апостольско имат проиꙁволенїе, и сице его сѫдить богь.

ꙁ҃

Иꙁвѣштаем же вамь и дрѹго что сьбор'нѣише, ꙗко ѿт бога просвѣштаюштаго чловѣчьскаа срдца. Раꙁѹмѣите ниниꙗ, ꙗко тьн'кословїе вь благочинїахь вь таин'ствахь цркѡв'ныихь, и архїерейства, и жрьтвахь, и ѱал'мопѣнїа, и праꙁдникѡхь, и инѡчьскомѹ житїю, и вьсѣхь просто не бѣхѹ ѿт начела вь христїан'ствѹ, нь послѣжде выше, начьн'шѹ ѹбо ѿт врѣмене великаго цара Кѡнстантїна ѿт нѣлиже и вьселѣн'скыи начеше сьбѡры, моудрост' же и прилежанїе прѣд-стател цркѡвныхь, и свобода и дрьꙁновенїе христїан'ствѹ, лѣтѡмь прѣдходештїимь, сїихь тьн'кословїе испльни. Прѣжде же великаго Кѡнстантїна лѣт .ти҃і. ѿт сьмотренїа господа нашего, просто имѣше вь вьсѣмь христїанство, и не оукраашахѹ и; нь и вь такои простотѣ имѣше нашь Ї҆сѹс множаишїи плод ѡ чловѣцѣхь, ѹмираахѹ бо ꙁа Ї҆сѹсово име на вьсакь дьнь вь вьсеи вьселюеннѣи: сьтницѣ и тисѹ-штницѣ и тьми чловѣкь паче числа. И прѣдспеваашe ѹбо на вьсакь дьнь христїан'ство крьвы ради нетьнкослов'нїихь христїань, и небесное мѣсто испльни се ꙁемльныхь аггель, кѹпно ѹбо крштаюште се мнѡж'ства и ѿходеште на мѹ-ченїе самоꙁванныи и ѿт нихь прѣдаемыи.

И нинѣ христїан'ство подобно ест ѩкоже и прѣжде Кѡнстантина, ни бо царство имѣемь, ниже цркѡвь свободну, ниже дрьзновенїе ѩкоже и тогда. Тьнкословїе же тогда убо где ѥст изьобрѣтенно? Нинѣ же ѥст убо вь книгахь, нь учен никтоже ниже учен се, и произволенїе разумѣваюштїихь учителеи пастырь студено. Єгда же и будеть произволенїе и разумь, не можеть сьблюсти ѡт лѣтныихь нуждахь, о нихже прѣдрече господь нашь Їсус Хрїстос: ѩко прїидуть таковые нужде, ѩко вьзможно и избран'ные прѣльстити; прѣтрьпѣвыи же до конца, ть спасет се. Нь ни за сїе подобаеть печаловати намь и ѿчаати се, понеже ѩко не обрѣтаемь нинѣ тьнкословїа скупость, и сьмуштати се и иныихь сьмуштати, нь паче благодарити бога, ѩко вь такѡвомь ненаученїи и дебелости прѣбываеть христїан'ство вь мнѡгые чести земле и мнѡѕѣхь рѡдѣхь, и езыцѣхь мнѡгых, и сии вь напастехь мнѡѕѣхь ѿ невѣрныхь суть. И обаче множьство напасти не сьтвараеть чловѣкы уклонити се ѿ вѣры, нь готовыи суть умрѣти егда приключит се. Кто смѣет рештити имь, ѩко не имуть мученичьско произволенїе? Кто изыштеть ѡт нихь друго тьнкочестїе или тьнкословїе, их'же врѣмена не дають? Христїанѣ бо на вьстоцѣ и западе мучет се за Їсусову вѣру на вьсакь дьнь, и трьпѣть скрьбы и нужде неисповѣдимїе. Мы же ѡтгонимь нѣкого и опечалаемь, ѩко забы число утрьнѩаго еуангелїа, и вь мѣсто .з.го. прочьте .ѳ., или пое осмогласникь вь мѣсто прьваго четврьтыи, и сицевла. Сего ради ѩкоже рѣхѡмь, вьса сьблюдаите и сьтвараите сь благыимь разсужденїем. И сьблазнь да не будеть вь вас инѡцѣхь и освештеннѣхь. Да не будеть врѣдь и забавленїе мир'скыхь христїань рек'ности и благоговѣн'ства еже имуть кь вамь. И за сїихь ради вин ниже епископа разделаите се ниже патрїархово строенїе судите еже принуждають врѣмена и прилежить сьставленїю светые обитѣли, понеже ѩко же прѣдрекохѡмь, пристанишите ест

тая христїаномь. и слава и похвала. Молю се господу да помиляеть и вас и другые тамоштные христїаны, и да не въζрастуть напасти ѡт неверныхь; аште ли въζрастуть напасти, да въζрастеть и благодать его. и трьпенїе ваше и пождаанїе. И кь сему присно готовите се сь един'ством и любовїю. И сьблюдаи кьждо обештанїе свое и чинь егоже прїеть ѡт бога. И сьблюдаеи несьблюдаюштаго да тьштит се исправляти. И не судете же епископы ваше, яко же рече се сьблюдаите, тьчїю да суть праколславныи и не учеште веленїя сьпротивила правые веры, ниже еретикѡм раζделен'нымь сьлїтургїсавша. Другая же и суть прошленна, а яже ѡт проиζволенїя ихь ѡны единыи ѡтвѣтовати имуть богу. Вы же мьζду ѿ иже кь ним повинованїя ради иже кь богу благоговѣн'ства сьвршенну имате. Якоже бо предрекохомь, воиньствует се и иния христїан'ство яко и прежде, и вь воиньстве тьикословїе ниже воевода нашь Їсус иζьискуеть, ниже Їсусова мудрьствуюштеи, ниже вьζможно ест темь иния. Вьнимаите и сьблюдаите и буихь и грьдыхь, и сьблаζнотворцехь словеса не прїемлите. И аште кто ѿ вьне пришьдь страньнь такѡвь ест, ть ест сьблажняен: иζжденете его. Аште сїя сьблюдете, и светая обитель вьсегда добре въ славу божїю ѡтлучит се ѡтлучаему врагу чловечьскаго спасенїя, и мы испоручаемь вамь иζвестно ѡт бога спасенїе ваше, его иштуште преподоб'ствїе светаго места того прїесте. Сїя твоего ради благогѡвен'ства сьткараемь явленно и инѡхь вьсехь сыновѡмь ѡ Христе братїамь нашим. И благодать божїя и милость буди сь твоею чьстностїю и сь братїами вьсеми, да сподобим се и мы явленне испльнити желанїе, еже имеемь кь светому тому месту. Аминь, аминь, аминь.

февруарїя. ѕ

Рабь чедѡмь божїимь, смеренїи

Генадїе. —

Чьстнѣишїи вь свештенноинωцѣхъ кур Їωакиме!

Понеже заб'вѣнно бысть нами сїе, и не уписахωм у питакю кь светѣи обитѣли, пишемо сїа особнѣ и своею рукою вь память вамь и извѣштенїе братїамь: Аште прїидеть кто свештенноинωкь или мирянинь, свештенникь или дїаконь, ω Крыта или Пелопонуса или ωт других нусїахь ωт рода нашег, имате же размышленїе некое о хїротонисавшїим его, да нѣкогда сьмудрьствова латїнωмь или и о томь свештеннику. да некогда сьлїтур'гїса или помѣну нѣкого ωт тые страны; и аште разумѣет (ю)вленно, обаче хоштеть да прѣбываеть вь монастыри, таковыи да сьтворить мѣтанїе и даст исповѣданїе и обѣштанїе, тогда прїимѣте его свештенника и сьлїтургїсанте сь нимь. И сїе не глаголемь тьчїю ради потрѣби мωнастыр'скые, нь ради истины и чина црькве Христовы. Еже сьтворихωмь и мы вь патрїар'хые, юко вьсѣхь таковыхь. елици дадоше исповѣданїе и показахомь нимь покаанїе и сьмирихмо мирь. Послѣдовахωмь бо светыимь сьборωмь, и ωнїи сьборы послѣдоваше господу нашему Їсусу Христу и Богу юко прѣжде страсти своее рукуположи апостола Петра епископа и пастыра вьселен'ные, рекь ему: юко ты еси Петръ, и на семь камени сьзыжду црькωвь мою и дам' ти ключе црствїа, и прочаа. нь ωврьже се его Петрь три ωтврьженїа и плака се. И Богь прїеть ему покаанїе и благодать епископьства пакы ему даст. Аще уко нѣцїи суть ненаученни и тесносрьдыи. послѣдуюште паче наватїанωмь, нѣже ли сьборωмь и господу нашему, нь вы не таковыи будѣте, нь послѣдуите сьбором и господу нашему и нашему смѣренїю, и прїимѣте ихь исповѣданїе и свештен'ство. И господь сь вами, аминь.

V.

Српско археолошко друштво добило је лане на поклон од г. Милоша Богићевића, тада начелника среза пољаничког,

минеј за мај, писан на хартији, 1600 године. На крају минеја налази се до сад непозната служба преносу тела св. Саве из Трнова у Милешево, а то је било 6 маја 1237 године(¹).

Ова служба, писана можда за сам пренос, гласи:

Мѣсеца Маꙗ .ѕ҃. дьнь прѣнесеніе чьстьныхь моштн иже вь светыхь отьца нашего Сави, прьваго ар'хїепископа и оучитѣлꙗ срьпскаго, оть Трьнова града вь слав'ноую лаврꙋ Милешевоу вьзнесеніа Спасова.

На мален вечер'ны. стихеры глась а҃ под. Небес'ньмь чинь.

Небес'ныихь чиноѡвь житїе вьзлюбивь и на земли мет ѣжно житїе не врѣгь, прѣчисть самь себѣ дарь и честнь троици принесьль еси, славословити же ѡца и сына и доухꙗ светаго, вьсѣхь наказьль еси.

Отьчьскые си люб'ве и мир'скыхь красоть и властьныхь высоть ни вь что же вьмѣнивь, Саво блажен'не, единого Христа вьжделевь прѣслак'не, его и крьсть на рамо вьзамь скоро послѣдовꙗ емоу вьседоуш'но моле се ѡ доушахь нашихь.

Стран'ствїю владыч'номоу оуподобль се стран'нꙗ себѣ сьтворь отьчьствоу си, блажен'не Саво светителю, тѣмь доми небес'ныи оуготов(и)ль еси вь вышнеи матери Ієроусалимѣ, и молиши се ѡ вьсехь нась почитаюштихь светое ти прѣнесенїе.

Блажен'не светителю Саво, чьст'наꙗ твоꙗ доуша правовѣр'нымь сьмисломь сїꙗюшти ѡбаниста, добродетел'ными свѣтлостми ѡзарꙗеть вѣр'ныхь испльненїе, бѣсов'скоую тмоу отгонешта, тѣмь и много молитав'ное тѣло твое вь граде

(¹) У гл. X. стр. 341 објавио је Даничић једну белешку, по којој је тело Савино пренето .ѕ҃ѱмв҃. (1234) године. Видећи да Даничић сумња да ли је последњу цифру добро прочитао, отишао сам да и сам видим ту белешку, и том сам се приликом уверио, да је последња цифра .є҃. (5), те по томе је извесно да је Савино тело пренето у Србију 1237 године.

Трьнове нераздроушимо прѣбыс(ть). пакы же кь своемоу отьчьствоу слав'но пренесе се.

Слава, гласъ .є҃.

Божьственаа и вьсечьстнаа рака твоꙗ, богоблажен'не ѡче нашь Саво светителю, истечаеть вѣр'ныхь просвѣштеніе, и боголюбазнаа твоꙗ доуша на небесѣхь и аггелы ликьствоуеть неконач'ное веселіе оть господа вьспріем'ши, нь оубо рав'ноучьстнѣ и апостоломь и светителем славо, коупно же и оудобрѣніе, дрьзновеніе имеѥ кь владице, непрѣстан'но моли се ѡ хвалештіихь те и славештихь светыхь ти моштеи прѣнесеніе, и твоꙗ слав'наа и достодив'наа и богооугоднаа дѣꙗніа почитаюштіи, нашемоу же правовѣрію пособ'ствоуи, и отьчьство си тьзоименитно тьи сьхраниꙗи, исходатаиствоуи емоу мирь и велію милость.

И нынꙗ, б҃. богородице, на стиховн. стихыры глась .в. под. доме ев'р.

Вь домоу божїю процв'ль еси ꙗко финиѯь и ꙗко кедарь же оумножиль еси чеда своꙗ. темь ти светоѥ прѣнесеніе славимь.

Сх. їереи твои ѡблѣкоуютъ се вь прав'дѹ.

Приде те христолюбивꙗ чеда и видите тѣло ѡца своего невредимо свето оть града Трьнова приношаемо.

Сх. праведникь ꙗко финиѯь.

Блажень еси Саво богомоудре ѡче нашь ꙗко дани ти таланать добрѣ распродиль еси, тѣмь ти светоє прѣнесеніе любовїю прославлꙗемь.

Слава гласъ .ѕ҃.

Дьнесь сьзываеть нась вьсечьстноє трьжьство богоносьнаго светителꙗ Саки вь х'валоу и славословіє божїа пѣніа, тѣмь веселѣште се радост'нами оустнами вьзьпіемь глаголюште: радоуи се свештен'нымь богодах'новен'на красото и прѣподобнымь оудобрѣніє, радоуи се постникомь правило, и моученикомь наслѣдниче, плъть своѥ Христови

распѣть и сь Христомь распѣть страсти помишлєнїа, рьдоу же апостольскомоу рев'нителю и праведнихь побор'ныче, апостольскы же подсльнчноую прошьдь, сиримь и оубогымь быс(ть) питатель и плененымь свободитель; тѣмь непрѣстан'но моли се ѡ доушахь нашихь.

И нынѣ, ѯ. таже троп. глась г҃. поути вьводѣштаго, дроуг. троп. глась и҃. православїю настав'ныче.

На велицеи вечѣр'ны на господи вьзвахь, стихолѡг. блажень моужь, таже с҃. ѿ. и҃ и поемь стихири глась ѕ. самогласно.

Дьньсь благодѣть светаго доуха вьсе празднолюб'це сьзываєть вь трьжьство великаго светителѣ, вь прѣнесенїи чьстныхь его мошти оть града Трьнова вь свое отьчьство. Тѣмь же в'си доухов'ными пѣс'ними Савоу богомоудраго прославїмь, молешта се прилежно спасти се доушамь нашимь.

Єгда прѣставлєнїе прѣчистомоу ти тѣлоу готовлѣше се, тогда аггельска воин'ства зрѣште бож'ств'ными свѣтлост'ми сиѣюшта прѣсвештен'ны ти доухь радостїю вьспрїемахоу вьсегда вь желаема ти мѣста гор'нѣго Ієроусалима достиг'ше, молеште се проваждахоу, мы же сь вышними те ликоуюшта и сь апостолы вьдкараема, и кь намь оть града Трьнова свѣтло приходешта, молимь прѣсвештен'не Саво светителю, Христа Бога моли помиловати се доушамь нашимь.

Вьсечьстное твое оуспенїе чиноначелїа аггельска земльныхь вь трьж'стко сьвькоуплѣюште еже светаго твоего доуха покоиште прославлѣюште хвалами вьсеѡсвѣштены ти врьхь вѣн'чають, мыи же смѣрен'номоудрїа пѣснь ти приносеште и светое ти прѣнесенїе чьстныхь мошти почитаемь, прѣподобне Саво светителю, молимь те моли спасти се доушамь нашимь.

Другїи стихиры, глась а҃. под. небескымь чиноѡмь.

Трьжьство свѣтло свештен'нын ѡбѣдь прндете вѣр'ны прнчестнмь се, Сава во нн сьзывають ѡбѣдныкн доухов'нїе, егоже трапеза божьств'наа н слат'каа заколенїа н кдѣнїа сьмрьтнаа того оуподобымь се кротостн н незлобно н простомоу чловѣколюбїю вьсемоудромоу н вь светнтелыхь светнтелю просїав'шомоу.

Ѡче свештен'нын твоего житїа свѣтлост'мн вьселен'наа просвѣтн се н ѡмраун се бѣсов'скаа льсть н недоугы доушев'ны отгнаше се н црькви радоующтн се празднооують тѣла твоего пришьствїемь божьств'ныє н благодатныє твое моштн, поправ'шє страсти н раздроушають мракопрѣбиванїа.

Ѡче достоучюдне црьковь сьврьшиль есн прнсно соуштаго божьства н црькви же вьзлюбиль есн светыє на божьствноие троице хвалєнїе, ѡживиль ны есн божїєю благодатїю н м҇лтв'ны стежавь разоумь.

Слава, глась д҃.

Не подобаше тн, светнтелю, отьчьство свое ѡставльша житїн вь Трьнове, отноудоу же Богомь нзволено бив'ши, свонмн боголюбазнымн чедн н сь кралемь Владнславомь много молебное пѣнїе тебѣ прннесоше. еже прнтн тебѣ вь свои, н ꙗко мнлостнвь н чловѣколюбивь сїн вьдаюешн се прнтн кь своен сн пьствын, тѣмь же слышав'шє сьборы срьп'цен землн сь архїерен н свештен'ны н множьство народа сь каднлн н конюмн прѣчьстное тѣло твое оусрѣтають. н сь сльзамн н радостїю любазне ловнзають, краль же Владнславь, ꙗко же ннигда пророкь Давндь, прѣдь кнвотомь светаго скакаше нграе н веселе се, радостн н веселїа нспльнаше се вндѣштн стрїю своего, вь ѡбытель свою прншадша, вьзвеселн же се н црьковь внде'шн те светнтелю, нсповѣдаюштн се глаголюштн: велнчнть слава моꙗ господа. подав'шн мн женнха н оутврьжденїе вѣры н богат'ство моен

иништети и дльготѹ покаанїа, тѣмь же молимь ти се, свѣтителю, мирь испроси доушамь нашимь и велїю милость.

И нынѩ праꙁдникь. таже прок. дневи. Оть притьче(и)чтеи. Паметь праведникоу сь похвалою и благословенїе господне на главѣ праведнаго, блажень чловѣкь иже ѡбрѣте моудрость и сьмрьтьнь иже не видѣ прѣмоудрость, бол'ши же ѥсть любештимь ю паче ꙁлата и каменїа чьстна, вьсе же чьстно недостоино ѥи ѥсть; оть оусть бо ѥи исходить прав'да, ꙁаконь же и милость на еꙁыце носить. И нынѩ слышите, чеда, чьстнаа бо вьꙁглаголю. Блажень чловѣкь иже поути моѥ хранить, исходишта бо моѩ исходишта животѹ, и готоваеть се хотенїе оть господа. сего ради молю вась и простирою мои гласъ сыномь чловѣчьскыимь, ꙗко аꙁь прѣмоудрость вьселихь вьсе и раꙁѹмь и мысль, аꙁь призвахь имь мои сьвѣть и оутврьжденїе, моѩ моудрость, моѩ же мошть; аꙁь мене любештїихь люблю, и просештеи мене ѡбрештоуть благодать; раꙁоумѣите неꙁлобивїи ковар'ство, и ненакаꙁании же приложите срдца; оуслышите мене пакы бо чьстнаа вьꙁглаголю и открьꙁоу оустьнь праваа, ꙗко истине поочить се грьтань мои; мрьскыи же прѣдь мною оустны льживыи, сь правдою-вьсе рѣчи оустьнь моихь, и ни ѥдино вь нихь стрьпьно ни же раꙁврашттен'но: вьса права соуть раꙁоумѣвающтимь и права ѡбрѣтающтїимь благодать, оучоу бо вась истине, и да боудеть ѡ господи надежда ваша, и ис(п)льнеть се доуха.

Оть прѣмоудрости Соломоне чьтеи.

Иꙁь оусть праведнаго каплеть прѣмоудрость, еꙁикь же неправеднаго погыбнеть, оть оустьнь моужа праведнаго каплеть благодѣть, оуста же нечьстивыимь отвраштаеть се. Мѣрила льстива мрьꙁо(с)ть прѣдь господемь; мѣрило же праведно приѥто имь, идѣже аште вьниде досажденїе, тоу и оукоренїе. Оуста же смѣрен'ныихь оучить се прѣмоудрости, кон'чина правыихь наставить ѥ и прѣпинанїе прѣстоуп'-

ныкь ѡблобизаеть. Не оуспѣють имѣніє вь дьнь ꙗрости, прав'да же избавлꙗеть оть сьмрьти. Оумрь праведны ѡставить каꙗніє, прнпрьвь же бываеть н рать на неуьстивыхь н погыбель, правда же непороуинаго право наставлꙗеть на поути. Вь неуьстиве же впадаеть безакон'ныкь, прав'да же моужь правь нзбавить ю. Неуьстыюмь же сконмь погыбает законопрѣстоуп'нінкь. Оумьр'шоу же моужу праведноу, не погыбаеть, праведны же иць ловнашта изьн'реть. Законь же прѣдаеть се неуьстнвїн. Вь оустехь законопрѣстоуп'ныкь сѣть граждановь, уювьствїє же правѣднымь спѣшно. Благымн праведныхь испраблꙗеть се градь, н вь погыбѣлн неуьстивыхь радости. Благословенїемь праведныхь вьзнесеть се градь, оусты же неуьстивыхь раскопаеть се. Подражаеть граждане скоудными оумомь, моужь моудрь без'мльвїе дѣють.

Прѣмоудрост Соломуновїн у'теи.

Праведнинхь доуше вь роуце божїи, и не имоуть косноути се ихь моука, неп'штекаии выше вь оуїю безоумныихь оумрѣти и вьмѣии се злоба исходь ихь. И оть нась сьшьствїе сьироушенїе. Ѡни же суть вь мирѣ, ибо прѣдь ѡуима улобѣуьскыими. Аште и моукоу прїимоуть, оупованїє ихь бесьмрьтїа испльнь, и маломь показанїи быв'ше велика прїимоуть, ꙗко Богь искоусие, и ѡбрѣте ю достоини себѣ, ꙗко злато вь грьннлѣ искоусиль є юсть, и ꙗко Ѡлокав' Ѳома жрьтвоу принють, и вь врѣме посѣштенїа ихь вьсїꙗють. Соудеть скыкомь и ѡбладають люд'ми, и вьцарить се надь ными господь вь вѣкы, надѣꙗк'шен се на нь разоумѣють истиноу и вѣр'ним любовїю прѣбоудуть вь немь ꙗко благодѣть и милость вь из'бран'ныихь єго и посештенїє вь прѣподоб'ныихь єго.

По томь на лит. стихиры глась ѕ҃ самог.

Вѣ прѣмир'наа села доухь твои, блажен'ие, Христось Богь приюмлють и сь аггелы вьселивь оу себѣ поконль юсть, вѣ свѣте светыхь веселе се и сь доухы праведныхь поун-

влиен, идеже доусы праведныихь веселеть се вь гласе радованїа шоума праздноуштаго, идѣже вьсѣхь вьселештихь се живиште и намь испроси оучиштенїе и вьдворити се вь свѣтлости светыхь.

Радостно нынѣ да вьсклыкнѣмь и радостїю вьзоупїемь и роукама да вьсплештїнмь свѣтло, сьбра во нась благодѣть доуховнаа вь паметь прѣнесенїа чьстныхь моштеи светителѣ Христова богоносиаго отьца нашего Сави, нась во сьбирлеть фитом'це црьков'нїе на хвалословїе божїа пѣнїа вьзнешаго се вь славѣ Христа Бога нашего. Кь иемоу же вьзоупїемь: просвештен'нїе и ѡсвештен'нїе и мирь нашь, господи, слава тебѣ.

Кто не дивить се? кто не блажить? кто не славить прѣчистаго ти житїа свете? на несьмрьтноую бо жиз'нь сьмрьтїю прѣложи се, свѣте ѡсвѣштаи вьсехь призивающтихь те и славештїихь светою ти прѣнесенїе, оть скрьбы и бѣдь и напастеи нась спаси и ѡсвѣштаи стадо свое присно молитвами си.

Кыми похвал'ними вѣн'ци вѣнчаемь Савоу светителѣ апостольскы подсличноую прошьдьшаго и дошьдьшаго до соул'тана царьствоующтаго Вавилономь (вьвилопѡм), и ть невѣрнь сы, страхомь невацѣмь ѡдрьжимь, потребна тебѣ, Саво, послоужиль и давь ти проводителѣ до соул'тана царьствоующтаго Егип'томь, и ть, невѣр'нь сы, потребна тебѣ, светителю, послоужиль и давь ти проводителѣ до горы сvнаискїе, и тамо, Саво, сь прѣподобными вьдвори се, сльзнїе источники источаеи и Христовѣ прѣчистѣи матери моливь се даровати мирови велїю милость.

Слава, глас д҃.

Истинѣ проповѣдника и благоуьстїю рачителѣ и тьм'ниимь просвѣтителѣ придете, празнолюб'ци, Савоу да оублажимь вь светыхь светителѣ и постникомь соужитника, инокимь настав'ника, и мир'скымь оучителѣ, и моученикомь

сьстрастьника и апостольскы троудив'ша се, еже бо по местωмь и по градовωмь и по землямь Павлоу подобае се, троуди и пѫти твое кто исповѣсть? тѣмь истѣмь вѣнць носе прѣдстоиши троици, оть Христа мьздодателя проси молитвами своими, свете, мирь мирови даровати и доушамь нашимь велїю милость.

И нынѣ ѯ҃. имоуштен те богородице, таже на стиховне стихиры глась е҃. подобно радоуи се постник.

Радоуи се светителюмь чьстное и богоносное и доброслоноуштее оудобрѣнїе, доброта цѣломоудрїа, правовѣрїа степень, новы намь Сава, альчимь пиштоу раздавае и доуховноую требоующїимь, оубогымь яко отьць милостивь спроскѣштае отьчьство си црьковными оучители, их'же породиль еси доухомь и божьств'ними оучении вьсехь оуче божьств'наго чловѣколюбїа величьствоу Христовы, нынѣ моли се даровати доушамь нашимь велїю милость.

Сх. Чьстная.

Радоуи се прѣωсвештен'ная главо иже тьмоу злочьстїа отгнавь ωроужїемь благочьстивимь, иже отьчьствоу си оутврьжденїе и црьквамь стѣна. Свештен'нолюб'ци приидете поч'темь память просвѣштьшаго нась и Богоу присьныие раки сьдѣлав'ша, и грѣховноую мракотоу божїею благодѣтїю ωдагнав'шаа, и кь намь свѣтло д ь н ь с ь оть Трьнова града пришьдьша; тѣмь же сьгласьно вьзоупїемь емоу: поминаи чеда оу Христа чтоуштимь те непрѣстан'но, блажен'не, и праздноующїихь вѣр'но присно чьстноую память твою, моли се подати мирωви велїю милость.

Сх. Блажень моужь боюи се Господа.

Радоуи се светителю Христовь Саво, избран'ны же благооуханїа тїмиянь, цвѣть раискы, вѣр'нымь просвѣштенїе, словоу проповѣдникь велегласнь, оумь небесныи оученикωмь, тврьди стльпе, светителю божїи, свѣтило незаходимое, и црьквамь оукрашенїе, свѣтилникь многосвѣтль, иже

ȥакономь божьств'нымь просвѣтиѣь отьчьство си, Христоу помоли се даровати доушамь нашимь велїю милость.

Слава, глась ѕ.

Прїидете сьбори срьп'цѣи ȥемли видимь прѣслав'ное чюдо д ь н ь с ь оучителѩ нашего и отьца оть Трьнова града кь намь пришьдьша, ѩко да спѣштеѥ ни вь грѣсехь ѡживить; придѣте д ь н ь с ь оть нераȥоумїа оусьп'шїи подвигнимь се и сего сладости оучител'скыѥ насиштьше се непрѣстан'но тако р'цемь: радоуи се апостолоу Пав'лоу сьсел'ниче, ѩко иȥьѩснıль еси вѣр'нымь людемь истин'наа проповѣданїа; радоуи се громогласьнаа троубо, провьȥвѣстив'шїа намь поуть спасенїа; радоуи се светителемь истин'ное правило, и ѩко дрьȥновенїе оу Христа имеѥ, моли спасти се доушамь нашимь.

И нынѣ, Богородице дѣво, ты еси лоȥа. Таже троп. и отпѹсть.

На оутрьны же. на прьвои стыхолог. сѣд. глась, н. под. прѣ.

Отьчьскыѥ люб'ве отлоучь се, матерьнѥ же желанїе не брѣгь, едииного вьжделевь отьца небеснаго и томоу самь себѣ вьсь прилѣпиль еси пости же и троуди и молитвами непрѣстан'ными, темь и вьстече на Горѹ Светоую мноѕгымь тебѣ вьслѣдовак'шимь привель еси Саво, прѣблажение отьче, моли Христа Бога грѣхомь ѡставленїе подати у'тоуштимь сь любовїю светоую память твою.

Слава и нынѣ бог.

Радосноую хвалоу дльжно ѩко вьдовица она две леп'те приношоу кь тебѣ владичице ѡ вьсехь дарованїи твоихь, ты бо ѩви се покров' ми вь коупе и помошть, напастеи и скрьбеи присно ме иȥимающтїи; тѣмь же ѩко оть срѣди горѣштеѥ пешти иȥбакль се ѡскрьблающтихь ме оть срьдца вьзиваю ти богородице, помоȥи ми молештїи Христа Бога

сьгрѣшенїемь ѡставлюенїе даровати, тебе нмами надѣждоу рабь твои.

На .в҃. стнхолог. сѣд. глась д҃. под. оудиви се Їѡсїфь.

Оудивыше се вьса аггельска воинства житию ти чьстномоу им'же с ными прич'те се, аггельскыи бо вь мирѣ поживь; оустрашише же се земльны чловѣци зрѣште прѣчьстное тѣло твое, зрѣште тленое ѩко вь тленїе прѣложено, и сь радостїю и любьвїю оусрѣтают принадаюште любазне целивають Христа, вьлнующе прославльшаго те соуштаго вь вѣкы вьсе.

Бог.

Оудиви се Їѡсїфь паче естьств'наго зрѣ и вьнимаше мыслїю роунов'наго дьжда вь бесѣмен'немь зачети твоемь богородице, ковпин ѡгнемь неѡпалимоу и жазль Аарѡновь прозеб'шїи и свѣдѣтельствоуеть ѩко ѡброучникь твои и хранитель свештен'ныкѡмь вьпїаше: дѣваа раждаеть и по рождьствѣ пакы дѣвою прѣбоудеть.

По полнелѣи сѣд. глась .е҃. под. сьбези.

Ѩко светителѣ вьси и божьств'наго проповѣдника хвалимь те, Саво прѣблажен'не, оучени бо божьств'ными отьчьство си ѡзариль еси и мракь невѣждьствїа отгнавь, насадиль еси плѡди богоразоумїа и сь аггелы нынѣ славиши Христа, егоже непрѣстан'но моли за доуше наше.

Бог.

Прѣсветаѩ дѣво нась помилоуи прибѣгаюштїихь вь тебѣ милосрьдиои и просештыхь теплое твое застоуплениїе, можеши бо ѩко благаа вьсехь спасти ѩко соуштн мати Бога вышнѩго, матер'ными молбами присно ѡбьемлюштїи богорадован'наа.

Таже степен. прок. глась д҃ иереи твои облекоуть се вь правдоу. с҃. тоу вьзврашт. Вьсако диханїе. їеѵглїе отъ Маѳ. рече господ: вы иесте свѣть мироу, таже помилоуи ме Боже, по томь стихира самогласнаа, глась .ѕ҃.

Дьньсь благодѣть светаго доуха вьсе празднолюб'це сьзывлеть вь трьжьство великаго светителѣ вь прѣнесенїи чьстныихь его моштен оть града Трьнова вь свое отьчьство; тѣм'же вьси доухов'ныим пѣсн'ьми Савоу богомоудраго прославимь, молештаго се прилежно спасти се доушамь нашимь.

Таже канона два на н̃. свет. а празднык. на .ѕ̃. канон. светомоу, глась д̃ пѣс. а̃ їр'мось, отврьзоу оуста.

Просвѣти ми доушоу и срьдце молю те светодав'че и твари здателю, дарь подавь ми и вьспѣванїемь пѣти твоего оугодныка чьстнаго светителѣ, нм'же отьчьство его оть скрьбы избавїи.

Ка ширине блажен'не твоихь похваль оуправїи оума моего тѣснотоу и свѣть посли срьдцоу моемоу поюшта свѣтоносноую и слав'ноую память твою, светителю прѣхвал'не.

Радосно повиноуе се божїемь повѣленїемь мороу сьшьстав'ныкь бисть ѣко сльнце кь западомь твое моштн пришаль еси, просвѣштае отьчьство си, Саво блажен'не.

Бог.

Въ лѣто без'лѣтныи господь ис-тебѣ вьпльштае се, чловѣчаска раздроуши чьстнаа многолѣтнаа прѣгрешенїа, егоже прилежно моли просвѣтити доуше наше.

Дроугы канонь светомоу, глась ѕ̃, їр'мось сеченом сечеть се чрьное морѣ.

Земла ликоуеть и небо сь чловѣкы радоуеть се сь нами боголѣпно кь твои, моудре, светы празднык, вьн'же свештен'ное ти тѣло оть града Трьнова кь твоемоу стадоу славне светителю доухоу чьстное жилиште.

Распань пльть свою страхомь владычнымь оумрьтви се мировїи прѣмоудре светителю Саво, и нынѣ прѣиде весело кь животоу живїихь прѣблажен'не.

Мрьтавь мировы бысть, Саво, божьств'нымь селенїимь по погребѣнїи ти божьств'нымь и по светемь оумрьштавлены вь отьчьство ти принесень бысть свѣтло еже ѡблагоухаюеши чюдне.

Бог.

Светѣиши ꙗви се хероувїимь прѣсветаго рождьши Бога, его моли ꙗко вьсехь твор'ца чистаа, ѡсвѣти вьсехь иже светымь ти гласы блажеште, отьцемь похвало и чловѣкомь помошти.

Пѣс. г҃. Їи їр'мось, твое пѣснослов'цѣ богородице.

Слав'ныи Саво, божїа оуста бывь, изь оусть влька непримѣзи'ныа людїи отьчьства си избавїи и прѣведи на радость и веселїе поюште пѣснь светаа.

Заградн ꙗзвы строупь нашихь, своихь люды паствиноу молитвствоуи ны ѡ нась и направи ии кь господоу штедромоу, светителю слав'не, застоуплюенїе творе да не погибнемь ꙗко несьмысльны.

Оть вьсего злаа спаси христолюб'ца кралꙗ, отьчьство си, православ'ные христїаны, и побори нымь ꙗко велнкы архїстратигь Їсоусоу Навїнꙋ, потьшти се и помози, ѕело призиваемь те, свете, даже не постигнѣть ни сьмрьть и лютость.

Бог.

Вѣ Египт'ть дрѣвле на роукоу дѣвичю носимь бѣсов'ска трѣбишта потрѣсова, вь Срьбїю пакы Савоу посьлаль еси вьразоумити вьсемь твое вьчловѣченїе и божїю, Христе, твою таиноу.

Нне їр'мось, Господь сы вьсемь.

Людїе отьчьства ти видѣв'ше тебѣ, прѣблажен'не, приносимаа, оусрѣтоше сь светители, их'же оукрасова дѣсница, иже и прострьтеми роуками примахоу твое светое тѣло ꙗко великаго грaмлинина (тако) и застоупника теплаго.

Светителю блажение Христовь Саво, иногда вь Їероусалимь и вь Синаю шьствовавь и ныне вь отьчьство свое пришаль еси, чюдеса творе див'на на спасенїе мироу вьсемоу.

Быль еси жилиште чисто и оученїемь испиталь еси гльбыноу светителю, зломыслештихь потапаие оумы, вер'нымь же напаяие срдца; тем'же ти чьстное праздноуемь пренесенїе.

Бог.

Высотоу неизречен'наго и гльбиноу твоего рождьства кто сказати имать ѡтроковице, Бога бо родила еси паче слова и оума всакого избавльша оть тле чловекы, тем'же по дльгоу те вьси вер'ны оублажаемь.

Сед. гласъ .д҃. под. Оудиви се Їѡсїфь паче.

Оудиви се светителиа паче естьств'наго приемлие, вьзьшадь бо на висоте приель еси даанїа давати исцеленїа притекаюштимь ти сь верою, сего ради вьпїемь ти преподобне Саво, непрестан'но моли ѡ творештихь памеť твою.

Бог.

Оудиви се Їѡсїфь паче естьств'наго зре и вьнимаше мыслїю роунов'наго дьжда вь бесеменемь зачетии твоемь богородице, коупиноу ѡгнемь неѡпалаемоу жазль Аароновь прозеб'шїи и сведетель'ствоуеть ꙗко ѡброуч'никь твои и хранитель свештен'никомь вьпїаше: девица раждаеть и по рождьстве пакы девою пребоудеть.

Пес. Їр'мось д҃. Седеи вь славе на престоле божьствьв'не.

Вьсоу злобоу победивь змїевоу вь незлобы доуше свое поживь Саво богомоудре и-злобы ме истрьгни и страсти сьмрьтоносныихь и добрими ѡбразы оудобри, ꙗко да вьсхвалю добре подвизав'ша се.

Оть рожденїа си родителю, Саво, ꙗко Сьмоуиль свештен'ныи Боговы принесе и предань оть младихь нокать

вьспитати се вь домѹ свештен'не слоужи господевы вьсе-дрьжителю просвѣштьшоу ти добродѣтели доушоу.

Твое прѣчистоѥ тѣло вь гробѣ лѣже не растлѣ от-ноудь, нь цѣло ѡбрѣте се, прѣблажен'не светителю, еже тьштанїемь принесьше радовахѹ се любазнаꙗ ти чеда те богомоудрьно оублажающе свете Саво светителю.

Бог.

Иника заврало те имеюемь, богородице, людїе твои чьтоуштеѥ те, ѡ тебѣ хвалимь се и веселимь се вьпиюште: ты еси дрьжава наша, владичице, ты еси единаа оутврь-жденїе наше молитвами светителꙗ.

Пѣ. Ї̈р'мось, провиде пророкь пришаствїа.

Твои оученици похвал'ныѥ ти вѣнце приносимь, свете Саво, прими и застоупи доушев'ныѥ наше немоштн изцели на ны милостив'ное си отьче изволенїе и твоими молитвами от напасти спаси.

На небесѣ Богоу и владицѣ вьсехь прѣдстоѥ богомоу-дрѣ сїи на земли вь божьств'неи того црьквы моудре вьсели се, прѣмоудре светителю Саво, кь немоу же по-моли се ѡ доушев'ныхь болѣзны и скрьбы настоюештыхь избавити се поюштимь те.

Сказатель неизглаголан'ныимь да вьзвеличить се иинѣ светитель, се во по врѣменен сьмрьти добрѣ божїемь ма-новенїемь пакы приходить вь своемоу отьчьствоу, све-штен'но пѣсн'ми божьств'ным поутѣмь.

Бог.

Нс-тебѣ, дѣво, спасенїе мирови пронде и ꙗви се, нс-тебѣ избавленїе вьсїѧ Христось; тѣм'же те пѣсн'ми по дльгоу славїимь, вьсемь свештен'ныимь похвало чистаа и вѣр'ныимь свештен'но ѡцѣстиливше.

Пѣс. є̃. Ї̈р'мось, оудивише се вьсачьскаа.

Красныѥ ноги твоѥ, прѣблажен'не, по стазы шьство-вав'ши, свѣдѣны божьств'ныхь вь техь добро постоупив'шїи

и на простран'ство веліє небеснаго царствїа дошьдьши Саво прѣсловоустїи.

Оукрѣпи те на поути ходешта божїи аггель прѣжде глаголати боудоушта ꙗсно, Саво прѣбогате, рав'но аггеломь соуштоу и вьнѥ пльти доухомь.

Те прѣблажен'не отьче приносима срьп'скаа ꙁемлꙗ вьспрїѥмлють раꙁ'бо(га)теюшти божьств'ними ти оученїи, жителꙗ те своего имеюштїи, блажен'не Саво, паче багрѣнице оукрашаѥть се.

Бог.

Ты еси, богородице, правовѣр'ныхь похвала, ты еси мировїи ꙁастоуп'ница, ты еси вѣр'ныхь царь дрьжава, ты еси стада своего сьхранница тебѣ чтоуштаго вьсегда стѣна и неωборимое оутврьжденїе.

Нинь їр'мось, оуꙁомь люб'ве.

Сь сльꙁами вьпїемь ти, Саво прѣблажен'не, иꙁбави свою п'ствоу оть ωгнꙗ и мьча и инопленѣникь и оусобице ꙁло смишлꙗюштихь и глада и всакое прокоуди.

Творить нынꙗ вьсебогатно праꙁдникь божїа црькви твоихь мошти, отьче, принесенїемь славештихь вьсехь твор'ца, вьꙁвеличив'шаго те, Саво прѣблажен'не.

Чьстнаа, прѣблажен'не, сьмрьть твоꙗ прѣдь богомь ꙗви се нашимь, ееже ради прославлꙗеть се пакы пришьствїемь ти, отьче, кь отьчьствоу твоемоу свете.

Бог.

Вышнꙗго рождьши, прѣчистаа богоневѣсто, долоу лежештеѥ ѥстьство наше кь небесы вьꙁводиши; тѣм'же те по дльгꙋ славїмь.

Пѣс. ѕ. Їр'мось, божьств'ное се и вьсе(ч).

Благооухаѥть, прѣподобне, твоихь повелѣнеи словеса благодѣтїю доуха, свѣтлостїю божьство ωбоѥ ѥдино те вь трѣхь лицѣхь слово же вьпльштенїа поѥ, благооухаѥши нась прѣбогате.

Достоино ти даровалъ Христосъ градожитїе на небесехъ, прѣбывающтаго здѣ града не възлюбилъ еси, блажен'не Саво, и вѣрнь служитель бывь и пристав'никь таинамь его прѣбогат.

Прѣслав'наа страстотрьп'ца красоуеть се Сер'гїе и Вах'ко, имѣюшта божьств'ное твое тѣло, светителю, вь црькви Христовѣ положено сь нима, веселеште доуше и срдца сь вѣрою кьсающтихь се рацѣ твоеи, Саво прѣбогате.

Бог.

Богомати чистаа утоуштимь те людемь сына твоего оть глада, троуса же и ѡзлобленїа и оть вьсехь спаси, и езычьскыхь наити и против'нїе пакостїи.

Нинь їр'мось, бездна последни.

Твор'ць Богь тебѣ застоуп'ника те намь подавь, сьга зовѣмь ты: потщити се, Саво свете, и пакости избави нїи, скрьби бо великїе и ратные рабы твое ѡб'дрьжеть пльтные и доушев'ные, оть них'же избави ны їерар'хо Христовь.

Оумрьштьвлен'ное тѣло твое срьп'скаа земля вьсприела есть, живоносны свѣть поуштае, прѣблажен'не Саво, и оумрьштьвленыхь оть страсти сьмрьтоносныхь исцѣляе доухомь божь'ств'нымь.

Прѣподобно вьзв'рашть се кь своемоу отьчьству настоешта оумырилъ еси, и положень бысть вь рацѣ вь домоу Спасовѣ, светителю, егоже ради ѡбогатилъ се еси ѡбластїю прѣхвал'не.

Богор.

Прѣсоуштьные троици едииного родила еси, прѣчиста, Їсоуса Христа, егоже моли прѣмногаа моа сьгрѣшенїа за милосрьдїе неиздречен'но прости(ти) прѣнепороч'наа.

Конд. глась ѕ. под. застоупнице христїан.

Застоуп'ниче скрьбѣштїимь, вь напастехь помошт'ниче, кь владице моль'виче, не прѣзри нась смереныхь

грѣхы, нь вари и исхиты оть моукь вѣчныхь сь вѣрою молештихь ти се, оускори на застоупленїе и потшти се на помошть, застоупи светителю Христовь Саво поюштихь тѣ.

Їкось.

Прими мольбы наше, їерар'хо господнь, иы'же недоумѣн'но припадаемь ти недостоини, за множство посештенїа твоего призрїи на ны вьсегда припадаюштихь ти, неоусипною си молитвою и неизречен'ною помоштїю не ѡстави нась, и подаждь рабомь твоимь избавленїе и оть вьсехь настоꙗнеи лютыхь, тебѣ бо застоупныка имамы светителю, їерар'хо Христовь Саво, оть стоужаюштихь ны бедь лютыхь, нь ꙗко имеѥ дрьзновѣнїе вь владицѣ вьсехь, людїе застоупли, светителю Христовь Саво, присно поюштихь те.

Прологь пис. вь ох.

Пѣснь з҃. їр'мось, не послоужиш.

Ꙗко оуꙗзвлень троичаскымь божїемь раченыемь томоу сьзда божьств'ные ѡгради, и вь ныхь насьды богожеланїе моуже и наоучи пѣты благословень Богь отьць нашихь.

Прїиде светил'никь на свештныце положити се оть Трьнова, приспѣ оукрашенїе божїе црькве, вьспоите господеви, поите сь веселїемь и срѣтенїе твореште емоу доух'овно вьзьпїимь: отьче, молитвами спаси нась поюштихь благословень Богь отьць нашихь.

Павловь нелажин Саво бысть свѣтил'ныкь, и по того стопамь вьслѣдоваль еси, прѣподобие, и подвижникь нарече се инихомь и светителемь, и вьсемь бывь правило их'же научи пѣты благословень Богь отьць нашихь.

Богор.

Прїидете прѣчистоую богородицоу и ѡтроковицоу вьспоемь глаголюште божьств'ными пѣсньми: радоуи се,

дѣво, еже радн радость дасть се юстьствоу УЛОВЕЧЮ прѣблагословен'наа.

Нинь їр'мось, дете вь Вьвулон.

Прѣстолоу божїю прѣдстоюе, светнтелю блажен'не, ѡ вѣр'ныхь своихь рабехь, молента непрѣстан'но твоpe вѣрою вьпїюштыхь Хрнстови благословень Богь отьць нашнхь.

Радоуеть се дьньсь богоносныхь светитель сьборь, нх'же породнвь доухомь, уьстнынмь прннесенїемь твонхь моштн, н праздноують людїе срьп'цѣн земле свештенноталнннуе моудре Саво благословень богь отьць нашнхь.

Ѡбьстоупаюмь ликоуюште, богоносне отьуе, свештен'ноую тн ракоу н богатно оть нее поурьпаюмь вѣрою, блажен'не Саво, нсцѣленїемь благодѣть, зовоуште благословень Богь отьць нашнхь.

Богор.

Радости лоуу'шеюе ѩко сподоби се вьспрїети, просвѣти ѡмрачченїе рабы свое домь творештн твоемѹ сынѹ.

Пѣснь н̃. їр'мось, ѡтрокы благоуьстнвїе вь пештн.

Плуе ннехь уьстнѣнши Саво бысть оубо тебѣ радн срьпскаа вьсеслав'наа митрополїа Хрнстоу Богоу прннесе наует'кь свештенамь вьсехь царевы, пѣвающе непрѣстан'но: господа поите н прѣвазносите вь вѣкы.

Сьтвараеть нынѣ празднственноюе веселїе, Саво, прннесенїемь светнхь тн моштен людїе вѣр'ны хвалою зовѹть тн: прнсны Хрнста цара оугод'ннуе, нсцѣлы недоугы доушь н тѣлесь нашнхь, моле се вьсехь благь дателюевы: вьса дѣла Господа поите н прѣвьзносите.

Кь рацѣ моштїн твонхь светыхь людїе отьуьства тн приходимь, оть срдца зовѣмь: помнлоуи свою сн рабы н оть пеуали нзбавлюн, виднши бо вьсе вел'ми пеуал'ни

и оунилы([1]) нь моли милостиваго Бога избавити ни вь скоре твоими молитвами.

Бог.

Свештен'ны людїе благословеть те прѣблагословен'ная, отроковице непороучная, благословен'нымь вьсехь вѣн'уак'-шїи верою поюштимь: благословимь рожденїе твое.

Инь їр'мось, по закону же отьчи прѣблажен'ны.

Землю оть своихь ѩд'рь прѣдасть те свештен'нолѣпная, цѣла же и нераздроушимая, благоуханїемь чюдеси оудивляюшта града жителю прьстїю гроба твоего пророуски вьпїюштїихь: праведныци вь вѣкы живоутъ.

Камене сам'фира об'лежештїа прьсть страдал'наго ти тѣла дражайши, отьче, показа се, цѣлеб'на бо и чюдотворика и паче златая вѣр'ными раз'грабляема поюштїими достоино: чьстная прѣдь господемь сьмрьть светыхь его.

Цара благочьстива светыню и благословенїе твое светою и чьстною тѣло дрьжешта сьн'нымь ѩвленїемь подати прѣпираюши, еже чеда твоя сь светители и свештен'ными ѩко прѣбогатою скровиштѣ вь своя прѣнесоше.

Бог.

Плешт'ми хероувїм'скыми страшными(и) носимь владика на прѣстолѣ ѩко же огн'не вь твою, чистая, вьсели се оутробоу, и пльти прїетїемь чловѣческою обожи соушт'ство, кь немоу же спаси молитвами си поюштихь те матерь его.

Пѣснь ѳ.

Їр'мось, вьсакь земльнородны.

Ѩдрийною, блажен'не, красною прѣѩхавь свѣрепеюште море житїа, доиде на пристаниште покоиштною врьхь желанїемь радь, нынѣ прѣдстоиши сь ликомь аггель моле за ны милосрьдаго.

([1]) У оригиналу: оуииль.

Дьньсь божьств'наа митрополїа намѣстника добла-аго тебѣ стежав'шїи праздноують, божьств'ное творештїи твое празан'ство сь вьсеми епархїами и гради еже сьблюдаеши своими молитвами.

Христолюбивїи Владиславь самодрьжаць, ꙗко дрѣвле Давидь, прѣдь кивотомь прѣдходе светаго ти тѣла, радоваше се пое: велиунть доуша моꙗ господа, ꙗко дасть ми отьца и оучитела и вь црькви своеи радоуе се положиль есть.

Богор.

Благословен'на Марїе прѣпѣтаа, ꙗко мати божїа оть напасти и бѣдь нась свободи кь Богоу молитвами си вѣр'но кь тебѣ прибегаюштее.

Инь їр'мось. недоумеють.

Ꙗви се чюдо страшное в самое врѣме оуспенїа паче сльньца твое лицѣ, отьче, ѡблистав'шоу, вьнегда придоше лици светыхь доухь твои вьсприемлюште и Богоу твор'цꙋ приносеште.

Стѣкають се людїе пьстинни (пьстини) ти, краль же (краже) благочьстивыи и свештен'ныхь слоужитель множь-ство, и вьзложише твое чьстное тѣло на выи богоприетные ꙗко кивоть, прѣсветы дарь приносеште, тебѣ величахоу.

Дьньсь дьнь праздньчьскы ликоуимь вьси, сьзываеть бо ны Сава светительскаго сьбора и чьстныхь чрьнорицаць на ликованїе доухов'ное и на трапезоу весьмрьтные жизны.

Богор.

Вьсеми владоуюшти твар'ми и людѣмь твоимь дароуи победы побѣдные, и злодѣꙗ подложи подьногама вѣр'-номоу цароу нашемоу, молитвами светитела да тѣ ꙗко богородицоу величаемь.

Свѣт., под. Оучеником зрештїимь.

Светитела Христова да вьсхвалимь памѣть его чьстно трьжьствоуюште, се бо намь прѣдстави трапезꙋ доухов'-

ноую еже насыштьша се доухомь наслажденїе божьств'но светодав'ца прославлıаемь.

Доуг. свѣт.

Твоıе прѣчистоıе тѣло вь гробѣ леже не растлıе отноудь, нь цѣло обрѣте се, прѣблажен'не светителю Саво, еже сь тьштанїемь принесоше радовахѹ се божьств'наа ти чеда, благовѣр'наа питателıа богослав'но те и богомоудрьно оублажаемь Христоу молешта се о доушахь нашихь.

Праздникѹ.

НЕКОЛИКО РУКОПИСА

ИЗ БЕЧКЕ ЦАРСКЕ БИБЛИОТЕКЕ.

I.

ЈЕДАН АПОКРИФНИ ЗБОРНИК XVII СТОЛЕЋА.

1. Од преко сто четрдесет словенских рукописа царске библиотеке у Бечу добре две трећине су српске рецензије. Остали су руске, бугарске и неколика хрватска (глагољска). Међу њима је под бр. 76 и овај зборник са доста интересном апокрифном садржином. Њега је имао у рукама В. Григоровић, јер у својој књижици „О Сербии“ etc. помиње да је из његовог летописа узео једну белешку.

Рукопис има сад свега 47 л. на сред. 8°, али је имао много више, па се распао, и многи су листови погубљени. Оно што је остало покупљено је и повезано без обзира на пређашњи ред чланака, и стављена је пагинација .а., .в. . . . . .мꙁ.

2. Ево му садржине:

Л. 1α до половине је завршетак некога чланка, где се упућује духовник чиме да казни исповеднике који су мрсили среду, петак или тако што; од половине је

Лѣтописъ царемь србьскимь (нема свршетка).

Л. 8α. **Їоанна Ꙁлатооуста о соудїє и вьдовици тлькь** (нема свршетка).

Л. 11α. **Слово Григорїа богослова, въпрось Їоанна. О сабрании честнимь древомь вь Їероусалимь, оуказь.**

Л. 11β. **Слово о два разбоинцехь распанишихь се сь Христомь Господомь нашимь, и како зачеше се.**

Л. 12α. **Слово Григорїа богослова о кресть Господны.**

Л. 12β. **О дрѣвоу благоразоумнаго разбонника.**

Л. 13α. **О дрѣвѣ .г. вь томь распе се невѣрни разбоиникь.**

Л. 13β. **О дрѣвоу праведнаго разбоина, како принесе се.**

Л. 14β. **О дрѣвоу чьстномоу на немже Христось распе се.**

Л. 15β. **Како обрете се Адамова глава вь корене** (завршетак на л. 32α).

Л. 16α. **Слово преподобнаго отьца нашего Ѥвсевїа Александрьскаго о сшаствии Їоанна предтече ва адь.**

Л. 24β. **О вьскресенїю Господню Карином и Левкоушемь. Сьставлено деаниe светїне троица. Благослови отьче** (нема свршетка).

Л. 32α. **Такь иже есть оче нашь иже еси на небесехь да светить се.**

Л. 33β. **О езицехь** (нема свршетка).

Л. 34α. Питања и одговори, без правога почетка и свршетка.

Л. 44α. **Молитва светаго Григорїа архїепископа.**

Још имају два познија записа, и то: у дну л. 4α: **и сие лѣтопис есть монастира Крке. Мѣсеца феврера 16, 1765**; и у дну л. 47β: **сїа книга мнѣ грѣшнаго Георгїа Милѣвића.**

3. У летопису нема готово никаквих новина, што не би било познато по до сад објављеним, али ми га исписујемо као грађу за кодификацију, која ће се тек онда како ваља извршити, кад се посебице издаду сви до сад познати.

Од чланака на л. $11a$—$16a$ само је један — **Слово о дка разбоинцехь распаншихь се сь Христомь Господомь нашимь, и како зачеше се** — нов, остали нису ништа друго до разглобљено и испреметано „Слово о крсном дрвету" (или је може бити, из оваких посебних чланака то „Слово" састављено), што је штампао Тихонравов (Памят. отреч. рус. литер.) по две редакције. Наш се текст приближује више другој, и ма да је негде краћи, опет је негде пунији и јаснији, те вреди да се објави.

Исто тако нема код Тихонравова ни **Слово преподобнаго отьца нашего Євсевїа Александрьскаго о сашастви Їоанна предтеүе ка адь**. Исти овај чланак налази се и у једном старијем, Дамјановом зборнику (о коме мало ниже) у пунијем облику, те ћемо га по њему и исписати.

Исто тако по томе зборнику исписаћемо и **О вьскресенїю Господню Карином и Лнвеоүшемь. Сьставлено деание светиїе Троица**, јер ово што је овде није више него последња трећина онога чланка који је у Дамјановом зборнику. Код Тихонравова пак налази се један врло мален одломак од тога под насловом **О съдѣанїи светыа Троица** (Памят. I. 17).

Овде се налази протумачена и омиљена молитва богомилска „**оүе наш**", што такође није нам познато да је где објављено.

О езницехь, код нас је само одломак, нешто различан од онога што је код Тихонравова (II. 445).

У питањима и одговорима поред других стари има и Епифанијево слово о концу света, као и код Тихон. и Љ. Ковачевића (Starine X.) разуме се у краћем и нешто измењеном облику. Овај чланак има везе са предњим **о вьскресенїю Господню** и т. д., јер се у оба помињу Илија и Енох да су одређени да се боре са ђаволом на концу света.

Въ лѣто ,ѕѱлв. прѣстави се прьвовѣнчанни краль Стефань.

То жде лѣто окрали се сынь него Радославь, и царьствова лѣтѣ .аі.

Въ лѣто ,ѕѱмг. прѣстави се краль Радославь.

То жде лѣто окрали се анеѱен него Драгославь наречены храпавы краль, и царьствова лѣть .ле. Сѫзида же црьковь Сопоћани, храмь сѫшьствїе светаго доуха.

Сь же Драгославь роди .в. сына: .а. сынь него Драгоутинь, .в. Милоутинь, иже бысть сь Милоутинь .в. Оурошь.

Въ лѣто ,ѕѱои. прѣстави се Драгославь храпави краль.

То жде лѣто окрали се Милоутинь, и царствова лѣтѣ .мз. Много сѫ въ милостыни бысть, и многынмь странамы обладаше. Сѫзида же црьковь светаго прьвомоученика Стефана, Банска, идѣже и мошти него лежеть, и оу Призреноу митрополию, светаго моученика Стефана, и оу Скопию храмь светоую Троицоу, и въ Цариградоу црькви многы, и больнице, и хроусовуле оутврьдивь дасть него въ область Хиландароу.

Сь же Стефань роди .в. сына: .а. сынь него Стефань иже бысть Стефань .г. Оурош, .в. сынь него Константинь. Сь же Стефань многи скрьбы и озлобленїа прѣтрпѣ оть отца своего.

Въ лѣто ,ѕѡке. прѣстави се Милоутинь краль.

То жде лѣто окрали се Стефань .г. Оурошь, и царствова .ѳі. лѣть. Сѫзида же храмь вьзнесенїа Христова Дечани, идѣже и мошти него лежеть.

Сь же Стефань роди .в. сына; .а. сынь него Стефань, иже бысть .д. царь Срьблемь. нарицеть се Доушана, .в. сынь него Симеонь, въ грьчаскои земли градоу Трикалоу, и царьствова тамо и конць прими.

Въ лѣто ,ѕѡли. оубы краль Стефань Михаила цара блъгарскаго на Велбоуждоу и прими Блъгаре.

Сь же Стефань Немань бысть младен вь братїи своеи и бысть самодрьжаць въсѣхь срьбскыхь и поморскыхь ѕемли, и Поморїа, Дїоклитїе и Далматїе, и Травоунїе, и Ѕахлъмїе.

Сь же Стефань распа Грькомь градь Средьць, и Петрьникь, и Стобь, и Ѕемлънь, и Белбоуждь, и инне, и градь Призринь и градь славны Нишь, и дроугїе градовѣ и ѕемлю прїеть.

Сь же Стефань роди .г. сины: .а. сынь его Стефань иже бысть прьвовѣнчани краль; .в. сынь Влъкь иже бысть великы кнезь; .г. сынь Растко, нареченны Сава, иже бысть .а. архїепископь Срьблемь.

Вь лѣто ,ѕхс. пострижe се Стефань Немань и ѡтиде въ Светоую Гороу, и съѕида монастырь Хиландарь, храмь въведенїа прѣсветые Богородице.

То жде лѣто окрали се сынь его Стефань, и царьствова лѣть .мв., иже бысть .в. жоупань. Съѕида же храмь вьѕнесенїа Христова оу Жичи.

Вь лѣто ,ѕѱкз. постави се Сава архїепископь. Своимь же роукоположенїемь поставлаеть: .а. епископа вь хлъмскои ѕемли, вь храмоу прѣсветые Богородице; .в.-го епископа оу Стонѣ, дїоклитїанскомоу поморїю, вь храмоу Архангела Михаила; .г.-го вь Дьброу, оу светаго Николи; .д.-го оу Боудимли, оу светаго Георгїа; .е.-го вь Ресавѣ оу светихь апостоль; .ѕ.-го оу Стоуденици, вь храмѣ прѣсветые Богородице; .и.-го оу Грачаници; .ѳ.-го оу Топлици, вь храмѣ светаго Николи; .і.-го оу Браничевоу; .аі.-го оу Моравицахь вь храмѣ светаго Архїла; .ві.-го оу Бѣлградоу вь храмѣ прѣсветые Богородице. Повелѣ же кирь Сава дрьжати тврьдо светоую вероу.

Сь же Стефань роди .д. сыны: .а. сынь его Радославь, .в. сынь Прѣдиславь, .г. Владиславь, .д. Стефань, иже бысть сь Стефань .а. Оурошь.

Влъкь, иже бысть дѣвьствьникь, не ниже жены. .а. дъшти юго Мара, иже дана бысть Влъкоу Бранковиќоу. .в. дъшти дана оу Зетоу за Баошоу, .г. цароу Шишманоу блъгарскомоу, .д. на Оугрѣ за Загарека Цѣлиша, .е. дана бысть цароу Паїазитоу.

Тогда распа кнеѕь Лаѕарь Николоу жоупана, и ослѣпи юго.

Въ лѣто ,ѕѡпз. распа кнеѕь Лаѕарь Радича Бранковиќа оу Браничевоу.

И дроуго лѣто бысть куропасха.

Въ лѣто ,ѕѡпѳ. оуби Черепи Витомирь Тоурцѣ на Доубровницѣ.

Въ лѣто ,ѕѡчд. помрьче сльнце по вьсѣи ѕемли генвара .л.

То жде лѣто прїими царь Моурать Пловдинь, и дроуге градовѣ, и плѣны блъгарскоу ѕемлю.

Въ лѣто ,ѕѡче. побѣже царь Моурать испредь кнеѕа Лаѕара оть Плочника нс Топлицѣ.

Въ лѣто ,ѕѡчз. бысть сънитїю и сърaженїю на Косовоу. Тоу погибѣ царь Моурать, и кнеѕь Лаѕарь оть нюго же блаженыи коньць прїими, июнїа .еі.

То жде лѣто одеспоти се сынь юго Стефань и царьствова лѣт .ли. Сь же Стефань съѕида храмь светоую Троицоу на Ресавѣ.

Въ лѣто ,ѕца. прими царь Паїаѕить Трновь, и дроуге градове июлїа .зі.

Въ лѣто ,ѕцг. раѕби Мирчета воювода влашкы цара Паюзита на Ровинахь. И погыбе Марко Кралювиќь и Костадинь и Драгашь.

Въ лѣто ,ѕцд. раѕби царь Паюѕить крала Жигмоунта на Никополю.

И третїе лѣто по томь иѕгорѣ Раваница.

То жде лѣто прїими царь Паюѕить Бдинь и Никополе.

Въ лѣто ҂ѕцꙁ. прѣстави се Влъкь Бранковићь октомврїа .ѕ. Сь же Влъкь роди .г. сыни: .а. сынь його Ђоурађь иже бысть деспоть, .в. сынь Гръгюрь, .г. Лаꙁарь.

Въ лѣто ҂ѕці. царь Демирь оуби цара Паꙁнта под Ѹнгоуромь, иꙁдаде бо його деспоть Стефань.

То жде лѣто свеꙁа деспота Ђоурђа Влъковића оу Царнградоу.

Въ лѣто ҂ѕцаі. раꙁби деспоть Стефань Моусїю на Триполю ноемврїа .ка.

И то лѣто плѣни Стефан Ситницоу.

То жде лѣто оукраде Родопь Ђоурђа оу Царнградоу.

Въ лѣто ҂ѕцді. прѣстави се кнегиня Милица, иноческы Ѥвгенїа, мати Стефаноу деспотоу, ноемврїа .аі.

Въ лѣто ҂ѕцеі. прѣстави се Грьгоурь Вльковићь.

И дроуго лѣто плѣни Влькь сь Тоурци Србле.

Въ лѣто ҂ѕцні. ꙁакла Моусїа Влъка Кнежића, и Лаꙁара Влъковића, сестричића моу, брата же Ђюрђева, оу Пловдиноу июлїа .ѕі., и оудави Моусїа брата си Ѵелеӻїю.

Въ лѣто ҂ѕцк. ходи Моусїа подь Моко Брьдо.

И дроуго лѣто раꙁби Моусїа деспота Стефана на Врьбинце и расипа Кроушевць, и Петроусь и дроуге градове, и беꙁь числа рода христїанскаго иꙁсѣче.

То жде лѣто доиде Ђюрађь иꙁь Солоунѧ.

Въ лѣто ҂ѕцкк. ꙁагибе царь Моусїа оть брата Кришчїе и оть Стефана деспота.

Въ лѣто ҂ѕцкꙁ прѣстави се Мирчета воевода влашкы.

И по томь дроуго лѣто плѣни царь Кришчїа Влахе.

Въ лѣто ҂ѕцл. оумре Балша господин Ꙁетѣ.

То жде лѣто оумре соултань Кришчїа.

По томь дроуго лѣто ходи деспоть Стефань подь Скадарь.

Въ лѣто ҂ѕцлг. прѣстави се Мара Влъковица. И дроуго лѣто ходи Моурать подь Кроушевць и плѣни Србле.

Въ лѣто ,ѕцке. прѣстави се Стефань деспоть їюлїа .ѳі. Многъ плачь сръблюемь остави.

Стефань же велики деспоть, ѩко быти юемоу безплодьствїа вѣроучаеть деспотьство сестрничѣю своемоу Ђюрђю Вълковичю.

Въ лѣто ,ѕцкѕ. отврже се Юремїа оу Голоубцоу, и даде се Тоурцѣмь, и плѣнише Браничево.

То жде лѣто одеспоти се Ђоурађь Вльковићь и царьствова лѣть .кѳ, Съ же Ђоурађь роди .г. сыны и дъштери .в. .а. сынь юго Грьгоурь .в. Стефань, .г. Лазарь; .а. дъшти юго Мара, иже дана бысть въ женоу цароу Пашзитоу (!) .в. дъшти юго дана бысть оу Немце за Орхїлїа.

Въ лѣто ,ѕцли. прїими царь Моурать Солоунь.

Въ лѣто ,ѕцма. помрьче слнце по всеи земли июнїа .зі.

Въ лѣто ,ѕцмд. царь Моурать плѣни Сръблю и расипа Остръвицоу и монастырь Раваницоу.

То жде лѣто оумре краль Жигмоуть.

Въ лѣто ,ѕцме. ходи царь Моурать подь Сибинь.

И бысть зли понеделникь.

Въ лѣто ,ѕцмз. прїими Моурать Смедерево.

И дроуго лѣто ходи Моурать под Белиградь.

Въ лѣто ,ѕцмѳ. прїими Хадомь паша Ново Бръдо и дроуге градоке.

То жде лѣто свеза Моурать царь Грьгоура и Стефана на Въскресенїе и мѣсеца маїа ослѣпи.

Въ лѣто ,ѕцнв. изведѣ деспоть кралꙗ Владислава и Ѩнкоула на Златицоу.

То жде лѣто разби деспоть и Ѩнкоуль Хадомь пашоу оу Коуновиици.

И то лѣто врати Моурать деспотоу Смедерево и всоу сръбскоу землю.

И дроугто лѣто оуби Моурать кралю Владислава на Варновоу.

Въ лѣто ,ѕцне. ожени се деспоть Лазарь, и постави се деспотомь.

Въ лѣто ,ѕцнз. разби Ѳома Томаша кралю.

То жде лѣто разби Моурать Ꙗнкоула на Косову, и оумре царь Моурать.

Въ лѣто ,ѕцза. прїими царь Мехмедь Цариградь.

Въ лѣто ,ѕцзв. плѣни царь Мехмед Србліе, и расипа Ѡстрьвицоу.

То жде лѣто оуби Димитарь Радоевићь Петра Ковачевића подь Сребрьницомь.

Въ лѣто ,ѕцзг. оухыти Ꙗнкоуль Фериз бега оу Кроушевцоу.

То жде лѣто прїими Мехмедь Ново Брьдо, и Призрень, и Бихорь, и дроуге градове, и множьство рода христїанскаго поразн.

Въ лѣто ,ѕцзд. оухити Михаиль Силагиевићь деспота Ђюрђа оу Коупникоу, и свеза га оу Бѣльградоу.

Вь то лѣто ꙗви се опашита звѣзда, и чоума бысть по вьсеи земли.

То же лѣто разби Ꙗнкоуль цара Мехмеда под Бѣльградомь.

И то лѣто оумре Ꙗнкоуль оу Бѣльградоу Стономь.

Въ лѣто ,ѕцзе. прѣстави се Ђюрађь деспоть декемврїа .кд.

То жде лѣто закла Лѣсловь Орхїла кнеза немьчкаго оу Бѣльградоу.

И то лѣто закла Владиславь Лѣслова оу Боудимоу.

Въ лѣто ,ѕцзѕ. прѣстави се деспоть Лазарь.

Въ лѣто ,ѕцзз. прїими царь Мехмедь Смедерево втори поуть.

И то лѣто прїими Махмоуть паша Вишеславь и Голоубаць и Рѣсавоу, и Жрьновь и Бѣлоу Стѣноу.

И то лѣто бысть куропасха.

И то лѣто свеза Матеашь Михаила Силагиевиќа оу Бѣльградоу.

Въ лѣто ‚ѕцоа. прїими царь Мехметь Трапезонть.

И то лѣто ходи на Аморїю.

Въ лѣто ‚ѕцов. иде царь Мехметь на Босноу, и оухити краля Стефана и прїими Бобовьць и Ѩицѣ и дроуге градове босанске.

И прїидѣ вь Скопїе їюлїа .зі.

И то лѣто прѣстави се Ѳома, шоура Ќюрќа деспота.

Въ лѣто ‚ѕцог. изневѣри се цароу Мехметоу градь Ѩице.

Въ лѣто ‚ѕцод. ходи царь на Арбанасе, на Скендербега, и прѣдь нимь побѣже.

И град съзида Конюхь.

И пакы ходи на Арбанасе.

Въ лѣто ‚ѕцп. ходи Ахмать паша на Карамановиќа, и оуби га, и оузе моу ризницоу.

И то лѣто ходи Хадомь паша подь Скадарь.

То жде лѣто оумре Радоуль воевода влашкы.

То жде лѣто поиде Мехметь паша на Стефана Молдавскаго, и ничто же не полоучи; разбїен оутече, а конскоу му Власи мьтю прѣдаше и поробише.

Въ лѣто ‚ѕцпа. ходи царь на Оузоунь Хасана прѣзь море, и оуби га, и прїими моу градь, и прѣиде рѣкоу Ѥфрать.

Въ лѣто ‚ѕцпд. прїими краль Матеашь и Воукь деспоть Заслонь градь на Савѣ.

Въ лѣто ‚ѕцпз. ходи царь подь Скадарь . . . . (фале листови).

И дроуго лѣто оуби Моурать кралꙗ Владислава на Варновоу.

Въ лѣто ҂ѕцне. ожени се деспоть Лазарь, и постави се деспотомь.

Въ лѣто ҂ѕцнз. разби Ѳома Томаша кралꙗ.

То жде лѣто разби Моурать Ꙗнкоула на Косову, и оумре царь Моурать.

Въ лѣто ҂ѕцза. прїими царь Мехмедь Цариградь.

Въ лѣто ҂ѕцзв. плѣни царь Мехмед Сребрѥ, и раснпа Ѡстръвицоу.

То жде лѣто оуби Димтарь Радоевикь Петра Ковачевикꙗ подь Сребрьницомь.

Въ лѣто ҂ѕцзг. оухыти Ꙗнкоуль Феризь бега оу Кроушевцоу.

То жде лѣто прїими Мехмедь Ново Брдо, и Призрень, и Бихорь, и дроуге градове, и множьство рода христїанскаго порази.

Въ лѣто ҂ѕцзд. оухити Михаиль Силагиевикь деспота Кюркꙗ оу Коупиникоу, и свеза га оу Бѣльградоу.

Вь то лѣто ꙗви се опашита звѣзда, и чоума бысть по въсеи земли.

То же лѣто разби Ꙗнкоуль цара Мехмеда под Бѣльградомь.

И то лѣто оумре Ꙗнкоуль оу Бѣльградоу Стономь.

Въ лѣто ҂ѕцзе. прѣстави се Кюракь деспоть декемврїа .кд.

То жде лѣто закла Лѣсловь Орхїла кнеза немъчкаго оу Бѣльградоу.

И то лѣто закла Владиславь Лѣслова оу Боудимоу.

Въ лѣто ҂ѕцзѕ. прѣстави се деспоть Лазарь.

Въ лѣто ҂ѕцзз. прїими царь Мехмедь Смедерево втори поуть.

И то лѣто пріими Махмоуть паша Вишеславь и Голоубаць и Рѣсавоу, и Жрьновь и Бѣлоу Стѣноу.

И то лѣто бысть куропасха.

И то лѣто свеза Матеашь Михаила Силагиевића оу Бѣльградоу.

Вь лѣто ,ѕцоа. пріими царь Мехметь Трапезонть.

И то лѣто ходи на Аморію.

Вь лѣто ,ѕцов. иде царь Мехметь на Босноу, и оухити краля Стефана и пріими Бобовьць и Ѥицѣ и дроуге градове босанске.

И пріидѣ вь Скопіє іюлія .зі.

И то лѣто прѣстави се Өома, шоура Ђюрђа деспота.

Вь лѣто ,ѕцог. изневѣри се цароу Мехметоу градь Ѥице.

Вь лѣто ,ѕцод. ходи царь на Арбанасе, на Скендербега, и прѣдь нимь побѣже.

И град сьзида Конюхь.

И пакы ходи на Арбанасе.

Вь лѣто ,ѕцп. ходи Ахмать паша на Карамановића, и оуби га, и оузе моу ризницоу.

И то лѣто ходи Хадомь паша подь Скадарь.

То жде лѣто оумре Радоуль воевода влашкы.

То жде лѣто поиде Мехметь паша на Стефана Молдавскаго, и ничто же не полоучи; разбіен оутече, а конскоу му Власи мьчю прѣдаше и поробише.

Вь лѣто ,ѕцпа. ходи царь на Оузоунь Хасана прѣзь море, и оуби га, и пріими моу градь, и прѣиде рѣкоу Ѥфрать.

Вь лѣто ,ѕцпд. пріими краль Матеашь и Воукь деспоть Засломь градь на Савѣ.

Вь лѣто ,ѕцпз. ходи царь подь Скадарь . . . . (фале листови).

Сиѳь въпроси матерь своѭ: почто болит отьць мои? Рече емоу мати юго: югда помисаить ꙁа блага раискаа вьсѣгда болить. Сиѳь рече: живь Богь мои, поидоу вь раи и принесоу отцоу моемоу что, югда како не оуꙁболить. И поидѣ. Рече же емоу аггель: Сиѳе, Сиѳе, стани, не вьꙁможеть тамо поити. И принесе емоу аггель Господьнь .г. проути, и рече: се дрѣво юсть просвештѣние вьсѣмоу мироу, и вѣроуюшти вь него вьнидоуть вь царьство небесное. Вьꙁмь Сиѳь, и принесе ка отцоу своемоу. Адамь же видѣвь поꙁна дрѣво, и ваꙁдахноу вѣлми, и рече: се дрѣво раꙁоумное, сего ради иꙁгнань бихь иꙁ раꙗ. И ваꙁе того, и исплетѣ себѣ вѣнць, и положи на главоу своѭ, и оумрѣ. И положише Адама сь вѣнцемь вь ꙁемлю вь Едемѣ. И иꙁрастеше .г. дрѣва изь глави Адамови. Растеше дрѣво седамь крати раꙁдѣлꙗше се на трое вь дне и пакы састалꙗше се вь едно. Иꙁдѣже дрѣво вѣлико висотоѭ и красотоу имоуште. Никтоже не ведеше да юсть дрѣво животное на немь же распеть се Господь нашь Исоусь Христось.

О дрѣвоу благораꙁоумнаго раꙁбоиника.

Оть того дрѣва вьꙁеть аггель Господьнь вь раи, и валожи вь рѫкоу Тигарь, и иꙁнесе юго вь ꙁемлю Мадїамь. Повелѣ аггель Сиѳоу помеиоути отца своего Адама, и покаꙁа юмоу о дрѣвѣ еже иꙁиде изь раꙗ. И вьꙁеть Сиѳь, и сатвори огнь вь рѣцѣ рекоме Ниль оть дрѣва того. И югда сьгрѣши Лоть сь даштерма своима, даше юмоу ꙁаповѣдь посадити .г. главние и полюваше ихь водоѭ. Вьꙁрастоше и высь дрѣво вѣлико и красно вь ꙁемли Мадїамь. То бо бысть спасенїе вѣроуюштимь вь нь. И на томь дрѣве распеть се благораꙁоумни раꙁбоиникь одѣсноую Господа.

О дрѣвѣ .г. вь томь распе се невѣрни разбойникь.

Ѥгда беше вь врѣме потопа, тогда изнесе вода потопна дрѣво животвореште, и ста при рецѣ Мерстѣи. И ѥгда Моуси изведе сыны Исраилѣви и потопи Фараона, и не бысть что питы, река бо Мерра горка беше. Моуси сьтвори молитвоу ка Богу и вьзе три проути оть дрѣва, и сьтвори на водѣ крстаобразно, ꙗко же показа ѥмоу аггель Господьнь, и рече: „спаси Господи люди своє, и благослови достоанїе своє“; и вьдроузы вь водоу горкоую, и бысть блага вода оть дрѣва того. И посади ѥго Моуси при водѣ, и вьзрасте дрѣво красно и велико, имоуштн висотоу и лепотоу великоу.

И ѥгда Соломонь дрьжаше печать Господню, и обладаше дѣмони страхомь Господа нашего Исоуса Христа, и сазда домь божїи свети Сїонь, тогда принесоше дрѣво иже посади Моуси. При Їордане рече хотехоу починоути. Споводникшоу се Їорданоу, и вазамши дрѣво и вь водѣ оугльби се вь гльбиноу. Соломонь вь печали прѣбысть. И ѥгда хотѣше домь божїи покрити свети Сїонь, вь гльбине прѣбысть дрѣво три лѣта. И прнде моужь именем Ѥлисей, хотѣше дѣло себѣ дѣлати, испаде ѥмоу секира вь Їордань, Вьниде же Ѥлисей вьзети секироу, и обрете ю вь дрѣво вьгльбши се. И пришадь повѣда Соломоноу цароу. И посла принесоше то дрѣво. И премѣрише ѥго ка црквы, и не прнеть се. Ка олтароу приложише ѥго, ꙗкоже видѣше многа знаменїа творить. На томь дрѣвѣ распеше невѣрнаго разбойника о шоую Господа нашего Исоуса Христа.

О дрѣвоу праведнаго разбойника како принесе се.

Пакн повѣдаше Соломоноу: вѣмо дроугое дрѣво вь земли Мадїамь. И то дрѣво много знаменїа творить, и мно-

гнмь спасенїє дасть, и велико свете нарнчеть се. И того Соломонь рече: поидѣте принесете ѥго. Поидѣ Соломонь видѣти дрѣво, и рече посешти ѥго. Людие иже дрѣво стрѣжахоу сь сльꙁами вьпнахоу глаголюште: О Соломоне цароу, что твориши! не посѣци мироу свѣтилника, то ѥсть дрѣво животкорešте. О Соломоне цароу, то ѥсть дрѣво спасенїє вьсѣмоу мироу, и просвѣштенїє. О Соломоне цароу, то дрѣво ѥст адоу раꙁдроушитель, и Адама иꙁводить, ꙗко же рекошѣ пророци. Раꙁоумеи гдѣ роди се таково дрѣво, гдѣ главнѣе порастоше вь таковоу красотоу и висотоу. Что не помниши ꙗко Богь на томь дрѣвоу ꙁнаменїа творить: Соломонь рече: вь истиноу светое ѥсть, и того ради принесоу ѥго ка светомоу храмоу божию. И пороуши дрѣво, и принесе ѥго кь Їероусалимь. И премѣри ка цркви, и не приеть се. И положи ѥго ка олтароу на ꙁемли. Люди, ѥже вѣроуюшти вь дрѣво, приидоше плачоуšти седѣхоу, поꙁираюшти дрѣво и целоуюшти ѥго. Севила чоувши о дрѣвѣ и приидѣ видѣти ѥго, и седѣ на дрѣво глаголиє: понеси ме вь царство небесное. И пригорѣ ꙁадница ѥи, опали ю ꙗко огнь. Севила отскочи оть дрѣва и рече: о трьклетое дрѣво! Люди ѥже стрѣгоуши дрѣво ѥдиногласно вьси вьпнахоу: о трьблаженое дрѣво. И Соломонь рече: на томь дрѣвоу распети се хоштеть Господь. И вьꙁдвигоше дрѣво оть ꙁемлиє вь мѣсто поꙁорно. И прихождахоу вѣрни и покланꙗхоу се ѥмоу. И оба дрѣва ва ѥдино мѣсто поставише. Соломонь рече: о велико чоудо се, иꙁобрѣтохь двѣ дрѣве вишѣ бо вьсего свѣта соуть, и красна вьсѣль, и ꙁнаменїа творить, а не могоуть покрити домь божїи, ѥмоу же слава вь вѣкы аминь.

О дрѣвѣ чьстномоу на нюмже Христось распеть се.

Призва пакы Соломонь дѣмони, выпроси ихь: скажите мнѣ юда гдѣ юсть дрѣво да покрию црковь божїию. Они же рѣше: вѣмы прѣчоудно дрѣво, и красно висотою юже нигдѣ таково обрѣтаеть се на земли. Соломонь рече: гдѣ таково дрѣво юсть. Они же реше: прѣдь дверьми раискими, вь Едемѣ. Соломонь царь рече: каково то дрѣво юсть? Дѣмони реше: чоудно юсть, подобїа сихь дрѣвесь юсть и листвиемь и вьзрастомь, и чоудеса творить. Седмицею на трое раздѣлаеть се, и пакы вь едино сьставлаеть се. Страшно намь юсть гледати, и о немь глаголати. Соломонь рече: колико мѣста далеко юсть оть Їеросолима до Едѣма? Дѣмони рѣше: ꙗко юсть паприщь .и. тисоущь. И повелѣ имь принести юго сь ветвамь и корѣниемь. Дѣмони реше цароу: страшно намь юсть зрѣти юго, и не смеюмь приступити и принести. Соломонь царь сь гнѣвомь рече имь: заклинаю ви вь име сьтворшаго небо и землю, поимете сь вѣтвами и кореномь юго принесете здѣ. И принесоше главоу Адамовоу вь корѣне дрѣва. Видѣ Соломонь дрѣво оудиви се красоти и висоти юго. Дрѣво же принесоше вь светїи Сионь. Премѣри юго, и прѣхождаше више мѣри. Югда вьзнесоше на црьквь, недоста мѣроу. И оскрбѣ Соломонь, и рече: владико цароу небесны, аште и недостоинь юсамь нь цара ме юси поставиль, что виждоу три дрѣва иже обрѣтохь на землы что творѣть чоудеса велика и дивлю се о них ꙗко чоудна соуть, и сахраних и приложихь ка светомоу олтароу твоемоу пред црьквенимь двѣрми и виждоу ꙗко твою славоу ждоуть твоего пришастїа ка чловѣкомь, милосрдїа ради милости твоее, ꙗко юдиного дрѣва соуть васа трїи дрѣва.

гнимь спасеніє дасть, и велико свете нарнчеть се. И того Соломонь рече: поидѣте принесете юго. Поидѣ Соломонь видѣти дрѣво, и рече посешти юго. Людие иже дрѣво стрѣжахоу сь сльѕами вьпнахоу глаголюште: О Соломоне цароу, что твориши! не посѣци мироу свѣтилника, то юсть дрѣво живоктвореште. О Соломоне цароу, то юсть дрѣво спасеніє вьсѣмоу мироу, и просвѣштеніє. О Соломоне цароу, то дрѣво юст адоу раѕдроушитель, и Адама иѕводить, ꙗко же рекошѣ пророци. Раѕоумеи гдѣ роди се таково дрѣво, гдѣ главнѣе порастоше вь таковоу красотоу и висотоу. Что не помниши ꙗко Богь на томь дрѣвоу ѕнаменіꙗ творить: Соломонь рече: вь истиноу светое юсть, и того ради принесоу юго ка светомоу храмоу божию. И пороуши дрѣво, и принесе юго кь Їероусалимь. И премѣри ка цркви, и не прнеть се. И положи юго ка олтароу на ѕемли. Люди, юже вѣроуюшти вь дрѣво, придоше плачоуштн седѣхоу, поѕираюшти дрѣво и целоуюшти юго. Севила чоувши о дрѣвѣ и придѣ видѣти юго, и седѣ на дрѣво глаголие: понеси ме вь царство небесное. И пригорѣ ѕадныца еи, опали ю ꙗко огнь. Севила отскочи оть дрѣва и рече: о трьклетое дрѣво! Люди юже стрѣгоуши дрѣво юдиногласно вьси вьпнахоу: о трьблаженое дрѣво. И Соломонь рече: на томь дрѣвоу распети се хоштеть Господь. И вьѕдвигоше дрѣво оть ѕемлие вь мѣсто поѕорно. И прихождахоу вѣрни и покланꙗхоу се юмоу. И оба дрѣва ва юдино мѣсто поставише. Соломонь рече: о велико чоудо се, иѕобрѣтохь двѣ дрѣве вишѣ бо вьсего свѣта соуть, и красна вьсѣль, и ѕнаменіꙗ творить, а не могоуть покрити домь божіи, юмоу же слава вь вѣкы аминь.

отьче наши, ꙗко вьсѣхь да имаши ꙗко братїю, єдиного отьца чеда.

Да светить се име твое, сы речь: сьтвори нась светѣ'хь даже намы свѣтит се и славить се име твое; ꙗко же и хоулить се ꙁлыхь ради моихь дѣль, тако и славить се Богь добрихь ради дѣль нашихь.

Да придеть вьскресенїе и соудь, да боудеть волꙗ твоꙗ ꙗко на небеси и на ꙁемлы, ꙗко же аггел рече волю твою на небесехь твореть, тако и на ꙁемли даждь намь волю твою творити.

Хлѣбь нашь насоуштни даждь намь дьнесь, нсоуштнїи глаголеть иже єсть соуштьствоу нашемоу, сїи речь єстествоу нашемоу потребна на оукреплѥние; дьнесь пресецаєть же оутрьшнѥе попеченїе. Тѣло же Христово' хлѣбь єсть соуштаства нашего; о нѥмь же молимь се неосоуждено причештати се.

И остави намь длгы наше, ꙗко же и мїи оставлꙗемь дльжникомь нашимь. Понеже бо и по крьштенїи сьгрѣшаемь и молимь се оставити намь обаче же тако имать оставити ꙗко же и ми оставлꙗемь: аште бо ꙁло помнить не оставлꙗеть, аште вьꙁдаемь ꙁло ꙁа ꙁло неоставлꙗеть; нась бо имать Богь обраꙁь, и ꙗко же мы творимь ближнѥмоу тако и онь сьтвори намь непреложно.

И не веди нась вь искоушенїе; немоштни соуште мїи чловеци, того ради не подобаеть намь прѣдавати се волѥю на покоушенїа, нь вьпадшимь вь напасть молити се непогльштеномь быти искоушеннемь, нь оть Бога помошть и трьпѣние прияти, иже бо побѣждень боудѣть и погльштень искоушенїемь ть вьведѣн бывь вь пропасть напасти, вьпадши же и побѣдивь иꙁыдеть, вѣнцемь славѣ достоинь єсть.

Нь иꙁбави нась оть лоукаваго; не рече бо иꙁбави нась оть лоукавихь чловекь, не они бо намь ꙁла

твореть, нь лоукави подвиꙁаеть ихь, и намь о нюмь пакостити; юго ради не чловѣкь нь лоукавы ихь вѣсь ненавидѣти и клети ихь подобаеть.

Ꙗко твое юсть царство и сила и слава; подвиꙁаеть ꙁдѣ нась и дрьꙁновенїе даеть оупованїе крѣпко имѣти, ꙗко царь юсть отьць нашь и силань и славань, даже и мы оуповаюште вѣрою несоумненою лоукаваго врага побѣдимь и прославимь се на посльдакь, югда комоуждо по дѣломь вьꙁдати имать. Аште бо оставитѣ чловѣкомь сьгрѣшенїа, оставить и вамь отьць вашь небеснїи. Пакы ꙁде невспоминати ꙁла, оучить нась ни вьꙁдавати о сихь соупротивна, вьспоминаеть же намь отьца, даже оусрамимь се юго и не ꙁвѣро образити се таковаго отьца чеда соуште бывша.

О юꙁицехь.

О юꙁицехь. Соуть .ов.; и поль праковѣрнихь. .е́.: Сирꙗны, Ивѣри, Блгары, Грьцы, Роуси. И вь тѣхь имоуть .д. книги праковѣрьнихь: сирьꙗнска, ивѣрьска, блыгарьска и грьчьска. Полоувѣрнихь .кі.: Фроуꙁи, Оугри, Аламаны, Арменинꙗковити, Индиани, Саси, Леси, Чеси, Хровати, Нѣмци, Ꙁихы. И книгы имоуть .е. Фроушка, Аламанска, Оугрьска, Чешка, Ерменска. По техь юꙁыцехь .на. чатоуть Богородицоу и рожденїе юе. .кл. невѣрно до конца, и книги ихь .д. юврейска, сьракинска, аркадьска, тирьска, сїи реч агаренска.

Оть рождьства Христова до Константина цара и Юлении .тие.

Оть Константина до Кѵрила философа оучителѣ словенскаго, и Мефодїа брата юго юпископа .фмв. леть.

Оть Кѵрила до светаго Савы .сп. лѣть.

Оть Адама .хм. лѣть.

Въпрось. Когда сьзда Бог Адама?

Отвѣть. Ꙗко слово сьзданїа вь шестыи дьнь сьздаваеть Адама.

В. Колико лѣть сьтвори Адамь вь раи?

О. Час .ѕ. ка вечероу бо сьири се, ꙗко же пишет се, понеже дїаволь женѣ пошьпта, абие не трьпѣ зависти; Богь бо чловѣка на испльненїе отпадшаго аггельскаго чина сьзда.

В. Кто прѣжде вьсѣхь именова Бога на земли?

О. Ꙗвлꙗемь ꙗко дїаволь рекь женѣ: что ти рече Богь оть сего сьда неснеждь'.

В. Кто не родивь се оумрѣть?

О. Адамь.

В. Кто сьстарѣвши се вьнидѣ пакы вь чрѣво матере свое?

О. Адамь оть землие бо сьздань бысть, пакы вь землю вьнидѣ оть ние иеже веть бысть.

В. Кто показа Каиноу оубити брата своего не вѣди что иесть сьмрьть?

О. Дїаволь вь снѣ показа иемоу камень рекь: оудары сь нимь брата своего, и оубиеши иего, иеже и сьтвори.

В. Кака соуть седьмь отмаштены Каиновѣх ꙗко рече Богь: вьсакь обрѣтлен Каина и оубывае .з. маштенїи раздроушить?

О. Оубывь Каинь брата своего, прьвѣе оубо Бога прогнѣвае, второе же отьца оскрьбы, третие матерь обесчедствова, четврьтое брата оуби, петое крьвь пролїа, шестое землю оскв(р)ни, седмое ада обновы.

В. Когда оумрѣть иединою четврьта часть мира?

О. Иегда оуби Каин брата своего.

В. Колицемь лѣтомь бѣше Ное иегда сьтвори се потопь?

О. Петимь стомь лѣтомь.

В. Колико врѣменѣ сътвори Ное въ ковчезѣ?

О. Мѣсець петь.

В. Когда въздадова се мирь вьсь вакоупѣ?

О. Єгда изыдѣ Ное ис ковчега сь єже сь нымь дроугомоу вѣликомоу соуште животномоу имала.

В. Колико лѣть работаше синовы Израилеви въ Єгvпте?

О. Четири ста лѣть.

В. Колико лѣть сътвори Моvси ѩко да избавить Израилтѣне оть земли єгvпатскїе?

О. Четири десеть лѣть.

В. Колици прѣидоше морѣ сь Моvсеомь?

О. Шест сать тысоушть прѣидоше.

В. На колико раздѣли се морѣ?

О. По пророцѣ на .вı., ѩко да коеждо колѣно свои поуть ходить прѣходѣ морѣ.

В. Вьчловечениїе божїе вь коеи обласи бысть?

О. При Авгоустѣ кесари.

В. Каѩ жена обреть се на рождьствѣ Христовѣ ѩже мvро ськрившїа?

О. Сьломии.

В. Откоудь бѣше мvро єже помаза Марїа нозѣ Исоусовѣ и испльни се домь оть воние мvра?

О. Єгда роди се Господь нашь Исоусь Христось и оми се баба възамши помивѣнїе, вьлїа сїе вѣ сасоудь и погрѣбе є вь врьтѣ; и єгда благоволи Бог, по тридесеть и трѣхь лѣтехь откри се мѣсто и ѩви се сьсоудь и испльни се мѣсто оть воние мvра, ѩко чоудити се пастирпоу, и поискавь обрѣте сїе и изеть оть землє неразоумеѥ что єсть по изволенїю божїю обрѣте се Марїа вьзеть сїе и сахраны до дне оного єгда вьниде Исоусь вь домь Симона прокаженаго.

В. Когда вьскрсе Христось?

О. .ке. Марта мѣсеца дань недѣлы прьвыи; вь таже и ȥачеть се вь прѣсветеи Богородици, вь та же и вьскресе, того ради глаголють се Господска кvропасха.

В. Колико соуть мvроносиць?

О. Соуште трїи: юдина Фарисеова, дроуга Лаȥарева, третїа юже на вечери помаȥавши Господа мvромь.

В. Кто прободе Господа на крстѣ?

О. Логинь .ри. конномь началникь, И распе Господа, и поȥна юко сынь Божїи юсть Христось и отврьже се вьȥети срѣбрникы юже даше Иоудеи конномь ськрити Христово вьскрѣсенїе. И иде вь Кападокїю отврьгь се коннистка, сь двѣма инеми и пропокѣда Христа и отсѣкоше главоу юмоу сь обоима конноиа юго.

В. Что отпадѣ дїаволь, глаголю нѣци юко не поклони се Адамоу?

О. Нѣ боуди то. Прѣжде Адама отпаде сьманаь(!) ȥание равань Богоу творе се, рече: поставлю прѣстоль мои на облаце. Сїе рече врьхоу горь, и вьспримоу ȥемлю и морѣ, и вь поднебеснаа, и боудоу подобань вышнемоу. И сьвржень высть оть лика аггелскаго.

В. Какка юсть доуша чловеча?

О. Доуша юсть Богь силоу и животь давы тѣлоу грѣюти и одоушевлюти божаствною топлотою; тѣло же каль и ȥемлю юсть, аште не бы Богь даль силоу и животворие одоушевлюно. И ȥрань юю бѣль юко свѣть, раȥоумань же юсть доухь и лагькь и прѣмоудьрь вѣлмы, тыхь и ȥѣло смѣрень и кроткь; сьдѣлань вь невидимихь беспечално выше повѣсти нижe. И юко сльнце имать чловѣкь свою доушоу; дѣлы благимы сию вьȥраштае и ѕѣло любима аггеломь юсть, и Богоу любаȥна юсть, и юко желеȥо югда ва огню юсть, огнь юсть, и косноути се инучто же можеть, доиндеже истоуденееть. Доухь вь страсе божы живѣи, доуша

В. Колико времене сътвори Ное въ ковчезѣ?

О. Мѣсець петь.

В. Когда възрадова се мирь вьсь вакупѣ?

О. Ѥгда изыдѣ Ное ис ковчега сь ѥже сь нымь дроугомоу вѣликомоу соуште животномоу инмала.

В. Колико лѣть работаше синовы Израилеви въ Ѥгупте?

О. Четири ста лѣть.

В. Колико лѣть сътвори Моуси ꙗко да избавить Израилтѣне оть земли ѥгупатскїе?

О. Четири десеть лѣть.

К. Колици прѣидоше морѣ сь Моусеомь?

О. Шест сать тысоушть прѣидоше.

В. На колико раздѣли се морѣ?

О. По пророцѣ на .вı., ꙗко да коеждо колѣно свои поуть ходить прѣходѣ морѣ.

В. Въчловеченїе божїе вь коеи области бысть?

О. При Авгоустѣ кесари.

В. Каꙗ жена обрете се на рождьствѣ Христовѣ ꙗже мvро съкрившїа?

О. Сьломын.

В. Откоудь бѣше мvро ѥже помаза Марїа нозѣ Исоусовѣ и испльни се домь оть воние мvра?

О. Ѥгда роди се Господь нашь Исоусь Христось и оми се баба възамши помивѣнїе, вьлїа сїе въ сасоудь и погрѣбе ѥ вь врьтѣ; и ѥгда благоволи Бог, по тридесеть и трѣхь лѣтехь откри се мѣсто и ꙗви се сьсоудь и испльни се мѣсто оть воние мvра, ꙗко чоудити се пастироу, и поискавь обрѣте сїе и изеть оть земле неразоумеѥ что ѥсть по изволенїю божїю обрѣте се Марїа възеть сїе и сахраны до дне оного ѥгда вьниде Исоусь вь домь Симона прокаженаго.

О. Ꙗкоже оубо доуша оумна и словесна и хидателна іесть и нь іесть доушевни съставь нь же оумны, нь же словѣсны, ꙗко мнѧ и о божьствѣ обрѣштаеши отьца Бога, оумь, доуха, слово же іеднинороднаго сына іего; трнмь снмы съставы Богь ʒрнмь іесть, и проповѣдоуемь боголѣпно.

В. Ұловѣкообраʒно ли іесть божастьвное или съматраеть се?

О. Не боуди то; никтоже видѣ іего, и како исповѣсть образь іего, видѣже се множицею Богь изьранныімь іего, прѣобраʒоуе себѣ противоу силѣ, тамтештнмь се выдѣти іего, никто же бо может выдѣти Бога ꙗкоже іесть.

В. Како іесть Христось и Богь и ұловѣкь, имее іеднноу ипостась, іеднинь же пакы сынь соугоубь іестьством, нарицаеть се двѣхотѣнии имее?

О. Слово божїе, ꙗко же реұе Їоаннь богословь, пльть бысть и васѣлы се ва ны не иʒменн се іеже быти Богь, нн да не боудеть нь Богь сн и слово бысть ұловѣкь, по истинѣ съхраниѥ и по вьұловеұении божьство; ꙗко же ледь и вода двѣ имени соуть, сьтопливь се ледь іеднно име вода іесть, симь обраʒомь и Богь слово, и Бог и сынь ұловѣкь нарицаеть се; доньдѣже вьплоти се Богь слово проповѣдаше се, по вапльштени же и Богь и слово и сынь ұловѣкь нарицаеть се.

В. Небо выднмое ұто имать врьхоу себѣ покрываюште іего?

О. Ꙗкоже бо облацы множицею выдѣть се покрываюште іего снцѣ и врхоу покриль іесть прѣвышнꙗ іего.

В. Оубо колико іесть небесь?

О. Реұе Моусн вь сѣнн сѣдѣштнмь Ноудеомь: вь наұелѣ сьтворы Богь небо и ʒемлю; іеднно небо виднмое глаголеть апостоль Павль: Богь реұе вѣсть васхнштена бывша ұловѣка таковаго до третїаго небесе и оубо подо-

баєть послоушати сего новаго законодавца, новие благодати сказателя.

В. Что ѥсть врьхоу небесь?

О. Врьхоу васѣхь мисльныхь силь ѥсть Богь; о дѣсноую ѥго седить Христось на прѣстоле висоцѣ и страшне. Ѩко мльнїа сь благооуханиє же некое сладчанше исходить оть нѥго, прѣпитаюштеѥ всѣ небеснїе силы чиновь. Прѣжде же ѥго ѥсть аерь сьпрѣды ѩко зрьцало. и васходить на висотоу бесконачноую, и на нѥмь ѥсть божьство; тѣмь же оубо висота она конца не имать.

В. Илїа и Ѥнохь и Їоань богословь живи ли соуть?

О. Илїа живь ѥсть на земли и никто же познаваєть ѥго. И Ѥнохь живь ѥсть и по срѣдѣ многыхь прѣбываєть и никтоже познаваєть ѥго, такмо прилежен Богоу правостию. Живь ѥсть Їоань богословь и ѥсть вь мирѣ ѩко бисерь по срѣдь кала. Оставлѥнь быль ѥже быти вь пльти вь образь Исоус-Христовь ѥже оцѣштаты грѣхы наше ѥже отвраштати праведны ѥго гнѥвь, ѥгда оумножеть се сьгрѣшенїа наша. И мнозы оть праведныхь выдѣше ѥго, нь не обѩвише ѥго за невѣрьство и за злобоу чловечьскоую. Сы трые житы имоуть до скончанїа вѣка, и са Антихристомь бравше се побѣдѣть моучительство ѥго, и тако моученїа вѣнцемь оувезоуть се оть Христа Бога.

А по змию снце аггель Господьнь послань ѥсть на змїа сирѣчь дїавола, ѥгда хоштеть изити изь гнѣзда своѥго врѣдити или оубити чловѣка, зрить Богь сь выше, и ѩко чловѣколюбьць не хоштеть оть дїавола оуѩзвлѥноу быти чловѣкоу, посилаєть аггела млнию сьжешти дїавола. Дияволь же вь смоцѣ вьздвизаєть се на ваздоухь, бѣжить оть страшнаго грома и мльнне, таштить се и на чловѣка обѣсити се, мнѣ оканны, ѩко спасеть се. Господь же даль ѥсть знаменїе Сифоуноу, мльноносномоу аггелоу, идѣже постигнеши ѥго тоу оуби ѥго, аште и ва чло-

О. Ꙗкоже оубо доуша оумна и словесна и хидателна ѥсть и нь ѥсть доушевни сьставь нь же оумны, нь же словѣсны, ꙗко мню и о божьствѣ обрѣштаеши отьца Бога, оумь, доуха, слово же ѥдинороднаго сына ѥго; трнмь симы сьставы Богь зримь ѥсть, и проповѣдоуемь боголѣпно.

В. Чловѣкообразно ли ѥсть божаствьное или сьматраеть се?

О. Не боуди то; никтоже видѣ ѥго, и како исповѣсть образь ѥго, видѣже се множицею Богь избраннымь ѥго, прѣображоуе себѣ противоу силѣ, таштештимь се выдѣти ѥго, никто же бо можеть выдѣти Бога ꙗкоже ѥсть.

В. Како ѥсть Христось и Богь и чловѣкь, имее ѥдиноу ипостась, ѥдинь же пакы сынь соугоубь ѥстьством, нарицаеть се двѣхотѣни имее?

О. Слово божїе, ꙗко же рече Їоань богословь, пльть бысть и васѣлы се ва ны не измени се ѥже быти Богь, ни да не боудеть нь Богь си и слово бысть чловѣкь, по истинѣ сьхраниѣ и по вачловечени божьство; ꙗко же ледь и вода двѣ имени соуть, сьтопливь се ледь ѥдино име вода ѥсть, симь образомь и Богь слово, и Бог и сынь чловѣкь нарицаеть се; дондѣже вьплоти се Богь слово проповѣдаше се, по вапльштени же и Богь и слово и сынь чловѣкь нарицаеть се.

К. Небо выдимое что имать врьхоу себѣ покриваюште ѥго?

О. Ꙗкоже бо облацы множицею выдѣть се покриваюште ѥго сицѣ и врхоу покриль ѥсть прѣвышнꙗ ѥго.

К. Оубо колико ѥсть небесь?

О. Рече Моиси вь сѣни сѣдѣштимь Иоудеомь: вь начелѣ сьтворы Богь небо и землю; ѥдино небо видимое глаголеть апостоль Павль: Богь рече вѣсть васхиштена бывша чловѣка таковаго до третїаго небесе и оубо подо-

ноѹ хрнстнанскомоѹ, брать ка сестре, н оскврьнеть се васн члоиецн блоѹдомь. Тогда прогнекаеть се Господь н повелить громомь н млнїамь нꙁдавати се на ꙁемлю, н опалить огнемь многы грады н домовы. Горѣ тогда члокѣкомь! гнѣвь бо Божїн сьнидеть на васеленоую.

Царьство .г. Єлаинско, Господа Христа отрицаюшта се н крьста чстнаго н црькви сьжежеть н прѣдають се на моѹченїе мноꙁн Христа ради, н блажени боудоуть. Н вастанеть брань на ꙁемли, н скрьбь н тоуга на вьсехь чловецехь. Оть Господа страхь н троусь н попалюенне огнемь оть небесь, юко млны ꙁракомь; н ꙁмїамн испльнить се тогда ꙁемлю юдоуште члокѣкы ва беꙁаконы живоуштее.

Царьство .д. Сьмирить ꙁемлю н ваꙁдвигнеть црькви раꙁорѣние н люди, н распрострѣть се любовь божїа по васен ꙁемлы, н боудеть радость н веселїе. Н то скиптро прѣидеть.

Царьстко .е. Приндѣть пакн скиптро иꙁ Аравие н сьтворить лѣто їедино. Вь Ниєросолиме воудѣ царьстко юго, н поклонить се чстномоѹ дрѣвоу н царьскоую дїадемоѹ отложь н прѣдасть Господеви Богоу н свою доушоу, ндѣже стоюста ноꙁе Христовы.

По сѣмь вьстаноуть .г. цары млади н боун, н прѣдрьжеть ва юдино .рн. днн. По навожденїю дїаколю сьтвореть рать междоѹ собою. ·А· вьнидѣть ва Солоунь н валороужить се н саберѣть силы многие, н минхи н попове облечеть вь ороужїа ратнла, н сатворить корабы велнкы, н поидеть на Римь, н речеть: Блажень юсн Римѣ, н ва тебѣ живоуштн, дрьжи вѣроу свою. Н ваоружить Фроуги н пожелеть дроуги свое. Вторы валороужить срѣдорѣчие, сьтворить н та минхи н поповы ороужникы, н ванидеть ва Александрию н отоудоѹ поженеть дроугы свое. Третїн вь градѣ седмохьме. Валороужить н та Фроугы Караманы Арменню н ваннндеть ва силен градь. — По сѣмь саставеть се на брань н саськоуть

се между собою ѩко трава. И оубиени боудоуть трие цари боуи. И пролиѥть се грьчьска крьвь ѩко даждь, и разлѣстить се морѣ крьвию .кі. папришть. Земля вься опоустѣеть, и мали останоуть оть брани тие.

Тогда не боудѣть моужа нароунта, и кацарит се жена зѣло скврьнина вь сѣмь Цариградѣ, уародѣа и вальхва Вавоулиня дашти. Вѧ дни ѥѥ боудоуть разлирїа и закланїа по домовехь и на поутѣхь: отьць сына, сынь отьца, брать брата, мати даштерь, соуседь соуседа, дроугь дроуга, и боудеть злоба многа и ненякисть. И ва црьквахь блоудь и шеги и игры и неунстога многа. Бога себѣ жена она дрьжеште, и хоштеть брати се сь Богомь, глаголе: се ти Боже, поне каздоу на небо да виждоу кто ти ѥси сильнеи мнѣ. Тогда оканна скетїе Софие сакроушить светоую трапезоу и осквръннть и (н)на многа не могоу изглаголати безоумїа ѥи. И по сьмь пошлеть Господь ѩрость силою крѣпости своѥѥ, оубиеть змїа, и повѣлить водамь гласомь страшинмь: вазкроуть и погроузеть ѥго. И скончаеть се град сь водою, и скончаеть се царство ѥзыческое.

Тогда вьцареть се Їоудѣие, ѥже глаголють: кь последние дни вазкнгнеть Господь Богь знаменїе на овце, и оудовы расканїие вь ѥзыцехь, и сабервть отриновение оть Исраиля вь Иерусолимь, и боудеть Израилю ѩкоже ѥгда изыдѣ оть земле Ѥгупьтьскые. И блажени Павль глаголя: ѥгда придѣть скончание ѥзыкомь, тогда вась Израиль спасеть се. Иполить моученикь рече: ѩко ва пришаствы Антихристовы прьвѣе Иоудеие прѣмастѣть се. Господь рече ва ѥвггели Иоудѣомь: азь придохь ва име отьца моего, и не приесте менѣ; и иже вя свое име приидѣть, и того примете, и ва гресехь своихь оумрѣте.

И ва то врѣме царьство дасть се Римоу и Силею и Солоуноу, оубо кончини прибанжившоу се мироу, и Антихристовоу царьствоу приспевшоу.

ноу христианскомоу, брать ка сестре, и оскврьнеть се васи уловеци блоудомь. Тогда прогниквает се Господь и повелить громомь и мланїамь издавати се на землю, и опалить огнемь многы грады и домовы. Горѣ тогда уловѣкомь! гнѣвь бо Божїи сьнидеть на васелєноую.

Царьство .г. Еланиско, Господа Христа отрицающта се и крьста уастнаго и цркввы сьжежеть и прѣдають се на моуеенїе мнози Христа ради, и блажени боудоуть. И вастанеть брань на земли, и скрьбь и тоуга на вьсехь уловецехь. Оть Господа страхь и троусь и попалиение огнемь оть небесь, ѩко мланы зракомь; и змїами испльнить се тогда земла ѩдоуште уловѣкы ва безаконы живоуштее.

Царьство .д. Сьмирить землю и ваздвигнеть цркввы разорѣнне и люди, и распростреть се любовь божїа по васеи землы, и боудеть радость и веселїе. И то скиптро прѣидеть.

Царьстко .є. Приидѣть паки скиптро из Аравне и сьтворить лѣто їедино. Вь Иеросолиме боудѣ царьстко єго, и поклонить се уастномоу дрѣвоу и царьскоую дїадемоу отложь и прѣдасть Господеви Богоу и свою доушоу, идѣже стоѩста нозѣ Христовы.

По сѣмь вьстаноуть .г. цары млади и боуи, и прѣдрьжеть ва єдино .ри. дни. По навожденїю дїаколю сьтвореть рать междоу собою. ·А· вьнидѣть ва Солоунь и ваироужить се и сабереть силы многие, и мнихи и попове облеуеть вь ороужїа ратна, и сатворить корабы великы, и поидеть на Римь, и реуеть: Блажень єси Римѣ. и ва тебѣ живоуштн, дрьжи вѣроу свою. И ваоружить Фроуги и пожелеть дроуги свое. Вторы ваороужить срѣдорѣуне, сьтворить и та мнихи и поповы ороужникы, и вапидеть ва Александрию и отоудоу поженеть дроугы свое. Третїи вь градѣ седмохьме. Ваороужить и та Фроугы Карамаиы Арменню и ванидеть ва силен градь. — По сѣмь саставеть се на брань и саськоуть

творештн волю юго. Юлици бо творѣть волю дїаволю да плаучоуть се ꙁание вꙁлюбише тмоу, паче свѣта.

В. Коимь юꙁыкомь соудити имать Богь, и коимь не соудить нь прѣдасть ихь беꙁь испитанїа геенѣ?

О. Юлици беꙁаконнѣ сьгрѣшише по ꙁаконоу осоуждени боудоуть. Юдинемь Иоудеомь соудь и христианомь, юлици приехомь и несахранихомь ꙁаповѣди юго, ибо приеше они богонаучтаны ꙁаконь прѣжде вапльштенїа Христова. .ві. тьмь спасени быше оть адьскыхь врать, тамо сьшадшоу Христоу; прочи погибоше. Сие же тмы соуть юже рече Господь: малое стадо юмоу же отьць иꙁволи дати царьство. Отьпадших бо чинь аггельскы .р. тьмь юсть быль пльнь. И оубо оть Иꙁраилꙗ иꙁбра Богь .ві. тьмь хоштеть же оть христїань до скончанїа вѣка .пи. тьмь иꙁбрати, ꙗко да повелѣниемь отьца и хотѣниемь сына и поспѣшениемь светаго доуха мѣсто оно напльнить се отноудоу же еи тамны и омрачены отпадоше бѣсове. И сие .пи. тьмь глаголеть, ꙗко иние овце имамь и тиеми подобаеть привѣсти, и гласъ мои оуслишаеть и боудеть юдино стадо и юдинь пастирь. — Вьскрести имать Господь васѣ юꙁыкы, и придѣть Сить, и Авель, и Енохь, и Ное, и Енось, и Лоть, и Авраамь, и юлици кроме ꙁакона Богоу оугодише. И осоудѣть васѣ юꙁыкы беꙁаконїе нечисто живоуштихь, и примоуть по дѣломь ихь; беꙁакони же огню вѣчномоу прѣдани боудоуть. Ꙁаконюни же вь ꙁаконие сьгрѣшше ꙁа прѣстоуплепїе ꙁакона соудеть се ꙁане не покааше се, и вѣчьномоу огню прѣдани боудоуть.

О .ві. апостоль. Тогда вьскрьсноуть .ві. апостоль Господни, юже осоудить Июдее ꙁане же противна дѣати Исоусоу по Моисеовоу ꙁаконоу не вѣровахомь юмоу нь сьблажнихомь се. Апостоли обличають ихь чюдесь ради ꙗже сьтвори Господь по средѣ нихь, и не юше вѣры, и прѣдадоуть се огню вѣчномоу. Тогда оучители юуггелїа горцѣ

осоудѣть повынние грѣхоу, ꙗко много ꙁапрѣштахомь вамь и не слишасте. Тогда и Ѧарене вьсплатоуть се горцѣ, прѣдаеми погибелы огнꙗ, и никогожде боудѣть помагаюшта нимь.

В. Кто ѥсть речено сынові твои ꙗко новораслы маслинные и проча?

О. Пресаждають се вѣрны светїнмь крштенїемь и обиавлꙗють покланиемь, и на жрьтвенникь светїе литоургїе прѣсаждени соуть ꙗко сьдовѣ красны оть тмѣ на свѣть.

В. Что ѥсть ѥже Давидь рече: да не прибоудеть тебѣ прѣстоль беꙁаконїа сьꙁыдае троудь на повелѣнїе и крьвь неповынноу осоудѣть.

О. Прьвее Сьоуль раꙁоуме ꙗко Давидь хоштеть цар҄ьствовати по ниемь, и гонꙗше ѥго оубыти и не вьꙁмогь. Хотѣ оубити неповинна и крьвы осоудити, и ниꙁложи Сьоула Богь, и вьꙁнесе кроткаго Давида. И дроугое — ꙗко помысли лоукави Иродь оубыты Христа, и пороуганъ бысть оть вльховь, и иꙁбы младѣнце ва Витлееме.

В. Како бити хоштеть второе пришаствие?

О. Ѥгда придѣть страшины часъ Господа нашего Исоуса Христа послани боудоуть .д. аггелы сь чиновы своимы, и поидоуть на четиры крае ꙁемлы и вьꙁмоуть тврдь и сьвиють, сльнце доунновѣннемь божїнемь погаснеть, и долнꙗ сь горнимь обновѣть се. Вьса тѣлеса оть истлѣнїа васкресноуть, и нетленна боудоуть и присносоуштна, ꙗкоже оть вѣка соуштихь вьса выдимаа иꙁменеть се. Богь оть Ѧдама до конца вѣка вьса тѣлесса цѣла и нетлѣнна сьтворить. Тогда сьтворить небо ново и ꙁемлю новоу, ношти же тогда не боудѣть, ни видимаго иниꙗ свѣта, боудоуть же вьса паче свѣтлости видимие красна ꙗко мvро благооухаюшта. Си прѣподобны отьць нашь Андреи Христа ради оуродивы бысть, вь лѣта благовѣрнаго цара Лава прѣмоудраго, походивь .ꙁе. лѣть вь Цариградѣ оуродоуе Христа ради . . . (фале листови).

II.

ДАМЈАНОВ ЗБОРНИК.

Под бројем 24 налази се зборник 15 или најдаље прве половине 16 столећа у древеним кожним корицама на хартији вел. 8 л. 310 л. Добро очуван, само с почетка по нешто фали. Тако од првог кватерниона, који је једини имао 10 листа, остали по 8, фале прва четири, од трећег фали први и последњи, а од петог само први лист.

На 109 л. у дну има овај запис:

Помените же и троудившаго се Дамїана х҃ (за то Дамјанов).

А на 311, коричном листу пише познијом руком: **Сїа книга оть монастыра Хиландара.**

Ево му садржине:

Од првог чланка („Слова“) који заузима 20 л. сад. пагинације, нема наслова, исцепљен је.

Л. 20β. **Кь ть жде дьнь слово преподобнаго отьца нашего Євсевиꙗ александрьскаго о сьшьствии Їоанна Предтече вь адь. Благослови отьче.** У дну листа: слово .к.

Л. 31α. **Утениꙗ на вьскресеније Господнє. Дѣꙗнїє светыє троице, сьтворено Карином и Ливеошием. Благослови отче!** У дну: слово .г.

Л. 68β. **Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Златооустаго слово на прѣславное вьскресеније Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** У дну: слово .д.

Л. 72α. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово на прѣславное въскресение Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** У дну: слово .є.

Л. 73β. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово на въскресение Христово. Благослови отче!** У дну: слово .ѕ.

Л. 82β. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово на светое въскресение Христово. Благослови отче!** У дну: слово .ꙁ.

Л. 85β. **Въ тоужде неделю тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго на въскресение Христово отъ Лоукы светаго еѵггелиꙗ. Благослови отче!** У дну: слово .и.

Л. 92α. **Їоанна презвитера слово отъ сказаниꙗ еѵггельска. Благослови отче!** У дну: слово .ѳ.

Л. 98β. **Тогожде Їоанна слово отъ сказаниꙗ еѵггельска. Благослови отче!** У дну: слово .і.

Л. 107α. **Светаго Аѳанасиꙗ, архїепископа александрьскаго сказание о празницѣ пасхы. Благослови отче!** — Слово .аі.

Л. 127β. **Светаго отца нашего Григориꙗ нисьскаго слово о тридневнѣмь въскресени Господни, и о Їосифѣ Аримаѳеи, и о мироносицахъ. Благослови отче!** — Слово .ві.

Л. 138α. **Иже въ светыхъ отца нашего Їоанна архиепископа Коньстантина града златооустаго слово оучително.** — Слово .гі.

Л. 139α. **Иже въ светыихъ отца нашего Їоанна Ꙁлатооустаго слово невѣрьствиꙗ ради Ѳомы апостола, и о осезани ребра Господниꙗ по пасцѣ. Благослови отче!** — Слово .ді.

Л. 148β. **Въ тоужде неделю новоую слово отъ сказаниꙗ еѵггельскаго. Благослови отче!** — Слово .еі.

Л. 157β. **Неделꙗ .д. Їоанна архїепископа Константина града слово о раслабленѣмь въ прѣполовление праздника, и еже не соудити на лица. Благослови отче!** — Слово .ѕі.

Л. 166*α*. **Вь срѣдѣ вь прѣполовлѥниѥ праздника Їоанна, архїепископа Константина града, Златооустаго слово ѥгда вьзиде Їсоусь вь црькьвь. Благослови отче!** — Слово .**зі**.

Л. 169*β*. **Тогожде иже вь светыхь отца нашего Їоанна архїепископа Константина града Златооустаго слово ѥгда вьзиде Їсоусь вь светилиште прѣполовльшоу се праздникоу, и о мелхиседецѣ. Благослови отче!** — Слово .**иі**.

Л. 176*α*. **Недела .є. Їоанна Златооустаго слово ѥгда исцѣли Христось слѣпца, о соудѣ и о милостыни. Благослови отче!** — Слово .**ѳі**.

Л. 197*α*. **Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Златооустаго архїепископа Константина града слово на светоѥ вьзнесениѥ Господа Бога и спаса нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**к**.

Л. 203*α*. **Иже вь светыхь отца нашего Їоанна архиепископа Константина града Златоустаго слово .в. на вьзнесениѥ Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**ка**.

Л. 209*β*. **Иже вь светыхь отца нашего Єпифаниꙗ, архїепископа кипрьскаго, слово на вьзнесениѥ Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**кв**.

Л. 216*α*. **Динадоха епископа фотикїнскаго слово на вьзнесениѥ Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**кг**.

Л. 220*β*. **Слово на вьзнесениѥ Господа Бога спаса нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**кд**.

Л. 226*α*. **Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Златооустаго, архїепископа Константина града слово на светоую петидесетницоу. Благослови отче!** — Слово .**кє**.

Л. 236*α*. **Тогожде Їоанна Златооустаго слово оть сказаниꙗ еуггельска. Благослови отче!** — Слово .**кѕ**.

Л. 243β. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово о светѣмь доусѣ на .н.-тны дьнь.** — Слово .кꙁ.

Л. 252β. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово вь петндесетницоу. Благослови отче!** — Слово .ки.

Л. 259α. **На сьшьствие светаго доуха слово. Благослови отче!** — Слово .кѳ.

Л. 266β. **Василиꙗ епископа исаврїискаго, града Селевкьние, слово о томьжде.** — Слово .л.

Л. 270α. **Светаго отца нашего Прокла, архиепископа Цариграда, слово на петндесетныи дьнь. Благослови отче!** — Слово .ла.

Л. 272α. **О светѣмь доусѣ слово на петндесетныи дьнь. Благослови отче!** — Слово .лв.

Л. 290β. **Светаго отца нашего Евсевиꙗ, архиепископа града Александрие, слово о светѣи недели. Благослови отче!** — Слово .лг.

Л. 297β. **Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Ꙁлатооустаго, архїепископа Константина града, похвала вьсѣмь светымь. Благослови отче!** — Слово .лд.

Л. 310α. Напомена у који ће се дан које од ових „слова“ читати:

Вь соуботоу Лаꙁаревоу слово .а. и .в.

На вьскрьсение Господние слово .г., .д., .е., .ѕ., .ꙁ., .и., .ѳ., .і., .аі., .ві., .гі., се же есть поучение.

Вь неделю Ѳоминоу слово .ді., .еі.

Вь неделю мироносиць слово .ві.

Вь неделю .д. о раслабленомь слово .ѕі.

Вь срѣдоу преполовлениꙗ праꙁдника слово .ꙁі. и .иі.

Неделю .е. о слѣпци, слово .ѳі.

Вь четврьтькь, на вьꙁнесение слово .к., .ка., кв., .кг., .кд.,

Вь неделю .ѕ. слово .лг.

Л. 166α. **Вь срѣдѣ вь прѣполовлієниіє праздника Іоанна, архїепископа Константина града, Златооустаго слово ієгда вьзиде Їсоусь вь цркьвь. Благослови отче!** — Слово .**зі**.

Л. 169β. **Тогожде иже вь светыхь отца нашего Іоанна архїепископа Константина града Златооустаго слово ієгда вьзиде Їсоусь вь светилиште прѣполовльшоу се праздникоу, и о мелхиседецѣ. Благослови отче!** — Слово .**иі**.

Л. 176α. **Недела .е. Іоанна Златооустаго слово ієгда исцѣли Христось слѣпца, о соудѣ и о милостыни. Благослови отче!** — Слово .**ѳі**.

Л. 197α. **Иже вь светыихь отца нашего Іоанна Златооустаго архїепископа Константина града слово на светоіє вьзнесениіє Господа Бога и спаса нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**к**.

Л. 203α. **Иже вь светыхь отца нашего Іоанна архиепископа Константина града Златоустаго слово .в. на вьзнесениіє Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**ка**.

Л. 209β. **Иже вь светыхь отца нашего Єпифаниіа, архїепископа кипрьскаго, слово на вьзнесениіє Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**кв**.

Л. 216α. **Диадоха епископа фотикїискаго слово на вьзнесениіє Господа нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**кг**.

Л. 220β. **Слово на вьзнесениіє Господа Бога спаса нашего Їсоуса Христа. Благослови отче!** — Слово .**кд**.

Л. 226α. **Иже вь светыихь отца нашего Іоанна Златооустаго, архїепископа Константина града слово на светоую петидесетницоу. Благослови отче!** — Слово .**ке**.

Л. 236α. **Тогожде Іоанна Златооустаго слово оть сказаниіа еуггельска. Благослови отче!** — Слово .**кѕ**.

Л. 243β. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово о светѣмь доусѣ на .н.-тны дьнь.** — Слово **.кꙁ.**

Л. 252β. **Тогожде Їоанна Ꙁлатооустаго слово вь петдесетницоу. Благослови отче!** — Слово **.ки.**

Л. 259α. **На сьшьствие светаго доуха слово. Благослови отче!** — Слово **.кѳ.**

Л. 266β. **Василиꙗ епископа исаврїнскаго, града Селевькие, слово о томьжде.** — Слово **.л.**

Л. 270α. **Светаго отца нашего Прокла, архиепископа Цариграда, слово на петидесетныи дьнь. Благослови отче!** — Слово **.ла.**

Л. 272α. **О светѣмь доусѣ слово на петидесетныи дьнь. Благослови отче!** — Слово **.лв.**

Л. 290β. **Светаго отца нашего Ѥвсевиꙗ, архиепископа града Александрие, слово о светѣи недели. Благослови отче!** — Слово **.лг.**

Л. 297β. **Иже вь светыихь отца нашего Їоанна Ꙁлатооустаго, архїепископа Константина града, похвала вьсѣмь светымь. Благослови отче!** — Слово **.лд.**

Л. 310α. Напомена у који ће се дан које од ових „слова" **читати:**

Вь соуботоу Лаꙁаревоу слово .а. и .в.

На вьскрьсение Господние слово .г., .д., .е., .ѕ., .ꙁ., .и., .ѳ., .і., .аі., .ві., .гі., се же ѥсть пооученије.

Вь неделю Ѳоминоу слово .ді., .еі.

Вь неделю мироносиць слово .кі.

Вь неделю .д. о раслаблѥномь слово .ѕі.

Вь срѣдоу преполовлѥниꙗ праꙁдника слово .ꙁі. и .иі.

Неделю .е. о слѣпци, слово .ѳі.

Вь четврьтькь, на вьꙁнесение слово .к., .ка., кв., , .кд.,

Вь неделю .ѕ. слово .лг.

Вь неделю .ꙁ. на сьшьствию светаго доуха слово: .кє., .кѕ., .кꙁ., .ки., .кѳ., .л., .ла., .лв.

На всѣхь светихь слово .лд.

Нас овде интересују само два чланка (други и трећи) о којим је била реч у претходном зборнику. Текст је овде у опште јаснији и бољи, а попуњен је и првим. То што је дометнуто стављено је међу две звездице. Варијанти који се нису дали сложити стављени су у примедби.

Од првог чланка (слова Јевсевијева) фале овде два листа, то је попуњено из првога.

Вь ть же дьнь(1) слово преподобнаго отьца нашего Ѥвсевиꙗ александрьскаго о сьшьстви Їоанна прѣдтечє вь адь. Благослови отьче!

Вьꙁлюблѥнїи, добро ѥсть рещи какво ѥсть благовѣщенниѥ Їоанна прѣдтечє вь адѣ, и како ѥго выпро(2) . . сише соуши вь адѣ. Бѣ бо посла Їоань оученикы своє ка Господоу глаголѥ: ти ли ѥси грѣди, или иного чаємь? ꙗко не вѣды ѥго глаголѥ: како не вѣдше ѥго, а прьстомь каже, глаголаше: се агнаць божїи вьꙁемлѥи грѣхы вьсего мира, и пакы: аꙁь вы крьщаю водою, посрѣдѣ же вась бѣ ѥгоже вы не вѣсте, ть вы крьстить доухомь светимь и огнѥмь, не тогда бо оувѣдѣ ѥго да не боудеть. Нь слиши страшноую таиноу, понѥже ꙁдѣ бѣ Господьи прѣдтеча, хотѣше и вь адѣ прѣдтешити ѥмоу. И бо вь адѣ соущїи хотѣꙗхоу выпрашати ѥго о Господи: приде ли иꙁвѣсти нась или ны? И не вѣдѣше что отвѣщати хотѣше имь. Сего ради выпроси ѥго: ꙗко ти ли ѥси грѣди да ждь от-

(1) Суботу Лазареву, како се види из напомене на крају књиге.
(2) Одавде почиње текст из првог зборника.

творити любителꙗ сребро̑у, тѣмь же и кь Июдеомь глаголаше: что ми хоштете дати, и азь вамь предамь и. Кто не прослызить се на прѣложенние о глаголѣ семь? Вьзлюбленїи, трепештоуть ми сьстави оудовь, оужасаеть ми се помисль о глаголѣхь сихь. И пакы рече: хоштете ми дати и азь вамь прѣдамь и. Како не оутрьпе ѥзикь ѥго; како не доволны бише оустны, како не свезаше се оустны ѥго; како не оусхоше оуста ѥго, како не оуведе сьставь тѣла ѥго вьсь(¹), таковие глаголи изврѣштавшоу. Что хоштете ми дати, рече! Ти что хоштеши вьзети трьобланние, они достоина ничесоже имоуть дати. Нь приди и вьпрошоу те, Июдо, чесо ради прѣдаѥши ѥго? ѥда чесо лиши те дроугыхь оучениць? ѥда что о нѣмь паче тебе подасть? не тонжде ли благодати обьштника те сьтвори и прѣдаѥши ѥго?! Пакы ѥгда прѣпоꙗса се лентиѥмь и оумы нозѣ оученикомь, такожде и твои омы, ꙗкоже и онѣхь! не лиши тебе ни ѥдиноѥ благодати, а ты на прѣданиѥ вьороужи се. Ть же не вьсхотѣ тебе отлоучити оть оучениць, а вѣды льсть твою предателноую! Вечерати те створи сь собою, и да не мниши ꙗко не вѣдѣꙗше твоѥго сьблажниѥниꙗ, тѣмь же на тои жде трапезе рече: омоучи сь мною роукоу вь солило, ть ме прѣдасть; и не рече ти: вьстани сь трапезы моѥѥ, предателю, ꙗко нѣси достоинь ꙗсти сь мною! На трапезѣ бѣ и роука твоꙗ хлѣбѣ причештааше се и ꙗдѣше, а доуша твоꙗ цѣлоу ѥго сьвѣштаваше. О горе тебѣ, Июдо, что се сьтвори! сребро приѥ, а Господа прѣдасть. Сребра ради сьвѣть сьтвори, тѣмь же и епископьство твоѥ прѣиметь инь и вь кровѣхь твоихь не боудеть живоуштаго. Тѣхь ради сребрьникь многа блага лиши се, и многа зла достоинь бысть. Тѣхь ради

(¹) Кто не касплачет се таковие дрьзости Господоу оть рака продаваемоу на хоудѣ цѣне? О чоудеси, како не свѣза се ѥзыкь ѥго, како не сагорѣше оуста ѥго, како не оусаше сьстав тѣла ѥго, таковие глаголи изрѣкшоу на своего владикоу!

сребрьникь грѣхь отць твоихь не отиметь се, и безаконил матере твоюе не оцѣстете се. Тѣхь ради сребрьникь тмы тмами аггель, и тисоуште тисоуштамь архаггель бысть врагь, тьчию юдиномоу диꙗволоу бысть любимь. Сихь ради сребрьникь лика апостольскаа отлоучи се и бѣсѣхь приуте се, прѣстола цѧрьска отьстоупи, и славы сьвлѣчесе, и оуже оудавлению налыжи (¹). Что хоштете ми дати, и азь прѣдамь и вамь? И поставише юмоу .л. сребрьникь. О горе тебѣ, Июдо, что се сьтвори! На .л. сребрьницѣхь продаюши небоу и земли творца! Владикоу рабь продають! оубо продаюши юго, нь понѣ блюди како продаюши и. Аште би раба имѣль хитра, не би юго продаль хитрости ради на .л. сребрницѣхь. Да ли сьтворшаго хитростию своюю вьсь мирь шестию дньми, на .л. сребрьникь продаюши юго. О окаание, всоу тварь юже видиши ть юсть сьтвориль. Нь что хоштете ми дати, и азь вамь прѣдамь и? И поставише юмоу .л. сребрьникь.

По изышьстви же юго и отлоучени апостольска лика, †Июдѣ†, начеть Исоусь скрьбѣти и тоужити глаголюе: прискрьбна юсть доуша моꙗ до сьмрти. О милосрдию владичню, о прѣдатели скрьбѣꙗше, сьмрти же не боꙗше се, бесьмртьнь бо сы. Слишавь же диꙗволь Господа рекша: прискрьбна юсть доуша моꙗ до сьмрти, мнѣꙗше ꙗко сьмрти се боить, и начеть подвижьнь бытн, и рече кь адоу: готовь боуди и оуготови мѣсто трьдо да затворишѣ нарицаюмаго Ісоуса, се бо оустроихь на нь сьмрть, и оуготовахь гвоздию, наострихь копию, и налиꙗхь оцьть сь жльчию, и Юдею поострихь на нь ꙗко ороужию, и се по двою дню прѣдставлю (²) ти юго, брате мои аде, многоу бо ми пакость сьтвори на земли, и много прогнѣва ме, многи ми сьсоуды истьшти. Юже азь

(¹) и оужемь оудавлюние приеть.
(²) привєдоу.

творити любителꙗ сребрꙋ, тѣмь же и кь Июдеомь глаголаше: что ми хоштете дати, и азь вамь предамь и. Кто не прослъзить се на прѣложенние о глаголѣ семь? Възлюблениїи, трепештоуть ми сьстави оудовь, оужасаеть ми се помисль о глаголѣхь сихь. И паки рече: хоштете ми дати и азь вамь прѣдамь и. Како не оутрьпе ꙗзикь его; како не доволны бише оустны, како не свезаше се оустны его; како не оусхоше оуста его, како не оуведе сьставь тѣла его вьсь(¹), таковие глаголи извѣштавшоу. Что хоштете ми дати, рече! Ти что хоштеши възети трьокланние, они достоина ничесоже имоуть дати. Нь приди и выпрошоу те, Июдо, чесо ради прѣдаеши его? еда чесо лишии те дроугыхь оученикь? еда что о немь паче тебе подасть? не тоижде ли благодати обьштника те сьтвори и прѣдаеши его?! Пакы егда прѣпоꙗса се лентиемь и оумы нозѣ оученикомь, такожде и твои омы, ꙗкоже и онѣхь! не лиши тебе ни единое благодати, а ты на прѣданние вьороужи се. Ть же не вьсхотѣ тебе отлоучити оть оученикь, а вѣды лесть твою предателноую! Вечерати те створи сь собою, и да не мниши ꙗко не вѣдѣꙗше твоего сьблажниения, тѣмь же на тои жде трапезе рече: омоуси сь мною роукоу вь солило, ть ме прѣдасть; и не рече ти: вьстани сь трапезы моее, предателю, ꙗко нѣси достоинь ꙗсти сь мною! На трапезѣ бѣ и роука твоꙗ хлѣбѣ причештааше се и ꙗдѣше, а доуша твоꙗ цѣлоу его сьвѣштаваше. О горе тебѣ, Июдо, что се сьтвори! сребро прие, а Господа прѣдасть. Сребра ради свѣть сьтвори, тѣмь же и епископьство твое прѣиметь инь и вь кровѣхь твоихь не боудеть живоуштаго. Тѣхь ради сребрьникь многа блага лиши се, и многа зла достоинь бысть. Тѣхь ради

(¹) Кто не васплачет се таковие дрьзости Господоу оть рака продаꙗемоу на хоудѣ цѣне? О чоудѣси, како не свѣза се ꙗзыкь его, како не сагорѣше оуста его, како не оусаше сьстав тѣла его, таковие глаголи изрѣкшоу на своего владикоу!

велиꙗ вѣра твоꙗ боуди ти ꙗко же хоштеши. Таже и не самь пришьдь иꙁгнати мене, нь женѣ дасть область иꙁгнати ме. — Дроугоици же вьшьдьшоу юмоу вь море, и оусоувшоу, вь неꙁаꙗпоу двигноухь вѣтрь многь, и вьꙁмоутихь море, и сьражаахоу се вльны, вѣликоу боурю вьꙁдвигь, хоте погоубити корабль вь нюм же бѣше сь оученикы своими, и се хоштештоу кораблю ськроушити се. Абию оученици юго вьꙁьбоудише и: вьставь ꙁапрѣти мороу, и послоуша юго и вси вѣтри, и бысть тишина велика вь мори. Видѣвь же аꙁь ꙗко тоу прѣбываюти, идохь вь Витанию; хоте юго оскрьбити, похитихь дроуга юго Лаꙁара, юго же приведохь ти, брате мои аде, мне ꙗко оуже ктомоу не можеть не тебе исхитити юго. И по четырехь днехь пришьдь не вѣмо откоудоу, не ꙁнамь юда сьпештоу тебѣ, или ииыю хранештоу, исхити оть тебе. — Отвѣштавь же адь глагола диꙗволоу: тьжде ли юсть и иниꙗ иже тогда Лаꙁара вьꙁдвиже? Аште ть юсть помилоу ме(1) не вьводи юго сѣмо, сегово бо тьмо гласъ оужаси ме, и раꙁдроуши ми силоу; гласъ юго не могохь трьпѣти. Того ли ми велиши ꙁатворити?! Онь аште придеть сѣмо и юже имамь ꙁдѣ †вьсѣ† иꙁвести имать. Аꙁь тогда сьгнонхь тѣло Лаꙁарево ꙁѣло, ꙗкоже начеть и вониꙗти, и начеше се раꙁстоупати сьстави тѣла юго, нь югда вьꙁгласи Лаꙁароу: грѣди вьнь, абию иꙁскочи иꙁь ꙗдрь моихь ꙗко львь иꙁь врьтпа на львь иды, и ꙗко орьль на львь летѣꙗше всоу немошть отложь вь мьгновении ока. Аꙁь того ꙁатворити не вьꙁмогоу. Отвѣштавь же диꙗволь глагола юмоу: сила твоꙗ и моꙗ, и несытаꙗ оутроба твоꙗ да приметь юго, а не бледи много. Отвѣштавь же адь рече: кльнеть се силами се: кими силами? ибо аште би имѣль силы, побѣдиль се би оубо с нимь; нь мною ли и Июдеи хоштеши оправдань быти.

(1) молю те.

ꙁавистию невидимо творѩхь, сихь же онь словомь исцѣлѣѩше, и имь же аꙁь раꙁдроумахь оуды, сию онь оукрѣплѩѥ, одрь носити повелѣваше на рамоу. Дроугаго ослѣпихь и ꙁатворихь очи ѥго, и веселѣхь се о нѥмь ѥгда о стѣноу оударѣше, или вь водоу вьпадаше, онь же пришьдь, не вѣмь откоудоу, и противнаѩ ми творе, словомь дасть ѥмоу проꙁрѣти. И дроугомоу соуштоу вь чрѣвѣ материи ослѣпихь очи, ѩко не ꙁнати вѣждоу, онь же оть плюновениꙗ брение сьтворь помаꙁа очи ѥго и повелѣ ѥмоу вь коупѣли силоуамли омыти се, и проꙁрѣ. Аꙁ же не обрѣть камо ити, поѥхь сь собою .е. бѣсь все слоужьбные доухы, и отидохь далече оть нѥго, и обрѣтохь юношоу добра, и вьшьдь вь нь живѣхь. Како раꙁоумѣ не вѣмь, пришьдь тамо ꙁапрѣти ми и повелѣ иꙁити оть нѥго. Аꙁь же иꙁьшьдь, и не обрѣть мѣста камо ити. Молихь и да по нѣ на свиниѩхь примоу власть. И ѥште же пакы жена вь недоугь вьпадши до .ві. лѣть, и течениꙗ крьвнаꙗ оть пльти ѥѥ исхождахоу. Не вѣмь откоудоу пришьдь тамо. Она же видѣвши ѥго тече, и прикосноу се вь скрилию риꙁы ѥго, и абиѥ ста течениѥ крьве ѥѥ. Много гнѥвахь се на нь, нь не смѣхь побѣдити се сь нимь. И пакы отидохь отоудоу. Придохь вь прѣдѣлы сирьскыѥ и прѣдѣлы хананьскыѥ; обрѣть тоу отроковиноу доброу, и вьшьдь вь ню живѣхь, и творахь многа ꙁла ѥи: оволию вь огнь вьмѣтахь, дроугоици же сь стрьминь ю смѣтахь (1), и веселѩхь се ѥѥ ради, паче же ѥгда мати ѥѥ тоуждеши бити се вь чинѩше ꙁа ню. Не вѣмь откоудоу пришьдь тамо, и живѣше тоу. И абиѥ слышавши мати отроковици, текши повѣда ѩже о дьштери ѥѥ, глаголюшти: помилоуи ме, Иисоусе, сыне божии, ѩко дьшти моꙗ ꙁлѣ бѣсноуѥть се (2). И абиѥ помановь женѣ рече: о жено,

---

(1) окогда .... иногда вь водоу и ка стрьмини смѣтахь ю.

(2) страждеть.

се и скрбе глаголють: прискрьбна юсть доуша моꙗ до сьмрти. Глагола юмоу адь: иди ꙗкоже хоштеши твори, понѣ искоуси брань на нь, и аште побѣдиши и, ꙁатворивѣ юго ꙁде, и царствоуюши ты сь Июдеи, аште ли ти одолють, и пришьдь сьмо, иꙁведеть юже имамь ꙁатворенные ꙁде, свежеть те и слоугы твоюе Июдею, и прѣдаст, ви мнѣ, о горе камь боудеть, окааниыи!

Си слышавь диꙗволь иде кь Июдеомь, и вьороужи се на Господа. Сьбравше се ([1]) сьвѣть творахоу да распноуть юго. И се сьбраномь имь приде Июда глаголю; югоже аште ловжоу, иметѣ и. И пристоупль лобꙁа господа, глаголю: радоуи се, оучителю! Господь же ка июмь рече: дроуже, на чеже приде дрьꙁаи. олобꙁаніе испль беꙁаконіа, целованіе погибелно доуши. Блоудница лобꙁа ноꙁѣ владикы, доушоу оунсти оть скврьни, роукописаніе грѣхь своихь раꙁдра, а Июда лобꙁа сь ластию погоуби доушоу свою, и оть книгь животнихь исписань бысть. О жени премоудрость, она бо лоꙁба ноꙁѣ владикы; радовахоу се аггели и вѣньць юи готоваꙗхоу. Июдѣ лобꙁавшоу, беси радовахоу се, и оуже оудавлюнію плетѣхоу. Радоуи се оучителю! Онь радоуеть се, а ти плакати имаши, ꙗко оть радости оуклони се. Радоуи се оучителю! и облобиꙁа и. И пристоупьше беꙁакониы и приеше сьдрьжештаго небо и ꙁемлю, и приведоше прѣдь Пилата. Пилать же седѣше соудѣ соудии живимь и мрьтвимь. Пилать же седеше, а Господь предстоꙗше и трьпеꙗше ꙁа спасение вьсѣго мира ([2])... рече иичесоже тебѣ и праведникоу томоу. А старци †и книжницы† Июденсціи, чтоуште ꙁаконь и пророкы, ꙁлодѣꙗ нарекоше юго, глаголюште: аште сь не би ꙁлодѣи быль, не бихомь ти прѣ-

---

([1]) Опет нема једног листа.

([2]) Одавде настаје опет Дам. зборник. али се текстови не поклапају како ваља; мора бити да је у Дам. зборнику било овде нешто више чега у овом нема.

дали юго †соуды†. Тогда Пилать бивь Їсоуса прѣдасть распетню.

Окаѧнныи же дииволь видѣвь ʒнамениꙗ, иже на крстѣ быше: сльнце омрачаюмо, и ʒемлю тресоуштоу се, и опоноу црковноую раʒдираюмоу, и каменню распадаюште се, и самаго (¹) пороугаюма, теуе вь адоу и глагола юмоу: горе мнѣ окааниомоу, ꙗко пороугань быхь, помоʒи окаѧнствоу моюмоу, ʒатврди врата да не вьнидеть сѣмо, оутврдивѣ ʒаклепи желѣʒными и всею силою противи се не приюти юго. Теуе же адь и ʒатвори двери, тврды ʒаклепы желѣʒными оутврдывь. И се Господь приде на ада, гоне диꙗвола, и сили †Господнюі† прѣдтеуахоу, и се врата адова оутврьждена бѣꙗхоу, и вьʒгласише силы глаголюште: вьʒмѣте врата кнеʒи ваши, и вьʒмоуть се врата вѣунаꙗ, и вьнидеть царь славы. И ꙗко не вѣди адь иʒвноутрьюдоу отвѣшта глаголе: кто сь юсть царь славы повѣдите ми. Силы же †небеснїе† рѣше: Господь крѣпькь и сильнь, Господь сильнь вь бранехь. И отвѣштавь адь глагола: то аште такь уесо ништеть ʒде, по уто оставль небеса и сниде сѣмо. И рѣше силы; понюже царь славы юсть, противника гоне сниде свеʒати и, да и оть тебе конны истрьгнеть (²). Отвѣштавь же адь реуе диꙗволоу: трьглаве вельʒевоуле, раʒвратниуе аггельскь, поспѣшниуе страстемь, всѣмь ʒлымь поспѣшниуе, не глаголахь ли ти не побѣди се с нимь. Се ꙗже рѣхь ти прѣдстоють! Нь уто створиши, о окаание? По уто ме прѣслоуша, иʒиди нинꙗ, аште юси сильнь, и оусрешти и, аʒь бо помошти тебѣ не могоу. Окаанныи же ть плауе се отвѣшта глаголю: помилоуи ме, понѣ не отврьʒли доньдеже вьʒвратит се, потроуди се, молю те, мене ради, аште и пороугань быхь, кто бо не пороугань боудеть

(¹) и самаго: Господа.
(²) и ʒатворенню отпоустити.

отъ таицѣхь глаголь: о кони ꙗко боѥ се сьмрти скрьбе глаголаше; прискрьбна ѥсть доѹша моꙗ до сьмрти, дроѹгоици отцоѹ молитвоѹ вьздаꙗше глаголѥ: отче, аште ѥст вьзможно да прѣидеть отъ мене чаша си. Си глаголи прѣльстише ме. Сима же глаголюштема се силы прѣбываахоѹ глаголюште: вьзмѣте врата кнеѕи ваши да вьнидеть царь славѣ. Адь же трепеташе. И отвѣштавь царь Давидь рече: не дѣите ѥго, се бо сьбоѹдеть се нинꙗ пророчьство моѥ, ѥгда бо бѣхь на ѕемли раѕоѹмѣхь и рѣхь: врата мѣднаꙗ ськроѹши, иверѣѥ желѣѕьныѥ сьтрь. Нинꙗ конча се писанию. Где ти сьмрти жело, где ти аде побѣда? И срѣтоше ѥго пророци, радоѹюште се, поюште и глаголюште: благословень градыи вь име Господнѥ. Тогда ѥмь Господь диꙗвола, свеѕа и оѹѕами нераѕдрѣшнами, пророки же иѕведе отъ ада глаголѥ: идѣте вы вь раи. И тако искочише отъ ада. Отъ нихь же прьвы Давидь брецаѥ вь гоѹсли рече: приидите вьѕрадоѹимь се Господеви, вьскликнѣмь Богоѹ спасителю нашемоѹ, ꙗко царь нашь побѣжьдь се одолѣ. И вси отвѣштаваахоѹ аллилоѹїа. И пакы ть жде вьѕгласи: вси ѥѕыцы вьсплештаите роѹками, вьскликнѣте Богоѹ гласомь радосты, ꙗко царь нашь нась ради побѣжьдь се одолѣ. И дроѹгы пророкь рече: радоѹи се ѕѣло дьштн Сионова, таже вьстани Иѥросолиме, облѣци се вь славоѹ свою, ꙗко царь твои побѣжьдь се по нась одолѣ. И тако веселеште се вси вь раи ченаахоѹ, славеште иѕбавителꙗ нашего Господа Бога Їсоѹса Христа, ѥмоѹ же подобаѥть вьсакаа слава чьсть и поклонꙗниѥ сь беѕначелнимь ѥго отцемь и прѣсветымь благымь и животворештимь доѹхомь, и нинꙗ и присно и вь вѣкы вѣковь, аминь.

Чтениꙗ на вьскрсениꙗ Господнꙗ.

Дѣꙗниꙗ светыꙗ троице.

Сьтворено Карниомь и Ликеошемь. Благослови отче!

Вь име светыꙗ троице начеть дѣꙗниꙗ спаса и Господа нашего Їсоуса Христа, ꙗже обрѣте Ѳеодосиꙗ великыи царь вь Иꙗросолимѣ, бывшеꙗ при понитьсцѣмь Пилатѣ, вь .ѳі. тоꙗ лѣто вь иꙁвѣстинихь книгахь се створено бысть, при крстѣ и моцѣ Господни. Царьствоующоу Тиверию вь Римѣ, Иродовоу же сыноу царьствоующоу Галилеꙗю, вь првы дьнь мѣсеца марта, сьвѣть даюштема Роуфиноу и Бѣлиноу, Їосифоу и Каиꙗфѣ, тоугда кнеꙁема соуштемь господьствїи и свештенїи Июдеомь, вь четврьтоꙗ лѣто, вь .к.-тноꙗ и второꙗ числа. Се же написа Никодимь писмени ꙗврейскы.

Придоше кь Пилатоу противно 'на Їсоуса хоулеште, оть многыхь вадь ꙁлыхь рекоуште Анна и Каиꙗфа, Симонь и Ѳадеи, Гамалиль, Июда, Левь и Нефталимь Александрь Сирїи, и дроугыꙗ соудиꙗ, глаголюште: мы вѣмы Иосифа кьꙁиьникa сынь оть Мариꙗ рождьша, и ть нарицаꙗт се сынь Богоу и царь. И не то ꙗдино, нь и соуботоу оскврьнꙗꙗть и отьць нашихь ꙁаконь хоштеть раꙁорити. И рече Пилать: что ꙗсть ꙗже творить и хоштеть раꙁорити ꙁаконь вашь? Они же рѣше ꙗмоу: ꙁаконь имамы: вь соуботоу не цѣлити никогоже, сь вѣсте вси: хромыꙗ и слоукыꙗ и глоухыꙗ, и страждоуштеꙗ оть доухь нечисть, цѣлить ꙗсть вь соуботы ꙁлыми дѣлы. Рече же нимь Пилат: то что тоу ꙗст ꙁлыхь дѣль? Они же рѣше блаꙁнитель ꙗсть и старѣишина неприꙗꙁнемь. Вельꙁевоуломь иꙁгонить бѣси, вси бо ꙗмоу покорниви соуть. Пилать же рече: си нѣсоуть доухомь нечистымь вьнь иꙁганꙗюште се, раꙁвѣ божиꙗю силою. Рѣше же Июдеи кь Пилатоу: просимь оу величьства твоꙗго да ны повелиши при искрь стоꙗти прѣдь твоимь соудимь прѣ-

столомь и слышати. Призвав же Пилать десетника рече кмоу: вь истиноу нинѣ приведень боуди Їсоусь. Вь нь же греды десетникь, знаѥ кго, и моле се рече, и оуброусь несы вь роуцѣ своіен простръти кго по земли: Господи, вьноутрь греди, имь же кнезь зоветь те. Видѣвше же Жидове кже сьтвори десетникь вьзгласише Пилатоу, рекоуште: По что не повѣдавь намь прѣжде посла, и заповѣда ономоу вьноутрь ити, тькмо сь посланымь десетникомь, ть бо зре кго молѧше, и оуброусь, иже дрьжаше вь роуцѣ своіен, простре прѣдь нимь на земли и рече кмоу: Господи, зоветь те кнезь. Призвавь же Пилать десетника рече кь нкмоу: по что тако сьтвори? И рече кмоу; кгда посла ме вь Иеросолимь кь Алексаньдроу видѣхь Їсоуса сѣдешта на ослѣти, и отроци кврейсци зваахоу: осанна сыноу Давидовоу, вѣтви дрьжеште вь роукахь ихь. Дроузи стлаахоу ризы своѥ глаголюште, спаси ты кси иже вь высѣхь соуштень греды вь име Господне. Вьзоупише же Июдеи глаголюште противоу десетникоу; отроци кврейсцїи кврейскы звахоу, а ты како разоумѣ понеже кси грьчинь не кврейскы кзыкь. Рече имь десетникь: вьпросихь кдиного оть жидовь рек: что кесть иже вьпиють кврейски сице, и ть мнѣ исповѣда. Пилать же рече имь: вь истиноу рцѣте ми како то вьпиахоу кврейскы. Они же рѣше кмоу: сице кесте иже вьпише: о Господи Боже оцѣсти ме, или: о Господи, спаси. И рече имь Пилать: вы вѣсте и послоушьствоуюте сами кже отроци глаголаше, что сьгрѣшиль кесть десетникь? Они же мльчаше. Рече же кнезь десетникоу: иди вьнь и кцѣмь хоштеши закономь вьведи Їсоуса вьноутрь. Вьнь же греды сь, створи ꙗкоже прѣжде, тѣмь жде закономь. И рече Їсоусоу: Господи греди вьноутрь, зоветь те кнезь. Вьноутрь жде вьходештоу Їсоусоу, иже ношаахоу знаменик прѣдь кнеземь стоюште, сама знамении прѣклонише главы своѥ. Жидове же се зреште не

годовахоу. Рече же кнезь: кымь образомь поклонисте главы своѥ и молисте Їсоуса? Паче же Июдеи оупвахоу на носештихь знамениѥ. Пилать же рече Июдеомь: не хвалите ли се како оть нихь прѣклонѥни соуть главы знамениѥмь, и молише ѥго? Они же рьптаахоу на Спаса, нь оупваахоу всегда на воины носештихь знамениꙗ, нимь же рѣше сами поклонише се и молише Їсоусѧ. Рекоше Июдеи кь Пилатоу клевештоуште нѧ знаменоносителѥ, видѣхомь како се поклонише знаменоносителѥ и молише си тькмо Їсоуса. Призвавь же сь гнѥвомь кнезь знѧменоносителѥ воины и рече нимь: вьскоую тако сотвористе? Они же рѣште Пилатоу: мы моужи погани ѥсмы, и цѧрьствоу ти раби, кымь закономь имамы молити ѥго, ибо знамениꙗ држимаꙗ нами самѧ поклонише се. Пилать же рече кь стѧрѣишинѣ сьнмоу жидовскоу, и старьцемь плкоу ихь: изберѣте вы моуже могоуштеѥ и крѣпльшеѥ дати имоуть знамениꙗ. и видимь аште и оть тѣхь поклонеть се знамениꙗ. Приѥмше же заповѣдь старѣишины Июдеискыѥ, избраше .ві. моужи и могоуштихь шесть, сиѥ створише дрьжати знамениꙗ, и сташе прѣд очима кнезоу. Рече же Пилѧть десетинникоу изведи вьнь Їсоуса вь прѣториѥ, иже сказоуѥть се соудилиште, и кьзведеши пакы вьноутрь ꙗцѣмь закономь хоштеши. И вьнь иде прѣдь вѣштницоу Їсоусь и десетинникь. Призвавь же Пилѧть сиѥ ни же повелѣ држати знамениѥ, кльнь се имь здравиѥмь царевѣмь, аште боудоуть поклонѥниꙗ знамениꙗ вьноутрь гредоуштоу Їсоусоу, оурѣжоу главы ваше. И паки рече кнезь вьноутрь вьнити Їсоусоу вторицею. И створи десетинникь тѣмь жде образомь ꙗко и прѣжде, и много моли десетинникь Їсоуса да би врхоушьль по оуброусоу ѥго, и пошде по ниѥмь. Вьноутрь вьшдьшоу ѥмоу поклонише се знамениꙗ и молише Їсоусѧ. Пилать же видѣвь се, страхь обеть и, наче вьстаꙗти оть стола своѥго. Подроужиѥ же самого Пилата именемь Прокла

посла кь ѥмоу рекоуштн; ничто же ꙁла створи моужоу праведномоу, много бо пострадахь ѥго ради вь сию ношть. Отвѣштавь же Июдеи рѣше Пилатоу: виждь, не рѣхомь ли ти ꙗко блѧꙁнитель ѥсть, ꙁри се ꙗко онь сьнь вакрьже вь женѣ твоѥи. Пилать же приꙁвавь Їсоуса и рече ѥмоу: не слышиши ли что си на те послоушьствоують, и ничесо же отвѣштаваѥши. Їсоусь же рече ѥмоу: имоуть власть тѣмь глаголють. Имь же о себѣ кьждо власть имать оусты своими глаголати ꙁло или добро сами видите. Отвѣштавше же старѣишиие июденскыѥ рѣше Їсоусоу: что мы видимь? Прьвоѥ оть любодѣꙗниꙗ рождень ѥси, второѥ ꙁа рождьство твоѥ вь Виѳлеемѣ Иродь младенце иꙁби, третиѥ ѥгда отьць твои и мати твоꙗ Мариꙗ бѣжаста вь Єгипьть им же не имѣсте оуповѧниꙗ вь людехь. Рѣше же нѣции оть прѣдстоѥштихь Июдеи смѣраюште се: мы глаголѥм ꙗко нѣсть оть любодѣꙗниꙗ рождень, вѣмы бо ꙗко оброучена бѣ Мариꙗ Їосифоу, и нѣсть рождень оть любодѣꙗниꙗ. Рече же Пилать кь тѣмь Июдеомь иже рѣше оть любодѣꙗниꙗ рождень ѥсть: се слово ваше нѣсть истинно, имь же оброучениѥ ѥсть створено, ꙗко же сами глаголють оть ѥꙁикѧ вашего. Рекоста кь Пилѧтоу Анна и Каиꙗфѧ: вса множьства вьпиють ꙗко оть любодѣꙗниꙗ рожден ѥсть, и блаꙁнитель ѥсть, вы вѣсте ꙗко странни соуть оученици ѥго. Приꙁвавь же Пилать Анноу и Каиꙗфоу рече имѧ: что соуть странии? Рѣше ѥмоу погаисци отроци соуть, инии же сьтворени соуть Июдеи. Си глаголють нѣсть рождень оть любодѣиства. Рѣше же имь: Лѧꙁарь, и Оштеринь, и Антонїи, Иаковь, Герась, и Самоуиль, и Диꙗк, Идииеи Криспь и Агрипа оть инѣсн и Июда: стрѧнии нѣсмы рождении, раꙁвѣ чеда июденскѧ ѥсмы, и истинноу глаголѥмь, вѣсте же и вы оброучениѥ то. Глаголѧ Пилать .кі. моужемь, иже то рѣше: ꙁаклинаꙗю вы Богомь и по ꙁдравию царевоу, ꙗко нѣсть ли рождень оть любодѣꙗниꙗ, аште истинноу глаголасте. Рѣше

годовахоу. Рече же кнеѕь: кымь обраѕомь поклонисте главы своѥ и молисте Їсоуса? Паче же Июдеи оупвахоу на посештихь ѕнамениѥ. Пилать же рече Июдеомь: не хвалите ли се како оть нихь прѣклониени соуть главы ѕнамениѥмь, и молише ѥго? Они же рьптаахоу на Спаса, нь оупваахоу всегда на воинмы посештихь ѕнаменика, нмь же рѣше сами поклонише се и молише Їсоуса. Рекоше Июдеи кь Пилатоу клевештоуште на ѕнаменоносителѥ, видѣхомь како се поклонише ѕнаменоносителѥ и молише си тькмо Їсоуса. Призвавь же сь гнѣвомь кнеѕь ѕнаменоносителѥ воины и рече нмь: вьскоую тако сотвористе? Они же рѣште Пилатоу: мы моужи погани ѥсмы, и царьствоу ти раби, кымь ѕакономь нмамы молити ѥго, нбо ѕнаменика дрьжимаѧ нами сама поклонише се. Пилать же рече кь старѣншинѣ сьнмоу жидовскоу, и старьцемь пакоу нхь: иѕберѣте вы моуже могоуштеѥ и крѣпльшеѥ дати нмоуть ѕнаменика. и видимь аште и оть тѣхь поклонеть се ѕнаменика. Приѥмше же ѕаповѣдь старѣншины Июденскыѥ, иѕбраше .ві. моужии и могоуштихь шесть, сиѥ створише дрьжати ѕнаменика, и сташе прѣд очима кнеѕоу. Рече же Пилать десетниникоу иѕведи вьнь Їсоуса вь прѣториѥ, иже скаѕоуѥть се соудилиште, и вьѕведеши пакы вьноутрь кыцѣмь ѕакономь хоштеши. И вьнь иде прѣдь вѣштиицоу Їсоусь и десетниникь. Приѕвавь же Пилать сиѥ нм же повелѣ држати ѕнамениѥ, кльнь се нмь ѕдравиѥмь царевѣмь, аште боудоуть поклонениѥ ѕнаменика вьноутрь гредоуштоу Їсоусоу, оурѣжоу главы ваше. И паки рече кнеѕь вьноутрь вьнити Їсоусоу вторицею. И створи десетниникь тѣмь жде обраѕомь ѥко и прѣжде, и много моли десетниникь Їсоуса да би врхоушьль по оуброусоу ѥго, и поиде по ниемь. Вьноутрь вьшдьшоу ѥмоу поклонише се ѕнаменика и молише Їсоуса. Пилать же видѣвь се, страхь обеть и, наче вьстаѧти оть стола своѥго. Подроужиѥ же самого Пилата именемь Прокла

Глагола юмоу Пилать: что ють истина? Рече Ісоусь: истина оть небесь ють. Глагола юмоу Пилать: вь земльныхь ли истины нѣсть? Рече Ісоусь Пилатоу: стрѣзи истины, рекоуште како боудеть соудиль оть тѣхь иже имать власть на земли. — Оставль Пилать Ісоуса вьноутрь вь вѣштиници вьнь изиде кь Июдеомь, и глагола имь: азь ни юдиного грѣха не обрѣтаюмь вь чловѣцѣ семь. Глаголаше юмоу Июдеи: сь рече: могоу црьковь сию разорити и трьми дньми сьздати ю. Глагола имь Пилать: коую црьковь? Глаголаше юмоу: юже сьзда Соломонь .м. и шестию лѣть, сию рече разорою, и трьми дньми сьзиждоу ю. Паки глагола имь Пилать: безь грѣха юсмь азь о крьви чловѣка сего; вы оузрите. Они же рѣкоше юмоу: крьвь юго на нась и на чедѣхь нашихь. Призвавь же Пилать старыхь и свештенныхь дииконь и глагола имь: останиѥ изволите тако створити ничесоже, вѣсте бо юко вадеть нимь врѣда же ни сьмрти на ниюмь не обрѣштаю, тьчию за не сьблюде, ни и осквръниюни соуботь. Глаголаше свештенни диюци Пилатоу; на цара иже хоульствоуеть; повиньнь ють сьмрти, сь вѣсте на Бога хоульствова. Заповѣда Пилать жидовомь вьнь изити изь кѣштинице, и призвавь Ісоуса рече юмоу: что створоу тебѣ? Глагола Ісоус Пилатоу: юко же ють речено. Глагола Пилать: како юст речено: Глагола Ісоусь Моуси и пророци писаше о моуцѣ сеи и о вьскресении моюмь. Слышавше же Іоудеи се, глаголаше Пилатоу: что и юште веште хоштеши оть сего хоульство слышати? Глагола Пилать Июдеомь: аште се слово хоула ють, имѣте югово вы и ведѣте кь вашемоу сьньмоу, и по вашемоу законоу соудите юмоу. Глаголаше Июдеи Пилатоу: законь нашь имать, аште моужь моужоу сьгрѣшить, повиньнь ють приюти .л. юдиного мьнѥ; сего же вѣсте на Бога хоульствоваюшта, каменниюмь да побиюгь се. Глагола имь Пилать: аште се слово хоула ють поимѣте юго вы, и по

ꙁаконоу вашемоу соудите. Глаголаше Нюдеи Пилатоу: мы хоштемь на крьсть юго вьстькноути. Рече же Пилать; се нѣсть добро. И ꙁре кнеꙁь вь плькь окрьсть юго, людїи стоюштихь тоу, и виде многы Нюдеѥ сльꙁеште и глагола: не все множьство хоштеть юго оубиюноу быти. Глаголаше старѣишини нюденскыѥ кь Пилатоу: сего ради все множьство приде да оумреть. Рече же Пилать кь Нюдеомь: нь что ꙁло створи да оумреть? Глаголаше юмоу: понеже нарече се сынь божїи и царь.

Никодимь, ютерь моужь, кнеꙁь людьскь, стою прѣдь Пилатомь рече: прошоу милосрьдиꙗ твоюго, повели ми решти прѣпростаго словесе. Рече юмоу Пилать: глаголи. Никодимь рече: аꙁь рѣхь старѣишинамь свештенныимь диꙗкономь и всемоу множьствоу нюденскоу вь сньмѣ: чесо иштете сь чловѣкомь симь? Чловѣкь бо си многа ꙁнамениꙗ сьтвори чьстна ихь же никтоже нинь сьтвори. Коѥ вы ꙁло сьтвори? Поустите и, и не иꙁволите что створити юмоу ꙁло. Аште оубо оть Бога ѥсть споꙗти имоуть ꙁнамениꙗ си, аште ли оть чловѣкь, раꙁдроушеть се. Ꙗко же и Моиси послань оть Бога вь Єгупьть створи ꙁнамениꙗ ихь же рече юмоу Богь прѣдь Фараономь царемь егупьтьскымь, и бѣꙗхоу тоу врачеве цѣлеште Анни и Амбри, створиста ꙁнамениꙗ ꙗже створи Моиси и имѣꙗхоу ꙗ вь Єгиптѣ ꙗко бога, нь имь же ꙁнамениꙗ юже твораста не бѣꙗхоу оть Бога, погибноуста она и иже вѣроваше има. И нинѣ поустите чловѣка сего, поустите нѣсть повинень сьмрти. Рекоше Нюдеи Никодимоу: ты юнѣи юго сьтворень юси, и слово ꙁа нь твориши. Рече кь нимь Никодимь: волю оубо и кнеꙁь юнѣи юго сьтворень юсмь, тѣмже слово ꙁа нь творю. Рекоше Нюдеи: не посади тебе царь на чловѣчьстию сею. Бѣꙗхоу же скрьжештоуште ꙁоубы на Никодима, рекоуште правды юго приюмлюши, и оучестию симь имат. Глагола Никодимь: аминь, аминь, юже ѥсть нарицаюмою се боуди,

Глагола юмоу Пилать: что ють истина? Рече Їсоусь: истина оть небесь ють. Глагола юмоу Пилать: вь земльныхь ли истины нѣсть? Рече Їсоусь Пилатоу: стрѣзи истины, рекоуште како боудеть соудиль оть тѣхь иже имать власть на земли. — Оставль Пилать Їсоуса вьноутрь вь вѣштиници вынь изиде кь Июдеомь, и глагола имь: азь ни юдиного грѣха не обрѣтаюмь вь чловѣцѣ семь. Глаголаше юмоу Июдеи: сь рече: могоу црькокь сию разорити и трьми дньми сьздати ю. Глагола имь Пилать: коую црькокь? Глаголаше юмоу: юже сьзда Соломонь .м. и шестию лѣть, сию рече разороу, и трьми дньми сьзиждоу ю. Пакы глагола имь Пилать: безь грѣха юсмь азь о крьви чловѣка сего; вы оузрите. Они же рѣкоше юмоу: крьвь юго на нась и на чедѣхь нашихь. Призвавь же Пилать старыхь и свештенныхь дияконь и глагола имь: остание изволите тако створити ничесоже, вѣсте бо юко вадеть намь врѣда же ни сьмрти на июмь не обрѣштаю, тьчию за не сьблюде, ни и оскврьнюни соуботь. Глаголаше свештении дияци Пилатоу; на цара иже хоульствоують; повиньнь ють сьмрти, сь вѣсте на Бога хоульствова. Заповѣда Пилать жидовомь вынь изити изь вѣштинице, и призвавь Їсоуса рече юмоу: что створоу тебѣ? Глагола Їсоус Пилатоу: юко же ють речено. Глагола Пилать: како юст речено: Глагола Їсоусь Моуси и пророци писаше о моуцѣ сеи и о вьскресении моюмь. Слышавше же Їоудеи се, глаголаше Пилатоу: что и еште веште хоштеши оть сего хоульство слышати? Глагола Пилать Июдеомь: аште се слово хоула ють, имѣте югово вы и ведѣте кь вашемоу сьньмоу, и по вашемоу законоу соудите юмоу. Глаголаше Июдеи Пилатоу: законь нашь имать, аште моужь моужоу сьгрѣшить, повиньнь ють приюти .л. юдиного мьню; сего же вѣсте на Бога хоульствоваюшта, камениюмь да побиють се. Глагола имь Пилать: аште се слово хоула ють поимѣте юго вы, и по

ꙁаконоу вашемоу соудите. Глаголаше Нюдеи Пилатоу: мы хоштемь на крьсть его вьстькноути. Рече же Пилать; се нѣсть добро. И ꙁре кнеꙁь вь пльвь окрьсть его, людїи стоештихь тоу, и виде многы Нюдеє сльꙁеште и глагола: не все множьство хоштеть его оубиєноу быти. Глаголаше старѣишини нюденскыє кь Пилатоу: сего ради все множьство приде да оумреть. Рече же Пилать кь Нюдеомь: нь что ꙁло створи да оумреть? Глаголаше ємоу: понеже нарече се сынь божїи и царь.

Никодимь, етерь моужь, кнеꙁь людьскь, стоє прѣдь Пилатомь рече: прошоу милосрьдиꙗ твоєго, повели ми решти прѣпростаго словесе. Рече ємоу Пилать: глаголи. Никодимь рече: аꙁь рѣхь старѣишинамь свештенным диꙗкономь и всемоу множьствоу нюденскоу вь сньмѣ: чесо иштете сь чловѣкомь симь? Чловѣк бо си многа ꙁнамениꙗ сьтвори чьстна ихь же никтоже инь сьтвори. Коє вы ꙁло сьтвори? Поустите и, и не иꙁволите что створити ємоу ꙁло. Аште оубо оть Бога єсть споꙗти имоуть ꙁнамениꙗ си, аште ли оть чловѣкь, раꙁдроушеть се. Ꙗко же и Моуси послань оть Бога вь Єгупьть створи ꙁнамениꙗ ихь же рече ємоу Богь прѣдь Фараономь царемь єгупьтьскымь, и бѣꙗхоу тоу врачеве цѣлеште Анни и Амбри, створиста ꙁнамениꙗ ꙗже створи Моуси и имѣꙗхоу ꙗ вь Єгиптѣ ꙗко бога, нь имь же ꙁнамениꙗ єже твораста не бѣꙗхоу оть Бога, погибноуста она и иже вѣроваше има. И иниꙗ поустите чловѣка сего, поустите нѣсть повинень сьмрти. Рекоше Нюдеи Никодимоу: ты юнѣи его сьтворень єси, и слово ꙁа нь твориши. Рече кь нимь Никодимь: волє оубо и кнеꙁь юнѣи его сьтворень єсмь, тѣмже слово ꙁа нь творю. Рекоше Нюдеи: не посади тебе царь на чловѣчьстию сею. [Б]ѣꙗхоу же скрьжештоуште ꙁоубы на Никодима, рекоуште [п]равды его приємлєши, и оучестиє симь имат. Глагола [Н]икодимь: аминь, аминь, єже єсть нарицаємоє се боуди,

Пилать: сь ли юсть, югоже иска народь? Они же рекоше юмоу: си ть юсть. Приюмь же Пилать, оумы роуцѣ свои прѣдь народомь, глаголю: неповиньнь юсмь азь оть крве сего частаго, вы оузрите. Отвѣшташе Июдеи рекоуште: крьвь юго на нась и на чедѣхь нашихь. Тогда заповѣда Пилать привести юго прѣдь вѣштиичьски свои прѣстоль, идѣже сѣдѣше, и кореи юго тѣмь словесемь рекыи: рѣчь Пилатова противоу Ісоусоу, и рождьство твою изволи се юко цароу, тѣмь же повелѣваю прьвѣю те бити по соудоу прѣдь мною и старѣишинами моимы чьстными. По семь повелѣ вьздвигноути юго на крьсть на томь мѣстѣ идѣже нарече нь юсть и ина два проклетаю с нимь, сею именѣ юста Дижмань и Геста.

И изиде Ісоусь оть вѣштиице и два разбоиника с нимь, и югда проучеше отидоу на мѣсто сьвлѣкоше и сь ризь своихь, и прѣпоюсаше юго платомь, и вѣньць трьновь вьзложише на главоу юго. Такожде и два разбоиника повѣсише сь нимь, Дижмана о десноую юго, а Гестоу о шоуюю юго. Ісоусь же рече: отче, отпоусти имь, не вѣдеть бо се что дѣють. Раздѣлише се вѣ ризы юго, и стоюхоу людию, и роугахоу се юмоу. Старѣишине сь старци, и соудию ихь междоу собою рекоуште: иныю цѣлы створи, иниѣ да се самь исцѣлить; аште сынь божїи юси слѣзи долоу сь крьста. И сице пороугаше се юмоу: слоугы придоше, и оцьть сь жл'чию принесоше юмоу пити, рекоуште: аште ты юси царь избави се самь. И вьзьмь Логинь слоуга копие, прободе ребра юго, и абие изиде крьвь и вода. Заповѣда кнезь три рѣчи написати, юврейскы, грьчьскы, латиньскы, сице рекоуште: сь юсть царь Июдеомь. Юдинь отвѣшта разбоиникь, юже обѣшена бѣста, именем Геста, рече юмоу: аште ты юси Христось избави се и наю. Отвѣшта Дижмань, смоути юго сице рекь: ни ли ти боиши се Бога? ты кь томьжде осоуждени юси, вѣ бо праведно и дльжно; та дѣла

роу, имьже метежь бываѥть вь народѣ. Рекоше ѥмоу мы не вѣмы сами видеть. Пакы Пилать сьзва все множьство июденско, рече нимь: на оушьствиѥ ѥсть дне опрѣсньскомь, да поуштоу вамь оужника ѥго же имамь, славна вь тьмници разбонника, иже нарицаѥть се Варнава, или Їсоуса вь ниѥмь же ни ѥдиного грѣха обрѣтохь сьмрьтна; кого хоштете поуштоу вамь? Вьзоупише же Июден, рекоуште: Варавоу поусти намь. Глагола нимь Пилать: что створоу Їсоусоу, рекомомоу Христоу? Рекоше вси: на крьстѣ да распеть боудеть. Пакы рекоше Июдеие: вѣси прииѥ цароу, аште сего поустиши, иже нарече се сынь божїи и царь, и речемь того хоштеши бити царьства а не кесарева. Тогда испльни се Пилать ꙗрости, и рече кь нимь: присно людиѥ ваши крамолници выше, и иже по вась бѣꙗхоу, проповѣдници нимь бѣꙗсте. Отвѣштавше Июден рѣше: ѥи си соуть по нась. Рече же нимь Пилать: Богь вашь иже избави вась оть жестоко казньства ѥгупьтьска, вынь изведы изь Ѥгупта и скрозѣ море проведвы ꙗкоже по соусѣ земли, и вь поустини вь мѣсто брашна дасть вамь маньноу, ѥже ѥсть сказаѥмоѥ се небесноѥ брашно и крастѣлии, и изведе вамь ис камене водоу, и обилно напоивь и законь дасть вамь, и вь тѣхь всѣхь иже дасть вамь Богь вашь, не хотѣꙗсте ѥго дрьжати нь искасте тельца слити, и то дрьжасте Богь вашь; и хоте вы сего лоукавьства избавити да не измрете, моле се за вась Моиси, и иниꙗ глаголете ꙗко азь кесара не годоую! — И абиѥ вьста Пилать оть вѣштииучьскаго стола, хоте вынь ити, вьзгласише же Июден, и рѣше ѥмоу: кесара вѣми цара, а не Їсоуса, нимь же и вльсви дары ѥмоу принесоше ꙗко цароу. Слышавь же Иродь оть вльхвь ꙗко царь рождень ѥсть, хотѣꙗше оубити ѥго. Сию оубо вѣсть разоумѣвь отць ѥго Иосифь, поѥть и и матерь ѥго и бѣжа вь Ѥгупьть. Слышав же си Иродь бꙗше се вь коѥмь ильцѣ иже выпиꙗхоу. И рече

ꙁахоу таинꙗ. И юдинь Никодимь ꙗви се имь имь же прьвы вь людѣхь бѣше прнчьть ииы и рече имь: почто вьноутрь вьшли юсте вь вѣштиницоу? Отвѣшташе юмоу сь ꙗростию, ты како вьниде ꙁде, имь же покоривь Христоу бѣ, и честь юго боуди с тобою вь вѣкы вѣка. Отвѣшта Никодимь: аминь, аминь. Таже и Иосиф ꙗви се имь и рече: чемоу не весели юсте, ꙗко же и аꙁь имь же испросихь оть Пилата тѣло Їсоусово; ꙁрите се вь гробь мои вьложихь и, и повихь плаштаницею чистою и привалихь камень на двери гробоу. Вы же не благо створисте противоу праведникоу, и не смыслисте се, нь на крстѣ повѣсисте юго. Си слишеште соудию юште Иосифа, и ꙁаповѣдаше юго хранити, понюже соубота бѣ, доньдеже минеть соубота, и рѣше юмоу: по семь поꙁнаюши имь же иниꙗ година неподобна юсть, что створити противоу тебѣ, оуꙁриши ꙗко соубота просвѣти се, вѣмо ꙗко ни вь погребению дльжьнь юси, раꙁвѣ дамо меса твоꙗ птицамь небесиымь и ꙁвѣремь ꙁемльнымь. Се слово подобно юсть Голиꙗдоу великомоу, иже поноси Богоу живомоу противоу и светомоу Давидоу, рече бо: вѣсть Богь скроꙁѣ пророкы мнѣ мьсть, аꙁь ꙁаплаштоу, и раꙁвративь срьдце оубывь роуцѣ свои прѣдь сльнцемь иже рек: чисть юсмь аꙁь оть крьве чловѣка сего, вы оуꙁрите; и отвѣштаюште мнѣ рекосте: крьвь юго на нась и на чедѣхь нашихь. Слышеште же Июдеи словеса си раꙁгнѣваше се вь оумѣ ꙁѣло, и юмше Иосифа дрьжахоу, и ꙁатворише юго вь тьмници, вь нѣи же не бѣ окьньца, и ꙁапечаталѣше двери тьмници и чрѣсь каючь Анна и Каиꙗфа, и страже приставише. Сьвѣть створьше сь ꙁаконникы и диꙗкы, да сьвькоуплюни боудоуть вси по соуботѣ, и оумлѣꙗхоу се коюю сьмрьтию оубиють Иосифа. — Томоу же бывшоу сьвькоуплюнию, ꙁаповѣда Анна и Каиꙗфа привести Иосифа. Печати видѣвша цѣлы и отврьꙁше двери не обрѣтоше Иосифа. Си слышавше все множьство, и ꙁреште оужасоше се, имь же

ȥапечатнѣноу обрѣтоше и ȥаключеноу тьмьницоу. Анна и Каиафа отидоста сего вьсѣмь видештемь. И абие нѣкы оть слоугь иже гробь хранѧхоу вьшьдь вь сньмь рече: ꙗко намь стрѣгоуштимь гробь Їсоусовь, створено бысть ȥемли движение, и видѣхомь аггель божии како откали камень гробныи, и сѣде на иемь, и ȥракь його бѣ вьсь ꙗко мльнїи, и ризы його ꙗко снѣгь, оть страха його быхомь ꙗко мрьтви, и слышахомь аггель рекоуштѣ кь женама, ꙗже придостѣ кь гробоу Їсоусовоу: не боитѣ се вы, вѣмь ꙗко Їсоуса иштетѣ, иже на крстѣ распеть јесть, ть вьскрсе ꙗко же рече прѣжде. Придита видита мѣсто идеже положень бѣ, и скоро шдьша повѣдаста оученикомь його, ꙗко вьскрсе оть мрьтвыхь, и прѣдварает вы вь Галилеи, тоу и видите. Се прѣдповѣдахь вамь. — И вь коупь сьȥиваюште Июдение слоугы своје иже блюдоше гробь Їсоусовь, и рѣше: кыје соуть жены те, кь нимь же аггель глагола, и почто их не јесте? Отвѣштавше слоугы рѣше: жень не вѣмь кије бѣхоу, мы ꙗко мрьтви створени бѣхомь прѣдь страхомь аггела, и како можахомь јети жены те. Рѣше нимь Июдеи: живь Господь ꙗко не вѣроујемь вамь. Отвѣштавь же слоугы рекоше Июдеомь тако: велика чоудеса ȥреште и слышеште творешта Їсоуса, ни тѣмь вѣры јесте, како намь вѣроу имете? Они же рекоше: добрѣ ли рѣста ꙗко живь јесть Їсоусь. Вь истиноу живь јесть Господь истыи иже на крстѣ распеть, и се мышлѧхомь, ꙗко Иосифь иже погребе тѣло Їсоусово, ȥатвористе його вь тьмници, дьври ȥапечаталѣв'ше и ȥнаменита обрѣтосте цѣла. Дадите вы намь Иосифа, його же ȥатвористе вь тьмници и мы да дамо Їсоуса, його же вь гробѣ стрѣгохомь. Отвѣштавше Июдеи рѣше: Иосифа мы да дамы, дадыте вы Їсоуса. Иосифь вь градѣ своіемь јесть Аримаѳеи. Отвѣштавше слоугы рѣше: аште Иосиф јесть вь Аримаѳеи, Їсоусь вь Галилеи јесть, ꙗкоже слышахомь аггела рекоуште кь женама, иже придоста кь гробоу Їсоусовоу. — Си

слышеште Июдение вьзбоıаше се, рекоуште сами кь себѣ: юегда боудеть словеса си истина, и вьси вѣроують вь Ïсоуса. Сьбравше мыто велико и даше воиномь, рекоуште: рцѣте ıако намь спештемь, придоше оученици Ïсоусови моштию, оукрадоше тело юего, и аште се оуслышано боудеть оу Пилата кнеза, мы оутолимь юего о вась, и чьсть вы сьтворимь. — Слоугы же приюемше мьздоу тако рекоше, ıако же оть жидовь наоучени быше, и проıавлено бысть всѣмь слово ихь. И юединь законникь именемь Финесь и Даменстрь, и Менегдинь, и Гасинь, трие придоше оть Галилеие вь Июросолимь и рѣше прѣдь нимь законникомь и всѣмь вь сьнимѣ ихь, ıако Ïсоуса юегоже вы на крстѣ повѣсисте, видѣхомь юего сь юединиюмь на десете оученикы своими, глаголюшта и сѣдешта по срѣдѣ ихь на горѣ масличнѣ, и рекша имь: ходеште по всемоу мироу проповѣдаите всѣмь людемь, крстештеıе вь име отца и сына и светаго доуха, иже вѣроу иметь и крстить се спасень боудеть; и юегда се кѣ глаголе оученикои своимь видѣхомь и горѣ грѣдоушть на небо. — Си слышеште прьвызаконникомь, и старѣиши диıаци, рѣше тѣмь моужемь: дадите вы славоу Богоу израилевоу, и дажьте юемоу молитвоу, аште истинна соуть та ıаже слышасте и видѣсте. Они же отвѣштавше рѣше: живь Господь отьць нашихь, Богь Аврамовь и Исааковь, Иаковль, ıако слышахомь Ïсоуса глаголюшта сь оученикы своими, и видѣхомь юего горѣ грѣдоушть на небо, и истиноу рѣхомь. Рекоше имь жидове мльчите и ктомоу не глаголите того, отвѣштавше .г. моужие рѣше: аште словеса ıаже слышахомь оть Ïсоуса, и видѣхомь юего горѣ гредоушть на небо, аште мльчимь грѣхь имамь. Напрасно же вьставьше прьвии законници, дрьжеште законь Господьнь, заклеше ıе рекоуште сеже никомоуже вьзвѣстите веште словесе, ıаже намь глаголасте о Ïсоусѣ, и оумольше ıе даше имь мьздоу велию, и послаше с ними .г. моуже да и спроведеть ихь вь зе-

млю свою, да не инѣмь ȥаконникомь повѣдеть вь Иеросолимѣ. — Ськоупше же се вси Июдеи и междоу собою створише вьпль великь, глаголюштꙋ: что ȥнамениѥ се створено бысть вь иȥраильтѣхь? Анна же и Каиꙗфа рекоста оутѣшающе ѥ, почто слоугамь стрѣгоуштимь гробь Їсоусовь ѥсте вѣровати иже рѣше намь, ꙗко аггель камень отвали оть гроба тако бо оученици ѥго рѣше имь, и даше имь дары многы, да бише сице повѣдали, и вьȥеше тѣло Їсоусово. Се повѣдаю вамь ꙗко нѣсть добро вѣровати страннымь ни ѥдиного же словесе, имь же и оть нась приѥмша мы оть аȥь обила, и по томь наоучихомь ѥ решти, такожде вьсѣмь повѣдаше, или намь вѣроу имѣте или оученикомь Їсоусовѣмь. И вьставь Никодимь рече: право глаголите, чеда Исраилѥва, вы слышасте вса ꙗже глаголаше ти триѥ моужїи, клевше се вь ȥаконь господьнь, ꙗко видѣхомь Їсоуса глаголюшта сь оученикы своими врьхоу горы маслинчныѥ, и видѣхомь ѥго горѣ идоушть на небо, и оучить ны писаниѥ имь же блаженыи Илиꙗ пророкь вьȥнесень ѥсть и вьпрошень бывь Елисеу оть чедь пророчь, где ѥсть отць нашь Илиꙗ, и рече имь ꙗко вьсхиштень бысть; и рѣше чеда пророчьска кь ниемоу ѥда доухь ѥго вьȥе и посади на горѣ исраилѥвѣ, раȥвѣ аште иȥберемь моуже иже с нами идоуть окрьсть горы Исраилѥвы некли обрештемь и. И поудише Ѥлисеꙗ и ходи с ними .в. дни, и не обрѣтоше ѥго. И ниниꙗ послоушаите мене, чеда исраилѥва, и послимь моуже вь горы Исраилѥвы, ѥгда некии доухь вьȥе Їсоуса, или обрештемь ѥго, и створимь каȥьнь на ниемь. — Вьȥлюбише вси людиѥ сьвѣть Никодимовь, послаше моуже и искавше не обрѣтоше Їсоуса. Вьспеть вьȥвративше се рѣше окрьсть ходештемь не обрѣтохомь Їсоуса, нь тькмо обрѣтохомь Иосифа вь своѥмь градѣ Аримаѳеи. Си прѣдии ȥаконодрьжци слышеште и вси людиѥ веселеште се бѣхоу и славеште Бога Исраилѥва, имь же обрѣтень бысть Иосифь,

юго же затворише вь тьмници, и пришдьше не десние юго. Сьтворише сньмь великь и рѣше прѣдини законници, кымь закономь можемь привести к намь Иосифа, и глаголати с нимь. — Кьзмьше лисгь книжьнь писаше кь Иосифоу рекоуште: мирь тебѣ, мирь тебѣ, и сь тѣми иже с тобою соуть. Вѣмо ꙗко сьгрѣшихомь кь Богоу и кь тебѣ, приди оубо кь отцемь твоимь и кь сыновомь твоимь, понеже дивимь се вси о изведени твоюмь, а мы вѣми ꙗко проклети сьвѣти мы слыхомь с тебѣ, и Господь приють те и избави те оть проклетаго сьвѣта нашего. Мирь ти о Господи, Иосифе, чьстьныи отче сего плька. И изберѣм же моуже приꙗтелие Иосифовы, и рѣше к нимь: югда придѣте кь Иосифоу целоуите и мирно вьдаюште боукви листовные.

Придоше же посланни моужи кь Иосифоу и цѣловаше и мирно даюште юмоу книгы. Тогда чьстьныи Иосиф посланнымь рече: свештенныи Господь избавлен Исраилꙗ ть покры ме крилома своима, да не пролита боудеть крьвь моꙗ, и целовавь Иосиф моуже приють ю вь домь свои. Вь дроугы же дьнь вьсѣдь на ослѣ своје иде с ними. Таже придоше вь Иерусолимь. Тогда оуслишавше вси жидове подвижно изидоше противоу юмоу, зовоуштии и глаголюште: мирь отьчьствоу твоюмоу, отче, отче, Иосифе! Отвѣштавь же Иосифь рече: мирь всемоу сьнмоу семоу. И цѣловаше юго вси. Приють и Никодимь вь домь свои творе юмоу велие приютие.

Вь дроуги же дьнь Анна и Каиꙗфа и Никодимь кь петькь рѣше Иосифоу: даждь исповѣдание Богоу Исраилевоу, исповѣждь намь вса ихьже кьпрошень боудеши. Иже и невеселн бѣхомь тѣмь ꙗко погребе тѣло Ӏсоусово, и затворише те вь тьмници не обрѣтохомь, и дивеште се юсмы зѣло бошзнию обети велми, дондеже те видѣхомь прѣдь нами; Бога ради исповѣждь намь вса что о тебѣ створено бысть. Отвѣштавь Иосиф рече: югда ме затво-

млю свою, да не мнѣмь законникомь повѣдеть вь Иеросолимѣ. — Сьвькоупише же се вси Июдеи и междоу собою творише вьпль великь, глаголюштү: что знамение се створено бысть вь израильтѣхь? Анна же и Каиѳа рекоста оутѣшаюште ѥ, почто слоугамь стрѣгоуштимь гробь Їсоусовь ѥсте вѣровати иже рѣше намь, ѩко аггель камень отвали оть гроба тако бо оученици ѥго рѣше имь, и даше имь дары многы, да бише сице повѣдали, и вьзеше тѣло Їсоусово. Се повѣдаю вамь ѩко нѣсть добро вѣровати страннымь ни ѥдиного же словесе, имь же и оть нась приѥмша мы оть азь обила, и по томь наоучихомь ѥ рештн, такожде вьсѣмь повѣдаше, или намь вѣроу имѣте или оученикомь Їсоусовѣмь. И вьставь Никодимь рече: право глаголите, чеда Исраилєва, вы слышасте вса ѩже глаголаше ти трие моужїи, клевше се вь законь господьнь, ѩко видѣхомь Їсоуса глаголюшта сь оученикы своими врьхоу горы масличные, и видѣхомь ѥго горѣ идоушть на небо, и оучить ны писание имь же блаженыи Илиѩ пророкь вьзнесень ѥсть и вьпрошень бывь Єлисеу оть чедь пророчь, где ѥсть отць нашь Илиѩ, и рече имь ѩко вьсхиштень бысть; и рѣше чеда пророчьска кь нѥмоу ѥда доухь ѥго вьзе и посади на горѣ исраилевѣ, развѣ аште изберемь моуже иже с нами идоуть окрьсть горы Исраилєвы некли обрештемь и. И поудише Ѥлисеѩ и ходи с ними .в. дни, и не обрѣтоше ѥго. И нинѣ послоушаите мене, чеда исраилєва, и послимь моуже вь горы Исраилєвы, ѥгда некии доухь вьзе Їсоуса, или обрештемь ѥго, и створимь казьнь на нѥмь. — Вьзлюбише вси людие сьвѣть Никодимовь, послаше моуже и искавше не обрѣтоше Їсоуса. Вьспеть вьзвративше се рѣше окрьсть ходештемь не обрѣтохомь Їсоуса, нь тькмо обрѣтохомь Иосифа вь своѥмь градѣ Аримаѳеи. Си прѣдни законодрьжци слышеште и вси людие веселеште се бѣхоу и славеште Бога Исраилєва, имь же обрѣтень бысть Иосифь,

юго же ʒатворише вь тьмници, и пришдьше не десние юго. Сьтворише сьньмь велнкь и рѣше прѣдини ʒаконници, кымь ʒакономь можемь привести к намь Иосифа, и глаголати с нимь. — Кьʒмьше листь книжьнь писаше кь Иосифоу ре-коуште: мирь тебѣ, мирь тебѣ, и сь тѣми иже с тобою соуть. Вѣмо ꙗко сьгрѣшихомь кь Богоу и кь тебѣ, приди оубо кь отцемь твоимь и кь сыновомь твоимь, понеже дивимь се вси о иʒведени твоюмь, а мы вѣми ꙗко про-клети сьвѣти мы слыхомь с тебѣ, и Господь приють те и иʒбави те оть проклетаго сьвѣта нашего. Мирь ти о Го-споди, Иосифе, чьстьныи отче сего плька. И иʒберѣм же моуже приꙗтелю Иосифовы, и рѣше к нимь: югда придѣте кь Иосифоу целоуите и мирно вьдаюште боукви листовныю.

Придоше же посланни моужи кь Иосифоу и цѣловаше и мирно дающте юмоу книгы. Тогда чьстьныи Иосиф по-сланнымь рече: свештенный Господь иʒбавлен Исраилꙗ ть покры ме крилома своима, да не пролита боудеть крьвь моꙗ, и целовавь Иосиф моуже приють ю вь домь свои. Вь дроугы же дьнь вьсѣдь на ослѣ свою иде с ними. Таже придоше вь Июросолимь. Тогда оуслишавше вси жидове подвижно иʒидоше противоу юмоу, ʒовоуштн и глаголю-ште: мирь отьчьствоу твоюмоу, отче, отче, Иосифе! От-вѣштавь же Иосифь рече: мирь всемоу сьнмоу семоу. И цѣловаше юго вси. Приють и Никодимь вь домь свои творе юмоу велию приютию.

Вь дроуги же дьнь Анна и Каиꙗфа и Никодимь вь петькь рѣше Иосифоу: даждь исповѣданию Богоу Исра-илюкоу, исповѣждь намь вса ихьже кьпрошень боудеши. Иже и невесели бѣхомь тѣмь ꙗко погребе тѣло Їсоусово, и ʒатворише те вь тьмници не обрѣтохомь, и дивеште се юсмы ʒѣло боꙗʒнию обети велми, доньдеже те видѣхомь прѣдь нами; Бога ради исповѣждь намь вса что о тебѣ створено бысть. Отвѣштавь Иосиф рече: югда ме ʒатво-

юшта и мльчешта, ни с кымь же глаголюшта, нь тькмо юста ꙗко мртва мльчешта. Придете оубо идѣмь кь нимь сь великою чьстию и смѣренниемь и кротостию приведѣмь ꙗ кь намь и ꙁаклынѣмь некли глаголета кь намь о вьскресении, понеже не оутаи се.

Си слышавше вси сь радостию поидоше Анна и Каиꙗфа, Никодимь, Иосиф, Гамалиилъ, не обрѣтоше юю погребена нь шьдьше вь градь Ариматеи. Тоу обрѣтоше ꙗ вь молитвѣ прѣклоныша колѣнѣ и облобыꙁаше ꙗ сь всакою чьстию любовною болѣꙁнию; и приведоша ꙗ вь Иерусолимь вь сньмь; и ꙁатворише двери вьꙁеше ꙁаконь Господьнь и положише на роукоу юю рекоуште: ꙁаклинаюмь вы Богомь адонаюмь, Богомь исраилювѣмь иже юсть и ть вь ꙁаконѣ и пророцѣхь, глаголе кь оцемь нашимь, аште того соушта вѣроуюте иже вы оть мрьтвыхь вьскрѣси, повѣдита намь како вьскресоста оть мрьтвыхь? Сию ꙁаклетию слышешта Карии и Анциинь, вьстресоста се тѣломь и сметоста и вьꙁдьхноуста срьдцемь, и окрсть ꙁрешта на небо, сьтвориста ꙁнамение Христово прьстома своима на юꙁыкоу свою, и ꙗко таино быста глаголюшта, таже рекоста: дадите нама раꙁноличста хартиина, и напишевѣ ꙗже видѣховѣ и слишаховѣ. И даше има ꙗкоже рекоста, таже сѣдешта раꙁно писаста тако рекоушта:

Їсоусь (1) Христось иꙁь мрьтвыхь вьскресе и жиꙁнь повелѣ намь глаголати таины юже прѣжде сьмрти крста твоюго, ꙗже тобою ꙁаклета юсвѣ. Ти ꙁаповѣда рабомь твоимь Никодимоу юже исповѣдати божьства твоюго прѣмногоую силоу и недовѣдомоу юже бысть вь адѣ прѣисподнюмь, югда бѣхомь сь всѣми отьци нашими посаждени вь прѣисподнѣи глъбинѣ вь тмѣ кромѣшнеи, напрасно вьсиꙗ прѣсвѣтлою

(1) Одавде почиње у претходном зборнику и то овако: Вь име светию тронце Ісоусоу Христоу иꙁь мрьтвихь вьскресшоу повелѣ....

идеть копние, и тогда ꙗвить се многыхь срьдьць помышлениꙗ. — Тꙗже рѣше вси жидове: посльмь кь тѣмь тремь моужемь, иже рѣше видѣхомь юго сь оученикы своими вь горѣ масличнѣи. — Томоу же бывшоу, придоше же си, и вьпрошени быше отвѣштавше юдинюми оусти рѣше: живь Господь Богь Исраилевь, ꙗко видѣхомь Їсоуса сь оученикы своими и вь испрь гредоушть на небо. — Тогда Анна и Каиꙗфа разлоучивше се дроугь оть дроуга и вьпросише ихь по юдиномоу, юдинюмь оумомь, истиноу ли рѣше, ꙗко видѣвше Їсоуса вь испрь горѣ на небо гредоушта. Тогда Анна и Каиꙗфа рекоста: законь нашь дрьжить, вь оустѣхь двою или трехь послоусѣхь всако слово стоить; обаче се речемь, ꙗкоже блаженыи Енохь вьзлюблюнь бысть Богоу, и вьзеть юсть словомь божиюмь, и блаженаго Моисеꙗ ниль же не обрѣте се, и Илию пророка сьмрьть не бысть обрѣтена. Їсоусь же прѣдань юсть Пилатомь, биюнь, оплюкань, трьнюмь вѣньчань, копиюмь прободень, и на граници оу вьзвѣшень лѣсноу, мрьтвь бысть, и тѣло юго отьць честныи Иосифь вьложи вь гробь новь и сего сь исповѣдаюrь видѣвь и сь живыми, и сви трию моужию исповѣдаюште соуть, видѣвше юго сь оученикы своими на горѣ масличнѣи и вь испрь гредоушть на небо. Вьставь же Иосифь рече кь Аннѣ и Каиꙗфѣ истинно вь правдоу дивите се, нимь же слышасте ꙗко видѣнь юсть Їсоусь мрьтвыи, живь гредоушть на небо, право болю дивити се юсть, ниьже многы и дроуги юсть вьскрьси мрьтвыю оть гроба, сьтворь живыи, иже оть многыхь видѣни соуть вь Июросолимѣ. Нь ниниꙗ послоушаите мене, нимь же вси вѣми великаго законика блаженаго Симеона, иже приють Їсоуса отрока роукама своима, и ть сань Сумеонь имѣꙗше сыны, два брата, сиꙗ оумрѣста и мы вси на погребению бꙑхомь, идѣте видите гроба юю отврьстаюста, и та юста вь градѣ Аримаѳеисцѣ ходешта жива вь коупѣ вь молитвахь прѣбыва-

юшта и мльчешта, ни с кымь же глаголюшта, нь тькмо юста ꙗко мртва мльчешта. Придете оубо идѣмь кь нимь сь великою чьстию и смѣренниемь и кротостию приведѣмь ꙗ кь намь и закльнѣмь екли глаголета кь намь о вьскресени, понеже не оутаи се.

Си слышавше вси сь радостию поидоше Анна и Каиафа, Никодимь, Иосиф, Гамалиилъ, не обрѣтоше ею погребена нь шьдьше вь градь Аримате. Тоу обрѣтоше ꙗ вь молитвѣ прѣклоныша колѣнѣ и облобызаше ꙗ сь всакою чьстию любовиою болѣзнию; и приведоша ꙗ вь Иерусолимь вь сьньмь; и затворише двери вьзеше законь Господьнь и положише на роукоу юю рекоуште: заклинаемь кы Богомь адонаемь, Богомь исраилевѣмь иже юсть и ть вь законѣ и пророцѣхь, глаголе кь оцемь нашимь, аште того соушта вѣроуюте иже вы оть мрьтвыхь вьскрѣси, повѣдита намь како вьскресоста оть мрьтвыхь? Сие заклетие слышешта Карин и Лицинь, вьстресоста се тѣломь и сметоста и вьздьхноуста срьдцемь, и окрсть зрешта на небо, сьтвориста знамение Христово прьстома своима на юзыкоу скоюю, и ꙗко таино быста глаголюшта, таже рекоста: дадите нама разноиста хартиина, и напишевѣ ꙗже видѣховѣ и слишаховѣ. И даше има ꙗкоже рекоста, таже сѣдешта разно писаста тако рекоуштa:

Їсоусь ([1]) Христось изь мрьтвыхь вьскресе и жизнь повелѣ намь глаголати таины юже прѣжде сьмрти креста твоюго, ꙗже тобою заклета юсвѣ. Ти заповѣда рабомь твоимь Никодимоу юже исповѣдати божьства твоюго прѣмногоую силоу и недовѣдомоу юже бысть вь адѣ прѣисподниюмь, югда бѣхомь сь всѣми отьци нашими посаждени вь прѣисподнѣи ⁊льбинѣ вь тмѣ кромѣшнеи, напрасно вьсиꙗ прѣсвѣтлою

([1]) Одавде почиње у претходном зборнику и то овако: Вь име светию тронце Їсоусоу Христоу изь мрьтвихь вьскресшоу повелѣ....

сльнце лицемь прѣславномь и царьскы свѣть просвѣштаѥ намь ть вьздвиже члоеѣчь родь. Вь коупѣ же и Адамь сь вьсѣми прѣдними отьци и пророкы веселеште се рѣше: сь оть свѣта вышнѥго свѣть вѣчныи ѥсть, ѥже намь послати обѣшта равновѣчны (¹) свои свѣть. И вьзоупивь Исаиѥ сице рече: сь ѥсть свѣть отьчь и сына божиѥ, ѥкоже прѣжде рѣхь, ѥгда бѣхь на земли и ѥште живыи вь пльти: землѣ Завоулониѥ, и землю Нефталимлѥ и обонь поль Иордана чести галилеискыхь ѥзыкь людиѥ ходештеи вь тьмѣ видѣше свѣть велеи, и живоуштеи вь стрѣнѣ (²) и сѣни сьмрьтнѣи свѣть вьсиѥѥть на вы; нинѥ приде и просвѣти намь свѣть вь сьмрти сѣдештимь. И ѥгда веселихомь се кь свѣтѣ иже вьсиѥ намь, приде отьць нашь Симеонь, и весело рече всѣмь: славите Бога и сына божиѥ, азь бо приѥхь ѥго на роукоу моѥю вь црькви. Отрокь рождень оть дѣви и поноуждень доухомь светымь, рѣхь ѥмоу: исповѣдаюи, нинѥ видѣста очи мои спасениѥ твоѥ, ѥже оуготова прѣдь лицемь всѣмь людемь; свѣть ѥвлѥнию ѥзыкомь и кь славоу людеи твоихь исраилю.

Си слишеште все множьство вельми вьзрадоваше се. И по томь приде ѥко чрнориզць и вьпросише вси кто ти ѥси? Онь же отвѣштавь рече: азь ѥсмь пророкь вышнѥго, гредыи прѣдь лицемь пришьствиѥ ѥго вь оставлѥниѥ грѣховь; и виде и приходешть кь мнѣ (³), приноуждень доухомь светымь исповѣдаѥ се рѣхь: изиды, се агньць божии вьзмлѥи грѣхы всего мира, иже крьстихь ѥго вь рѣцѣ Иорданьсцѣи, и видѣхь доухь светыи низь грѣдоушть на нь вь образь голоубинь, и слышахь глась сь небесе рекоушть: сь ѥсть сынь мои вьзлюблѥныи о немь же благоволихь. И нинѥ

(¹) Господь вѣчни

(²) стране.

(³) и видѣхь приходешта ѥго ка мнѣ.

прѣд лицемь юго приидохь вьꙁвѣстити вамь ꙗко приближи се и посѣтить[1] нась сь выше сынь божии, оть вышьнꙗго иꙁдавна сѣдештимь вамь вь тмѣ и сѣни сьмрьтиѣи.

Югда же се оуслыша прьвоꙁданыи отьць нашь Адамь, ꙗко вь Иорданѣ крьштень юсть, вьꙁоупи кь сыноу своюмоу Ситоу, и рече: исповѣдаю сыновомь своимь, прѣданимь пророкомь и отьцемь, вса ꙗже слыша оть Михаила прьваго архаггела, югда послахь вь вратомь раю просити оу Господа, да пошлеть аггела своюго дати мнѣ масло оть дрѣва милованиꙗ, хотештоу ми помаꙁати тѣло мою, югда немоштноу ми соуштоу. Тогда Сить приближив се светымь прѣданимь пророкомь рече: аꙁь югда бѣхь моле Господа оу врать раискыхь, понюже ꙁатвори ꙗ аггель Господьнь Михаиль, и ꙗви ми се рекы: аꙁь послань юсмь оть Господа, надь тѣломь отьца твоюго поставлюнь; тебѣ оубо рекоу, Сите, не моꙁи троудити се сь сльꙁами молю се и просе масла дрѣвѣнаго, милованиꙗ ради, да помажеши отьца своюго Адама, о болѣꙁни тѣлесе юго, имь же никымь же ꙁакономь можеши оть юго приюти, раꙁвѣ вь последнюю дьни времень югда испльнена боудеть .є. тисоушть, и петь сьть и .є. лѣть. Тогда приидеть на ꙁемлю вьꙁлюблюныи сынь божии Христось и сьтворить вьскрѣшениє тѣлоу Адамлю, и оживеть тѣлеса мрьтвыихь. И ть пришьдь вь Иорданскоую рѣкоу крьстить се и югда вьнь иꙁидеть оть воды иордань-скыю, тогда оть юлеꙗ милосты юго помажеть все вѣроую-юштеє вь нь и боудеть юлеꙗ милованию вь радость, иже раждають се оть воды же и доуха вь жиꙁьнь вѣчноую. Тогда сьшьдь на ꙁемлю вьꙁлюблюныи сынь божии Христось вьведеть отьца своюго вь раи кь дрѣвоу помиловaниꙗ. — Си вса слышеште оть Сити прѣднїи отьци вси, и пророци вьꙁвеселише се великою радостию.

---

(1) ꙗко приидѣть и иꙁведѣть нась.

И юегда веселѣахоу се вси светы, изьшьдь дивволь прѣдиній кнезь сьмрьтныи, рече кь адоу приюети Ісоуса, иже се славить Христось сынь божии; сь чловѣкь юесть боюе се сьмрьти, рече бо: прискрьбна юесть доуша моѣ до сьмрьти, и противлѣюен ми се много юесть зло творе ми вьсегда. Юеже азь слѣпы и хромы, и слоукы, и оуродиви и глоухы, и троуды сьтворихь, сихь онь словомь исцѣли; и юеже азь мрьтвы кь тебѣ послахь, онь оть тебѣ живи изведе. Отвѣштавь адь рече сотонѣ прѣдниюемоу: которы ть юесть сице владыи? юеда чловѣка юесмь азь боюе се, вса оубо власть земльнаѣ моюеи области покориви соуть, и мною обыети, юеже ты приведе твоюею областию повиниы; аште оубо владичьствоуюе ты юеси, кавь ть юесть чловѣкь Ісоусь боюе се сьмрьти, власти твоюею противлѣюеть се? Аште тако владыи юесть вь чловѣчьсцѣ юестствѣ, истинноу рекоу ти все могы юесть вь божьствѣ, и области юего никтоже можеть противити се. Глаголю ты оубо, ѣко юети те хоштеть и горѣ тебѣ боудеть вь вѣчнѣи моуцѣ. Отвѣштавь непрнѣзнь прѣдній рече кь адоу: что размышлѣюеши и боиши се приюети Ісоуса? Противьникь юесть мои и твои. Азь искоусихь юего и старѣишины жидовьскыюе на нь накадихь (¹), и вь гнѣвь противоу юемоу копиюе наострихь вь прободениюе юего. Жльчь и оцьть смѣсихь дати юемоу пити, и дрѣво приготовихь повѣсити и, и гвоздьми прибити, и оуже приближила се юесть сьмрть юемоу, да приведоу и кь тебѣ покорива, тебѣ и мнѣ. Отвѣштавь адь глагола: аште ть юесть иже мрьтвиюе оть мене извлѣче, то соуть иже оть мене зде одржими мною живы на земли, оть мене мрьтвиюе вьзимлѣють (²) областию божиюею, и кь Богоу отьцоу своюемоу молбою при-

---

(¹) кьороужихь.

(²) . . . . оть мене изеть, и здѣ дрьжимих мною приде́ть извести. . .

водить, ть бо ѥсть все могы и Богь и вса творе ꙗже хоштеть. Се же глагола ть ли ѥсть Їсоусь иже словомь своимь мрьтвиѥ оть мене изведе; мню, ꙗко ть ѥсть, ть бо Лазара, смрьдешта и разгнившa се, по четырехь дьнехь вьстави жива, ѥго же азь дрьжахь мрьтва, прѣславно властию своѥю? Отвѣштавь диꙗволь вь адоу рече: ть ѥсть Їсоусь иже сиꙗ сьтвори. Си слыше адь рече вь ниѥмоу: заклинаю те силами моими и двоими (1), да не приведеши ѥго вь мнѣ, азь бо ѥгда слышахь заповѣдь словесе ѥго, тогда вьстресохь се прѣстрашною боꙗзнию, и вси нечьстивїи потежници мои вкоупѣ смоуштени быше (2), никтоже бо Лазара одрьжати вьзможе, нь стресаꙗ вса ꙗко же орьль сь всею быстротою и скоростию искочи вьнь, и греды оть нась. Самаꙗ земліꙗ ѥже дрьжаше Лазарево тѣло мрьтво, скоро авиѥ вьдасть жива. Тѣмь же ниниꙗ аз не вѣмь вы чловѣвь можеть се сьтворити? Нь Богь сильнь и властию влады и вь чловѣчьствѣ; спасль ѥсть чловѣчь родь. Аште приведеши ѥго вь мнѣ, вси иже соуть зде вь притраннѣи тьмници затворенїи, нераздрешимыми оузами грѣхми вьвлѣштени, сь раздрѣшаѥт и вь жизнь божьствьнаго родьства своѥго приводить.

И ѥгда симь междоу собою сиꙗ глаголюштимь сотонамь и прѣдиии моукамь, гласъ сьтворень бысть ꙗко громь, и доуховь множьство вьзоупи: вьзмѣте врата прѣдниꙗ ваша, и вьдвигьнѣте се врата вѣчнаꙗ, и вьнидеть царь славѣ. — Си слиша адь †вьстрепета и† рече вь сотонѣ прѣдиѣмоу: исчезни оть мене и вьнь иди оть моихь сѣдаль, аште оубо владыи и противникь ѥси †и силоу имаши† вии (3) се сь царемь славе! что ѥсть тебѣ сь нимь?

(1) твоими.

(2) и вьсѣ власти моѥ изьоумлѥни быше.

(3) бори.

И изгна адь сотоноу оть мѣсть своихь, и рече моучителюмь, нечьстивымь юго послоушникомь: затворите врата притраннаю мѣднаю, и затворы желѣзны забините, и сило противите се, да не боудемь оувнюени дрьжеште обьетние. — Си слышеште множьство светыхь гласомь великомь рѣше([1]) кь адоу: отврьзи врата твоꙗ, и вьнидеть царь славѣ. Вьзоупи Давидь пророкь глаголю: волю югда бѣхь и юеште живыи на земли, прѣжде повѣдахь вамь, испювѣдаите се Господеви милости юго и чюдеса юго сыномь чловѣчьскомь, ꙗко раздроуши врата мѣднаꙗ иверѣю желѣзныю ськроуши, приють ихь оть поути безаконїи ихь. И по томь то жде рече Исаиꙗ кь всѣмь светымь: волюи и азь югда бѣхь на земли живыи прѣжде повѣдахь вамь: вьстаноуть мрьтвїи и вьскресноуть иже вь гробѣхь, и веселеште се по земли боудоуть([2]). И роса ꙗже юсть оть Бога, и цѣлюнию нимь([3]) юсть; землꙗ же нечьстивыхь падѣть. И ꙗко пакы рѣхь: где ти сьмрти, жело, где ти, аде, побѣда, †побѣждень юси нинꙗ†. — Си слышеште свети оть Исаиꙗ рѣше кь адоу: отврьзи врата твоꙗ, нинꙗ побѣждень юси, и изнемагаю и невлады собою боудеши. И бысть глась велеи ꙗко громь, рекыи: отимѣте крата прѣдниꙗ ваша, и вьздвигнете се врата вѣчнаꙗ, да вьнидеть царь славѣ. Отвѣштавь Давидь кь адоу рече: сь глась слышоу понюже азь доухомь юго разоумѣю. И нинꙗ прѣдповѣствоують силы: Господь крѣпькь и сильнь; Господь сильнь вь брани, ть юсть царь славѣ, ть самь Господь сь небесе на землю призрѣ, оуслишати вьздыханию окованыхь, раздрѣшити сыни оумрьштвлюнниию. Ниниꙗ, скврьннѣишиꙗ и сырьдештиꙗ моуко, отврьзи врата твоꙗ, да вьнидеть царь славѣ.

([1]) пророци же вьзоупише.
([2]) поидоуть по земли.
([3]) намь.

Си рекоѹштоѹ Давидоѹ кь адоѹ приде царь славѣ вь обраꙁѣ чловѣчи, Господь прѣсилныи и вѣчныи, тьмы вѣчныѥ просвѣти, нераꙁдрѣшимыѥ оѹꙁы прѣтрьже, посѣти нась сѣдештихь вь тьмѣ грѣховнѣи, и сѣни сьмрьтнѣи. — Си виде адь и сьмрьть и нечьстивїи слоѹжители ѥю сь ꙁлыми потежиникы, и вьстресе се вь властныхь областехь нихь поꙁнавше такове ликь свѣть вь свѣтлости ѥгда Господь на гловьнихь сѣдешть оуꙁрѣше(1) и вьꙁоѹпише рекоѹште: †кто ти ѥси† мы сильнѣишии ѥсмы оть тебѣ(2)? кто ти ѥси оть Бога послань кь области нашеи; кто ти ѥси страшныи †чловѣк ꙁрѣниѥм† и стлѣнию †стрѧшань† и непобѣдимѧ сила прѣсиливь жестосрьдиѥ наше(3), попираѥши область нашоѹ? кто ти ѥси тако страшьнь, маль сы и покоривь, вышьшїи небесе и царь вь обраꙁѣ рабни, дивьнь соѹпостатомь и царь славѣ, мрьтькь и живь ꙗвлꙗѥши се, ѥгда же крьсть дрьжавь оѹбиѥнь бысть, и мрьтавь полежа вь гробѣ, живь нинꙗ кь намь приде, и вь твою сьмрьть всѧ вьстресоше се, твари все вьсколѣбаше се, и нинꙗ вьсталь ѥси мрьтвыѥ свобаждаѥши, и бечисльнаꙗ наша воиньства сметаѥ? кто ѥси ти иже, и иже прьвими грѣхи одрьжими бѣꙗхоѹ страныи, сихь раꙁдрѣшаѥши и вь свободоѹ прьвоѹю ведеши? кто ѥси ти иже грѣхми тьмными ослѣплѥнїи божиꙗго свѣта сиꙗниѥмь властию ти просвѣштаѥши? — Такожде соѹштаꙗ диꙗволꙗ всѧ множьства вькоѹпѣ оѹжасоше се, страхом и боꙗꙁнию одрьжими ѥдиниѥмь гласомь вьꙁоѹпише рекоѹште: откоѹдоѹ ѥси иже тако крѣпькь чловѣкь чисть сиꙗѥ силою, тебе не можемь ꙁрѣти, и оть начѣла сьмрьтнаго(4) всакь

(1) Се видѣвь и сьмрьть вьстрѣпета сь нечастникими слоѹжители своими; адь вьстресе, се мрьтавь ꙁрить се, поꙁнавше толикь свѣть вь свѣтлостехь велеи, и Господа вь свѣте, сѣдешта оуꙁрѣше.

(2) чловѣка. — (3) нась.

(4) вѣка. —

ȥемльныи иже намь прѣдань бѣ до селѣ присно вь нашеи жиȥни, не бѣ вь нась никогда же вь мрьтвыхь чловѣка тако послана, никогда же такова дарьства адьскыимь послана быше([1])? Кто убо ти иеси иже тако беȥь страха вь нашь прѣдѣль вьноутрь вьшьль иеси, и не то иедино нь и нашеие моуки не боиши се, и врьхь того все оть нась иȥети хоштеши? Не пштоуиемь иеда ты иеси Їсоусь([2]), о ниемь же старѣишина нашь дияволь повѣствоваше, да твоие сьмрти ради крьстниие, все чловѣчьство властию иȥводиши оть мене. —

И тогда вьскорѣ абие царь славѣ, Господь крѣпькь силою своиею поправь сьмрьть, и иемь диявола свеȥа и сего прѣдасть моуцѣ вѣчнѣи, и иȥведе Адама †и пророкы и вьсѣ соуштее светїе† вь своие прѣсвѣтьльство. Тогда адь свари се сь дияволомь и сь сьмртию и сь множьствомь неч нстнхь доухь, рече кь ниемоу: воліе ти, началниче пагоубѣ, и кнеȥь поустини, вельȥевоуле, оброуганъ оть аггель божиихь, и враже праведнимь, чемоу то сьтвори тако? Цара славѣ вьсхотѣ на крьстѣ распети, и того мнѣше оумо рити, и толикоу многоу корисгь симь обѣшта се створити; не владыи ничим же, и яко несмысль на ме створи. Смотри оуже те Їсоусь божьства своиего сиянииемь прогна и все прѣ тмы сьмрьтныие, и тврьдоую тьмницоу иемь ськроуши, и воины иȥеть дрьжныые, раȥдрѣшь оужникы все иже, подь нашими обыкоше вьȥдихати моуками, си роугают се намь, и оть корысти ихь боудоуть иȥбрани власти нашеие, и владичьства нашa прѣможена соуть. И оуже ни малы бонт се нась родь чловѣчь; врхоу того же и силно намь прѣтеть нимь никогда же намь не вьȥможени бѣяхоу мрьтвїи, и никогда же можаахоу веселити се страини, ниия велеть и прѣтеть. Прѣд-

([1]) такова чловѣка послана адьска дарьства вьȥети.

([2]) по истиние ти иеси Їсоусь сынь божїи.

нїи сотоно, всемоу ӡлоу наүелниүе, и прькы моукамь, наслѣдниүе, ти прѣжде сего на Їсоүса прю ӡлоу иӡиска, и ни иединого грѣха обрѣте вь нием. Како же беӡ вины не испытавь иего на крьстѣ обѣси? Си бо смѣаше и вь нашоу область беӡь дага и привести, и оть вѣка дрьжимие погоубихомь.

Иегда же то адь глагола дияволоу, тогда царь славы реүе кь адоу: боуди дияволь подь областию твоиею вь вѣкы вѣка, на мѣстѣ адамли, праведнымь моимь соудомь. И простьрь роукоу свою Господь реүе: приидете кь мнѣ вси свети мои, вы бо имате подобие образа моиего, иже дрѣва ради диявола дѣла сьмрьтнию осоуждени бысте, нинѣ же видите дрѣвомь крьстнымь дияволя и сьмрть осоудихь. И иегда же сице реүе вси свети подь роукою выше Господнию, и дрьже Господь десницоу Адамлю, реүе кь иемоу: мирь тебѣ сь вьсѣми үеди твоими. Адамь же на ногоу Господню прѣклонь се паде и сь сльӡною молитвою реүе: вьӡнесоу те господи ѩко подьет ме, и нѣси вьӡвеселиль врагь моихь о мнѣ. Ти Господь Богь мои, и вьӡоупихь к тебѣ и исцѣлиль ме иеси, и иӡведе оть Ада доушоу мою, и иӡбавио ме иеси оть иисходештих вь ровь. Поите Господеви вси свети иего, и исповѣдаите паметь светыние иего, ѩко гнѣвь вь ѩрости иего и животь вь воли иего. Тако жде вси свети иего колѣна прѣклоньше падоу на ногоу Господню, иединѣмь гласомь рѣше; приде иӡбавитель вѣкомь, ѩкоже ӡакономь и пророкы прѣжде вьӡвѣсти, и дѣлы испльни, и иӡбави ны живоносным крьстомь своимь; и сьмрти ради крьстные сниде кь намь, и иӡбави ны оть смрти адовные, силою твоиею Господи, ѩко же постави писме славы твоиее([1]) на небесехь, и вышьниее испльна слави, крьсть твои на ӡемли постави Господи, и вь адѣ побѣди ӡнамение крьста твоиего, сьмрьть

([1]) постави ӡнамение крьста.

бо обладають потомь. — Простръ Господь роукоу свою, створи знамениѥ крьста на Адамѣ и на всѣхь своихь, и дрьже десницоу Адамлю вь испрь изиде изь ада, и вси свети послѣдьствоующте бѣхоу Господоу. — Тогда светы †пророкь† Давидь силно вьзоупи рекыи: поите Господѣви пѣснь новоу, ꙗко дивна сьтвори Господь — спасениѥ моѥ десница ѥго и мишица светаꙗ ѥго. Сказа Господь спасениѥ своѥ и прѣдь члловѣкы откры правдоу свою. И вса множьства светыхь отвѣшташе рекоуште: се ѥсть слава всѣмь светымь ѥго, аминь аллилоуїа, ѥже ѥсть сказаѥмоѥ: се боуди, таже поите Господа. — И по томь пророкь Аввакоумь рекыи се изиде вь спасениѥ людеи своихь, и избавить вьзлюблиеныхь своихь. И вси свети отвѣшташе рекоуште: благословень гредыи вь име Господнѥ; Богь Господь просвьтѣ се намь, аминь аллилоуїа. Таже по томь пророкь Михеиь вьзоупи рекыи: Кто Богь великь ꙗкоже ты Господи вьземлиеи неправды и прѣзре грѣхы инниꙗ вса сьдрьжиши, и послоушствиѥ ꙗрости твоѥѥ се посла, нь жива милость ѥси, и самь обратиши се и помилоуѥши ны, и раздрѣшаѥши все неправды наше, и все грѣхы наше погроузи, и изведе ны оть вѣчные сьмрьти, ꙗкоже клет се отцемь нашимь вь дны прьвые. Вси светы отвѣшташе рекоуште: сы ѥсть Богь нашь живи вь вѣкы вѣкомь и ть избавлꙗть ны вь вѣкы, аминь аллилоуїа. Такожде вси пророци оть нихь прѣдьповѣданыхь хвалѣ свети исповѣдаюште и вси свети рѣше: аминь аллилоуїа, и оупваюште послѣдствовалахоу по Господи.

Господь же дрьже десницоу Адамлю, и вьдасть ѥго Михаилоу архаггелоу, и вси свети послѣдствоваше Михаилоу и вьведе все вь раи. Срѣтоста ихь два моужа сьстарѣвша се велмї([1]) дьньми, вьпросише же ꙗ свети: кто ви

([1]) многими.

юста? Вы с нами въ моуцѣ и мрьтва не бывша, въ раи же с нами како вънесена быста? Отвѣштавь юдин оть нихь рече: азь юсмь Енохь, иже словесемь Господнюмь вьзнесень юсмь сѣмо. Сь жь сь мною юсть Илиꙗ Өезвить юсть, иже на колесници огньнѣ вьзнесень бысть сѣмо и до селѣ не вькоусиховѣ сьмрти. Вь пришьствию бо Христово штедивѣ се Богомь, знаменїи и чюдеси брати се сь зминюмь и оть нюго оубиюнома быти вь Иеросолимие, и по трехь днехь поудлодне пакы жива вь облацѣ вьзнесена боудевѣ.

И югда си глаголаста светыи Илиꙗ и Енохь, приде дроугыи моужь хоудь оуминаюнь, несы на рамоу своюю знамениию крьстово. И видеште юго вси свети рѣше кь нѣмоу: кто ти юси, ииь же зракь твои разбоиничь юсть, и что юсть знамениию иже носиши на рамоу? Ть же отвѣштавь рече: право рекосте ꙗко разбоиникь бѣхь, вьсакыие злобы творе по земли, и жидове ме на крьсть вьставноуше сь Їсоусомь. И видѣхь вса ꙗже сьдѣꙗше се вь раи же и до крьста Їсоусова на нюм же распеше юго жидове, и вѣровахь юмоу, и познахь юго творьца всего соуштьства, и просихь оу нюго рекыи: помени ме Господи вь царьстви твоюмь. И ꙗко тако приюмь молитвоу мою рече ми: аминь глаголю тебѣ, ты дьньсь сь мною боудеши вь раи. И дасть ми знамениию крьстноюе рекы: сию носи греды вь раи; аште не вьпоустить тебе вьноутрь вьнити аггель стрѣгыи раꙗ, покажи юмоу крьстноюе знамениию и рци кь нюмоу. ꙗко Їсоусь сынь Божїи, иже ниниꙗ на крьстѣ распеть юсть посла ме. И югда же то створихь, рѣхь кь аггелоу стражоу раꙗ, абию отьврьзь вьноутрь вьведе ме, и посадик ме о десноую страноу раꙗ рече: расмотроу мало и аште вьниде вась родь чловѣчь, и отьць Адамь сь всѣми чеды своими, сь светыми праведными оувѣмь Христа Господа на крьстѣ распета. Си вса словеса слышаше оть разбоиника

прѣднии отьци и пророци([1]), ıеднниıемь гласомь рекоше: светын Господь, всемогын отьць, вѣчнынхь отьць, милосрдиıемь ты ıеси, чьсть и штедрость оучеником, отьць милости раискыıе, ты нас пакы приведе вь вѣчнын животь, ıако тоу ıесть доушамь нашимь жизьнь вѣчниıа вь вѣкы аминь.

Си ıесть божниıа светаıа таниа ıаже видѣховѣ и слышаховѣ, азь Каринь и Лицношь брата присиаıа, веште не имавѣ слово бесѣдовати, и иниıа таини Господиıе, ıако же послоушьствоуıеть Михаиль прьвы архаггель рече нама: идѣте вь брати ваю вь Иıеросолимь и боудѣта вь молитвахь, вьпиюшта и славешта вьскрьсениıе Господа нашего Їсоуса Христа, и ıеже изь мрьтвыхь сь собою вьскрѣси и ни сь ıеднинѣмь чловѣкомь бесѣдоуита, нь боудита ıако нѣма, доньдеже придеть годь, и слово дасть вама самь Господь, исповѣдати ıего божьство. И сиıе таины нама заповѣда Михаил архаггель и по семь ити прѣзь Иордань вь мѣсто животноıе, тоу бо соуть мнози ижь сь нама вьскрьсоше, вь послоушьство([2]) вьскрьсениıа Їсоуса Христа Господа нашего, имь же толико ıесть намь слово о триднѣвнѣмь вьскресении дано. — Вѣ ıаже вьскрсоховѣ оть мрьтвыхь прѣбиховѣ вь Иıерусолимѣ великоую ношть Господню, сь живыми оужиками рлю вь послоушьствиıе Господа нашего Їсоуса Христа, и крыштени([3]) бихомь вь светѣи Иорданьсцѣи водѣ, приıемлюште по ıеднномоу ризы бѣлы, и по трехь днехь прѣбывше великоу ношть господню, покривени бо соуть облакы иже вьскрсоше с нама и прѣведены, рече, прѣзь иорданьскоую рѣкоу, и никимь же видими соуть.

([1]) слишахь оть разбоиника, слишаше пророци и вси свети.

([2]) похвалоу.

([3]) Бѣхоу же Каринь и Лицеошь брата присна светаго Сумеона Христа на роуце приемша, пребихове вь Иıеросолиме и крьштьше се...

Си соуть юлико ѕаповѣда намь Господь исповѣдати своюго божьства таины, дадите юмоу похвалоу и исповѣданню, покаание створите и помилоуеть вьсь родь вашь, оть самого Господа нашего Ісоуса Христа, и спаситела всѣхь нась аминь.

По томь іако испльниста вса пишоушта раѕно вь листи книжьные вьста Кариннь и юже писа вьдасть вь роуцѣ Аннѣ и Каиіафѣ и Гималилоу; такожде и Лицношь юже писа дасть вь роуцѣ Никодимоу и Иосифоу, и абию прѣображена быста и бѣла ѕѣло, и быста невидима. Кь томоу писаниіа же юю обрѣтоше се равна инунимь же раѕличио ни веште ни юдинѣм же писменемь.

Си все дивьние рѣчи Кариние и Ликвоше слышавше вьсь сьньмь междоу собою рѣше: вь правдоу си вса оть Господа сьтворена иже свештень Господ вь вѣкы вѣкомь аминь, и раѕидоше се вси оть сьньма сь великою скрбию, сь боіаѕнию и страхомь биюште прьси своюе, и иде кьждо ихь вь область своюю. Си вса іаже исповѣдана и сьтворена оть Июдеи вь сьнмиштихь, и іако тако Иосифь и Никодимь исповѣдаста кнеѕоу и самь Пилать писа вса іаже створена соуть, и повѣдана оть Ісоуса Июдеомь, и положи вса словеса и іави вь книгахь. И по томь самь Пилать посла книгы вь градь римьскыи Клавдию цароу сице рекь: понитьски Пилать, рабь твои, кь цароу нашемоу Клавдию, іаже истинно бысть, и се самь искоусихь, жидове ѕавистьствомь своимь насладише се, притраинѣишоюо моукою и беѕчьстною сего моучише. Сего ради иже молитвоу имѣіахоу отьци ихь, да би имь Богь ихь посла ль оть небесь светаго своюго, иже имь царь боудеть, и ть обѣшта се иже оть дѣвы рождь се, сего Богь посла на ѕемлю и Июдеомь. Мнѣ кнеѕоу соуштоу тогда жидовьскоу, сего посла имь. И видѣше Іеврѣние слѣпые просвѣштаюшть, непріиаѕнь оть всѣхь иѕгонешть, мрьтвые вьскрѣшаюшть, ѕаповѣда-

юшть вѣтромь, ходешть по вльнамь морьскымь ногама, ꙗко по соусѣ ꙁемли, и многа дроуга ꙁнаменниꙗ и чюдеса творешть, и югда мноꙁи оть мрака июденска сына Божиꙗ юго исповѣдоуюште вѣроваахоу вь нь, ꙁавидеште противоу юмоу, не трьпеште прѣдниин ꙁаконници книгоучие и фарисеи июденсцин, юмьше сего и мнѣ кнеꙁоу прѣдаше, и дроугь дроугоу нхь кь мнѣ о нѣмь льжоуште, рекоше велика юго соушта и противна ꙁаконоу нхь творешта. Аꙁь же словесемь нхь вѣровахь, тако соуште глаголюштемь и сего бивь предахь вь власте нмь. Они же на крьстѣ распеше и, и мрьтва погребоше. Страже приставише оть слоугь нхь и сьвѣтникь, гроб юго повелѣше хранити, сего ꙁапечатлѣкше. Нь трети дьнь вьскресе оть гроба. И толма много вьсполѣ се беꙁоумие июденско, ꙗко даше слоугамь моимь мыто рекоуште: оучечници тѣло юго ноштию оукрадоше. Слоугы же приюмше сребро мльчати правды не можаахоу юже створено бысть, и абие оть гроба вьскресша юго свѣдѣтелствоваахоу, оть Юдеи мыто приюмше се повѣдахоу. Тѣмь же вьспоменоую ти о семь все истинно, цароу, да не всѣхь дроуго, ꙗко глаголюштемь истинно мниши, Июдеомь льжоуштемь. Послахь владичьствию вашемоу вса ꙗже приключише се о Їсоусѣ, вь дворци моюмь.

Коньчаниюе приключениꙗ Христа сына Божиꙗ юмоу же слава и дрьжава чьсть и поклониꙗниюе вь вѣкы аминь.

Љ. Стојановић.

МАТЕРИЈАЛИ ЗА ИСТОРИЈУ
ЦРНЕ ГОРЕ.

ПРИЛОГ II.

НЕКОЛИКО ПИСАМА ИЗ ПРЕПИСКЕ ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГ ПЕТРА ПЕТРОВИЋА — ЊЕГОША.

Петар II. Петровић Његош, владика црногорски, владавши Црном Гором од 1830 до 1851 године, био је један од најзнаменитијих владалаца црногорских. Цијелога свога краткога, али славнога живота, трудио се је да научи и просвијети себе, мучио се да уреди и просвијети своју земљу. Он је свуда на све стране тражио средства и познанства с којијема ће моћи узвисити Црну Гору; с којијема ће моћи упознати Црну Гору са свијетом; с којијема ће моћи израдити за Црну Гору државна права. Његов славни предшаственик Петар I. (свети) цео је живот свој посветио благу народа свога, али опет остави Црну Гору пуну унутрашњега раздора и спољашњега нереда, и што је најцрње без граница.

Унутра у земљи крварине непрестане. Братство са братством, село са селом, племе са племеном, нахија са нахијом све је то било заклано међу собом, није се могло изаћи по пазарима и путовима, јер се сваки час гледаше, кад ће пред тобом изаћи крвник да те убије, па и главу посијече, да је понесе у Никшиће или други турски град.

Требало је много муке и невоље љуте па да се закрвљеници измире. Али велики гени Петра II. не клону пред

тијема тешкоћама, но умири братства закрвљена. У томе морао је владика Петар употребљавати често пута круте мјере, па бога ми и убијати и вјешати, али нека га да му је просто по сто пута. Из два зла бира се мање. Боље је било неколицину убити и објесити, те да се тијем учини стега у народу, него се показати мекушцем па да се на његове очи кољу рођена браћа.

До владике Петра I. није било у Црној Гори никаквијех државнијех уређења. Али и Петар I тек је почео био ред стављати, а Петар II. славно је продужио његово дјело. Он уреди сенат, уреди неколико војске под називањем „Гвардија“, уреди капетаније по племенима и постави капетане, који ће развијати племенска дјела; уреди перјанике који ће бити вазда уз њега, да буду његови посланици по Црној Гори у одржању реда, и да пазе зликовце и кривце те да их доводе пред сўд владичин ђе ће примити заслужену казну.

Будући Црна Гора није имала средстава за плате војсци и државнијем чиновницима, владика Петар је израдио, од братске Русије годишњу помоћ за ово. Тако он је могао трошити на „Гвардију“ годишње 12.000 форинти; на сенат 2898 форината; на перјанике и капетане 3039 форината; на унутрашње расходе манастирске (тадашња резиденција митрополита) 4000 форинти; на издржавање школа 4000 форинти, на грађевине државне, путове и др. 6339 форинти; на екстраординарне трошкове 1998 форинти. Уредио је био државно казначејство и поставио казначеја са платом годишњом од 500 форината и за казначеја поставио Димитрија Милаковића, написавши сам и правила по којему ће се казначејство управљати (1).

(1) Ово сам извидио из списка расхода које је сам владика Петар II. разпредијелио. Правила за казначејство имају 12 тачака. У своје вријеме ћу их дати штампати.

Но што је највећма владику Петра II. мучило и највеће му бриге задавало то је: неопредијељеност црногорскијех граница.

Мучаше се владика свакојаких мука да ограничи Црну Гору. Али како ће. Аустрија с једне стране не признаје, Турска с друге стране још мање. Али далеко видни владика увиђе један згодан случај ђе би могао Аустрију ухватити у коштац. Виђаше владика да Аустрија гледа оком на један дијелак приморја те припадаше Црној Гори, па помисли: како би било да се прода овај дијелак приморја Аустрији. Што је смислио то је и учинио. Продао је Аустрији Стањевиће и Которске стране (1). У договору са Црном Гором, по поводу ове продаје, Аустрија се понашаше према Црној Гори као према држави независној и признаде њене границе.

Слава Богу, рече владика Петар, ево доживјех да видим ђе једна велика држава признаде да смо и ми држава, признаде границе наше. Истина то ме скупо стаде, продадох родне земље. Али што ћу кад нијесам могао другојачије. Ја морам и сузе од жалости пролијевати над овијем дјелом, јербо продајем своју земљу крвљу мога народа стечену; али се кроз те сузе морам и радовати, јербо виђох с једне стране бар ограничену моју земљу. Нико сада не може рећи да ми немамо граница (2). И доиста био је прав. Нека је благословен његов спомен у народу његовом из рода у род.

Но Турска, тај вјечни душманин рода хришћанскога — што ће се с њоме. Та варварка која вазда у своме дивљачкоме заносу јављаше неке претензије на Црну Гору. Но и тамо је велики владика вјечно радио да изради признање црногорскијех граница. По поводу тога он вођаше велике

(1) О овој продаји биће ријечи у преписци која ће се даље саопштити.
(2) Будући ми није намјера овђе опширно писати рад и дјела владике Петра II. то ја само овђе ово напомињем. Дај боже здравља ја ћу написати рад његов онако, како приличи овоме великоме мужу.

преписке са везирима турскијема у Босни и Ерцеговини, а такође и у Арбанији. Но дрвославлук турски тешко је било до разлога довести. Тешко је било сломити дивље турско „аша“, и извадити им из главе глупо мишљење, да је Црна Гора земља честитога падишаха цара над царевима, брата сунца а рођака мјесеца, и ако је у томе њиховоме мишљењу било толико истине, колико и у томе да је султан брат сунчев, а рођак мјесечев.

Владика рађаше овамо са везирима, а тамо у далекој братској Русији тражаше помоћи да оствари ову велику мисао. Браћа Руси радоваху се свакоме успјеху црногорскоме, али „Русија, будући обвезана трактатима, не може се мијешати у политическа отношенија, која сушчествују међу Црногорцима и Портом Отоманском. Равномјерно и у случају важне и непријатне распре, Русија не би могла ни на каквом основанију заступати Црногорце, што би се, понајвише због собствени своји интереса бојала, да се не би турско правитељство запутало у нове препоне и внутрења замјешатељства“(¹).

Овако се одговара црногорскоме владици са далекога сјевера и савјетује му се; да у миру пребивају са Турцима, да на њихове предјеле не наступају; да се старају да не буду поводом каквога несагласија.

Али како ће се с крвником мировати, који оће да гази најсветија човјекова права, слободу и независност? Са таквијем није могуће мировати. Владика својом мудрошћу дође и до тога, те и Турке доведе до тога да чине са Црном Гором уговоре мира као са државом потпуно неодвисном, те тијем изради за Црну Гору ако и не потпуно ограничење, а оно бар признање да Турска нема никаквога права мијешати се у послове црногорске, него да Црна Гора води

(¹) Овако одговара руски вице-консул Јеремија Гагић из Дубровника владици Петру у писму од 14 Новембра 1834 године број 125.

своје послове као држава која нема никаквијех обвеза прама Турској ([1]).

Владика Петар II. хтио је дати Црној Гори и добре законе. Онај који је казао „коме закон лежи у топузу, трагови му смрде нечовјештвом“ не би могао трпјети „топуз“ и самовољштину ни код власти, ни код народа. Али смрт скрати славне дане његова живота. У најдивнијему цвијету живота, у највећему раду, у ономе раду, који би највише користи донио његовом народу, немилосрдна болијест скрати његов живот. Заиста за њега може се с подпунијем правом рећи оно, што је Бранко рекао за себе „много тео много започео, час умрли њега је помео“.

Ово неколико ријечи ја рекох као увод пред материјалима које ћу овђе написати.

Ова сам писма изабрао из множине писама која нађох у ризници цетињскога манастира, која се сада налазе код мене, и која ћу (важнија), ако ми буде могуће, повремено давати у штампу, да се с њима користим после или ја, или други који се узме врло труднога, али и врло важнога дјела, писања Историје Црне Горе. Мислим да је и с овијем што су ова писма спасена мном од погибељи учињена нека заслуга за нашу историју. Нека не помисли читатељ да сам ово рекао из сујете.

Писма која се овђе саобћавају жива су историја Црне Горе онога времена.

На Цетиње на дан св. Арханђела Михаила,
мога крснога имена, 1883 године.

Марко Драговић
секретар министарства просвјете и црквених послова и главни надзорник књажевског питомачког завода на Цетињу.

([1]) Трактати које је закључио владика Петар са везирима Босне и Ерцеговине биће приведени напријед.

I.

ПИСМА ЈЕРЕМИЈЕ ГАГИЋА, РУСКОГА ВИЦЕ-КОНСУЛА У ДУБРОВНИКУ, ВЛАДИЦИ ПЕТРУ II.

„Дубровник $\frac{\text{Августа } 22}{\text{Септембра } 3}$ 1832 године број 93. Са задовољством хитам да саобћим правитељствујућему сенату црногорскоме копију са писма императорско-рускога посланика у Бечу господина Татишчева под № 239, које сам са прошлом поштом добио. Из овога јасно ће те увидјети какову участ височајши Двор Всеросијски узима у судби народа црногорскога, и како цијени стољетну приврженост и благодарност Црногораца к покровитељствујућој њој Русији. — Ово је одговор г. Татишчева на моје представљање о угрозама везира Решид паше Црногорцима.

„Црногорци имају узрок двојно радовати се о томе, што Государствено министарство, и сва началства која од њега зависе, неуморно старају се одклонити од Црне Горе грозећу њој опасност. — Зато су Црногорци дужни свето и тачно онога министарства савјете испуњавати: у миру пребивати са Турцима; на њине пределе откуд не наступати, и старати се не бити поводом, каквога му драго разрива и несагласија; — једним словом, старати се саодговарати старањима Државнога министарства о благу њинога отачаства. — У случају ако би Турци на Црну Гору без узрока напали — Црногорци ће са тврдим уповањем на милост Божију, за кратко вријеме умјети бранити се и отачаство своје заштићавати, очекујући силно заступлење монарха Всеросијскога по праву које имају на покровитељство Русије“.

„Императорско Руско посланство у Бечу Августа $\frac{9}{21}$ 1832 године број 239. Господину Колешкоме Асесору вицеконсулу у Дубровник и кавалеру Гагићу.

Допис ваш од $\frac{21\ Јулија}{2\ Авгаста}$ под број 78 с приложеном к ономе преписком вашом с архимандритом Петровићем и г. Вукотићем, равно као и преписку њихову са Турскијем војничкијема Началствима исправно сам примио.

Вама је давно познато какво учашће прима височајши наш Двор у судбама једноплеменога и једновјернога нама народа црногорскога, који у течају времена, више од стотине година, умио се је показати достојан онога својом привржености и благодарношћу к покровитељници својој Русији.

У след овога ја сам поставио себе у дужност о вашему допису донијети до знања Господара Императора, а такође јавити нашему посланику у Цариград о пријетњама везира Решид паше.

Из преписке с г. Бутеневим са задовољством дознао сам да, услед мојијех односења, већ је он добио потребне наредбе од министарства да може бранити право Црногораца пред Портом Отоманском; због тога ја се ни најмање не сумњам да ће одма, пошто добије моја извјешћа, г. Бутенев ускорити учинити потребни корак да се одклоне од Црне Горе пријетеће њој биједе, и ја себе тијешим надеждом да његова старања неће остати безкорисна.

Ако ко нападне од стране Турака на Црну Гору, одбрана отацбине биће призната праведном, но морам примијетити и призвати вас да јавите властима црногорскога народа, нападај њихов на земље отоманске царевине, може лишити њих права на покровитељство Русије““.

„Дубровник $\frac{16}{28}$ Децембра 1833 године број 100. За дужност сматрам извијестити ваше високопреосвештенство, како ми је овај час глас дошао, да се у Мостару справљају 1.500

избранијех коњаника Турака, којима ће бити предводитељ Хасан-бег Требињски, и намјеравају око наши празника ударити из непада на Жупу Никшићку под предлогом да тамо промијене Муселима... —

Спјешећи с овијем извјешћем за ваше владање с истином српском преданошћу Ј. Гагић".

„Дубровник $\frac{1}{13}$ Новембра 1834 године број 120. Високопочитајемо писмо вашега високопреосвештенства од 25 прошлог м. донијело ми је радосно и превесело извјешће о изненадном одкрићу нетљености тјела вашег предка по признању њега светим.

У вријеме ваше управе стадом Христовим у Црној Гори, Господу Богу било је угодно, к већему утврђењу благочастија, (окруженога гонитељима православија) у роду Петровића — Његоша прославити особитим знамењем благодати спомен доблеснога поборника православне вјере и отечества — св. Петра.

У овом необичном собитију и ниспослању милости Божије на ваше преосвештенство, и на народ црногорски види се магновеније Божије деснице, која, посредством светитеља Петра, архипастирски ваш престол и битије независимога и слободнога народа црногорскога утврђује на тврдом основању благочашћа.

С срдачним сакрушењем умољавајући всевишњега, да утврди у Црној Гори постојани мир, да улије у срце Црногораца међусобну љубав и поштовање к своме началству духовноме и мирскоме, ваш Ј. Гагић".

„Дубровник $\frac{14}{26}$ Новембра 1834 године број 125. Ја сам имао част извијестити ваше високопреосвјештенство да сам вашу с Афис пашом везиром Скадарским преписку, при мојем допису од $\frac{7}{19}$ Августа т. г., одправио на преглед им-

нераторскоме министарству у Петроград. А сада хитам саобћити вам мишљење онога министарства о непријатној оној преписци, и распорeђење које је од министарства послeдовало к императорској мисији у Цариград односно вишереченога предмета.

Руско императорско министарство, желећи вић̂ети један пут утврђени мир међу двјема странама, које се о том договарају, с великим незадовољством пријетило је из вишеречене преписке, својство јошт вишега огорчења и свађе, која су произлазила истом преписком толико противном пријатељскоме сношају и сусједској довјерености. Русија, будући обвезана трактатима, не може никако мијешати се у политичке одношаје који постоје међу Црногорцима и Портом Отоманском. Равномјерно и у случају важне и непријатне распре, Русија не би могла ни на каквом основању заступати Црногорце, осим од части из саучашћа к јединовјерцима, а од части (и понајвише за то) што би се због собствених својих интереса бојала, да се не би турско правитељство запутало у нове препоне и унутрашња замјешатељства.

Уважавајући дакле ове околности императорско министарство предписало је нашој у Цариграду комисији, да се постара најмиротворнијим начином склонити турске министре да утврде и чувају сагласје међу народом црногорским и сусједним с њим пашама.

И тако мени не остаје друго него покорњејше молити в. високопреосвјештенство и препоручити вам најтоплије да се са свима силама постарате внушити Црногорцима свако могуће мирно расположење к Турцима, да би се тијем сачувало узајамно и добро сагласије са Турцима. Словом чувајте се свега онога што би за Црногорце предосудително могло бити, а за Русију прискорбно и непријатно, не могући им ни на каквом политичком основу јавно помагати.

Јавио сам и у Србији како је господу Богу благоугодно било прославити спомен поборника за православну вјеру и отачаство — светога Петра“.

„Дубровник $\frac{15}{27}$ Марта 1838 године број 32. Почтенејше писмо в. високопреосвјештенства од 10 т. Марта под број 31 по минувшој пошти имао сам част примити, и по вашој жељи послао сам с данашњом поштом императорскоме рускоме посланику у Бечу извјешће о непријатном догађају на граници међу Црногорцима и Аустријанцима. Остаје ми знати, ако ме удостојите вашега одговора, је ли стражара Аустријска сазидана преко границе у црногорској страни? У првом случају ви бисте имали пуно право, а у другом имају право Аустријанци, и не можете се никако оправдати, него допустити њима на вољу, да чине што је њима драго на својем предјелу. Овди се чује да се код вас на граници много непријатни ствари догодило о којима в. високопреосвјештенство ништа ми не јављате, и за то ја ништа не вјерујем осим вашега извјешћа.

Желим вам савршено сагласје са Аустријом од којега зависи будуће благостање и срећа народна“.

„Дубровник $\frac{21\ \text{Априла}}{3\ \text{Маја}}$ 1838 број 45. Ја сам имао част примити в. високопреосвјештенства одношај од Априла 18 под број 42, садржај којега даје ми пуну надежду да ћете ви присуством вашим на граници Паштровској, дијелење границе срећно к крају привести, и сагласје с Црмничанима и Паштровићима к обћему задовољству утврдити.

Међу тијем за дужност сматрам саобћити в. високопреосвјештенству да ми је с прошастом поштом Димитрије Павловић (Патошчев) из Беча саобћио сљедеће:

„„По садржају дописа вашега високоблагородија од $\frac{15}{27}$ Марта под № 31 ја нијесам пропустио говорити са аустриј-

ским државним канцеларом по предмету жалбе владике црногорскога. Књаз Метерних удостовјерио ме да ће аустријско правитељство предписати најтачнији развиђај по овоме дјелу, и ако ови развиђај буде сагласан са показањима П. П. Његоша, то ће он предузети све мјере да се тражбини владике црногорскога задовољи"".

„Дубровник $\frac{31 \text{ Маја}}{12 \text{ Јунија}}$ 1838 број 62. При одношају в. високопреосвјештенства од 26 т. Маја под № 57 имао сам част примити пакет на име господина Императорскога Рускога Посланика у Бечу Димитрија Павловића Татишчева, који ћу данас одправити по принадлежности и јавити г. посланику о свему осталоме што сте благоволили мене саобћити.

Има већ двадесет дана да се овде говори како су Црногорци попалили Корјениће, убили неколико Турака и Грахово завладали, — и за то, да се Турци купе у Ерцеговини да ослободе Грахово и истерају Црногорце из својих предјела. Овај говор државо сам ја до сада за лаж, будући од вас нијесам био предупређен о томе, што се по вашој граници чини; но сад како ми ви јављате да су Црногорци освету чинили у Корјенићима, вјерујем све што се је рекло односно Ерцеговине и Црне Горе. Турци без сумње неће оставити Грахово у црногорским рукама, — за то није се чудити што се купе код Грахова и справљају се ударити на Црногорце.

Грахово је камен претисканија који ће некоме велико зло проузроковати! Говори се да има већ скупљених Турака и Христијана, око Грахова, до осам тисућах. Дај Боже да се све ово мимоиђе без великога зла".

„Дубровник $\frac{7}{19}$ Јулија 1838 године број 92.

Част имам саобћити в. високопреосвештенству да сам с прошастом поштом добио одношај Департамента Азијатскога о височајшој вољи послати у Црну Гору десет хиљада че-

тврти разнога жита, да би оно послужило основањем уређења тамо код вас постојанога за храну магазина, из којега би се могло, у случају неродице, раздавати онима који би потребу имали у храни.

О таквој височајшој вољи, в. високопреосвјештенство било је већ извијештено господином вице-канцеларом Графом Несељродом особитим писмом.

Сада је приступљено к приведењу ове благотворителне мјере у испуњење. Поменуто количество жита куповаће се у Одеси и отуда ће се постепено одправљати у један од најближих Црној Гори пората Јадранскога мора, и биће управљено на моје име; Ја ћу се у своје вријеме старати примати поменуто жито, и у исто вријеме предавати в. високопреосвјештенству, или кому ви наредите да за вас оно прими под вашу расписку.

По узакоњењу аустријскога правитељства никаква роба ни трговина, која иде из Црнога мора и Леванта, не може се ни у каквом далматинском порту изкрцати, докле предварително не одстоји десетодневни рок (Шурина) у Дубровачком Лазарету у Гружу. О овом узаконењу извјестио сам ја наше министарство да би се оно умјело владати у случају закључења контракта са капетанима бродовах, које ће више поменуто жито извозити. Кад који брод овамо приспије и одстоји у овдашњем Лазарету десет дана, ја ћу сваки одма одправљати у Котор; а ви, међу тим, благоволите учинити наредбу да се жито одма мјерећи изкрцава и прима у ваше магазине, да неби капетани имали узрок и предлог жалити се на задоцњење и по законима искати награду за изгубљено вријеме. У осталом обширније ћемо се о свему у своје вријеме договорити.

И при овом случају наложило ми је министарство да повторим в. високопреосвјештенству, да Господар император удостојава вас и ваш народ височајшега благоволенија сво-

јега, које је многим опитима доказано; но да би сте сачували то благоволење и у будућа времена, ви сте дужни старати се утврдити у Црној Гори поредак, тишину и унутрашње благоустројство, и настојати одклонити сваке случаје, који би могли дати повода к незадовољствима, како са стране турскога правитељства, тако и са стране аустријскога пограничнога Началства.

Таквим начином извршивши моју дужност како к мојему началству тако и к вашему високопреосвјештенству, чекам од вас извјешћа о догађајима у Црмници са Аустријанцима и код Грахова са Турцима“.

„Дубровник $\frac{26 \text{ Јулија}}{7 \text{ Августа}}$ 1838 године број 102. У суботу пред вече ($\frac{23 \text{ Јулија}}{4 \text{ Августа}}$) разнесе се овде несрећни глас да су Црногорци из ненада напали на аустријску страну у Паштровићима и убили 1 официра, 1 сержанта и десетак солдата, и освојили новосаграђену на граници стражару, и да је сва аустријска војска, која се у Бокама находи, и сви житељи Боке подигли се на оружје против Црногораца, — и тако да се је међу вама и Аустријом формална војна започела. Одма послије овога гласа пошао је одавде бригадни генерал г. Турски у Боку и за њим исту ноћ одправио се један дио војске у помоћ оној која је у Бокама. Што ће из овога . . . восноследовати сами Бог зна! но готово и људи знаду да ће за Црногорце веома несрећно изаћи, будући су тако непаметно и бујно поступили и то одма посље назначења границе властима аустријскијема и црногорскијема у сагласију.

Један турски брод искрцао је ономад у овај лазарет 600 барила праха, који ће се, пошто одстоји контумацију, одправити у Ерцеговину и Босну“.

„Дубровник $\frac{30 \text{ Јулија}}{11 \text{ Августа}}$ 1838 год. број 105. Допис ваш од 25 Јулија № 81 и при ономе двије копије дописа ваших

к аустријским властима, а такође и рапорт г. капетана Ковељевскога № 12 и 13, имао сам част примити с прошлом поштом и по мојој дужности преставио сам коме сљедује и одправио с данашњом поштом. Допис ваш умирио ме у неколико јербо сам видио из њега да нијесу Црногорци толико црни колико их описују, а надам се, да се је до сада утишала рат међу Црмничанима и Паштровићима, и очекујем од вас извјешће о савршеном помирењу са Аустријанцима.

Чуо самономад да је Ерцеговачки везир Али-паша послао к вама своје људе да с њима преговарате о миру: Еда тај преговор узима жељени успјех.

Господар Император Николай Павловић јуче и данас находи се заједно са аустријским императором у Инспруку не далеко од Тријеста...“

„Дубровник $\frac{1}{13}$ Августа 1838 године. С прошлом поштом имао сам част примити допис ваш од 29 т. м. Јулија № 85 и при ономе копију саглашења о примирју учињеноме међу Црмничанима и Аустријанцима које ме је веома обрадовало. Они који су неправедно Црногорце окривљавали у пријеварноме нападају њиховом на аустријску страну, осрамотили су се, и чини ми се грдно покајали. Господар Император скоро ће се о свему извијестити, а најбоље из ваших писама, која сам ја тачно превео и одправио да се њему поднесу. Ако је слободно упитати: кад ће окончателни трактат мира учињен бити међу вама и Аустријанцима, и оће ли остати досадашња граница?

Јесу ли дошли к вама чиновници Али паше везира Ерцеговачког да уговор чине с вама о миру? Ја мислим да су већ код вас. Обрадујте ме скоро и од те стране молим вас!...“

„Дубровник $\frac{\text{28 Октомбра}}{\text{9 Новембра}}$ 1838 године број 141. Радосно за мене писмо в. високопреосвјештенства од т. м. Октомбра

24 под № 115 и при ономе копију трактата[1] закљученога међу вами и везирима Босанским и Ерцеговачким, по којему је од Турака призната Црна Гора независном, и на условију такође уређена независност Грахова, имао сам част прошлом поштом исправно примити, и данас саобштавам о томе нашему у Бечу посланику.

Участвујући у радости вашој о успјеху којега сте имали у овом случају, желим вам крјепост да сачувате строги и дуговјечни мир са Турцима, на основу Руске жеље и њене политичке системе у одношају к Црногорцима. Руско министарство жели: 1-во. Да Црногорци униште сасвијем непријатељско расположење к Турцима и к Турским властима њима сусједним; и да строго пазе оно уважење које су дужни имати к сусједним њима властима аустријске државе. 2-го. Да Црногорци утврде и постојаним учине њино собствено благостање заведењем код себе унутрашњега мира и поредка. 3-ће Да се укоријени у Црногорцима уважење и покорност духовноме њиховоме пастиру и 4-о. Црногорски владика са своје стране да се стара благочестијем и правицом придобити довјерије његове паствe, и с умним распоређењем чувати строги поредак унутра и мирне сношаје изван са сусједима. — Слједујући овој системи, ви ћете бити не само од околни сусједа, но и од свијех европскијех народа уважени. А у собственом отачаству вашем, којему сте ви придобили политичко биће, и с тијем уредили и утврдили његово благостање, бићете благословљени ако не од савременика ваших, а оно од потомака, који ће боље и праведније моћи оцијенити плод подвига ваших на духовном и политичком попришту“.

„Дубровник $\frac{14}{26}$ Јануара 1839 г. број 7. Из дописа в. високопреосвјештенства од 8 т. м. Јануара под № 1 са за-

[1] Трактат биће приведен при свршетку ове Гагићеве преписке.

довољством разумио сам о благодарном поступку Босанског везира с депутатима вашим и Граховским, а с негодовањем о поступку коварнога и злонравнога Али паше Ерцеговачкога; равно и о преписци вашој са Скадарским везиром и договарању о миру са Арбанијом, што ми је весма драго било знати, и данас преставио сам о свему подробно — по смислу вашега писма — нашему министарству.

Ја се надам да неће смјети Али паша више учинити с Граховљанима, него је учинио до данас; његово ће се зло ограничити само једним задржањем Граховљана за кратко вријеме док што гођ од њих узме, пак најпослије одпуштиће их; иначе горе ће бити за њега....“

„Дубровник $\frac{17}{29}$ Јунија 1839 г. број 74. Ја сам имао част примити прошастом поштом допис в. високопреосвјештенства од 12 т. м. Јунија број 30, и при ономе писмо на име господина Рускога посланика при Бечкоме Двору Д. П. Татишчева, које сам данас одправио по принадлежности, и јавио истоме г. посланику о свему што сте ми саобћили у вишереченом вашем допису. Ви сте, колико се види при малој штети, велику побједу одржали над свирјепим Албанцима, с којом побједом срдачно вас поздрављам. Бурни нападај Албанаца, без да сте ви дали к томе икаквога узрока, види ми се веома подозрителним — баш подкупљеним ким му год драго било. — .... Ја би желио чути једанпут да су ваше границе са Аустријом установљене, и чини ми се да би онда Албанци били с вама у миру.

Очекивам од вас извјешћа о тачном расположењу Скадарскога везира односно постојанога са Црном Гором мира...“

„Дубровник $\frac{14}{26}$ Јулија 1839 г. број 81. Допис ваш од 10 Јулија имао сам част примити прошлом поштом, и с овом поштом преставио сам садржај истога императорскоме мини-

старству. Част имам поздравити вас с миром закљученим с Албанским Турцима, и желим да буде постојан.

Камо срећа да сте зимус купили кукуруз. Пет тисућа стара могли сте имати за оне новце које ћете сада дати за четири тисуће. Кукуруз је сада у Тријест по 4 ф. стар мљетачки.

Овди се говори да је Мехмед Алија одржао велику побједу над султанском војском. Ако је ово истина? Ја се надам да су Руси до сада у Цариград....“

„Дубровник $\frac{30 \text{ Јулија}}{11 \text{ Августа}}$ 1840. Господин Шафарик примивши имена црногорскијех села, које сте имали доброту посредством мојим послати му, пише ми да вам од стране његове усрдњејше благодарим, и да вас на ново молим да му пошљете једну копију земљописне карте коју је г. Ковањевски ту учинио; јербо, говори г. Шафарик, да би без карте историја била не доста тачна. Дакле ако благоволите задовољити прозби г. Шафарика не пропустите молим вас и мени послати једну копију исте карте за коју ћу вам веома обвезан бити...“

„Дубровник $\frac{11}{23}$ Октомбра 1840 г. број 87. Ја сам имао част примити два писма в. високопреосвјештенства, једно од 20 пр. Септембра о славном сражењу Додошана с Албанцима; а друго од 4 т. Октомбра о побједи Морачана над Смаил-агом Ченгићем и прочима зликовцима и у своје вријеме јавио сам о томе нашему министарству.

Међутим за дужност сматрам предворити вас о томе како се Ерцеговачки везир Али паша јако спремио и већ послао у Дробњаке војску да освећује Смаил агу и његову дружину. Говори се да је више од десет тисућа војске тамо пошло. Не бих рад био да изненада рупе Турци на Морачане и да врате жао за срамоту; и што више да се упуштите у озбиљ-

ски рат са Ерцеговином и Арбанијом: ја не сумњам да и Албанци неће у овом случају напасти на вас....“

„Дубровник $\frac{20 \text{ Маја}}{1 \text{ Јунија}}$ 1842 г. број 55. Данас је било овде људи из Мостара који казују да је прошастијех дана везиру Ерцеговачкоме дошао из Цариграда Татарин који се толико очекивао да му донесе допуштење да удари на Црну Гору и који му је донио ферман од Султана да ни пошто не тиче у Црну Гору нити границу преступа; а напротив да се стара на лијеп начин повратити Граховљане у покорност и послушност Порте. Ако ли се Граховљани противили буду и не би се склонили арач плаћати да их принуди силом оружија. — Са овим ферманом послао је везир истога Татарина у Билећ Баш-аги Реџе-пашићу Муселиму Невесињскоме да се овај стара уговорити Граховљане к миру на рјешеније Порте. Је ли ово све истина, или није? Ви ћете из поступка турскога јошт боље увиђети....“

„Дубровник $\frac{9}{21}$ Јунија 1842 г. број 64. Јучер дошао је Асан-бег из Мостара у Требиње су 300 тоски, и данас полази у Корјениће. До три дана доћиће му јошт 500 Турака коњаника и по том вјеројатно прокушаће срећу на Грахово. Зарекао се је везир да ће подигнути мало и велико што оружје носити може да Грахово покори и у њему 300 Турака гарнизона остави. У Црногорце неће ни пошто тицати. Ово су јуче како Турци, тако и Християни на табору за вјерно извјешће потврдили, и ово нека вам служи за ваше владање...“

„Дубровник $\frac{15}{27}$ Августа 1842 г. број 91. Департамент Азијатски, од минувшега Јула 14 саобћио ми је како је началник штаба, по управи војено-учебних заведења, г. генерал-мајор Ростовцев извијестио исти Департамент да је императорски паж Павел Његош био дуго вријеме болестан од

изнурителне грозннце и, к обћему прискорбију, скончао се од исте болести 20 Маја текућега года. Саопћавајући вам о овом горестном догађају, по утврђењу Департамента Азијатскога, могу вас пуно увјерити да су ради изљечења вашега синовца била употријебљена сва медицинска средства, но она к сажаљењу нијесу могла спасти живот тога младога човјека(¹)....“

„Дубровник $\frac{18}{30}$ Септембра 1842 г. број 99. По лијепоме времену онога дана кад сте се срећно упутили из Гружа (Гравоза) за Котор и сљедујућега дана, који је такође морао лијеп бити, надам се у Бога да сте благополучно приспјели на Цетиње и саобћили нашој храброј и доброј браћи Црногорцима благоуспјешност ваше дипломације.

Везир је исти дан обједовао код барона Роснера и послије обједа, са својом свитом, дојахао је у Груж и гледао екзерцицију Аустријске војске и сутра дан одправио се су неколико својијех старешина на пароходу до Слана, а остала његова тевабија пошла по суху до Слана одакле ће с везиром заједно по суху продужити пут до Метковића и у Мостар. Везир је поклонио барону Роснеру својега хата ђогата на којем је дојахао у Дубровник. Овде су дакле празници прошли које сте ви с везиром овоме народу проузроковали, и сада се у великој тишини људи разговарају и преживљу о трактату којега сте ви успјели с везиром закључити. Паметних људи обште је мишљење да сте ви с Отоманском Портом један дипломатски акт закључили с којим је Порта признала независност Црне Горе, и да се нико није надао да ћете ви у томе успјети. Лукави људи говоре да везир није разумио силу значења ријечи „независност“ и зато да се може с временом покајати. Било како му драго ја сам исти дан, кад сте ви

(¹) Павле Петровић је био син Пера Томова Петровића, брата владике Петра II. Њега је био послао у Русију стриц му Петар II. да се тамо васпита и приправи за будућега господара црногорскога са званијем не митрополита, но књаза што је вазда желео Петар II.

одавде одправили, рапортирао мојему началству и при оном одправио копију трактата из којега ће се тамо јасније виђети способност и благоуспјешност ваша у дипломацији. Међу осталијем придао сам у рапорту и то: „„Високопреосвештени владика црногорски имао је прво виђење са везиром $\frac{9}{21}$ текућега Септембра у дубровачкоме карантину у присуству два аустријска чиновника, к којијема дошао сам и ја под предлогом учинити везиру визит. Поменути аустријски чиновници имали су наредбу да свагда буду уз владику и везира, у вријеме њиховијех преговора. У почетку владика ме је добро молио да и ја свагда будем при њима, но то нијесам могао учинити, јербо нијесам имао наредбе од мога началства. Но не гледајући на то, у вријеме преговора, владика се је непрестано самном савјетовао, и трактат овај, који се овђе сматра јединим и важним актом дипломатичким којијем је од Порте призната независност Црне Горе, сачињен је њим и мном без икаквога уплива са стране““. Рапорт је мој пошао с параходом и ја ћу очекивати последице на њега....“

„Дубровник $\frac{8}{20}$ Јануара 1843 године. Прошастом поштом примио сам писмо од познатога вам господина Шафарика у којему јавља ми, да ће ове године доспјети своју велику карту к славенским старожитностима, и желећи тамноћу српскога старожитељства освијетлити, моли ме да вам преставим ниже означена питања.

1. Гдје је била зетске епископије столица која је установљена била краљем Стефаном и св. Савом архиепископом српским? — По љетописима била је зетска епископија у манастиру св. Архистратига Михаила. Имали у Црној Гори или у окружности ђе год једна стара црква св. Архангелу Михаилу посвећена?

2. Гдје је био манастир Градац са црквом храма пресвете Богородице, краљицом Јеленом Стефана Уроша Вели-

ког супруга и Милутиновом мајком сазидан? У Црној Гори има два мјеста која се зову Градац; код једнога има један манастир — пита се који је храм тога манастира, или којему је свецу посвећен тај манастир?

3. Гдје је мала ријека Рибница која се често спомиње у љетописима и у пјесмама? — Она се не находи ни на једној карти. Она утиче у Морачу не далеко од Подгорице; вјеројатно од источне стране? Дакле међу рјечицом Бркут и Цијевном? Или је једна рјечица поред Зете? Ово је веома важно знати јербо је овде у 1114 години рођен Стеван Немања.

4. Били се могло знати једно савршено и точно описање по имену свијех манастира и старих цркава у Црној Гори, и разрушених и опустошених? Нужно је свагда знати којему је свецу манастирска или мирска црква посвећена; јербо ово служи за провјерење тождества (identität) с манастирима у историји поименованима.

5. Јели вам познато мјесто Брсково? град Брсково, жупа брсковска било је негђе међу Метојијом и Зетом. — Тамо је била некада једна колонија дубровачки трговаца, који су ту своју цркву имали. Ово је старинско и важно.

Г. Шафарик држи се копије ваше карте за будуће дјело, но вели да у њој има много недостатака и ваља да буде испуњена и исправљена. Коваљевски издао је своју карту од Црне Горе с једном књигом. Вјеројатно бићете већ то имали. Г. Шафарик пише ми да је послао некакву карту г. Чевкину коју је од њега искао".

„Дубровник $\frac{16}{28}$ Августа 1843 г. Из вашега писма од 12 т. м. Августа разумио сам како су Албанци попалили неку кућу и житницу у неком селу црногорском. Говорите ми да сте сада у рату са свијема Турцима, који вас окружавају — Бошњацима, Ерцеговцима и Албанцима. Ја не-

знам оћели се икада прекратити вражда међу вама и Турцима.......... Али паша премда се готови к војни, мислим да неће сад одма напасти на вас, док не прими заповијед од Порте, коју он сваки дан очекује. Са свим тим ваља вам бити пажљивим. Господин Генерал Герлица искрено поздравља вас и са сакрушењем срца сажаљева о несрећном случају које вас је у данашње критично стање поставио.

Данас полазе из Требиња сви наоружани Турци и селски кнезови у Клобук к Хасан-бегу. Не пуштајте у Црну Гору никога из Ерцеговине од хришћана, ни жене ни ђеце, да неби под другим видом дошли шпијонити код вас. Али паша находи се сада у Плану; Турци се једнако купе и по заповиједи везировој, кад топ пукне, да се сви к њему стеку. . .“

„Дубровник $\frac{23\ \text{Августа}}{4\ \text{Септембра}}$ 1843 године. И ако желим, у садашњим околностима у којима се ви находите, бити вам од помоћи, ако не другим чим, оно барем извјешћима о положају ваших противника, опет не могу вам за сада друго саобћити, осим онога што се овде говори: Ерцеговачки везир имао је недавно курријера из Цариграда и говори се да му није повољне заповиједи донио; он је заповедио да се и они Турци који нијесу били пошли на војску справе и дођу у војску, а неколико мостарски хришћана одпуштио је из војске дома. Везир се кренуо и премјестио из Плане и сада се налази су 300 војника на глави од Требјешнице; а Хасан-бег, који предводи сву главну војску, находи се расположен код Никшића. У Дробњацима, на Језерима находи се везиров син с коњаницима — спахијама. По свој прилици везир мисли учинити негдје шанац и утврдити се за неко вријеме, јер је заповидио да му из Попова неколико раје дође са сјекирама који ће тај шанац чинити. Говори се да је скадарски паша послао на ваше границе до 2000 регу-

ларне војске. Овако се овде говори. У осталом не сумњам да ви нећете о свему, што се у Босни и Арбанији чини, много боље и вјероватније знати. . .“

„Дубровник $\frac{27 \text{ Септ.}}{9 \text{ Окт.}}$ 1843 г. број 86. Ваше писмо које примих 24 т. м. Септембра из Котора, јако ме обрадовало. С радошћу јавио сам г. посланику нашему у Бечу о добром успјеху вашем над Турцима при Грахову, и да ћу му скоро послати трактат о окончателном миру међу вама и ерцеговачким Турцима. Ја би рад да ви формални трактат учините с Али пашом, који би ратифициран био од султана.

Много би вам и о томе писао да ме на миру оставља земљотрес који од $\frac{2}{14}$ т. м. Септембра до сада све једнако пријети разрушити ови жалосни град. . .“

„Дубровник $\frac{7}{19}$ Јануара 1844 г. Ја се надам да ћете бити благополучно дошли у Бечу кад тамо ово моје писмо приспије. Јучер је био код мене архитект Антон Шољетић и показао ми је писмо које је писао својему коресподенту у Фјуми, поради грађе за вашу флотилију; равно и у Тријешће писаће да сабере с обје стране извјешће, ђе што налази и по сходној цијени, и најдаље кроз мјесец дана знаћемо о свему како ће се располагати. Он ме је молио да вам јавим да је он уговорио с 10 мајстора дубровачки да пођу с њим у Априлу мјесецу у Црну Гору. Дакле по свој прилици они ће моћи с вама заједно тамо поћи само, јошт не знају оћоли им њихово правитељство дозволити. . .“

„Дубровник $\frac{1}{13}$ Фебруара 1844 г. Имао сам част примити ваше предраго писмо из Тријеста од 8 прошлога Јануара и по вашој наредби говорио и уговорио с протом Шолетићем из Груже како што сам вам писао у Бечу $\frac{7}{19}$ пр. Јануара. Међутим има већ 8 дана како је прото учинио прошење преко овдашњега началства правитељству у Задар за пасапорте да

може су 12 мајстора поћи у Црну Гору, и до 8 дана надам се да ће доћи допуштење из Задра. Прото је с прошастом поштом имао одговор из Тријеста и Фјуме поради дрва која су потребита за пет барака ќанонирски. Дрва свака кубична нога франц. коштаће 1 фиор. и 5 х., осим катрана, гвожђа и осталога материјала. И тако одредили смо да прото најдаље од данас до 25 дана одправи се у Тријест и Фјуму, и изабере тамо дрва и остали материјал, који се у Црној Гори и Котору не налази и на једну трабакулу натовари и привезе у Котор. По протову рачуну коштаће све то око 2.500 фиорина.

Дакле ја ћу чекати ваше одобрење за ову нашу одредбу, и оћу ли дати проту Шолетићу означену суму новаца, благоволите што скорије увједомити ме. Што се тиче 6 мајстора које сте ви у Корчули нашли, прото је сагласан да и они дођу и да грађење буде пријед готово су више мајстора".

„Дубровник $\frac{3}{15}$ Јулија 1844 г. број 72. Господин посланик наш из Беча граф Медем обзнањујући ме како је примио мој рапорт од $\frac{15}{7}$ пр. Јунија, а за тијем сљедеће односно жалбе в. високопреосвјештенства на повторавајућа се убиства Црногораца од Арбанаса, говори да је копије од онијех послао нашему посланику у Цариград, и даље препоручује ми да вам ово речем: „„Потреба иште да непрестано савјетујете високопреосвјештенога владику да избјегава све оно што би могло нарушити мирне одношаје с пограничнијема турскијема началствима; и да са трпјењем очекива ријешење, које ће бити у Цариграду по ходатајству нашега посланика учињено на рачун питања о препиркама Црногораца са Турцима, односно острова Врањине и Лесендра..."" Ово достављам до знања в. високопреосвјештенству".

„Дубровник $\frac{10}{22}$ Септембра 1845 године. Податељ овога писма јест Лука Ђорђи, којега ја одправљам вашему високо-

преосвјештенству да научи код вас кога од вашијех цигаре чинити. По обћему увјерењу он је од свијех, који овај посао овди чине, најбољи и по томе надам се, да ће задовољити вашој жељи. Ја сам с њим уговорио да му се плати за параход и трошак одавде до Цетиња и обратно, да му се даје храна и квартир за вријеме колико се забави тамо, и за сваки дан од данас до повратка његова у Дубровник, по четири цванцике на дан. Ја сам хтио јошт кога послати вам од истога заната, но није се хтио нико ријешити поћи тамо...“

II.

ДВА ТРАКТАТА ЗАКЉУЧЕНИ МЕЂУ ВЛАДИКОМ ЦРНОГОРСКИМ ПЕТРОМ II. И ВЕЗИРИМА ОД БОСНЕ И ЕРЦЕГОВИНЕ.

Први трактат од 20 Септембра 1838 године.

„Да се зна како турски чиновници од стране везира босанскога, вехи Мехмед паше господин Аџи Мехмед намјесник Силиктаров, а од стране везира ерцеговачкога Али паше господин Убејдулах-ага Шеховић дођоше на Цетиње као пуномоћници својијех везира к владици црногорскоме, с којијем разговорише се око Грахова и граничнога мира, уговорише ово:

1. Да се Граховљани слободно врате сваки на своју кућу и земљу који се је макао с ње, и да држи слободно и вјечно све оно што су и пријед држали, а од сада, да им суди војвода Јаков Даковић, којему остаје војводство насљедствено, и који ће бити на то потврђен од предречена два везира, и од владике црногорскога.

2. Да Граховљани дају Турцима оно што су им Турци одсјекли били посљедњи пут са земље турске, коју држе и царске, а од другога да нијесу дужни ништа давати, нако

оће од своје воље, и то све да предају у руке војводи Јакову Даковићу, а Турци од њега да траже јербо је он стављен над том ствари.

3. Да посад у напријед не могу ни Турци ни Црногорци ништа градити у Грахову.

4. Да везир босански већи Мехмед паша јемчи, да од сада у напријед никаква злоковарнога намјерења од турске стране против Граховљана бити неће.

5. У исто вријеме чини се вјечни мир међу независимом области црногорском с једне стране и међу пашалуцима босанскијем и ерцеговачкијем с друге стране, т. ј. почињући од врх кома кучкога до Драгаља. Свеколике земље што је ко ужива на рат да их ужива и на мир, а оне што нијесу од рата могле бити кошене оли пашене, да остану половина Турцима а половина Црногорцима.

6. За тврђу овога уговора и вјечнога мира јемчи се од црногорске стране владика црногорски босанском везиру већи Мехмед паши; а од стране турске опет јемчи се босански везир већи-Мехмед паша владици црногорскоме.

Ови трактат начињени у два екземплара једнака, подписују од стране турске горепоменута два везирска пуномоћника господин Аџи Мехмед Намјесник Силиктарев и Убејдулах ага Шеховић, а од црногорске стране владика црногорски. Скријепио Правитељства Црногорскога секретар и каваљер Димитрије Милаковић".

Други трактат од 1841 године.

„Саставивши се у Дубровнику с господином Селим Бегом пуномоћним комесаром Високе Порте Отоманске, који је имао заповијед од његовога високога началства да се постара самном да утврди мир и добро сагласије међу житељима и обитатељима црногорскима и житељима и обитатељима ерцеговачкијема, и разговоривши се обстојателно о предметима

који се тичу мира и сагласија, нашли смо за добро, да оно условије или ти трактат, који је међу нама учињен на Цетиње септембра 20. године 1838, остане у свој цјелости, сили и снази, како је и до сада био поради Грахова и Црне Горе; и по оном трактату да се има једна и друга страна владати и испуњавати све како је уговорено и утврђено; и сврх онога трактата, поради боље тврђе мира на границу међу Црном Гором и Ерцеговином од стране отоманскога правитељства, и од стране везира ерцеговачкога предложио је Селим Бег да се к вишеупоменутоме трактату прибави и ово осам пунктова:

1. Преосвјештени владика црногорски да се не мијеша у послове Отоманске ни под којим изговором, и да не прелази границу изван оне области којом је он до сада заповиједао и којом и сада заповиједа. На исти начин и Али паша везир Ерцеговачки да се не мијеша у послове Црногорске, нити прелази границу међу Црном Гором и Ерцеговином.

2. Како од стране Али пашине, тако и од стране владике црногорскога, чиновници или забити, да се старају истребљавати злочинце и убице, који би узнемиравали обитатеље једне или друге стране.

3. Кад би се догодила која крађа или друго које злочинство од једне или од друге стране, да се добро испита и истражи обстојателно с једне и друге стране учињено зло, и злочинци да се одма строго накажу по законима вјере и по законима грађанскијема једне и друге стране. И ако би злочинац или убица побјегао да се нипошто не чини освета другоме коме човјеку, или његовоме житељу, или имању, или части, или поштењу, но онај који буде зло учинио, има за зло и одговарати и кастигу поднијети, а за њега нико други.

4. Раја Отоманска или обитатељи Ерцеговачки који се находе близу Црне Горе, прилично је да се њихова дјела развиђају и пресуђују турскијем судом; исти обитатељи кад

буду позвани од стране суда и правице турске да одговарају за учињено какво зло, ако неби дошли и послушали, да их Црногорци не примају нити одбрањују ни под каквим видом.

5. Од сада унапријед кад би побегао који бјегалац или ускок с једне стране на другу, да га нема примати нити бранити она страна у коју је побјегао.

6. На граници међу Ерцеговином и Црном Гором да се поставе с једне и друге стране пандури који ће, кад опазе каквога злочинца, предупредити да се зло не учини, и одма на знање учинити својему началству по имену и презимену и из којега је мјеста злочинац, како је могуће, ухватити га и кастигати по заслузи.

7. Сваки човјек који има од своје власти пасапорат да може ходити мирно за својим послом куд му је драго; а који не буда имао пасапорта да се ухвати и оној власти преда у руке од које зависи.

8. Људи доброга намјерења обично не путују ноћу по горама пограничним; зато пандури, који чувају границу, ако се догоди да наиђу на кога ноћу, да га ухвате и задрже до сљедујућега јутра, и онда да развиде имали пасапорат или не; ако има да га пуште слободно да иде за својим послом; ако ли не буде имао пасапорат да га предаду његовој власти од које он зависи и која ће развиђети за његово владање; ако се неби подобни човек хтио предати у руке пандурима и почео би се бранити с оружјем у рукама, то таквога пандури могу и убити за којега неће се више ништа ни питати нити истраживати“.

Овај трактат потврђен је и владиком Петром и Али пашом. Владика Петар послао је један екземплар, са својим собствен ручним подписом Али паши, а Али паша један владици са његовијем собственоручнијем подписом, са текстом српскијем и турскијем (оригинал овога посљедњега налази се код мене).

III.

РАЗНА ПРЕПИСКА.

1. Писмо Њ. Свјетлости књаза Милоша Обреновића владици Петру II. (Крагујевац 14 Новембра 1836 број 623).

„Његово превосходитељство императорско, руски изванредни посланик и пуномоћни министар при отоманској блистателној Порти, тајни савјетник, Аполинари Петровић Бутенев, дописом својим од 4 т. м. број 639 изволио је препровести к мене писмо своје под волантом управљено на в. високопреосвјештенство и молбом да вам га доставим, које овди у прилогу и послати вам част себи узимам.

Овом приликом не пропуштам извјестити вас, да сам с фамилијом мојом и цјелим народом хвала Богу у сваком добру и срећи, које и вашему високопреосвјештенству и народу црногорскоме срдачно желећи препоручујем себе вашим светим молитвама и поздрављајући вас љубезно јесам ваш предањејши слуга . . . .“ (по заповиједи књажевој Јаков Живановић).

2. Писмо Ферик Хасан-Хаки паше забита скадарскога и све Арбаније владици Петру.

„Долазим вас авизати овијем писмом како шиљем на ријеку Коласа Хусеин-агу и од агалара скадарскијех Хамлагу кавaза, да вам пошљу ово писмо из којега ћеш разумјети: како смо чули ми овамо да је дошла њемачка војска и чули смо да се састављa шњом, и чујемо да иште Црмницу сву и хоће да стави худуте. Сада ми, бивши да смо пријатељи, надам се да ћеш ми писати и авизати али иште што је било његово, али хоће да тиче што је од старине земља Црмница сва цара Султана Махмута, коју зна сваки да је наша...“

3. Одговор владике Петра на ово писмо.

„Примио сам твоје писмо које ме веома удивљава видећи да се мећеш у туђе послове. Што је вама стало до нас и до Њемаца? Или ми подијелили границе, или не подијелили то је вама сасвијем ствар туђа у којој се показујете да не познајете своју дужност. Ти кажеш да Црница принадлежи вама; она истина да је принадлежала у старо вријеме вама, као што је негда принадлежала Арбанија нама, а готово и све друге земље Јевропске Турске. Ако је ова увреда коју мени у вашем писму наносите из ваше главе, то је знак да добро незнате како ствари стоје; ако ли је из чије друге главе, то они који вас је научио да ми овако пишеш, ни то твој пријатељ није, јер се с вама руга и смије. Ово ваше писмо другојачи одговор иште, но ја желећи бити с вама, као забитом пограничним, у пријатељство удаљавам се од свијех не лијепијех ствари које би вас могле увриједити...“

4. Писмо Георгија Петровића владици Петру из Црмнице 26 Јулија 1838 године.

„Примили смо ваше писмо по Стевану Перкову и Тодору Мушикину и прочитао сам га пред Подгоранима, а копију с истога послао сам по другијема војскама који су на гору. Дао сам њима свијема писмом вашијем заповијед, да се свак врће с планине у села. Вашу књигу послао сам циркулу и писао сам њему како сам заповијед од вас примио и да сам сву војску врнуо. У јучерашњи бој погинуло је од наше стране пет и неколико рањено, а од њихове стране било је у три пута више како чујемо, али ми се чини да је и много више. Ах која је мука с Црмничанима ви неможете нигда вјеровати како су тврдоглави не оће ништа да разумију. Данас нема боја никаквога нити се почињало“.

5. Договор међу Црном Гором и Аустријом о умирењу због свађа које су биле на граници међу Црмницом и Паштровићима.

„Договор и погодба која је сљедовала усмено у јучерашњи дан бива и данас потврђено; и за та узрок од данас 8 Августа бити ће сакраћена завада и непријатељство на планину Паштровску указано између ц. к. војске и аустријски поданика с једне стране, и међу житељима Црмнице црногорске с друге стране.

Ово сакраћење непријатнијех поступака пребиваће до једног мјесеца дана, а и посље овога одређенога времена, неће се моћи предузимати на ново друга свађа, без да се каже унапријед за три дана.

Црмничани иматиће се натраг устећи с планине паштровске у њихове куће, и кад учињено ово буде од њихове стране ц. к. војска на ново узетиће сва она мјеста, која су набљудавали пријђе него што се била појавила ова садашња злоћа.

Они који би се посље овог закљученог мира усудили другога зађести на који му драго начин, али онако дјело учинили које се клони за смутити народ и уредност и обшти мир, битиће жестоко кажњен од оне власти од које буде зависио.

Она пријатна притјажања која су на планину Паштровску, тако исто и род њихов, била она што принадлежи Црмничанима или Паштровићима, остају као и пређе у корист оним чије се што назива, за које за у будуће не бива овијем учињена никаква одлука“. Ови уговор подписан је од стране аустријске од ц. к. администратора околичног Гаврила Ивачића, а од стране црногорске књазом Георгијем Петровићем. У Будву 8 Августа 1838 године.

6. Писмо Метерниха владици Петру поради граница. Јоханис-берг. 6 Септ. 1841 г.

„Ваше високопреосвјештенство изволите јединствено приписати обстојатељству мога одсуства из Беча, што ја на ваше драгоцјено писмо од 24. Јулија до данас не одговорих.

Точно и постојано забиљежење граница између Аустријске Арбаније и Црне Горе, била је једна од давнашњих живостних жеља ц. к. двора. Колико су искренија пријатељска благорасположења истога двора прама том почитанија достојном граничећем народу, толико разумије се већу важност полаже Аустрија на то, што су се сада укинуле непристојности, које су до сада за најглавнију препреку дуготрајућој доброј слози између једни и други житеља имале сматрати се.

С правијем задовољством разумио сам из горепоменутог вашег писма, да је назначење граница, које се у виду имало, са задовољством свршено, и да се права заслуга у томе приписати може доброхотној дјејатељности ц. к. надворнога савјетника барона Шалера. Али без сумње његови труди неби к жељеној цјели привели без довољног садјејства вашега високопреосвештенства, и зато сам обвезан принијети вам најобвезателнију благодарност. . . .“

7. Писмо графа Медема владици Петру из Беча 31 Јануара 1845 године.

„Са највећијем задовољством разумио сам из писма в. високопреосвештенства од 12 јан. о. г. да сте, по жељи Господара Императора, старали се о сачувању мирнијех сношаја међу Црном Гором и Турскијема сусједнијема племенима. Пријатно ће ми бити донијети до знања нашега великог монарха нови доказ вашега благоразумја, с којим се ви старате заслужити довјереност његовог царског величанства.

Што се тиче до острова Врањине и Лесендра, до сада јошт заузетијема турскијема утврђењима, то о тој ствари води се озбиљан рад у Цариграду, и ја сам писао о њему нашему посланику у овој столици.

Што се тиче И. Ф. Мартиновића, Црногорца, који је примио мухамеданску вјероисповијед као по превари и насиљу, ја сам одма о томе извјестио господина Титова, о вашој прошњи у овој ствари. Но не могу од вас скрити да се мене чини, да ће се он бити добровољно сагласио на промјену вјере, јербо се он могао благовремено противити свакоме насилноме поступку у таквоме његовоме дјелу, толико противноме свакоме правоме хришћанину. У осталом ако буде доказано да је поменути Мартиновић био силом принуђен примити мухамедовство, то руско посланство неће оставити постарати се задовољити вашој прозби, и вратити несрећника вјери и отачаству".

8. Писмо В. С. Караџића владици Петру. Беч 14 Фебруара 1845 године.

„Премилостиви господару!Ваља да сте дознали из Павловићевијех новина, да је правитељство Српско одредило да ми се опет даје пензија од 400 талијера на годину. Обадвије су препоруке ваше у томе много помогле, а особито Вучић. За оно што за двије године и неколико мјесеци нијесам примио нема за сад ни спомена, него се почиње од 29 дек. пр. г., али ме пријатељи одонуд тјеше да ће се послије и оно моћи повратити.

Негдје прије два мјесеца писао сам вам једно писмо на које до данас не имадох части примити одговор. Ја сад на прољеће морам отићи у Србију да захвалим и усмено господи и пријатељима, и да огледам еда би се што могло учинити и за они остатак; па оданде не знам куда бих. Кад би се могло преко Босне и Херцеговине, или барем преко Арба-

није, проћи к вама то би ми најмилије било; али су туда страшни пути, а ја хајдучки не могу ходити, него бих морао ићи дању царевијем друмом. Што велите ви о томе? А особито вас опет молим да ми јавите мислите ли ви о Тројицама ићи у Острог. И то бих молио одмах да ми одговорите, па писмо да пошљете на Тирку, да би ми га он могао послати у Биоград, ако ме овдје не би застало; јер може бити да ћу ја на свршетку Марта одавде даље отићи. Хеј, кад бих вам могао преко Никшића доћи у Острог! долазе ли о Тројицама ондје људи из Херцеговине? Да ли би мени на томе путу што помогла бурунтија везира Биоградског?

Мислим да сте ми пјесама доста скупили, и молим вас да напоменете једнако да се купе, па ако не буде суђено да се на љето ту видимо, а ви ми их по поузданој прилици пошаљите у Тријест на г. Владислављевића. . . . "

9. Писмо патријарха Јосифа владици Петру. Беч 5 Фебруара 1850 г.

„Ваше многоцјено посланије од 1 Јануара т. г. примио сам покасније него што би могло било доћи. Увјерен сам да нема Србина који више од вас за напредностима српскима чезне, који се више радује српским успјесима и који с вишим жаром душевним би уважавао бесмртне мужеве српске. Тако могу само благородне и беспристрасне, а и јуначке прси дихати. Ја би се радовао кад би труди и подвизи моји које сам почти у старости мојој за цркву и народ наш полагао, овима ону корист и оно стање принијели, које је срце моје од јуности моје желило и желити не престаје. Толико в. високопреосвјештенство увјерити могу, да сам се трудио што више за род наш учинити и получити; обаче могу и то казати, да су ме скоро непроходиме препоне свуда сретале, и да сам више од наших људи посла, бриге и неугодности имао, не жели од непријатеља Маџара. Ако сте мој опроштај са на-

родом војводине приликом кад сам овамо пошао издани примили и читали, могли сте моја страданија и сав положај наше ствари до оног времена разабрати. Све што сам тамо рекао оснива се на правој Божијој истини. Што ми није све по жељи за руком изашло није моја, но славољубиви и користољубиви наших сународника кривица, а по нешто и моја болест, која ме је препјатствовала баш онда, кад се је судба наша рјешавала дјејствовати.

Не само нећу вама замјерити, но благодарим вам усрдно што сте нашем младоме јунаку подполковнику Миливоју Петровићу лик бесмртнога Обилића подарили. Могу вас увјерити да их мало има достојних који тај отмјени лик носе. Ја сам му га ових дана предао и мислим да у приложеноме писму благодари. . .“

IV.

ПИСМА ЂЕНЕРАЛА ТУРСКОГ ВЛАДИЦИ ПЕТРУ II.

„Његово Ц. К. и А. Величанство Августјејши цар мој благоутробнејшим рјешенијем својим за нужно је нашао уредити:

Да поданици свију његови држава не могу притјажавати неподвижни добара у области црногорској, и напротив да поданици в. високопреосвештјенства, који се у Црној Гори находе, непокретности имања у аустријској држави имати не могу.

У исто је вријеме уредило високохваљено Величество Његово да трајућу опредјеленом року од два љета мора неизбјежно сљедовати продаја добара тичући се поданика који се у страној држави налазе, с тим додатком, да по истечењу реченог времена добра поданика вашега високопреосвјештенства распродана не би била, то ће бити надлежним путем

и по постојећим уредбама од дотични ц. к. власти продана, и новци који се за такова добра получе предана притјажатељима исти.

У повиновенију превишњи ти царски налога наредио сам да се напише и обнародује у окружију которском и по цјелој провинцији овој објављени, од којега прилажем неколико примјерака в. високопреосвјештенству с молбом, да би сте и ви изводели дати обнародовати у области црногорској в. високопреосвјештенству подчињеној, и неодрекли се садјејствовати о испуњењу његовом, и да би сте ме удостоили даном приликом високопочитаемог вашег одговора. . . У Задру 23 Јануара 1846 године број $\frac{1441}{279}$".

„У Задру 1 Новембра 1846 број 2427. Особену ми радост причињава да могу високопреосвештенству вашем у сајузу писанија мог од 3 Јунија пр. л. № 1285 слједеће, од придворног финанцијалног мјеста учињено ми изјавленије саобћити.

Његово ц. к. величество благоволило је всевисочајшим рјешењем од 10 Октомбра т. л. всемилостивјејше допустити, да у призренију вашим високопреосвјештенством ради олакшања малог пограничног саобраћаја Црногораца с Котором учињеног предложенија при уношењу слједујући ствари из Црне Горе у Котор н. пр. дрва за гориво, јаја, фришке и суве рибе, зелени и сочива, воћа, жита, фришка меса, фришка воћа, затим фришки, са сољу посути и сасвим осољени сира као привремена мјера докле она од владјенија са прочим отношенијама и државним призрјенијама за снисходителну сматрала се буде, слободан од сваког давања поступак у толико мјеста има, у колико износ давања за данак и потрошну дацију, који по тарифи на све скупа ови поменути ствари у сваком особеном случају учињеног уношења или увожења пада, три крајцара у сребру не достизава; даље да

се са свињама које се из Црне Горе у Котор догоне до тежине од 12 фуната закључитељно, као са свињама при званичном данку поступати има....“

„Задар 2 новембра 1848 године број 2484. Управитељ окружија Которског јавио ми је да је наумило високопреосвештенство ваше послати у помоћ његовој преузвишености Бану хрватскоме господину барону Јелачићу једну чету од 2000 Црногораца, и то или по мору или по суху кроз ову провинцију.

По садашњем стању ствари не могу иначе учинити да не јавим висскопреосвјештенству вашему мњеније моје у смотрењу пошиљања Црногораца, по којему савјетователно би било ову експедицију не предузимати, или је поне отложити, јербо би то може бити господина Бана у не малу неприлику у овом магновењу привести могло.

Господин Бан није више у битки са Мађарима, но стоји с ц. к. војском хрватском код Беча и то под заповијед његовог сијатељства господина фелдмаршала књаза Виндишгреца, и зато је он већ 15.000 народне трупе, под заповједију господина ђенерала Тодоровића, у своје отачаство Хрватску одправио.

Из ови обстојатељства увидиће мудрост високопреосвјештенства вашег да помоћ од 2000 Црногораца господину Бану поне сад није нуждна, и зато баш и не добро дошла.

Даље морам високопреосвјештенство ваше вниматено учинити на друдност превоза 2000 Црногораца по мору, или по суву, због потребни бродова, ране, квартира и пр., као такођер и не мали трошак за који би се старати имало или високопреосвјештенство ваше, или господин Бан.

При том примјетити имам да расположеније горе-речених нуждних средстава за такво многобројно воинство, и за

тако далеки пут, изискују много времена; а и није могуће да сви 2000 војника од један пут крену се на пут, но то у више одјелења сљедовати би имало, као што код транспорта и прочи војника набљудавати обичајно јест.

Пре него се ја савршено не увјерим да господин Бан жели помоћ Црногораца, и такову је искао, и да ће он трошак за пролазак њихов кроз ц. к. аустроугарску државу на себе узети, као и да је он на то од Њ. Величества Цара дозволење добио, не би могао, да се највећој одговорности не подвргнем, пролазак Црногораца кроз провинцију, моме управљењу повјерену, дозволити. ...“

V.

ПИСМА ВЛАДИКЕ ПЕТРА II. ВЕЗИРУ БОСАНСКОМ АЛИ-ПАШИ РИЗВАНБЕГОВИЋУ.

„Од нас Петра Петровића владике црногорскога и брдскога Али паши Ризванбеговићу везиру ерцеговачкоме.

Примио сам твоје писмо јоште по пређе, али ти нијесам имао кад одговорити. Ти пишеш да те честити Отмановић поставио везиром од Ерцеговине; то смо чули од како си постао тијем чиновником. А што пишеш да је Грахово у твој санџакат, до сад није било, а како си га пријеваром опалио то си могао кријући учинити вазда, али никаквога поштења ни пред ким не можеш добити за такве твоје поступке. Ја ти кажем да је Грахово мој ђед населио и оно је наше, а по сад бит ће онога коме Бог суди. Што кажеш да си се мислио састати са заповједницима од Котора и Дубровника, пошто Грахово усмириш, за поставити мир међу вашом краином и ћесаровом, а послијед и с Црногорцима, то је све била твоја пријевара, коју си и учинио над Граховљанима, но та-

кав твој поступак није ни донио никаква поштења. Зашто кад си мислио карати Грахово нијеси написа мене да идеш с војском карати моје људе, да би се и ја спремио бранити моје границе и људе који су моји. Ја знам веома добро да Његово Величанство султан Махмуд није ти река да караш погранични народ, но си кријући ударио, а кријући побјега, има који нијеси ни с ким до с неколико Граховљана при помоћи триста и четрдесет Црногораца који су пандурили на својој граници. Што говориш да си чуо да су наши цареви у мир, па и ми да треба да сједимо с миром, ја моју дужност веома добро знам на конат тога, и наредбу коју сам има од мојега високога покровитеља да сједимо с миром од свакога; и ја бих драге воље с поданицима високе Порте Отоманске у миру живио, како што живим с људима цара аустријског, али ти твоју дужност не знаш, но желиш славу добити карајући народ који није подвластан Порти Отоманској. Али знај добро, да на Црну Гору јоште нико није добио славу, па нећеш ни ти вјеруј ми, и ако се поводом твога славољубља много наше крви пролило, ма ни турске није ништа мање. Што говориш да незнаш, је ли то̀ из моје главе било да гвардија и неколико људи од Црне Горе дођу у помоћ Граховљанима, и толико твојијех људи побију, ја сам ово мало число људи послао у Грахово као пандуре, а теке су дошли, твоја је војска ударила на њих и Грахово попалила, и они су се дужни били бити и били су се колико су могли и толико твојијех људи, као што ти говориш, побили, и мене се међу тијем Црногорцима неколико момчади од моје исте куће нагнало и ту су двојица погинули, нијесу имали но по петнајест година (¹). Ја веома сажаљевам што нијесам знавао твоје помишленије, зашто бих скупио не-

(¹) Ође је јуначки погинуо Стеван Петровић, син Станка Стијепова Петровића, а брат покојнога књаза Данила I. Значи исти стриц сада срећно владајућег књаза Николе I.

колико хиљада Црногораца да те јуначки сретем на своју границу како су се вазда научили Црногорци.

Него сврх свега тога покоља и крви која је пала и с ваше и с наше стране, ја те молим да се прођеш од Грахова; нећеш ли се проћи, а ти одговарај Богу и твојему цару за све што се до сада догодило, и што ће се по сада око њега догодити. Цетиње 6 Октомбра 1836 године".

„Али паши Ризванбеговићу везиру ерцеговачкоме поздрав!

Примио сам твоје писмо незнам у којему мјесецу писано, зашто у њем мјесец није постављен; ово је твоје писмо дошло преко Никшића одпечаћено, ја не знам ко ова твоја писма одпечаћује. Из овога писма сам све лијепо разумио што ми пишеш; прво што ти се жали фукара Пивска и Дробњачка на наше ускоке да им велики зулум чине — ја вјерујем да доста од њих трпе, јербо је тај зли и дивљи обичај остао међу нама и Турцима, када нијесу граничари у миру те један другоме сваким злом досађују. Али ја не вјерујем да је ово писмо цијела фукара из договора писала и да жели да се ускоци раселе, него су ово неколика чо- вјека писала, који ускоке мрзе. А што кажеш да су ти ускоци вазда давали данак од како си ти везиром постао на Ерцеговину, а када ти га давали нијесу редовно да су ти га све од једном плаћали; они може бити да су ти неки пут и давали по нешто, него без мојега знања, и од мене кријући, као што га и мене многа села турска дају; а што кажеш да су га плаћали од једном кад га нијесу хћели лијепо давати, то знамо да су они често пута плаћали, и много зла претрпјели, али је и њима свак, ко им је што чинио подпуно платио — за то што је до сада било не може их нико прекорети. А што пишеш да ти ја чисто кажем иштем ли

ја царску земљу — ја никакве царске земље не иштем, разма што ти пишем, ако желиш мир на граници, како што ја желим, да ми се прођеш од ускока и од земље на коју ускоци живе; јербо ево педесет и више година од како су ускоци ускочили к нама и од таде су они наши као и остала сва племена црногорска; — и вјеруј ми добро мој пријатељу, да те сви ти људи лажу који ти кажу, да се ускоци могу са њиховога очинства разселити, зашто докле ми трајемо трајаће и ускоци и оно своје пуштит нећемо никоме... Цетиње 18 Октомбра 1841 године".

„Мојему побратиму Али паши Ризванбеговићу везиру Ерцеговачкоме и кавалијеру турскога цара пријатељски поздрав!

Примио сам твоје поштено писмо од 28 септемврија и из њега сам све разумио што ми пишеш. Баш и ја тако исто мислим како и ти, да све стоји онако како је у сенетима уписано; а ја, буди увјерен мој пријатељу, нијесам ни рад шта оно писа за Бањане, него сам мислио да ће тебе та ствар бити повољна; а оно нека стоји и нека чека оне људе докле дођу. Мене ће ови дана доћи овђе Морачани и Ускоци, и ја ћу с њима одправити неколико људи на њихову краину да све тамо послове уреде, а и ти ћеш чинити што знаш од твојијех краичника и знади чисто, ко буде твој крвник и противник од твоје крајине, да ћемо му и ми бити непријатељи исто као и ти, а и ти ћеш ако би се ко на моју краину нашао исто тако надам се урадити. Моји посланици иду у Морачу, него када чујете да су дошли, нареди и ти твојијема људима, које си на ову краину ставио да управљају, нека изиду да се с мојијем људима састану, и да се о вакоме лијепоме послу на ону краину разговоре; и ако би эднијем, или другијем била потреба да једни другијема руку помоћи дају, да се један пут учини темељити мир са свијем

како требује, нека види цијели свијет да су се људи саставили у Дубровник, којијема није скупља глава него ријеч поштена коју реку. И знади истинито послијед нашега састанка у Дубровник да ти вишега пријатеља од мене нејимаш ни Турчина ни Ришћанина; а и ја тебе међу мојијема првијема пријатељима држим, и све наше послове које узрадимо по граници, да их чинимо из договора и ја сам твоје мисли.... Цетиње 8 октобра 1842".

„Али паши Ризванбеговићу везиру Ерцеговачкоме и кавалијеру цара турскога, моме побратиму пријатељски поздрав!

Примио сам твоје пријатељско писмо од 1 марта, из којега разумјех све што ми пишеш. На свако писмо које си ми до сада писао одговорио сам ти, како су се моја писма ће у путу губила. Такођер сам из овога твога писма видио, и од твојега посланика чуо, да желиш да дође један мој вјерни човјек до тебе, али твој до мене; тако ја желим мој драги побратиме, да ти твојега једнога вјернога и паметнога човјека пошљеш, с којијем се могу о свачему разговорити, и који ће моћи управ све ствари твоје мене приказати. Такођер сам и друго твоје писмо примио од 3 фебруара у коме ми пишеш за вражје бјегунце те бјеже; Ја сам дао жестоку заповијед у Грахово да немају никога примати, и они ми се сваком клетвом заклињу да се ни један у њих не свраћа но да сваки пребјежаје у Ћесарову земљу. Но сврх свега тога ја ево одправих данас Перјаника до Грахова да се с њима потраже, и ако и једнога нађу, ту да с њим поступе по нашем уговору учињеноме у Дубровнику. И буди здраво и весело. Цетиње 8 марта 1843 године".

„Мојему побратиму Али паши Ризванбеговићу везиру Ерцеговачкоме и кавалијеру цара турскога пријатељски поздрав.

Примио сам твоје писмо од 18 марта из којега разумјем да си повратио онога старога хајдука и ништа човјека Станка Туровића, који ће како оздрави, јер је сада бон, примјерно бити каштигован. А што ми пишеш за Михаила Горановића и Сариће да су у Грахово, и што више, да им Граховљани оће допуштити да с њима земље работају, буди истинито увјерен, мој пријатељу, да сам ја толико пута шиљао перјаника да Михаила ћера и фата и да га ни један пут нијесу нашли у границу Граховску до један пут, када их је преварио и утека како што сам ти и приједа писа, и свак ми се куне, како ме вара свак, да су у границу кривошинску; но опет како сам ја ово твоје писмо примио, послао сам људе да се с њим потраже. За работање земље и самовољштине Граховске, ти знаш лијепо мој побратиме да то не добри људи приносе, јербо Граховљани нијесу кадри преко воље моје и твоје ни ухом маћи, но и што им не буде мило, дужниће бити слушати оно, што им ми завежемо, и молим те пријатељски да што скорије пошљеш Мустај-бега, или кога оћеш од твојијех вјернијех људи, да се разговоримо и да на неки начин свршимо ове загонетке, те су међу нама не раздријешене, јербо ја познајем да би множина ради били, да ја и ти свој образ оштетимо, и да наша ријеч не буде на мјесто, што неће они дочекати ако Бог да никада, док смо ја и ти живи. И да си ми од Бога здраво. Цетиње 30 марта 1843“.

VI.

ПИСМА АЛИ ПАШЕ РИЗВАНБЕГОВИЋА ВЛАДИЦИ ПЕТРУ II.

„Али паша везир Ерцеговачки владици Црногорскоме Петру Петровићу поздрав.

Примио сам твоју књигу од 10 прошастога септембра и све разумјесмо за твој разговор. Ево сада опет иде до тебе Већи паше везира Босанскога човјек и с наше стране један човјек. И гледај сад лијепо да буде све свршено што се односи правоме миру, како ће бити повољно и мило Господу Богу и Богодржавнијем честитијем царима. Свакоме је драг мир и тишина, и ми сувише желимо да се зауздa сваки хрђав човјек од ваше стране, а по нашу државу биће готово и свак у миру, будући се доста дизграције до сада догодило од хрђавијех људи и самовољније Црногораца; и познато је тебе, да није могуће више трпјети сиротинске тужбе од свакијех зала и убојства, и нигђе по свијету нема таквога русфајлука. А кад буде хрђавијем људима зауздање, биће свака мирноћа и љепота и у комшилуку љубав, и сиротиња ће починути.... У Мостару окт. 7. 1838 г.“

„Од нас Али паше Ризванбеговића везира Ерцеговачког Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Из твоје књиге прве и последње, што смо примили скоро, разумјели смо за све што нам пишеш, такође и за вјечни мир у комшилук. Сувише од твога посланика Радована, извјестили смо се за све, и опремили смо лијепо у Травник Босанскоме везиру Већи паши с Јаковом војводом и осталом његовом дружином Граховском, који су се јуче вратили и полазе тамо на миру. И како год исти Већи паша даде њима писмо, тако исто и они њему и ми смо на свему контени и у

напред све стоји до тебе: и вјечни мир и љубав у комшилуку и да нема више бркања и неприлични разговора, него све како је господару Богу мило, богодржавнијем царевима повољно и за сву сиротињу угодно. Ми смо дали по сву Ерцеговину и у Никшићу жестоке наредбе, да свак стоји у миру од Црногораца и Граховљана, и да је свака тишина и мирноћа по свему конфину (граници), и ако ико исто преступи, пријед него би смо ми чули, авизај нас одма твојом књигом. Ми ћемо дати потребну педепсију (каштигу); тако исто и ти зауздај свакога хрђава човјека по сву Црну Гору и постави потребиту регулу по свему конфину и ради у свему како ће бити доброгласовита наша мирноћа, и свака тишина и рахатлук за оба народа. Сувише за сваку слободу за исте Граховљане потребито је како смо и наредили да буду све код нас десет Граховљана за сеимена којијем даваћемо и храну и приличну плаћу.

P. S. Јаков с дружином остаје у Мостару код нас либеро, док дођу из Грахова други десет како смо осудили да је згодније и мирније за нас и њих. Ако буде икаква потреба, да кога свога човјека пошљеш к нама, немој никога другога осим онога истога Радована... У Мостару 16 децембра 1838".

„Од нас Али паше везира Ерцеговачкога Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Примили смо данас твоје писмо од 28 прошастога децембра и разумјели смо све што нам пишеш поради Граховљана који су остављени овђе код нас. Ми смо скоро тебе писали по истоме твоме посланику Радовану узрок, за који смо их уставили за мало дана, док нам дођу други прилични Граховљани, који би били код нас с осталом нашом гвардијом, с храном и плаћом и либеро по свему. Ти знаш да је свуда обичај, тако исто и по арнаутлуку, да, кад се уреди начин

од сваке мирноће, код онога који остане старешина и јачи, буду код њега неколико људи како би остало у напредак без сумње; тако исто и ми учинисмо за Граховљане, док се упуте на прави начин, и да неби се маскарили за сваки царски и везирски поса као и до сада, и да сваки посо стоји у миру како је утврђено и речено у сенету њихову. И кад би послали кога од наше стране у Грахово за покупити царске хараче и остало како је речено, неби требало никога другога тамо шиљати него оне исте Граховљане, који би почивали код нас. И на та начин можеш и ти додати њима у главу да слободно никаквог другог узрока није до овога вишеречснога, и да се неће ништа више тражити, него што је речено и утврђено, него треба да дођу осам до десет прилични Граховљана к нама и одма ће Јаков с дружином либеро се тамо вратити... У Мостару 7 јануара 1839 године".

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Данас изненада дође нам обћа тужба од кадилука Пљеваљскога, тако исто и књиге од Исмаил бега Ченгића, како је скоро Потураковић ајдук из Мораче с његовом дружином пријеша Таслицу и убио двоицу Турака и поробио њихове куће и однијели у Морачу. То је нама дивно чудо опет мимо вјечнога мира и нове наше доброгласне регуле почело се тако радити. Зато и ми по дужности пишемо тебе на фрешко, и уздамо се да ћеш одма то тражити, и велику педепсију (каштигу, казан) кривцима учинити и што су однијели мала вратити, а за мртве главе како буде законито каштиговати. Будући ако се на фрешко не учини оно, што треба за таква убиства и поступке, ваља да и други хрђави човјек узме слободу и да се опет уради како и до сада, за који узрок би потребито било писати богодржавноме честитоме девлету да се гледа начив како свуда. Овакви немири

нијесу подобни доброме гласу и многофаљеноме регулу, за које се чуло да си поставио у сву Црну Гору. . . . У Мостару 6 јунија 1839 године".

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме поздрав.

Примили смо твоје писмо, од 24 прошлога Јулија, и разумјели смо за све што нам пишеш, и за све нам је повољно, и да се држи мир и пријатељство међу два народа погранична, ми смо издали жестоку наредбу на сву нашу државу. Али за кулу што си ти градио у Грахово није могуће да може тако остати. За сенет Већи паше Везира Босанског што ми пишеш да је у њем речено и писато да остане, истога сенета копија је код нас, а о томе спомена нема, нити је он знао за ту кулу да је грађена, ми никаква сенета дали нијесмо, осим једнога што смо дали Граховљанима, како ће се у напредак владати, и да су свакада мирни. Сувише сваки од мојих краишника се чуди, што ће рећи владичина кула у Грахово и караули; према тога ваља и Корјенићи да начине другу кулу према њој, ђе буде мјеста, и да они сједе у њу, и онда бива опет немир. За то пријатељу ваља да се та твоја кула развали и за пуно другијех разлога, а колико си новаца поарчио како смо ти пријед писали ми ћемо тебе платити([1]). Другојачије ваља да се збуне моји краишници, и ваља да се гради друга наша кула прама ње, те ће због тога бити више теготе Граховљанима и сваке опет мутње и еглене на границу. Ти си њу начинио од немира граничарскога. Сада кад смо утврдили мир немаш се ништа бојати и ваља кулу дигнути. Ево сада шаљем и мога кавазбашу Ибрахим-агу у Грахово, за да прими главне ха-

([1]) Кула је била после разваљена, и Али паша платио је владици за трошкове што су били око куле учињени, 8.000 дуката.

раче од њих. И заповиједио сам истоме да дође и до вас су неколико Граховљана и да се с тобом састане, од кога ћете разумјети точно за све, и гледај мој пријатељу како ће бити у напредак свака тишина и рахатлук међу два гранична народа... У Мостару септ. 6 године 1839".

„Од мене **Али паше Ризванбеговића који пишем везир од Ерцеговине моме комшији Петру Петровићу владици Црногорскоме.**

... Свак зна и сви ови крајеви знаду како су Граховљани моја раја у моме санџаку, за њихово злочинство јесам по заповиједи честитога Отмановића њихов везир, и тако сам пак с моје стране диго моје забите с једнијем великијем дијелом људи и послао их ставити царску наредбу међу њих како и у остале раје цареве. У томе сам се имао виђети са забитима од Котора и Дубровника и метнути од пута правога слободу међу два пука граничара, исто тако ми се тиче граница са Црном Гором. Ја сам хтио стати у миру са свакијем крајем, али не знам које началник био да дођу твоји Црногорци и гвардија на поноћ Граховљанима да их помаме и моје толике људе да побију. Хесапио сам да си и ти чуо ђе су наши цари у великоме миру, пак у миру царскоме метати прст у рају цареву, без начина и без заповиједи свога старијега, то ми је велико чудо. Ако имаш какав сенет да се мећеш у цареву рају, јави ми да и ја знам, ако ли је посебице и то да знам, да се умијем владати и приказати моме старијему..." (Ово писмо нема датума кад је писано).

„**Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме.**

Свакоме је познато, а и тебе, да нигђе по свијету, ни у каквоме царству и краљевству, не може бити допуштена самовласт мимо заповјед богоданога старјешине, и сувише

рђавоме човјеку чинити како је њему драго. Али у ту Црну Гору, ђе се налазиш ти старјешина, одавно се наопако ради (ово су Турци доиста добро на себе испитали) по све ове три пашалука, ђе се потварају таква честа убиства и свака друга зла. И сувише у ово вријеме, кад су сви богодани и честити краљеви утврдили јавно пријатељство с нашијем богодржавнијем девлетом, ти си на све конфине (границе) готово заметнуо непријатни рат и велику смутњу у турску земљу у сва три пашалука заметнуо међу два пука граничара; као што су и скоро твоји Брђани и Морачани удружили се с Дробњацима и у царску земљу посјекли толико Турака и сувише царскога капиџибашу и Гатачкога Муселим Исмаил агу Ченгића. И што је дивно чути, посјекли су њихове главе и тебе за велики дар донијели, како ће бити невидовна рана свакоме мусулману и правомe раји, у томе да пропада и права царска раја и фукара од војске. Ти се прођи рђавијех људи зашто ће рђаво изаћи. А те рђаве људе који су били на више речено дивно дјело, и побјегли тамо у твоју краину, ако желиш мира који се држи међу богодржавнијем царевима, пошљи амо у Мостару, нека буду кажњени по правоме суду и Божијему Шеријату. И гледај начин зауздај ајдуке Црногорске, зашто није могуће више трпјети сиротинске тужбе и плач. И промисли се на што може изаћи ови посао, ако не одћераш од себе Дробњачке ускоке и Морачане који су учинили вишеречено убиство, каквога нијеси чуо до сад нигђе по свијету... Гацко 18 октомбра 1840 године“.

„Али паша везир Ерцеговачки Петру Петровићу владици Црногорскоме.

Примио сам твоје писмо од 16 Јулија, тако исто и сенет који си уговорио са Селим бегом царскијем послаником којему сам и ја каил, како год је свршено међу вама, и по истоме ево шаљем и ја тебе потврђено с мојијем подписом

и мухуром. Сувише шаљем и мога шиликтара Осман агу у Никшиће, ђе смо и пријед послали нашега братића Хамзи бега. Пошљи и ти једнога твога приличнога посланика да се састану на границу код Никшића, да прогласе и утврде мир који се има с наше стране тврдо чувати. Али гледај ти да што гођ опет твоји Црногорци не искваре. А за Ускоке што пишеш да опет остају на конфину, као до сада, то није могуће ни на један начин, будући сва племена Дробњачка и сва остала раја на граници плаче на њих и говоре да нијесу каил да ту ускоци стоје, а право имају — ти ускоци од свуда из Ерцеговине населили су се ту, и сви од њих страдају; него ако оће свак ђе је пријед стајао по Ерцеговини и он и његови стари и ђедови, нек се свак врати на своја мјеста, ја сам каил, и свакоме оћу дати буруntију и слободу, Али нека дођу у Невесиње свијема ћу дати комод и слободу. Ако тако нијесу каил и буде за њих боље тамо мјесто нека иду, а по Ерцеговини ђе би гођ ко био, нека се врати слободно. А можеш и ти разумјети да је тако, и да њима није мјеста ту ђе стоје, но нека иду на своју старину, или нека иду ђе им је боље. У Мостару 24 Јулија 1841 године“.

„Од нас Али паше везира Ерцеговачког нашем побратиму и кавалијеру Руского цара Петру Петровићу владици Црногорскоме поздрав.

Примили смо твоје љубезно писмо од 11 тек. мјес. по Аги Хајровићу и све смо разумјели што нам пишеш поради нашега новога срећнога састанка. Казивао нам је и Хајровић за свега разговора што сте о томе имали, и сваки ако Бог да оће се свршити, само ако кривци у напред буду разабрани. И када буде сада међу нама учињен мирни договор, биће од наше стране и свакоме кривцу проштење. Виђесмо, како нам пишеш да се могу сви послови свршити преко мојијех посланика, да се ја не трудим, и фала ти на пријатељско

промишленије. Дајемо ти на знање како смо и ми учинили изреченије ако Бог да, пред Илин дан на два три дана изаћи у Гацко и одма послати код тебе под Острогом нашега посланика т. ј. нашега сина Хаџи Ризванбега и Хасан-Бега Ресулбеговића и Башагу Муселима Невесињскога и јошт когда видимо прилику. Изаћи ће и други мој син Миралај из Таслиџе преко Дробњака у Никшиће, и даћемо допуштење да се сваки твој приличан узрок сврши, и да се утврди с нашијема сенетима. Гледај и ти мој драги побратиме, како је љепше и приличније и згодније за општи рахатлук и за непромјенито наше пријатељство. И шаљемо опет агу Хајровића до тебе, који ће ти све по реду казати.... На Буну 19 Јунија 1843 године".

Од нас Али паше везира Ерцеговачког Петру Петровићу владици Црногорскоме и нашему побратиму пријатељски поздрав!

Примили смо твоје писмо од 8 о. м. по нашему посланику и све смо разумјели точно. До неколико дана, ако Бог да, имамо послати до тебе нашега једнога рођака, који ће с вама о свачему се разговорити. Сада шаљемо Станка Туровића до твојијех перјаника да га доведу к тебе, а ти према његовијем дјелима каштигај како знаш. А за Михаила Горановића и Стевана Шарића с Окицом братом његовим, разумјели смо без сумње, да су у Грахово, и сувише Граховљани, као самовољници, допуштили им земље радити! На исти начин нам пише и заповиједник од Котора. То је једно чудо свакоме чути за ту ствар, која се догађа преко утврђенога на нашем састанку у Дубровнику мира; и сувише данас готово су самовластни Граховљани, не слушајући ни тебе ни мене, ни нашега утврђенога договора. И на један начин ми смо данас прекорени од све наше краине... У Мостару 18 марта 1843 године". (Ово је писмо морало доћи по датуму, пријед више приведеног).

„**Али паша везир Ерцеговачки мојему побратиму Петру Петровићу владици Црногорскоме и кавалијеру цара руског**а, **пријатељски поздрав.**

Примили смо твоје љубезно писмо од 27 прошастога по аги Хајровићу и све смо точно разумели што нам пишеш. Тако исто и од истога Хајровића, и сви ће наши послови ако Бог да бити лијепи и богоугодни, док буде међу нача како и јест пријатељско поступање. Дајемо ти на знање сада, како ми, ако Бог да у први Петак, т. ј. 16 Јулија, полазимо са срећом из Мостара у Гацко; и у Четвртак, трећи дан по Илинудне, доћиће моји посланици у Никшиће, т. ј. 22 Јулија, а ти пошљи твога једнога човјека у Петак за уговорити у који дан имају доћи тебе на састанак, будући и ја желим, како и ти пишеш, да се наши послови сврше приjед вашега поста, будући имамо и друге наше послове. Ми имамо наредити нашијем посланицима све што се тиче доброга разлога и пријатељства, и према тога владај се и ти... У Мостару 11 Јулија 1843 године“.

Привешћу овђе и писмо које је писа Али паша главарима од Грахова поради плаћања арача.

„**Али паша везир Ерцеговачки.**

С овијем нашијем везирскијем писмом пишемо Јакову војводи у Грахово, и попу Шћепи, и попу Сави и свијем осталијем кнезовима и Граховској раји! Ево царски главни арачи свуда се купе од ове године, а при вама има арача непокупљеног од пет година т. ј. од 1256, 57, 58, 59, и 60 бива од пет година с овом годином. Зато и шаљемо сада међу вама Аслан бега Никшицкога Мутесарифа и нашега хазна буљукбашу Ахмет-агу, и заповиједамо вама по Царскоме ферману, да предате њима главне араче лијепо и поштено од пет година, драго вам по триста талијера на годину, како

је речено вама и пријед и послјед на осјек, које долази за пет година хиљаду и пет стотина талијера. Од тога сте дали лани бимбаши нашему Ахмет-аги талијера двјеста и педесет. остаде да дадете хиљаду и двјеста и педесет талијера. Ако вам се чини опет лакше по тефтеру, а ви што гођ има Граховског харача попишите све изнова по тефтеру као свуда, и платите по гроша седамнајест и по на сваку главу на годину; а паре оћете давати овако: плете по гроша 3, талијере по гроша 19, а мацарије по гроша 45. И према тога гледајте лијепо како је вама лакше, и платите без икаква одговора као и до сада. А Бањани, који су и сада међу вама, они нека иду у Бањане свак у оно село и кнежевину у коју је стојао, и нека тамо плати с његовијем осталијем комшијама. Тако вам заповиједамо по царскоме ферману, и тако поштено учините и свршите, како ће вам бити за последак и љепше и лакше. И да сте од Бога здраво. У Мостару фебруара 28 године 1844".

Овђе ћу саобћити једно писмо владике Петра II. Хусеин капетану везиру Босанскоме (како га је народ прозвао). Врло ми је жао што сада не нађох још које писмо из преписке владичине с Хусеин пашом, а морала би бити врло интересна, јербо би из ње виђели какво је учашће примала Црна Гора у ономе народноме покрету у Босни. Али у будуће постараћу се, да још што год нађем о овом питању.

Хусеин капетан Градачевић подигао је буну у Босну 1831 године, кад је везир Босански Намик-Али паша хтио да, по царској заповиједи, учини народни препис. Бошњаци нијесу хћели на то пристати, но се побуне и изаберу за свога везира Хусеин капетана Градачевића главу покрета. Градачевић је скупио доста велику војску и отиша у Сарајево.

На царску страну био је познати Али-ага Ризванбеговић (доцније паша и везир Ерцеговачки) са многим агама беговима Ерцеговачким.

После дуге борбе са царском војском и присталицама царскијема, Хусеин капетан био је потучен од Махмут паше, који је имао 30.000 војске, код Сарајева (3 до 4 сата далеко од Сарајева). Посље тога Хусеин капетан Градачевић побјегао је у Аустрију са главарима који су њему били вјерни. Посље тога је Махмут паша ушао у Сарајево и у главноме тијем је био угушен устанак. Истина и после многи Босанци и Ерцеговци одили су у помоћ Мисирскоме паши Мехмед Алији, али и тај устанак био је угушен.

Владика Петар, колико се види из писма које овђе приводим, био је у договор са Градачевићем да се ослободи Босна и Ерцеговина од султана, но у чему се је састојао тај њихов договор т. ј. какви су услови били међу њима, сад ми није могуће објаснити.

Ево писма:

„Честитоме и великоме везиру Хусеин капетану витезу Босанскоме у Травник.

По посланому нама игумну Моисеју имали смо радост примити твоје предраго писмо од 9 числа прошастога Јануарија, у које видим пријатељство и љубав које желим да буде међу нама; то нам је много мило чути, а особито што си зборио на ријечи с игумном Моисијем, ми све то кабулимо и тврду ти Божју вјеру дајемо, да ће мо од сада у напредак бити у једно и крв своју пролијевати за вјеру и слободу нашу. Него те молимо како нашега предрагога пријатеља да се држиш јуначки, и да се чуваш да те неби Садријазем у чему гођ преварио, јербо знаш да Садријазем нема велике јакоте, али има наредбе јевропејске, и мисмо тврдо увјерени да ће се Садријаземова војска први пут јако побити с вама, јербо не може бити јошт друкчије. Зато те много молимо да наредиш твоима људима да се мудро владају, и да с малим числом војске не ударају на низам. — Много се радујемо чу-

јући од игумна Мојсеја да си у сву земљу твоју прави суд поставио за свакога, будући да таквијем начином можемо се надати у Бога, да ће нам помоћи у овоме и у свакоме другоме дјелу. Ми се често бијемо с низамом Садријазема и мислимо овога пролећа скупити војску и ударити на низам који се налази око Скадра. Но за такву војску не имајући џебане молимо те како нашега предрагога пријатеља, да нам пошљеш једно 100 товара фишека, да тај низам што је око Скадра разбијемо, и да га отолен разћерамо, то смо наумили овога пролећа по сваки начин свршити. Зато те много молимо да нам ту љубав и пријатељство учиниш. Ми смо по свој нашој земљи дали знати о љубави и пријатељству са твојијем људима, али ти добро знаш да има по краинама људих хрђавијех, који би могли што гођ скривити у твојој земљи, зато те молимо да не примаш у рђаву страну, но да нам за такве људе напишеш, и буди увјерен, да ће мо их ми жестоко наказати. Али ти знаш да се ми с вама ласно не можемо мијешати, будући да нам Никшићи у томе сметају и побуњују народ против вас и противу нас, зато молимо да пошљеш неколико војске у Никшиће да накажеш те људе, који не слушају заповијед ни твоју ни ничију, и да ту поставиш твојега човјека да заповиједа, и тада ћемо се моћи ласно мијешати. Но тако како у Никшиће налазе се неки Муселими, који су одбјегли из другијех градова, то ако би ти људи побјегли у нашу земљу буди увјерен, да ће мо ти их свезане послати. Ћиећеш чуо како се мисирски паша обратио против цара и како је његов син Ибрахим паша узео један пашалук царев, који се зове Сан Ђовани ди акри; тако исто и друге многе земље устале су против цара, а за остало ти ћеш знати, будући да чујемо да примаш новине Бечке. Цетиње 4 фебруара 1832 године...“

ПИСМО ВЕЦИД МЕХМЕД ПАШЕ ВЕЗИРА ЕРЦЕГОВАЧКОГА ПЕТРУ II.

„Од мене везира Босанскога Вецид Мехмед паше царскога тајнога вијећника и големога властника лијепа поздрав моме досту Црногорскоме владици Петру Петровићу.

„За Граховске послове послао сам мојега човјека Хаџи Мехмед агу, а од Али пашине стране Убејдулах агу и тамо су дошли и с њима Граховска нахија учинивши еглену свршише послове. И Ви сте два сенета учинили како је свршен посо, — један сте сенет амо послали, други код себе оставили. И од Граховске нахије Јакова војводу и попа Сћепана и остале кнезове амо сте послали, и шњима сте ми и једну књигу послали и примио сам је и све сам разумио како је писала и сенет кога сте послали видио сам га и разумио од Грахова нахије, како је мир био и послови се свршили; и овако будући Ерцеговачки људи рахат чинимо и Граховска раја на исти начин бити ће рахат, и Црногорци бити ће рахат, то ми је драго, и што сте у сенету писали све је у путу правому,« од моје стране ја потврђујем да је ово тврђе; и три сенета јесам начинио: један сам код себе оставио, један сам Али паши послао, а трећи сам дао раји која је овде код нас била. До сада у Ерцеговини што је мјеста, то ми знамо; и што има мјеста под вашом руком и ово ми знамо; зато да се не мијешате у њихова Ерцеговачка мјеста, а под вашом руком што имате мјеста неће се мијешати ни Али паша, ни Ерцеговачки људи. Али паша ће узаптити Ерцеговачке људе, да неће с Црногорцима ружно живјети, а ви који су под вашом руком узаптите, посље сада с Ерцеговачкијем људима ружно да не живе. Гледајте ако би од Ерцеговине какав хајдук ја рђав човјек једному Црногорцу какво зло учинио, одма брже Али паши пишите и онога ће човјека покарати; ако би црногорски човјек једному од Ерцеговачки

људи какву злоћу учинио, Али паша вама ће писати и ви да имате таквога човјека покарати. И овако кад се буде чинило сваки ће поса у путу бити, и овако од Ерцеговине људи рахат ће бити, и Црногорски људи рахат ће бити.... У Травнику мјесеца шевала 4. 1838 године".

ДВА ПИСМА ОД РИФАТ ХАСАН ПАШЕ ВЕЗИРА СКАДАРСКОГ ПЕТРУ II.

„Од нас Рифат Хасан паше везира скадарског и све Арбаније Петру Петровићу владици Црногорскоме пријатељски поздрав.

„Примио сам ваше писмо од 3 маја и све сам разумио, и кад сам примио вашу књигу пуно ми је мило било видијети поради мога пријатеља добро здравље, тако се ваља; па и по сада да не заборавимо друг друга књигама, бивши да смо овде на комшилуку и у пријатељству све вишему. Видим да ти је жалост на Мухарем-агу, јера није доша у Петак, оли у Суботу, — ко зна што му се је догодило, али је што слаб био, али је имао работе зато није мога доћи. Али чини ми се биће поша Мухарем-ага послијен ове књиге твоје и биће се саставили с твојијем људима и разговорили. И пошто сам ја њему заповидио, није могуће он да не пође, али дан два послијед, е неће бити мога поћи није чесове штете да замјеримо за то друг другу, будући ми смо пријатељи. Примио сам по овому књигоноши дар ваш мене послати — благодарим и примам за знак нашега пријатељства..... У Скадар 8 маја 1839 године".

„На ови час примио сам ваше писмо и све што пишете разумио сам по ради мира како су учинили твоји људи и мојега већила Решид Мехмед паше, на та начин и ми смо контени. И звао сам Мехмед агу из Спужа и Кадију Под-

горичкога и учинио сам им на знање како смо мир тврди учинили с вама, и они више чесова рђава посла да не учине. Из Жабљака војску што је била дигао сам; из Подгорице војску што је била дигао сам, а у Спуж мало поради града оставио сам, а друго што је, учинио сам заповијед да дођу од ове двије три неђеље у Скадар. Ово чиним зашто смо мир учинили. А и ви дајте на знање Црногорцима да је мир тврди учињен; и она села што су око Спужа и Подгорице близо, дајте им наредбу нека се умире по нашему миру, и и како си с кадијом зборио поради баштина у Жабљак, и како пишеш у књигама тако нека буде; и пријатељи смо били и тако да будемо и по сад још више“.

Овијем писмом завршићу ову преписку владике Петра II. Други пут, кад скупим још што год, к ономе што имам код себе, продужићу штампавање владичине преписке са потребнијем објашњењем. При многијем од саопћених овђе писама, морао би се додати бар кратки коментар, али то ће бити учињено при продужењу штампавања Материјала[1].

Марко Драговић.

---

[1] Прилажем једно писмо Али пашино у оригиналу, у којему је приписано неколико врста сопственоручно Али пашом. Ово писмо саобштавам ради тога, да се види језик и правопис којијем су писана Али пашина писма. Судећи по језику Али пашиних писама, би рекао да је писар његов био Чивутин.

СРБУЉЕ У САРАЈЕВУ.

У свој Босни, по манастирима и црквама па и у појединих људи особито у свештеника, налазе се многе старе писане и штампане србуље, скоро искључиво црквено-богословске садржине, које се већ и с тога до данас сачуваше, што Срби у Босни јако поштују књиге те врсте а и слабо имадоше прилике, да новије црквене књиге набављају.

Како су те књиге већ са своје старости важне по историју српске књижевности, а са многих записа важније по српску историју у опште а по историју Босне на по се, то би врло нужно било — јер ће иначе све то благо пропасти ил у туђе руке доспети — да Српско учено друштво, које ће понајпре довољно средства на то имати, изашље стручног човека, нека Босну пропутује и све те старине проучи, и, где се може, нека их и откупи, јер, осим књига, налазе се у приватних људи, особито у Турака, и силне повеље, са врло важним подацима за историју.

За свог једногодишњег професоровања на српско-православној гимнасији у Сарајеву имао сам прилике, да видим и прегледам неке од тих старих књига, и намеран сам, да у овоме чланку изнесем све, што сам видео и преписао у нади, да ћу тиме нешто допринети бољем познавању наше књижевности.

У тако званој горњој цркви у Сарајеву има десетак врло занимљивих писаних и штампаних србуља, важних са језичке стране а особито са некојих записа.

Истина не спада амо, али да напоменем и ово: има у црквеној архиви поред других и један ферман, у коме султан забрањује Турцима, да не вешају рају о црквена врата, него где на другоме месту.

Поред свег чувања, ове књиге помало труну и распадају се; велику би задужбину себи учинила српско-православна општина у Сарајеву, кад би, ако не сву архиву, барем оне старе књиге поклонила ученоме друштву или народном музеју у Београду.

Ево поменутих књига:

I.

Номоканон.

Ово је најважнија књига и по језику и по старости. Наслов јој је писан крупним црвеним словима и гласи:

Кингӹ сиѥ глѥмыѥ грьчьскыи́мь ѥзыкомь номоканонь исказаѥмыѥ нашимь ѥзыкомь законоу правило.

Књига је у великом формату, писана је на излењираном пергаменту; слова су минејска и лепа, местимице ишарана; речи су титлама крње, неки слогови акцентовани; нека слова пишу се изнад речи, којој припадају; велика слова код насловâ пишу се скраћено. Наслови појединих одсека и почетна слова свију ставова писана су црвеним мастилом; црна су слова најпре писана а црвена касније те је преписивач на више места касније заборавио написати црвено почетно слово. Ову су књигу писала двојица, што се види и по рукопису и по томе, што има на окрајку једног листа у среди књиге овај запис: **ѿ селѣ писа́ грѣшны Мирославь.** На последњој страни има наопачке написан тајни запис, по коме је ова књига писана госпођи деспо-

тици Јелени 6879 г. од створења света а то је 1371 г. по Хр. Која је то „деспотица Јелена"? По мом немеродавном мишљењу то ће бити удовица цара Душана, која је умрла — по Крстићу — 1370—1371 г., покалуђеривши се на неколико година пред смрт; ова је књига њојзи преписана, као што стоји у запису. Шафарик у својој књизи „Geschichte der südslavischen Literatur" спомиње „Правилник" Матије Властареса из XIV. века, у коме долазе многи одсеци, што се налазе и у овом сарајевском номоканону, али се позитивно не зна година, кад је „Правилник" писан. Свакако је нужно, да се зна, која је од обе књиге старија? То остављам стручњацима да пресуде.

Овај је номоканон по свој прилици најстарији препис оног номоканона, што га је написао будимљиски владика Теофил. Новији препис тога номоканона нашао је у Морачи архимандрит г. Н. Дучић и издао га у „Гласнику српског ученог друштва" под насловом „Крмчија Морачка". У сарајевском номоканону нема Фотијевих предговора, што их спомиње г. Дучић у Морачкој Крајини. Сва остала садржина, са малим изузетком, у обе књиге скоро једнака је. У Морачкој Крмчији нису ове две главе из сарајевског номоканона: **Кѵрила архиеп͠па алеѯандрскаго възглашениє бгоꙗвлению наставшоумоу вь недѣлю**; при крају нема ове главе: **Михаила Синкела ієр͠лмьскаго иѯложениє ѡ правовѣрнѣи вѣрѣ.**

Поред тога на последњем листу у сарајевском номоканону насликан је крст са четвороуголним коцкама, на којима су написани степени сродства и где је означено, до ког се колена сродници не могу венчавати, а од ког могу.

У језику се оба номоканона не слажу. Ту ћу разлику карактерисати у главним цртама: у Морачкој Крмчији долази слово і, којега у сарајевском номоканону нема, него је свуда и; у Мор. Крмчији је на многим местима є, гда је у

сар. номоканону **ѥ** или **ѣ**, или обратно, као у речима у Крмчији: **вѣдьшаго петємѣ** и т. д., у сар. номоканону: **с'ведьшаго, петѣмь**; у Крмчији је често **ы**, **и**, а у сар. номоканону **ыи** као: **правилы** и **правилыи, апостольскыми** и **апостольскыими.**

Да би се ова разлика боље видела ево текста оченаша, десет заповеди и вере:

Ѡ҆ч҃е нашь иже ѥси на н҃бсѣхь да с҃тит се име твоѥ да приидеть ц҃рьствиѥ твоѥ да боудє (касније **боудеть** у истом номоканону) **вола твоꙗ ꙗко на н҃беси и на земли хлѣбь нашь насоущьствьныи дажь намь д҃нь ѡставии намь дльгы наше ꙗко и мыи ѡставлаѥмь дльжникомь нашимь не вьведи н҃ась вь напасть нь избави н҃ась ѿ непріꙗзни.**

1. **Азь ѥсмь г҃ь б҃гь твои изведыи те ѿ землѥ ѥгүпьтьскыѥ и ѿ домоү работы не боүдеть тебѣ б҃зы иныи развѣ мене.**

2. **не створиши себѣ идола ни всакоже подобиꙗ ѥлика соуть на н҃беси горѣ и ѥлика на земли долѣ и ѥлика вь водахь под землѥю не поклониши се имь ниже послоүжиши имь.**

3. **не приимеши мене г҃а б҃а своѥго соуѥ не ѡчистит бо г҃ь приѥмлющаго име ѥго на соуѥ.**

4. **помини д҃нь соуботныи ѡсвещати ѥго шесть д҃ни дѣлаи и створиши вса дѣла своꙗ д҃нже седмыи соубота г҃оу б҃оу твоѥмоу не створиши вь нь всака дѣла ты и с҃нь твои и пришьльць твои живыи оу тебе.**

5. **чти ѡ҃ца твоѥго и м҃трь свои да б҃го тебѣ боудеть да дльголѣтнь боудеши на земли.**

6. **не оубиѥши.**

7. **не прѣлюбы створиши.**

8. **не оукрадеши.**

9. **льжи не свѣдѣтельствоуѥши на ближнꙗго свѣтельства льжна.**

10. **не похощеши женѣ ближнꙗго твоюго ни селоу юго ни рабоу юго ни рабѣ юго ни ѡслети юго ни всакомоуже скотоу юго ни юликаже ближнꙗго твоюго соуть.**

Вѣроуюмь вь юдинаго ба҃ ѿца вседрьжителꙗ видимиже и невидимим творца; и вь юдинаго га҃ нашего іс҃а хр҃ста сн҃а бж҃иꙗ рожена ѿ ѿца юдиноуедна сеже юсть ѿ соуцьства ѿца ба҃ ѿ ба҃ свѣта ѿ свѣта ба҃ истиньна ѿ ба҃ истинна рожена не створена юдиносоущьна ѿцю имже вса быше ꙗже на нб҃си ꙗже на ꙁемли; нась ра҃ чл҃вѣкь и ꙁа наше сп҃сение сьшьдьша и вьпьльшьша се и вьчл҃вѣчьша се стр҃авша и трети д҃нь вскр҃шаа и вьш҃ьшаа на нб҃са и пакы гредоуща соудити живимь и мрьтвынимь; и вь дх҃а ст҃го.

Ево реченог тајног записа:

ѡвблжьѡѯинвꙉкѣѡнѣнрь, нѳквѡѳѡебоѳꙁл ово је први ред, у коме фале два крајна слова — сигурно се сама избрисала — а треба да значе слог „**үе**“; други је ред;

ѡѯвнлв·вүцꙉѡѯлоꙉобновввкꙗѣнвѡлплвꙁлѡ где опет фале два слова за слог „**по**“.

Ꙁвүеѡклѯврвпхцѳеоенѣ ньоѣѯлшеѡѯв трећи ред:

ѯвѡлхщно, сѡѯвѡьѯнл, ѡегьѯьгеѡеѯь вүе последњи ред, где мора да фале слова **неѯь**. Ово значи: **Си божьствнии пѣснѣниць написа се благо(үе)стивои и христолюбивои и прѣвисокои гос(по)ги деспотици кvра Єленѣ вь лѣто шести тисоущно ѡсминсьтно седьмь десеть и де(веть).**

Ова тајна азбука врло је просто састављена: **ѡ** се чита као **с**, а **с** као **ѡ**; **в** се чита као **н**, а **н** као **в** и т. д. **и** остаје у своме значењу.

На многим листовима налазе се схолије, писане истом руком, што је и текст писала. Ево их неколико:

Код тумачења апостолских правила од ђакона Аристина има ова схолија за реч „Аристин“: **аристини жена бѣше и се монастирь вь црьнгра҃ нарицают се а҃ристин҃и и ѿ то**

монастира бѣше сь алекси диꙗконь и ꙁакоиникь и то ра наридаѥт се аристиꙗ.

У истим правилима за правило 6., које гласи: **на колесницахь оурискание творе или самобориць или пѣшь оурискание творе на поꙁорищахь или игрищемь старѣшиниꙗ или борьць или свирьць или плесьць или гоудьць или смичькь или плесьць или крьчьмьникь или прѣстаноуть ѿ таковыихь аще ли же ни да ѿкрьгоуть се** има ова схомија: **гоусли оубо двѣ имени имѫть ѥже гоудеть прьсты гоудць нарицаѥт се, а ѥже по смыка власнѣномь лоучьцем скрипеть смичькь именѹѥт се.**

У одсеку св. Григорија епископа новокесаријског: **ѡ бившихь вь нашьстви варварь** има схолија за осмо правило: **ворадє и гофи два ѥꙁыка варварьска.**

У овој су књизи неки одсеци о богумилској јереси, које је исписао и у „Гласнику српског ученог друштва“ штампао садањи митрополит сарајевски г. Сава Косановић. Чудновато је, да се у тим одсецима последоватељи богумилске јереси називљу час „**маласиꙗне**“, час „**масилиꙗне**“, час „**богомили**“, час „**бабоуни**“, час „**богоумили**“. Код првог одсека о богумилима има ова схолија: **Масалиꙗне оучители богоумилом соуть рекше бабоуном**; код другог одсека ова: **вальсамь вь неиже масло творεть и глет' се вальсамелеѡ**; на страни, што затим долази: **ионть ѥретикь**; даље: **масалиꙗне оучители богомилом рекше бабоуном**; на истој стр. доле: **вь сѣи главиꙁиѣ все бабоуньскаꙗ ѥресь тако бо дрьжеть и бабоуни**; у одсеку, где одговара цариградски патријар Никифор на клевете иконобораца против хришћана, ова је схолија: **тесаракондапихось четыредесетелак'тьныи скаꙁаѥть се.**

На многим местима налазе се називи, који се данас употребљују, н. пр.: **глоумьць**; већ и с тога вредно би било, да се Учено друштво подухвати те да даде препи-

сати ради штампања овај важан споменик наше старе књижевности.

Ово је све, што се у овој књизи налази:

Слово ѿ с҇тыихь и҆ вьселеньскыи҆хь седми сьборь гдѣ и҆ когда и҆ на кнеждо ихь сьбра се.

Први је Никејски против Арија; у кратко описује, шта се на њему радило, спомиње који су свети оци на њему били.

Други беше **вь а҆нкүрѣ**; расправљало се питање: да ли да се натраг приме хришћани, који су због гоњења прешли **„ѥлиньскомоү невѣрню“** и после гоњења ишту, да их приме православију?

Трећи беше **вь новѣи҆ кесарии҆ иже на понтѣ и правила изложише ѡ цр҇квнѣмь строѥнии҆.**

Четврти помесни јесте први васеленски у Никеји против Арија.

Пети **вь антиохии҆ соүрьсцѣи҆ и правила цр҇ква изгласише.**

Шести беше **вь гангрѣ иже ѥсть митрополиꙗ пафлагониꙗ҆скаго ѥзыка**, и овде су нека црквена правила донешена.

Седми **вь сардикии҆ сирѣчь вь срѣдьци сьшьдьшимьже се ѥпископомь трем стомь и четиредесет и ѥдиномоү** римских и грчких из оба царства ради договора, да ли да се уваже закључци никејског сабора? Још нека правила донеше.

Осми **вь лаѡдики иже ѥсть митрополиꙗ фроүгиꙗ҆скаꙗ**; „исписаше“ потребна правила.

Девети помесни јесте други васеленски **вь Костаньтини градѣ**, где 108 светих отаца проклеше Македонија.

---

(1) И у кратко спомиње рад свих седам сабора; затим прелази на помесне саборе и такође опширно наводи све, шта је на ком урађено. Први помесни беше против Павла Самосатског за цара Аврелијана; јеретика Павла помоћу Аврелијана, који беше **ѥлинь**, изгнаше из цркве.

Примедба. На другим местима има **Костантинѣ, Костаньтинѣ, Костантини**, једанпут само **Кон'стантина**.

Десети помесни или трећи васељенски у Јефесу против **„Несторија ꙁлоуьстиваго“**.

Једанајсти у Цариграду против архимандрита Јевтиха.

Дванајсти помесни или четврти васељенски **вь халкидонѣ** против Евтиха.

Тринајсти у Цариграду против **„Севира“**; последника Јевтихова.

Четрнајсти помесни или пети васељенски у Цариграду, против Оригена и Теодора, против списа Теодоритових, и списа епископа едескаг.

Петнајсти помесни или шести васељенски у Цариграду против Теодора, епископа фаранског, Онорија римског и Кира александријског, **дрьꙁноувше рещи** да Исус има једну вољу и дејство и по рођењу.

Шеснајсти помесни или седми васељенски у Никеји против иконобораца.

Затим долази кратак рад свих сабора васељенских и помесних и прави разлику између обојих.

Ради вернијег прегледа и краткоће од сада ћу просто навести наслове разних одсека:

Истльковаѵие стиха глемаго ги іс҃е х҃е бе нашь помилѹи на҃ аминь.

Истльковаѵние с҃го иꙁьѡбраженија вѣрый јеже ј҃е вѣроую вь једи҃но ба.

Истльковаѵние млтвѣ јенже наоучи тьь ісь хь оучеглати: ѡче нашь.

Пролоґь рекше прѣсловие свеꙁшаго стаꙗ правила вь четирый на десете титль.

Примедба. У овим правилима долази **чьтьц памеьть** = успомена.

Дроѵгоѥ предисловиѥ ѽведьшаго правила иже по петѣмь сборѣ и шестагоже и седьмаго и иже по сихь и приложьшаго и сьѵставшаго с правилыи сь апльскыими же прѣже бывши и стыхь сборь.

ТИТЛЫ ПРАВИЛО мьсьѵстаниꙗ и подобный коѥмоѵждоѵ титлоѵ главамь. титьль нашимь ѥзыкмь сказаѥт се грань, граньже ꙗсниѥ имеиоѵѥт се сьѵстаниѥ или сьвькоѵплениѥ. грань а҃. главь лн. глава а҃.

О бгословии и ѡ правовѣрнѣи вѣрѣ и ѡ правилѣхь и ѡ поставленыихь правило стыихь апль мѳ. и.

Сбора вь Костантинѣ градѣ прьвааго правило а҃. е҃.

Сбора иже вь ѥфесѣ правил ꙁ҃.

Сбора иже вь картатени правило в҃.

Сбора вьселеньскаго шестаго при оѵстиниꙗнѣ цри иже вь троѵлѣ полатнѣмь правило а҃. бг па.

Затим долази исте гране друга глава, после друга грана са три главе, трећа са двадесет и две, четврта са седамнајест, пета са три, шеста са три, седма са пет, осма са деветнајст, девета са тридесет девет, десета — у рукопису забуном: деветаш — са осам, једанајста са шеснајст, дванајста са осамнајст, тринајста са четрдесет две и четрнајста грана са седам глава.

ВЪВЕДЕ НОМОКАНОноѵ сирѣчь ꙁаконїномоѵ правилоѵ изложениѥ соѵщаго вь книгахь сихь сьѵстаниꙗ свщенныи правиль стыхь апль и седмыи вьселеньскыихь стыихь сборь не тькможе тѣхь нь и полѣстьныихь иже ѿ нѣкы и стыи ѿць ѡсобно бывьшихь правиль и како поредоѵ стоѥть и которы сборь колико правиль имать.

ИСТЛЬКОВАНИѤ изложениѥ правиломь апльскымьже и ѿчьскымь алѣксиꙗ дияꙗкона и ꙁаконоѵхранителꙗ арнстина правила стыихь апль.

Стго апла Павла правила црькв'наꙗ седмь на десете.

Ѡбою с҃тоую и врховнею ап҃лоу Петра и Павла правило ꙁ҃і.

Всѣхь с҃тыихь ап҃ль коупно правилѣ двѣ.

С҃ТЫИ И ВЬСЕЛЕНЬскый и иже вьникеи прьвыи сборь бы҃ вь ц҃рьство Костаньтина великаго сьбравшихь се т҃иі с҃тыихь ѡ҃ць на ꙁлоуьстикаго арина хоулившаго с҃на б҃жиꙗ г҃а нашего і҃са х҃а кегоже проклыьше ти с҃ты ѡ҃ци и правила изложише вьчинениꙗ ꙁдѣ.

ИЖЕ ВЪ АНЬКУРѢ с҃тго помѣстьнаго сбора правило к҃е.

ИЖЕ ВЪ НОВѢИ КЕсарии с҃тго сбора правиль е҃і.

С҃ТГО ПОМѢСТЬНАГО сбора иже вь ганьгрѣ правил к҃. сьже с҃тыи сборь по никеиск҃мь прьвѣмь сборѣ синде се и правила изложи.

ИЖЕ ВЪ АНТИѠХИИ сурьсцѣи с҃тго помѣстьнаго сбора правиль к҃е.

С҃ТЫ СБОРЬ ПОМѢстьны иже вь лаѡдикии фроугиисцѣи сьбра се. ѿ раꙁличныхь ѡбласти асиискаго правлениꙗ многомже бл҃женыимь ѡ҃цемь сьшьшиш се иже и ꙁаповѣди црьквьные изложише ꙗкоже написани соуть ꙁдѣ.

С҃ТЫИ И ВЬСЕЛЕНЬскыи вторы сборь бы҃ при ц҃ри великцѣмь Ѳеѡсии кь Костантинн гра сьшьшим се с т о у и п е т и д е с е т ь с҃тыихь ѡ҃ць ѿ раꙁличныи мѣсть на дхоборце иже и правила изложише.

ПРАВИЛА С҃ТГО И ВСЕленьскаго третиꙗ сбора иже вь ефесѣ сьшьдьшихь се с҃тыихь ѡ҃ць.

ПРАВИЛА С҃ТГО И ВЕЛЕньскаго четврьтаго сбораа иже вь халкудонѣ.

ПРАВИЛА С҃ТГО ПОМѢстьнаго сбора иже вь сардикии рекше вь срѣдцин.

ПРАВИЛА С҃ТГО И ПОмѣстьнаго сбора иже вь карѳагенѣ.

Въспнсанию Кγрила алексаньдрьскаго къ ѿцемь сего сбора.

Посланию ӑттика юпа Костантина гра къ семоу сбороу.

Ѿ посланиа сего сбора иже къ римьскомоу папѣ келестиноу.

Ѡ СТВОРШИИ СЕ въ Костантини гра ѡ агапи и главадии прещема се ѡ прѣстоль юппию вьстрьскаго гра въ црьтво аркадиюво сна феѡсиа великаго.

ПРАВИЛА ШЕСТАаго вьселеньскаго сбора иж въ Костантин гра въ трвлѣ полатиѣмь.

Примедба. У овом одсеку после 91. правила има к тумачењу му — уз сва правила, која су неразговетнија, написано је **тльковании** — ова важна схолија: **ѡблакы гонещей ѿ селань вльколлаци нарицают се, да югда оуко погыбнеть лоуна или слнце глеть: вльколлаци лоуноу изѣдоше или слнце, сиже вса басини и лъжа соуть.**

ПРАВИЛА СЕДМАГО вьселюнскаго сбора иже въ никеи вьторо сбра се.

ПРАВИЛО ИЖЕ ВЬ Костантини градѣ бывшаго прьваго и вторааго сбора въ цркви стыхь апль.

ПРАВИЛА ТРИ ИЖЕ въ Костантини градѣ въ прѣименитѣи цркви бжию моудрости рекше въ стѣи софии сьбравшаго се сбора.

СТГО И ВЕЛИКАГО Василиа ѿ посланин ниже къ амфилохию юппоу иконииском оу и къ диѡороу и къ инѣмь нѣкимь посланиих.

ТОГОЖЕ Ѡ ВРѢМЕни сьгрѣшающиих правиль кѕ. оу кратцѣ.

ТоГЖЕ Ѡ ТоМЬ КОлика и какова соуть мѣста юпитимиамь рек'ше запрѣщениюмь.

Тогже наказание кь презвутероу ѡ бжтвьнѣи слоужбѣ и ѡ приуещении и ѡ неродещиихь ѡ запрѣщениихь.

Тогоже великаго Василиꙗ посланиѥ кь Григорию бгословцоу ѡ инишьцѣмь строѥнии.

Ѿ посланиꙗ стго Тарасиꙗ архиеппа Костантиниꙗ града кь адрианоу папѣ римьскомоу главы разлиуны ѿ оуказаниꙗ бжтвьныихь пиании ѥжеже поставлꙗти по мзѣ.

Стг Диѡнисиꙗ архиеппа алеѯандрьскаго ѡ томь кога побаѥть вь великоую соуботоу пость ѡставити.

Тогоже ѡ соущиихь безь ѡбщениꙗ страхаже ради смртнааго приѡбьщающиих се и по томь оустравлꙗющиих се.

Стго Петра александрьскаго свщинномоуеникa правила ѡ ѿврьгшиих се.

Стго Григориꙗ еппа новыѥ кесариѥ уюдотворца и ѡ бывшиихь вь нашьстви варварь.

Великаго Аѳанасиꙗ архиеппа алеѯандрьскаго посланиѥ кь амоноу инихоу ѡ сьблажнающиих се вь ище.

Ѿ дроугаго посланиꙗ.

Тогожде ѡ оузаконѥныихь книгахь ѿ деветааго посланиꙗ праздниуьнааго.

Великаго Аѳанасиꙗ ѿ посланиꙗ иже кь роуфинианоу еппоу.

Стго Григориꙗ богословца ѿ словесь ѡ тѣхже книгахь.

На маргини: ѿ селѣ писа' грѣшны Мирославь.

Стго Григориꙗ Нусьскаго кь литою еппоу мелетинскомоу правиль.

Тимоѳеꙗ архиеппа александрьскааго ѥдиного ѿ ста и педесеть стыихь ѿць иже вь Костантини градѣ на Македониꙗ сьбравшиих се сьже Тимотеи прѣнипрѣимника прѣстолоу имѣше Ѳеѡфила правиль.

Θеωфила архиеп͠па александрьскаго възглавление б͠гоавлению наставшю въ н͠елю всѣже правиль д͠і.

Кѵрила архиеп͠па алеѯандр͠каго ѿ посланиꙗ иже къ домноу правиль .е͠. и иный главы ѿ дроугы̑ его послании. Къ евлогию алеѯандр͠комоу единa.

То͠же ѿ посланиꙗ къ пендапол͠книмь и ливиньскимь еп͠помь.

То͠же къ Маѯимоу диꙗ͠ноу.

Тогоже къ Геннадию архимандритоу.

Ѿ посланиꙗ къ Євлогию алеѯандр͠комоу.

Кѵрила архиеп͠па алеѯандрскаго възглашение б͠гоꙗвлению наставшоумоу въ недѣлю.

То͠же ѡ правовѣрии главѣ. ѕ͠е.

Генадиꙗ архиеп͠па Костантиниꙗ гра͠ и иже тог͠а сьшь͠шаго се с͠тго сбора ѿ посланиꙗ къ всѣмь еп͠помь.

Ѿ посланиꙗ ѿ Костантиниꙗ града сбора къ Мартирию еп͠поу антиωхинскомоу ѡ томь како приимати еретики приходещее къ сборнѣи ц͠ркви.

Главы великые ц͠ркве рекше с͠тые сωфие запечатлѣны златою печатию ц͠ра Иоустиниꙗна ѡ рабѣхь прибѣгающиихь вь ц͠ркви.

Димитриꙗ митрополита кѵзи͠скаго ѡ ниꙗковитѣхь и ѡ хаци царѣхь.

Сходија: хаци к͠рть именоует’ се.

Ѿ малаcиꙗ иѣхь иже соуть и͠иꙗ гл͠емии б͠гомили бабоуии. Нема у Косанићевом прилогу.

Петра архиеп͠па антиωхинскаго къ венетьу͠скомоу архиеп͠поу бѣ же сии при патриꙗрсѣ Костантиниꙗ гра͠ алѣксии.

Леωнта архиеп͠па б͠лгарьскаго ѿ трии посланиі ѡ тѣх͠же прѣсн'цѣхь ѿ п͠рваго посланиꙗ.

Бл͠аженаго Нила църнориз ьца послание къ ꙗрикдию презвѵтероу соурово нападающоу на сьгрѣшающее и

гл҃ющоу не довлѣють на покаꙗние исповѣданние оустьнь аще и дѣла постьнич'скаꙗ не боуть.

Ѿ СВИТКА БЖ҃ТВЬнынхь заповѣдни иже вь бж҃твьнѣмь наслѣдии цр҃а ноустиꙗна разлнуьны заповѣди сходеще се пѡбно сь бж҃твьныими и ст҃еныими правиль и ѿ ѡбиліа свою крѣпость дающе ниже чинь нѣкии и число положихомь да кь скорѣ ѡбрещет се искомаꙗ глава понеже ꙗко рено ѥ ѿ разлнчныхь заповѣдии быти сьчеталныимь ꙗкоже писано ѥ зѣ.

Зачело заповѣдии ѥнже зачело ѡ прaклѥныхь и ѡ стежaныхь.

Заповѣд прьваꙗ ѿ новыхь ноустиꙗна цр҃а ѡ прьвыхь великыхь бж҃иихь дарѣхь и ѡ пѡбиѣи бж҃твьныимь и ст҃иныимь правиломь чьсти и како пѡбаѥть ѥп҃пы или причьтникы на поставлѥние приводити и ѡ проуниимь причьтникь строѥнии ѡ моужсцѣмь же и женсцѣмь и ѡ иныхь разлнчныхь потрѣбахь ихже прѣдьсловиꙗ прѣже напи҃хомь.

Ѿ селѣ ѿ иноѥ заповѣди.

НОВАꙖ ЗАПОВѢДЬ БЛГОчтиваго цр҃а Алексиꙗ Ком'нина.

ЗАПОВѢД НОВАꙖ Ѿ хр҃толюбиваго цр҃а нашего Алексиꙗ Комнина м҃ца июниꙗ индикта седмаго вь лѣ ,sф ,св. иже изложена бы ѿ варды хранителꙗ полатѣ и и прьваго соудиѥ сильнааго.

ВЬСПОМИНАНИѤ хранителꙗ полаты и великаго стража Іѡана тракисиꙗ ѡ нием'же и разрѣшение бы изрено цр҃емь нашимь стымь прѣже бывшиꙗ ѿ иего новаꙗ заповѣдь ѡ брацѣхь оутврьждающи повѣлѣние и неразрѣшеноу быти повелѣвающи сь ст҃еныими молитвами бывшемоу ѡброучению м҃ца марта вь лѣ ,sх.

Ѡ РАЗЛИЧНЫХ ТИТЬЛЬ рекше грании ноустиниꙗна цр҃а новыхь заповѣдии главы по избранию разлнчны.

ИЗРАНИЕ Ѿ ЗАКОНА БЖЬ даннаго изьльтомь моисеомь ѡ соудѣ и ѡ правдѣ.

НИКИТЫ МНИХА И прѣзвутера монастыра стоудинскаго порекломь стиѳаѳа кь латиномь ѿ опрѣсныцѣхь.

СТГО АНАСТАСИꙖ патриарха антиѡхиискаго оуказание ꙗко великь и анг҃льскыи ѥ҃ и арханг҃льскыи сань ꙗко не возмож'но стлю ѿ мирьскаго ч҃лвка соуднмоу бытн нь ѿ бол'шаго стлꙗ ꙗкоже и правила рекоше.

Тогоже стго Анастасиꙗ исповѣдание ѡ папѣ римьсцѣмь Григорию и бесѣдовницѣ и чюдотворци.

Чинь рекше м҃лтвы ѡ цѣлению и примирению кающиихь се м҃лтва надь кающим' се прьвоѥ н҃. ѿпмь. л҃з. р҃в.

М҃лтва дроуга надь кающим' се.

Вѣдѣние извѣстьно ѡ том' како побдеть бытн бжтвьномоу приношению вь стѣи слоужбѣ ѡ хлѣбѣ и ѡ чаши приношениꙗ и ѡ проскорѣ и ѡ винѣ.

ЗАКОНА ГРАДЬСКАГО главы разлучныи м҃. грань ѿ них'же кн. ѡ поставлении ѥппь и презвутерь ѥ҃, грань а҃. ѡ свщ҃нии ѡброучениꙗ.

Грань в҃. ѡ залозѣхь ѡброучениꙗ.

Гр. г҃. ѡ дарѣхь ѡброучениꙗ.

Гр. д҃. ѡ оуставѣ свещаниꙗ бракоу.

Гр. е҃. ѡ извѣщении брака.

Гр. ѕ҃. ѡ прѣжде брачнѣмь дарѣ.

Гр. з҃. ѡ вьзбраненыхь брацѣхь.

Примедба. У 18. правилу ове гране изостављена је реч дьщере, те на дотичном месту стоји знак +, који је и на маргини, где је реч исписана.

Гр. и҃. ѡ исправлении вѣна.

Гр. ѳ҃. ѡ ѿмышении вѣна и тежести ѥго.

Гр. і҃. ѡ дарѣхь междоу моужемь и женою.

Гр. аі. ѡ разрѣшении брака и ѡ винахь ѥго.

Гр. вı. ѡ дарѣхь.

Гр. гı. ѡ обращенни даровь.

Гр. дı. ѡ проданни и коупленни.

Гр. єı. ѡ насаженни.

Гр. ѕı. ѡ дльзѣ и ѡ залозѣ.

Гр. зı. ѡ наимованнхь.

Гр. иı. ѡ покладежи (кад се што коме на сахрану даде).

Гр. ѳı. ѡ сьставлении ѡбьщины.

Гр. к. ѡ разрѣшенни ѡбыщины и наима.

Гр. ка. ѡ завѣ самовластныхь.

Гр. кв. ѡ завѣ соуши по властию ротль своихь.

Гр. кг. ѡ завѣ свобожденыихь.

Гр. кд. ѡ завѣтѣ єппь и мнихь.

Гр. кє. ѡ прѣвращенни завѣта.

Гр. кѕ. ѡ разрѣшенни соущихь по властию.

Гр. кз. ѡ свѣдѣтелиихь.

Гр. ки. ѡ поставлени єппь и презвитер'.

Гр. кѳ. ѡ Кодикел'лѣ рек'ше ѡ испльнении завѣта Кодикел'лось сказает' се о недоставшаго вь завѣтѣ разоума завещавшемоу на испльнение.

Гр. л. ѡ наслѣдницѣх.

Гр. ла. ѡ оустроении.

Гр. лв. ѡ раздѣленни.

Примедба. Уз ову грану иде ова важна схолија:

Литра има ов. златника и раздѣляют се на ві. уести тиже уести нарицают се оуггие єдиниже оугги има ѕ. златникь. Још и данас се употребљује у Босни „јунга“ као мера. И јесте $1\frac{1}{2}$ ока.

Гр. лг. ѡ ѡтьмещемьнхь ѿ наслѣдия.

Гр. лд. ѡ свобожании.

Примедба. Овде долази реч **уеладинь.**

Гр. лє. ѡ дарѣхь даемьнхь вь завѣтѣ или вь животѣ или по смр'ти.

Гр. ҂ѕ. ѡ приставницѣхь.

Гр. ҂ꙁ. ѡ томь кога побаюеть ꙁан'модав'цемь потеꙁати наслѣдникы свон'чав'шнхь се.

Гр. ҂н. ѡ ꙁании новынхь домовь и ѡ поновлюении ветьхыхь и ѡ инѣхь вещехь.

Гр. ҂ѳ. ѡ казнехь.

Примедба. Схолија: **ѿчимь ѿчиюхь падьщерицаже пасторки скаꙁают се.**

Да није ово извадак из Душановог законика?[1]

ѠБЕꙀАКОННЫХЬ БРАцѣхь сиирѣчь ѡ крьвомѣшениин иже на пагоубоу хвоу стадоу ниꙗ вь мирѣ прорастоше Сисиниꙗ свщин'наго архиеппа Кон'стантина гра и соущаго с нимь стго сборѧ иже бжиею блгтию ниꙗ правилно и ꙁаконно сии беꙁаконнии браци ꙗко ѡгнь попалающе всаѧскаꙗ сборнынимь соудомь вьꙁбранени быше и погыбоше вь ка. феврара міца вь лѣ ,ѕфе.

Писаниє патриарха иꙁложено ѿ Іѡа книгохранителѧ и ѳинополита ѡ поимьшимь вьтороую братоучедоу своє мтере и ѡ подобиѣмь дати юмоу ꙁапрѣщенниє.

Ѡ нѣкоюмь сьчетакшимь своюмоу снѡвы бракомь дьщерь нѣкоюго по кластию соущоу беꙁ воле оца юе.

Ѡ тѣхьже брацѣхь.

Ѡ тьинюе главы.

Сьде иꙁвѣстьнює раꙁѣлениє вьꙁ'бранинмь и ꙁакониынмь бракомь.

Примедба. Овде долазе разне таблице сродства; јасно се види, да је кожа лењирана.

ГЛАВЫ ЦРКВНЫЮ вьироси правил'ны и ѿвѣти стго гора быкшаго вь дни прѣѡсвщнаго и вьселен'скаго па-

---

[1] Или је Душан из грчког оригинала неке ствари из овог законика у свој узео.

трнар'ха Костантиниа града Николи въпрошени ѿ Иωаннл минха и мльчал'ныка иже въ с҃тѣи горѣ и соущинхъ с нимь чрьнорнзьць.

ѾВѢТИ ПРѢБЛ҃ЖНАго митрополита нраклинскаго никиты пре҃ложеннимь въ прошенїимь ѿ Костан'тина єп҃па пам'филъска.

ИЗЛОЖЕНИЕ РЕКЬше въспоминание бывшааго ц҃р-кв'наго съединениа при Костан'тинѣ и Романѣ ωвомоу ц҃ртвоующоу ωвомоу же то҃га ц҃рства ѿц саномь поу'теноу соущоу.

С҃ТГО ЄПИФАНИА архиєп҃па коупрьскаго гра҃ Костантиа ω єресехь всѣмь єресемь м҃тери соуть и прьвоωбразные четыры вар'варство, скуѳьство, єлин'ство и юдѣиство ѿ снхьже иные всевъзрасгоше.

Сие седмаго свитка ωглавление. Главы масалиаскаго злоу'стиваа повелѣниа изети ѿ книгь ихь.

И єще ω прѣже ре҃ниѣи єреси масалиан'сцѣи иже въ монастырихь пачє ωбрѣтаєт' се ѿ списаниа Ѳе҃ωрнѳока.

Сии оубо єреси до маркиана ц҃ра по маркианѣже малоль напрѣдь и до нн҃иа. И при леωн'тѣ ц҃ри възрастоше єреси сие.

Набраја све редом јереси, и наводи шта који верују, па онда долазе разне молитве, које ваља читати, кад се који од јеретика враћа православију.

МИХАИЛА СИГКЕла ієр҃лмьскаго изложение ω правовѣрнѣи вѣрѣ.

Завршетак:

Сконьчаше се бг҃одхновен'ные сие книгы номоканонь помощию с҃тые троице и силою животворещаго к҃рта и м҃лтвами пр҃чтие в҃лчице наше б҃це и всѣ҃ с҃ты амннь

На другој страни касније додано:

О въѕбраненнихь брацѣхь. За тим је на читавој страни насликан крст, где су уписани разни степени сродства, и означено је, до ког се колена сродници не могу узимати, а од ког могу.

II.

Патерик = Ѿчьникь.

ПОꙊЧЕНІЄ СТⷯЇ ѾЦЬ НА СІЄ́НІЄ̀ СЬВРЬШЕНЇА.

Ова је књига доста сачувана и прилично лепим словима писана. У среди фали један лист, јер га ни преписивач не нађе у књизи, из које је прегледао, као што сам вели на 118 страни: **ѕⷣѣ не ѡбрѣтохь нщи ꙋдрꙋѕехь Ѿчьникꙋ коⷰ семꙋ.**

Историја ове књиге описана је на завршетку јој:

Повелѣнїєм г҃на Михаила Дѣсисаличa и братїамь его Николи и драгобратоꙋ троꙋдихь се ѡ семь писани аѕь многогрѣшнꙑ̈ и окаанꙑ и мьнишꙑ вь ч҃лцⷯѣ богати трх'ми а оꙋбогꙑи́ добрими дѣли дїакь Мїтрь ѿ свои дроꙋга и сїе пиⷭⷯ вь мѣстоꙋ Сараевѣ вь благоꙋ҃тываго хр҃тїани на дѡмоꙋ Михáла кюи'жїе дѣсисали вь велицѣи ч҃тꙑ и оꙋсрьⷣию: — М́люже юнїе и сьвьѕрастьнїе и колѣнⷨѡ касаю се не грьдеⷮ иниже порⷫаⷮще аще не роукою нь єѕыкоⷨ аще боⷣуть ѷтѐ погрѣшенно ч'тоуще люв'ве раⷣ хв҃ѣ исправлꙗи́те и на҃ троудившаго се ѡ семь бл҃вите а не кльните ка раⷣ тако могоⷯ: — ТогаⷣБосноꙋ поⷣрьжещꙋ великомоꙋ Моꙋстафа паши сьроⷣник'же благоꙋ҃тивоⷨмоꙋ и хр҃олюбивомоꙋ патрїар'хоꙋ пеⷱкомоꙋ кѷⷬ Макарїоꙋ поⷣрьжещоꙋ срⷠьское начеⷭтво и Бльгареⷨ и поⷨр'скꙑⷨ странаⷨї. —

Допиⷭⷯ м҃ца сеⷮ н. д҃нь вь л҃е ҂ѕо҃г. (7073 од ств. света; 1565. п. Хр.) **кр҃ꙋ слⷰ ѕі. н҃ д҃. вь доⷨꙋ Михаиловоꙋ.**

Садржај патерика: поучни говори разних светих отаца у разним приликама, н. пр.: **о прѣльсти жен'скои, ѕла-**

тоуста: ѡ покаанїи, ѡ жене погоублѥннои ѿ моужа єє, о високооумїи живот Марије Египћанке и т. д.

На овој књизи има више записа, од којих сам снимио ова три, за које држим, да ће бити најважнији:

(види у прилогу те записе под I. II. III.)

Осим ових натписа има на штампаним листовима овај Wasserdruck (слепо слово, слепа слика):

(види у прилогу тај wasserdruck под I.)

III.

Минеј.

Нема наслова, него одмах долази предговор Божидара Вуковића, који је овај минеј за читаву годину у Млецима 1538 г. довршио. И у овоме, као и у свима Божидаревим издањима, речи су акцентуисане. Спомиње га Шафарик.

На првом је листу у правилним шарама овај грб „војводе Божидара“:

Овај је белѣгъ, по сопственим му речима, добио од римског ћесара Карла V.

Све, што ваља о овој књизи знати, налази се у предговору и завршетку.

У предговору спомиње Божидар Вуковић, родом из Подгорице, како су нужне оваке књиге црквама, и како од турских зулума не могу излазити у постојбини му, те се склонио на запад у Италију са својом штампаријом, коју смера у згоднијим приликама у постојбину пренети. На крају предговора стоји, да је књига почета године 7044 од ств. света, или 1536 од рођења Христова. Иза предговора има осам листи рукописа, за свеце 3 новембра.

На крају пред завршетком налази се овај запис:

Лѣто ѿ рͦо хва ҂аѱв (т. ј. 1702) нѡ ıє. сїю книгꙋ приложи кь црквꙋ сарaєвкꙋю стꙑ архаггль кѵ Марко Николи когда поиде кь стомꙋ ієрамꙋ.

У завршетку спомиње се, да је ову књигу сложио по Божидаревој заповести јерођакон Мојсије из манастира Дечана, који је родом из места „**Шꙋдиковъ**“. Спомиње се, да су тада била ова четири васеленска патријарха: у Цариграду, новом Риму кир Јеремија, у Александрији кир Јоаким, у Антиохији кир Ђерман. Даље, да је ова књига свршена 19 јануара 1538 г. у „**Бнетіїехь**“.

IV.

Октоих.

Издао га Б. Вуковић у Млецима 1537 г., а сложили га свештеници из Пријепоља Теодосије и Ђенадије, парајеклисијарх монастира св. Саве српског, који је у Милешеви.

Почетак фали; листови испадају.

На првом листу записано је, да је ову књигу „поновио“ (увезао?) неки екмеџија Михаило 7220 г. и приложио иволничкој (?) цркви архангела Михаила.

V.

Четвероіеванђелије.

Слова за ову штампарију (**фóрми сїє**) набавио је кнез Радиша Дмитровић и спремао се, да штампа црквене књиге, али напрасно оболи и остави сав штампарски прибор у свом дому, који после на понуду пренесе Тројан Гундулић у свој дом у Дубровнику и наштампа ову књигу.

Слова је сложио на заповест Тројанову јеромонах Мардарије од монастира Мркшине цркве, која је близу Црне Горе.

Тада је владао над источним царством велики Амирех султан Сулејман.

Књига је довршена 1552 г. у Београду; спомиње је у поменутом свом делу и Шафарик. На листовима се и у овој књизи налази пресликани Wasserdruck под I.

Ово исто јеванђеље налази се у још једном лошије сачуваном примерку.

VI.

Јеванђелије.

Сва четир јеванђелиста. Писано је лепим минејским словима, а нигде није записано, ко га је ни где га је писао.

На последњем чистом листу има овај запис:

Сие бисть къ лѣтѡ ҂ꙁ҃р҃ч҃ (т. ј. 7190 = 1682) м҃ца є҃. Сие стое е҃уїе ѿкупи мѡнахи̇а ст҃ꙁ҃ї҃ꙁ҃а ꙁа л҃. днна ѿ богомрꙁьскаго агарѣнина егдаже се раꙁсуше с҃ти монастири грѣхь ра҃ наши тога сѣ раꙁоришѣ многа црка ꙁданна ѿ ѡснованна порѣк'шому г҃у въ с҃тѣмь е҃улїи камѣнь на камѣни нѣ ѡстане иже нѣ раꙁоритсе ѿле на тога крана пѣнна и̇ красóтахь с҃ти, црькьвн вънѣꙁапу въ мрьꙁóсть прѣтвѡрише се, грѣхь ран наши плачи вазлюблѣнниї ѿпустѣнїа с҃ти и̇ кранїи монатирѣх ꙁапустѣнии

плачи братіє сагорѣніа ст҃ы црькви ꙗкоже прркь Єрѣмиа бжїа гра Ієросалима тѣмже са ни вьзпии на ст҃ыимь црькамь разврьзѣте врата вьша бжие свѣтилища и прочѣе гли прркьскїе, тога благочастникомь стадь много расхищѣнна бише ѿ ли вьльковь, тога многа крьвопролитїа бише хрїстїаниѡ ѿ люти вльковь тѣмьже са Давидѡ вьзьпне вь приношѣ єзици вь ста жилища твоꙗ ѿскьврьнише, црькви стие твоє положишѣ трьпна ѥл твои брашно птица нбнимь пролиаше крьвь и ꙗко водь ѡ крть сти сьлюни твои.

И овде се налази васердрук али овакав:

(види у прилогу тај васердрук под II.)

VII.

Оковано јеванђелије.

Сва четир јеванђелиста.

Лепо писано, са шареним, иницијалима; где који јеванђелист почиње, ту је читава плоча од шара, обојених црвеном и зеленом — јаснијом и тавнијом — бојом. Почетак фали. Оковано је у сребро, у ком су испупчене слике светитеља.

На крајевима првих листа овај је запис:

Вь лѣто ,зрѡз (т. ј. 7177) **а ѿ ро хва ,ахѯи** (т. ј. 1668) **ѡкова се сїе еѵлїе вь бегра срькѡ и бише хтитори ѡковь хаџїа Їѡка кьюнџїа братїа по имеь сараєвци: Михаила Ѳадиѣь Ћьро Михаиловић Комлѥнь терзїа Милета ћьрчїа Милутинь Секьловић Милутин Вьиновић и Вькашин Вьиновић Велими и Димита кьюнџїе Грьица терзїа Вькь ћьрчїа Сладоє кьюнџїа и Вьинь Милутиновић ѡва братїа предречена ѡковаше и приложише сїе стоє еѵлїе вь црькѡ сараєвьскою вь хра стым архагль Михаила и Гаврїила и прочи на службь црькви и свои помеь вчни**

въ второе лѣто владичества светѣйшаго Sиѳфорита нашего босанскаго кѵр Христофора: — егь да и проти.

И овде се налази на листовима слепо писмо под II.

VIII.

Беседе светих отаца и животи светаца.

У ове књиге нема наслова. Рукопис је леп, почетна слова местимице ишарана; листови су расути. Из садржине види се, да је то скуп беседа, што су их свети оци при разним приликама држали. Ево садржине:

1.) Григорија ниеског беседа на обрезаније са кратком похвалом Василију великоме. 2.) Истог, у исти дан надгробно слово свом брату великом Василију. 3.) Василија великог слово о крштењу Исусову. 4.) Јована Златоуста: да се иде у цркву и о крштењу. 5.) Истог о речима: то је мој син вазљубљени. 6.) Истог: **на стое просвещеніе.** 7.) Истог на богојављење. 8.) Јулијана епископа тавијског на крштење Исусово. 9.) Ј. Златоуста на богојављење. 10.) Истог исто. 11.) Исихија презвитера јерусалимског на богојављење. 12.) Антипатра епископа востјонског на богојављење. 13.) Животопис св. оца Антонија великог, написао га патријарх александријски Атанасије. 14.) Живот оца Јефтимија великог. 15.) Живот Григорија богослова архијепископа цариградског, написао га ученик му Григорије. 16.) Јована митрополита ефајтиског слово у похвалу тријерарсима. 17.) Слово **ѿ сказанія еѵлꙆскаго на срѣтеніе.** 18.) Слово Амфилохија епископа иконијског на сретеније. 19.) Мучење св. Ђорђа. 20.) Богослову и јеванђелисту Јовану у похвалу од Златоуста. 21.) Прокла, епископа цариградског, у похвалу јеванђелисти Јовану. 22.) Кирил, архијепископ александријски о јеванђелисти Јовану и Богородици. 23.) Игумана студијског Теодора слово на обретеније главе Крститељеве.

24.) Кирила александријског о Богородици и о св. оцима на сабору у Јефесу против Нестора.

Примедба. Овде — сигурно писац — упућује, да се нека слова потраже у преподобном Јефрему.

25.) Мучење св. Тодора стратилата.

26.) Антипатер, остронски епископ: на рођење Крститеља.

27.) Аетија, презвитера цариградског: на рођење претече.

28.) Тодора, игумана студијског: на рођење претече.

29.) Мучење свете Февроније.

30.) Мучење св. Петра и Павла.

31.) Исихија, презвитера јерусалимског слово на Петров-дан.

32.) Мучење св. Прокопија.

33.) Друга страст св. Прокопија.

34.) Златоуст у похвалу св. Илији.

35.) Мучење св. Панделејмона.

36.) Мучење св. Михаила ученика св. Тодора едеског.

37.) Пренос мошти мученика св. Стевана.

38.) Златоуст у похвалу првомученику св. Стефану.

39.) Златоуст тумачи јеванђеље на преображење.

40.) Златоуста слово на преображење.

41.) Прокла слово на преображење.

42.) Кирила александријског слово на преображење.

43.) Анастасија монаха слово на преображење.

44.) Дамаскина слово на успеније.

45.) Андреја, архијепископа критског слово на успеније.

46.) Истог исто.

47.) Ђермана (Гюрмлнл) патријарха цириградског слово на успеније.

48.) Живот и погибија претече од ученика му Марка.

49.) Златоуст слово на усековање.

Ова је књига врло важна са записа, који су написани на окрајцима првих листова. Ево тих записа, како их нађох и верно преписах:

Мелетїй Мїленковїчь б҃м (т. ј. божијом милошћу) **православнї Мїтрополїть вакарскй** (Дабарски) **ї всеи Боснї, преставї се во Сараеве вь своеи резїденцїи лѣта г҃на ҂аψм** — т. ј. 1740 — **век к҃д.** — т. ј. 24 — **го вь кни бл҃женнеїша ї ст҃еїша г҃а г҃на Їоанїкїа Караћаоглаїе грека Костантїнополца їже служе на҃ гробнїмь его пенїемь вь церкви ст҃їхь Архїстратиговь вь Сараеве век: ке҃. правиль престоль босанскїе мїтрополїи лѣть кѕ҃ ї месецеи е҃. ї добре упасе вь православїи словесное свое стадо ѿнде кь г҃ду буди ему вечнаѧ память са праветнїими.**

Петронїи Мїлетїчь презвїтрeь ї протосїггель езархь дабарскїе босанскїе мїтрополїи преставї се вь Сараеве лѣта г҃на ҂аψмд го буди ему вѣчнаѧ память са праветнїими.

Вь лѣто г҃не 1752 маїа 31 клїрь ст҃їе церкви сараевскїе единодушно с целїмь народомь хрїстїань сараевскїхь їзбраше на престоль босанской Митрополїи честнеїша и препобобнеїша Авву и Архїмандрїта ст҃їе ѡбителеи ст҃оуспенскїе пѣкскїе г҃на г҃на Паїсїа Лазаревича Їеромонаха вь лѣто г҃не 1752 месеца маиа д҃. нїзложенїе с престола босанскїе мїтрополїи Гаврїла Мїхїћа вь Травнїке прї корте светлаго г҃на везїра Ахметь паше Ћупрїлїћа ї оглашенїе вь Сараеве прї судеїском доме сего месеца вь 10 тї день Паїсиї Лазаревїчь б҃.м православнї Митрополїть дабарски ї всеи Босни бїсть осщ҃ень вь патрїархїи сербской г҃нмь Аѳанасїемь 2м патрїархомь сербскимь вь лѣто г҃не 1752 июниа 22 дниа преставлѣнїе его преосщ҃енства лѣта г҃на 1759 го феврурїа 2го вь Сараеве вь дни бл҃жиннеїшаго ї ст҃еїшаго г҃на г҃на Курїла втораго архїепископа пекскаго патрїарха сербскаго еегоже лѣта апрїлїа 4 го бїсть донанма вь Сараеве ѿ

рождени женскогь полꙋ сꙋлтань Мꙋстафе сїнꙋ сꙋлтань Ахметовꙋ и̓ сꙁврші се сего месеца 10 ти день. Маю же 8 го дна на освєтанн паде снѣгь. Лѣта 1759 го марта 25 го дна вь церкви сто Архаггелской сараевской проутена бысть кнїга ѿ стейшаго гн҃а Кvрила втораго Архїепїскопа пекскаго Патрнарха сербскаго ꙁа поставлѣнїе на престоль Боснскїе митрополнї Бг҃олюбезнеїшаго гн҃а Васнлна Бркнча епїскопа косовскаго и̓ прїшествїе его ѿ патрїаршїн са сннгелїею патрїаршеской и̓ тїтꙋлою Мїтрополїтской вь Сарлево лѣта 1760 сектобрн 12 го.

IX.

Псалтир.

Врло стара књига, почиње се расипати, листови већ неки труну. Фали почетак и крај. Стране су арапским цифрама означене. Слова су као и у издањима Божидара Вуковића. Поклонио га по запису на њему:

Вр̓саппэ нꙁ села Крмннахь попꙋ Ннкꙋ оўтнмарꙋ ,ꙁсꙁ (т. ј. 7207 или 1699) мца юла 27.

X.

Осим ових Србуља нашао сам и овај латинско-грчки текст Аристотела: ARISTOTELIS MECHANICA graeca, emendata, latina facta et commentariis illustrata ab Henrico Monantholio medico et mathematicarum artium professore regio ad Henricum IIII Galliæ et Navarræ regem christianissimum. Parisiis apud Jeremiam Perier via Jacobæa sub signo Bellerophontis M. D. XCIX.

После наслова је француски текст, по коме се дозвољава да се књига сме штампати. Књига је украшена лепо израђеним сликама за доказ појединих правила.

XI.

Поред осталих налази се једна скоро увезана књига штампана у Млецима 1611; у њој су управо две књиге; прва је „наук карстиански“ а друга „здламенна блаженне дивице Марне“.

А). „Наук карстиански“ има 308 листи, у овом егземплару фали првих 80 листи. Штампана је такозваном босанском ћирилицом на малој осмини; на свакој страни има 34 реда. На маргини сваке стране наштампан је наслов онога, о чему се где говори. Листови су означени с једне стране арапским цифрама и бројевима, за које су узета писмена из босанске ћирилице; с друге стране означен је број одсека писменима. Доле на маргини означен је сваки табак писменима по реду из латинске азбуке и бројевима 1—4. Интерпункција је неправилна.

Садржина од 80. листа ова је: Оче нашь — то је по реду шести одсек; — молитва је подељена на седам прошења и о сваком прошењу говори посебице.

Од 99. листа говори о молитви „здрава Марна“ — наше „Богородице Дјево“; — овај је одсек, сигурно погрешно, опет означен са ѕ. = 6. Потпун наслов: ЗДРАВА МАРНА поздравлниенне анђеоско. Ово се поздравлниенне зове здрава Марна госпина молнвла. За тим је слика, која представља благовести. После тога долази текст молитве, иза чега се вели да су нас овој молитви научила три учитеља: анђео Гаврио, света Јелисавета и света мајка „царква“. Тумачење ове молитве изложено је све до 111. листа.

Са 111 листом почиње седми одсек: ЗАПОВИЕДИ БОЖИЕ и о томе до половине 130 листа, а одатле:

ЗАПОВИЕДИ свете майке царкве до 136. листа, који фали. Иза првог наслова слика преображења. Најпре се наводи текст па се онда тумачи свака поједина заповест. Код

прве црквене заповједи наваћају се сви празници, које је дужан хришћанин светковати; значајно је, да су за светковање о божићу, ускрсу и духовима прописана три дана.

Од 137. листа говори у осмом одсеку Ѡ посветилищалѣ царковние и о служби при тим посвећењима; о томе све до половине 141 листа.

Са другом половином тог листа говори се Ѿ КАРЩЕНИА до 151. листа. Испод наслова слика Исусова крштења.

На 151. листу: Ѡ ПОСВЕТИЛИЩА кризме, али потвардѧнениа.

На другој страни истог листа Ѡ ПОСВЕТИЛИЩА Тиела и Карви Исѹкарстове до 160 листа, који фали.

Од 160 листа: О СВЕТЕ МИСЕ; изложено је тумачење мисе све до друге половине 179 листа, где почиње: ѠДОФИЦИЛ КОЕ СЕ ѹ царкви говори дань и ноћ, официие ходѧне риети илшиемь иезиком диело божанствено и дѹховно. до 182 листа.

Одатле до 187 листа Ѡ ПОСВЕТИЛИЩА покоре (кајање за прошле грехове).

Од 187 до друге половине 210 листа Ѡ СВЕТЕ и славие исповиеди.

Одатле до 237 листа ѠД МОЛИТВЕ, испод наслова слика: Исус на крсту разапет; тумачење молитве у опште, па разних молитава посепце.

Од 237. до 242. листа ЛЕМОЗИНА (дела милосрђа) Е третии дио покоре.

Од 242 до 248 листа који фали: ПЕТОЕ посветилище свете майке царкве на покодние помазание.

Од 248 до 262: ѠДЬ ЖЕНИДБЕ.

Од 262. до 269 листа девети одсек: Ѡ КАЛИЅУЛА дѹховиие свете майке царкве то ест Ѿд области, кои ѹ имл свети Ѿтаць папа римски; и Ѿстале слѹге свете майке царкве римске.

Одатле до 280 листа: **ѠД СЕДНИ смартние грехаа,** то је десети одсек.

Од 280 до 282 **Ѡ ГРИЕХАА кои сꙋ противаа дꙋхꙋ светомꙋ.**

Од 282—283 **Ѡ грнехаа кои се ȥовꙋ тꙋи** (туђи).

Од 283—284 **ѠД ОПРАВДАНИА ѵовнеѵанскога,** одсек 11.

Од 284—286. **Ѡ ПРОЩЕНИА** одсек 12.

Од 286 до друге половине 288 тринајсти одсек: **ѠД ОСТАЛИЕ ствари кое сꙋ потребне наꙋкꙋ карстианскомꙋ наипрвие Ѡ крепостии.**

Одатле до друге половине 298 листа четрнаести одсек **Ѡ БЛАЖЕНСТВА** одатле до 302 **Ѡ ПАКЛА и Ѡ мꙋка пакление и гди се мꙋѵе проклети ȥдиавли.**

Од 302—307. **ѠѴИСТИЛА** (purgatorium).

Од 307—308. **ѠД СЛОБОДИЕ воⷧие ѵовнеѵанске,** петнаести одсек.

На завршетку:

Ово се сварши парви дан сарпна. Ꙋ Млетцие на иладꙋ и шесат, и недиионаест годище по пороⷣиениꙋ Исꙋсовꙋ. По Петрꙋ Марии Бертанꙋ кои царкке кона се ȥоке света Мариа Форможа.

Б). „**Ȥламениа блажение дивице Марие**“ немају насловног листа. У ње је било 74 листа, али фале последњих 14. Што се штампе и облика тиче, важи и овде све оно, што сам рекао за „**Наук карстиански**“. У обе књиге налазе се многе штампарске погрешке.

На првој страни другог листа ове књиге наштампана је талијанским језиком „Copia“ дозволе, којом веће десеторице дозвољава, да се ова књига као и прва штампа. На другој страни истог листа штампан је превод исте копије, који ја преписујем нашим словима осим што сам задржао ꙋ,

ѡ, и́ умекшавачко ћ, пошто је босанску ћирилицу и тешко читати, а не може се ни штампати. Превод гласи:

Милост, и допущенне свиетле и племените господе минетауке.

Племенита Господа поглавице ѿ виећиа ѿ десеҭ кои су се под ову подписали будући чули и разумиели ѿ Господе кона су сварху студиа ѿ падве (Паду-е), како е ћиниӣ думица сказала кои су на ово ѿдрећиении. Пощовани ѿтацъ изискалацъ, и пригледалацъ минетаукн, и Гӣ Иваӣ применкоӣ Мардкећлиа скровити писацъ ѿ виећиа Племените Господе Минетауке ова два изузнаше, и видиеше да у кћиигах҃, кое се зову Наукъ Карстиански писаӣ иезнкоӣ Словинскиеӣ; слови сарпскиеми фра Матиа Божћиианииа. И у кћиигах ѿ зламениіа госпииие истога фра Матиа истиеми слови; и у исти иезикъ ие будући ни се налодећи ищо противa закономӣ. И достоино е да се щампа, зато допущуемо да се може щаӣпати у овому граду у минетзие.

Дано на .кд. (24) Ожуилка на ахэа. (1611). Поглавице Племенитие Виећиа ѿ десеҭ Гӣ Констaнтиӣ применкоӣ Ренерҏ. Гӣ Рущнерҏ применкоӣ Рущнерн. Гӣ Локреӣ Габрио на ахэа. Седми даӣ Травиа приписана укћиигена седамдесет и четири листа. Иваӣ Карститећль, применкоӣ Бреато. Скровити писацъ противa Псосткаӣ.

Барто Подристлоӣ Комиие скровити писацъ присвиетлие виећиа ѿ десеҭ.

На трећем листу:

Свиедоуанство много

пощованога ѿца изискалоца. И пощованога Гӣа Неколе Налугитећлиа, кои е видио, и прегледао ове кћииге. На попъ Никола фараииӣ применкоӣ Нурневићь протопопъ ѿ свега Антониа у минетцие, и каноникъ у светому Петру ѿ

патриарката. По наредби Поштованога ѿца Никвинжентура минетаукога виднех; и пригледах веле помљнниво зламенна Блажене Госпе. Кона зламенна приписа из днаукога незика в незикь Словенски, и слови Сарпскиеми фра Матие Дивковић из нелашакь испровинцие БОСНЕ арђентиие. Потанко све колико виднех, и процнених; и ништо неиађнох̑ дае протиа нашои виери, и закоӣ картианскомв, ни противи добромв обичанв; ни противи Господи карстиаискои. Неголиђисе ова зламенна блажене Госпе бити веле вриедна, и корисна на спасенне душаа карстианские, Зато на сцненнӣ, и накоднӣ дасв достоние да се штампанв. Изавеће виерованне На Никола сгорв речени подписах моиоӣ кластитоӣ рвкоӣ.

Фра Иваӣ Божиђко подрнеплоӣ виђиво Навчитећь и Опћеӣни Изискалаць в миенцие, и в своив свиетломв Господпсвтвв потварђивиеӣ. Озгор̑ речено говоренне, и пригледанне помонои наредби.

На другој страни истог листа:

Милост̄, и допвщенне

приноштованога ѿца ђенерала. Фра арканђео ђенерао свега реда мале братие светога Франциешка нашемв поћливбђлненоӣ (пољубљеном) ѿцв фра Матив Дивковићв изнелашакь поздравђлиениие ѿпаше провинцие, божие арђентиие.

Бвдвћи твоиеӣ трвдоӣ, и настонанием̄ привео из днаукога незика в незикь Словински зламенна блажене Госпе. Такоиер бвдвћи привео, и сложио Наукь Карстиански в незикь Словински желећи штампати понизно, и в миђлиено просишь ѿ нась дато диело вчинишь. Зато заиспвнити жеђлив твоив; и за спасенне дваша, што саӣ двожаӣ, и што могв спомоћив Божиоӣ крепостив овога писма нашега

допушћуней, и дајем теби слободну област да речене књиге можеш штампати, и свиету надвор дати, обслужившн што се њих обслужити. Згогой моли Бога за нась. Око би дано у миетцие у манастиеру светога Франческа применком виење третинаест дай Сиечења. На нелиаду и шесат, и чединонаест годище по порођиену Господњинему на фра Арканђело своиой властитой рукой подписа. Згор речено писмо.

На четвртом листу посвета:

Племенитому и високому Гну Гну Ивану Николе Матиашевића Бошњанину из Сараева достоиному кнезу светога града Ерузолима, и прокаратуру опћеному Мале братие светога Франческа.

Ако ми помнимо промислимо, и процјенимо не помњиву, слабост, и остинутие кое се находи садашња времена у народу човиечанском поклюь диелаа о љубави; и о милосардиа. Чини се народу како иедно чудо када се види недай човиекь круће, и помњикь у диелие, и у служби о милосардиа, и о љубави какоие ваше господство. Суздание имати, и примити великь плодь, и корист опћиеи, како сада истинито прима Мала братиа фратри светога Франческа. Зато опћенней прокуратурой своиеи учиниште Ваше господство, и ово не живо свиедочанство, кое показуие вашу доброту, и зрелоћиу. Зато види ми се да ние изван разлога поклонити Вашему господству ови даракь Малах прид свиетой али е у себи веле великь, славай и високь. То ест ове књижице, коие здарже ето зламенаа блажейне, и славне диевице Марие, коие сай моией слабией животой, и великией трудой на ову сварху довео. Меу остало двие ме ствари понукуиу ови дар. вашему господству, поклонити. Наипарво знай

дае ваше господсткȣ. Веле Богоћлнȣбно блажено днвнцн Марнн. Недаӣ үовнекь када үȣне да се ѿ ћннегова прнатећлна добро говорн: а навластнто кадѧ үȣе стварн ѿ велнке врнеднос веле мȣ не драго н ȣгодно. Н не само да мȣ не оно говоренне ȣгодно; него ноще н онн, кон добро говоре ѿ ћннеговне прнатећланаа. Овдн се ȣ овне кћнигах говорн ѡ крепостн; ѡ накостн; ѿ велнүанстве; н ѿ пощенна славне днвнце Марне, конем не ћннȣ пощовло Бог Свемогȣћн. ʒато сцненнм да ѡ могѧ снеромащва немогȣ дрѧже стварн, н ȣгоднне в. г. ȣүннтн него ставнтн прнд оүн в. г. үьдеса, ʒлѧменна, н остала үȣднѧ н ненʒмнернѧ днеловаинѧ, кона днелȣне велнка, н славна краћаница небескѧ полакь онне, кон ћнон внерно; н богоћлнȣбно слȣже, како се оүнто вндн ȣ овнех кћннжнцах. Колнко үовнекь вcovћне үȣне, н рѧʒȣмне добре гласовове ѿ свога прнатећлнѧ, толнко га већма ћлнȣбн, н толнко мȣ не дражн. Сцненнм колнко не в. г. богоћлнȣбно блаженон госпн үȣвшн толнко үȣдне, н велнке стварн ѡ ћнне, да ћне нощер помћннвне, н врȣћне памет свонȣ ȣʒднгнȣвшн ћннон слȣжнтн. ʒащо не днвнца Марна веле добростнва, мнлостнва, н нест: ȣтоүнще свега народа үовнеүанскога. Дрȣго бȣдȣћн прнмно велнкȣ ћлнȣбавь, слȣжбе, н многа добра ѡ вашега Г. н ѿ ваше кȣћне особнтнем наүнном. Прнмн дѧкле весело, н доброволно овн дар прнвелнкн; не само що ʒдаржн үȣдесѧ, н ʒламенна; нѣго ћне ово бнтн В. Г. недно понȣкованне, н ȣспомена ȣ добрȣ днеловаинȣ досваршнтн. Рекȣ овн дар ȣ себн процненнвшн нест свархȣ сребра, н ʒлата; н свега блага ѿ овога свнетѧ. Да ако се процнећннȣне тко га прнкаʒȣне мѧлахан не дарѧкь прнд свнетом; ʒащо се прнкаʒȣне ѿд неднога нанмаћншегѧ фратрнћка. Алн ако Ерше поганнн велнкн Цесар ѿпершне доброволно, н свесардо прнмн, н попн неднȣ үашнцȣ воде стȣдене, що мȣ донесе, н даровѧ недаӣ населаць. Дакле вѧше господство бȣдȣћн

Карстианин̑ не бȣди поноситие ѡ̑ Єрша поганина; него свєсардо прими ови даракь. Са овием̑ ȣфанием̑ остаћлиам̑ плавчицȣ совом̑ малом̑ тарговином̑ ȣ портȣ ѡ̑ ваше ћлиȣбави прими ȣ дакле, и шћиом чини корист̑, и напредакь.

Затим долази на четир и по стране „Предесловие“, па онда редом чудеса, којима ћу наслове навести:

Цесарицȣ блажена госпа ослободи ѡ̑ многие тȣга и невоолна парво зламение алити парво чȣдо. 1.

Женȣ здиетиȣ ѡ̑ велике погибили ослободи блажена дивица Мариа зламение 2.

Мариа ослободи женȣ ѡ̑ виечћиега осȣгениа, коиа жена знаиȣћи иедаи̑ гриех̑ биеше га затаила. Зламение 3.

Жена инекоиа витеза изгȣби памет̑ побȣдалие и блажена иȣ госпа оздрави. 4.

Пиаица иеднога ослободи блажена госпа ѡ̑ диавола. 5.

Иедаи лȣпехь великь, кои крадиаше пости постове блажене госпе и не може ȣмриети без наредбе. 6.

Мариа походи редовнике кои на полиȣ тежахȣ алити жаиниахȣ. 7.

Царквȣ градећи чини блажена госпа да диечица дигиȣ стȣопе, коие стȣповь велико мноштo лиȣди неможе дигиȣ. 8.

Дивица Мариа ȣздаржа свиест̑ да се не просиеде. 9.

Мариа ȣгаси сарчбȣ свога сина. 10.

За помаћикание иеднога већє пȣта многи сȣ покарани. 11.

Како се прилика госпииа озиои. 12.

Оучитова блажена госпа колико є корисно спомиинати се ѡ̑д ћиие пет̑ жалости. 13.

Седам̑ веселиа блажене госпе. 14.

Госпа инеке жене сина ослободи исȣжаћиства. 15.

Госпа сачȣва диекоичицȣ малажиȣ ѡ̑д вȣка. 16.

Блажена Госпа сачува диете да у огњу не изгори. 17.

Диетеце нике понесе принцији Исусово малахно круха и након мало времена умрие. 18.

Блажена госпа сачува у пећи горућо чивутско диете. 19.

Мариа причиста дивица би помоћница чивутћињи на породу. 20.

Иедан будући веле богољубав госпи, заповиеди госпином би учињеи бискупом. 21.

Мариа сахрани и слуге свое у поштенију своему. 22.

Двие сестре им бено бише озлоглашене и госпа и оправда. 23.

Жену праведну отиући погубити неда блажена госпа. 24.

Дивица Мариа думанску старешницу ослободи од озлоглашенија. 25.

Блажена госпа думиу ометницу у поштенију сахрани. 26.

Мариа ослободи жену од прилубодневства. 27.

Блажена госпа ослободи иеднога млатца од напасти полакь иедне поштене жене. 28.

Мариа би помоћница на сварси човиеку гл[?]. 29.

Од освћениа иеднога редовника ослободи блажена госпа. 30.

Еретници изваднше иезикь редовнику, и госпа му га опет поврати. 31.

Мариа приадь еретници чини да слиеп прогледа. 32.

Мариа иедному иезикь и образь нщећен опет понови. 33.

Како блажена госпа светому Ивану дамашену руку оциену поврати. 34.

Човиека кон, биеше поражен оздрави госпа. 35.

Дивица Мариа, и свети Иполито иеднога човиека оздравише. 36.

Покараније оније кои ȣ царкви блажене госпе ȣбиство ȣчинише. 37.

Дȣниа иедна разби себи колиено. Блажена иȣ госпа оздравие. 38.

Иеки младаць смаче и расȣ отачбинȣ своиȣ, и госпа га опет̑ поможе. 39.

Како госпа би помоћница на морȣ, кои биехȣ на погибили. 40.

Иедни бȣдући на погибили ȣ морȣ ѿмолише блаженȣ госпȣ, и ослободи и. 41.

Таминчари имаиȣ звати госпȣ на помоћ. 42.

Теофило се ѿрече виере, и блажене Госпе, опет га госпа поможе, 43.

Госпа веле тамна грешника ȣнакоћни час сахрани. 44.

Мариа на смарти сахрани иеднога комȣ за посао биеше ћалȣде виешати и главе ѿциецати. 45.

Злотница на смарти госпа сахрани. 46.

Мариа ȣмиери са Исȣкарстом̑ редокника, 47.

Мариа ѿврати иединȣ слȣжбеницȣ коиа гриех̑ чиниаше своием̑ господаром̑. 48.

Мариа иединȣ прићлиȣбодниевницȣ сахрани. 49.

Иетко ȣжене на поштение госпино свиећȣ. 50.

Капь карви Исȣкарстове притеже све гриехе овога свиета. 51.

Сећланиниа госпа ослободи ѿд осȣћениа. 52.

Иедан̑ пости блажено госпи, и не може ȣмриети без исповиеди. 53.

Иедномȣ лȣпежȣ ѿсиекоше главȣ, и не може ȣмриети без исповиеди. 54.

Иедномȣ ѿсиекоше главȣ и не може ȣмриети без исповиеди. 55.

Пости иедан четири поста блажено дивици Мари. 56.

Како се нмамо на смарти прнпорхунтн блажено госпн. 57.

Свакн дан̂ нмамо поздравлнатн блажену госпу. 58.

Блажена госпа н светн Петар ослободнше недногa редовннка ѿд осуђенна. 59.

Врнемена алнтн офнцне блажене госпе рнете богођанувно. 60.

Како н що нмамо проснтн н молнтн на умарлн дан̂. 61.

Блажена госпа ослободн недну душу на вратах̂ пакленне. 62.

Смар̂т богатца, н смар̂т удовнце. 63.

Недан̂ кон бн убнен̂ у игрн, н будућн укопан нзван̂ царкве чннн га блажена госпа опе̂т у свето мнесто укопатн. 64.

Блажена госпа заповндне да се укопа у свету мнесту недан̂ днакь. 65.

Редовннка сарднта н карлнва чннн госпа да се укопа у мнесто свето. 66.

Блажена госпа ускрнесн ѿ мартвне кога бнеху убнлн цнећа молнтве госпнне. 67.

Днвнца Марна нзвадн недну думну нз пургаторне. 68.

Днавло не може ннкако недногa задавнтн защо свакн дан̂ молнаше госпу. 69.

Ннекн говорећн по сто здравне Марна чнћнаше госпн вненаць свакн дан̂. 70.

Госпа ослободн днака ѿ внечћннега осуђенна. 71.

Пме блажене госпе веле не слатко устох̂, н у сартцу. 72.

Госпа недну грнешнннцу ослободн ѿ внућннега осуђенна. 73.

Днавлн се могу слншатн нмена госпнна. 74.

Ово нме здрава Марна чннн бнежатн днавле. 75.

Үвкшн нме госпнно нмамо клекнꙋтн на колнена. 76.

Нменом̑ блажене госпе прндобнва се днавао, н ћнне-гове напастн. 77.

Колнко є велнка лнепота госпнна. 78.

Овде фали један лист.

Некн се нарꙋгаше прнлнком госпнном̑, н веле грꙋбо погннꙋше. 81.

Нионвнерцн не могоше ѿснећн главе прнлнцн бла-жене госпе. 82.

Госпа ослободн град, кон бнехꙋ постꙋпнлн непрна-тећлн. 83.

Неднога пенгатꙋра (pictor, pingator = сликар) **госпа одржа да не ꙋпаде на тле.** 84.

Прнлнка госпнна не може нꙁгорнет̑ ꙁлаѝне. 85.

Ѿ прнлнке госпнне конꙋ ꙋпећнга (наслика) **светн Лꙋка еванђелнста.** 86.

Одавде до краја фале листови.

XII.

У мене је био исти, потпун и лепо сачуван о к т о и х, који сам описао под IV. По једном јединим запису на корица беше тај октоих „игумена Василија Рецанина“. Ову сам књигу продао Народној библиотеци у Београду.

XIII.

Књига, у које нема неколико листи у почетку и на крају; по садржини судећи, биће то какав з б о р н и к. Формат је мала осмина; крајеви сваке стране украшени су унаоколо с прста широком шаром; на доњој страни су доста лепо израђене слике, које представљају наизменце: благовести, ускрс, рождество Христово, Исус од 12 година у храму, введеније, бегство у Египат, мудраци приносе даре, и т. д.

На свакој страни има 22 реда; писмена су ситна, лепша од оних у Божидаревим издањима; табаци су доле означени писменима из старославенске и латинске азбуке те по томе има 37½ табака, од којих први цео фали, а сигурно и на крају фали који лист; од 29 табака фали шест листи. Осим споменутих малих, налазе се још ове на читавој страни штампане велике слике — без шатирања и перспективе: — благовести, св. Јован Крститељ, Марија дјева са Исусом у наручју, св. Никола, Исус на крсту, пророк Илија, св. Петка; на неким местима познаје се, да су неке слике искинуте.

САДРЖАЈ:

Мѣсѧцословиѥ од ког фале месеци: Септембар — којим почиње година, — Октобар, Новембар, Децембар, Јануар, Фебруар, и од Марта првих седам дана, остало има. Код сваког је месеца наведено колико има дана, колико има сати дан, колико ноћ. Свеци су исти — осим новијих руских и српских — који су и у садањим календарима. На крају месецословија: **Ѥмоуже прáздникоу, ймє црьвєно, й́ брои црьвєнь. Прáзноуѥ́мь сїи прáздникь вьсѝ д҃нь. А ѥмоуже прáздникоу, тьчїю брои црьвєнь. Сїѝ празддникь прáздноуѥмь до полоу д҃нє.** Означује, колико дана који месец има; кад почиње која епахта. Спомиње колико проста, колико преступна година има дана и сати. Измењује небесне знакове.

Начело свѣтаго и великаго пѡ҃. Име сваке недеље и коме се чини спомен.

ЧАСОСЛОВЬЦЬ, Имѣѥ нощноую и дьневноую слоужбоу. Све, шта се тада чати.

НАЧЕ́ЛО ВЕЧЕ́РНИ.
НАЧЕ́ЛО ПАВЕЧЕ́РНИЦИ.
НАЧЕ́ЛО ПОЛѸНОЩНИЦИ.
А НА ПОЛѸНОЩНИЦИ ВЬ СОУБОТОУ шта се има поред претходног још чатити.

НАЧЕ́ЛО ȣТРЬНИЦИ. НАЧЕ́ЛО ТРѢТИАГО ЧА́СА. НАЧЕ́ЛО ОБѢДНИЦИ. НАЧЕ́ЛО ЧАСȣ ѳ҃.мȣ. **И҆ДȣЩЕ НА** трапезоу глѥмь. **И҆ДȣЩЕ НА ТРАПѢЗОУ** вечерати глѥмь. **ЧИНЬ Е́ГДА** длъжьнь є҃ спа́ти: како се треба клањати св. Тројици, како ли пресв. Богородици. **МОЛИТВА СТГО А҆НТІѠХА,** ѥже на къждо ве́чрь млтшє се. **И҆ЖЕ ВЬ СТЫХЬ** ѻ҆ца на́шего І҆ѡа́нна Златоустаго Млтвы числимь к҃д. Молитва прѣподобнаго ѻ҆ца на́шего, Паисїа пѹстинника. Молитва свѣтаго Пе́тра чрьнорнзца. Млтва и҆сповѣданїю кь гѹ нашемѹ і҃ѹ х҃оу. **СЇИ ТРОПАР ВЬСКРНЇИ** поют се вь нєлю по непоро́чнахь. **ТРОПА́РИ ВЬСКРЕ́СНЫ, И҆ БГОРО́ДИЧНЫ,** и҆ ѵ҆пакои. Тропа́ры и҆ Богоро́дичны и҆ во, прѣзь нєлю. **СЇИ ТРОПАРИ** поют се ѥгдаже не пость. **СВЕТИЛНЕ ПРѢЗЬ** нєлю. **СЛѸЖБА А҆КА́ѲІСТѸ** прѣсты́ѥ бце. **КА́НОНЬ БЛАГОДА́РНЬ** прѣстѣи бци. **МЛТВА ГЛЕ́МА ПО** І҆ко́сѣхь а҆ка́ѳїста. **А СЕ ПОМЕ́НИКЬ** и҆же а҆ще кто хо́щеть е҆го пѣти вь ке́лїи. **ВЬ** неделю по е҆ѵльскои стыхери. Ка́нонь молбьнь кь своѥмѹ а҆гглѹ, хра́нителю и покро́вителю дши и҆ тѣлоу. **ЧЬСТНІИ ПАРАКЛИСЬ** прѣдитечи и крстлю І҆ѡа́ннѹ. **ЧЬСНІИ** Пара́клись прѣстѣи вл҃чци на́шеи бци. Канонь молбьнь прѣстѣи бци. Чтнїи Параклись прѣстѣи влчци на́шеи бци и҆ стомѹ Нико́лѣ. Канонь мольбнь прѣстѣи бци и стомѹ Нико́лѣ. Канонь ѿ пла́чи бци. Канонь стымь ѻ҆цемь, творенїе кѵрь Григорїа сїнаита. Вь стѹю и҆ ве́ликоую соуботоу вечерь. Канонь творенїе І҆ѡа́нна Да́маскина. Чтнїи Параклись стомоу и сла́вномоу прркоу И҆лїє. Канонь молбьнь истомє. Житиѥ и҆ жизнь прѣпдобные мтере наше Пе́ткы. Стго и҆ славнаго велико мченика и҆ побѣдоносца Геѡргїа (животопис). Похвала чьстномѹ и҆ животворещомѹ крьстоу. Е҆пистолїа А҆вга́ра цра посла́на А҆на́нїемь Брьзохо́дцемь кь гѹ бѹ на́шемоу і҃ѹ х҃оу. Ѿписание господа нашего і҃у х҃а послана А҆на́ниѥмь Брьзохо́дцемь кь А҆вга́роу црѹ вь гра́дь е҆де́скы. Катавасїе и҆ сла́вѣ вьсе́лѣтныи. Припѣла праздником изь-

вранныимь. Стихологіє пѣваемїи на праздники. Пасхалїа сь лоуновникомь и синаѯаромь. Ѿ широтѣ и дльгота земли и ѿ стадїахь и ѿ стѣжанїихь земліє мѣрствоу. У овом последњем одсеку има и ово: **Ѿ Ада́мл же до Стефана прьваго цра срьпскаго лѣть ѕ҃, тисѫщь. и ѡ҃н҃ѕ.**

XIV.

Нека врста зборника, фали јој у почетку и на крају неколико листи; формат јој је мала осмина; писана је; на свакој страни има 20 реди; писмена су мала, писана су вештом руком; свега има 119 листи. У њој су разни „акатисти“. Пошто почетак фали, не зна се, коме је први акатист. Остали су по реду: **Акаѳїсть Архаггла Михаила твореніе вьселенскаго стѣишаго патрїарха новаго Рїма Костантина град кир Ісидора. Акаѳїст чтномоу прѣдитечи. Акаѳїсть иже вь стыихь оць нашемоу Николѣ. Акаѳїсть стыимь апломь Петроу и Павлоу. Акаѳїсть чтномоу и животворещомоу крстоу.** Додата су још блажена глас први до седмог.

Мита Живковић.

13 ПИСАМА СРПСКИХ

У АРХИВУ

ДУБРОВАЧКЕ РЕПУБЛИКЕ

ЈОШ НЕ ИЗДАНИХ

ВАЖНИХ

С ГЛЕДИШТА

ИСТОРИЧКОГ, ДИПЛОМАТИЧКОГ, ГРАМАТИЧКОГ И ОРТОГРАФИЧКОГ

(1593—1705)

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

А: 6.
Б: 4.
В: 1.
Г: 1.
Д: 1.

А.

ШЕСТ ПИСАМА

ТУРСКИЈЕХ ГЛАВАРА ХЕРЦЕГ-НОВОГА

(У БОЦИ КОТОРСКОЈ)

—

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

(г. 1593, 1608, 1608, 1608, 1610, 1612)

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

1.

Племенитиемь и мудриемь и сваке части и часне хвале достоиена господи, господину кнеʒу и властеломь дубровачкиемь од нась Іусуф Челебие башь даʒдара новскога и почтениемь поʒдравление. А по томь господцтвомь да ни ие на ʒнание како по воли господина Бога а ʒаповиеди честитога царства доће намь барать с честите порте и ʒа то ни длемо господцтвомь на ʒнание, како приателимь ωд старине и сусиедомь ере хвала господину Богу ми ниесмо дошаоци него од старине, и каʒда наши стари

с вашнемь господтвомь приатели су били, такоћере и ми након нихь били смо досле а у напредакь ако Бог да и болие хоћемо бити. И тако и што годиер би било потребно за послужити вашнемь господтвом за свакy част и користь, нихь господства могу се у нась поуздати до истиие и тако се уздамо у ваша господства да ће нась држати за старога приатела, коиема посласмо нашега нyнака на име Рама самодругог и по нием сарь и уздy за виднегь од лyбави и добра приатества. И тако и се уздамо у ваша господства да им ће драга бити част наша кона нам ие од господина Бога и од честитога царства, и тай нашь дарь да ће примити и с весела срца видиети и у нас се поуздати како з бремономь хоће познати, ако да господинь Богь добро здравие, и тако и молимо господина Бога да их уздржи у милости своиои вазда, болие у напредакь. —

У Новом на 21 агуста 1593.

Рамо с другом, двонца.

Племенитиемь и мудриемь и сваке части и часне хвале достоиниемь, господи, господину Кнезу и властеломь дубровачкиемь.

2.

Пресвиетлои и сваке части достоиниои господи, господину Кнезу и властелом дубровачкиемь од нась свиех поглавица новскиехь в. д. п. А по томь у ови часъ после подне указа нам Матко Кулић вашега г. Книгу и з ради ускока, да се умиемо чувати. За то в. г. хвала. И у напредак се уздамо како ио ие в. г. и до сада и паке к.

г. хоће у нась поуздати кона г҃нь Бог наки уздржао у милости своиои.

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) Da Castel novo a dì 16 febraro 1608.

Пресвиетлои и сваке части достоинои господи, господину Кнезу и властелом дубровачкиемь.

Дубровник.

3.

Пресвиетлои и сваке часне хвале достоиниемь господи, господину Кнезу и властеломь дубровачкиемь од нась свиех поглавица новскиехь в. д. п. (ПЕЧАТ ТУРСКИ) А по томь доће Андриа капетан од стране в. г. и разумиесмо и велика хвала вашему г. кону смо познали не само од данаске него ли од старине за вкерие приателие пренедобитнога царства и овиех (ПЕЧАТ ТУРСКИ) градова. И ми према овому що можемо уз свaки посао вашега господства хоће се поуздати за кона (ПЕЧАТ ТУРСКИ) молимо нагога г҃да Бога да нимь уздржи госпоцтва у каздашнои милости своиои. Амин.

У Новому на 21 Чуниа 1608.

Пресвиетлои и сваке части и часне хвале достоинием господи, господину Кнезу и властеломь дубровачкиемь

у Дубровник.

4.

Пресвиетлием и много разумним и сваке (ПЕЧАТ ТУРСКИ) часне хвале достоиниемь господи, господину Кнезу и ластеломь дубровачкиемь од нась свиехь

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) поглавица и осталога чем̃та новскога в. д. п. А по томь доће намь Андриа капетань од стране в. г. кои намь казаше гласове на коиехь имамо (ПЕЧАТ ТУРСКИ) веома захвалити в. г. коиа показуиу праву виерность пренедобитному царству и оиием градовомь (ПЕЧАТ ТУРСКИ) како ие вазда било ваше господство од старина. Тако и се и уздамо и молимо в. г. да не помањкану и у напредакь. Такоћер и в. г. могу у нась (ПЕЧАТ ТУРСКИ) поуздати коиа г̃нь Бог уздржао у иакои и у вазданиној милости своиои вазда волне и у напредакь.

In Castel novo a di 23 чуниа 1608.

Пресвиетлиемь и сваке часне хвале достоиниема господи, господину Кнезу и властеломь дубровачкимь.

5.

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) Пресвиетлои и сваке часне хвале достоинои господи, господину Кнезу и властеломь дубровачкиемь од нась Мехмедбега Мусаберовића капетана новскога в. д. п. А по томь како будући овди вашиехь ниеколико калафата послокало на окои навети и будући доспиели, хотећи се двигнути за поћи, ми заустависмо да би намь направили нашу фрегату коиу смо направили по заповиеди честитога цара по руке вашиех маистора коие намь дасте с вашега г. добромь волиомь, кои више речени калафати се ие смиеше уставити него побигоше тамо, а ми им биехомо узели гвоздна. Сада молимо в. г. да намь пошлу двоицу одь ниxь да би намь ребатили иедну фрегату а да ихь лиепо платимо и

опета пошлиемо, нека нам су приправие и ҙ ради ҙла човиека. И тако и се уздамо да нам не ће в. г. поманкати коиа г҃нь Богь нaки уҙдржао у милости своиои и честитога цара. Амин.

На 9 агуста 1610 у Новомь.

Аки е кои глась од ускока буди драго в. г. да намь даду на ҙнаие како ни од прие нам иие в. г. поманкало.

Пресвиетлои господи дубровачкои.

У Дубровник. —

6.

(печат турски) Ѡ насъ повсвиехъ ага свиетлѡ честитѡи гѡспѡд҃м, г҃ну Киесну и властелѡмь дѡбрѡвачкием лиубимо п. п. в. д. А пѡ тѡмь дѡће ваш пѡслани на име Бранца сѡ дат и каса нам щѡ нам сте наручили са двие барке ускѡка да сну исашлие да сие учинемо чинуват. Лиепѡ ви сахвалиѡмѡ на тѡму класну и видимо пред ѡчима да сие иништѡ мути. Молимѡ вас како стие дослие приателство касали тако и у напреда недаи другѡка аки сава тер щѡ чуие гѡвѡрити, да сие учинемѡ чинувати и щѡ мѡжемо саповидатие и Бог вас сачунуѡвѡ ѡда сила. Амень.

На VII маруна MDCXII у Новому. —

Свиетлѡи и честитѡи госпѡдарѡм и гѡспѡди обкушно гѡспѡдинум Киесну и ѡсталием властелѡм дѡрѡвачкием.

У Дѡбрѡвник.

Б.

ЧЕТИРИ ПИСМА

ТУРСКИЈЕХ ГЛАВАРА ТРЕБИЊА

(У ХЕРЦЕГОВИНИ)

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

(од 1612 до 1699*)

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

7.

Од мене Ибрахим паше о Требиња нашему приеателу Кнеѕу бегу и осталием беговима в. л. д. А по том како примисмо вашу лубежниву книгу у кои видимо що нам пише, да сте наредили вашие лудима да би били на помоћи ако би Црногорци гди ударили. Ми вам ѕафаливамо. Такођр смо и ми нашием ѕаповидили да би се чували сваке путе. И молимо вас да бисте нам пи-

---

(*) Писма немају датума, али су у аркиву иза писма године 1612 а до писма Дуке Владисавића што га је писао дубровачкој влади „1699 на наше биеле покладе“ с којим шаље сина Живка у Дубровник и препоручује пратиоца му.

сали с морѧ, кои глас има о тие конскѧ, биѹ ли се, не биѹ ли се, що ли се чини, да нас авиꙁате ѹ комшилѹкѹ, да и ми ꙁнамо що имѧ, и ако що можемо послѹжити морете се поѹꙁдати. Не дрѹго, бог вас ѹ господствѹ подржало.

Да се преда ѹ госпоцке рѹке Кнеꙁѹ бегѹ и осталием беговима дѹбини. —

Ѹ Дѹбровиник. —

8.

Ѿ нас Ибрахим паше и Касѹм паше нашием приятелам и комшинам Кнеꙁѹ бегѹ и осталием беговам в. д. п. А по томе ꙁнамо да є ѹ вас лето ранние, порад тогѧ вас авиꙁавамо да нам пошалете гроꙁђа и лѹбеницах и пипѹнах и краставичих. И да сте нам ꙁдраво и веселѡ.

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) (ПЕЧАТ ТУРСКИ)

Да се преда ѹ пощене рѹке Кнеꙁбегѹ и осталиема беговима

ѹ Дѹбровиник. —

9.

(ПЕЧАТ ТУРСКИ) Ѿ мене Касѹм бега иꙁ Требинѧ нашиема комшинама и старнемѧ приателема Кнеꙁбегѹ и осталиема беговима в. д. п.

А потле тогѧ дође ми ваша пощене книга и раꙁѹмлех що сте ми писали. Що ми пишете ꙁа

агу ѿ Баухане и негову дружину да ȥулум учинели и ȥлоуи вашнем подложницима, море бити да е ваша риеч истина, али до ове книге прие нитко ние на них мени шилћает учинѿ. А сад ћу ја них кастигати да они осле с вашнема луђнма на коншилуку лиепо проходе и да лиепо животују. А що ми пишете, да иде на Нови и на Рисан и на Котор роба и да е откорене скела преко цареба фермана, то не може бити, а ја се вами кунем господннем Богом и нашнем светцом Мухамедом да ни ја ни у мое ȥнане нитко ѿ нашнех агах ѿ тиех сћелих не уȥме ни еднога динара и ја сим кроȥ ту ствар луде био и наше и венеднуке и робу им јакмили и мазге им отимали що ме ние било токало, а на веће ȥа вашега приателства, али сим учо био да е Ахмет паша некакву бујурату да Никшићима и да е била турма ѿ Никшића пролаȥила на Рисн, а на Нови товар никако преко ћуприе не пролаȥи у мое ȥнане, а може бити да се на нас срдите јер смо у суседство, а друго, висмо свакако ради били вами и вашнем подложникма учинити лубав. —

И Бог вас у приателство подиржало.

Да се преда у госпоске руке Кнеȥвегу и осталиема беговима

у Дубровник.

10.

Ѿ мене Касама беге монему драгу и милому принтелу и коншии Кнезбегу и осталнема беговима дубровачкнема в. д. и.

А по томе примисмо ваш лис лубажлив, и што сте ми писали да иде карван на Нови и на Рисан, ко је вашему господству то лагао и говорнѡ, то није истина, и да зна ваше господство кида биаш дошли сви капетани вирло сам им запрнетиѡ да на Рисан ништа не пуштану и заисто ништа сада не иде на Рисан а и знам и на Нови да не хиде ништа, а и ви видите како ви жито пред град хиде а на друго место не хиде. О тога можете познати да не дамо на другу страну да ништа хиде. И да знате како сим уфатио Мисиннћа ѿ Рисна кде е на трговину излег. и учинио сим ѿ нега велно чудо и кастигао што мене пада нека е другому узрог, и уфатиѡ сам ѿ Новога Павла Дубовића сина Голуба како е и он на тирговину излего, и нега сим веома кастига за прчу. Али сим био чуо да се е поноћи покрао и Сћепан Милошиновић из Новога и проннели едну багаћелу робе ѿ Сараева пак су били говорили да иману бунуратну, али кида ми речени Стипан, али му брат упане ми у руке чућете како ћу их кастигат. А за друге ствари по бирдима и по гори окиоћ тжик сим чувати кланце а кида емнни знаду те кланце они су ликши чувати ако им вала нега чувану. —

А ви да сте здраво и веселѡ.

Да се преда у господске руке Кнезбегу и осталнема властелнма дубровнечким.

В.

ПИСМО
ДУКЕ ВЛАИСАВИЋА
ХЕРЦЕГНОВЉАНИНА

(У БОЦИ КОТОРСКОЈ)

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ
(год. 1704*)

У ДУБРОВНИКУ
У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

11.

Пишемъ Дука Влаисалићъ пресвиетълои и умложитои господи дубровачъкои поздравление а Л по тому разумъехъ што ми пишете за ваше книге што сте послали за Цариграда на ме да нису дошъле господину Луци Баръци а и самъ послаω до десетъ дана по диванъ хевенъди Милетъковићу то е чоекъ добаръ и мени приıатель

(*) Нема датума; али по другим списима знам да је Лука Барко, о коме је у писму говор, био консуо дубровачке републике у Цариграду год. 1704.

големъ али ми рече чоекъ имаѡ е посаѡ на селанику(1) ние могаѡ прие дођи а оне ће книге дођи — већ ако погине — господину Луији Баръији не мислите за то ништа спасите се у смиренну Дука ваша слуга писа на светога Илиу.

Да се преда господину Бару Бетери у пошене руке

у Дубровъникъ

(1) т. ј. Солуну.

Г.

ПИСМО

ДИЗДАРА ГРАДА

ДАНЪВИЕРА

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

г. 1705)

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

12.

Нашемꙋ Кнеꙁꙋ и беговима дꙋбровачкием ѿ мене Адар-аге честитога цара диꙁдара ѿ града Данъвиера в. л. и. поꙁдравлене. А по томꙋ д ꙁна ваша милосъ како ми сте били обечали и ꙋѿмꙋчили се ꙁа не ваше ꙁлочинце ис по-страна да чете ехъ кастигати и педепъсати и ꙋ ꙁин-данъ ꙁатворити и мене авиꙁати. а сада видимъ да иисте иꙁръшили вашꙋ риечъ како сте се ꙋ амъчили ни мени хатора ꙋчинили како самъ ѩ ма ꙋчинихо, ꙁа то с вами раꙁбиѩмъ приѩтелъсво и настоѩꙋ освѣтити мою

уасть како му драго ѿ вашнх пдложника. Ȥа то ѿврите оун и скупите паметъ у главу да се не клете и да посане не реуете да вн инесамъ казаѡ ȥщо самъ ѡ к вашнем Власъ бегомъ и с Равомъ бегомъ уговориѡ кон ми су ѡбеуали ѿ ваше стране да уете реуене ȥлоунице педпъсати и мене авиȥати, ȥа то вала да сините вашу риеуъ. И Бог васъ веселиѡ у госпдъву подръжаѡ.

На пръви генвара на хиладу и седмъ стотина и петъ. Иȥ Полуца.

Да се преда поштованои г҃дн г҃ону Кнеȥу и ѡсталиемъ беговима ѡ Дубровника

у Дубровникъ

Д.

ПИСМО

ВЛАДИКЕ ЦРНОГОРСКОГ

САВЕ

ВЛАДИ РЕПУБЛИКЕ ДУБРОВАЧКЕ

У ДУБРОВНИКУ

У АРХИВУ РЕПУБЛИКЕ

ПРЕПИСАО

ПРОФ. РИСТО КОВАЧИЋ

13.

Преведри принцїпе ѡ Дубровнїка. —

Свеђер се находим моиѡмь персономь на служби вашои милости. С овом истомь службом бїћїа: — Ꙋздам се прїмить ѿ ваше доброте наше питание кое жудїмо имать. Сврьху другнехь, да буде ѡво садь ѕа Ивана Делїа коега шїлемо к вашїема господствїма с нашом препоруком да буде примлиень ѿ мїлости ваше у едань вашь бродь кои буде спрaлиень на Сїнигаїа у кои сїгурно може поћь и доћь и донїеть потребе ѕа кое га шїлемо, поради наше свете цркве: Ꙋ то се сигуро надамь прїмїть ѿку мїлость с овиемь начїном с коием' се ѡбећїаемь бїти на вашои служби.

Месеца Иунїа ӑі по сербски: ҂ӑѱ҃ѕ: —

БИСКОУП САВВА
Скандарински и приморски на службу ваше преведрости.

ПРИЛОГ ИСТОРИЈИ МАНАСТИРА ТРЕБИЊА.

од

Луке Зора.

Велечасни г. Л. пл. Бизар дубровчанин замоли ме да му прегледам неке старинске књиге у његовој библиотеци. Кад сам се тим бавио, наиђох на пергамену прилично уздржану, и ако је гдје на пригибима била изједена. Растворих је и стадох читати, те након њеколико дана муке, јер на многа мјеста слова су изједена, поплављена и смршена, прочитах је и тачно преписах. Кожа је врло лијепо излизана и углађена; наоколо писма има уресâ жутијех, зеленијех и црвенијех; писмо је врло вјешто начичкано и изведено са обичним пократицама и титлама. Језик је старо-српски само што има по који русизам, и ако је споменик писан прије уведења рецензије руске у цркву. Тврдо и танко јер (или јор и јер по Миклошићу) замењује се, сад овако а сад онако, што се не опажа по осталим српским споменицима. Сувише онај, који је писао ову србуљу, по свој прилици јеромонах Исаија, морао је бит Бугарин, јер се у србуљи опажају бугаризми, ријечи несклоњене у овисним падежима.

Но не може се никако разложит темељито на основи овог самог споменика. Ко зна да се још што не изнађе, пак ће се онда моћи темељитије што казати.

Испод србуље између потписа има печат узнесења Богородичина, али је половица слова збрисано.

Србуља садржи писмо игумна манастира Требиња, којим пита милостињу. Има бит писан концем 17-ог вијека(¹), јер почетком 18-ог, бива г. 1702 нестаде манастира. Ово ми каза проф. Вучетић, који је тако нашао у једном споменику у нашем архиву.

У Дубровнику на 25 фебруара 1883.

(С Р В У Љ А).

повасоу въ благоти прѣстго дха ωбрѣтающїим се весѣмь православным хрстїаном. прѣωсщеннномоу архїепископоу. въсе ωсщенным митрωлитомь. прѣподобнѣиши їгуменом проїгуменом дховником. Сщенноинокомь и инокомъ. чтнимь протопопам попом и дїаконωм и весемоу чиноу црковномоу ω хе братїам нашим. благочтивїим кнезовом и благородным кметовом и хо любивїи господамь воеводамь Спахїамь агамь юзбашам ωдабашам бешлїам моуселимом мартоломъ. и много трудннмь ωрачемь и копачем. тръговцемь поутникомь и вьсакомоу занатлїи и весѣмь православным хрстїаном старимь и младимь и господжамь Боларкамь и кмѣтицам. мирь и здравїе и блвенїе да имате ω га ба весдрьжителю весегда о гни радоватисе вамь. Цркаа Стаа и сщенна ωбытель монастирь зовомь Трѣбине. храмь оуспенїе прѣстїе влдце наше бце и прно двн Марїе. тоеже ωбытели Смѣренїи їгуменъ Исаїа їеромонах и веса ω гн

(¹) Можда и прије, али по садржају србуље, рекао бих да је манастир био тад уочи пропасти, јер бјеше спао на танке воде.

братїа. мн҃ѡ вь смѣренїи метанїе сътвараемо вашемоу бл҃го-
ут҃нию. и мл҃мо г҃а б҃а и прѣч҃тюю ѥго м҃трь коупно и всѥхь
с҃тыхь ѿ много лѣтномоу животоу и ꙁ҃равїю телѣсномоу
и сп҃енїю д҃шевномоу. По сыхь да ꙁнате мл҃отникїи хр҃тиꙗны.
Въсꙗ прискрьбна и ноужна врѣмена наснлованїа и дани.
и бѣди. а помощи ни ѿкоудоу не имами раꙁвѣ б҃а и вась
православнихь хр҃тїань. Того ра послахь ка вами и г҃и бра-
тїю нашоу д҃ховника Ꙁахарїа їермона сь братїами м҃лтини
ра҃и и помощи С҃томоу мон҃атироу. а вась како д҃хь С҃ты на-
ставить тако д҃ан примете и м҃лтиню полоучите ѿ б҃гомь
даннаго ви именїа ꙗко да ви ѥ вь вѣчнїи поменъ и родите-
лѥмь вашимь. Ꙗмико ре г҃ь въ с҃тємь ѥѵ҃лїи. Бл҃женїи м҃лтвїи
ꙗко ты помлвани боуть. и ап҃ль Павль гл҃ѥть красен црковъ
б҃жїю д҃шоу свою красить. и м҃лтина вѣлми хвалитсе на
соудѣ. и м҃лтинами многїи грѣсы ѿчищаютсе ч҃ломь. тѣмже
аще кто бл҃говолить писатисе въс҃тоую проскоумїю или вь
с҃ты поменикь, или пѣти с҃тїе л҃ргїе или послати некое оу-
крашенїе С҃томоу мон҃атироу по братїахъ нашихь више ре-
нихь. мы хощемо исправити по чиноу црковномоу и попрѣ-
данїю С҃тыхь ап҃ль и по оуставоу С҃тыхъ и б҃гоносних ѿц҃ь.
ꙗко да и вы поменоуѥтесе са с҃тыми ц҃ри и хтитори иже
испрьва съꙁидаше с҃тїе ц҃ркве и мон҃атире. и сами болше
вѣсте что ѥ на полꙁоу д҃шамь ваши. и проучее бл҃год҃ть б҃жїе
и покровь прѣч҃тїе того м҃тре да ѥ на васѣхь вась и че-
дохь и домохь вашихъ православнїихь

[Печат: монастир требиња…]

Смѣренїи игꙋмен .... Исаїа ієрмонахь.

НЕКИ ПОДАТЦИ ИЗ ВРЕМЕНА НАШЕГ ПРВОГ РАТА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ И НЕЗАВИСНОСТ.

Било је, а и данас можда има људи, који држе, да је било непаметно, што се је мала Србија и Црна Гора упустила у рат са турском царевином 1876 год. Ови људи или нису познавали стање ствари, или су саможиво мислили: нама је добро овако, па шта се нас тиче други, те да ризикујемо наше стање и слободу! — Али ми држимо да није тако, јер и велике државе, кад у рат ступају, излажу се опасности, а камо ли мале; за то без крајње нужде, без добро испитаних околности и зрелог расуђења о свима могућностима, нико се у рат не упушта. Па, кад је све ово добро проучено и кад смо дошли у такав положај, или да се одречемо наше мисије и будућности, или да се у рат упустимо, онда је ово друго претпостављено оном првом. —

Нама је свима познато, да је Турска после кримског рата почела насељавати, особито крај граница Србије и Црне Горе, Черкезе и Татаре, те тако да нас опаше једним ланцем непријатељских и разбојничких племена и да нас одвоји од наше браће преко граница живеће. Ко се не сећа турских насеобина на Мрамору, код Прокупља, код Батског Хана и т. д., као и гоњења Христијана из Посавине босанске и Васојевића у намери, да и тамо Черкезе и Татаре насели?! — Но у след протеста блаженопоч. књаза Миха-

ила код Порте и великих јевропских сила, буде ово гоњење забрањено и прогнати на своја огњишта повраћени. —

Насељени Черкези на нашој граници пљачкали су наш народ у пограничним окрузима, стоку му отимали и људе убијали. Тако на пр. у Засеоку Голешници и Копривници окр. алексиначког, није ни једног вола и друге стоке јошт пре рата остало, све су Черкези ноћу отели и отерали, и ако би се ко год усудио бранити своје добро, био би одма убијен! — Противу овог разбојничког рада насељеника, бадава је било протестовати код Порте, и стање нашег пограничног народа бивало је с дана на дан све горе, а шта су наша браћа преко границе од Турака, особито Черкеза, трпела, то се неда ни описати! —

Ови и подобни узроци јако су огорчавали народ наш противу Турака и једва је чекао прилику, па да се оружја лати. Глас, да су Христијани у Херцеговини 1875 год. на оружје устали противу Турака, одјекнуо је и у Србији. Са свију страна почну се добровољци скупљати да усталој браћи у помоћ иду, и влада оног времена одазвала се тој струји, не бранећи да својевољци и у Босну пређу. — Порта пак видећи ово, почне прикупљати велику војску на нашим границама. Међутим састане се народна скупштина у Крагујевцу, па се и влада промени, којој ништа друго није остало, него за сваки могући случај спремати се за рат, јер Порта незна за Петра и Павла, него каже: „Србија мени мути воду“. — Ову спрему одобри и народна скупштина, која се јошт у току рада у Београд пресели. — Одма за овим буде опет промена владе, и по сили околности, спрема мало застане! Али није прошло ни неколико месеци, наступи ипак промена владе и таково стање, да смо морали, хтели не хтели,ући у рат с Турском 1876 год. и ако нисмо спремни били, као што би иначе бити могло! — Но како наша намера није писати какав коментар или историју самог нашег

првог рата, него само изнети и потомству оставити неке податке о жртвама народа нашег, особито оних крајева окр. алексиначког и крушевачког, у које су турски војници доприли, — то прелазимо на саму ствар.

Како смо у рат ушли, народ се из оних крајева, гди су бојеви отпочети, почео селити даље од границе. А кад су Турци наступили на нашу земљу, онда се народ оних села, која су опасности изложена била, почео у већим гомилама даље уклањати и по збеговима настањивати. При овом природно је, да бегајући са свога добра није могао народ све, што му је нуждно понети, зато је кроз кратко време, особито кад је зима наступила, дошао у велику невољу. Да би му се ово зло стање олакшало образовани су добровољни одбори: српски и руски, а и неке дружине, особито енглеске, те су народу по збеговима судбину олакшавали давањем хране, одела и новаца. Ови пак одбори и дружине добивале су са свију страна, особито из Русије, знатне поклоне у новцу и оделу. — Српски одбор није заборавио ни ону сиротињу, која је из Босне и Херцеговине од насиља турског пребегла у Славонију, Хрватску и Далмацију, па је по могућству, одредио извесне суме новаца, да се и тамо страдавшој браћи помогне. Но аустро-угарске власти нису дале ово, говорећи „да се царска влада за њих брине“! За то је исти одбор принуђен био ову помоћ особеним начином извршити. —

Добротворни српски одбор званично установљен одпочео је свој рад 23 септембра 1876 год. Поклоне и дарове за народ по збеговима настањен, добијао је одбор из разних држава и земаља, а понајвише из Русије. Осим разног одела, добивено је у новцу свега: 31.756 # цес.; 31.166 фор. а. в.; 11.332 рубље и 1000 франака. Како одело, тако и новце, одбор је делио свима, који су своје куће напустити

и по збеговима настанити се морали, па било да су они с ове или с оне стране границе живили, али су од Турака побегли. О подели добивене милостиње одбор је своје извештаје печатао у 261 броју од 1876 и у 114 броју од 1877 год. „Српских Новина“.

Између Србије и Турске подписан је мир 20 фебруара 1877 год., и како је ово обнародовано, народ се почео из збегова на своја огњишта враћати, јер је турска војска из Алексинца отишла 22 истог мес. Да би се имао ко нарочито старати и бригу водити, те да се враћајућем се народу у своја погорела и порушена места судбина олакша, будем ја од кнежеве владе одређен, као комесар, за окр. алексиначки и крушевачки, а г. Владислав Вујовић за окр. књажевачки, црноречки и крајински; и ми се одма 21 фебруара кренемо на пут, добивши упутства и власт, на основу закона од 21 фебруара 1877 год., да све могуће употребимо, те да се страдалцима помогне и повратак олакша. —

Да би овом врло тежком задатку што боље одговорити могао, нуждно је било на лицу места испитати стање народа у свакој појединој општини; за то како дођем 23 фебруара у Алексинац, жалостно стање ове вароши испитам и извештај влади пошљем, кренем се у погорела села среза бањског, а међутим телеграфом наредим, да се храна из позадних војених магацина шиље у Алексинац. Обишавши пострадалце среза бањског, вратим се после три дана у Алексинац, гди је се већ доста народа стекло и нешто хране (из Јовановца) донешено било. Ту образујем магацин, издам нуждне наредбе среским властима: како да кметови и одборници начине списке душа пострадалих села и породица, а они да их проконтролишу и одоставере, те да се по њима храна издаје. Ово учинивши и неке предлоге влади пославши, одем у пострадала села среза алексиначког, ражањског, и пошто стање свих испитам, пређем на ђуниском мосту (који

је баш тада намештан) преко Мораве и одем у срез крушевачки. Кад и у овом стање народа испитам, обишавши и бању рибарску, сратим у Крушевац, те магацин прегледам нуждну наредбу учиним за издавање хране страдалцима и извештај о стању и рибарске бање пошљем. За овим одма одем у срез моравски, где је се народ тек сада из збегова враћати почео, и испитујући стање његово, дођем у Тешицу и ту дознам, да у горњем крају, идући Суповцу, јошт никог нема; за то похитам опет у Алексинац доћи, па доцније и ова обиђем и што ми треба сазнам. На једном старом турском понтону превезавши се преко Мораве дођем у Алексинац и ту нађем млого народа у најжалостнијем стању, особито из среза моравског, који немајући моста ни скеле, није могао на своја кућишта отићи. За то телеграфом учиним шта треба, да се понтоњерски мост што пре пошље и намести. —

У след извештаја о овако бедном стању пострадалаца и предлога, влада је књажева учинила све могуће, ставивши на расположење: сву храну по војеним магацинима наодећу се, пиринач, пексимет, со, мекиње, сено, листнике, неке земљоделне траве и мајсторске алате, заосташу стоку за војене потребе од народа реквирисану, па и саме државне коње, који нису за војену службу употребљиви били. Све је ово у свима пострадалим крајевима дељено према стању и броју душа у породици. Но осим ове државне помоћи, а да би се страдалцима што више помогло у оном, у чему највише оскудицу трпе, обраћао сам се и појединим дружинама, као: пољопривредном и женском, добротворном србском и руском одбору и т. д., те су ова, особито три прва, знатне количине земљоделних справа шиљала, као: мотика, плугова са колечкама и безових, ралица, секира, трнокопа, косира и коса; рпацика и белог лука и семена од раног кукуруза и дувана. Шта више, србски добротворни одбор, на моју пред-

ставку, дао је и навода, те је поред другога купљено у Крушевцу и пет пари волова и толико кола са прибором и сви дати су Голешничанима и Копривничанима, да се узајамно служе и помажу. —

Путујући од села до села и тјешећи пострадаоце, да се влада књажева о њима брине, да ће добити хране и семена за усеве и т. д., примјетио сам, да је народ у највећој бриги, и како ће волове (као што каже ранитеље) исхранити. И овди се обистинило оно, да се човек, кад га невоља са свију страна спопадне, збуни, па неуме да се помогне ни у оном, у чему би се иначе колико толико помоћи могао. За то сам саветовао људе, да сечива узму и гдигод патрљака и стабљика од тулузине (наше) по њивама нађу, ове секу код ватре одкраве, на трупцима исецкају, па кад кад и после и волове хране. Гди пак тулузине нема (у планинама), то да суво листје и брст (врхове од гранчица) ложе и у торбе скупљају, код ватре од иња и леда одкраве, мало посоле и волове хране, јер иначе, једући ледено суво листје и брст, поразбољевају се и скапавају. — У исто време, гди сам год приметио, да има самониклог јечма и друге стрмнине, заповедио сам а и наредбу преко власти полицајних издао, да стоку нипошто не пуштају на такове њиве, јер оне могу донети рода ако пролеће иоле угодно буде. (Ове самоникле хране било је свуда, особито по равницама, гди је храна непожњевена остала, или је војска зрелу потрла). —

Из овог кратког нацрта лако је увидити: у каквом се стању народ наш оних крајева Србије наодио, у које су турски војници допрли и шта је све чињено да се страдалцима помогне. Но ради бољег осветлења овог предмета, стављам овди из мојих бележака преглед: колико је у округу алексиначком и срезу крушевачком кућа, у сваком селу и засеоку пре рата било и колико је спаљено или разорено, неузимајући у рачун остале, споредне зграде:

Срез Ал. Ражањски.

БРОЈ	ИМЕ СЕЛА ИЛИ ЗАСЕОКА	БИЛО ПРЕД РАТ КУЋА	СПАЉЕНО ИЛИ РАЗОРЕНО
1.	Глоговица	60	6
2.	Бујимир	32	32
3.	Катун.	67	67
4.	Добрујевац	50	50
5.	Станци	50	46
6.	Пругово.	38	9
7.	Липовац	50	1
8.	Ћићина	27	3
9.	Краљево	56	11
10.	Вакуп	75	22
11.	Бобовиште	100	12
	СВЕГА. .	505	259

Срез Бањски.

12.	Преконози	43	24
13.	Рсовац	36	36
14.	Лабуковац	37	24
15.	Раденковац	47	2
16.	Гојмановац	19	19
	СВЕГА. .	182	105

Срез Моравски.

17.	Витковац.	55	33
18.	Доњи Љубеш	76	46
19.	Срезовац	25	22
20.	Горњи Љубеш	24	24
21.	Корман	127	127
22.	Трњани.	150	150
23.	Доњи Адровац	75	75
		532	477

БРОЈ	ИМЕ СЕЛА ИЛИ ЗАСЕОКА	БИЛО ПРЕД РАТ КУЋА	СПАЉЕНО ИЛИ РАЗОРЕНО
	ПРЕНЕШЕНО	532	477
24.	Прћиловица	97	90
25.	Житковац	90	69
26.	Мрсољ	137	123
27.	Лужани.	140	140
28.	Тешица.	170	170
29.	Ноздрина	120	120
30.	Стублине	50	50
31.	Бујимир	35	35
32.	Гредетин	78	78
33.	Радевци	44	30
34.	Јаковље.	43	26
35.	Каменица.	21	15
36.	Лознац	24	23
37.	Крушије	40	40
38.	Горња Сувотња.	44	44
39.	Доња Сувотња	24	24
40.	Горњи Адровац.	28	28
41.	Пешчаница	34	34
42.	Вукања.	80	52
43.	Љубтен.	40	8
44.	Породин	32	10
45.	Кулина.	24	7
46.	Лоћике	53	53
47.	Копривница.	54	54
48.	Голешница	18	18
49.	Врћеновица.	76	76
50.	Мали Дреновац.	23	23
51.	Честа.	30	30
52.	Чукуровац	20	18
		2.181	1.965

БРОЈ	ИМЕ СЕЛА ИЛИ ЗАСЕОКА	БИЛО ПРЕД РАТ КУЋА	СПАЉЕНО ИЛИ РАЗОРЕНО
	ПРЕНЕШЕНО	2.181	1.965
53.	Шурић	16	16
54.	Грејач	74	74
55.	Суповац	34	34
56.	Вел. Дреновац	78	78
57.	Дашница	32	32
	СВЕГА. .	2.415	2.199

Срез Крушевачки.

58.	Ђунис	193	133
59.	Каоник	131	40
60.	Трубарево	44	1
61.	Вел. Шиљеговац	168	140
62.	Гревци	40	36
63.	Рибари	73	46
64.	Бољевац	18	7
65.	Росица	22	2
66.	Зубовац	27	13
67.	Крушинац	38	16
68.	Зебице	21	7
69.	Срндаље	10	6
70.	Рлица	15	10
71.	Здравиње	80	30
72.	Сушица	79	61
73.	Позлата	13	5
74.	Беласица	31	3
75.	Мала Река	24	5
76.	Мали Шиљеговац	40	6
77.	Гаглово	50	5
78.	Бован	55	1
	СВЕГА. .	1.172	573

Кад се опште суме кућа у сва четири среза у једну скрпе, онда се види, да је од 4294 куће спаљено 3.136, а остало само 1.158. А кад се овој цифри дода јошт 120 домова, које су Турци у Алексинцу порушили и грађу изгорели, онда целокупна сума спаљених и порушених кућа износи 3256.

Осим овога, и оставше неспаљене и непорушене куће, све су мање или више исквареңе. Врата су и прозори поскидани и полупани; пећи, шипке и решетке гвоздене на кућама, подрумима и осталим зградама повађене; браве и шарке са врата и прозора поскидане; патоси искварени и гди су пећи биле, прављена су огњишта и ватра је ложена; подови и сводови над подрумима испробијани; штукатори и тавани испроваљивани, те је дим на таван из соба ишао; звона са торња црквених поскидана и темпла искварена и дигнута; од цркве алексиначке начињена је џамија и са торња позивао је оџа верне на молитву; једном речи све је искварено, и што је год имало вредности, а могло се скинути и продати, све је скинуто и однето. — Срезка кућа у Прћиловици, школе, обштинске куће, млинови и мејане по селима све су попаљене и порушене, а воћњаци и забрани на млого места исечени, па и у оним местима ни су поштеђени, која нису освојена, него су их Турци заузели, пошто их је наша војска напустила. Велика нечистоћа и чопори паса по улицама алексиначким, живо су представљали турски укус и варварство, јер по њима су и кости људске пси развлачили. За то је одма наређено, те су и околна села, која нису пострадала, помогла, да се улице и јавна места очисте, а сваки ималац плаца или куће дужан је био за одређено време нечистоћу са свога добра очистити. —

Свестрано испитујући стање пострадалих места, дознао сам и то: колико има породица, којима су куће изгореле а пунолетног домаћина немају, па било да су ови изгинули или

помрли? По мојим белешкама на лицу места чињеним, таквих породица било је у округу алексиначком 154, а у срезу крушевачком 23. Од ових саставио сам списак, назначивши по именце сваку, и влади поднео за то, што је у изгледу било, да ће се овој сиротињи моћи кућице подићи помоћу почив. добротвора Сандвита, Енглеза. Но како је овај средством свог заступника у црноречком округу сиротињи куће подизао и друга добра чинио, то је мени само неку количину брава, реза и шарки послао, те је сиротињи у Алексинцу за врата и прозоре раздата. —

Кад су сва средства од стране владе и неких дружина изцрпљена помажући народ пострадалих крајева, онда по предлогу владе буде у два пут у 1877 и 1878 год. общти прирез законодавно одобрен, те је и даље истим крајевима давана помоћ средством једног нарочитог одбора, ког сам и ја члан био. — На име ове помоћи скупљено је прирезом свега 994.627 динара и 58. пара.

Овди нека ми је дозвољено напоменути и то: да је за попаљена села, а куће раштркане, била угодна прилика да се сашоре и тиме у сваком обзиру за будућност унапреде. Ово имајући пред очима послао сам предлог влади са побудама и назначењем места, која би се могла ушорити. Но због других пречих послова и предстојећег другог рата, предлог је остао без икакве сљеди. —

На последку, све ове жртве од народа у опште, а пострадалих крајева на по се, принешене; увенчале су нашу отаџбину, и помоћу Русије у другом рату, који је први произвео: независношћу, распространењем граница и достојанством краљевства. Прогонством пак Черкеза из европске турске, ослободисмо се не само ми, него и остали Христијани највећих својих мучитеља. —

Др. Милован Спасић

бив. комес. за окр алексин. и крушевачки.

СТАРИ СРПСКИ БУКВАР

ШТАМПАН СА БАКРОРЕЗА

1780 године

У НОВОМ САДУ.

У Гласнику српског ученог друштва књига XXXIV. и XLVI., штампао је г. Новаковић своје две расправе о старо-словенским букварима. У првој је говорио: о историји буквара у опште; а у овој другој, о томе: где су се почеле штампати књиге новије српске књижевности.

Обе ове расправе г. Ст. Новаковића, добро су дошле за оне, који хоће да изучавају почетак српске књижевности, и у њима је лепо писац показао развијање наше књиге, као и прилике под којима је српски народ био у 18 веку.

Прочитав обе горње расправе, паде ми на памет, да сам у једној кући виђао неки бакрорез и да сам на њему нешто и прочитати могао; но пошто то беше прилично давно, а и ја слабо сам онда на то пажњу обраћао, садржине се не могах сетити. Одем дакле у ту кућу, замолим да ми на 2—3 дана даду ту бакарну таблу (коју домаћица иконом зове), да са ње, што мени треба препишем. Добра домаћица, са малим устезањем дâ ми је, и по што ми је са великим пијететом у мараму уви, ја је донесох кући.

На једном крају табле прво смотрих врло прост грб, у средини има једно четворострано поље, које је правом узду-

жном линијом на две једнаке половине подељено, а у правцу дијагонале — с лева на десно — урезан је ленгер; са обе стране поља, има урезане шаре — гранчице, а на врху шлем, око кога су опет урезане гранчице. Испод тога поља прочитах **1780**, што означава годину кад је бакрорез рађен, а испод тога, има једна као извијугана пантљика и на њој је урезано „**Ї ѡаннъ Ранчъ**“, што несумњиво показује, да је сав текст наш чувени историк Јован Рајић као професор богословије у Н. Саду написао. Прегледајући даље ову бакарну таблу, могох лепо читати целу старо-словенску азбуку, за тим слогове од два, па даље на другој страни групе од три слова, иза овога разне мање молитве и поучења. — Дођох до закључка, да је то буквар, који се у оскудици у оно време штампарија, и незгодном у то доба положају Срба у Аустрији, у бакру изрезан, па после одатле прештампаван.

Прво ми беше да разберем, да ли оваких ствари у нашем српском ученом друштву има, с тога се и обратим на г. секретара друштвеног; он ми одговори да нема, па ми још и то рече, да овакав буквар у књижевности још није познат. Одем и у Народну библиотеку, и у каталогу који се сада штампа нађем три буквара из 18 века.

Најстарији који се у томе каталогу помиње јесте од 1776 године, штампан је у Венецији под насловом: „**Первое оуученїе хотѧщымъ оучитисѧ книгъ писмены славенскими, наꙁиваемое букварь. Съ многими полеꙁными и потребными наставленїами, по которыми воꙁможно въ краткомъ времени отрока, не токмо церковныѧ, но и гражданскїѧ славенскагѡ ѧꙁыка писанїѧ совершенѡ учитати обучити; къ прѧмоснꙋ Богопоꙁнанїю и Богопоучитанїю наставити; и къ понѧтїю раꙁныхъ въ гражданскомъ житїи нꙋждныхъ**

кещей привести: нынѣ первѣе ради оупотребленїѧ сербскагѡ юношества издалъ". — Из овога се дакле наслова види, каква је намера овоме буквару била и коме је намењен.

Други буквар, који се у поменутом каталогу налази, јесте млађи од овога и штампан је 1785 године у Бечу; носи наслов: „**Букварь ради сербскагѡ юношества въ хунгарскомъ кралѣствѣ, присовокупленныхъ ему предѣлехъ. Съ дозволенїемъ правителствующихъ. Вїенна".**

И на послетку помиње се и трећи буквар из овог века, који је штампан 1792 године у Бечу. Наслов му је као и у прво наведеног, само што је у овога додано још и име писца, јер после наслова стоји: „**иждивенїемъ Марка Θеодоровича. Вїена".**

Према томе, мој је буквар млађи од првог а старији од оба ова друга, који су штампани 1785 и 1792 године.

Ова бакарна табла дугачка је 44, а широка 33 сантиметра. Она страна на којој је текст, подељена је на осам делова (страна), и сваки је део величине данашње омање осмине.

По што на овој табли, нема више од седам страна текста, ја ћу целу садржину исписати.

Тако на првом је делу (страни) горе описани грб, са потписом године и писца.

На другој страни су ови слогови:

Ба,	**ва,**	**га,**	**да,**	**жа,**	**ʒа,**	**ка,**
ла,	**ма,**	**на,**	**па,**	**ра,**	**са,**	**та,**
фа,	**ха,**	**ца,**	**ча,**	**ша,**	**ща;**	
Бе,	**ве,**	**ге,**	**де,**	**же,**	**ʒе,**	**ке,**
ле,	**ме,**	**не,**	**пе,**	**ре,**	**се.**	**те,**
фе,	**хе,**	**це,**	**че,**	**ше,**	**ще;**	

Бн,	вн,	гн,	дн,	жн,	ӡн,	кн,
лн,	мн,	нн,	пн,	рн,	сн,	тн,
фн,	хн,	цн,	үн,	шн,	щн;	
Бо,	бо,(1)	го,	до,	жо,	ӡо,	ко,
ло,	мо,	но,	по,	ро,	со,	то,
фо,	хо,	цо,	үо,	шо,	що;	

Испод првога слога Ба има урезана шара, док више у целом тексту нема. Без сумње са овим се почиње књига.

Интерпункције између ових слогова нема.

На трећој страни су ови слогови:

Бȣ,	вȣ,	гȣ,	дȣ,	жȣ,	ӡȣ,	кȣ,
лȣ,	мȣ,	нȣ,	пȣ,	рȣ,	сȣ,	тȣ,
фȣ,	хȣ,	цȣ,	үȣ,	шȣ,	щȣ;	
Бъ,	въ,	гъ,	дъ,	жъ,	ӡъ,	къ,
лъ,	мъ,	нъ,	пъ,	ръ,	съ,	тъ,
фъ,	хъ,	цъ,	үъ,	шъ,	щъ;	
Бы,	вы,	гы,	ды,	жы,	ӡы,	кы,
лы,	мы,	ны,	пы,	ры,	сы,	ты,
фы,	хы,	цы,	үы,	шы,	щы;	
Бь,	вь,	гь,	дь,	жь,	ӡь,	кь,
ль,	мь,	нь,	пь,	рь,	сь,	ть,
фь,	хь,	ць,	үь,	шь,	щь;	
Бѣ,	вѣ,	гѣ,	дѣ,	жѣ,	ӡѣ,	кѣ,
лѣ,	мѣ,	нѣ,	пѣ,	рѣ,	сѣ,	тѣ,
фѣ,	хѣ,	цѣ,	үѣ,	шѣ,	щѣ;	

Четврта страна је са групом слова:

Брѣ,	врѣ,	грѣ,	дрѣ,	жрѣ,	ӡрѣ,	крѣ,
лрѣ,	мрѣ,	нрѣ,	прѣ,(2)	ррѣ,	срѣ,	трь,
фрѣ,	хрѣ,	црѣ,	үрѣ,	шрѣ,	щрѣ;	

(1) Без сумње погрешком резачевом бо место во.

(2) Резачевом погрешком место ѣ, изрезано је ѣ.

Брю, врю, грю, дрю, жрю, ȥрю, крю,
лрю, мрю, нрю, прю, ррю, срю, трю,
фрю, хрю, црю, чрю, шрю, щрю;
Бра, вра, гра, дра, жра, ȥра, кра,
лра, мра, нра, пра, рра, сра, тра,
фра, хра, цра, чра, шра, щра,

Сад иза ове групе слова, на истој страни текста, изрезана су слова са њиховим именима:

Ӑȥъ, А. — Бѹки, Б. — Вѣди, В. — Глаголъ, Г. — Добро, Д. — Єстъ, Є. — Живѣте, Ж. — Ѕѣло, Ѕ. — Ȥемла, Ȥ. — Ӣже, И. — Какѡ, К. — Лю́ди, а(1). — Мислѣте, М. — На́ш, Н. —

На петој страни продужују се слова:

Ӧнъ, О. — Покой, П. — Рцы Р. — Сло́во, С. — Тверд0, Т. — Ӣкъ,(2) Ѹ. — Фе́ртъ, Ф. — Хѣ́ръ, Х. — Ѿтъ, Ѿ. — Ци̑ Ц. — Че́рвь, Ч(3). — Ша, Ш. — Ща̀, Щ. — Єръ, Ъ. — Єры̀, Ы. — Єрь, Ь. — Ӣать, Ѣ. — Юсъ, Ѫ. — Кси̑, Ѯ. — Пси̑, Ѱ. — Ѳита, Ѳ. — Ѷжица, Ѵ.

На тој истој страни испод ових слова долазе:

Сло́ȥи и́ме́нъ по аȥбѹцѣ под тїтлами.

А: аггелъ, аггелски, архаггл͠ъ, архаггл͠ски, ап͠лъ, ап͠лски.

Б: бг͠ъ, бж͠тво, бц͠а, бл͠женъ, бл͠гвенъ(4), бл͠гтъ, бгоблг͠тный.

В(5): вл͠ка(5), вл͠чница(5).

---

(1) Погрешно изрезано а, место Л.

(2) ӣкъ место оукъ.

(3) Ово Ч је на табли изврнуто изрезано.

(4) Мислим да је у овој речи, место другога б, требало да дође к.

(5) На табли ова три почетна слова: В, в, в, врло су неразговетно изрезана.

На шестој страни изрезана су слова са титлама, која су означавала бројеве:

р҃, с҃, т҃, ѵ҃, ф҃, х҃, ѱ҃, ѿ҃, ц҃.
҂а҃ ҂ъ҃(¹),҂г҃,҂д҃(²) ҂є҃ ҂ѕ҃ ҂з҃ ҂и҃ ҂ѳ҃ ҂і҃.

По семꙋ же и прочаа разꙋмѣвай.

Па испод ових цифара на истој страни долазе:

Имена Просωдїамъ.

Оѯїа ʹ	**Исо. ''**	**варї ` **
камора ˆ		**краткаа ˘**
ꙁвателцо		**тїтла**
словотїтла		**апострофь ''**
кавыка ˘		**ерокъ '**
ꙁапатаа °		**двоєтоүїє :**
тоүка .		**вопросителнаа ;**
оүдивителнаа !		
вмѣстителнаа ( )		

Упознав се са писменима, слоговима, бројевима и просодијама, овај буквар има још две стране; на њима су мале молитве и поуке. Тако су на страни седмој ове молитве и поуке:

МОЛИТВА КО БГОꙊ.

Молю та үрю гдн мой бже, даждь ми вс неймомъ твое полн ложе. Ты бо творецъ мой кс тебѣ прибѣгаю, во твой рꙋцѣ мене предаваю.

КО БЦѢ.

Дво Марїє мене въ блгодатн(³), пршꙋ тѧ присно иꙁволъ сохранати.

(¹) Мислим да је овде ъ изрезано погрешно на место в.
(²) Ова су три и у бакру овако у групи изрезана.
(³) У бакрорезу место г изрезано је т.

А҆́ГГЛꙊ.

А҆́ггле с҃тый присный мо́й храни́тель, къ любави̑ Б҃жі́ей бꙋ́ди ми оу҆́чи́тель.

СТІ́ХИ̑ ОУЧИТЕ́ЛНЫ.

Ѡ҆ ра́зꙋмѣ.

Кто́ самаго̀ сѧ восхо́щеть позна́ти, то́й да потщи́тсѧ ра́зꙋма и҆ска́ти.

Ѡ҆ бл҃годаренїи

Ско́рѡ кто̀ ѿ сна̀ воста́въ б҃га сла́витъ, д҃шꙋ и҆ тѣ́ло то́й в' жи́зни се́й здра́витъ.

На осмој страни продужују се ове поуке у следећем:

Ѡ҆ пре́лести(1).

Дѣ́ти в' личны красота себе не прелщі́йте, но смерть с̑ꙋ мꙋ́кꙋ ц҃ртво п҃рнѡ помышла́йте(2).

Ѡ҆ неч҃истостѣ.

Ѕлаѧ нечи́стость ка́жда человѣка, ѿе́млеть си́лꙋ и лѣ́тъ его̀ вѣка.

Ѡ҆ добродѣтели.

А҆́ще кто́ славы драго́ и҆ не оу҆тратитъ всю́дꙋ емꙋ та че́стїю за́платит.

Ѡ҆ ра́дости.

Ю҆́ноше любовъ твою̀ и҆мѣ́й къ Б҃гꙋ, во́змеши радость здѣ̀ и҆ в' и҆́нѣ мно́гꙋ.

Ѡ҆ красотѣ̀ тѣ́ла.

А҆́ще ли комꙋ не даеть лѣпоты̀ приро́да, то́й да исполни̑ смы́сло̀ гдѣ̀ в' тво́й несвобо́да.

---

(1) У бакрорезу погрешком резачевом стоји место пре́лести пре́лести.
(2) Ја мислим да је овде титла изостала.

Оу҆вѣщанїе всакомꙋ лицꙋ̀.

Ю҆́ни и҆ ста́рї семꙋ̀ вси внемлите, въ б҃жїю любовь оумъ ср҃це прострите.

Испод овога, долази још завршетак у једном малом подвигу, који гласи:

Прест҃ала тр҃це спсѝ раба̀ твоегѡ (па ситнијим и таним словима) **Ї҆ѡа нá.**

Ниже долази латиницом написано: Christoph Hartwig, без сумње име резача, и на послетку Neu Satz factum, што очито показује и место где је бакрорез рађен.

Може бити да у то доба штампаре у Н. Саду није ни било, али је без сумње бакрорез ту рађен, под надзором самога Рајића, који је тада као професор ту живео, па је после можда на друго које место бакрорез слат да се штампа.

Ове молитвице и поуке, које сам овде све исписао, тражио сам у горе наведеним расправама г. Новаковића, нарочито у првој, где оваких поука и молитава доста има, но сличних овима не могох наћи ни једне; други буквара — старији од овог — нисам имао, да би могао сравнити, те да видим, да ли су оваке од куд преписане. — Мислим да је ове сам Рајић саставио, и наменио их за учење на памет.

Описавши овако у детаљима, не изоставивши ни једне цртице, текст, који је на табли урезан; сад ћу да опишем другу страну табле, и тако исто верно да изнесем све, што сам на њој нашао.

Друга страна табле подељена је на четири дела, на сваком делу има по једна слика српских светаца; а свака је та слика дугачка 16·5 а широка 14 сантиметара.

Тако, у горњој половини табле, налазе се две слике; на десној је страни **С҃тыи Їωаннъ Деспотъ Сербскїи**. Овај је надпис више оквира слике, а тако и у свију који ће се ниже поменути. — Деспот је представљен у епископској одежди, са круном на глави, а око круне је круг. Представљен је да стоји у храму у олтару; у десној руци држи крст са два попречна крака; а с леве стране од њега, стоји астал, а на њему кугла са крстом горе, што представља земљу, а до ње јеванђеље и на њега је св. Јован метуо своју леву руку. Испод слике је у две строфе, њему похвална песма:

Їωанне славнω,
Ѹкрасивса явнω.
Деспота та млада,
Небеснагω града.

Нетлѣнїа славою,
И съ сродники твоими,
Егда вышнїи восхотѣ
Преславнω сподобити.

На горњој половини табле, с леве стране, насликан је: **Пр҃пбныи Сѷмеωнъ мѵротоучивыи бывшїи краль Серб҃кїи**. Он је представљен да стоји пред манастиром, на сву прилику у Св. Гори, јер се око њега види више манастира и манастирских зграда; више њега виде се облаци, а на главу му падају сунчани зраци; с једне и друге стране око њега виде се људи, од којих, неки иду к њему, неки носе на рамену — по двојица — корпу, као с грожђем. Немања је насликан гологлав са дугачком седом косом и брадом, око главе има круг, огрнут је царским плаштом, кога крајеви додирују земљу; десну је руку метуо на прси и у њој држи бројанице, које на дну имају два крста — један испод другог; а у левој, коју је низа се спустио, држи увијену на врху артију, на чијем одвијеном делу стоји написано: „**Прїидите ч҃ада послушате мене, страху Г҃дню научу васъ**“. Код десне му ноге стоји бачепа

круна са шпицевима горе — сигурно владалачка, а код леве стоји кугла са крстом горе. Испод њега су ови стихови:

Сѷмеѡнъ Немана,	**Авраама древнагѡ,**
Показаса Бана.	**Житїю (¹) подражаа,**
По смерти тоуащи,	**Естества кромѣ мѵро,**
Тѣлетѣ мастащи.	**И ѡбилнѡ всѣхъ вѣрнихъ.**

На доњој половини табле, с десне стране представљена је:

Прпвнаа мти Ангелина, Деспотица Сербскаа. Она стоји у храму, огрнута је плаштом; у левој руци држи полуотворену књигу, у којој је међу листове метла кажипрст, а у десној држи бројанице; главу је повезала као калуђерица, а око главе има круг. Испод слике су ови стихови:

Ангелино славна	**Преподобна ты мти,**
Видѣвши прехвлага	**Отроуата с' сѫпрѫгомъ,**
Йхъ смерть преподобнѫ,	**Любезнѡ прославивши**
Быти сими роднѫ	**Ѩвившися й сама.**

У почетку сам казао, да ову бакарну таблу сматрају, у кући где је као највећу светињу, а друкчије је и не зову него **иконом**; па пошто као таква о дувару у соби виси, кад год почади, домаћица је изнесе и песком риба, услед чега је ова страна, на којој су слике, знатно оштећена, а највише је истрвена ова слика коју сад описах, тако да се на њој бројанице једва, и то при дну познају, а и стихове испод ње једва сам прочитао.

На левој је страни насликан: „**Стын кнѧзь Лазарь самодержецъ Сербскїй**“. Стар са дугачком белом

(¹) У бакрорезу је почетно слово изрезано овако као што сам и ја исписао, но нема сумње да је ту требало да дође **Ж**.

брадом и косом, стоји; на десној руци, која је опружена, држи одсечену главу св. Јована, а у левој крст са гранчицом. Он је гологлав, а око главе има круг; у одежди, а огрнут царским портиром. Десно од њега на столу положен је мач а на њему круна. Ово се последње једва види, јер је слика знатно оштећена. На левој страни више њега насликан је Христос са крстом око главе а скраћеним именом Ис. Хс., и од њега ка Лазару иду зраци у којима су изрезане ове речи: **вѣ́мъ твоѧ дѣла й трꙋдй, ꙁа йма моѐ трꙋдѝлсѧ есѝ́.** Испод слике су ови стихови:

Се́рбли торжествꙋ́ютъ,
Свѣ́тлѡ ликовствꙋ́ютъ
Тѣ́ломъ почива́етъ,
Й всѣ́хъ прославла́етъ.

Іꙋ́нїа мѣ́сѧца,
Ѐгдà в҃ па́матъ Ла́ꙁара,
Нетлѣ́ннымъ бо й, нꙑ́нѣ,
О̑нъ пра́ведный Ла́ꙁаръ Ѐтъ.

Ето, то је све што је на овој бакарној табли, са обадве њене стране, урезано. Ја сам исписао све, не изоставивши ни једне запете; смем рећи, да сам преписао потпуно верно. Ма колико да сам настао да таблу добијем и у штампарији макар два егземплара одштампам, нисам успео, јер ми је више не хтедоше дати.

На послетку још ћу да кажем, да мислим, да оваких табли за овај буквар више није ни било; јер на првој страни где је текст, исписана су сва писмена и године од два и три слова, бројеви и прозодије, па даље мање молитве и поуке, а на завршетку име резача и место радње.

Можда је ово био буквар за најнужнију потребу. Премда је тешко веровати, да би Рајић, букварe, са овако малим садржајем написао.

С друге стране, где су изрезане слике наших светаца, гледећи по њиховој знатној величини од страна текста, може

се посигурно рећи, да оне уз овај буквар нису прилагане, него су свака за се одштампаване и продаване.

Како са̂м буквар, тако и сви надписи и стихови испод слика, све је исписано црквеним словима.

Не само у Новаковића библиографији, него нигде нисам могао наћи ни дознати, да је Јован Рајић, ма какав буквар написао; а овај нам споменик то доказује.

Историја овога бакрореза доста је тамна. Ја сам га нашао у кући трговца Крстића, на питање од куда њему, одговори ми његова ташта: да је она ту икону застала код њене свекрве кад је се удала; а вели да од тога доба има тридесет година; више ми ништа није знала казати.

На Благовести 1884 г.
Београд.

Рад. П. Јовановић.

БИБЛИОГРАФИЈСКИ ОПИС ЈЕДНОГ ЗБОРНИКА.

од

Љ. Стојановића

Прегледао сам рукопис што је српском ученом друштву послао г. Милојевић. Он је исти из кога је пре двадесет и више година Верковић исписао за Народну Библиотеку онај родослов, што сам га ја издао у Starinama XIII и назвао студенички, по месту постанка.

И ако ми је овај рукопис, због позног постања свог улевао мало наде да ћу у њему што ново наћи, опет сам га до краја пажљиво прочитао, и поредио оно што у њему има, а већ је издано, не би ли каквих знатнијих варијаната опазио, па ни тога готово нема.

У 59 добро очуваних листа велике осмине у тврдим дрвеним корицама ево шта има:

На 1 л. *α*, израђен је венац од грбова српских земаља, а у средини је поменик владалачки. Грбови су прецртани из Жефаровићеве Стематографије.

На 1 л. *β*, молитва светој Богородици да „помилује“ императрицу Јелисавету Петровну и кнеза Петра Тодоровића, кнегињу Екатарину Алексијевну, „државног цара нашег Франциска првог“, патријарха, архијепископа и т. д.

На л. 2 *α*, поменик архијепископа и патријараха.

Л. 2 *β*, празан.

На л. 3α—11α. Живот Стефана Немање од св. Саве, — текст исти који је издао Шафарик у својим Památkama, са овим одступањима:

Код Шафарика (I издање) стр. 4 врста 8 речи: **и тобою наоучени быхωмь**, нема у нашем рукопису.

Стр. 4, вр. 15, **и любимаго**, нема код нас.

Стр. 4, вр. 26, после речи: **ѩко тамо** има још: **возεмѣеть сѩ, блажени кротци здѣ, ѩко тамо.**

Стр. 9, вр. 19, место: **·ꙁ·**, код нас **·ꙁі·**

Стр. 10, вр. 34, место: **·и·**, код нас: **·иі·**

Стр. 11, вр. 4, место: **·ꙁ·-го дьне**, код нас: **·ꙁ·-го на ·і· дьне.**

Стр. 11, вр. 7, место: **·ві·**, код нас: **·кв·**

Стр. 11, вр. 20, место: **·ві·** код нас: **·кв·**

Стр. 12, вр. 12, пред речју: **оучиоувшимь** стоји још: **прослоутіємь.**

Стр. 12, вр. 24, после речи: **прьво Грьци**, стоји још: **по томь Иверіє, таже Росси, по Россѣхь же Бльгари** (ово је исправљено у II издању, по исправци Вукомановићевој у Гласнику).

Стр. 12, вр. 31, место: **оставивь монастирь**, код нас: **остави вь монастирѣ.**

Стр. 12, вр. 37, место: **·ҁ·**, код нас: **·с·**

Стр. 13, вр. 17, после речи: **и по сьмрьти их**, стоји још: **прославлѣни соуть волю боѥштихь се ѥго сотворити и молитвоу ихь.**

Стр. 14, вр. 13, место: **·пꙁ·**, стоји: **·пѕ·**

Стр. 14, вр. 28, место: **каждє доуша сьмрьтьно**, стоји: **каѩ ждє доуша сьврьсно.**

Л. 11 β, празан.

Л. 12α—48β. **Сказаніє ω житіи преωсвештеннїхъ архієпископωвъ сербскїѩ и поморскїа земли, первого оучителѩ ихъ и настав-**

ника, архиереа Христова кѵръ Саввы, и по немь единцы предержаша престолъ его, и ктоже ихъ какоѡ препроводи житїе свое, или когождо ихъ богоѹгодна дѣанїа быша, имиже Богъ прїатъ а, и кто же ихъ колико лѣтъ жительствова въ чиноу уреди своеа. Благослови отче. Ту су животи архијепископа Арсенија, Саве II-ог, Данила I, Јанићија, Јевстатија I, Никодима, Јевстатија II, Саве III-ег и Никодима исти онакви, као што их је издао Даничић (Животи краљева и архијепископа српских). Живот Данила II није цео, но само до стр. 330 врсте 10 (Даничићева издања). Завршетак му је овакав: **Мнѣ же того ѹчоуждено ѿть Господа ѹбо приимите рѣкша; аште ктѡ слоушаетъ словесе моего и вѣроуетъ комѹ, тои хоштетъ и спасетъ бити. Тако же архїепископъ Даниль слоушаа словесе Христова ѹчаа стада юго ради помиловань . . . .** и ту је прекинуто а половина стране остала чиста.

На л. 49α—51α. **Образникъ светаго Саввы сербскагѡ** који се потпуно слаже са издањем К. Ј. Јиречека у Гласнику 40, само није цео, но глава ·д·. ·є· и ·ѕ., па и овој последњој фали завршетак од: **кроткааго и смѣрна срьдьцемь...** па до краја (Гласник XL, стр. 145 врста 3 оздо). Овде је писање прекинуто у половини врсте и даље више од пола стране остало неисписано.

На л. 51 β, записи шта је ко писао манастиру.

На л. 52α—53β, **проповѣдь на рождество пресветиа дѣвы Богородици.**

На л. 53 β од половине: **Їсториа здѣ во кратцѣ начертана ѡ високославнои и светои їмперїи и монархїи славено-всерѡссїискои є҃ востоко сѣверной.**

Ево те „Историје“:

Боуди же извѣстно ѩко оныих грады и правинци кто присовокоупи подь московскоую протекцию во юдино скуперто державство рѡссїнское. Понеже первый собиратель московскїи Їоаннь Василїевичь великїи и по истинѣ великїи не словомь но дѣломь, ико разсипаное отечество въ раздѣленїе дѣтеи владимировихъ во юдино собра. А паче всѣхъ не оусыпними троудами отець отечества великїи монархъ Петръ первїй, аки адамантъ твердын, кто сего не исповѣетъ не токмо вѣрнїе рѡссїнскїе чада но и окрестные народы дѣла его проповѣдоують. Пертъ, крѣпость наша, которымъ тако отечество оутверждено ѩко гора Сїонъ неподвижится во вѣки; Петръ, слава наша, которыи отъ конецъ до конецъ во всѣхъ оушесѣхъ слышится о преславномь императорѣ которыи превознесеаь Рѡссїю выше кедровъ лївансихъ. Нинѣ же превозносить рѡссїнскїе предѣли преславна їмператрица Єлїсаветъ Петровна, благополоучнимь здравїемъ и непремѣннимь счастїем, за что Господоу сила да боудетъ с нею Богоу слава въ такоую высокоую степень возшедшей. Въ томъ и ми можемъ Бога благодарити да преоумножитъ Богъ дней лѣтъ живота еѧ ѿть кончини мира непоколебимо било, даже до лѣтъ Несторїевихъ.

Начертаса сїе во дни самодержавїѧ еѧ императорскаго величества велицїѧ Господарини, Господарини всерѡссїнскїѧ и побѣдителнїѧ обладателницы проуссїнскїѧ въ лѣто ҂аѱꙁ года вь ст. Стоуденицы Їюнїа ·кг· дна

На л. $54\alpha—59\beta$, **повѣсть ѡ господахь срьбскїхь земль колико кои пожитъ** и т. д. горе поменути родослов штампан у Starinama XIII.

22 јуна 1884 у Београду.

Љуб. Стојановић.

ТРИ ПИСМА

ЦРНОГОРСКОГА ВЛАДИКЕ

ДАНИЛА ПЕТРОВИЋА ЊЕГОША.

Ова три писма владике и господара црногорскога Данила Петровића Његоша нашао сам у једној старој књизи у којој су записане многе грамате, које су даривали руски цареви и царице црногорскоме народу и њиховијем господарима, а такође и многа писма из преписке црногорскијех владика са рускијем господарима и правитељством. Многе из тијех грамата, а такође и писама наштампани су Милутиновићем, Медаковићем и Милаковићем у њиховијем историјама, а нека сам ја наштампао у мојој књижици „Митрополитъ Черногорскій Василіи Петровичъ и его сношеніе съ Россіей“, наштампаној у Петрограду 1882 године. Но тамо се налази још много писама, која још нигђе нијесу штампана. Та писма ја ћу преписати и послати српскоме ученом друштву да их, ако нађе потребним, напечата у своме Гласнику. Књига се ова налази у ризници цетињскога манастира.

Ево тијех писама:

Данилъ Б. М. Митрополитъ Скендерїйскїй и Приморскїй.

Жалостїю и плачемъ и рыданиемъ и скоркїю одржанъ есамъ да тамошнии адии и жалостнии народъ кои се распа и остаде ако овце неимуще пастиря, ими не своехотне но

насилователне изагнани бихомъ Турскою силою юже попуцни господинъ Богъ неговимъ правимъ судомъ грехъ ради нашихъ, того ради споменухсе писати вамъ куръ Їоане пушкару за ону любавъ кою казда имахъ на васъ и свами, и сїе ти пишемъ и приводимъ плачевнїе песникое ме оскорбише. Перво ми печалъ и скорбъ нанесоше неки наши именомъ христїани зовућисе кнезови и болари, кои турскому лащенїю вероваше, и землю и народъ разаврїеше, и Турке у землю уведоше, и сами отъ нихъ найпрви пострадаше, и куће имъ огнемъ сажежени бише, и многїе народи валлемъ отведоше. Друга ме скрбъ постиже отъ неке лажебратїе, кои нїесу светому духу калуђери, него своему телу, и коиби ради да езицы вавеки обладаю, да и они язически ходе и язическа дела творе акоже апостолъ Павелъ глаголетъ: мнози славы ради и сласти ради и богатаства ради и отъ веры заблудише сирючъ отпадоше, и взпохоти несамислениe вападоше, иже поревають ва погибель вечную человекъ; трећа ме скрбъ найвиша опечати тешкие слъзи сирот и вадовицъ плачуще и ридающе, насъ ради такође и мы нихъ ради плачемсе ако коя и утече отъ турске силе неће иматъ оца и утешителя и питателя какосу и досадъ, него се боимъ да ће наступитъ кои вукъ у овчу кожу обучень и расхитиће стадо мое малое оставшее отъ огня и мача турскога; пакомїе жао ядну и жалостну братїю свещеноиноке и иноке и старце и веще кои неће иматъ мира ни покоя отъ некиехъ сарижетахъ домаћїехъ колико нїесу ни досадъ, негое бїо до садъ кодъ нихъ отацъ мира и утешенїя, а садъ се удалїо за неко време отъ нихъ несвоехотно него насилователное отъ турске силе, а еда паки господинъ Богъ и матеръ Божїя допусти тересе паки брзо ка своей братнї и ка своему стаду отъ огня и мача оставшимъ возвратимо, защое и прїедъ било гоненїя и биће га до скончанїя века; а нїе

ово найпрви почетакъ ни паки напоследни доспетакъ, негосе и у прва времена крїяху и апостоли, и паки и патрїарси, апостолъ Петаръ у Симона усмара, а Павалъ у порфиропродавнице; и Їоанъ златоусти трищи заточенъ бысть, треће коначне ва заточенїи и преиде ка господу; Силвестаръ православни папа утече изъ Рима у пустиню и толико време крїяшеса у пещеру, докле отъ Бога посланъ быстъ на Константина болазнъ и приведоше папу и крести и исцели Константина; и не могу све оне прве оце поменути кои пострадаше и изгнани быше ради православне вѣре, неможе се све у ово мало писмо ставитъ него паки скора нѣка спомену коа су била за нашега живота и вашега и у времену отецъ вашихъ и нашихъ: блаженѣйшїи и свят̆ѣйшїи и прави патрїархъ Арсенїе сербскїи у прву минувшу ратъ бечку утече отъ силе турске и остави свой престолъ несвоехотне него отъ страха турскога и мнози епископи и митрополити утекоше и мнози се христїани разсуше и поробише, али се не чинаше оволика руга и поношенїе како се садъ нами и нашимъ народомъ понаша; паки у оно врїеме кадъ е била та земля двацин пуста толико годищахъ стояла, и нїе у ню кокота пояло пакь нїе было онда цара Петра и владике Данила да имъ све понашаю и кривицу на нихъ валаю, него е све оно было за голо пощенѣ принципово, а ово е садъ за пощене Христово име рече Христосъ: небойсе малое мое стадо вамъ же изволи отецъ мой дати царство небесное, и паки се и ви небойте ако сте и щетовали ние ви ту поношенїя, ни срамоте ни грехоте, него е срамота и грехота оному ткое невѣру учинїо и свою браћу издао и разаврїо, тако знади".

На овоме писму стоји потписана ова примједба: „Да се зна како я Їово примихъ сей лист у Будву мѣсеца їанупарїя 16 данъ 1715 године. —

Въ книгү сїю ʓаписано 1797 года июнїа 29 дна въ понеделникъ. —

2-го писмо. „Пишемъ ва кратце Иоанү пүшкарү ү Бүдвү и Ћүрү Ивовү само да ʓнате да смо ʓдраво дошли до Беүа, и стали смо ү Беүъ 24 дни, докле смо нашли и үʓаймали аспри ʓа хараүъ и докле смо иʓваднли пасапоратъ и доста смо трүда и потрошка имали, ʓащое све скүпо и түжно и адно кроʓъ Имперїю неможе бытъ доста на үловека кирїе и естива на данъ по филипъ, а овамо напрїедъ неʓнамо какоће бытъ, него үүсмо дае болїе родила полаүка и московска а идемо да видимо, ако намъ господни Богъ поспеши, поидосмо данасъ иʓъ Беүа преко мажарске ү Полаүкү какоћемо ү Кїево түе ʓдрако доша Максимъ и Дамъанъ и Ранүъ Кревүнъ, и Максимъ е и Дамъанъ проша үнүтра и нощъ прїе илинадневи, а Ранүъ е остао ү Кїево тако намъ каʓива еданъ дүбровүанинъ кои е доша иʓъ Москве съ владикомъ Нектарїемъ, и владика е ү Крүшедо поша ү Фрүшкү и носи милостинїе, али се не ʓна оћели саде тамо како се үүе та мүтна и гвера тамо. Такоми каʓива ови үловекъ: и паки акоћеш и ако тие мило үүти кое новине имамоти доста що ѿща писатъ. Проће кралъ ʓвецки доисто криюћи самъ трећи кроʓъ Беү, и никто ние ʓнао ү Беүъ до самога ћесара, а ћесарү се каʓало и пропүстнога поноћи и прошле доисто такосе окденъ каже, и пакимъ каʓа маїоръ Їово дае доша велики елүиа([1]) Петаръ и Шареметова сина доиио мрътва ү Киево, раʓболио се на пүтъ идүћи иʓъ Цариграда и үмръо на пүтъ, и сви сү Москвали дошли иʓъ Цариграда дома ү Москвү, и садъ ү Цариградъ елүие Московскога нїе, а веће се неʓна що хоће бити: нетко вели миръ е нетко говори ратъ е, а неʓна се ү што ища, него ʓнамо да смо ми са свакє

([1]) Елүїа — посланик.

рати пострадали, а саде навише; а веће незнамо оћели царъ кою милостиню дароватъ нами и нашимъ народомъ. Не ѹсмо овденъ ѹ Беѹъ дае бно царъ посла 4000 цекинъ ѹ помоћъ свои земли да се помиримо за неко време съ Тѹрцима, и книгѹ царскѹ лепѹ ѹтешителнѹ посла пакъ е Ранѹъ Искѹпъ и карета скрио и книгѹ и аспре и насъ све стопили како самъ видишъ тако знаи; и пиши ми ѹесто и поздрави адне и жалосне наше калѹђере и Христїане. Дако господинъ Богъ допѹсти терсе пакн брзо видимо наше стране. Декембра 13, 1714 године. Данас пођосмо изъ Беѹа.

3-ће писмо: „Даниилъ Божїею Милостїю Митрополитъ Скандарїе.

Пишемъ само ѹ двїе рїеѹи нашемѹ драгомѹ и любезномѹ по Дѹхѹ сватомѹ ѹедѹ Їоанѹ пѹшкарѹ о господѣ Бозѣ радоватисе. По сихъ како ми дођоше многе твое книге и радили смо да ви свакѹ одпишемо, али нїесмо имали що добро, защо кадъ смо дошли с пѹта све смо нашли смѹћено отъ ѹзлиѹашне ноке господе кои бѣхѹ смѹтили свѹ Краинѹ и свадили и поклали хрїстиане, а Тѹрцима нїеднога зла не ѹѹинили. А пощо ми дођосмо съ пѹта саединисмо нещо мало христїана и сретосмо и затекосмо пашѹ ѹ Црмницѹ и обећасмо мое аспре и медале дага жива ѹватимо и дага пошлемо ѹ Млетцїехъ и неки мѹ е ђаво каза и шпїа теръ ѹтеѹе преко Сѹтормана са своимъ воинскомъ. И то ни би ѹ Петакъ кадъ побѣже, а ми кїећасмо да мѹ ѹдаримо ѹ Понеделникъ, и ово ни све би смећа съ много господе кои се съ неправдом тамо направлаю, а нами овамо ниџа незафалюю, него може битъ да сѹ мѹ и они рекли да бѣжи да се не брои пощенѣ наше и све наше браће и волакахъ. Такка тїе овамо мѹтна и лѹкавство а тамо се дрѹгоаѹїе пише и свакн

себе направла; истинути а пишемъ како да ми прїе недоЂосмо све се ово хоЋаше измеЂу себе поклатъ, а и такое мало прїе моега доходка много зла и покола било колюЋи христїанинъ христїанина, а Турци стои с миром и сминесе христїанскому злу и поколю; а ето и тамо иду некизи послани, а некизи с лажом да помагаю друге направлатъ и на себе що вадитъ, зато препиши ову книгу и понесие у сенатъ да не смїе нитко ниша себе проситъ нако за сиромашъ и за сву землю опще, защо овамо нимаю друге главе кои могу с помоцию Божїомъ много нешо учинитъ, и толико ти пишемъ и авизавамъ да си за ово усталацъ шнима да ти що не лукаве и одъ нашїехъ и одъ господе, зашое овамо велика мутна и ратъ на црькву и на законъ, а незнамо заповїедаюли ово господа млетаука, али тко од себе учини. Радите да се црква у Будву огради и свака да с миромъ пое како и у Ћесара, и поклони се одъ мое стране преузвишеноме господину Николо Ерици и преузвишеному господину Марину Мулину, само нека знаду да смо живи. Тако знай.

1717 года генвара 10.
У Цетиню у хитоцш на зборъ".

Цетиње 14 јануара 1883 год.

Марко Драговић
СЕКРЕТАР КЊ. ЦР. МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

ЧИНЬ ВРАТОТВОРЕНИЮ.

У нашим средовековним Србуљама налазимо „чинь братотворению". У животу нашега народа и са̀да постоји побратимство. Побратимство и дандањи постоји у свој својој потпуној снази, у свима српским племенима од Солуна до Истрије, и од Јадрије до преко Дунава и Саве, свуда где се српски говори. Поред овога, оно постоји међу Власима и Арбанасима. Побратимство постоји код племена: Бандоваца Пулака, Дрзниаца, Марвака, Сирака, Пијанаца, Брсјака, Копановаца, Павана, Мијака, Красниħа, Белопавлиħа и т. д. Миридита, Хота и т. д.

За објашњење постанка побратимства само ово напоменуħу:

Побратимства нема ни код једног словенског племена или народа, изван јужно-словенских српских племена Трако-Илирскога полуострва. Овај факт јасно тврди, да су побратимство изазвале прилике сеобе и настањења (српских племена) на територије источне империје, — и они односи у којима се обрела српска племена како једно према другоме, тако и освајача према освојеним Бесима, Арбанасима и Грцима, јужно-словенска или српска племена нашла су на земљишту византијске империје романизиране Траке, Бессе (Вессе) и Арбанасе. На томе земљишту и јавља се побратимство. Кад би био узрок постанка побратимства племенски живот словенски: онда би се оно пројавило и код осталих словенских племена.

Истина, у доцније време, јавља се побратимство и посестримство и међу лицима словенске или српске крви и порекла; али је то доцнији појав, а првобитно побратимство јавља се између лица од разних раса. За доказ овога тврђења ја ћу навести једно место из књиге византијскога бољара XI в.(¹), који нападајући на Влахе, између осталога, саветује свога сина, да им не верује, па за њих, вели: „(Власи) праве побратимства и кумства“.... „Они су пређе живели у суседству р. Дунава и Саве, где сада (XI в.) живе Срби“ и т. д. Јасно је, да су се Власи „братимили“ с Грцима, па овај Грк и грчки бољар, саветује свога сина, да се не братими с Власима. Кад се дакле Власи братимили с Грцима, они су се братимили и са Србима.

Ова је сведочба из XI века. Српска племена почела се насељавати на трачко-илирском полуострву од 548 године, а може бити још и пре, па су Власи могли од завојевача и примити обичај побратимства.

Поред овога, ми знамо, да су се сви Богумили називали браћом т. ј. један другоме говорили: брате! Знамо, да се тај обичај очувао у нашем народу и до сада, па да није то побратимство постало међу нашим праоцима онда, кад се они кренули, да освајају земље византијске империје, идући „братствима“ и ратујући „братствима“ па се избратимила „братства“ с „братствима“ у борби с туђинцима?

Ја не тврдим ни једно ни друго, него само стављам питање. Што се тиче „кумства“, оно се није могло појавити у нашем народу пре крштења. Обичај „шишање“ може бити, да је остатак пре хришћанског давања деци имена. У сваком случају сва ова три обичаја: Побратимство, кумство и шишање, стоје у тесној вези једно с другим или једно поред другога, и вршила су, а и сада

(¹) Жур. Мин. Нар. Просв. 1881 г. мес. јул. стр. 148.

врше веома велику улогу у друштвеном животу нашега рода и племена. С тога и заслужују да се испитају и објасне. То се може постићи само тако, ако будемо сав материјал, који нам дође до руку, штампали па ће се тек доцније ови обичаји и моћи објаснити.

Колико сам могао прибрати материјала и износим га на јавност.

У врсту материјала спада:

1) **Чинь братотворениѥ.**

2) Црквено забрањивање побратимства. И

3) Доказивање да је братимљење установио сам господ Исус Христос.

1.

У Народној библиотеци под № 10, у зборнику, писаном најдаље у XVII веку, има „**чинь братотворению**“.

У библиотеци срп. уч. друштва под № 52, има неколико листова, из некаквог зборника, и на истим листовима исписан „**чинь братотворѣнїю**“. У обе ове књиге, оба ова чина, јесу преписи из старијих спискова. Преписивачи су били веома тавни људи, па су преписи небрежно преписани. Има пуно ондашњих граматичких погрешака чак има и бесмислица. Упоређивањем може се васпоставити прави текст. Није ни најмање чудно што су преписи рђави, јер је црква забрањивала „побратимство“, па научени људи несу се тиме ни бавили, него су то радили прости и малоуки свештеници. Оба списа српске су редакције. Међу њима има разлике: онај под бројем 10 нешто је потпунији и већи, а онај под бројем 52 — краћи је. У самом упућивању како треба вршити тај „чин“ има приличних разлика. Језик није једнак и постоје велике разлике, које кад би се додавале и уметале, изашло би готово онолико текста, колико би га изашло кад би оба преписа била напечатана онако, како су.

За то и предлажем, да се оба текста печатају, јер и иначе несу дугачка.

Текст бр. 52:

Чинъ братотворенїю, прїидоут хотѣще братимити се и поставитъ ихъ прѣдъ свтими дврьми. И поставитъ старейшаго ѡдѣснюю и дасть имъ по свѣщꙋ. И положетъ дѣснїе рꙋкꙑ на стоіе еѵгліе. И вь лѣвои дасть имъ крьсть. И начнеть ѕщенникь. Стй Боже. Поп ѡче наш тропар дню. И стомꙋ Їѡанꙋ златооустомꙋ. Тогда же: миром господꙋ помолим'.

О сьвишнием мирѣ и ѡ спасени дꙋшь наших господꙋ пом...

О мирѣ в'сего мира гꙋ пом..

О архїепископие нашемь гꙋ пом.

О сьвакꙋ'пляющих се въ любовь нелицѣмерноую гꙋ помолим се.

О рабѣ божїимъ симъ и мер гꙋ пом.

О даровати има цѣломоудрїе и любовъ нелицѣмерни гꙋ пом.

О дарѣхь прѣждесвещеных и чьстныим тѣле и крьвии господа Бога нашего Ісꙋса Христа, гꙋ помолим се.

Ꙗко да причестити се има нескврьно и саблюсти братьство независно, гꙋ пом.

Ꙗко даровати има всакого прошенїа иже кь спасенїю, гꙋ пом.

О избавити се има ѿ всакоіе скрьбѣ господꙋ...

Заствпи спаси помилꙋи и сьхрани их.

Ꙗко подобаеть ти и всака слава.

Тогда молитвꙋ ·а· сїю:

Господи Боже нашъ давы има прошенїа иже кь спасенїю, иже заповѣда стыим своим апостолѡм, да любите дрꙋгь дрꙋга и ѿпꙋщати дрꙋгь дрꙋгоу сьгрѣшенїа, ты вла-

дико жизнодавьче и члов҄ѣколюбїе, сїи рабы твоје вьзлюбльше ѿ теб҄ѣ духѡм вьзлюблѣнными. Пришьдше вь твою црьковѣ стнию блгословенїе твое хотѣще приети. Даждь нима вѣру непостидну и любовь нелицемѣрну, ѩко же даль јеси стнимь своимь оучеником и апостолѡм, мирь свои и стою любовѣ, да је нима вса прошенїа· ѩже кь спасенїю и жизны вѣчнїе. Ты бо јеси Богъ нашъ и теб҄ѣ славу вьзсилаjем ѿцу и сину.

М ·в·

Владико господи вседрьжителю сьтворивы члов҄ѣка по ѡбразоу своему и по подобїю и дав҄ь јему живѡть нетлѣнныи и жиз'нь вѣчную, ѩже избраль јеси стїе свое оучченикы и славнїе своје апосолы Петра и Павла, Филїпа и Варьѳоломеа, брата быти не оузою сьродною, нь вѣрою, и любовїю, любити се друг҄ь друга независно и безьсьблазно все дни живота их҄ь. Сподоблјен стго мученика Сергїа и Вакха брата быти неоузою сьродною, нь вѣрою доуховною и любовїю. Даждь и рабѡм твоим сим҄ъ имерек, любити друг҄ь друга независтно и несьблазно, да боудоут все дны живота их силою стго твоего духа, молитвамы прѣчистїе владичице наше богородице и всех стыих твоих оугождьших҄ь теб҄ѣ ѿ вѣка. Ѩко твоа држава и твое јес царьство и сила и слава ѡца и сина. И прѣмѣнает, имь крьсть вь дѣсную руку, а ва лѣву свещїе. Потом прѡкимен глас ·д· Диван Бог҄ь вь стих своих Бог҄ь ӏсраилев҄ь. Стих. вь црьквах благословите Бога. Апль кь Корїнѳѡм.

Братїе вї есте тѣло Христово и оуди ѿ чесы и ѡвѣх оубо положи Бог҄ь кь црькви, прѣвоје апостолы, второје пророкы, третїе оучителе, потом же силы, таже дарованїа исцѣлѣнїем застоуплѣнїем крьмьчествїа, роди езыком, еда вси апостолы, еда вси пророци, еда вси оучителїе, еда вси силы, еда вси дарованїа имуть исцѣленїе. Еда вьси езыки глаголють, еда вси сказоують ревну и теже дарѡванїем

большынм. Еще попрѣоумноженїю пѫть вам показоую. Аще езнки зловѣчьскы глаголю и аггельскы любвѣ же не нмам бых ѩко мѣдъ ѕьвнещи нли кѵ̈мьвалъ ѕвѣцаю; аще нмам пророчаство и вѣдѣти тьннны все и вьсь разоум и аще нмамь всѫ вѣрѫ ѩко горн прѣстаклѩты, любвѣ же нема(м), ничто же юсмъ и аще оухлѣбню вса имѣнїа моа, и аще прѣдамъ тело моне да сьжегоут ме, любвѣ же не нмам, никаа полза мн юс. Любы трьпить, блжит, любы не завить, любы не ѡплазоуiет се, не грьдит се, не злоѡбразит се, не нщеть сконх сы, не раздражьiет се ѡ неправдѣ; радоуiет же се ѡ нстние. Вса любить, вса вѣрѫiетъ все оуповаiетъ, вса трьпить любы никоднко же ѿпадает: — Аллилѫиа. Блажень мѫжь боен се Господа. Стих: Пасн їисраилѩ. Вьнмн. Еѵ҃лїе ѿ Їоанна: —

Въ врѣмѣ ѡно, възвѣдѣ Iсѫсь ѡчи свон на небо и рече: ѡ̓че ѩко же ты̏ ме посла вь мирь и азь послах ю вь мирь. И за ных азь свѣщаю се сам, да боудоутъ и ты ѡс҃щеный вь нстинѫ. Не ѡ сих же молю тькмо, нь и ѡ вѣрѫющыих словѣсем их вь мнѣ, да вси еднно соуть, ѩко же ты ѡче вь мнѣ и азъ вь тебѣ, да и тїи вь нас еднино боудоуть, да и мирь вѣрѫ иметъ ѩко ти ме посла. И азь славѫ юже даль еси мнѣ дах нмь, да боудоуть еднно ѩкоже и ми еднно есми; азь вь них и ты вь мнѣ, да бѫдоуть сьвршени вь еднно, и да разоумееть мир ѩко ти ме посла. И сихь вьзлюбиль iеси, ѩко же и мене вьзлюбиль iеси ѡч҃е ст҃їи, юже даль iеси мнѣ хощѫ да идѣже iесьмь азь и тыи боудоутъ с мною, да видѣть славѫ мою, юже даль iеси мнѣ, ѩко вьзлюбиль еси прѣжде сьложенїа мира; ѡч҃е праведнии и мирь тебѣ не позна, азьже те познах, и сїи познаше ѩко ты ме посла и сказахь нмь нме твою и скажѫ да любы еюже iеси вьзлюбилъ вь них боудѣть и азь вь них: — мирь вьсемъ. Главн ваше г҃вы прѣклоним. Тогда м — сїю:

Господи Боже нашь ты юси сьвръшитель любвы нмерек и наставникь и всем спась. Подаждь нам любовь сьврьшенню любити дрьгь дрьга, дажд нам ѡ тебѣ мьдрьствовати юже о Христѣ Ісѕсѣ. Єдинороднаго снна твоего и Бога нашего, сподобы нась самѣмь себѣ прїемати вь любовь, ꙗкоже единородьнъ синъ твои прїетны. Подаждь намь любовїю самемъ себѣ послѕжити и сьврьшити ꙃаконъ Христа твоего сь вьсацѣмъ дрьꙃновѣнїем. Ꙗко твоа дрьжава и твоıе юс цр̑рьство. —

И дасть нмъ цѣловати еѵ̑лїıе. Тогда сами себѣ (?) цѣлѕють. Потом свщенникъ, вьꙃдвигь рѕцѣ и чашѕ сь хлѣбѡм; глаголеть: вьнмѣмъ ст̑а ст̑им. И причещаеть их ѿ просфорѣ. И емь попь старѣго брата и ть и того манишими и соввоԁить их около налога трищи на нıем поставлѣнѕ крьстѕ поюще гласъ ·а̄· —

Господи, Господи, приꙃри сь небесъ и виждь и посѣти виноградъ свои, иже насади испрьва дѣсница твоа: — Блаженъ мѕжь коıен се господа вь ꙃаповѣдѣхь юго. Стих: Пасїи исраилѡ... вьнмы: Стих: Се нинѡ что добро или: — Господи, господи приꙃри. — Поють сь стих юго ·г· Тогда: Слава... Мѕченици твои господи вѣрою оутврьдише се, и надѣждею жиꙃни оукрѣпльше се, любовїю же крьста твоего дѕшевно сьединивше се, вражїю мѕчительство раꙃдрѕшивше и оулѕчише вѣнцѣ сь бѣспаьтиними да молет се ꙃа дѕше наше. — и нинѡ. Богородице помощнице всем молѣщим ти се, тебѣ се надѣемъ и тобою се хвалим и ѡ тебѣ все оуповане наше юс. Моли рождшаго се ис тебѣ ꙃапрени (?) раби своıе. — Ѿпѕстъ.

По рукопису бр. 10:

Чинь братотворенїю.

Положить попь старешего брата роукѕ на ст̑ое еѵ̑лїе. Помньшега таже (или) сестрѕ. Потѡм: бл̑вень б̑ь наш. Тѵї

с҃тое. Прѣс҃та троице. О҃че наш. Ꙗко твоѥ. ⷭ҇ѥ ц҃рь. Тропар храму или д'ню, г҃ла, ·а҃· С҃пи г҃и лю҄ свое. Потом вьꙁметь с҃щенникь с҃ти поꙗ҄ и ѡпасѹеть их ѡколо. И дрьжет братиа с҃ти поꙗ҄ левѣми рѹками.

М ·а҃· г҃ѹ помолим се.

Г҃и б҃е нашь давы нам пр҃шениꙗ иже кь с҃пенїю и ꙁаповѣдави намь любити дрѹгь дрѹга и ѿпѹщаты грехи дрѹгь дрѹгѹ. Ти владико благодавьуе и уⷧ҇колюбуе, сї раби твое, и ме, вьꙁлюбивша д҃хѡно люблениꙗ, прими сїꙗ кь с҃теи цр҃кви твоеї хотсща прїети, даж҄ь надеж вѣрѹ непостидиѹ и любѡвь нелицемерьнѹ, ꙗко дась ѥси с҃тым своим ѹуеником и ап҃лѡмь мирь и любов, їма дарѹи х҃е б҃е наш, и даждь има в'се прошениꙗ ꙗже кь с҃пенїю, живнь вѣуиѹю. И тебѣ славѹ вьꙁьсилаем...

·в҃·

Мв҃. Г҃и б҃е вьседрьжтелю: о҃цѹ и с҃нѹ сьтворивы уⷧ҇ка по ѡбраꙁоу своемѹ и по подобїю и дав' емѹ живѣть веуьни иꙁволен и с҃тне свое и слав'нїе ап҃ли Петра ї Павла, Филипа и Варьѳоломеꙗ брата бити, неꙁаꙁорное братолюбие, ноу верѹ и любѡвию доуховною. Сподобиви и срьпїа и вакьха брата бити. Бл҃ви раби сие, иже. Даждь имь г҃и благодеть и вѣру и любовию, даждь има любити дрѹгь дрѹга, не ꙁавїстию беꙁь сьблаꙁна, да бѹдета вь вьсе д҃ни живота ихь, силою с҃тго д҃ха, м҃лтва ми прѣ҃утїе владиуици наше б҃ци и присно дѣви Марїю и вьсех с҃тых твоих оугождьшим ти ѿ века. Ꙗко твоа дрьжава и твое ѥс ц҃ртво ѻ҃ца и с҃на с҃тго д҃ха иниꙗ и присно и вь вѣки.

Дїакѡн:

Миром г҃ѹ помолим се.

О сьвишин'ем мире....

О с҃пени д҃шь нашихь г҃ѹ помолим се....

О мирѣ вьсего мира...

О блгостоꙗнии сти бжїих црквн и сьвькꙋплюнии вьсе гꙋ помолим се..

О сьвькоплꙗющии се на ѡсщенїє любьви житию гꙋ пом...

О рабе си.. о сьвькꙋплєнїю их гꙋ пом...

Ꙗко да гь бь наш (и ꙋ)савькꙋпит их вь любовь сврьшенꙋю и жизнь неразлꙋчьнꙋю гꙋ пом...

О даровати има целомꙋдрїє и любовь нелыцемерьнꙋю, гꙋ помол...

О даре преждесщеннем чтнаго телесе и крьви га нашего їс ха, ꙗко причестити се има вьськꙋплєнїе и сьблюсти братство независтьно, гꙋ помол.

О даровати има вьсе прошенїа ꙗже кь спасенїю, гꙋ помолим се:

О изкавити се нам ѿ вьсакое скрьби и гнева и ноужды гꙋ помолим се.

Застꙋпи спаси и помилꙋи и сьхрани бе твоею благодатию. Пресѣꙋю чтнꙋю и пребл҃внꙋю.

Тропарь гласъ ·г· Повемь име твое брати.... Стих: воещен се га вьзвеселим се:

Апль кь коринѳѡм стг.....

Братїє, ви есте тело хво и ꙋди ѿ чести. Ѡвих положи бь вь црквн првое апли, вьторое пророки, третие оучителие. Потѡм же сїлї такоже дарованїа исцелюнїємь, застꙋплєнїєм їсрьмителие роди езикь: еда вьси апли; юда вьси пророци; юда вьси сили дарованїа; имоут исцелюнїємь; юда вьси езики глют; юда вьси сказꙋють; ревнꙋите же дарованїєм вольшїим и еще же по преꙋмноженїю поуть вамь сказꙋю. Аще и езикы чльвкьски глаголю и агглыски — любве же не имамь, ничто же есмь, быхь ꙗко мед зьвнещи или кꙋмваль звецаен. Аще имам пророчьство и веде таини вьсе и вьсь разꙋм, аще имам вьсꙋ верꙋ,

ꙗко гори прѣставлꙗти, любьве же не имам, иичто же есьмь. И аще раздамь всеь имениїе свое, и аще прѣдамь тело мое да сьжегѹть ме, люб'вѣ же не имамь ничто же польӡѹем. Люби дльготрпит и блжить, люби не завидить нераздражаєть се, не ищеть своих си и раздыӡаетсѣ, не помни ӡлаа, не грьдит се не ӡлоѡбраӡѹеть се, не радоуєть се о неправде, радѹет се ѡ истине и вьсе трьпить и всемѹ вѣрѹ емлють, ѡ вьсе оуповаеть и вьсе прѣстрадает, люби николи же ѿпадаеть.

Алїлꙋїа

Се ниниа что добро или что красно, нь еже жити брати вькоупе.

Єꙋлїе Їѡа.

Вь време ѡно, вьӡьвѣде Іс҇ь оуи свои на оученикы свое и рече: ꙗко ты ме посла вь мирь оче, и аӡ посилаю вь мирь, ӡа не аӡь сьвещѹ самь да боудоуть и ти сщ҇еии, вь истинѹ не си мл҇ть тькмо иѹ и ѡ вероующих словѡмь твоим вь ме, да в'си єдино бѹдѹть, ꙗко же и ти єдинь вь ме оче и аӡь вь тебѣ, и ти вь нась, да бѹдѹть єдино да и мирь вѣрꙋ имет, ꙗко ти ме посла, и славѹ еже даль єси мнѣ дах вам, да бѹдѹть єдино, ꙗко же и ми єдино есми. И аӡь вь них и ти вь м'не, и ти да бѹдѹть сьврьшени в' єдино. И раӡѹмеет мирь ꙗко ти ме посла и вьӡлюбиль єси. Оче дал' єси мнѣ хощоу да и деже есмь аӡь и ти бѹдѹть с' мною да видеть славоу мою. Єже даль єси мнѣ и ꙗко вьӡлюбиль єси ѿ сложенїа вьсего мира. Оче, праведни, мирь тебе не поӡна. Аӡь поӡнах и си поӡнаше, ꙗко ти ме посла и скаӡах имь име твое, скаӡах да любеть ꙗко же вьӡлюбыль ме єси, вь них же бѹдеть и аӡь вь ных: —

Тогдаже. Мирь вьсем. Потѡм целѹет их попь.

И братїа сѣ сами себѣ целѹет междѹ собою.

Сщенник: Мирь вьсемь.

Людїе: дхови твоемѹ.

Главн наше г҃ви прѣклоните.

М҃л ·л· тай(но).

Гн҃ б҃е наш ти люб'ви сьврьшителю, благостни наставни и вьсем спасенїе, даждь нам рабѡм твоим любѡв сьврьшенѹ мѹдрьствовати ѡ х҃е ї҃се единороднимь с҃не твоем. И даждь намь слѹжи(ти) тебе и сьврьити ҁакон Христа твоего. И сь вьсем дрьҁновенїем: —

Вьҁглаш: ꙗко подобаеть в'сака слава чьсть и по: —

И сподоби нас владико сь дрьҁновением неѡсѹжденно смети и призиватн тебѣ небеснаго Бога о҃ца. Людие: Ѡче наш: — Ꙗко твое ес ц'р'ство — Сщенник вьҁдвигнеть хлѣбь: вьнимем с҃та с҃тым.

Людїе: единь с҃ть, единь г҃ь ї҃с х҃с вь славѹ б҃ѹ оцѹ аминь. И причестить ихь аще бѹдѹть достоини, аще ли... причести их кїселѣм хлѣбѡм и вином.

Причещенїю. Положит кр҃ на налѡг. И водит их ѡколо крста. Покланꙗета се ·г.

Сщенник сьними поюще: г҃и г҃и призри сь небьсь и вождь и посети виноград свои, иже сьврьши и насади исьпрьва десница твоꙗ господи. ·Г· глас. ·ҁ· слава тебѣ х҃е б҃е апостолѡм похвала и мѹченикѡм веселїе их же проповѣда троицѹ единосѹщнѹю. С҃ты мѹченици иже добре подвигь скончавьше и венци небеснїе вѣнчаше се, молите господа да спасеть доуше наше: —

С҃таа рьвночьстнаа похвало прѣс҃тла дѣво молитва ми си пророкь и мѹченик с҃тителїе а҃пли, сь б҃цею молите се спасти се доушам нашим.

Стих: Блажени вьси боещеи се Бога.

Стих: Се нинѣ что добро или что красно, нь еже жити брати вькѹпѣ.

·г·

Тропарь. Єктеніє; помилѹи нас Боже, по велицеи милости твоеи, господи оуслиши ни и помилѹи. Господи помилѹи ·г·

Єще молим се ѡ рабех сих, иже, ѡ животѹ, ѡ здравии(и), о спасении ѿпѹщеніє грѣхѡм, и ѡ̑ еже сьблюсти братство не зазорно, бесьблазни. Рьцем вси: Господи помилоѹи ·л҃· и проча, и ѿпѹс. —

2.

Православна црква није припознавала „чин братотворенија“. Мој поштовани побратим г. Атанасије Васиљевић Васиљев преписао је за ме у бечкој Hofbibliothek-и из зборника №№ 104 и 113 (XVI и XVII века) канонична правила, међу којима има правило, забрањивања побратимства. Текст је узет из № 113, а у загради опет разлике из № 104. № (113): „**оть иныхь правиль сьбрано номоканонь**“, на стр. 76: „**О побратим'стве. Аще кто сътворить побратим'ство (побратит се) съ Тоурчиномь или съ христїанином и побесет се и пїють крьв едни оть дроугаго (дроугога) ꙗкоже видимь и нынѣ творѣщихь таковихъ (видимь творещее такови) запрѣтет'се (запрѣтит'се) лѣть** 5 **оть причестїа** (у № 104 нема) **и поклонь по** 150 **(по** 150 **великыхь). И побратим'ство запрѣщали (завѣщан) да не творе́ть человѣци зание вси христїани (хр-не) по Христоу братїа соуть и вь степени не чатет'се (не четоут се) и не вьзбранꙗют се съвькоуплꙗти се междоу собою, за не свещенна правила глаголють: побратим'ство ничтоже ѥсть**“. Тако се старала црква да искорени овај лепи српски обичај, јер је чин побратимства писао Србин, како тврди сами језик оригинала.

3.

У академичкој библиотеци загребачкој, зборник (XVIII века) № 405, свега 101 лист. На листовима 22—24, доста изварено, налази се белешка: „**Слово како сътвори Господь побратимство**“ (¹). Онда иде ово:

— „**Вь нека времена беше царь именемь Єлевкие** (читај: Селевкие) **и любляше реч Христовоу. И слишаше и велико желлаше Христа седеше** (sic! искварено). **Селевкиинь царь вь єдинь дьнь** (у тексту **д҃нь**) **вьлеже на одарь свои и виде птицу велику и чудну летающу посреде** (посрⷣѣ) **полате свое и подиви се ною** (ваљда њом). **И птица полетевь и удари крила** (sic) **своима и усипа прахь вь ѡчи его и ослепе Селевкина цара. Жена его беше прокажена, синь его Провь имеше женоу имоущи весь вь себе. И призва Селевкие кь себе сина своего Прова и рече ємоу: поиди вь землю доню и не поведи никога отъ града сего, да не узмають о слепоти моеи, да много цара не поставеть вь место мене, и сьбери ми данакь да скровно наше намь наше** (sic, bis) **будеть на последакь. Син же его не помни никога оть града того и отиде веле жалостань, и не** (мним „**и не**“) **раби помни себѣ, и сабраше данакь веле жалостань: ако имь и мало даваху, они примаше. И виде Господь велику жалость срдца єго и сътвори се Господь како рабь; приде кь Прову и рече емоу: оть коіе земле єси? Господь рече: оть горние стране єсамь. Провь рече: како ти є** (тачка је знак умекшавања) **име? Господь рече: Маноуль єсть име моє. Провь рече: кою работоу оумиєши? Господ рече: книжевань єсамь. Ѩко желѣше Провь оть кинзи** (може бити ѡ книзи) **и вьзрадова се и рече: боуди сь мною. Господь вьпроси Прова: кое дело делаєши овдие? Провь рече: єдань рабь єсамь Селевкина цара**

(¹) И овај испис послао ми споменути мој побратим г. А. В. Васиљев.

и посла ме есть, дажакь да саберу, а народь не да мене; а рꙋчено ми есть скоро да придꙋ. Манонль рече: и ти саберꙋ. И пришадь Манонль вь градь и въꙁва глаголе: людие, давайте Богоу божия, а кесарꙋ кесарева. Народь слишавь приношахꙋ множаство сребра и ꙁлата. И Провь виде и почꙋди се и рече: од куда се ми приде? Аꙁа же (а евфон.) вь мноꙁиехь градовех не могохь толико скꙋпити и ти ми (у рукопису „т'ми“ — погрешно) овде принесе що и хоћꙋ. И рече Провь ка Христоу; сатвороу творꙋ (погрешно — гоствореmь) с тобомь любовь. Рече Господ: какоуꙋ любовь хоћешь сьтворити? Провь рече: будимо како 2 брата. Господь рече: буди тако, и да любишь мене како самь себе. Провь рече: да ꙁапишемо како братия есмо. Господь вьꙁамь хартию и рукою своею ꙁаписа брастко (опет нема т), крсно (т. ј. крсно) и некероуе боле, него брата роћенаго. Провь рече: довольно намь есть ꙁлата, поидимо вь ꙁемлю нашꙋ, и придоше ка реци Тисе (карецитисе). Рече Господь Провꙋ: брате, да вьнидемо вь водꙋ да се окупамо; тогда видеши ангели, како рече Господь Провꙋ брате. И вьниде Господь вь водоу и оухвати рибꙋ и рече: Прове, ꙁнаш ли що есть риба сия? Провь рече: не вемь, брате. Господь рече: оуи рибе сие есть оть слепоте, мехирь от прокаꙁи, жлоуть есть оть нечистога дꙋха. Провь вьꙁе рибꙋ, раꙁꙋме бо яко отець (отць) слеп, мати прокажена, жена нимꙋщи весь. И преда (прда) Господь Провоу сьбрания, и вьꙁамь Провь и вьниде ка родителемь своимь; — Селевкие ꙁатворень беше вь полате, да нико неꙁна о слепоти негови. И пришадь Провь, раствори оуи оу води и помаꙁа оуи отьцꙋ своемоу исцеле; мехирьромь помаꙁа матерь свою исцеле, жꙋчию помаꙁа женꙋ свою исцеле ю. Виде (у тексту „иве“ ако није „дикe“) тои царь и почꙋди се и рече: синоу мои Прове, откꙋде тои бе? Провь исповиде своу истинноу. Се-

левкие рече: синоу мои Прове, приведи ме его сему (= семо?) и тои ѥсть Христось, его же азь желех видети Господа надалече стоеща; и тои час Господь невидань бисть. Селевкие растрзавь ризи своѥ глаголе: слава тебѣ, Владыко, ѥко иниеси менѣ оставио да (до?) погневали; и вьзрѣше на молитвоу роукописание любляше плаче се глаголаше сластаѥ (?) рїечи его: слава тебѣ Господи, ѥко се саучиталь ѥси сь рабомь своимь Провомь" (1).

Као узрок забрањивања побратимства наводи се а) братимљење с „**Тоурчиномь**", а тек на другом месту ставља се узроком забрањивања побратимства то, што „**пїють крьвь единь оть дроугаго**", међутим је овај други узрок куд и камо претходио братимљењу с „Т у р ч и н о м". Па и братство" по Христу тако исто млађе је од „пијења крви", јер је „братимљење и пијење крви" претходило и хришћанству међу нашим племенима. Кумство је дошло с хришћанством, а „братимљење и шишање" било је код наших предака п р е кумства. Онако исто, као што је случајно уметуто, у песму о зидању Скадра, име Вукашина и његове браће: тако је исто створен црквом чин „братотворенија" за предхришћански српски обичај „б р а т и м љ е њ а". Ово пиће крви тако је старо, као што је стара „Пљувашка Воданова"; али ипак треба сачекати више материјала, па тек онда приступити решењу овога веома старог и знатног обичаја нашег народа „побратимства".

1884 г,

П. Срећковић.

---

(1) Још ћу напоменути, да у Карловачкој патриаршијској библиотеци има рукопис под № 3631 „чинъ братотворенїа".

ДОДАТАК

„ЧИНУ ПОБРАТИМСТВА“

У руском журналу: „Чтенія въ обществѣ любителей духовнаго просвѣщенія“, који излази у Москви, у књизи за месец фебруар године 1883, епископ Порфирије напечатао је чланак под називом: „**Аѳонскіе книжники**“ (стр. 142 до 189), и у овоме чланку (стр. 160—177) навео речи некаквог грчког проповедника из свршетка XVIII века, који вели: „Шта ли ћу рећи и о гнусном богупротивном и на зло измишљеном побратимству? Чујте љубазни, и дивите се безобразлуку и безстраховању пред Богом онога, који је напечатао чин побратимства. Он (који је напечатао) вели: „нека се зна, да је овај чин (побратимства) забрањен црквеним и царским законима; но ми смо наштампали зато, што смо га нашли у многим другим књигама“. Чујеш ли шта говори овај трипут проклети? Он одговара, да је овај чин забрањен и црквеним и царским законима, па ипак не покоравајући се тим законима, печата га. Зар није била надлежна наша црква да излије свој праведни гњев на овога најбезаконијега штампара? Заиста је требало и дрзкост његову казнити и његову књигу осудити и свештеницима строго заповедити, да је не купују“ и т. д. Још важније за расправу о побратимству оно, што епископ Порфирије, по овоме случају, пише на стр. 177. Порфирије вели: „Ја имам треб-

ник *(Ευχολόγιον)* исписан на пергаменту на крају VII или у почетку VIII века. У њему нема молитава о побратимству *(ἀδελφοποιΐα)* па чак није ни поменуто. У првом атонском не црквеном уставу 971 г. (правило 14) „забрањено је светогорским калуђерима ступати у сътадьство или побратимство с мїрꙗнимꙗ. Ако су неки од њих већ то пређе урадили, то отьнюдь да они (калуђери) не ходе у куће њине (мїрꙗна), да не обедају, да не ужинају, да им не иду у гости".

Ову је забрану (од 971 г.) повторио и цар Мануило год. 1406: „Ни један калуђер не сме одлазити из Св. Горе и ступати у сътадьство или у потратимство с мїрꙗнимꙗ. Јер то не приличи калуђерима, који се одрекли и од деце и од отаца и најкраће од свију, који су им блиски по крви. Ако су неки то пређе урадили, онда отьнюдь да не иду у њине куће и да не обедају ш њима нити да ужинају и чак да им не иду у гости и да им не завештавају м'а што као својим насљедницима". „И тако Грцима је било познато побратимство 971 па и 1406 године. Оно је код њих било и доцније, па и са црквеним благословом. За таква побратимства знао је више-споменути проповедник, али их није одобравао, од све прилике с тога, што се Грци у црквама братимили, а у кућама „сватали се" са женама, кћерима, слушкињама (својих) побратима. Још и данас у Цариграду склапају се у част светих тако названи аделфати. Неки нуријаши договоре се у некој цркри да светкују празник свога светога и да оките његову икону, па се зато називљу кумовима или побратимима. Но да ли им се чита у цркви каква молитва, то не знам.

Таква је примедба о побратимству овога чувеног зналца Византијске Историје.

Додајем овде још ово:

1647 г. језуит Гоар, у Паризу, издао грчки требник([1]): *Εὐχολόγιον* sive rituale Græcorum. Ed. opera Jacobi Goar. Lutetiæ Parisiorum MDCXLVII, in fol. Све су молитве печатане на грчком и у преводу на латинском језику, па је напечатан и „чин братотворенија“ на стр. 808—900. Он т. ј. чин братотворенија на грчком језику гласи овако:

Ἀκολουθία εἰς ἀδελφοποΐιαν πνευματικὴν т. ј. чин духовног побратимства. *Ἰστέον ὅτι ταύτην τὴν ἀνακολουθίαν, εἰ καὶ παρὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ βασιλικοῦ νόμου ἐκωλύδη ἐπιτελεῖσθαι, ἀλλ' ἡμεῖς ἐτυπώσαμεν καθὼς καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς βιβλίοις εὑρήκαμεν* т. ј. нека се зна да овај чин, и ако га црквени и царски закони забрањују, ми га штампамо онако, како смо га у многим другим књигама нашли.

После ово неколико речи иде текст.

Εὐλογεῖ ὁ ἱερεὺς καὶ ἄρχεται τὸ Τρισάγιον. Παναγία Τριὰς. Πάτερ ἡμῶν. Ὅτι σοῦ ἐστιν. Καὶ μετὰ τοῦτο λέγει ὁ ἱερεὺς Τροπάριον σου. Σῶσον κύριε τοὺς δούλους καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομιαν σου. Οἱ δὲ μέλλοντες δυνάπτεσθαι εις ἀδελφικὴν ἑνώτητα, ἐπιτιθέντες τὰς χεῖρας αὐτῶν ἄνωθεν τοῦ θειόυ εὐαγγελίου, προευτρεπισθέντος τούτου καὶ τεθέντος ἐν τῷ τετραποδίῳ κρατοῦσι δὲ καὶ εἰς χεῖρας αὐτῶν κηρούς ἁπτομένους. Ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει ὡς ἄνωθεν εἴρηται τὸ Σῶσον κύριε τοὺς δούλους σου, καὶ τῆς τυχούσης ἡμερας τό τροπάριον.

Δόξα. Ἀπόστολοι ἅγιοι. Καὶ νῦν. τῇ πρεσβείᾳ κύριε καὶ αὖθις τὴν μεγάλην συναπτήν. Ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης.

([1]) Има 494 страна.

Ὑπὲρ τῆ εἰρήνης.

Ὑπέρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου.

Ὑπέρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Ὑπέρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ τῶν προσελθόντων εὐλογηθῆναι ἐν αὐτῷ καὶ τῆς ἐν Θεῷ αὐτῶν ἀγαπήσεως, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ δωρηθῆναι αὐτοις τῆς ἀποστολικῆς ὁμονοίας τὴν ἐπιγνωσιν, τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπὲρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς πίστιν ἀκαταίσχυντον, ἀγάπην ἀνυπόκριτον τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπέρ τοῦ καταξιωθῆναι αὐτοὺς ἐγκαυχασθαι ἐν τῷ τιμίῳ σταυρῷ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὑπέρ τοῦ ρυσθῆναι αὐτούς τε καὶ ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς καὶ ἀνάγκης.

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον.

Τῆς παναγίας ἀχράντου.

Ἐκφώνησις. Ὅτι πρέπει σοί πᾶσα δόξα.

Τοῦ κυριου δεηθῶμεν.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ πάντα πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν χαρισάμενος καὶ ἐντειλαμενος ἡμῖν ἀγαπᾶν ἀλλήλους καὶ σογχωρεῖν ἀλλήλων τὰ παραπτώματα, αὐτοὺς καὶ νῦν δέσποτα φιλάνθρωπε, τοῦς δούλους σου τούτους τοὺς πνευματικῇ ἀγάπῃ ἑαυτοὺς ἀγαπήσαντας, προσέλθόντας τῶ ναῶ σου τῷ ἁγίω ὑπὸ σου εὐλογηθῆναι, χαρῖσαι αὐτοῖς πίστὶν ἀκαταίσχυντον, ἀγάπην ἀνυπόκριτον, καὶ ὡς ἐδωρήσω τοῖς ἁγίοις σου μαθηταῖς τὴν σὴν εἰρήνην, δώρησαι καὶ τούτοις πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτή κατα καὶ ωὴν τὴν αἰώνῖον. Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλάνθρωπος ἑὸς ὑπάρχεις καὶ σοι τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν, τῷ τατρὶ καί τῷ ὑιῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

Κυριε ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ παντοκράτωρ, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν ὁ ποιήσας τὸν ἄνροπον κατ᾽εικονα σὴν καὶ ὁμοίωσιν, ὁ εὐδοκήδας τοὺς ἁγίουςρου μάρτυρας Σέργιον, καὶ Βάκχον ἀδελφοὺς γενέσθαι, οὐ δεσμουμένους φύσεως δεσμῶ(¹) ἀλλὰ πίστεως τοῦ ἁγίου πνεύματος τύπῳ. Αὐτὸς δέσποτα κατάπεμψον τὸ ἅγιόν σου πνεῦμα ἐπὶ τοὺς δούλους σου τοὺς προσελθοντας ἐν τῷ ναῷ τούτῳ εὐλογηθῆναι χάρισαι αὐτοῖς πίστιν ἀκαταίσχυντον, ἀγάποιν ἀνυπόκριτον ἀμϊσήτους καὶ ἀσκανσαλίστους εἶναι πάσας τας ἡμέρας τῆς ξωῆς αὐτῶν πρεσβείαῖς τῆς ἀχράντου σου μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δόξα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοῦ αἰῶνας.

Εὐτρεπισθέντος δὲ τοῦ τετραποσίου ἐν μέσῳ τοῦ ναοῦ, τίθησὶν ἐπάνω τὸ ἅγίον εὐαγγέλιον καὶ ἀσπάξονται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον καὶ ἀλλήλους. Εἶτα χάλλει ὁ ἱερεύς τῷ συνδεσμῷ τῆς ἀγαπης δυνέδμενοι οἱ ἀπόστολοι τῷ δεσπότοντι τῶν ὅλων ἑαυτοὺς χριστῷ ἀναθέμενοϊ, ὡραίους πόδας ἐξατενίξοντο εὐαγγελϊξόμενοι πᾶσιν εἰρήνην.

Ὁ ιερεύς. Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ θεὸς καὶ τὰ λοιπα" (²).

1). Требник (молитвеник).
2). Побратими (браћи).
3). Требник (молитвеник).
4). Обред побратимства духовног.

(¹) У оригиналу погрешно *θεσμῶ*.

(²) Од свега срца захвалан сам г. Атанасију Васиљевићу Васиљеву за овај навод.

5). Нека је знано да овај обред, и ако га црквенски и царски закони забрањује да се свршава, ми штампамо као што смо и у многим другим књигама нашли.

6). Благосиља свештеник и почиње **трисвјатоје**. Пресвјатаја Тројице. Оче наш. Јако твоје јест царство. За тим свећеник говори тропар: Спаси Господи слуге твоје и благослови достојаније твоје. А они што ће ступити у братско јединство (побратимство) полажући своје руке на божанствено Јеванђелије које стоји положено на налоњи држе у рукама упаљене свеће. Свештеник говори, као што је горе речено: Спаси Господи слуге твоје, . . . и тропар дана.

7). Слава. Апостоли свети.

И всегда. Заступи Господе велико јединство.

Миром Господу помолим сја.

О свишњем мирје.

О мирје.

О свјатјем храмје сем.

О преосвјашчењејшем Архијепископје.

О рабје Божијих приходјашчих благословитисја во својеј и **въ Божіе** љјубви, Господу помолимсја.

О дароватисја им познанија апостолскаго јединенија, Господу помолимсја.

О дароватисја им непостидне вјерје и љубви искренеј, Господу помолимсја.

О сподобитисја им хвалитисја в честњем крестје, Господу помолимсја.

О избавитсја им и нам от всјакија скорби, гњева и нужди.

Заступи спаси помилуј

Пресвјатија, пречистија.

Возглас: Јако тебје подобајет всјакаја слава.

Нови ред. Господу помолимсја.

Господе Боже наш, који си нам све ради спасења дао

и заповиједио да љубимо један другог и да опраштамо грехове један другоме, и сада владико човекољубиви, ове рабе своје, који се духовном љубављу љубе и који су дошли у твој свети храм да их ти благословиш, подари им веру незазорну, љубав нелицемерну, и као што си даровао твојим светим ученицима свој мир, даруј и њима све што је нужно за спасење и живот вечни.

Јако милостив и човекољубец Бог јеси и тебје славу возсилајем оцу, и Сину и свјатому Духу.

8). Господу помолимсја.

9). Господи Боже наш вседржитељу, који си створио небо и земљу и море, који си створио човека по своме образу и подобију, који си благоволео да твоји свети мученици Сергије и Бакон браћа буду, не везане природном везом већ типом вере светога Духа, ти владико пошљи Духа светог на ове своје рабе који су дошли у овај свети храм за благослов; даруј им веру непостидну, љубав нелицемерну, да се неомразе и несаблазне у свима данима живота њиховог. (Нека им је на помоћ) заступништво твоје пречисте матере и свију светитеља. Јако твоје јест царство и сила и слава оца и Сина и свјататго Духа всегда није и присно и во вјеки вјеков.

Поставивши налоњу на средини храма ставља се одозго Јеванђелије и (они) целују свето јеванђелије и (целују се) узајамно. За тим свештеник пева: везом љубави спојени апостоли владици свију Христу себе предадоше чистим ногама ходише проповедајући свима мир.

10). Свештеник. Спаси нас Боже и т. д.

БЕСЕДА

НА ДАН ХИЉАДУГОДИШЊЕ СВЕТКОВИНЕ СЛОВЕНСКИХ АПОСТОЛА СВ. ЋИРИЛА И МЕТОДИЈА.

ГОВОРИО

П. С. СРЕЋКОВИЋ (1).

Поштована браћо и сестре!

Пре хиљаду година, на данашњи дан, преминуо је у Велеграду арх. моравски и панонски, Солуњанин Методије. Морављани су га жалили и оплакали; латински се свештеници радовали и веселили, а остали словенски народи или су то чули или не чули, или несу били покрштени, па за то нису ништа ни знали.

И гле чуда! Тај сарањени архијереј и старац после хиљаду година повео за собом све словенске народе те му се данас служи служба и слави га сав словенски свет од источног океана до р. Њемена и Петрограда; од леденога до Јадранскога мора, од Цариграда и Солуна до Судетских и Рудних планина; славе га: у Чешкој, Моравији, Словачкој, Лужици, Хрватији, Славонији, Срему, Бачкој, Банату, Барањи, у крајинској, Горици, Истрији, Далмацији, Блгарији, у Краљевини Србији и Маћедонији, у Црној Гори, Бо-

(1) Ова је беседа говорена год. 1885, апр. 6. на дан хиљадугодишњице св. Методија, на пијаци, пред великом школом, у 4 сата после подне.

сни, Херцеговини и Великој, Малој, Црвеној и Белој Русији. Преко сто милиуна словенске браће и сестара, данас му се моле у храмовима, веселе се, радују се, узајамно поздрављају се. Преко сто милијуна данас дише једном душом, исказује једне мисли, одушевљава се једном идејом и тежи своме словенском идеалу. Кад је ово овако после хиљаду година, а да какво је било стање стање словенских народа за време Методија т. ј. пре хиљаду година?

I.

„**Вѣдѣти подобаѥть**“ вам браћо и сестре, да су „**Словени ѥдьнь родъ**“. Од насиља „**нашедшихъ**“ на њих народа, разишли се по странама лица земљинога и назвали се разним именима: Мороване. Чехи, Лехи, Слoване, Срби, Хорутане, Кијевљане, Пољане, Радимичи, Вјатичи, Травуњане Хумљане, Хрвате, Смолене, Опољане, Берсите, Бојке, и т. д. и т. д. Арапски писци казују, да се словенски свет делио на многобројне родове и племена, и да је свако племе и сваки род имало свога кнеза или жупана. То исто причајући византински писци додају, да међу словенским племенима влада анархија и атактија; да власт црпи своју снагу из гомиле, да живе у кавзи и омрази, да што данас једни реше сутра други покваре; да су разсејани, па им од тога и дају име Разсијани и т. д. Да та многобројна племена словенска живе на просторији од Волге до балтијског мора и од р. Лаба до Цариграда и јадранског мора; да су многобројни као мравињаци, с чега их називљу мирмидонима. На њих нападају у јужној Русији Печењези, Половци, Волгари и други чергарски народи. На Лабу на њих нападају Немци; у јадранском Приморју на њих нападају Сарацини, Грци и Млечићи, а у Подунављу и Посављу Фруги и Блгара. Она племена брдовитих покрајина трачког полуострова, која имају своје жупане, подчињена су византинском цару и морају под

грчком командом да ратују у Азији противу Сарацима[1], а у Евопи противу свију непријатеља империје. Најпосле да немају своје књиге ни азбуке.

На тој огромној просторији, коју насељавају словенска племена, нигде не видимо самосталну и организирану државу; нигде не видимо склопљену снагу од више племена. Словени живе родовима, племенима изложени напасти са свију страна, а две огромне царевине — западна и источна им прете, да их физички и морално, поплаве, јер је онда владало убеђење како на истоку, тако и на западу, да се само може Бог хвалити и да се могу књиге писати на грчком или на латинском језику (три језична јерес).

На истоку влада језик грчки, а на западу латински. Нови пароди, који су подигли државе на развалинама западне римске царевине усвоје језик латински. Карл Велики краљ франкски подчини сва романска и немачка племена, крунише се у Риму и вазпостави западну римску царевину. Он освоји и сва јужна словенска племена до граница источне римске царевине. Источна граница његове државе постаде му наш Београд, а његови Фрузи даду име Фрушкој гори у Срему. С војском поведе немачко свештенство са латинском књигом и мисом, па огњем и мачем покрсти освојена словенска племена, постави им за свештенике Немце; многа села и општине испоклања манастирима и удари на њих терете, даџије, десетак и друге намете. Ови завојевани и на силу покрштени Словени морали су слушати мису на латинском, а ови опет у византијској царевини, на грчком језику.

Како једни тако и други сматрали су словенска племена као варваре и дивљаке као робове и безбожнике[2].

---

(1) В. Васиљевски, у Летопису књига 129.

(2) Фруги су убијали словенску децу и месом убијених ранили своје псе.

Такво несрећно стање није се могло подносити. Појаве се устанци на све стране. Грозни поступци најпре приморају западне Словене да се избаве.

Мудар, храбар и витешки кнез Растислав у Моравији устане, у више битака порази Немце и године 862 Моравија постане моћна и снажна словенска држава на западу, Растислав ослободи земљу од ига немачког, али није умео ни могао да се ослободи ропства духовног. У Моравији остало латинско свештенство, па је цедило народ економно, а политички радило на издајству земље као агенти римског императора а као свештеници латинскога папе. Моравци несу разумевали јеванђеље нити имали вајде од Христове науке, јер несу разумевали латинског језика.

Како би то било лепо да су они имали своју азбуку, своју књигу, па да су научени њини синови и браћа, да они проповедају Христову веру и науку. „Словенску реч писали су грчким и латинским писменима“. Моравци несу трпили туђинске свештенике, ни њину службу, а свештенство је опет држало да се не може и не сме наука Христова проповедати на словенским језику. Словени су опет имали своју памет, свој матерњи јесик, своје нарави и обичаје, па су хтели и могли слушати веру Христову на своме језику, како је Грци слушали на своме; али несу имали међу собом научених Мораваца, који би им умели изнаћи азбуку, усавршити је и дотерати да постане орган словенског језика. Само словенска азбука и књига кадра је била изагнати из Моравске туђинце; само је рођена књига и наука кадра била приволети некрштене да се крсте; само је свога језика књига и наука кадра освестити словенска племена, подићи их и избавити. Али где је тај научени муж, који би им помогао у невољи?

II.

Надам се, да нема Србина, који зна књигу а да не би знао, да су се српска племена населила — по дозволи цара

Ираклија — у солунској области. Живећи у друштву и непрекидном додиру с Грцима, она се најпре и покрстила. Та су племена имала своју „Глаголицу“; она су прва превела њоме јеванђеље на словенски језик, јер су онда сва словенска племена говорила готово једним језиком. У селу „Постолу„(1) имала су цркву називајући је „божија црква“(2) — како гласи народно предање.

Године 862 били су у свађи римски папа и цариградски патриарх. Како први тако и други употребе сву своју снагу да подчине под своју власт западне и јужне Словене. Кнез моравски Растислав нађе се у највећој невољи. Он се није могао избавити туђинштине, нити уздићи словенштину, него ли тиме, да словенски језик постане књижевним и црквеним језиком. У Моравији су знали о глаголици у области солунској. За то „Растислав кнез моравски **съвѣть сътвори съ кнеѕы своими мораврани** Коцелом панонским и Светоплуком њитранским и пошље посланство византијскоме цару Михаилу говорећи:

„Наш народ одрекао се многобоштва; држи се закона Христовог; али немамо учитеља, који би нам разложио на нашем језику истиниту науку Христову и закон божији, па би се онда на нас угледале и друге словенске земље. Нама су дошли мнозина учитеља — хришћани — из Латина и из Грка, иниз Немаца, на нас уче различно; ми смо Словени проста чеда, и немамо који би нас упутио на истину и смисао протумачио. Пошљи ни такве мужеве, који би ни исправили сваку правду. Царе! пошљи ни епискупа и учитеља“. Тим начином смисли да се избави латинског језика. Цар(1) искупи државни збор. Једногласно нађу, да су у стању тај позив из-

(1) Апостолу.

(2) Алахклиси.

(1) Михаило III.

вршити само два брата Солуњанина: Константин философ и његов брат Методије.

Тко су били ова два брата? Они су били „рода отъ обоюдоу ... велми добра и цестна, ѕнаема первѣе богомь, царемь и всею солоуньскою странoю“. И Грци любаще ихъ изъ дѣтьска“. Из овога јасно излази, да су они били Словени. У Цариграду је царовао дете цар Михаило III. Да би цар имао другара, Лавов рођак Теоктист и два прва званичника царства, — Словени Варда и Василије узму млађег брата Константина у двор. Њега су учили најученији професори царевине, чувени Грци — Фотије, Лав и др. Константин сврши: граматику, Омира, геометрију, риторику, диалектику, астрономију, музику, све вештине, богословске и философске науке. За одличне успехе добије име философ и постане библиотекар св. Софије.

За Методија вели се у његовом животопису: „у наше дане, због нашега — словенскога — народа, о коме се није нико бринуо, створи нам Бог учитеља Методија“ .... који је надмашио све учитеље „словенском радњом“ и био „делатељ словом“ (²) — разуме се словенским. Цар му даде „дрьжати словеньско“ књажевство, прозирући да ће бити „учитељ словеномь“. Где је била та словенска кнежевина, ми немамо података, али у сваком случају, то је била кнежевина солунске области. „Много година“ он је био кнезом словенске кнежевине „и оуѕрѣ мльвы многы беѕѹмсленны и ропотанїа“, што значи, да су на њега устали Грци због његове љубави према Словенима и према словенској кнежевности. Методије „аѕбысть княженїа“, обуче се у црне ризе и ступи у калуђере. Они су још пре 862 г. већ били познати: један као највећи књижевник и класички

(²) Никада Грци не би могли знати тако словенскога језика, како су га знали ова два брата — Словенина.

изображен философ, а други као практички трудбеник и раденик у Словенији.

Константин је поразио у Цариграду јерес Апијеву; за овим га је цариградска влада слала заједно с братом Методијем Сарацинима и Козарима, одклен су се вратили као победиоци донесав собом мошти св. папе Климента. Костантин се после тога био предао науци, а Методије постао игуман Полихронског манастира на обалама мраморнога мора. У том их стању затече ова 862 година. Варда и Василије Маћедонац, пошто их државни збор изабрао за учитеље моравске израде те их цар позове. Кад су стали пред цара он им рекне:

„Ви сте Солуњани, а сви Солуњани говоре чистим словенским језиком. Нико други није кадар извршити молбу моравског кнеза Растислава, него-ли ви“.

— Словени немају своја писмена, па ко ће писати њину беседу на води?

— „Ти им створи писмена“, добије одговор од цара философ Константин.

У овоме одговору види се тежња два Словенина Варде и Василија да Словени добију писменост, али се у стварању писмена види тежња, да словенска писмена наличе на грчка писмена. Философ Константин заиста створи слова тако, да из грчке азбуке узме 23 писмена, а из „словенске глаголице“ опет 14 писмена. Тим писменима почну писати свете књиге започевши овим речима: „Испрьва беше слово“, а реч Словени и долази од речи слово.

Ето како је постала „Кирилица“. Константин философ овим начином изравна језик словенски са језицима грчким и латинским. Словенски језик постане орган вере, мишљења, науке и закона“ и Словени се уврсте у велике народе, који славе Бога својим језиком“. Са словенским књигама и оду

оба брате у Моравију кнезу Растиславу, прикупе ученике, заведу школе, троношу цркве и почну служити литурђију на словенском језику: „и радосни бише Словени, кад чуше хвалу Богу на своме језику“.

III.

Моравска држава по црквеној деоби спадала је у област папе римског. Али са службом словенском, Моравци оставе свештенике туђих језика и приме своју службу и учитеље. Од ове минуте латинско свештенство, постане крвни непријатељ Константина и Методија. Оно употреби свакојаке интриге, само да их порази. Не имајући другога узрока, а верујући да се Бог сме славити само на три језика оно нападне на наше просветитеље говорећи: „Бог се сме славити само на три језика: јеврејском, латинском и грчком, на којима је била изречена Христу смртна пресуда Пилатова, написана на крсту; а на словенском језику не сме се славити Бог“.

Смирена браћа Солуњани одговоре им: кад је св. дух сишао на апостоле, они су говорили разним језицима, значи, да се Бог сме славити на свима језицима.

Кад у томе несу могли успети Латини оптуже и Константина и Методија папи, да су јеретици, да су се увукли у туђу црквену област, да криво уче и проповедају. Папа Никола I највећи противник цариградског патријарха Фотија, позове их на суд у Рим.

Они се крену у Рим из Моравске преко словенских племенских жупанијских државица Паноније, Посавља и Приморја (867 г.). Тада се крстио кнез Будимир и многи други кнежеви и народ српски.

У Млеткама — вели се у једној старинској књизи — латински попови нападну на Константина, као „вране на сокола“, говорећи:

— „Кажи ни, како си створио књиге Словенима, кад то пре тебе несу урадили ни апостоли, ни римски папа, ни Григорије Двојеслов, ни Јероним, ни Августин, ни св. оци ни нико други? Ми знамо само три језика, на којима се слави Бог!

— Зар Бог — одговара им Константин — не орошава даждом читаву земљу? Зар сунце не греје подједнако све људе? Зар ми сви не дишемо једним ваздухом? Како вас није срамота да браните само три језика, а остали народи — велите — зар да остану неми и глуви? Зар њима књигу Бог не може дати? То би значило, да је Бог завидљив, па им не да да прогледају и да се освесте? Није то истина да се Бог сме славити само на три језика. Ми знамо много више народа, који имају књиге на своме језику и сваки од њих својим језиком хвали и слави Бога, на пр. Јермени, Перси, Готи и др. Христос је заповедио: „шедше научите све народе“.

Из ових речи философа Константина видите, браћо и сестре, да су словенски просветитељи још у IX веку били највећи борци идеје националности, кад на западу нови народи о томе несу имали ни појма, јер су сви слушали службу на туђем језику. Том идејом руковођени наши просветитељи смело су отишли у Рим. У том времену премине у Цариграду цар Михаило а зацари се Словенин Василије Маћедонац.

У Риму је био преминуо папа Никола, а њего нис камен Адриан II предусретне најсвечаније словенске учитеље. Тако је папа урадио с тога, 1) да не би увредио цара Василија 2) да Растислав, Коцел и Светоплук не одбаце римску духовну власт и да се не подчине цариградском патриарху, као што је урадио српски велики жупан Мунтимир(¹) и 3)

(¹) Кукљевић: Codex Diplom. I. pag. 58. Joannes (VIII)... Montemero duci Salvinicae ..... admonemus te, ut progenitorum tuorum

за то, што је држао страну патриарха Игњатија. Како у словенским књигама није било јереси, Адријан их благослови и оправда Константина и Методија. Они су у Риму остали две године. Ту се Константин разболе, закалуђери, добије име Кирило, препоручи брату да продужи учење на словенском језику и 14 февр. 869 г. умре у Риму.

Словени Панониje и Моравије тако су ватрено желили повратак Методија, да кнез Коцел напише Адријану писмо. Папа га отпусти и пошље по њему писмо Коцелу, Растиславу и Светоплуку, у коме хвали словенску службу, а при крају (писма) додаје: да се свагда на служби најпре прочита јеванђеље на латинском или грчком језику, а после на словенском.

Методије се поврати и настани у држави кнеза Коцела (870 г.), јер се у Моравији по несрећи догодио преврат т. ј. побунио се Светоплук противу свога стрица Растислава, ухватио га и предао Немцима, који му ископају очи од чега и у брзо умре. Немачке пак владике: салцбуршки Адалвин, фрајзигенски — Ханон и пасавски — Ерменрих нападну на Методија, заробе га, осуде, избију и пошљу у заточење у Швапску. Тамо је св. Методије провео на мукама, у тавници, три године дана. Нови папа Јован VIII (874) ослободи Методија. Њега изнова са раширеним рукама дочекају Моравци. За време његовога архијепископовања у Моравији, Светоплук рашири границе моравске државе од Баварије до руских граница и до Јадранскога мора. Овда је Методије покрстио чешкога кнеза Боривоја и Лудмилу, и словенску службу примили Словени западни и јужни. Изгнано немачко свештенство оптужи Методија папи, да он шири на све стране словенску службу и да неће да зависи од Рима. Не испитујући ствар,

secutus morem, quantum potes, ad Pannoniensium reverti studeas dioecesim et. c.

папа Јован VIII у писму на Методија вели: „Чули смо, да ти свршаваш литурђију на варварском (словенском) језику. То ти забрањујемо. Служићеш литурђију на латинском или грчком језику, а словенски можеш само с народом беседити“. Светоплуку папа заповеди да пошље Методија у Рим, што овај и учини. Методије се врати из Рима оправдан (880 год.).

Кад несу успели немачки свештеници да га сатаре у Риму, они употребе интриге, да га заваде са Светоплуком. У томе су и успели за то, што Светоплук није био наравствен човек. Немци су на његове грехе гледали кроз прсте и поблажавали му, а строги Методије прекоревао га. У милост Светоплука увуче се Немац Викинг, постане епископ Нитре, и почини толико зала, да га архијепископ Методије одлучи од цркве и оптужи папи. Њега више несу нападали до смрти његове. Последњи пут он је служио службу на Цвети. Пред смрт, на питање својих ученика, кога оставља на место себе, одговори: „Горазда — Моравца“ и издахну год. 885, апр. 6. Данас је равно хиљаду година од како је отишао на други свет! Тело његово саране у саборној цркви св. Богородице у Велеграду.

IV.

Писац живота словенских просветитеља вели за ова два брата: „Они су словенском писменошћу уврстили Словене у број великих народа, који својим језиком хвале и славе Бога“. Шта управо значе ове речи, навешћу речи писца крсташких ратова, епископа Витријскога, по што су Латини били освојили Цариград и радили да православне народе полатине(¹). На питање: за што западњаци не могу да полатине Грке, овај владика Латинин, овако одговара: „Грци, како говоре, онако и књиге

(¹) Guisot, Historia Orientalis t. XXII. p. 230.

пишу. Они разумевају своје свештенике у цркви кад ови служе службу на њиховом књижевном језику. Тај њин књижевни језик у исто је време и њин говорни језик". За то се ни један Грк неће да полатини, јер не зна, шта му Латинин поп чита у цркви.

Ово најбоље показује какве су огромне заслуге стекли за словенство — браћа Кирило и Методије, који чисто **словѣньскы бесѣдоуютъ**, кад су Словенима створили на њином језику азбуку и писменост. Недогледне су последине њинога рада, јер од словенских малених, непознатих и незнатних државица IX века, посташе словенске државе. Ми данас видимо велику руску империју са огромном литературом по свима гранама наука, са више университета, лицеја, позоришта и сваковрстним напретком; негледећи на многобројне препреке, невоље и страдања, српско краљевство и две кнежевине; видимо да сви они словенски народи, који су очували „Кирилицу", с њоме су очували и националну идеју, остали непоколебиви у вери и створили самосталне државе, а то и јесу представници словенства. Напротив, сви словенски народи, који или несу ни имали кирилицу, или је имали па напустили, они су или сасвим пропали као балтиски Словени или мало по мало пропадају. И то је у природи ствари. Језик се вазда назива: „матерњи", а ко презре своју мајку, тај није у стању очувати ни народност.

Од свију европских раса и народа, словенски су народи после Грка и по примеру њином најпре почели писати на своме матерњем језику и на њему служити службу божију. Та њина писменост и књижевност IX века, постала је станац камен, на коме се развиле све народности словенске и на коме се развијају. Словенска је књига њима свима општи основ, на коме стојећи и узајамно подпомажући се, сви ће се народи словенски развити, а ни једна грана неће

угинути. Није дакле, како видите смисао словенске заједнице, да једни словенски народи друге уништавају, него је смисао у томе да се узајамно и према снази материјалној и духовној потпомажу и одрже, надмећући се ко ће више и боље припомоћи сталнијем учвршћењу словенском у световној борби за опстанак на основу идеје националности.

V.

Остаје још да се запитамо: шта је било са ученицима словенских ученика у Моравији по смрти архијепископа Методија?

Словенска служба и словенска књига отргне Латинима из руку тако богато, велико и многобројно духовно стадо, од кога се оно обогаћавало и живело. За то туђинско свештенство настану гладне године. Саможивост и среброљубље није му давало мира. За то се оно обрати римском папа. Наследник Јована VIII, заклети непријатељ свега, што је словенско, папа Стефан VI одмах забрани словенску службу; Методија прогласи јеретиком и баци на њега анатему. Светоплуку заповеди да казни све привржeнике словенске службе и словенске књиге. На место Горазда у Моравији постави архијепископом Немца Викинга. Немачко свештенство победи и отпочне да гони Методијеве ученике. Главни су били: Горазд, Климент, Наум, Ангелар, Лаврентије и Савва. Било их је свега преко две стотине.

И Светоплук се удружи с Немцима.

Сви Методијеви ученици бише поапшени.

Изађе наредба да се сви прогнају из своје отаџбине преко Дунава. У путу су их војници немилосрдно мучили и гонили и босе, и голе, и гладне и жедне. Најпосле метну их на сплавове и пусте низ Дунаво. Милосрднији су били дунавски таласи: они притерају сплавове на десну обалу ду-

навску, и ученици Методијеви изађу на обалу, овде у Београду. Нама, браћо и сестре, Београђанима мора бити особита драга и мила радња наших праотаца Београђана. Они т. ј. праоци Београђани предусретну прогнане из Моравије ученике Методијеве са раширеним рукама и кнез Радислав обаспе их највећим почастима.

После братскога дочека и добивене заштите они се разиђу из Београда: једни у Блгарију, други по Медитеранеји и Дакији, трећи по земљама Илирика и Далмације т. ј. по полу независним српским жупанијама и „слово божије умножише“. Српски кнежеви Мунтимир и други добију прилику, те покрсте непокрштене, и буде основана српска епископија рашка. Наум и Климентије оду у Ливанију р. Девола. Наум подигне храм св. Арханђела Михаила, а Климент постане охридски архијереј. Остали разиђу се по осталим крајевима.

Пре тога је цар Василије Словенин потврдио српске жупане (архонте) а сада српске племенске државице добију и народно свештенство. Ово народно свештенство одгаји, утврди, умножи и распростре словенску књигу са науком и службом божијом не само на словенском југу, него и код источних — руских — словенских племена. А у Моравији?

У Моравији под немачким ударцима најпре пропаде словенска књига и служба, а по смрти Светоплука, који је убио моравски словенски дух, пропаде и силна моравска држава. После вековне моралне смрти, утицајем остатака словенштине појави се чешки патриота Јан Хус, кога Немца и Латини спалише на огњу. Из његовога пепела поникоше највеће Слависте и оживотворише свесловенску идеју и мисао, која покрену све словенске народе, да у јединству духовно прославе дан смрти првог словенског архијепископа

Методија. Тек данас, на хиљаду година по смрти данашњег слављеника, излази нам верна слика читавога словенства.

После сеобе народа и пада западне, а преображаја источне римске царевине, нови народи заузеше земљиште обе империје. На новом земљишту затекоше Христову веру и просвету, која је предавана на језицима: грчком и римском. Сви народи западни Нормани и Ђерманци примише Христову науку на туђем њима неразумљивом језику, и осташе њини народиу тами и мраку до свршетка XIV в. и XVI в. без народне мисли и идеје. Тек с преводом јеванђеља на нове језике: инглески, француски и немачки и то по паду византијске царевине, кад на запад пренесоше класичку науку бегунци и Византије, отпочеше се развијати национални језици. Ово је узрок, што су западни народи изгубили веома много што шта од своје народности а задоби већег маха свештенство са римпапством, тако, да и данас још латинска црква је највећи противник народности.

Друкчије стоји са православном црквом. Сама основана на националном језику, који је у исто доба и језик класички, она духом својим гаји и потпомаже националности, којима је предала Христову науку. Па словенска племена несу ни хтела примити Христову науку на неразумљивом грчком и латинском језику. Са ступањем на престо византински словенске династије, словенска племена југа примише Христову науку на своме рођеном језику и отпоче се развијати хришћанство заједно са идејом народности. Таквом правилном развитку била је на сметњи „тријезична“ јерес таме и мрака богослова западног хришћанства са папском влашћу на место Христове и Барске цркве. Словени и словенски учитељи оборише тријезичну јерес и створише словенску азбуку, књижевност, службу и науку. У друштву с Христовом науком разви се и идеја народности са свима особинама словенскога духа.

Основачи словенске науке и књижевности били су браћа: класички образовани философ Кирило и практички трудбеник кнез калуђер Методије. Ево за што су, од нових народа, први словенски народи почели књижевну мудрост својом азбуком и славити Бога својим матерњим језиком. И Бог је био вазда милостив према њима. Њих су сналазиле велике несреће и разна искушења, али су се они срећно спасавали.

Русију и руска племена освојише страшни Татари, а српска племена и јужно словенство освојише османски Турци. На свима покрајинама Словени потпадоше под туђ јарам. Али их од свију несрећа и преврата очува њихова словенска књига и православна вера на своме језику.

Благодарећи словенским учитељима и просветитељима, Руси очуваше идеју народности са кирилицом, збацише татарски иго и створи се словенски северни колос. Српска племена, на југу усвојивши своју словенску књигу створише краљевство и царство, архиепископију и патријаршију. Турци срушише српско царство, али национална књига и вера после толико векова ускрсе српску краљевину и самосталну кнежевину.

Па и они словенски народи, који по муци и невољи толико векова слушаху слово божије на туђем језику, угледајући се на своју браћу, и памтећи своје учитеље и просветитеље, ево су дошли к себи, усвојили националну словенску идеју, и ево данас после хиљаду година, видимо их у заједници народносних следбеника словенских просветитеља и учитеља, св. Кирила и Методија, развијају свако своју народну књижевност и савијају гњездо свога словенскога духа. То су велика знамења времена! То су велике слике и прилике на словенском небу, — то су заставе истакнуте нашим просветитељима и учитељима — философом Кирилом и кнезом Методијем.

Ако је у реду, поштована браћо и сестре, изрицати свој суд, по успешном раду у прошлости о словенској будућности: онда се уздамо у Бога, уздамо се у свест словенских народа, да ћемо у најкраћем року дочекати, да видимо остварену солидарност и самосталност свију словенских народа, на славу словенског имена и племена и на хвалу наших — словенских учитеља и просветитеља св. философа Кирила и кнеза архијепископа Методија.

ИЗВОДИ ИЗ ЗАПИСНИКА
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

ОДБОРИ.

I. За науке природне и математичке.

I састанак, 16 фебруара 1885.

Председник Љ. Клерић, чланови: Ст. Пантелић, Јован Мишковић, д-р С. Петровић, К. Алковић, д-р Милан Јовановић, J. М. Жујовић.

Бр. 1.

Г. д-р Сава Петровић саопштава садржину своје расправе: „О српским Рамондијама и о фамилији Цртрандацеа", из које је читао главнија места. У њој су описане три српске феле од рода Ramondia, чији су представници нађени у Јевропи још само на Пиринејима и у Тесалији. Госп. д-р Панчић нашао је прву врсту R. serbica на Ртњу, а г. д-р С. Петровић нашао је у Јелашници и на Сувој Планини друге две врсте: R. Nathalie и R. permixta. За све три српске врсте интересантно је да успевају на вапненим стенама, докле су оне друге јевропске нађене на силикатима.

Одбор је с пажњом саслушао г. д-ра С. Петровића и решио, да се његова расправа штампа у друштвеном органу, заједно са приложеним јој сликама описаних врста биљака.

Бр. 2.

Председник јавља скупу, да новоизабрани чланови г.г. Tietze, Н. Вујић и К. Миловановић из Беча и С. Брусина из

Загреба захваљују на избору и да су неки од њих послали, а неки обећали послати друштву своја дојакошња књижевна издања.

Бр. 3.

Председник ставља на претрес овај предлог г. J. Жујовића.

„Да би свезе које српско учено друштво већ има са неким страним ученим друштвима постале што узајамније и стварније;

„Да би се такве везе што више разгранати могле;

„Да би наши радови и страним научницима могли долазити до знања;

„Да би се страни свет обавештавао, колико се у српском народу развијају науке, књижевност и уметност;

„Да би, тако, српски народ узео већег удела у општој култури;

предлажем:

1.) Да српско учено друштво издаје један орган, у коме ће се на страним културним језицима: енглеском, француском или италијанском, саопштавати они српски радови, који заслужују да се изнесу пред светску критику;

2.) Да тај орган излази, по могућству, периодично, како би се тиме осигурала веза и размена књижевних издања са већином страних стручних друштава;

3.) Да се за исти из свију одсека ученога друштва изабере редакциони одбор, који ће се са управом и секретарем друштвеним бринути о свему, што се овога органа тицало буде.

Одбор је после дужег већања једногласно усвојио овај предлог у начелу, и решио умолити управу, да позове и остале одсеке, да о томе предлогу искажу своје мишљење.

Бр. 4.

Председник изјављује, како према пословнику и овај одсек српског ученог друштва треба да изабере себи сталног пословођу.

Одбор је за таквог изабрао г. J. М. Жујовића.

II састанак, 13 марта 1885.

Председник Љ. Клерић, чланови: д-р Ј. Панчић, С. Лозанић, д-р М. Јовановић, П. Живковић, пуковник Ј. Мишковић, д-р Л. Стефановић, Ф. Хофман, Ј. М. Жујовић, Св. Ивачковић и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Др. Ј. Панчић саопштава, да је у год. 1883 путовао по други пут по Бугарској, по линији Лом-Паланка — Берковац — Ком — Софија — Карило — Самоков — Чудер — Рило — Дубница — Витош — Цариброд, и подноси написани други прилог Грађе за флору кнежевине Бугарске, у коме су побележена његова ботаничка проматрања на томе путу.

Одбор решава да се овај прилог штампа у Гласнику српског ученог друштва, као наставак пређе већ издане Грађе за флору кнежевине Бугарске.

Бр. 2.

Г. Ј. М. Жујовић, који је са г. д-р Л. Докићем имао задовољство пратити г. д-ра Панчића на његовоме другом путу по Бугарској, говорио је о геолошком саставу кнежевине, нарочито о околини горе поменутих места, изјавив, да је отуда донео у геолошки кабинет вел. школе и проучио једну збирку стена, а тако исто да је прошлог лета имао прилике проучити и збирку што су је Ami Boué и Viquenel тамо сакупили, а која до сада још није описана.

Одбор изјави жељу, да г. Ј. М. Жујовић напише за Гласник расправу о геологији Бугарске, која би са г. Панчићевом расправом о флори ваљало да се штампа.

Бр. 3.

Г. Љ. Клерић држао је интересантно предавање о кретању течности у судовима, у коме је изложио и неколико својих оригиналних опита по овоме предмету.

Одбор је са великом пажњом саслушао то предавање, које је трајало готово читав час и решио: да се у Гласнику

штампа г. Клерићева расправа О уздужном профилу сталног хидрауличног притиска, чију је садржину у предавању саопштио.

Бр. 4.

Председник одбора јавља, да загребачка академија не може ове године држати заказани састанак јужно-словенских научника и књижевника, па ставља на претрес питање, да ли би српско учено друштво требало такав састанак код нас да приреди?

После дужег разговора одбор је једногласно решио: да наше учено друштво узме на се организацију јужно-словенског збора у Београду, и да поради код владе што је потребно.

III састанак, 8 маја 1885.

Били су: председник Љ. Клерић, чланови: д-р Ј. Панчић, К. Алковић, С. Лозанић, М. Леко, С. Ивачковић, Ф. Хофман, Ј. Жујовић, секретар друштва Ј. Бошковић.

Бр. 1.

Пословођа чита реферат г. г. пуковника Драгашевића и Мишковића о делу г. А. Алексића: Мачва са нарочитим погледом на поплавне прилике.

Оба су референта сагласна у мишљењу, да се овај спис прими за Гласник ученога друштва.

Одбор усваја мњење г. г. референата

Бр. 2.

Секретар друштва г. Ј. Бошковић чита писмо г. Т. Стојановића књижара из Ваљева, у коме се нуди, да за Гласник ученога друштва изради прво „Биолошки речник“ па после „Математичко-физички речник“, и у коме излаже план тога рада.

Присутни чланови природно-математичнога одсека, у подужем разговору, сагласили су се: да терминологијски речник егзактних наука ваља да је резултат заједничког рада стручњака по појединим наукама и по филологији, и да се

за такав речник могу, зар, за сада, израђивати само поједини одломци као материјал.

Похваљујући ревност и предузимљивост г. Т. Стојановића одсек је решио: да му се понуда не може примити и да се спрам њега не сме ничим ангажовати, јер одсек оцењује и прима за издање ученога друштва само готове радове.

Бр. 3.

Г. Ј. М. Жујовић у име своје и у име другог референта г. д-ра Л. Лазаревића изјављује, да је г. Д. Ружић свој чланак „О Амфиоксусу" и т. д. поправио према њиховим главним примедбама.

Одбор решава, да се овако поправљени чланак г. Д. Ружића штампа у Гласнику.

IV састанак, 18 јуна 1885.

Председник Љ. Клерић, чланови: Ј. Пецић, К. Алковић, д-р М. Леко, д-р М. Јовановић, Петар Живковић, Св. Ивачковић, С. М. Лозанић, Ф. Хофман и секретар Јован Бошковић.

Бр. 1.

Оверава се записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Расправе: а) О телуричним струјама, и б) Електрицитет као један облик силе — дају се на оцену г. К. Алковићу.

Бр. 3.

„Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду" по кратком претресу бише усвојена.

II. За науке философске и филолошке.

I састанак, 8 марта 1885.

Били су: председник А. Васиљевић, чланови: М. Ђ. Милићевић, Ј. Жујовић, д-р Ј. Туроман, Ђ. Малетић, Св. Вуловић, архимандрит Н. Дучић и Ј. Бошковић.

Бр. 1.

Председник износи предлог управин: да састанак јужнословенских књижевника буде до године у Београду.

По претресу — усваја се.

Бр. 2.

Председник износи предлог природњачког одбора: да се изводи из појединих радова ученога друштва штампају у засебним књигама, на којем од главних језика јевропских.

По дужем већању одлучено би: да се предлог не прима, него да остане за сада дојакошња практика и даље, то јест, да се сваки чланак, поред оригинала, може штампати у изводу и на којем туђем језик , кад то дотични одбор нађе за добро.

Бр. 3.

Од Љ. Стојановића стигло је: „Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу: I. Један апокрифни зборник XVII столећа; II. Дамјанов зборник; III. Три српска јеванђеља XIII до XIV столећа; IV. Два зборника лекарија“.

Предају се на преглед и оцену г. г. Ј. Бошковићу и Св. Вуловићу.

Бр. 4.

Поведе се реч о томе, да чланови друштва и овога одбора, г. г. Ђ. Малетић и М. Бан, навршују ове године 50 година свога књижевног рада, и како су они први од чланова друштва, који су то дочекали; па наста питање: хоће ли овај одбор у договору са управом, а према решењу овогодишњега скупа, чинити какве кораке за прославу поменуте 50-годишњице?

По дужем већању одлучено би предложити управи, да се овај догађај свечано прослави, и за тај случај бирају се у нарочити одбор, који ће израдити програм за светковину г. г. Ј. Бошковић, Св. Вуловић и д-р Ј. Туроман.

Бр. 5.

Ради избора говорника за тисућницу св. Метода одлулучено би:

Да се сазове заједнички састанак двају одбора: овога и историчко-правничког.

II састанак, 27 маја 1885.

Председник А. Васиљевић, чланови: П. Срећковић. Ј. Бошковић, М. Ђ. Милићевић, архим. Н. Ружичић, В. Бакић.

Бр. 1.

Прочитан је записник I састанка и примљен је.

Бр. 2.

Прочитана су „Правила за састанак јужно-словенских књижевника у Београду 1886“, која је Управа српскога ученог друштва саставила.

Решено је, да се та правила штампају и раздаду свима члановима, па онда да се узму у претрес.

Бр. 3.

Саопштен је извештај Јов. Бошковића и Св. Вуловића о Рукописима из царске библиотеке у Бечу, које је послао Љ. Стојановић: а) Један апокрифни зборник XVII столећа; б) Дамјанов зборник; в) Три српска јеванђеља XIII—XIV столећа; г) Два зборника лекарија.

Решено, да се сви ти рукописи штампају у Гласнику и да се заједно са последњим рукописом штампа и рукопис попа Весића, који ће се послати Љ. Стојановићу, да га са поменутим зборницима [под г)] упореди и приреди за штампу.

Бр. 4.

Прочитан је „Нацрт програма за прославу 50-годишњег књижевног рада чланова срп. учен. друштва Ђ. Малетића и М. Бана“, који је израдио нарочити одбор и после кратког објашњења примљен је.

III састанак, 15 јуна 1885.

Председник А. Васиљевић, чланови: Ђ. Малетић, Ј. Авакумовић, д-р Ј. Туроман, Љ. Ковачевић, М. Ђ. Милићевић,

д-р М. Вујић, архимандрит Никанор, П. Срећковић, С. Сретеновић, Јован Бошковић.

Бр. 1.

Оверава се записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Љ. Стојановић шаље препис: Теодосија мниха, Хиландарца, живот св. Симеуна и св. Саве (друго име: Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу, V).

На преглед Ј. Бошковићу и Св. Вуловићу.

Бр. 3.

„Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“ по кратком претресу бише усвојена.

III. За науке историјске и државне.

I састанак, 16 фебруара 1885.

Били су: председник архимандрит Н. Дучић, чланови: Вл. Јовановић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, М. Зечевић, Гл. Гершић, д-р Н. Крстић, д-р М. Спасић, д-р Ј. Туроман, Дим. Ђурић, Гав. Витковић, д-р Јов. Ристић, Ј. Бошковић секретар.

Бр. 1.

Председник и г. П. Срећковић извештавају о расправи „Ко је наследник српске пећке патријаршије“, с предлогом да се прими за Гласник, а две три напомене могу се писцу и усмено учинити.

Бр. 2.

Председник и г. Љ. Ковачевић подносе писмени извештај о опим Врчевићевим списима, који код њих беху на оцени, (на број 7). То је грађа за најновију историју Црне Горе, Боке и Херцеговине из невесињскога устанка 1875. У њима је смеса књижевнога језика с народним из тих крајева, пуна провинцијализама. Оно грађе чисто историчке вредно би било да се пробере и наштампа. Али по неки најза-

нимљивији делови списа под 1, 2, 3, већ су наштампани или нису ориђинални. С тога предлажу: да се Хронике (II, III и IV) и Повијест бокељскога устанка 1848 — откупе умереном ценом и чувају у друштвеној књижници, а остали списи да се врате њихову власнику.

Усваја се мишљење г. г. референата.

Бр. 3.

Г. Иван Павловић шаље наново своју пређашњу расправу „Друго крштење Немањино“, пропраћајући је новом расправицом, као одговор на реферате о поменутој расправи његовој.

По прочитању, узима се на знање; али се одлука одборска не може мењати.

Бр. 4.

Г. П. Срећковић подноси „Додатак к чину братотворенија“.

Одлучено би, да се штампа међу Грађом уз главни чланак.

II састанак, 7 марта 1885.

Председник архимандрит Н. Дучић, чланови: Милан Ђ. Милићевић, Гаврило Витковић, д-р Јован Ристић, Панта Срећковић, Владимир Јовановић, Љуба Ковачевић, Јован Авакумовић, Стојан Бошковић и Богољуб Јовановић.

Бр. 1.

Председник прочита записник пређашње седнице, и овај се усваја.

Бр. 2.

Председник прочита писмо, којим јавља јужно-словенска академија, да је хрватска влада забранила држање скупа јужно-словенских књижевника у Загребу. Услед тога председник предлаже, да се тај скуп држи у Београду. У начелу усваја се предлог, ну како нису позната правила ни програм скупа, то је одбор одлучио да управа друштвена добави или изради програм за скуп књижевника и тај да се доцније у одбору претресе.

Бр. 3.

Прочита се предлог г. Ј. Жујовића, члана одбора за науке природне и математичке, о томе, да учено друштво издаје орган, у који би улазили изводи из чланака, писани на страним језицима: латинском, енглеском, француском, италијанском и немачком, од чланова тога друштва. После мале дискусије предлог није усвојен.

Бр. 4.

Председник износи чланак г. митрополита Саве Косановића (Српске старине из Босне), који је он још пре десет година послао за Гласник. Ну како тај чланак беше забачен, а писац г. Косановић могао је о истом предмету и променити своје мишљење, према потоњим радовима и својима и других, то је одлучено, да му се чланак врати с молбом, да га поново прегледа ако нађе да треба.

Бр. 5.

Председник износи чланак истога члана: „Црте из Босне I. О српским спахијама под турском владом“.

Одбор одлучује, да чланак прегледају г. г. Срећковић и Милићевић.

Бр. 6.

Председник прочита писмо г. Витковића, којим тражи 1200 динара као помоћ за путовање ради истраживања старина. Г. Милићевић одсудно је противан оваким експедицијама и да друштво даје новаца на таке смерове. Г. Ковачевић дели мишљење г. Милићевића и предлаже да се о овој ствари не доноси одлука, докле се не реши питање о експедицијама те врсте, и не изради план за то.

После дуже дискусије одлучено би, да се г. Витковићу да 800 динара у име помоћи на путовање поради истраживања старина с тим, да г. Витковић све што би где год од старина добио на поклон, преда ученом друштву, а за ствари које би ваљало откупити, да најпре пита друштво.

Бр. 7.

Председник позва одбор да изабере два члана, који ће прегледати Книћанинову архиву.

Изабрани бише г. г. Јован Бошковић и Гав. Витковић.

Бр. 8.

Председник износи чланак „Стање јавне наставе у краљевини Србији 1878 и 1879 год.“, од Богољуба Јовановића.

Одбор одлучи, да чланак прегледа г. Владимир Јовановић.

III састанак, 23 маја 1885.

Председник архимандрит Н. Дучић, чланови: А. Васиљевић, Ст. Бошковић. Вл. Јовановић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, Богољуб Јовановић, д-р М. Вујић, М. Ракић, М. Зечевић, Гл. Гершић, Ј. Авакумовић, д-р Н. Крстић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Читају се „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“. Усвајају се у начелу; да се штампају и поднесу на претрес.

Бр. 2.

Гав. Витковић и Јов. Бошковић подносе извештај о Книћаниновој архиви, наводећи да је иста од велике важности за новију историју српску од 1839 до 1855. У њој има више од 1500 различних писама и списа. Ваља сва да се откупи и у своје време важнија писма из ње да се штампају.

Одлучено би, да се поменута архива откупи за 2400 динара.

Бр. 3.

„Материјали за историју Црне Горе V и други за историју града Рисна“ предају се на преглед и оцену г. г. архим. Дучићу и П. Срећковићу.

Бр. 4.

Д-р М. Вујић чита своју расправу „О банкама новчаничним“.

Прима се за Гласник.

Бр. 5.

За пословођу овога одбора изабран би г. Гл. Гершић.

Бр. 6.

Предлог члана Д. Ђурића „О научном испитивању балканскога полуострва" саслушан би са великом пажњом и интересом. Али, како ту има многих важних питања, а већ је касно, одгађа се претрес за другу седницу.

IV састанак, 1 јуна 1885.

Председник Н. Дучић, чланови: А. Васиљевић, Вл. Јовановић, М. Ђ. Милићевић, Мил. Спасић, Стојан Бошковић, Јован Ристић, Богољуб Јовановић, Мита Ракић, д-р М. Вујић, Јован Бошковић, Гл. Гершић, д-р Н. Крстић, Љуб. Ковачевић, Дим. Ђурић, Панта Срећковић, М. Зечевић.

Бр. 1.

Приступа се претресу „Правила за састанак јужно-словенских књижевника".

По што су многи чланови та правила тек добили тога дана, те их нису могли проучити, то се одлаже претрес тих правила за седницу, која прва дође.

Бр. 2.

Чита се предлог члана Дим. Ђурића, чији је претрес одређен за ову седницу. Предлог је г. Ђурића у томе, да српско учено друштво покрене питање о научном испитивању балканског полуострва са гледишта етнографског, статистичког, филолошког, историјског, географског и археолошког, и да на овај рад позове и призната учена друштва грчка и бугарска, те да рад буде заједнички, а тиме и што правичнији и кориснији.

После подужег претресања одбор је решио: а) Да се усваја предлог г. Ђурића да српско учено друштво приступи проучавању балканскога полуострва са гледишта етнографскога, филолошкога, статистичкога, историјскога, географскога и археолошкога; б) Одбор налази да је у томе погледу

пре свега потребно, да српско учено друштво предузме претходну радњу, која би се у томе састојала, да оно изашље нарочите стручне изасланике, који ће проучити балканско полуострво са свих поменутих гледишта, а поглавито са гледишта филолошкога и етнографскога; в) Што се тиче друге тачке предлога г. Ђурићевог, одбор налази да решење тога питања треба одгодити за доцније време; г) Одбор бира између чланова српскога ученог друштва пододбор од пет лица, чији ће задатак бити да води бригу о начину извршења ових одлука.

Бр. 3.

Приступа се избору пододбора, који је поменут под бр. 2. Изабрани су г. г. Дим. Ђурић, Н. Дучић, Јов. Бошковић, М. Ђ. Милићевић и Јован Драгашевић.

V састанак, 27 јуна 1885.

Председник архимандрит Н. Дучић, чланови: Вл. Јовановић, Стојан Бошковић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, Јован Бошковић, д-р Јован Туроман, Гл. Гершић.

Бр. 1.

Г. председник износи препис фермана, што га је друштву послао на дар госп. митрополит сарајевски Сава Косановић; тај је ферман дарован једноме владици херцеговачком.

Прима се са захвалношћу и да се чува у архиви, а међу тим да се замоли г. Пачић да тај препис преведе, да се види шта је у њему.

Бр. 2.

Г. председник подноси расправу госп. Чедомиља Мијатовића: „О Балшићима француским, италијанским и румунским“.

Председник је прочитао ту расправу и подноси одбору опширнији усмени реферат о њеној садржини; у главноме налази да је г. писац добро погодио и ако се у неким појединостима не слаже. Расправа свакојако попуњава једну празнину у нашој историји и у њој има веома занимљивога и важнога материјала. Заслужује потпуно да се штампа у Гласнику.

Према овоме реферату одбор прима ову расправу за Гласник.

Бр. 3.

Приступа се претресу „Правила за први састанак јужнословенских књижевника 1886 у Београду“.

Усвајају се поправке одбора филолошког а уз то су додате још неке исправке, и тако поправљена правила се примају.

Заједнички састанак двају одбора философско-филолошког и историчко-правничког.

1 априла 1885.

Председавао А. Васиљевић, чланови: Вл. Јовановић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Бошковић, архимандрит Никанор, А. Чумић, Св. Николајевић, М. Ђ. Милићевић, П. Срећковић, Г. Витковић, д-р В. Бакић, д-р Ј. Туроман, Јован Бошковић.

Бр. 1.

За говорника на тисућници св. Методија, 6 априла ове године, изабран би П. Срећковић.

IV. Одбор за уметност.

I састанак, 15 марта 1885.

Председник Ст. Тодоровић, чланови: М. Валтровић, Св. Ивачковић, Вл. Тителбах, Ј. Ђорђевић, Ј. Бошковић, д-р Милан Јовановић, Јосиф Маринковић.

Бр. 1.

Предлог управин: да састанак јужно-словенских књижевника буде до године у Београду — усваја се.

Бр. 2.

Предлог природњачког одбора: о штампању извода из друштвених радова на другим језицима у засебној књизи, — не прима се, него нека остане по дојакошњој практици.

Бр. 3.

Позивају се дотични чланови да поднесу извештаје о своме етнографском путовању.

Бр. 4.

Д-р М. Јовановић говори: О музици и њезином физиолошком учину.

Замољен би, да обради ту тему за Гласник.

Бр. 5.

М. Валтровић саопштава: како је г. Вид Вулетић Вукасовић, учитељ из Корчуле, вољан да путује по Херцеговини, у намери да је испита са стране књижевних и уметничких старина; које му не ће бити тешко, јер је родом Херцеговац, а и полазно место није му далеко. Моли само, да му учено друштво дâ моралну потпору, препоруку, а он ће радити за Гласник.

Одлучено би замолити управу, да му да препоручно писмо.

Бр. 6.

Председник јавља, како управа жури, да нацрт за споменик Вуку и Доситију буде што пре готов; јер имају да се посвршују још многи претходни послови, а ваља сазвати тога ради и скуп.

Да се саопшти члану, који је узео на се, да то изради.

II састанак, 31 маја 1885.

Председник Ст. Тодоровић, чланови: д-р М. Јовановић, Јос. Маринковић, Ђ. Крстић, М. Валтровић, Д. С. Милутиновић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Усвајају се „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“.

Бр. 3.

Одлучено би предложити управи, да се чланови Валтровић и Милутиновић пошљу и ове године да наставе своја археолошка истраживања и снимања.

Бр. 4.

Нацрт за скромне споменике Доситију и Вуку да се пожури.

УПРАВА.

I састанак, 1 фебруара 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Према 24 члану друштвенога уређења изабран би за заменика председнику управни члан, г. А. Васиљевић.

Бр. 3.

По претресу ствари одлучено би писати г. министру просвете, да изволи порадити, да пређашњи секретар врати друштву званична акта а нарочито новчане документе из године 1881, јер су то својина друштва а не његових пређашњих чиновника, а и требају друштву, да би једном могло пречистити познати, узроком пређашњега секретара и до данас незавршени рачун.

Бр. 4.

Одлучено позвати књижарницу браће Поповића у Новом Саду, да пречисти своје трогодишње рачуне с друштвом.

Бр. 5.

Одлучено договорити се са академијским саветом, како да се прослави хиљадугодишњица св. Метода, на дан 6 априла ове године.

Бр. 6.

Књиге, које је друштво са захвалношћу примило:

1. Ungarn und seine Bodenschätze. Statistisches Handbuch ungarischer Landeskunde, nach amtlichen Quellen, von Max Wirth. Frankfurt 1885.

2. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga LXXI. — Razredi filologičko-historički i filosofičko-juridički VIII. Zagreb 1884.

3. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga LXIX. Matematičko-prirodoslovni razred IV. Zagreb 1884,

4. Турске и друге источанске речи у нашем језику. — Грађа за велики српски речник, од Ђорђа Поповића. Отштампано из 59 Гласника српскога ученог друштва. Београд 1884.

5. Университетскія извѣстія. Год. XXIV. № 9, Сентябрь, Кіевъ 1884.

6. Университетскія извѣстія. Год. XXIV. № 10, Октябръ, Кіевъ 1884.

7. Етнографска изложба и словенски састанак у Москви 1867. Написао М. Ђ. Милићевић. Београд 1884.

8. Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Na svijet izdaje jugoslovenska akademija. Obradjuje P. Budmani. Svezak 6, 2 drugoga dijela, Dali — Do. Zagreb 1884.

9. Извѣстія С. Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества, № 12, Декабръ. С. Петербургъ, 1884.

10. Крисовуљ Књаза и Господара црногорскога Ивана Црнојевића. Исписао и издао Марко Драговић, секретар министарства просвете. — Цетиње, 1885.

11. Bibliotheca scriptorum græcorum et romanorum, edita a societate philologorum bohemicorum, Fasc. II. M. Tullii Ciceronis in L. Catilinam orationes quatuor. Pragæ 1885.

12. Bibliotheca scriptorum græcorum et romanorum. Fasc. I. Sophoclis Tragœdiæ. Edidit Josephus Kràl. I. Ajax. Pragæ 1885.

13. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXIII 1884-85.

Serie Quarta, Vol. I° Fasc. 1° Roma 1884.

14. „ Vol. I° Fasc. 2° „ „

15. „ Vol. I° Fasc. 3° „ „

16. Quarta, Vol. I° Fasc. 4° Roma 1884.

17. Vuk, list za književnost i umjetnost. God I, br. 3, Zadar 1885.

II састанак, 12 фебруара 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Прочита се писмо г. министра просвете од 6 фебруара ПБр. 1070 и 1308, у ком се излаже рачун о хонорару за „Статистични преглед“, па се онда позива управа ученога друштва, да изволи од писца узети на писмено реч о овоме: 1° Признаје ли он, да је исправно примио све оне суме, које су забележене у поменутом секретарском протоколу у десет позиција? — 2° Ако не признаје да је примио све, онда нека прецизно назначи: које је суме примио, а које није. За које суме буде писац порицао да их је примио, потражиће се од пређашњега секретара да докаже, да их је заиста издао.

Одлучено би, да се од писца поиште тражени писмени одговор, па пошље г. министру. Осим тога, да се понови молба од 1 фебр. под бр. 3. На послетку, још две примедбе да се учине г. министру, а нарочито, да оно није никакав „протокол“, но просто исказ пређашњега секретара, приликом свога одступања, о једном отвореном рачуну, који прејамници његове дужности узимају на знање. У том исказу има и неисправности, које ваља истаћи, а уз прве три позиције нема никаквих докумената.

Бр. 3.

Извршни одељак београдске варошке управе тражи 135 динара судске таксе, по пресуди окр. суда крушевачког, од 20 октобра 1882, бр. 7927, по што је оборен тестаменат поручника Стошића, који је српском ученом друштву и фонду сиромашних великошколаца оставио своје имање, завештајем од год. 1880.

Одлучено, да секретар из аката у полицији види у чему је ствар.

Бр. 4.

Секретар јавља, да има једна приватна архива на откуп, која се тиче наше новије историје.

Одлучено би потражити, да се пошље на преглед и оцену, и да се упита за откупну цену.

Бр. 5.

Г. Иван Павловић шаље свој одговор на реферате о његовој расправи „Друго крштење Немањино".

Упућује се историјском одбору.

Бр. 6.

Књиге, које је друштво са захвалношћу примило:

1. Sbornik praci filologickich, vdany na oslavu dvacetipétileteko jubilea Prof. Jana Kvičily. V Praze 1884.

2. Мера за меру (Measure for measure), позоришна игра Виљема Шекспира, превео с енглескога д-р Милан Јовановић. (Прештампано из „Летописа" књиге 129 и 130). Н. Сад 1882.

3. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie Quarta. Rendiconti. Vol. I° Fasc. 5° Seduta del 1. febbraio 1885. Roma 1885.

4. Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie Quarta Rendiconti. Vol. I° Fasc. 6° Seduta del 15. febbraio 1885. Roma 1885.

III састанак, 2 марта 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Јужно-словенска академија, писмом својим од 5 ожујка ове године број 33, јавља, да није добила допуштење за састанак јужно-словенских књижевника у Загребу.

Како је учено друштво пристало на те састанке, и како би по свој прилици до године ред дошао на Београд, то управа ученога друштва, без обзира на тренутну недаћу, мисли, да би на годину тај састанак требало да буде у Београду; али за сада не доноси коначне одлуке, док о томе не пита све одборе и док се не споразуме са вишом влашћу.

Бр. 3.

Извршни одељак јавља, да је примио 135 динара парничних трошкова и такса, по пресуди крушевачког суда од 20 октобра 1882, која је постала извршна.

Узима се на знање.

Бр. 4.

Секретар јавља, да је одбор историјски изабрао г. г. Витковића и Јована Бошковића, а власник г. Стевана Каћанског, за прегледање споменика извесне приватне архиве.

Узима се на знање.

Бр. 5.

Средишни светковински одбор у Брну за прославу тисућнице Методијеве на Велеграду позива и наше друштво на ту светковину.

Јавити, да и ми истога дана славимо на своме дому.

Бр. 6.

Православна богословија у Задру и учитељски приправници у Загребу моле за књиге.

Да им се пошљу почевши од Гласника 55.

Бр. 7.

Одређују се хонорари у природњачком одбору, г. Ј. Мишковићу (Опис јагодинског округа) по 100 динара од штам. табака, а за топографски речник истога округа (грађа) по 60 динара; д-ру Сави Петровићу (О рамондијама, српски и латински) 120 динара од табака и да се прештампа. — У историјскоме одбору: Гл. Гершићу (Природа државине) по 110 динара од табака; г. М. Драговићу (Материјали III) 150 дин. одсеком.

Бр. 8.

Одлука природњачког одбора, да се поједине расправе штампају у изводу и на страним, познатијим језицима, у засебној књизи

— упућује се свима одборима, да кажу своје мишљење о томе.

Бр. 9.

Allg. österr. Literaturzeitung моли, да јој се редовно шаљу наша издања ради обзнане.

Да јој се пошљу, почевши од Гласника 55.

Бр. 10.

Књиге, које су дошле на поклон или у замену.

1.) Цариник. Год. I-ва. Бр. 1, 2, 3 и 4. Издају и уређују Јован Аксентијевић и Алекса Миловановић. Београд 1885.

2.) Die Sterblichkeit der Stadt Budapest in den Jahren 1876—1881 und deren Ursachen, von Josef Körösi. Berlin 1885.

3.) Сборник отдѣленія русскаго языка и словесности императорской академіи наукъ. Томъ 33, 34 и 35.

4.) Sitzungsberichte der königlich-Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. I—XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX, XXX, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXVI, XXXVII, XXXVIII, XL, XLI, XLII, XLIII, XLIV, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LIII, LIV.

5.) Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XXI, 1885. Выпускъ I. С. Петербургъ 1885.

6.) Annales de l' observatoire de Moscou. Publiées par le prof. Dr. Th. Bredichin. Vol. X. 2. livraison. Moscou 1884.

7.) Ein Blick auf das Unterrichtswesen Russlands im XVIII. Jahrhundert bis 1782. von Graf D. A. Tolstoi. Aus dem Russischen übersetzt von P. v. Kügelgen. St. Petersburg 1884. (у дупликату).

8.) Физическое воспитаніе дѣтей у разнихъ народовъ преимущественно Россіи. Матеріяли для медико-антропологическаго изслѣдованія. Е. А. Покровскаго. Москва 1884. Томъ XLV. Вып. I, II, III.

IV састанак, 11 априла 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Прочитан би записник годишњега скупа друштвеног и, по учињеним примедбама, упућен би скупом изабраним потписницима на даљи поступак.

Бр. 3.

Приликом тисућнице св. Метода, српско учено друштво, осим што је и само славило у друштву са великом школом, на којој је светковини беседио редовни члан и ректор велике школе, г. П. Срећковић, — послало је телеграм у Петроград Словенском добротворном друштву; а добило је телеграме: из Петровца (у пожаревачком) са многим потписима, из Софије од централне комисије за јубилеј, из Кијева од Словенскога друштва, и из Ширпана, места „v kterem vyrostl Slovanizm“.

Телеграм из бугарске престонице гласи:

„Председнику ученога друштва, Београд. — Блгарски народ днес ка-то празнува јубилеја на словенски-те првоучители, свети-те Кирила и Методија, Централна-та комисија за јубилеја не може да не изрази чрез вас благопожеланија на братскиа српски народ за неговиа напредак и укрепвање, на словенско-то јединство, које-то тако жарко су проповедвали свети-те солунски братиа. Председател на Централна-та комисија, митрополит Климент“.

Одлучено би на тај телеграм одговорити захвалним писмом.

Бр. 4.

Дописни члан Марко Драговић јавља, да је био у Заливу Которском да истражује старине, које би се односиле на нашу историју. Нашао ј мноштво старина, како рукописа

тако и штампаних књига: једну од 1481, једну од 1500, једну од 1551, и многе друге из XV, XVI и XVII века. Она од 1481 штампана је у Млецима, у штампарији Николе Јенсона, ученика Гутенбергова; садржина јој је: Распра двојице знаменитих схоластика: Јована Дунстонца Шкота и Томе Аквинскога. (Г. Драговић не каже на ком језику). Саставиће опширан списак, па ће послати ученом друштву на преглед.

Узима се на знање.

Бр. 5.

На предлог историјскога одбора, и у свези са ранијом одлуком управином, одређује се г. Витковићу попутнине 800 динара.

Бр. 6.

Секретар јавља, да је писао још 19 марта ове год. књижарници браће Поповића у Н. Саду, према одлуци управиној, да пречисти своје трогодишње рачуне; али до данас није стигао никакав одговор.

Одлучено би, да се пошље последња опомена свима књижарима комисионарима друштвеним, који нису положили рачун у првој половини месеца јануара, као што је ред и уговор, да то учине најдаље до Петрова дне ове године.

Бр. 7.

Исти јавља, да је г. Д. Цветковић, окр. прота у Пироту, продао 30 комада Српске Историје, не задржав себи никакве провизије.

Господину проти изриче се овим топла захвалност на његовом родољубивом заузимању.

Бр. 8.

Университет у Христијанији (Норвешкој) јавља, да је примио послане му Гласнике.

Узима се на знање.

Бр. 9.

Председник саопштава, да су сва четири одбора (разреда) ученога друштва за то, да састанак јужно-словенских књижевника буде до године у Београду.

Одлучено би, да секретар најпре спреми правила за тај састанак, па ће се онда радити даље, што треба.

Бр. 10.

Исти извештава, да предлог одбора природничко-математичког: да се изводи из појединих радова ученог друштва, на којем од главних језика јевропских, штампају у засебним књигама, — остала три одбора нису усвојила, него су за то, да остане за сада и даље дојакошња практика, а то је, да се сваки чланак, поред оригинала, може штампати у изводу и на којем туђем језику, кад то дотични одбор нађе за добро.

Узима се на знање и да се досадашња практика врши и даље, докле скуп друштва не нареди друкчије.

Бр. 11.

Секретар јавља, како многе књижарнице нарочито траже Гласник 58, у коме су музични списи.

Одлучено порадити код управе државне штампарије, да се поменути списи што пре штампају; у противном случају мораће се друштво осврнути, да их штампа где год на страни.

Бр. 12.

Одређују се хонорари: архимандриту Дучићу (за књижевне оцене) 120 дин. од табака; безименом (за: Ко је наследник пећке патријаршије?) 100 дин. од табака; Љ. Клерићу (за: Три нове хидрауличне аксиоме) одсеком 1200 дин.

Бр. 13.

В. В. Вукасовић, који хоће да путује по Херцеговини ради књижевних и уметничких старина, тражи препоруку од стране друштва.

Да му се учини по молби.

Бр. 14.

Овдашњи завод за мртвачке спроводе начинио је прорачун за пренос Вукових костију на 6100 дин.

По претресу одлучено би предложити му, да сведе трошкове око половине речене суме.

Бр. 15.

Стигао је телеграм из Ларина у јужној Италији, како су свечано оглашене дипломе нових дописних чланова ученога друштва, де Рубертиса и Вете; цело становништво из Живе Воде (Аквавиве) беше се искупило; чињене су изјаве, да напредује пријатељство између Италије и Србије.

Узима се на повољно знање.

Бр. 16.

Члан Ристо Ковачић јавља, да је у Бару (у Италији) нашао величанствени сребрни олтар краља Милутина, и велику икону Уроша Великог. На икони је слика Урошева и Краљице Јелене. Икона је висока 188, а широка 116 центиметара. Послаће потоњи извештај и слику завета Милутинова, то јест крипту и у њој олтар, пресликану од Ухтомског. А писаће и шта је побележио у Тера ди Лаворо и у Абруцу, настављајући своје путовање по српским насеобинама у јужној Италији.

Узима се на знање.

Бр. 17.

Књиге и листови, које је друштво у замену или на поклон добило:

1. Университетскія извѣстія. Год. XXIV. Бр. 11. Ноябрь. Бр. 12. Декабрь. 1884. Кіевъ.

2. Од писца. Топографски речник јагодинског округа. Израдио Јован Мишковић официр. Београд, 1885.

3. Palaeoichtyoložki prilozi. Sabrao Dr. Drag. Gorjanović. Zagreb, 1884.

4. Позориште за год. 1884. Уредник А. Хаџић. Год. IX. Н. Сад. 1885.

5. Atti della Reale Accademia dei Lincei, anno CCLXXXI. 1884—85. Serie Quarta, Volume I° — Fasc. 7°, 8°. Roma, 1885.

6. Отчетъ императорскаго русскаго географическаго общества за 1884. С. Петербургъ 1885.

7. Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XX. 1884. Выпускъ 6. С. Петербургъ 1884.

8. Од С. Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества. 1. Святые Кириллъ и Методій, апостоли славянскіе — 2. Краткое сказаніе о жизни и подвигахъ святыхъ Кирилла и Методія. — 3. Жизнь и подвиги святыхъ Кирилла и Методія, просвѣтителей Славянъ. С. Петербургъ 1885.

9. Спољашњи одношаји .Србије. II. Србија и кримска војна (1852—1856), од Јована Ристића. Из Гласника српскога ученог друштва, књига 60. Београд 1885.

10. Од писца. Fossile Binnen-Mollusken aus Dalmatien, Kroatien und Slavonien, nebst einem Anhange, von Spiridon Brusina, Agram, 1874.

11. Од писца. Sastanak ornitologa i izložba ptica u Beču. Napisao S. Brusina. Preštampano iz Vienca 1884. Zagreb. 1884.

12. Од писца. Die Neritonda Dalmatiens und Slavoniens nebst allerlei Malakologischen Bemerkungen, von Spiridon Brusina. Francfurt am Main 1884.

13. Од писца. Contribution à la Malacologie de la Croatie, par Sp. Brusina. Zagreb 1870.

14. Од писца. Acciunte alla Monografia delle campylaea della Dalmazia e Croazia, per Spiridon Brusina. Zagrabia 1876.

15. Од писца, Frangmenta Vindobonensia, par S. Brusina. Paris, 1877.

16. Од писца. Sull' Helix homoleuca del Littorale croato. 1884.

17. Извѣстія С. Петербургскаго славянскаго благотворительнаго общества. Бр. 1. Январь, 1885. Годъ Второй. С. Петербургъ, 1885.

18. Периодическо списание на Блгарското книжовно дружество вь Срѣдець. Книжка XII. Срѣдець, 1884.

19. Блгарска Библиотека. Бр. I. Исторически паметници по врѣмето на завѣрата. Издава Бьлгарското книжовно дружество. Въ Срѣдець. 1884.

20. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXIII. Razredi Filolgičko-historički i Filosofičko-juridički. IX. U Zagrebu. 1884.

21. Rad jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga LXXII. Matematičko-prirodoslovni razred V. U Zagrebu. 1885.

22. Starine, na svijet izdaje jugoslovenska akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga XVI. U Zagrebu. 1884.

23. Monumenta specantia Historiam Slavorum Meridionalium. Vol. XV. Acta Historiam confinii Militaris Croatici illustrantia. Tomus I. Ann. 1479—1610. Zagrabiæ 1884.

V састанак, 25 априла 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: Љ. Клерић, А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Одлучено би тражити допуштење од више црквене власти, да се кости Вукове могу погрепсти испред саборве цркве, и да се спомене плоче могу уместити у црквени зид. У одбор, који ће то извршити, бирају се архимандрит Н. Дучић и Јован Бошковић.

Бр. 3.

Одбор, који ће извршити пренос Вукових костију, сачињаваће цела управа и г. г. Д. Ђурић, Ј. Драгашевић, Ј. Авакумовић, М. Валтровић и Св. Вуловић.

Бр. 4.

Секретар чита п р а в и л а, која је израдила научна академија у Загребу за први састанак јужно-словенских књижевника.

Поменута правила са малим изменама, бише усвојена као основа, коју ваља послати свима одборима на претрес.

Бр. 5.

Геолошко друштво у Бечу изјављује преко нашега члана г. Ј. Жујовића, да жели ступити с нашим друштвом у свезу.

Прихвата се до коначне одлуке скупа друштвенога, и да се поменутом друштву у размену пошљу сва наша издања.

Бр. 6.

Задарска богословија, преко архимандрита Н. Дучића, моли за неке старије књиге Гласника, којих нема.

Да јој се пошљу, ако их друштво има у своме књижном магазину.

Бр. 7.

Књиге, које је друштво на поклон или у замену добило:

1.) Новый церковно-славянскій памятникъ съ упоминаніемъ о славянскихъ первоучителяхъ. Сочиненіе М. Дринова. С. Петербургъ, 1885.

2.) Методіевскій юбилэйный сборникь изданый императорскимъ варшавскимъ университетомъ, къ 6 апрѣля, 1885 года, подъ редакціею орд. проф. А. Будиловича. Варшава 1885.

3.) Le Monde Slave au XIX-e siècle. Par M. Louis Leger. Paris 1885.

4.) Университетскія извѣстія. Годъ. XXV. Бр. 1. Январъ 1885. — Бр. 2. Февраль 1885. Кіевъ 1885.

5.) Panslavism by M-me Elodie S. Mijatovich. London, 1885.

6.) Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Ser. Quarta. Vol. I° Fàsc. 9° Roma, 1885.

7.) Vjestnik hrvatskoga arkeologičkoga družtva. Godina VII. Br. 2. Zagreb, 1885.

8.) Друго годишње извешће и програм „Ратарске школе“ у Краљеву. Обнародовала школска управа, 1884.

9.) Accademia Romana. Entomologia Română. Coleopterele de pe Domeniulu brosteni din judetulu sućéva de Gr. Stefanescu Bucuresci. 1885.

10.) Analele Academiei Romane. Seria II. — Tomulŭ VI. 1883—84. Sectiunea I. Bucuresci. 1884.

11.) Der Königssohn Marko. Deutsch von Carl Gröber.

12.) Die Schlacht am Amselfelde von Carl Gröber. Wien, 1885.

VI састанак, 16 маја 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Оверен би записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Секретар подноси штампана „Правила за први састанак југо-словенских књижевника у Београду 1886", по одлуци историјскога одбора.

Да се пошље као основа свим одборима на претрес, по пређашњем решењу управином.

Бр. 3.

Овдашњи „Завод за опрему мртвачких спровода" подноси нову понуду за пренос Вукових костију, сведену на 3217½ дин. и 240 динара за лично путовање предузимачево тамо и натраг, свега 3457½ динара у злату.

Према такој понуди могу се чинити даљи кораци.

Бр. 4.

Одбором изабрани прегледачи Книћанинове архиве, г. г. Витковић и Ј. Бошковић, подносе писмени извештај, по коме се речена архива, по својој вредности и према нашим средствима, може откупити за 200 дуката ћесарских, а и власница толико иште, под условом да се исплати у два рока.

Усваја се у начелу, с тим, да и одбор историјски да своје мишљење.

Бр. 5.

Одређује се хонорар за Пороту, од Ј. Авакумовића, по 90 динара од штампаног табака.

Бр. 6.

Председник саопштава, да је поводом смрти Виктора Ига, једног од првака како у француској тако и у општој књижевности свих културних народа, почаснога члана и нашега ученог друштва, истакнута црна застава на друштвеном стану, као и да је за погреб послан породици телеграм учешћа у општој жалости.

Одобрава се потпуно.

Бр. 7.

Српски посланик у Цариграду и редовни члан друштва, г. Јеврем Грујић, шаље друштву оригинал хрисовуље

краља Стефана Дечанског о призренској епископији, (копија од те хрисовуље штампана је у Гласнику), који му је поверио г. И. Јастребов, да га по поузданој прилици опреми друштву.

Прима се са особитом радошћу и захваљује се г. И. Јастребову на тако милом дару, а г. Грујићу на брижљивом пошиљању.

Бр. 8.

Немачки писац К. Гребер (Gröber) шаље друштву на дар своје преводе са српскога „Der Königssohn Marko" (Беч, 1885), и „Die Schlacht am Amselfelde" (Беч, 1885), у раскошном повезу. Тако исто дописни члан друштва, д-р Ј. Пачу, шаље своје композиције.

Прима се са особитом захвалношћу и једно и друго.

Бр. 9.

Српска читаоница у Бањој Луци моли за друштвена издања.

Да јој се шаљу Гласници, почев од књиге 60.

Школа у Брезнику моли за један комад Српске Историје.

Како и писац пристаје на то, да јој се учини по молби.

Бр. 10.

Књиге на поклон или у замену:

1.) Претходни приказ књиге „Историја срп. народа, написао П. С. Срећковић. I. књ.", од Иларионa Руварца. У Новом Саду, 1885.

2.) Пројект новог гвозденог система за горњи строј железнице са попречним праговима. 3 књиге. Од Фрање Винтера. У Нишу, 1885.

3). Извѣстія императорскаго русскаго географическаго общества. Томъ XXI. 1885. Выпускъ 2. С. Петербургъ, 1885.

4.) Estr. dal Bullettino della Società Malacologica Italiana. Vol. XI. 1885. Sopra tre elici della Croazia. Note d' Aggiunta all' articolo sull' helix homoleuca. S. Brusina. Siena, 1885.

5.) Летопис Матице Српске. Уређује А. Хаџић. Књ. 142. 1885. Св. друга. Н. Сад, 1885.

6.) Библиографија српске и хрватске књижевности за 1884, од Драг. Посниковића. Прештампано из 61 Гласника срп. ученог друштва. У Београду 1885.

7.) Университетскія извѣстія. Годъ XXV, 1885. Бр. 3. Мартъ. Кіевъ, 1885.

8.) Цариник, год. I. Бр. 5. Мај 1885. Београд, 1885.

9.) Atti della Reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXI. Ser. Quarta. Rendiconti publicati per cura segretari. Volume I. Fascicolo 10, 11. Roma, 1885.

10.) Ueber das Vorkommen von Quecksibererzen am Avala-Berge bei Belgrad in Serbien, von Herrn Dr. V. Groddek in Clausthal. Sonder-Abdruck aus der Zeitschrift f. Berg-, Hütten- und Salinen-Wesen, XXXIII.

11.) Коло из „Ђачког растанка“ Бр. Радичевића, за гласовир просто по мелодији написао Др. Јован Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду. 1885.

12.) Успомена на песму „Чуј Душане“, за гласовир ставио Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду.

13.) Праг је ово милог српства, за гласовир ставио Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду.

14.) Коло за гласовир, написао Др. Ј. Пачу, (са сликом пишчевом). Издање Браће М. Поповића у Н. Саду. 1885.

15.) „Без тебе драга“, за гласовир ставио Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду.

16.) Српска молитва. Песма З. Ј. Јовановића, за гласовир написао Др. Ј. Пачу. Издање Браће М. Поповића у Н. Саду. 1884.

VII састанак, 3 јуна 1885.

Председник Владимир Јовановић, чланови: Љубомир Клерић, А. Васиљевић, армимандрит Н. Дучић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Секретар чита привремени Програм за светковину 50-годишњице књижевнога рада, редовних чланова српскога уче-

ног друштва, Ђ. Малетића и М. Бана, који је израдила нарочита комисија, а одбор философско-филолошки усвојио.

Привремени програм тај нека се саопшти свима у њему поменутим корпорацијама, да би се видело: јесу ли вољне учествовати у тој светковини, па према њихову одговору да се утврди коначни програм.

Бр. 3.

Депутација, која је по одлуци управе ишла вишој црквеној власти, јавља, да црквена власт допушта, да се Вукове кости могу сахранити код овдашње саборне цркве и спомене плоче Доситију и Вуку уместити у црквени зид.

Узима се на повољно знање, а пре него што би управа сазвала скуп ради коначне одлуке о преносу Вукових костију и подизању споменика Доситију и Вуку, одлучено би обратити се г. министру просвете с учтивим питањем: је ли вољна и држава српска да да̂ какав прилог на свечано одавање поште заслугама и спомену Вука Стеф. Караџића? молећи га, да изволи порадити код владе Његова Величанства, да она изволи учинити ученоме друштву, у поменутом смеру, не само моралну него и материјалну помоћ своју.

Бр. 4.

Госп. М. Драговић нуди ученоме друштву или библиотекама, народној и велике школе, на откуп 20 различних дела, штампаних на латинском или италијанском језику, од 1526 до 1783, и 3 рукописа, од 1606 до 1789.

По што је наш мали прорачун на књиге изцрпен, уступа се поменути списак библиотекама, народној и велике школе, да виде, би ли оне могле што откупити.

Бр. 5.

Госп. А. Пајевић, штампар и издавач књига у Новом Саду, нуди се да наштампа ове године једну или више књига Гласника, по што је могао разумети, да државна штампарија због других својих послова, не може да савлада сав материјал, који јој од неког времена српско учено друштво даје. Он има са свим нових слова, и то врло много, за повише та-

бака, набавио би исте хартије, а израда би била не само брза, угледна и лепа, него и са нај јевтинијом ценом, и чекао би за штампу.

Управа признаје, да су ти услови врло повољни, али ипак решава, да се причека, док проради парни коловрат, те да се види, хоће ли државна штампарија ове године бар онолико смоћи, до скупа ученога друштва, колико је лане израдила била.

Бр. 6.

Читају се одзиви на дипломе новоизабраних чланова. До сад се одазваше ова господа: Пулски, д-р Венцел, д-р Сент-клараји, д-р Швикер, г-ђица Павлија Ирби, Хуајт, Тице, Лавлеј, Фр. Ваничек, д-р Ф. Мајкснер, А. Павић, Брусина, витез Н. Вујић капетан и професор, д-р Ј. Пачу, М. Драговић, Т. Успенски, Јован де Рубертис, Анђео Вета.

Узима се на знање, а из те преписке да уђе у записник овај извод:

1.

Будим-Пешта $\frac{25}{3}$ 1885.

Господине,

Много је векова од како су Мађарска и Србија суседе и пријатељице. По срећи, ми уживамо од дужег времена независност, коју сте ви себи извојевали тек у наше дане, и ви ваљано показујете како сте достојни да се ухватите у коло јевропских народа, учествујући у научним радовима Запада.

Ценећи почаст, коју сте ми указали, у свем њезином пространству, ја је сматрам као залогу пријатељства, које вазда треба да веже Србе и Мађаре.

Изволите, господине, бити тумач мојих осећаја захвалности према српском ученом друштву, — ја се поносим што сам један од његових чланова.

Изволите, господине, примити израз мога високог поштовања.

Фрањо Пулски с. р.
ГЛАВНИ НАДЗОРНИК СВИХ МУЗЕЈА И БИБЛИОТЕКА У КРАЉЕВИНИ.

2.

Др. Сентклариjи пише секретару на српском језику ћирилицом између осталога, и ово:

„Радујем се што приликом овог одликовања с којим ме почаствоваше, на оном језику моју благодарност изразити могу, на ком српско „Учено Друштво" и милозвучне песме пева, и истину науке, која све нас спаја, обелодањује, али који и ја разумем и говорим. С пуним уважењем уверавам Ваше Високоблагородије и врло штоване многозаслужне чланове „Ученог Друштва" српског, да мене она мисао не само усхићује, него и блаженим чини, што ћу у непосредном братском додиру бити с најодабранијим душевним чиниоцима племенитог, изображеног и јуначког народа суседне нам Краљевине, и што ће ми прилика дана бити, да им моје поштовање одавати могу".

„И донде, док у кругу поштоване господе бити и њима лично моје поштовање указати прилике не бих имао, с поверењем обраћам се к В. Високоблагородију с том молбом: будите ми тумач и изјавите најискренију благодарност моју како господину Председнику, тако и осталим велеуваженим члановима „Ученог Друштва".

„Између мога умнога рада баш је оно дело општу пажњу на се навукло, где сам о угарским Србима причао — и биће ми та цјел, да међу нама живеће српске браће прошлост свестрано обгрливши на пољу литерарном представим и с тим „Ученог Друштва" признателност заслужим; тако исто Академији нашој прилику пружим, како би са изображеним српским круговима у непосредни додир доћи могла".

„Примите, В. Високоблагородије, моје високо поштовање, одлично уверење, велецењено одликовање и изјаву братског поздрава, с којим се у наклоност и пријатељство Ваше препоручујући, остајем

У Турском Бечеју, 25 марта 1885.

ВАШЕГ ВИСОКОБЛАГОРОДИЈА
ОДАНИ ПОШТОВАТЕЉ

Јевђеније Сентклараји с. р.

3.

Многопоштовани господине!

Примио сам ваше пријатељско писмо од 1 (13) ов. мес., којим ми јављате да сам изабран за дописнога члана српском краљевском ученом друштву, што ми је на дику, као и дотичну диплому, и молим вас, да поменутом многоуваженом друштву изјавите моју искрену захвалност на одликовању, које за ме много вреди.

За ме је подстакљива задовољица, што су моје књижевне тежње у послу српске политичке и народно-црквене историје привукле на се пажњу, интерес и признање тако врсних људи од науке у краљевини Србији, и ја у томе с радошћу налазим јемство, да се у ваше свеже расцветаном државном животу духовна култура такођер обезбрижено одомаћила.

Што се тиче моје маленкости, ја ћу се као и до сада трудити, да наставим студије о српској историји и да их како ваља употребим. Што сад у духу припадам и тако славном друштву, као што је ваше, то ће моју ревност удвојити.

Захваљујући лепо и вама, г. секретару, што сте ме пријатељски известили и понављајући своју горњу захвалност многоуваженом ученом друштву, остајем са особитом надом

Будимпешта, 17 марта 1885.

ВАШ ОДАНИ СЛУГА

Д-р Ј. Х. Швикер с. р.

МАЂ. КРАЉЕВСКИ ПРОФЕСОР.

4.

Лијеж 27 марта 1885.

Господине секретару,

Примио сам диплому, коју сте имали доброту послати ми, и молим вас да понудите српском ученом друштву моју дубоку захвалност на почасти, коју ми учини избором за свога дописнога члана.

Ако сам се ја одао студији историје и савремених свеколиких услова народа балканског полуострва, то је, верујте,

за то, што сам стекао убеђење, да су ти народи достојни у сваком погледу симпатија целе Јевропе. Будућност припада народима младим и пуним латентне снаге.

Благодарећи врло великој једнакости услова, и својим слободним и самосталним установама, они имају ту неоцењиву превагу: да избегну оне сталешке борбе које тако дубоко ремете западна нам друштва. Користећи се овом привилегијом, нека приону да се, радом и науком, користе и изворима које је природа ставила на њихово расположење, па ће се моћи рачунати међу најсрећније народе на свету. Управо, једина опасност која им може загрозити, показује нам се у аналима Полуотока.

Оно што је у средњем веку задржало код њих напредак цивилизације, и што их је најпосле и предало страхотама турског освојења, то је непријатељство и рат између народа истог порекла, исте крви и вере.

Нека би, доиста, спомен на ове борбе између братских народа, са свима жалосним им траговима послужио као опомена и покретач младим, од отоманске власти ослобођеним државама, да иду као браћа руку под руку путем слоге, која их једино може одвести остварењу законитих нада њихових.

А сада, господине, изволите сами примити, а уваженом друштву кога сте секретар саопштити, моју најтоплију благодарност и најдубљу пошту.

Емил де Лавлеј с. р.

5.

Аквавива 25 априла 1885.

Господине,

У мојим годинама нема се амбиција. Па ипак сам ево са истинитим задовољством примио вест о увршћењу мог имена међу дописне чланове српског ученог друштва. За мене је то најлепша награда за муке које сам целог живота трпео ради одржања у овој колонији српској језика отаца наших. Ја ћу истој сврси посветити и ово неколико дана живота који

још остају, а тако исто чиниђу све могуће да утврдим између Италије и Србије везе пријатељства и братства.

Имајте, дакле, доброту, господине секретару, изручити моје најусрдније поздраве свима члановима честите академије српске, а тако исто изволите и сами бити осведочени о мојој савршеној пошти и уважењу.

ВЕОМА ОДАНИ ВАМ СЛУГА

Иван де Рубертис с. р.

6.

Ларино 29 априла 1885.

Господине,

Мене је много обрадовала велика почаст, којом ме је српска краљевска академија одликовала избором за свога дописног члана. Ја не могу рећи да сам на то права стекао, али сам срећан што могу да примим исто као нову копчу, која ваља да утврди везу ове малене колоније српске у Молизу са мајком постојбином.

Молим вас дакле, господине, да се изволите потрудити, да од моје стране уверите честиту академију српску о најискренијем признању мом, а тако исто да изволите и најтоплијег израза дати жељама, које ме греју за величину племенитог народа српског, као и за одржање најчистијег пријатељства између Србије и Италије.

Као син Италије ја њу љубим свим силама својим, али ја вазда осећам и српску крв, која у мојим жилама тече, па ми је, ево, исто тако драга и земља, која је пре толико векова претке моје родила.

Молим још једном, господине секретару, да уз захвалност примите и уверење мог најистинитијег уважења — с којим имам част остати

ВАШ ВЕОМА ОДАНИ СЛУГА

Анђео Вета с. р.
АДВОКАТ.

Бр. 7.

Председник јавља да је добио писмо од г. Косте Р. Миловановића, у коме изјављује да не може примити одличје дописнога чланства.

Узима се на знање.

Бр. 8.

Г. И. Павловић пита: има ли још што примити и тражи да му се врате непримљени рукописи.

Одлучено, да се пречисте и заврше његови рачуни, па преостатак хонорара и тражени рукописи да му се пошљу.

Бр. 9.

Г. Видак Отовић, свршени богослов, и кандидат учитељски, родом из Пипера у Црној Гори, моли да друштво подари своја издања за оснивање библиотеке при основној школи у Пиперима.

Да се за то приберу и пошљу Гласници, према усвојеној практици.

Бр. 10.

Госп. Р. Ковачић тражи да му се шаље коректура од његова чланка.

Слаће му се, али се не може чекати повратак њезин, да се не би задржавало штампање Гласника; него ће се погрешке, ако каквих буде, штампати у нарочитом списку, под именом Поправке.

Бр. 11.

Секретар саопштава писма, по којима Природњачко Друштво у Москви, Британски музеј, Смитсонова установа у Вашингтону и Академија деи Линчеи у Риму — сад уредно добивају друштвена издања.

Узима се на знање.

Бр. 12.

Одобрава се одлука одбора за уметност, да г. г. Валтровић и Милутиновић наставе своја археолошка путовања, и одређује им се у то име попутнине свакоме по 720 динара.

Бр. 13.

Књиге, које је српско учено друштво са захвалношћу примило.

1. Београдски општински послови. Књига III. Београд, 1885.

2. Vrlica. Cav. Giacomo Chiudina. Spalato, 1885.

3. Bulletin de la Société impériale des naturalistes de Moscou. Année 1884. № 3. Avec 5 planches. Moscou, 1885.

4. Вопросъ о Кириллѣ и Меѳодіи въ славянской филологіи. Рѣчь И. В. Ягича. Санктпетербургъ, 1885.

5. Тактика великих тактичких тела. Саставио Д. Ђурић. Са 48 слика и планова у засебном атласу. Београд, 1885.

6. Основна тактика три рода војске. IX део. О борби с обзиром на земљиште. Написао Д. Ђурић. Са 23 листа малих планова и са 3 велика топографска плана у засебном атласу. Београд, 1881.

7. Основна тактика три рода војске. Написао Д. Ђурић. Са засебним прилогом од 31 листа на којима је 132 тактичне слике. Београд, 1879.

8. Mittheilungen der k. k. geographischen Gesellschaft in Wien. 1884. Redacteur V. v. Haardt. XXVII. Band (der neuen Folge XVII.) Wien, 1884.

9. Платонъ Кулаковскій. Очеркъ исторіи попытокъ рѣшенія вопроса объ единомъ литературномъ языкѣ у Славянъ. (Изъ „Меѳодіевскаго Юбилейнаго Сборника“). Варшава, 1885.

VIII састанак, 6 јула 1885.

Председник Вл. Јовановић, чланови: А. Васиљевић, архимандрит Н. Дучић, Ст. Тодоровић, Јован Бошковић секретар.

Бр. 1.

Прочита се и потписа записник пређашњега састанка.

Бр. 2.

Секретар јавља, да је велика школа изабрала ректора, а гимназија директора, да поздраве јубиларе Ђ. Малетића и М. Бана приликом њихове педесетогодишњице.

Одлучено сачекати и остале одговоре, па да се утврди коначни програм.

Бр. 3

Утврђују се „Правила за први састанак јужно-словенских књижевника 1886 у Београду“.

Одлучено би, да се председништво споразуме о том са г. министром просвете.

Бр. 4.

Секретар јавља, да г. г. Валтровић и Д. С. Милутиновић не могу ове године путовати, као обично, ради археолошких испитивања и снимања.

Узима се на знање.

Бр. 5.

Члан Гав. Витковић извештава, да је на свом путовању прикупио грађе за српску историју, па је за тим сву своју пажњу обратио на српске драгоцене старине из фрушкогорских манастира, које су изложене у мађарској земаљској изложби. Добио је био допуштење од потпредседника изложбе, да те српске старине проучи и опише, што је донекле и учинио, али мораде прекинути због недостатка средстава. Прилаже неколико лепих фотографија тих старина и предлаже да друштво изашље с њим г. г. Валтровића и Милутиновића, да тај предузети посао докончају.

Одлучено обратити се г. министру за материјалну помоћ на тај смер.

Бр. 6.

По што дојакошња државна помоћ друштву од 15.284 динара не дотеже ни за текуће редовне издатке, према садашњем разгранатом раду овога друштва, то одлучено би:

Обратити се г. министру с молбом, да би друштву у ванредној прилици притекао у помоћ, из средстава за књижевно-просветне смерове која њему стоје на расположењу, на име да изволи одредити 2400 динара на откуп Книћанинове архиве, као ванредну припомоћ друштву за ову годину; ако то не би могло бити, онда макар као позајмицу, коју би суму друштво вратило благајници министарства просвете, одмах у почетку нове рачунске године.

Бр. 7.

Одређују се хонорари: г. А. Алексићу (за расправу Мачва, са картама) одсеком 1200 динара; г. П. Срећковићу (за беседу на св. Метода) 150 динара одсеком.

Бр. 8.

Секретар подсећа, да је ово друштво примило на руковање два књижевна фонда:

а). Константина Хаџи-Ристића — „на издавање најбољих српских књига, а нарочито босанских". Основни капитал 2040 динара (170 дуката). (Гледај састанак управе од 23 априла 1871 бр. 29).

б.) Михаила и Марије Миливојевића — „за помагање сиромашних писаца". Основни капитал 450 дуката, при управи фондова; износи сада, до 1 маја ове године, 10.465·76 динара (872 дуката). (Гледај састанак управе од 13 августа 1871 бр. 53).

Одлучено би, да се у извештају управе годишњему скупу друштва спомене сваки пут и стање тих фондова.

Бр. 9.

Министарство просвете тражи 156 књига Гласника (по списку), у пола цене, за библиотеке средњих школа.

Да се пошљу и наплате по уобичајеној цени.

Бр. 10.

Породица Виктора Ига захваљује на сажаљењу.

Узима се на знање.

Бр. 11.

Нови аустро-угарски консул, г. Алберт Стефани плем., доктор права и философије, шаље на дар две своје последње публикације, „хотећи том наменом да да скроман израз својим симпатијама према ученом друштву".

Одлучено, да се стави у записник а и нарочито да се изјави захвалност г. Стефану.

Бр. 12.

Госп. Вид Вулетић Вукасовић рад би био да приреди зборник натписа у јужних Словена, па моли, да га друштво у томе потпомогне. Шаље своју књигу „Ђуро харамбаша“ на оцену.

Одлучено, да му друштво учини, што може. Књига се упућује философско-филолошком одбору на оцену, а писцу да се јави да ће та оцена бити само за његову приватну употребу, по што друштво не прима штампане књиге на оцену, него списе.

Бр. 13.

Велика гимназија у Задру моли за Гласнике, од књиге 36 до 54 завршно и од 56 до 59, да јој се накнадно пошљу.

Одобрава се.

Бр. 14.

Управа српске радничке читаонице у Вршцу моли за књиге.

Да јој се пошљу, почев од Гласника 60.

Бр. 15.

Књиге, које је учено друштво са захвалношћу примило:

1.) Annual report of the board of regents of the Smithsonian Institution, showing the operations, expenditures, and condition of the institution. For the year 1880, 1881. Washington, 1881, 1883. (2 књиге).

2.) Грађа за историју српског народног позоришта у Београду од год. 1835—1876. Написао Ђорђе Малетић. XXII издање Чупићеве задужбине. У Београду 1884.

3.) Ђуро харамбаша или Конавоски устанак — приповијест херцеговачко-дубровачка — прича из староставне књиге Вид Вул. Вукасовић. У Дубровнику, 1885.

4.) Unbefangene Revision der Elömunkálatok Magyarhon gombavirányához. Budapest, 1885, durch Stephan Schulzer von Müggenburg.

5.) Ueber Thierschutz von Dr. Eugen von Rodiczky. Kaschau.

6.) Университетскія извѣстія. Годъ XXV. № 4. Апрѣлъ 1885 г. Кіевъ, 1885.

7.) Мнимый индо-германскій міръ или истинное начало и образованіе языковъ Нѣмецкаго, Англійскаго, Французкаго и других Западно-Европейскихъ, составленъ Платономъ Лукашевичемъ. Кіевъ, 1874.

8.) Изслѣдованіе о великомъ годѣ солнца и его числовидномъ годѣ. Составилъ Платонъ Лукашевичъ. Кіевъ, 1882.

9). Atti della reale Accademia dei Lincei. Anno CCLXXXII. 1884—85. Serie quarta. Volume I° Fascicolo 12°. Roma, 1885.

10.) Объясненіе ассирійскихъ именъ. Сочиненіе Платона Лукашевича. Кіевъ. 1868.

11.) Кужне болести, од куд потичу, какве су, како се уклањају и негују. За шире читалачке кругове написао Др. Милан Јовановић. Београд, 1884.

12.) Цариник. Год. I. Бр. 6. Јун, 1885. Београд, 1885.

ПРИЛОГ К ЧЛАНКУ

„СРБУЉЕ У САРАЈЕВУ“.

ЗАПИСИ:

I.

II.

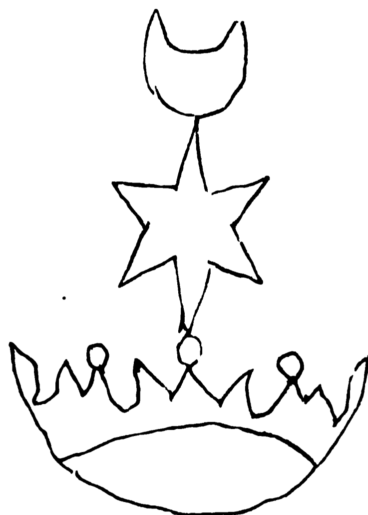
III.

1693—

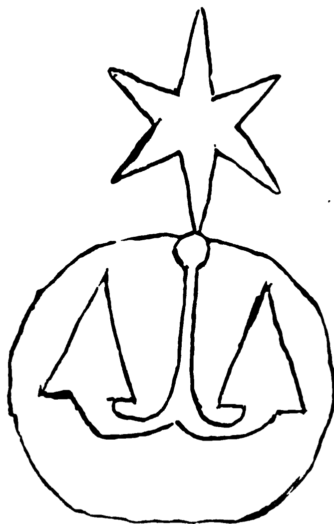
ПРИЛОГ К ЧЛАНКУ

„СРБУЉЕ У САРАЈЕВУ“.

СЛЕПА СЛИКА I.

СЛЕПА СЛИКА II.

ГЛАСНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 64

РАСПРАВЕ И ДРУГИ ЧЛАНЦИ

У БЕОГРАДУ 1885

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

На продају у књижарници В. Валожића

Преглед.

МАНАСТИРСКО НЕПОКРЕТНО ИМАЊЕ

У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ

ОД

БОГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА

(СВРШЕТАК)

Манастир Јовања.

У срезу је љубићском, на левој страни Мораве, под планином Кабларом на једном лепом заравањку.

У нурији има три села: Видово, Превор и Трбушани, свега са 1 165 становника, по попису у 1874. години. Године 1837. овај манастир био је још у рушевини, а споменута три села била су у нурији манастира Никоље. Обновљен је 1848. године.

Од непокретног имања имао је манастир Јовања

		1874. г.	1882. г	1882. г.
Њива	дана	2	1	— 1
Ливада	коса	8	8	—
Воћњака	дана	4	4	—
Винограда	мотика	40	15	— 25
Забрана	дана	5	—	— 5
Пашњака	„	—	3	+ 3

Ово имање вредило је по процени од

1874.	године	2 060·00	динара
1882.	„	840·00	„

Према томе, смањена је вредност у току ових осам година са 1 220 динара или годишње са 7·40 процената.

Вредност стоке, коју је манастир имао 1874. године за своју потребу, износила је 1 379 динара.

При овако слабом имовном стању и малој нурији, нису ни приходи манастира били велики. У 1874. години имао је манастир прихода

од парохије	622·00	динара
„ добара	606·00	„
Свега	**1 228·00**	„

Издато је у истој години 712·00 динара, и по томе износио је вишак прихода 516·00 динара.

Од 1874. до 1880. године било је по манастирским рачунима, и то:

године	прихода	расхода	прихода
	у	динарима	
1874.	1 228·00	712·00	+ 516·00
1875.	856·24	1 005·00	— 148·76
1876.	333·87	327·49	+ 5·88
1877.	545·29	543·70	+ 1·59
1878.	489·54	485·89	+ 3·65
1879.	856·55	863·68	— 7·13
1880.	960·33	926·34	+ 33·99
Свега	**5 269·32**	**4 864·10**	**+ 405·22**
Годишње	752·76	694·87	+ 57·89

Кад 1874. годину поредимо с годином 1880. онда налазимо, да је у овој био приход мањи за 21·80 процената а расход напротив већи за 30·01 процената.

Готовина манастирска износила је на крају 1874. године само 155·70 динара; у години 1864. било је у готовини само 2·50 динара.

У манастиру живео је 1874. године само један намесник. 1882. године било је исто тако.

Манастир Никоља.

Овај је манастир такође у срезу љубићском, на левој обали Мораве и у планини Каблару.

Манастир има велику нурију од осам села. Та су села по имену: Враћићи, Горња Горевница, Јанчићи, Љубић, Миоковци, Милићевци, Ракова и Рошци. У свима овим селима било је по попису од 1874. године 4 640 становника.

И у 1837. години сва ова села била су у нурији манастира Никоље, а покрај тога још и три села, која су данас у нурији манастира Јовање. У свих једанаест села било је тада (1837. год.) 4 006 становника.

Од непокретног имања имао је манастир:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	17	12	— 5
Ливада	коса	61	20	— 41
Воћњака	дана	6	6	—
Винограда	мотика	53	20	— 33
Забрана	дана	20	20	—
Пашњака	„	—	10	+ 10
Воденицу		1	1	—

Вредност све ове непокретности процењена је

1874. године на . . . 6 865·⁰⁰ динара

1882. „ „ . . . 4 350·⁰⁰ „ ; била је дакле мања у 1882. години за 2 515·⁰⁰ динара или 36·⁶³ процената.

У живом благу имао је манастир 1874. године највише оваца (65) и свиња (20). Вредност све стоке манастирске износила је 2 985 динара.

Приход манастира био је доста велики и сразмеран његовој нурији. У 1874. години добивено је:

од парохија	3 035·⁴⁰	динара
„ добара	635·⁴⁰	„
Свега	**3 670·⁸⁰**	„

Издато је у истој години 1 761·⁴⁰ динара, те је тако од прихода претекло 1 909·⁴⁰ динара, који су као готовина остали у каси манастирској.

У 1864. години манастир је имао готовине 1 634·26 динара.

Приходи и издаци манастира текли су овако од 1874. до 1880. године.

Године	Приход	Расход	Приход
	у	динарима	
1874.	3 670·80	1 761·40	+ 1 909·40
1875.	3 531·62	3 637·72	— 106·10
1876.	2 710·88	2 761·24	— 50·36
1877.	3 051·14	3 046·44	+ 4·70
1878.	2 833·18	2 826·91	+ 6·27
1879.	2 514·70	2 414·14	+ 100·56
1880.	2 372·75	2 210·65	+ 162·10
Свега	**20 685·07**	**18 658·50**	**+ 2 026·57**
Годишње	2 955·01	2 665·50	+ 289·51

У средњу руку издавао је у току наведених седам година по 90·20 динара од сваке стотине примљених динара.

У манастиру било је ово братство:

	1874. г.	1882. г.
Игуман	1	—
Настојатељ	—	1
Јеромонаха	2	1

Према свему до сад изложеном, имало је ових пет манастира у својим нуријама свега 36 села са 15 481 становника у 1874. години. Напротив у 1837. години било је у нуријама ових манастира 39 села са 10 732 становника. Посебице имао је:

	1874. г.		1837. г.	
манастир	села	становника	села	становника
Враћевшница	14	4 769	15	3 228
Благовештење	5	2 076	7	1 748
Вујан	6	2 831	6	1 750

Јована	3	1 165	—	—
Никоља	8	4 640	11	4 006

У 1874. години долазило је у средњу руку на једно село по 430 становника, а у години 1837. само по 275.

Од непокретног имања имали су сви манастири:

		1874. г.	1882. г.		1882. г.
Њива	дана	118·5	61	—	57·5
Ливада	коса	162	88	—	74
Воћњака	дана	32·3	35·5	+	3·2
Винограда	мотика	228	150	—	78
Пашњака	дана	—	123	+	123
Забрана	„	55	28	—	27
Шуме	„	400	750	+	350
Механе		1	3	+	2
Дућан		1	1		—
Воденица		5	4	—	1

Вредност непокретног имања

манастира:	износила је 1874. г.	у динарима 1882. г.
Враћевшнице	17 564·00	28 670·00
Благовештења	10 140·00	7 428·00
Вујна	4 168·00	8 400·00
Јоване	2 060·00	840·00
Никоље	6 365·00	4 350·00
Свега	**40 297·00**	**49 688·00**

Од 1874. до 1882. године вредност манастирског непокретног имања у округу рудничком, увећала се за 9 391 динара или 23·30 процената. У средњу руку долази на један манастир по 1 878 динара од овога вишка. Међу тим фактично увећање налазимо само код два манастира, а код остала три сада је мања вредност.

Прихода имао је у 1874. години

манастир:	парохијског	од добара	свега
	д и	н а	р а
Враћевшница	4 175·90	8 485·00	12 660·90
Благовештење	762·00	1 048·80	1 810·80
Вујан	1 384·10	1 457·30	2 841·40
Јовања	622·00	606·00	1 228·00
Никоља	3 035·40	635·40	3 670·80
Свега	**9 979·40**	**12 232·50**	**22 211·90**
У 1880. години .	?	?	20 881·36

Приход од добара био је за 22·58 процената већи од парохијског прихода.

Кад приход у 1880. години поредимо с приходом године 1874., ми налазимо, да је исти у 1880. години био за 1 330·54 динара или 5·99 процената мањи него у 1874. год.

О издацима свих манастира у рудничком округу имамо овај преглед.

Издато је свега

у манастиру:	1874. г.	1880. г.
	д и н	а р а
Враћевшници	11 977·00	7 298·00
Благовештењу	1 710·90	3 084·10
Вујну	1 887·85	7 280·16
Јовањи	712·00	926·34
Никољи	1 761·40	2 210·65
Свега	**18 049·15**	**20 799·25**

У 1880. години издато је 2 750·10 динара или 15·24 процената више него у години 1874.

Кад поредимо приход с расходом, онда налазимо, да се у 1874. години показује у томе већа разлика, јер је од сто примљених динара издато у

1874. години . . . . . 89·30 динара
1880. „ . . . . . 99·61 „ ; и по томе

остало је 1880. године неутрошено само 0·40 процената од целога прихода.

Од 1874. до 1880. године било је

	прихода	расхода		прихода
	у	динарима		
у манастиру:	свега			
Враћевшници . . .	54 170·64	54 467·05	—	296·41
Благовештењу . .	16 130·00	15 864·03	+	266·06
Вујну	20 292·38	20 653·46	—	361·08
Јовањи	5 269·32	4 864·10	+	405·22
Никољи	20 685·07	18 658·50	+	2 026·57
Свега . . .	**116 548·10**	**114 507·74**	**+**	**2 040·36**
	годишње			
у Враћевшници . . .	7 738·66	7 781·01	—	42·35
„ Благовештењу . .	2 304·38	2 266·37	+	38·01
„ Вујну	2 898·91	2 950·49	—	51·58
„ Јовањи	752·76	694·87	+	57·89
„ Никољи	2 955·01	2 665·50	+	289·51
Свега . . .	**16 649·72**	**16 358·24**	**+**	**291·48**

Код манастира Враћевшнице и Вујна налазимо расход већи од прихода; код осталих манастира било је обратно, код њих био је приход већи од расхода.

Односна размера између прихода и расхода била је ова за сваки манастир посебице: На сто динара годишњег прихода било је расхода у манастиру:

Никољи	90·20	динара
Јовањи	92·31	„
Благовештењу	98·35	„
Враћевшници	100·55	„
Вујну	101·78	„
У опште	**98·25**	„

Од готовине имао је на крају године

манастир:	1864.	1874.
	динара	
Враћевшница	876·00	— 4 872·60
Благовештење	435·19	99·90
Вујан	2 537·60	2 306·26
Јовања	2·50	155·70
Никоља	1 634·26	1 909·40
Свега	**5 485·55**	**— 401·34**

Од 1864. до 1874. године сва готовина утрошена је и још је остало 401·34 динара дуга; јер и ако су сви манастири, осим Враћевшнице, у 1874. години имали у својим касама нешто готовине, то је опет дуг манастира Враћевшнице превагнуо сву ту готовину.

Вредност стоке, коју су сви манастири имали, износила је у 1874. години свега 19 960 динара. Од стоке било је посебице:

Коња	15
Ждребади	1
Волова	35
Крава	21
Телади	18
Оваца	377
Коза	50
Свиња	224

Пчеларство било је са свим занемарено, јер је само у манастиру Јовањи била једна кошница пчела!

3. Крушевачки округ.

Манастир Велуће.

Налази се у срезу трстеничком, на 2 сата југоисточно од варошице Трстеника.

У нурији има тринаест села. Села су поименце ова: Братићи, Бучје, Велуће, Јасиковица, Камењача, Округлица, Омачница, Пасјак, Пуношевићи, Риђевштица, Руденица, Срњани и Тобоци, а има у њима свега 2 800 становника.

У години 1837. било је дванаест села у манастирској нурији, и то: Бучје, Братићи, Велуће, Дренча, Јасиковица, Округлица, Пасјак, Пржац, Ржаница, Риђевштица, Руденица и Тоболци. У тим селима било је свега 1 424 становника.

Од непокретног имања имао је манастир

		1874. г.	1882. г.		1882. г.
Њива	дана	10	15·5	+	5·5
Ливада	коса	38	35	—	3
Воћњака и башта .	дана	2	4·5	+	2·5
Винограда . . .	мотика	41	47	+	6
Шуме	дана	4 000	600	—	3 400
Механу		1	1		—
Воденицу		1	2	+	1

Ова непокретност процењена је

1874. године . . . на 9 010 динара
1882. „ . . . . . „ 6 615 „

У 1882. години вредност имања била је мања за 2 395 динара или 26·58 процената.

Од живога мала имао је манастир највише свиња (60), и вредност све стоке износила је 3 493 динара у 1874. години.

Прихода добивено је у 1874. години:

од парохије	1 794·80	динара
од добара	1 075·20	„
Свега	**2 870·00**	„

Међу дохотцима од добара највећи је приход од продате горе (359 дин.) и од механе (275·20 динара).

Издато је у истој години 2 750 динара, и по томе вишак прихода изнео је само 120 динара.

Од 1874. до 1880. године било је, и то:

године	прихода	расхода	прихода
	у д и н а р и м а		
1874.	2 870·00	2 750·00	+ 120·00
1875.	2 774·77	2 867·63	— 92·86
1876.	2 094·46	2 452·18	— 357·72
1877.	2 794·62	2 719·48	+ 75·14
1878.	2 189·88	2 341·60	— 151·72
1879.	3 213·27	2 833·02	+ 380·25
1880.	3 514·25	4 273·52	— 759·27
Свега . . .	**19 451·25**	**20 237·43**	**— 786·18**
Годишње . .	2 778·75	2 891·06	— 112·31

Готовине имао је манастир у години
1864. · · · · · 735·55 динара
1874. · · · · · 116·00 „ ; мање дакле у 1874. години · · · · · 619·55 динара. Према томе опадала је готовина годишње са 8·42 процената.

У братству манастира Велуће био је

	1874. г.	1882. г.
Архимандрит · · · · ·	1	—
Игуман · · · · · · · ·	—	1
Јеромонаха · · · · · ·	1	2
Монах · · · · · · · · ·	1	—

Манастир Наупара.

У срезу је крушевачком, јужно од Крушевца на 2 сахата, и под самим Јастрепцом.

Има велику нурију од 16 села. Та су села: Бован, Буци, Витановци, Дворане, Ловци, Ломница, Модрица, Наупара, Петина, Пољаци, Сеземча, Слатина, Станци, Сте-

пош Горњи, Тричари и Шаврани. У овим селима било је свега 4 650 становника.

У 1837. години овај манастир није имао своје нурије.

Од непокретног имања имао је манастир

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	$56^{\cdot 3}$	65	+ $8^{\cdot 7}$
Ливада	коса	47	35	— 12
Воћњака и башта . .	дана	7	9	+ 2
Винограда	мотика	25	27	+ 2
Забрана	дана	6	—	— 6
Механе		2	1	— 1
Воденице		2	1[1]	— 1

Осим тога имао је манастир планину под разном гором, која је 1874. године процењена на 100 000 динара, а 1882. године на 24 000 динара.

Вредност све непокретности заједно с поменутом планином износила је

1874. године . . . . 122 784 динара
1882. „ . . . . . . 47 606 „ ; мање дакле у 1882. години . . . . 75 178 динара.

И са живим малом манастир је био доста богат, јер је вредност све манастирске стоке износила у 1874. години 4 389 динара.

Прихода било је у 1874. години:

од парохије . . . . . $3\,538^{\cdot 00}$ динара
од добара . . . . . . $2\,266^{\cdot 80}$ „
Свега . . . . . **$5\,804^{\cdot 80}$** „

Напротив издато је у истој години 4 504 динара, и по томе претекло је од прихода $1\,300^{\cdot 80}$ динара.

---

[1] Ово је стружница за даске.

Од 1874. до 1880. године финанцијско стање манастира било је овако:

године	приход	расход		приход
	у	д и н а	р и м	а
1874.	5 804·80	4 504·00	+	1 300·80
1875.	17 138·09	5 138·69	+	11 999·40
1876.	32 471·63	36 349·12	—	3 877·49
1877.	3 371·98	3 165·76	+	206·22
1878.	4 151·12	3 779·27	+	371·85
1879.	5 085·99	2 996·58	+	2 089·41
1880.	3 841·00	4 174·87	—	333·87
Свега . . .	**71 864·61**	**60 108·29**	**+**	**11 756·32**
Годишње . .	10 266·37	8 586·90	+	1 679·47

На крају 1874. године имао је манастир готовине 1 325·60 динара, и то:

у каси манастирској	531·00	динара
код Управе фондова	536·80	„
„ приватних дужника . . .	257·80	„

Напротив у 1864. години износила је готовина 3 382·10 динара. У периоду од десет година смањила се готовина свега за 2 056·50 динара или за 6·08 процената годишње.

У братству манастирском био је

	1874. г.	1882. г.
Игуман	1	1
Јеромонаха	2	1

Из свега до сад наведеног види се, да је у две манастирске нурије било 29 села са 7 450 становника, и то у нурији

манастира:	села	становника
Велуһа	13	2 800
Наупаре	16	4 650

У непокретном имању ових манастира било је:

		1874. г.	1882. г.		1882. г.
Њива	дана	66·8	80·5	+	14·2
Ливада	коса	85	70	—	15
Воћњака . . .	дана	9	13·5	+	4·5
Винограда . . .	мотика	66	74	+	8
Забрана . . .	дана	6	—	—	6
Шуме	„	4 000	600	—	3 400
Механе		3	2	—	1
Воденице		3	3		—

Покрај тога планина под разном гором манастира Наупаре од неозначене површине.

Укупна вредност непокретног имања

	износила је	у динарима
манастира:	1874. г.	1882. г.
Велућа	9 010·00	6 615·00
Наупаре	122 784·00	47 606·00
Свега	**131 794·00**	**54 221·00**

Вредност непокретног имања износи у 1882. години тек 41 проценат од оне у години 1874.

У 1874. години имао је прихода

	парохијског	од добара	свега
манастир:	д и н	а р	а
Велуће	1 794·80	1 075·20	2 870·00
Наупара	3 538·00	2 266·80	5 804·80
Свега	**5 332·80**	**3 342·00**	**8 674·80**
У 1880. години .	?	?	7 355·25

Размера између прихода парохијског и оног од добара, била је код манастира:

Велућа	као	100 : 60
Наупаре	„	100 : 64
У опште	„	**100 : 63**

Приход у 1880. години био је за 1 319·55 динара или 15·20 процената **мањи** од прихода у години 1874.

На све потребе

манастира:	издато је динара 1874. г.	1880. г.
Велућа	2 750·00	4 273·50
Наупаре	4 504·00	4 174·87
Свега	**7 254·00**	**8 448·37**

Издаци у 1880. години били су за 1 194·37 динара или 16·47 процената **већи** од оних у години 1874.

На сто динара прихода издато је у години

1874. . . . . 83·62 динара
1880. . . . . 114·86 „

Од 1874. до 1880. године било је

у манастиру:	свега прихода	расхода	прихода
	у динарима		
Велућу	19 451·25	20 237·43	— 786·18
Наупари	71 864·61	60 108·29	+ 11 756·32
Свега . . .	**91 315·86**	**80 345·72**	**+ 10 970·14**
	годишње		
у Велућу	2 778·75	2 891·06	— 112·31
„ Наупари	10 266·37	8 586·90	+ 1 679·47
Свега . . .	**13 045·12**	**11 477·96**	**+ 1 567·16**

Односна размера између укупног прихода и расхода била је као 100: 87·99, а посебице код манастира:

Наупаре . . . . . као 100: 83·64
Велућа . . . . „ 100: 104·04

Готовине имао је на крају године

манастир:	1864.	1874.
	динара	
Велуће	735·55	116·00
Наупара	3 382·10	1 325·60
Свега	**4 117·65**	**1 441·60**

У периоду од десет година готовина смањила се свега за 2 676·^{05} динара или 6·^{50} процената годишње.

Вредност живога мала износила је у 1874. години за оба манастира 7 882 динара; а било је посебице:

Коња	8
Ждребади	2
Волова	9
Крава	13
Телади	11
Оваца	13
Свиња	111

Пчела било је само у Наупари, и то 21 кошница.

4. Ужички округ.

Манастир Клисура.

Налази се у срезу ариљском, на левој обали Моравице, 2 сахата далеко од Ариља, 3 од Ивањице и 7 од Ужица.

У нурији има четири села, и то: Добрачу, Латвицу и Ступчевиће у срезу ариљском, и Трешњевицу у срезу драгачевском, округа чачанског. У ова четири села било је 2 716 становника по попису од 1874. године.

Иста су села била у манастирској нурији и 1837. године, и тада је било у њима само 1 396 становника.

У непокретном имању имао је манастир:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	25	22	— 3
Ливада	коса	60	20	— 40
Воћњака и башта	дана	6	5	— 1
Пашњака	„	—	5	+ 5
Забрана	„	30	18	— 12
Воденицу		1	1	—

Вредност овог имања износила је у години

1874. . . . . 4 920 динара
1882. . . . . 6 990 „

Разлика између обе вредности износи 2 070 динара или 42·50 процената.

Од живог мала имао је манастир 1874. години највише коза (45) и оваца (26). Вредност све стоке, коју је манастир имао за своју потребу, износила је 2 893 динара.

Пчела је било само у три кошнице.

Прихода било је у 1874. години:

од парохије . . . . 1 338·40 динара
„ добара . . . . 1 513·00 „
Свега . . . . . **2 851·40** „

Издато је у истој години 2 493·10 динара, и по томе вишак прихода износио је 358·30 динара.

Од 1874. до 1880. године било је по рачунима манастирским, и то:

године	прихода	расхода		прихода
	у д и	н а р	и м	а
1874.	2 851·40	2 493·10	+	358·30
1875.	2 294·16	2 484·04	—	189·88
1876.	1 349·90	2 665·90	—	1 316·00
1877.	2 602·16	2 555·97	+	46·19
1878.	1 858·00	1 878·76	—	18·76
1879.	2 714·76	3 025·62	—	310·86
1880.	3 453·00	3 963·44	—	510·44
Свега	**17 123·88**	**19 064·33**	—	**1 941·45**
Годишње	2 446·20	2 723·55	—	277·35

У готовини имао је манастир 1874. године 1 599·42 динара, и то:

у каси манастирској . . 43·60 динара
„ ужичкој штедионици . 1 095·82 „
код приватних дужника . 460·00 „

Године 1864. износила је готовина овог манастира само 67 динара.

У братству манастира Клисуре био је:

	1874. г.	1882. г.
Игуман	1	1
Јеромонах	1	1

Манастир Рача.

У срезу је рачанском, под планином Звездом, на речици Рачи а на ½ сâта западно од реке Дрине. До Бајине Баште имаде од Раче 1 сâт, а до Ужица 8 сâти.

У нурији манастирској има свега петнаест места, и то: Једна варошица (Бајина Башта), 10 села (Бесаровина, Добротин, Драксин, Вишесава, Пилица, Придоли, Обајгоре, Рача, Солотуша и Црвица) и три засеока (Гаочиће, Пепељ и Перућац) са свега 6 912 становника по попису од 1874. године.

У 1837. години састављало је манастирску нурију ових тринаест села: Вишесава, Добрашин, Драксин, З а г л а в а к, Обајгоре, Пепељ, Пилица, П љ е с к о в о, Придоле, Рача, Солотуша, Ц е р ј е и Црвица, свега са 3 700 становника.

Манастир Рача има знатно непокретно имање. Од непокретности било је:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	60	30	— 30
Ливада	коса	100	500	+ 400
Воћњака и башта . .	дана	12	20	+ 8
Винограда	мотика	6	—	— 6
Забрана	дана	300	100	— 200
Механа		1	2	+ 1
Воденица		1	1	—
Стружнице		—	2	+ 2

Ово непокретно имање вредило је по процени од

1874. године . . . 59 520·00 динара
1882. „ . . . . . 113 000·00 „

Од 1874. до 1882. године вредност имања увећала се за 53 480 динара.

Вредност стоке, коју је манастир имао за своју потребу, износила је у 1874. години 6 924 динара. Понајвише било је оваца (130) и свиња (40).

Пчеларство је гајено марљивије него у другим манастирима, као што се види из броја кошница, којих је 1874. године било 30.

Приход манастира био је у 1874. години доста знатан; јер је у тој години добивено:

од парохије	4 060·00	динара
„ добара	2 280·00	„
Свега	**6 340·00**	„

Издато је пак у истој години 7 490·00 динара, дакле 1 150·00 динара више него што је примљено.

О приходима и издацима до 1880. године имамо овај преглед:

	приход	расход	приход
године	д и	н а	р а
1874.	6 340·00	7 490·00	— 1 150·00
1875.	7 721·92	6 692·59	+ 1 029·33
1876.	6 672·13	5 632·95	+ 1 039·18
1877.	7 258·96	6 118·85	+ 1 140·11
1878.	7 618·43	5 432·72	+ 2 185·71
1879.	10 982·26	13 179·70	— 2 197·44
1880.	14 722·88	13 543·12	+ 1 179·76
Свега . .	**61 316·56**	**58 089·63**	**+ 3 226·93**
Годишње . .	8 759·51	8 298·52	+ 460·99

Готовина овог манастира доста је знатна. Тако на крају 1874. године било је:

у каси манастирској . . .	$260^{.00}$	динара
код Управе фондова . . .	$19\,180^{.00}$	„
у ужичкој штедионици . .	$420^{.00}$	„
Свега	**$19\,860^{.00}$**	„

На десет година пре тога, 1864. године, износила је манастирска готовина $9\,393^{.87}$ динара; и по томе у 1874. години било је $10\,466^{.13}$ динара више у готовини. Годишњи проценат увећавања износи $11^{.14}$.

У братству манастира био је

	1874. г	1882. г.
Архимандрит	1	—
Игуман	1	1
Намесник	1	—
Јеромонах	1	2
Јереј	1	—

Осем тога било је 1874. године у манастиру пет ђака.

Из изложеног до сад види се, да је било у нурији

	1837. г.	1874. г.	1837. г.	1874. г.
манастира:	с е л а		с т а н о в н и к а	
Клисуре	4	4	1 396	2 716
Раче	13	15	3 700	6 912
Свега	**17**	**19**	**5 096**	**9 628**

На једно место долазило је у средњу руку становника у години:

1837.	300
1874.	507

Од непокретног имања имали су манастири у ужичком округу:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	85	52	— 33
Ливада	коса	160	522	+ 362
Воћњака и башта .	дана	12	25	+ 13

Пашњака	дана	—	5	+	5
Винограда	мотика	6	—	—	6
Забрана	дана	330	118	—	212
Механу		1	2	+	1
Воденице		2	2		—
Стружнице		—	2	+	2

Укупна вредност непокретног имања

манастира:	износила је динара 1874. г.	1882. г.
Клисуре	4 920·00	6 990·00
Раче	59 520·00	113 000·00
Свега	**64 440·00**	**119 990·00**

У 1882. години вредност имања била је за 55 550·00 динара или **86·20** процената већа од оне у години 1874.

У 1874. години било је прихода

у манастиру	од парохије	од добара	свега
	у динарима		
Клисури	1 338·40	1 513·00	2 851·40
Рачи	4 060·00	2 280·00	6 340·00
Свега	**5 398·40**	**3 793·00**	**9 191·40**
У 1880. години	?	?	18 175·88

Приход у 1880. години био је за 8 984·48 динара већи од прихода у години 1874. У средњу руку увећавао се приход годишње за 16·29 процената.

Неједнака је размера између прихода парохијског и прихода од добара код ова два манастира. На сто динара парохијског прихода било је прихода од добара у манастиру:

Клисури	113·05	динара
Рачи	56·16	„
У опште	**70·26**	„

На све потребе манастира:	издато је динара 1874. г.	1880. г.
Клисуре	2 493·10	3 963·44
Раче	7 490·00	13 543·12
Свега	**9 983·10**	**17 506·56**

Дакле и издаци били су у 1880. години за 7 523·46 динара већи но у години 1874. Увећавање издатака расло је у средњу руку са 12·56 процената годишње.

Кад приход поредимо са издацима, онда видимо, да је на сто динара прихода било расхода у години:

1874. . . . . 108·61 динара
1880. . . . . 96·32 „

Од 1874. до 1880. године било је

у манастиру:	свега прихода	свега расхода	свега прихода
	динара		
Клисури	17 123·38	19 064·83	— 1 941·45
Рачи	61 316·58	58 089·63	+ 3 226·95
Свега	**78 439·96**	**77 154·46**	**+ 1 285·50**
	годишње		
у Клисури	2 446·20	2 723·55	— 277·35
„ Рачи	8 759·51	8 298·52	+ 460·99
Свега	**11 205·71**	**11 022·07**	**+ 183·64**

Односна размера између укупног прихода и расхода била је код манастира

Клисуре . . . . као 100: 111·34
Раче . . . . „ 100: 94·90
У опште . . . . „ **100: 98·35**

Готовине било је на крају године

у манастиру	1874.	1864.
	динара	
Клисури	1 599·42	67·00
Рачи	19 860·00	9 393·87
Свега	**21 459·42**	**9 460·87**

Из овог поређења види се, да је у наведеном периоду од десет година готовина увећана свега за 11 998·55 динара или за 12·68 процената годишње.

Вредност живога мала износила је у 1874. години за оба манастира 9 817 динара. Посебице пак било је:

Коња	13
Волова	16
Крава	15
Телади	13
Оваца	156
Коза	50
Свиња	55

Број кошница у оба манастира износио је само 33.

У епархији жичкој има дакле свега 13 манастира.

Један манастир долази

у округу:	на км²	на становника
Крушевачком	1 184	39 033
Рудничком	312	10 706
Ужичком	2 172	60 683
Чачанском	658	15 626

У нуријама ових манастира има свега 109 села са 42 669 становника по попису од 1874. године. У средњу руку долази на једно село по 391, а у нурију једног манастира по 3 282 становника.

Број села и становника нурија манастирских у појединим окрузима жичке епархије био је овај:

У округу	Села	Становника	У округу	Села	Становника
Чачанском	25	10 110	Крушевачком	29	7 450
Рудничком	36	15 481	Ужичком	19	9 628

Једно село имало је у средњу руку становника и то у округу:

Ужичком	507	Чачанском	404
Рудничком	430	Крушевачком	257

О непокретном имању свију манастира жичке епархије у 1874. и 1882. години, имамо овај преглед по окрузима.

Округ	Њива	Ливада	Пашњака	Воћњака	Винограда	Забрана	Шуме	Број: механа	дућана	воденица	стружница	зграда за давање под закуп	зграда за потребу манастира
	дана	коса	дана	дана	мотика	дана	дана						
Чачански	113	242	173	28·5	135	89	150	4	4	5	—	1	1
Руднички	61	86	123	35·5	150	28	750	3	1	4	—	—	14
Крушевачки	80·5	70	—	13·5	74	—	600	2	—	3	—	—	—
Ужички	52	522	5	25	—	118	—	2	—	2	2	—	—
Свега у 1882. години	**806·5**	**922**	**801**	**102·5**	**859**	**285**	**1 500**	**11**	**5**	**14**	**2**	**1**	**15**
Чачански	200	506	—	33·2	140	150	200	4	6	6	—	—	—
Руднички	118·5	162	—	32·3	228	55	400	1	1	5	—	—	—
Крушевачки	66·8	85	—	9	66	6	4000	3	—	3	—	—	—
Ужички	85	160	—	12	6	330	—	1	—	2	—	—	—
Свега у 1874. години	**469·8**	**918**	—	**86·5**	**440**	**541**	**4 600**	**9**	**7**	**16**	—	—	—
У 1882. години више (+) мање (—)	—163·3	+9	+301	+16·0	—81	—306	—3 100	+2	—2	—2	+2	—	—

Као што се види из овог прегледа у 1882. години било је више пашњака, воћњака и ливада но у години 1874. Простор њива и винограда, за тим забрана и понајвише шуме много је мањи сад но што је био у 1874. години.

Вредност свега овог непокретног имања износила је

у округу:	1874. г.	1882. г.
	динара	
Чачанском	152 278$^{.00}$	131 766$^{.00}$
Рудничком	40 297$^{.00}$	49 688$^{.00}$
Крушевачком	131 794$^{.00}$	54 221$^{.00}$
Ужичком	64 440$^{.00}$	119 990$^{.00}$
Свега	**388 809$^{.00}$**	**355 665$^{.00}$**

Вредност имања смањила се у овом кратком периоду свега за 33 144$^{.00}$ динара или 1$^{.07}$ процената годишње.

Односна размера између вредности имања у 1874. и 1882. години била је у округу:

Ужичком	као	100 : 186
Рудничком	„	100 : 123
Чачанском	„	100 : 87
Крушевачком	„	100 : 41
У опште	„	**100 : 91**

Врло неповољну размеру имамо за округ крушевачки и чачански. Тамо је највише отуђено од манастирског непокретног имања.

И по манастирским приходима постоје велике разлике између појединих округа жичке епархије, као што се види из овог прегледа.

У 1874. години имали су манастири

у округу:	ПРИХОДА	У ДИНАРИМА
	парохијског	од добара
Чачанском	8 753$^{.40}$	15 337$^{.88}$
Рудничком	9 979$^{.40}$	12 232$^{.50}$

Крушевачком	5 332·80	3 342·00
Ужичком	5 398·40	3 793·00
Свега	**29 464·00**	**34 705·38**

Размера између парохијског прихода и прихода од добара била је у округу:

Чачанском	као	100: 175·18
Рудничком	„	100: 122·58
Ужичком	„	100: 70·26
Крушевачком	„	100: 63·00
У опште	„	**100: 117·80**

Интересно је поређење парохијског прихода са становништвом манастирских нурија. Од тога прихода долазило је на сто становника у округу:

Чачанском	86·58	динара
Крушевачком	71·58	„
Рудничком	64·46	„
Ужичком	56·07	„
У опште	**69·05**	„

Прихода у опште имали су манастири

у округу:	1874. г.	1880. г.
	д и н	а р а
Чачанском	24 091·28	23 278·38
Рудничком	22 211·90	20 881·36
Крушевачком	8 674·80	7 355·25
Ужичком	9 191·40	18 175·88
Свега	**64 169·38**	**69 690·87**

Приход свих манастира епархије жичке био је у 1880. години за 5 521·49 динара већи од прихода у години 1874. Међу тим година 1880. показује вишак прихода само у једном (ужичком) округу, а у остала три округа приход је те године био мањи но у години 1874.

На сто динара прихода у 1874. години, било је 1880. године 108·60 динара.

Издаци манастира

у округу:	износили су динара 1874. г.	износили су динара 1880. г.
Чачанском	21 165·83	20 682·47
Рудничком	18 049·15	20 799·25
Крушевачком	7 254·00	8 448·37
Ужичком	9 983·10	17 506·56
Свега	**56 452·08**	**67 436·65**

У опште узев и издаци били су 1880. године већи него ли у години 1874. Но овде је вишак расхода био у три округа, а само један округ, чачански, показује мањи издатак у 1880. години.

На сто издатих у 1874. години динара долазило је 119·46 динара у години 1880.

При поређењу прихода са издацима, види се, да је на сто динара прихода издато

у округу:	1874. г. (динара)	1880. г. (динара)
Чачанском	87·86	88·85
Рудничком	81·26	99·61
Крушевачком	83·60	114·86
Ужичком	108·61	96·32
У опште	**87·97**	**96·75**

Према томе издаци били су 1880. године релативно већи но у години 1874.

Од 1874. до 1880. године имали су сви манастири

у округу:	свега прихода (динара)	свега расхода (динара)		свега прихода (динара)
Чачанском . .	149 824·54	146 264·02	+	3 560·52
Рудничком . .	116 548·10	114 507·74	+	2 040·36

Крушевачком .	91 315·86	80 345·72	+ 10 970·14
Ужичком . .	78 439·96	77 154·46	+ 1 285·50
У опште .	**436 128·46**	**418 271·94**	**+ 17 856·52**
	г о д и	ш њ	е
Чачанском . .	21 403·50	20 894·85	+ 508·65
Рудничком . .	16 649·72	16 358·24	+ 291·48
Крушевачком .	13 045·12	11 477·96	+ 1 567·16
Ужичком . . .	11 205·71	11 022·07	+ 183·64
У опште .	**62 304·05**	**59 753·12**	**+ 2 550·93**

Кад овај средњи годишњи приход, односно расход, поделимо с бројем манастира, онда налазимо, да је у средњу руку долазило на један манастир у жичкој епархији, годишње:

прихода	4 792·62	динара
расхода	4 596·40	„
више прихода	196·22	„

Већи годишњи приход од овог средњег прихода, односно расхода, имало је само пет манастира, и то: Студеница, у чачанском округу, Враћевшница и Јовања, у рудничком, Наупара, у крушевачком и Рача у ужичком округу. У осталих осам манастира годишњи приход и расход био је мањи од изложеног напред средњег прихода.

Односна размера између прихода и расхода била је у периоду од 1874. до 1880. године за манастире у округу:

Чачанском	као 100: 97·62
Рудничком	„ 100: 98·25
Крушевачком	„ 100: 87·99
Ужичком	„ 100: 98·35
У опште	**„ 100: 95·91**

Готовине имали су манастири

	1874. г.	1864. г.
у округу:	д и н	а р а
Чачанском	28 544·42	25 572·68
Рудничком	5 485·55	— 401·36

Крушевачком	1 441·60	4 117·65
Ужичком	21 459·42	9 460·87
Свега	**56 930·99**	**38 740·86**

Из овог прегледа види се, да је у периоду од 1864. до 1874. године готовина увећана свега за 18 190·13 динара или 4·70 процената годишње.

О броју стоке, коју су манастири имали 1874. године за своју потребу, имамо овај преглед.

Округ	Број							
	коња	ждребади	волова	крава	телади	оваца	коза	свиња
Чачански	30	9	45	75	39	270	95	121
Руднички	15	1	35	21	18	377	50	224
Крушевачки . . .	8	2	9	13	11	13	—	111
Ужички	13	—	16	15	13	156	50	55
Свега	**66**	**12**	**105**	**124**	**81**	**816**	**195**	**511**

Вредност све стоке износила је у округу:

Чачанском	25 696	динара
Рудничком	19 960	„
Крушевачком	7 882	„
Ужичком	9 817	„
Свега	**63 355**	„

У средњу руку долазило је од ове вредности по 4 873·46 динара на један манастир.

У манастирима жичке епархије пчеларство не гаји се онако како би требало. У 1874. години било је у седам манастира свега 69 кошница, а шест манастира није имало ни једну кошницу.

IV. Неготинска епархија.

Пре ослобођења Србије ова је епархија била саставни део епархије видинске, нишке и београдске. Кад се народ ослободио Турака, онда је установљена ова епархија из

округа: крајинског, црноречког, књажевачког и алексиначког. Ново уређење добила је епархија у Фебруару 1834. године, а у Зајечару била је столица епископу све до 1842. године. Те пак године епископска столица буде премештена у Неготин, где се и данас налази.

Докле је епископ становао у Зајечару а и после све до 1854. године ова се епархија звала **тимочка**.

И данас састављена је неготинска епархија из горе наведених округа, од којих је само округ црноречки без манастира, а у остала три има седам манастира.

1. Алексиначки округ.

Манастир Св. Стеван.

Овај се манастир зове и **Липовац**. Он се налази у срезу алексиначком, на 3 сата североисточно од Алексинца.

У нурији има седам села, и то: Бујмир, Добрујевац, Катун, Липовац, Пруговац, Станце и Црну Вару. У овим селима било је 2062 становника по попису од 1874. год.

Године 1837. овај манастир није постојао.

Од непокретног имања имао је манастир:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	10	21	+ 11
Ливада	коса	16	12	— 4
Воћњака и башта	дана	1·6	4	+ 2·4
Винограда	мотика	16	35	+ 19
Забрана	дана	1 000	200	— 800
Воденице		3	3	—
Ваљавицу		—	1	+ 1

Ова непокретност вредила је по процени од

1874. године . . 132 360·00 динара

1882. „ . . . 40 070·00 „

Разлика између обе године износи свега 92 290·⁰⁰ динара; према томе опадала је вредност годишње са 8·⁷² процената.

Вредност стоке, коју је имао манастир за своју потребу, износила је 1874. године 3 528 динара.

Прихода било је у 1874. години:

од парохије	2 188·⁰⁵	динара
„ добара	1 615·⁹⁶	„
Свега	**3 804·⁰¹**	„

Издато је у истој години 3 193·⁴⁰ динара. Према томе износио је вишак прихода 610·⁵⁸ динара.

По рачунима манастирским било је

	прихода	расхода	прихода
године	д и	н а	р а
1874.	3 804·⁰¹	3 193·⁴³	+ 610·⁵⁸
1875.	3 646·⁶⁷	3 488·²⁹	+ 158·³⁸
1876.	3 378·⁴⁷	3 834·⁵⁷	— 456·¹⁰
1877.	2 514·²⁸	3 227·⁴²	— 713·¹⁴
1878.	2 680·⁴⁹	2 704·¹¹	— 23·⁶²
1879.	4 542·¹⁷	4 310·²²	+ 231·⁹⁵
1880.	4 434·⁰⁰	4 092·⁵⁰	+ 341·⁵⁰
Свега . . .	**25 000·⁰⁹**	**24 850·⁵⁴**	**+ 149·⁵⁵**
Годишње . . .	3 571·⁴⁴	3 550·⁰⁸	+ 21·³⁶

Вишак прихода био је највећи у 1874. години, а вишак расхода у години 1877.

Готовине имао је манастир у 1874. години 3 291·²⁹ динара, и то:

у каси манастирској . . .	2 263·⁸⁶	динара
код Управе фондова . . .	1 027·⁴³	„

У 1864. години било је само 615·²⁶ динара готовине. Иста се дакле у периоду од 1864. до 1874. године увећала за 2 676·⁰³ динара или годишње за 43·⁴⁰ процената.

У братству манастира Св. Стевана био је 1874. године један игуман и јеромонах. То исто стање братства било је и у 1882. години.

Манастир Св. Роман.

У срезу је ражањском, крај Мораве и лево од пута који води од Крушевца Алексинцу. Од ове вароши удаљен је 3½ сата, а од Ражња 1 сат.

У нурији има свега 9 села, и то из среза алексиначког: Вукашиновац, Јабуковац, Јасење и Рутевац са 1 705 становника, а из среза ражањског: Малетину, Прњавор, Праскоч, Церову и Црни Као са 845 становника. Свега дакле има у нурији 2 550 становника.

Године 1837. било је у манастирској нурији девет села, и то: Варош, Јабуковац, Јасење, Малетина, Прњавор, Праскоч, Ражањ, Церова и Црни Као. У овим селима било је тада свега 1 114 становника.

Манастир Св. Романа имао је од непокретнога имања:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	160·5	77	— 83·5
Ливада	коса	91	53·3	— 37·7
Пашњака	дана	—	14	+ 14
Воћњака и башта	„	3·2	3·5	+ 0·3
Винограда	мотика	100	80	— 20
Забрана	дана	115	57	— 58
Механу		1	1	—
Дућан		1	1	—
Воденицу		1	1	—

Вредност свега непокретног имања износила је:

1874. године . . . . 32 517·00 динара

1882. „ . . . . . 24 591·00 „

Од 1874. до 1882. године вредност имања опала је за 7 926 динара свега или за 3·05 процената годишње.

Вредност стоке, коју је имао манастир за своју потребу, износила је 1874. године 8 240 динара. Од стоке било је највише свиња (106) и оваца (80).

Приход манастира у 1874. години одговарао је његовом непокретном имању. У тој години ушло је у касу

од парохије · · · · · ·	3 876·60	динара
од добара · · · · · · ·	6 140·80	„
Свега · · · · · · ·	**10 017·40**	„

Кад поредимо парохијски приход с бројем становника, онда налазимо да је од истог долазило по 1·52 динара на једног становника у манастирској нурији.

Издаци у 1874. години износили су 10 561·52 динара, дакле за 544·12 динара више него приходи.

По рачунима манастирским било је

године	прихода	расхода	прихода	
	д и	н а	р а	
1874. · · · · · · ·	10 017·40	10 561·52	—	544·12
1875. · · · · · · ·	10 116·71	9 548·17	+	568·54
1876. · · · · · · ·	7 056·87	6 610·81	+	446·06
1877. · · · · · · ·	4 589·26	5 656·89	—	1 067·63
1878. · · · · · · ·	4 258·34	3 784·29	+	474·05
1879. · · · · · · ·	7 485·41	7 268·19	+	217·22
1880. · · · · · · ·	5 981·10	6 433·37	—	452·27
Свега · · · ·	**49 505·09**	**49 863·24**	—	**358·15**
Годишње · · ·	7 072·16	7 123·32	—	51·16

Кад приход у 1874. и 1880. години поредимо са издацима, онда налазимо, да је на 100 динара прихода било издатака у

години 1874.	105·43	динара
„ 1880.	124·28	„

Готовине имао је манастир у 1874. години само 173·52 динара. Напротив 1864. године било је у готовини 1 371·87 динара. Према томе готовина је у периоду

од 1864. до 1874. године опадала са 8·74 процената годишње.

У братству манастирском био је

	1874. г.	1882. г.
Игуман	1	1
Јеромонаха	2	1
Монах	1	1
Мирски свештеник	1	1

Слугу имао је манастир 15 у 1874. години.

Из до сад изложеног види се, да је било у нурији:

манастира	1837. г. села	1874. г. села	1837. г. становника	1874. г. становника
Св. Стевана . . .	—	7	—	2 062
Св. Романа . . .	9	9	1 114	2 550
Свега . . .	**9**	**16**	**1 114**	**4 612**

На једно село долазило је у средњу руку у години

1837.	124	становника
1874.	288	„

Од непокретног имања имала су оба манастира

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	170	98	— 72
Ливада	коса	107	65·3	— 41·7
Пашњака	дана	—	14	+ 14
Воћњака	„	4·8	7·5	+ 2·7
Винограда	мотика	116	115	— 1
Забрана	дана	1 115	257	— 858
Механу		1	1	—
Дућан		1	1	—
Воденице		4	4	—
Ваљавицу		—	1	+ 1

Вредност непокретног **имања**

манастира:	износила је динара 1874. г.	1882. г.
Св. Стевана	132 360·00	40 070.00
Св. Романа	32 517·00	24 591·00
Свега	**164 877·00**	**64 661·00**

Из овог поређења види се, да је вредност имања у 1882. години била за 100 216·00 динара или 60·78 процената мања од вредности у години 1874.

Прихода било је 1874. године

у манастиру:	од парохије	од добара	свега
	д	и н а р	а
Св. Стевана . . .	2 188·05	1 615·96	3 804·01
Св. Романа	3 876·60	6 140·80	10 017·40
Свега	**6 064·65**	**7 756·76**	**13 821·41**
У 1880. години .	?	?	10 415·10

Приход у 1880. години био је за 3 406·31 динара мањи од прихода у години 1874. Он је у овом периоду опадао годишње са 4·10 процената.

Размера између прихода парохијског и прихода од добара била је за манастир

Св. Стевана	као	100: 73·85
Св. Романа	„	100: 158·41
У опште	„	100: **127·90**

Кад парохијски приход поредимо с бројем становника у манастирским нуријама, онда налазимо, да је од истог долазило на једног становника по 1·31 динара. Ова размера била је мања за манастир Св. Стевана (1·06) а за Св. Роман већа (1·52).

На све потребе

манастира:	издато је динара 1874. г.	1880. г.
Св. Стевана	3 193·43	4 092·50
Св. Романа	10 561·52	6 433·37
Свега	**13 754·95**	**10 525·87**

Дакле и издаци били су 1880. године за 3 229·08 динара мањи но у години 1874. Опадање издатака износило је у посматраном периоду 3·01 процената годишње.

При поређењу прихода са издацима излази, да је од сто динара прихода издато у години

1874.	99·52	динара
1880.	101·06	„

Од 1874. до 1880. године било је

	свега прихода	расхода	прихода
у манастиру:	у динарима		
Св. Стевана	25 000·00	24 850·54	+ 149·55
Св. Романа	49 505·00	49 863·24	— 358·18
Свега	**74 505·18**	**74 713·78**	**— 208·60**
	годишње		
У Св. Стевану	3 571·44	3 550·08	+ 21·36
„ Св. Роману	7 072·16	7 123·32	— 51·16
Свега	**10 643·60**	**10 673·40**	**— 29·80**

Односна размера између укупнога прихода и расхода била је код манастира

Св. Стевана	као	100: 99·40
Св. Романа	„	100: 100·78
У опште	„	**100: 100·28**

Готовине било је на крају године

	1874.	1864.
у манастиру:	д и н	а р а
Св. Стевана	3 291·29	615·26.
Св. Романа	173·52	1 371·87
Свега	**3 464·81**	**1 987·13**

У 1874. години било је 1 477·68 динара више готовине но у години 1864. У периоду од 1864. до 1874. године готовина се увећавала са 7·44 процената годишње.

Вредност живога мала износила је за оба манастира 11 778 динара у 1874. години. Од појединих родова стоке било је:

Коња	6
Волова	18
Краве	22
Телади	19
Оваца	80
Свиња	146

Кошница било је у манастиру Св. Стевана 35 а у манастиру Св. Романа 6.

2. Крајински округ.

Манастир Буков.

Овај манастир налази се у срезу крајинском, на 3/4 сата јужно од Неготина; окружен је красном шумом.

У нурији има четири села, и то: Видровац, Јасеницу, Карбулово и Чубру. Прва три у срезу су брзопаланачком, а последње у крајинском срезу. У та четири села било је 1874. године 4 038 становника.

Иста ова села била су у манастирској нурији и 1837. године, а тада је у њима било 2 238 становника.

Од непокретног имања имао је манастир:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	57	16·5	— 40·5
Ливада	коса	60	70	+ 10
Воћњака	дана	5	43·5	+ 38·5
Пашњака	„	—	0·5	+ 0·5
Винограда . . .	мотика	41	191	+ 150
Забрана	дана	1 008	1 008	—
Воденицу		1	—	— 1

Покрај тога један рит у вредности од 8000 динара.

Сва ова непокретност вредила је по процени од

1874. године . . . . . 286 596·00 динара

1882. „ . . . . 543 792·00 „

Од 1874. до 1882. године увећала се вредност непокретности за 257 196 динара.

Вредност живога мала износила је 1874. године 3 325 динара.

По својим приходима овај манастир у реду је међу првим манастирима.

У 1874. години било је прихода

парохијског . . . . . 2 618·60 динара

од добара . . . . . 8 247·08 „

Свега . . . . . . 10 865·68 „

Напротив издато је у истој години на све потребе манастира 6 121·25 динара; и по томе претекло је од прихода 4 744·43 динара.

Од 1874. до 1880. године било је, и то:

у години	прихода	расхода	прихода
	д и	н а	р а
1874.	10 865·68	6 121·25	+ 4 744·43
1875.	9 712·17	5 212·77	+ 4 499·40
1876.	6 258·43	3 758·49	+ 2 499·94
1877.	8 210·51	3 548·48	+ 4 662·03

1878.	9 063$^{\cdot 80}$	4 635$^{\cdot 08}$	+ 4 428$^{\cdot 72}$
1879.	8 896$^{\cdot 68}$	5 376$^{\cdot 32}$	+ 3 520$^{\cdot 36}$
1880.	12 510$^{\cdot 40}$	7 474$^{\cdot 63}$	+ 5 035$^{\cdot 77}$
Свега . .	**65 517$^{\cdot 67}$**	**36 127$^{\cdot 02}$**	**+ 29 390$^{\cdot 65}$**
Годишње . .	9 359$^{\cdot 67}$	5 161$^{\cdot 00}$	+ 4 198$^{\cdot 67}$

Из овог прегледа види се, да је кроз свих седам година приход био већи од расхода, што код других манастира до сад нисмо налазили.

Интересна је и та околност, да је размера између прихода и расхода готово подједнака у 1874. и 1880. години; јер од сто динара прихода издато је у години

1874.	56$^{\cdot 83}$	динара
1880.	59$^{\cdot 75}$	"

Готовине имао је манастир на крају 1874. године:

у каси манастирској . .	2 645$^{\cdot 40}$	динара
код Управе фондова . .	59 569$^{\cdot 02}$	"
Свега	**62 214$^{\cdot 42}$**	"

У 1864. години износила је готовина 22 657$^{\cdot 65}$ динара. У току од десет година увећала се готовина свега за 39 556$^{\cdot 77}$ динара или 17$^{\cdot 46}$ процената годишње.

У манастирском братству био је:

	1874. г.	1882. г.
Архимандрит	1	—
Протосинђел	—	1
Намесника	—	2
Јеромонаха	2	2

Манастир Вратна.

У срезу је брзопаланачком; 6 сати западно од Неготина, у планини а на реци Вратни.

У нурији има само село Вратну са 450 становника. И у 1837. години било је у манастирској нурији само село Вратна са 443 становника.

Од непокретног имања имао је манастир

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива · · · · · · · ·	дана	24	22	— 2
Ливада · · · · · · ·	коса	20	20	—
Воћњака и башта · ·	дана	2·3	3	+ 0·7
Винограда · · · · ·	мотика	10	10	—
Забрана · · · · ·	дана	700	700	—
Воденицу · · · · · · · · ·		1	2	+ 1
Ваљавицу · · · · · · · · ·		1	—	— 1

Вредност непокретног имања износила је у години

1874. . . . . . . 20 880·00 динара

1882. . . . . . . 20 600·00 „

Из овог поређења види се, да је у току од осам година вредност непокретног имања опала само за 280 динара.

У истој 1874. години износила је вредност стоке, коју је имао манастир за своју потребу, 1 986 динара.

Приход овог манастира незнатан је. У 1874. години ушло је у манастирску касу прихода

од парохије · · · · · 390·35 динара

од добара · · · · · · · 1 158·93 „

Свега · · · · · **1 549·28** „

Приход од добара био је скоро три пута већи од парохијског прихода.

Издаци манастира такође нису велики. У 1874. години издато је свега 1 280·78 динара, и по томе претекло је од прихода 168·50 динара.

Од 1874. до 1880. године примање и издавање манастира текло је овако:

године	прихода	расхода	прихода
	д и	н а	р а
1874. · · · · · · · ·	1 549·28	1 280·78	+ 268·50
1875. · · · · · · · ·	1 574·35	1 293·04	+ 281·31
1876. · · · · · · · ·	965·09	800·30	+ 164·79

1877.	1 706·27	1 370·56	+	335·71
1878.	1 797·12	1 510·75	+	286·37
1879.	1 651·33	1 423·76	+	227·57
1880.	2 129·02	2 194·00	—	64·98
Свега	**11 373·36**	**9 874·09**	**+**	**1 499·27**
Годишње	1 624·77	1 410·59	+	214·18

У 1874. години имао је манастир свега 4 864·00 динара готовине, и то:

у каси својој	86·02	динара
код Управе фондова . . .	4 757·38	„
„ приватних дужника .	20·00	„

Кад ову готовину поредимо с оном, коју је имао манастир 1864. године, и која је износила 4 194·86 динара, онда налазимо, да је иста за десет година увећана са 669·14 динара или годишње са 1·60 процената.

У манастиру Вратни становао је 1874. године само игуман, а 1882. године опет само један настојатељ.

Манастир Манастирица.

Налази се у срезу кључком; у осоју мирочких планина, на веома пријатном месту, око 3 сата јужно од варошице Кладова.

Решењем Архијерејског Сабора овај је манастир 1883. године претворен у мирску цркву.

У нурију иду му ова четири села: Манастирица, Петрово Село, Подвршка и Речица, у којима је 1874. године нађено свега 1 532 становника.

У 1837. години Манастирица није имала своје нурије.

Од непокретног имања било је

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	4	4	—
Ливада	коса	16	16	—

Воћњака	дана	2	3	+ 1
Забрана	„	800	400	— 400
Винограда	мотика	—	5	+ 5

Вредност ове непокретности износила је по процени у

1874. години . . . . 40 872·00 динара
1882. „ . . . . . . 17 360·00 „

Из овог поређења види се, да је вредност непокретности у 1882. години била мања за 23 512·00 динара.

У живом малу имао је манастир само 714·00 динара 1874. године.

Прихода било је у истој години:

од парохије . . . . . 597·40 динара
„ добара . . . . . . 651·73 „
Свега . . . . . 1 249·13 „

Кад с овим приходом поредимо издатак, који је у 1874. години износио 1 119·75 динара, онда излази да је приход био већи за 129·38 динара.

Примање и издавање овог манастира било је овако у периоду од 1874. до 1879. године:

године	приход	расход	приход
	д и	н а	р а
1874.	1 249·13	1 119·75	+ 129·38
1875.	1 697·56	1 440·15	+ 257·41
1876.	1 011·92	627·00	+ 384·92
1877.	588·24	756·18	— 167·94
1878.	1 088·84	1 136·40	— 47·56
1879.	1 476·46	1 275·16	+ 201·30
Свега . . .	**7 112·15**	**6 354·04**	**+ 757·51**
Годишње . .	1 185·36	1 059·11	+ 126·25

На крају 1874. године имао је манастир готовине:

у својој каси . . . . . 78·26 динара
код Управе фондова . . 1 899·56 „
Свега . . . . **1 977·82** „

Напротив у 1864. години износила је манастирска готовина 1 884·85 динара. У току ових десет година увећала се готовина свега само са 93·47 динара или са 0·50 процената годишње.

У Манастирици становао је 1874. па и 1882. године само један намесник, а другога братства није било.

Из свега до сад изложенога види се, да су ова три манастира имала у својим нуријама свега 9 села са 6 020 становника по попису од 1874. године. Посебице пак било је у нурији

	села		становника	
манастира:	1874. г.	1837. г.	1874. г.	1837. г.
Букова	4	4	4 038	2 238
Вратне	1	1	450	443
Манастирице . . .	4	—	1 532	—

Од непокретног имања имала су сва три манастира:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	85	40·5	— 44·5
Ливада	коса	96	106	+ 10
Воћњака	дана	9·3	50·5	+ 41·2
Винограда . . .	мотика	51	206	+ 155
Пашњака	дана	—	0·5	+ 0·5
Забрана	„	2 508	2 108	— 400
Воденицу		1	2	+ 1
Ваљавицу		1	—	— 1

Вредност непокретног имања

	износила је динара	
манастира:	1874. г.	1882. г.
Букова	286 596·00	543 792·00
Вратне	20 880·00	20 600·00
Манастирице	40 872·00	17 360·00
Свега	**348 348·00**	**581 752·00**

У периоду од 1874. до 1882. године, вредност имања манастирског у крајинском округу, увећала се са 232 404·⁰⁰ динара или 67 процената.

Године 1874. било је прихода

	од парохије	од добара	свега
у манастиру:	д и	н · а	р а
Букову	2 618·⁶⁰	8 247·⁰⁸	10 865·⁶⁸
Вратни	390·³⁵	1 158·⁹³	1 549·²⁸
Манастирици . .	597·⁴⁰	651·⁷³	1 249·¹³
Свега . . .	**3 606·³⁵**	**10 057·⁷⁴**	**13 664·⁰⁹**
У 1880. години .	?	?	16 116·⁷⁸

Приход у 1880. години био је за 2 452·⁶⁹ динара већи од прихода у години 1874. У овом периоду приход је у средњу руку растао са 3 процената годишње.

Кад приход парохијски поредимо с приходом од добара, онда излази, да је на сто динара парохијског прихода долазило прихода од добара

у манастиру:	динара
Букову	314·⁹⁴
Вратни	296·⁹⁰
Манастирици	109·¹⁰
У опште	**278·⁹⁰**

Интересно је поређење парохијског прихода с бројем становника манастирских нурија. Тако долазило је од парохијског прихода на сто становника у нурији манастира:

Вратне	86·⁷⁴	динара
Букова	64·²⁵	„
Манастирице	38·⁹⁹	„
У опште	**59·⁹⁰**	„

На све потребе манастира:	издато је динара 1874. г.	1880. г.
Букова	6 121·25	7 474·63
Вратне	1 280·78	2 194·90
Манастирице	1 119·75	1 275·16
Свега	**8 521·78**	**10 944·69**

Из овог прегледа види се, да су и издаци у 1880. години били већи, као год што су то били и приходи. У 1880. години издато је 2 422·91 динара више но у години 1874. Према томе у овом периоду расли су издаци са 4·74 процената годишње.

Кад приход поредимо са издавањем, онда налазимо, да је од сто примљених динара издато у години:

1874.	62·37	динара
1880.	67·91	„

Од 1874. до 1880. године било је

у манастиру:	свега прихода (у динарима)	расхода	прихода
Букову	65 517·67	36 127·02	+ 29 390·65
Вратни	11 373·36	9 874·09	+ 1 499·27
Манастирици . .	7 112·15	6 354·64	+ 757·51
Свега . . .	**84 003·18**	**52 355·75**	**+ 31 647·43**
годишње			
у Букову	9 359·67	5 161·00	+ 4 198·67
„ Вратни	1 624·77	1 410·59	+ 214·18
„ Манастирици . .	1 185·36	1 059·11	+ 126·25
Свега . . .	**12 169·80**	**7 630·70**	**+ 4 539·10**

Односна размера између укупног прихода и расхода била је код манастира:

Букова		као	100 : $55^{\cdot 14}$
Вратне		„	100 : $86^{\cdot 82}$
Манастирице		„	100 : $89^{\cdot 35}$
У опште	. . .	„	**100 : $62^{\cdot 33}$**

Готовине било је на крају године

	1874.	1864.
у манастиру:	динара	динара
Букову	62 $214^{\cdot 42}$	22 $657^{\cdot 65}$
Вратни	4 $864^{\cdot 00}$	4 $194^{\cdot 86}$
Манастирици . . .	1 $977^{\cdot 82}$	1 $884^{\cdot 35}$
Свега	**69 $056^{\cdot 24}$**	**28 $736^{\cdot 86}$**

Од 1864. до 1874. године увећала се готовина манастира округа крајинског свега са 40 $319^{\cdot 38}$ динара; годишње дакле са 4 $031^{\cdot 94}$ динара или $14^{\cdot 03}$ процената.

Вредност стоке, коју су ови манастири имали за своју потребу, износила је на крају 1874. године 6 $025^{\cdot 00}$ динара. Од појединих родова стоке било је:

Коња	7
Волова	16
Крава	17
Телади	7
Коза	4
Свиња	31

Кошница било је у сва три манастира 17, а то је најбољи доказ, да је пчеларство и овамо врло занемарено.

3. Књажевачки округ.

Манастир Св. Тројица.

Налази се у срезу заглавском, више села Доње Каменице а на десној страни Трговишког Тимока. Од Књажевца има 2 са̂та до Св. Тројице.

У нурији манастирској има пет села, и то: Каменица горња и доња, Папратна, Причевац и Штрпци. У ових пет села било је 1874. године 3 484 становника.

Године 1837. биле су у манастирској нурији само обе Каменице са 728 становника.

Од непокретног имања имао је манастир:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	110·5	24	— 86·5
Ливада	коса	30	31	+ 1
Воћњака	дана	1·6	13·5	+ 11·9
Винограда	мотика	75	50	— 25
Забрана	дана	300	125	— 175
Воденицу		1	1	—

Од 1874. до 1882. године много је отуђено од непокретног имања овога манастира.

Вредност све непокретности износила је по процени од године

1874. . . . . . . 30 255·00 динара
1882. . . . . . . 9 120·00 „ ; мање дакле у 1882. години . . . 21 135·00 „

И у живом малу манастир није био богат, јер вредност овога износила је у 1874. години само 1 393 динара.

У 1874. години било је прихода

од парохије	1 586·42	динара
„ добара	2 095·62	„
Свега	**3 682·04**	„

Од парохијског прихода долазило је на сто становника по 45·54 динара.

Издаци манастирски износили су у истој години 3 010·34 динара; и по томе претекло је од прихода 671·70 динара.

Од 1874. до 1880. године било је, и то:

	прихода	расхода		прихода
године	д и	н а	р	а
1874.	3 682·04	3 010·34	+	671·70
1875.	2 996·95	2 675·55	+	321·40
1876.	1 789·48	1 679·39	+	110·09
1877.	1 862·24	1 799·27	+	62·97
1878.	1 764·14	1 769·15	—	5·01
1879.	3 149·99	2 546·97	+	603·02
1880.	2 598·95	2 193·39	+	405·56
Свега	**17 843·79**	**15 674·06**	+	**2 169·73**
Годишње	2 549·11	2 239·15	+	309·96

Размера између прихода и расхода била је готово подједнака како у 1874. тако и у 1880. години; јер од сто примљених динара издато је у години

1874. . . . . 81·73 динара
1880. . . . . 84·40 „

У 1874. години имао је манастир знатну готовину, од које је било:

у каси манастирској . . .	193·02	динара
код Управе фондова . . .	1 510·54	„
„ приватних дужника .	299·80	„
Свега	**2 103·36**	„

Напротив у години 1864. имао је манастир само 782·58 динара готовине. Према томе увећала се готовина у наведеном периоду свега са 1 320·78 динара или са 16·88 процената годишње.

У братству манастирском био је

	1874. г.	1882. г.
Игуман	1	1
Намесник	1	—

Манастир Суводол.

Овај је манастир у срезу тимочком. Налази се 3 са̂та североисточно од вароши Књажевца, у врло лепом месту.

У нурији има села: Мали Извор, Нови Хан, Ново Корито, Ошљане и Селачку. У свих пет села било је 1874. године 5 444 становника.

У 1837. години имао је манастир у својој нурији иста села осим Новога Корита, и у њима било је тада 1 733 становника.

Од 1837. до 1874. године брај становника увећао се у ова четири села са 2 735 душа, или годишње са 4$^{\cdot 27}$ процената.

У непокретном имању имао је манастир:

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива · · · · · · ·	дана	150	52	— 98
Ливада · · · · · ·	коса	116	116	—
Воћњака и башта · ·	дана	1	32	+ 31
Винограда · · · · ·	мотика	100	44	— 56
Забрана · · · · · ·	дана	100	1 000	+ 900
Воденице · · · · · · · · ·		3	3	—

Ова непокретност вредила је по процени од

1874. године · · · · 36 810$^{\cdot 00}$ динара
1882. „ · · · · 35 750$^{\cdot 00}$ „

Према овако добром имовном стању, и по великој нурији, био је и приход манастира доста знатан.

У 1874. години добивено је прихода:

од парохије · · · · · 2 650$^{\cdot 00}$ динара
од добара · · · · · · 6 051$^{\cdot 50}$ „
Свега · · · · · **8 702$^{\cdot 40}$** „

При поређењу парохијског прихода са становништвом манастирске нурије, налазимо, да је од тога прихода долазило по 48$^{\cdot 70}$ динара на сто становника.

У истој 1874. години издато је на све потребе манасира 4 578·18 динара, и по томе износио је вишак прихода 4 124·22 динара.

Вредност живога мала манастирског износила је 4035·00 динара у 1874. години. Кошница имао је манастир 50, што је одиста необично велики број.

У периоду од 1874. до 1880. године текли су приходи и расходи манастира овако:

	приход	расход	приход
године	д и	н а	р а
1874.	8 702·40	4 578·18	+ 4 124·22
1875.	7 112·61	5 260·15	+ 1 852·46
1876.	3 128·98	3 283·39	— 154·41
1877.	1 304·33	2 660·51	— 1 356·18
1878.	1 315·50	3 558·82	— 2 243·32
1879.	2 568·80	2 876·90	— 308·10
1880.	7 778·90	7 127·90	+ 651·00
Свега	**31 911·61**	**29 345·94**	**+ 2 565·67**
Годишње	4 558·80	4 192·28	+ 366·52

Од 1874. до 1880. године приходи манастирски знатно су се смањили, докле напротив издаци се готово удвојише. На сто динара прихода долазило је издатака:

у години 1874. . . . . . . 52·61 динара
1880. . . . . . . 91·63 „

Готовине имао је манастир на крају 1874. године:

у каси својој . . . . 3 318·78 динара
код Управе фондова . . . . 2 002·31 „
„ приватних дужника . . . 4 170·25 „
Свега . . . . **9 491·34** „

Напротив у 1864. години износила је та готовина 5 887·36 динара. Вишак готовине износио је дакле 3 602·08 динара у 1874. години. Годишње увећавање готовине у периоду од 1864. до 1874. год. износило је 6·12 процената.

У братству манастирском био је

	1874. г.	1882. г.
Архимандрит	—	1
Игуман	1	—
Настојатељ	—	1
Јеромонаха	2	1

Из свега до сад изложеног види се, да је било у нурији

	1874. г.	1837. г	1874. г.	1837. г.
манастира:	села		становника	
Св. Тројице	5	2	3 484	728
Суводола	5	4	5 444	1 733
Свега	**10**	**6**	**8 928**	**2 461**

На једно село долазило је у средњу руку
1837. године . . . . 410 становника
1874. „ . . . . . 893 „

Од непокретног имања имала су оба манастира

		1874. г.	1882. г.	1882. г.
Њива	дана	250	76	— 174
Ливада	коса	146	147	+ 1
Воћњака	дана	2·6	45·5	+ 42·9
Винограда	мотика	175	94	— 81
Забрана	дана	400	1 125	+ 725
Воденице		4	4	—

Вредност непокретног имања

	износила је динара	
манастира:	1874. г.	1882. г.
Св. Тројице	30 255·00	9 120·00
Суводола	36 810·00	35 750·00
Свега	**67 065·00**	**44 870·00**

У 1882. години вредност непокретности била је за 22 195·00 динара мања. Овај мањак износи 49 процената.

Године 1874. било је прихода

у манастиру:	од парохије	од добара	свега
	д и	н а	р а
Св. Тројице	1 586·42	2 095·62	3 682·04
Суводолу	2 650·90	6 051·50	8 702·40
Свега	**4 237·32**	**8 147·12**	**12 384·44**
У 1880. години .	?	?	10 377·85

У години 1880. било је 2 306·59 динара мање прихода. Кад овај мањак поделимо на поједине године овог периода, онда излази, да је приход опадао годишње са 2·70 процената.

Размера између прихода парохијског и прихода од добара, била је код манастира:

Суводола	као	100 : 228·28
Св. Тројице	„	100 : 132·10
У опште	„	**100 : 192·27**

Кад парохијски приход поредимо са становништвом манастирских нурија, онда видимо, да је од истог прихода долазило на сто становника

у нурији манастира:	динара
Суводола	48·70
Св. Тројице	45·54
У опште	**47·46**

На све потребе

манастира:	издато је динара 1874. г.	1880. г.
Св. Тројице	3 010·34	2 193·39
Суводола	4 578·18	7 127·90
Свега	**7 588·52**	**9 321·29**

У 1880. години издато је дакле 1 732·77 динара више но у години 1874. Овај вишак издатка износио је, подељен на поједине године овог периода, по 3·80 процената годишње.

На сто динара прихода било је издатака у години

1874.	62·28	динара
1880.	89·82	„

Од 1874. до 1880. године било је

	прихода	расхода	прихода
	С В Е Т Г А		
у манастиру:	д и н а р а		
Св. Тројице	17 843·79	15 674·06	+ 2 169·73
Суводолу	31 911·61	29 345·94	+ 2 565·67
Свега	**49 755·40**	**45 020·00**	**+ 4 735·40**
	г о д и ш њ е		
у Св. Тројици	2 549·11	2 239·15	+ 309·96
„ Суводолу	4 558·80	4 192·28	+ 366·52
Свега	**7 107·91**	**6 431·43**	**+ 676·48**

Кад поредимо са издацима цео приход, који је добивен за ових седам година, онда налазимо, да је на сто динара прихода било издатака у манастиру:

Св. Тројице	87·84	динара
Суводолу	91·96	„
У опште	**90·48**	„

Готовине било је на крају године

	1874.	1864.
у манастиру:	д и н а р а	
Св. Тројице	2 103·36	782·58
Суводолу	9 491·34	5 887·36
Свега	**11 594·70**	**6 669·94**

Од 1864. до 1874. године увећавала се готовина манастира у књажевачком округу, са 7·38 процената годишње. Од овог процента имао је манастир Суводол јачи, а манастир Св. Тројице слабији проценат.

Вредност стоке, коју су манастири округа књажевачког имали за своју потребу, износила је на крају

1874. године 5 428$^{.00}$ динара. Посебице пак имали су манастири:

Коња	8
Ждребе	1
Волова	9
Крава	12
Телади	10
Оваца	7
Свиња	52

Кошница било је у истој години свега 51, и то 50 у Суводолу а само једна у манастиру Св. Тројице.

Из свега до сад наведеног види се, да је у неготинској епархији седам манастира.

Један манастир долази

у округу:	на км^2	на становника
алексиначком	825	31 121
књажевачком	766	31 344
крајинском	1 086	25 313

Колико је било села и становника у манастирским нуријама, види се из овог прегледа.

Округ	У манастирским нуријама било је			
	села		становника	
	1837. г.	1874. г.	1837. г.	1874. г.
Алексиначки	9	16	1 114	4 612
Књажевачки	6	10	2 461	8 928
Крајински	5	9	2 681	6 020
Свега	**20**	**35**	**6 256**	**19 560**

Једно село имало је у средњу руку

1837. године	313	становника
1874. „	559	„

О непокретном имању свију манастира неготинске епархије у 1874. и 1882. години, имамо овај преглед по окрузима.

Округ	Њива	Ливада	Пашњака	Воћњака	Винограда	Забрана	Шуме	Број: механа	Број: дућана	Број: воденица	Број: ваљавица	Зграда за: давање под закуп	Зграда за: потребу манастира
	дана	коса	дана	дана	мотика	дана	дана						
Алексиначки	98	65·3	14	7·5	115	257	—	1	1	4	1	—	8
Књажевачки	76	147	—	45·5	94	1 125	—	—	—	4	—	—	—
Крајински	40·5	106	0·5	50·5	206	2 108	—	—	—	2	—	—	9
Свега у 1882. години	**214·5**	**318·3**	**14·5**	**103·5**	**415**	**3490**	—	**1**	**1**	**10**	**1**	—	**17**
Алексиначки	170	107	—	4·8	116	1 115	—	1	1	4	—	—	—
Књажевачки	250	146	—	2·6	175	400	—	..	—	4	—	—	—
Крајински	85	96	—	9·3	51	2 508	—	—	—	1	1	—	—
Свега у 1874. години	**505**	**349**	—	**16·7**	**842**	**4 023**	—	**1**	**1**	**9**	**1**	—	—
У 1882. години више (+) мање (—)	—290·5	—30·7	+14·5	+86·8	+73	—533	—	-	—	+1	—	—	—

Из овог прегледа видимо, да је у 1882. години било по простору више воћњака, винограда и пашњака; напротив њива, ливада и забрана у тој је години било мање но у години 1874.

Вредност свега манастирског непокретног имања износила је

	1874. г.	1882. г.
у округу:	динара	
Алексиначком	164 877·00	64 661·00
Књажевачком	67 065·00	44 870·00
Крајинском	348 348·00	581 752·00
Свега	**580 290·00**	**691 283·00**

У периоду од 1874. до 1882. године вредност непокретнога имања увећала се свега са 110 993·00 динара, или са 2·30 процената годишње.

Кад вредност, која је показана у 1874. години, поредимо с оном из године 1882. онда налазимо, да је односна размера између године 1874. и 1882. била у округу:

Крајинском	као	100 : 167
Књажевачком	„	100 : 67
Алексиначком	„	100 : 39
У опште	„	**100 : 119**

И по манастирским приходима налазимо велику разлику између појединих округа неготинске епархије.

Тако имали су 1874. године манастири

у округу:	прихода у динарима од парохије	прихода у динарима од добара
Алексиначком	6 064·65	7 756·76
Књажевачком	4 237·32	8 147·12
Крајинском	3 606·35	10 057·74
Свега	**13 908·32**	**25 961·62**

У сва три округа парохијски приход манастира био је мањи од прихода од добара, и размера између оба наведена прихода била је врло неједнака.

На сто динара парохијског прихода било је прихода од добара, у округу:

Крајинском	278·90	динара
Књажевачком	192·27	„
Алексиначком	127·90	„
У опште	**186·66**	„

Кад парохијски приход поредимо са становништвом манастирских нурија, онда излази, да је долазило на сто становника у округу:

Књажевачком	47·46	динара
Крајинском	59·90	„
Алексиначком	131·48	„
У опште	71·10	„

Прихода у опште имали су манастири

у округу:	1874. г.	1880. г.
	динара	
Алексиначком	13 821·41	10 415·10
Књажевачком	12 384·44	10 377·85
Крајинском	13 664·09	16 116·78
Свега	**39 869·94**	**36 909·73**

Из овог поређења види се, да су приходи манастирски у 1880. години били за 1 960·21 динара мањи од прихода у години 1874. На сто динара прихода у 1874. години било је у 1880. години 92·58 динара.

Ова односна размера била је за округ:

Крајински	као	100 : 118
Књажевачки . . .	„	100 : 84
Алексиначки . . .	„	100 : 75

Издаци манастира

у округу:	износили су динара 1874. г.	1880. г.
Алексиначком	13 754·95	10 525·87
Књажевачком	7 588·52	9 321·29
Крајинском	8 521·78	10 944·69
Свега	**29 865·25**	**30 791·85**

Издаци били су дакле већи у 1880. години, и то за 926·60 динара. Веће издатке у тој години имали су манастири у књажевачком и крајинском округу.

На сто издатих у 1874. години динара, долазило је у 1880. години код манастира

у округу:	динара
Алексиначком	76·52
Књажевачком	122·83
Крајинском	128·48
У опште	**103·11**

Кад приход поредимо са издацима, онда налазимо, да је од сто примљених динара издато

	1874. г.	1880. г.
у округу:	д и н	а р а
Алексиначком	99·52	101·06
Књажевачком	62·28	89·82
Крајинском	62·37	67·91
У опште	**74·93**	**83·43**

Издаци су били у 1880. години релативно већи од издатака у години 1874.

У целом периоду од 1874. до 1880. године имали су сви манастири

	с в	е г		г а
	прихода	расхода		прихода
у округу:	д и	н а		р а
Алексиначком	74 505·18	74 713·78	—	208·60
Књажевачком	49 755·40	45 020·00	+	4 735·40
Крајинском	84 003·18	52 355·75	+	31 647·43
Свега	**208 263·76**	**172 089·53**	**+**	**36 174·23**
у округу:	г о	д и	ш	њ е
Алексиначком	10 643·60	10 673·40	—	29·80
Књажевачком	7 107·91	6 431·43	+	676·48
Крајинском	12 169·80	7 630·70	+	4 539·10
Свега	**29 921·31**	**24 735·53**	**+**	**5 185·78**

Кад овај средњи годишњи приход, односно расход, поделимо с бројем манастира епархије неготинске, ми на-

лазимо, да је један манастир имао у периоду од 1874. до 1880. године, годишње:

прихода	4 274·47	динара
расхода	3 533·65	„
више прихода . . .	740·82	„

Већи приход од овог средњег прихода, односно расхода, имала су три манастира, и то: Св. Роман, Буков и Суводол. У остала четири манастира приход и расход био је мањи од показане овде средине.

Односна размера између прихода и расхода била је, у периоду од 1874. до 1880. године, код манастира у округу:

Крајинском	као	100: 62·33
Књажевачком	„	100: 90·50
Алексиначком	„	100: 100·28
У опште	„	**100: 82·58**

Готовине имали су манастири

у округу:	1874. г.	1864. г.
	динара	
Алексиначком	3 464·81	1 987·13
Књажевачком	11 594·70	6 669·94
Крајинском	69 056·24	28 736·86
Свега	**84 115·75**	**37 393·93**

Од 1864. до 1874. године увећала се готовина манастира

у округу:	свега динара	годишње у проценту
Алексиначком	1 477·68	7·44
Књажевачком	4 924·76	7·38
Крајинском	40 319·38	14·03
Свега	**46 721·82**	**12·49**

О броју стоке, коју су манастири имали 1874. године за своју потребу, имамо овај преглед.

Округ	Б Р О Ј							
	коња	ждребади	волова	крава	телади	оваца	коза	свиња
Алексиначки	6	—	18	22	19	80	—	146
Књажевачки	3	1	9	12	10	7	—	52
Крајински	7	—	16	17	7	—	4	31
Свега	**16**	**1**	**43**	**51**	**36**	**87**	**4**	**229**

Вредност ове стоке износила је у округу:

Алексиначком . . . 11 778·⁰⁰ динара
Књажевачком . . . 5 428·⁰⁰ „
Крајинском . . . . 6 025·⁰⁰ „
Свега . . . . .. **23 231·⁰⁰** „

Долазило је дакле у средњу руку од ове вредности на један манастир

у округу: динара
Алексиначком . . . . . 5 889·⁰⁰
Књажевачком . . . . . 2 714·⁰⁰
Крајинском . . . . . . 2 008·³⁰
У опште . . . . . . **3 318·⁷⁰**

Сви манастири у неготинској епархији имали су 1874. године свега 109 кошница пчела. По највише кошница имали су манастири: Суводол (50) и Липовац (35).

V. Нишка епархија.

Ова епархија састављена је из четири округа, и то: нишког, пиротског, топличког и врањског. Док нису ови крајеви ослобођени од Турака, били су у нишкој епархији само окрузи: нишки и топлички. Пирот је био столица епархији нишавској, а Врања столица епархији врањској. И после ослобођења врањска епархија имала је одво-

јену администрацију, а нишавском управљао је епископ нишки. Доцније састављене су све три епархије у једну.

У окрузима: врањском, нишком и пиротском има свега једанаест манастира, а у топличком округу није ни један манастир

1. Врањски округ.

Манастир Лепчински.

Налази се у срезу пчињском. Слави Св. Пантелију. Нема парохије. Управу има мирски свештеник.

Од непокретног имања имао је манастир 1882. године:

Њива	120	дана орања,
Ливада	40	коса,
Винограда	4	мотике,
Шуме	50	дана орања,

Ово имање процењено је на 1 940·00 динара.

Прихода било је

у години:	од парохије	од добара	у опште
	д и	н а	р а
1879.	302·10	268·00	570·10
1880.	354·70	72·30	427·00
1881.	977·90	604·22	1 582·12
1882.	1 520·45	459·05	1 979·50
Свега	**3 155·15**	**1 403·57**	**4 558·72**
Годишње . . .	788·79	350·89	1 139·68

Напротив издато је

у години:	свега	више него што је примљено
	д и н	а р а
1879.	846·00	275·90
1880.	458·45	31·45
1881.	906·90	— 675·22
1882.	843·50	— 1 136·00
Свега	**3 054·85**	**— 1 503·87**
Годишње . . .	763·71	— 375·97

Од сто динара прихода издато је у години:

1879.	148·40	динара
1880.	170·17	"
1881.	57·32	"
1882.	44·63	"
У опште	**66·79**	"

На крају 1882. године имао је манастир готовине 1 840·80 динара.

Од живога мала имао је манастир највише оваца (50), и вредност све манастирске стоке оцењена је на 788·00 динара.

Манастир Кацапунски.

Налази се у срезу пољаничком. Слави Св. Илију. Нема своје парохије ни братства.

Од непокретног имања имао је манастир 1882. године:

Њива	20	дана орања,
Ливада	2	косе,
Винограда	8	мотика,
Шуме	80	дана.

Све ово процењено је на 967·00 динара.

Прихода имао је манастир

у години:	од поклона	од добара	у опште
	динара		
1879.	20·00	74·00	94·00
1880.	22·10	37·00	59·10
1881.	36·00	72·80	108·80
1882.	88·30	117·00	205·30
Свега . .	**166·40**	**300·80**	**467·20**
Годишње . .	41·60	75·20	116·80

Издато је пак у години:	свега	више него што је примљено
	д и н	а р а
1879.	70·80	23·20
1880.	83·60	— 24·50
1881.	81·20	27·60
1882.	178·25	27·05
Свега	**413·85**	**53·35**
Годишње . . .	103·46	13·34

Размера између прихода и расхода била је у години:

1879.	као	100: 75·32
1880.	„	100: 141·16
1881.	„	100: 74·63
1882.	„	100: 86·82
У опште . . .	„	**100: 88·60**

Из овога види се, да је овај манастир врло слабог стања.

И вредност стоке била је по све незнатна, јер је износила само 117·00 динара.

Према до сад наведеном, види се, да је у врањском округу долазио један манастир на 958 км² и 32 905 становника.

Од непокретног имања имали су манастири у овом округу 1882. године:

Њива	140 дана орања,
Ливада	42 косе,
Винограда	12 мотика,
Шуме	130 дана.

Сва ова непокретност вредила је 2 907·00 динара.

У оба манастира било је прихода

у години:	од поклона	од добара	свега
	д и	н а	р а
1879.	320·10	342·00	664·10
1880.	376·80	109·30	486·10

1881.	1 013·90	677·02	1 690·92
1882.	1 608·75	576·05	2 184·80
Свега . . .	**3 321·55**	**1 704·37**	**5 025·92**
Годишње . .	830·39	426·09	1 256·48

На сто динара прихода од поклона долазило је по 51·30 динара прихода од добара.

Кад према приходу ставимо издатак, онда налазимо, да је

у години:	издато свега	више примљено
	д и н а р а	
1879.	916·80	— 252·70
1880.	542·05	— 55·05
1881.	988·10	702·82
1882.	1 021·75	1 163·05
Свега	**3 468·70**	**1 557·22**
Годишње . . .	867·18	389·30

Кад поредимо приходе са издацима, онда видимо, да је од сто примљених динара издато

у години:	динара
1879.	138·05
1880.	111·51
1881.	58·44
1882.	46·77
У опште	**69·02**

Готовине било је на крају 1882. године само 1 840·80 динара.

У живом малу имала су оба манастира свега 905·00 дин.

Од појединих родова стоке било је:

Коњ	1
Вола	2
Оваца	55
Козе	3
Свиње	4

2. Нишки округ.

Манастир Габровачки.

Налази се у срезу нишком, на 1½ сахата јужно од Ниша.

У нурији има шест села, и то: Бербатово, Брзоброд, Власе, Вукманово, Габровац и Сувидô, са 1 456 становника.

Од непокретног имања имао је манастир у 1882. години:

Њива	48	дана орања,
Ливада	12	коса,
Воћњака	2	дана орања,
Плаца манастирског . .	6	„ „
Винограда	18	мотика,
Забрана	36	дана орања,
Механу	1	
Дућан	1	

Све ово процењено је на 5 146·⁰⁰ динара.

Од 1879. до 1882. године имао је манастир, и то:

године	прихода	расхода	прихода
	Д И	Н А	Р А
1879.	3 074·⁵⁶	2 653·⁷⁰	+ 420·⁸⁶
1880.	2 213·⁶⁷	2 267·¹⁵	— 53·⁴⁸
1881.[1]	?	?	?
1882.	2 328·³¹	2 305·⁰⁰	+ 23·³¹
Свега . . .	**7 616·⁵⁴**	**7 225·⁸⁵**	**+ 390·⁶⁹**
Годишње . . .	2 538·⁸⁵	2 408·⁶²	+ 130·²³

[1] За ову годину нема рачуна, јер је манастирска зграда изгорела ноћу између 6. и 7. Декембра 1881. године, и тада су пропале и рачунске књиге за ту годину.

Кад поредимо приход са издацима, онда излази, да је од сто примљених динара издато

у години:

1879.	$86^{\cdot 31}$	динара
1880.	$102^{\cdot 46}$	„
1882.	$98^{\cdot 14}$	„
У опште	**$94^{\cdot 67}$**	„

На крају 1879. године манастир је имао 4 $177^{\cdot 61}$ динара готовине, од које је суме било на дугу код приватних дужника 4 $143^{\cdot 66}$ динара.

У живом малу имао је манастир 1882. године свега 1 $446^{\cdot 00}$ динара.

У братству манастирском био је 1883. године један игуман и 2 јеромонаха.

Манастир Горњоматевачки.

Налази се у срезу нишком, под Белим Врхом, $2^1|_2$ сахата од Ниша и северно од села Горњег Матевца. Нема своје нурије.

Од непокретног имања имао је манастир 1882. године:

Њива	40	дана орања,
Ливада	5	коса,
Воћњака	2	дана орања,
Винограда	4	мотике,
Забрана	40	дана орања.

Све то процењено је на 2 $614^{\cdot 00}$ динара.

Од 1879. до 1882. године имао је манастир, и то:

	прихода	расхода	прихода
године	д и	н а	р а
1879.	2 $129^{\cdot 48}$	1 $349^{\cdot 66}$	+ $779^{\cdot 82}$
1880.	$939^{\cdot 96}$	$517^{\cdot 75}$	+ $422^{\cdot 21}$

1881.	1 510·27	952·80	+ 557·47
1882.	5 298·23	601·90	+ 4 696·33
Свега . . .	**9 877·94**	**3 422·11**	**+ 6 455·83**
Годишње . . .	2 469·48	855·52	+ 1 613·96

Из овога прегледа види се, да је у све четири године приход био много већи од издатака. Тако издато је од сто динара прихода у години:

1879.	63·38	динара
1880.	55·08	„
1881.	63·00	„
1882.	11·36	„
У опште	**34·65**	„

На крају 1879. године имао је манастир готовине:

у својој каси	1 012·94	динара
код приватних дужника . .	10 604·19	„
Свега	**11 617·13**	„

У 1882. години износила је готовина 20 079·74 динара, дакле 8 462·61 динара више.

Манастир нема братства.

Манастир Јашуњски.

Налази се у срезу заплањском, на реци Јашуњи.

У нурији има пет села са 924 становника. Села су поименце ова: Дрћевац, Злокућане, Јарсеново, Јашуње и Горња Купиновица.

Од непокретног имања имао је манастир 1882. године:

Њива	14	дана орања,
Ливада	20	коса,
Воћњака	3	дана орања,
Забрана	500	„ „
Воденице	2	

Сва непокретност вредила је 11 640·00 динара.

О приходима и издацима манастирским имамо овај преглед.

Манастир је имао

години:	прихода	расхода	прихода
	д и	н а	р а
1879.	430·00	630·00	— 200·00
1880.	1 514·78	1 168·85	+ 345·93
1881.	1 372·85	1 595·30	— 222·45
1882.	1 147·25	1 279·68	— 132·43
Свега	**4 464·88**	**4 673·83**	**— 208·95**
Годишње	1 116·22	1 168·46	— 52·24

Издаци били су само у години 1880. мањи од прихода, у остале пак три године било је обратно. У опште долазило је по 104·67 динара издатака на 100 динара прихода.

Готовине манастир није имао.

У живом малу имао је манастир свега 2 036·00 дин.

Ову богомољу обслужује мирски свештеник, јер манастир нема братства.

Манастир Св. Никољски.

Налази се у срезу лесковачком, и слави Св. Николу.

У нурији има четири села, и то: Накривањ, Накривањски Чивлак, Рашин Лаз и Чукљеник, свега са 959 становника.

Од непокретног имања имао је манастир 1882. године:

Њива	18·5 дана орања,
Ливада	8 коса,
Забрана	292 дана орања,
Простора под гором и каменом	1 700 „ „
Воденицу	1 са 2 витла.

Сва та непокретност процењена је на 5 430·00 дин.

5*

Приходи и издаци манастирски у периоду од 1879. до 1882. године стајали су овако:

године	приход	расход		приход
	д и	н а		р а
1879.	704·04	529·88	+	174·16
1880.	1 859·88	2 658·84	—	798·66
1881.	1 819·20	2 937·17	—	1 107·97
1882.	1 505·16	2 176·90	—	671·44
Свега	**5 888·28**	**8 302·19**	—	**2 413·91**
Годишње	1 472·07	2 075·55	—	603·48

И овај манастир издао је само у 1879. години мање но што је примио, у остале три године издаци били су већи од прихода.

У опште узев долазило је у овом периоду на сто динара прихода по 141·00 динара издатака.

Готовине имао је манастир на крају године

1879. . . . . 4 862·43 динара

1882. . . . . 4 450·92 „ ; мање дакле

у 1882. години . . 411·51 „

Вредност стоке, коју је манастир имао за своју потребу, износила је 1 320·00 динара.

У братству манастирском била су 1882. године два јеромонаха.

Манастир Сићевски.

У срезу је нишком. Нема своје нурије ни братства.

Од непокретног имања имао је 1882. године:

Њива . . . . 9 дана орања,
Ливада . . . . 12 коса,
Воћњака . . . . 1 дан орања,
Винограда . . . . . . 3 мотике,
Забрана . . . . 25 дана орања.

Све то у вредности 1 734·00 динара.

У живом малу имао је манастир 569·00 динара.

Стање прихода и издатака било је овако:

године	приход	расход		приход
	д и	н а	р	а
1879.	835·00	279·05	+	555·95
1880.	1 028·10	358·10	+	670·00
1881.	2 183·30	3 281·80	—	1 098·50
1882.	1 009·84	1 122·65	—	112·81
Свега	**5 056·24**	**5 041·60**	+	**14·64**
Годишње . . .	1 264·06	1 260·40	+	3·66

Средњи годишњи приход био је готово подједнак са годишњим издацима. Међу тим, као што се види из овог прегледа, у годинама 1881. и 1882. били су издаци знатно већи од прихода.

На сто динара прихода долазило је расхода 99·71 динара.

Готовине имао је манастир

1879. године	6 053·72	динара
1880. „	6 723·72	„
1881. „	5 625·22	„
1882. „	5 512·41	„

Од 1879. до 1882. године смањила се готовина за 541·31 динара или за 2·24 процената годишње.

Из до сад изложенога види се, да је у нишком округу долазио један манастир на 536 км^2 и 23 474 становника.

Од ових манастира три су имала своју нурију, а два нису.

У 1882. години имали су сви манастири од непокретнога имања:

Њива	129·5	дана орања,
Ливада	57	коса,
Воћњака	8	дана орања,
Винограда	25	мотика,

Забрана	893	дана орања,
Простора под гором .	1 700	„ „
Воденице	4	
Механу	1	

Вредност непокретног имања

манастира:	износила је	
Габровачког	5 146·00	динара
Горњоматевачког . . .	2 614·00	„
Јашуњског	11 640·00	„
Св. Никољског	5 430·00	„
Сићевског	1 734·00	„
Свега	**26 564·00**	„

У средњу руку долазило је на један манастир од вредности непокретнога имања по 5 312·80 динара.

У 1880. години било је

	прихода	расхода
у манастиру:	д и н	а р а
Габровачком	2 213·67	2 267·17
Горњоматевачком . . .	939·96	517·75
Јашуњском	1 514·78	1 168·85
Св. Никољском	1 859·88	2 658·54
Сићевском	1 028·10	358·10
Свега	**7 556·39**	**6 970·39**

На сто динара прихода долазило је издатака у манастиру:

Сићевском	34·83	динара
Горњоматевачком	55·08	„
Јашуњском	77·16	„
Габровачком	102·42	„
Св. Никољском	142·94	„
У опште	**92·24**	„

Од 1879. до 1882. године било је

	с в е г а		
	прихода	расхода	прихода
у манастиру:	д и н а р а		
Габровачком	7 616·54	7 225·85	+ 390·69
Горњоматевачком .	9 877·94	3 422·11	+ 6 455·83
Јашуњском . . .	4 464·88	4 673·83	— 208·95
Св. Никољском . .	5 888·28	8 302·19	— 2 413·91
Сиђевском	5 056·24	5 041·60	+ 14·64
Свега	**32 903·88**	**28 665·58**	**+ 4 238·30**
у манастиру:	г о д и ш њ е		
Габровачком . . .	2 538·85	2 408·62	+ 130·23
Горњоматевачком .	2 469·48	855·52	+ 1 613·96
Јашуњском . . .	1 116·22	1 168·46	— 52·24
Св. Никољском . .	1 472·07	2 075·55	— 603·48
Сиђевском	1 264·06	1 260·40	+ 3·66
Свега	**8 860·68**	**7 768·55**	**+ 1 092·13**

Размера између укупног прихода и расхода била је за манастир:

Горњоматевачки	као	100: 34·65
Габровачки	„	100: 94·87
Сиђевски	„	100: 99·71
Јашуњски	„	100: 104·67
Св. Никољски	„	100: 141·00
У опште	„	**100**: 87·12

На крају 1879. године имао је

манастир:	готовине	
Габровачки	4 177·61	динара
Горњоматевачки	11 617·43	„
Јашуњски	—	
Св. Никољски	4 862·43	„
Сиђевски	6 053·72	„
Свега	**26 711·19**	„

У живом малу имали су сви манастири округа нишког 5 371·⁰⁰ динара.

Од појединих родова стоке било је:

Коња	4
Ждребе	1
Волова	12
Крава	9
Телади	4
Оваца	23
Коза	169
Свиња	38

Пчела било је само у манастиру Светоникољском (8 кошница) и Сиђевском (1 кошница).

3. Пиротски округ.

Манастир Дивљански.

Налази се у срезу белопаланачком, под планином Ракошем, више Беле Паланке.

Слави Св. Димитрија. Нема своје нурије.

Од непокретног имања имао је манастир 1882 године:

Њива	55 дана орања,
Ливада	40 коса,
Винограда	12 мотика,
Забрана	60 дана орања,
Воденицу	1 са три витла.

Све ово процењено је на 7 330·⁰⁰ динара.

О приходима и издацима манастирским имамо овај преглед:

године	приход	расход	приход
	д и	н а	р а
1879.	802·⁷⁵	801·²⁰	+ 1·⁵⁵
1880.	1 969·³⁹	2 682·⁶⁰	— 713·²¹

1881.	2 682·55	2 433·63	+ 248·92
1882.	2 395·87	2 624·90	— 229·03
Свега	**7 850·56**	**8 542·33**	**— 691·77**
Годишње	1 962·64	2 135·58	— 172·94

Као што се види из овог поређења приходи били су мањи од издатака. На сто динара прихода долазило је по 108·80 динара издатака.

Овај манастир не само што није имао готовине, него је још дуговао 638·38 динара на крају 1882. године.

Вредност живога мала износила је 1882. године 1 260·00 динара.

У дивљанском манастиру био је само архимандрит, а другог братства није било.

Манастир Ржански.

У срезу је височком, више села Ржане, које му и чини нурију а има 386 становника.

Године 1882. управљао је манастиром игуман; других духовника није било.

Од непокретног имања било је у истој години:

Њива	20 дана орања,
Ливада	40 коса,
Пашњака	20 дана орања,
Забрана	30 „ „
Механа	1
Воденица	1 са 2 витла.

Сва та непокретност вредила је 3 445·00 динара.

Вредност живога мала износила је 1 475·00 динара.

Манастир је имао

године:	прихода	расхода	прихода
	д и	н а	р а
1879.	560·00	461·50	+ 98·50
1880.	1 605·20	1 593·85	+ 11·35

1881.	1 873·64	1 851·85	+ 21·79
1882.	2 992·37	2 967·82	+ 24·55
Свега	**7 031·21**	**6 875·02**	**+ 156·19**
Годишње	1 757·80	1 718·75	+ 39·05

При поређењу прихода са издацима, налазимо, да је од 100 динара прихода издато у овом периоду 97·93 динара.

Готовине манастир није имао.

Манастир Суковски.

Налази се на десном брегу реке Јерме, у селу Сукову среза нишавског.

Нема своје нурије. У братству манастирском био је игуман и један јеромонах.

Године 1882. имао је манастир непокретног имања:

Њива	50	дана орања,
Ливада	8	коса,
Винограда	80	мотика,
Воћњака	2	дана орања,
Забрана	100	„ „
Воденице	4	са 8 витлова.

Вредност ове непокретности износила је 6 200·00 динара.

Доста добро стајао је манастир и са живим малом; понајвише било је свиња (50). Вредност све стоке износила је 2 832·00 динара.

О приходима и издацима манастирским имамо овај преглед:

	приход	расход	приход
године	д и	н а	р а
1879.	1 546·50	1 546·50	—
1880.	3 000·60	3 000·60	—

1881.	4 380·44	3 949·10	+ 431·00
1882.	5 000·00	4 956·48	+ 44·42
Свега	**13 928·40**	**13 452·98**	**+ 475·42**
Годишње	3 482·10	3 363·25	+ 118·85

Размера између укупног прихода и расхода била је као 100 : 96·60

И овај манастир није имао готовине, а дуговао је свега 2 900·00 динара.

Манастир Темски.

Налази се на десној страни реке Темштице, у срезу височком.

У нурији има седа: Покровеник, Рагодеш, Рудиње и један део Темске. Становника у овим местима има 1 862 по попису од 1879. године.

Од непокретног имања има:

Њива	100	дана орања,
Ливада	40	коса,
Винограда	60	мотика,
Забрана	119	дана орања,
Воденицу	1	са 5 витлова.

Све ово вредило је 1882. године 14 420·00 динара.

Вредност манастирске стоке, од које је било највише коза (250) и оваца (120), износила је у истој години на 6 560·00 динара.

Од 1879. до 1882. године стање прихода и издатака овог манастира било је ово:

године	приход	расход	приход
	д и	н а	р а
1879.	3 430·10	3 587·30	— 157·20
1880.	3 435·45	2 784·65	+ 650·80

1881.	3 759·95	3 571·12	+ 188·83
1882.	3 240·30	3 891·70	— 651·40
Свега	**13 865·60**	**13 834·77**	**+ 31·03**
Годишње	3 466·45	3 458·69	+ 7·76

Готовина манастирска била је незнатна, јер је на крају 1882. године износила само 188·23 динара.

У братству манастирском био је 1882. године игуман и један јеромонах.

Из свега до сад наведеног види се, да су у пиротском округу само 2 манастира имала своје нурије, у којима је било свега 5 села са 2 248 становника.

Од непокретног имања имали су сви манастири у 1882. години:

Њива	227	дана орања,
Ливада	128	коса,
Воћњака	2	дана орања,
Пашњака	20	„ „
Винограда	152	мотике,
Забрана	309	дана орања,
Механу	1	
Воденица	7	са 18 витлова.

Вредност непокретног имања манастира:	износила је	
Дивљанског	7 330·00	динара
Ржанског	3 445·00	„
Суковског	6 200·00	„
Темског	14 420·00	„
Свега	**31 395·00**	„

Од ове вредности долазило је у средњу руку на један манастир по 7 848·75 динара. Од ове средине само је темски манастир имао већу, а остала три манастира имала су мању вредност непокретног имања.

У 1880. години било је

у манастиру:	прихода	расхода
	д и н	а р а
Дивљанском	1 969·39	2 682·60
Ржанском	1 605·20	1 593·85
Суковском	3 000·60	3 000·60
Темском	3 435·45	2 784·65
Свега	**10 010·64**	**10 061·70**

Кад поредимо приход с издацима, онда налазимо, да је на сто динара прихода долазило издатака у манастиру:

Темском	81·06	динара
Ржанском	99·29	„
Суковском	100·00	„
Дивљанском	136·22	„
У опште	**100·51**	„

Од 1879. до 1882. године било је

	с в е	г	а
у манастиру:	прихода	расхода	прихода
	д и	н а	р а
Дивљанском . . .	7 850·56	8 542·33	— 691·77
Ржанском	7 031·21	6 875·02	+ 156·19
Суковском	13 928·40	13 452·98	+ 475·42
Темском	13 865·80	13 834·77	+ 31·03
Свега	**42 675·97**	**42 705·10**	— **29·13**
у манастиру:	г о д	и ш	њ е
Дивљанском . . .	1 962·64	2 135·58	— 172·94
Ржанском	1 757·80	1 718·75	+ 39·05
Суковском	3 482·10	3 363·25	+ 118·85
Темском	3 466·45	3 458·69	+ 7·76
Свега	**10 668·99**	**10 676·27**	— **7·28**

Размера између укупног прихода и расхода била је у овом периоду

код манастира:

Суковског	као	100: $96^{\cdot 60}$
Ржанског	„	100: $97^{\cdot 93}$
Темског	„	100: $99^{\cdot 81}$
Дивљанског	„	100: $108^{\cdot 80}$
У опште	„	**100: $100^{\cdot 07}$**

Готовине имали су ови манастири $826^{\cdot 58}$ динара на крају 1882. године, а дуга 2 $900^{\cdot 00}$ динара. Кад тај дуг смањимо за толико, колико износи готовина, онда остаје правога дуга 2 $073^{\cdot 42}$ динара.

У живом малу имали су манастири округа пиротског свега 12 128 динара.

Од појединих родова стоке било је:

Коња	18
Волова	18
Крава	21
Телади	9
Оваца	190
Коза	295
Свиња	76

Пчеларство гаји се у манастирима овог округа боље него у округу нишком; а по најбоље у манастиру темском. Сва четири манастира имала су 80 кошница пчела.

У нишкој епархији има дакле свега једанаест манастира.

Један манастир долазио је

у округу:	на км²	на становника
Врањском	958	32 905
Нишком	536	23 474
Пиротском	674	19 098

У манастирским нуријама било је

у округу:	села	становника	у округу:	села	становника
Врањском	—	—	Пиротском	5	2 248
Нишком	15	3 339	**Свега**	**20**	**5 587**

О непокретном имању манастира у нишкој епархији за 1882. годину, имамо овај преглед.

Округ	Њива	Ливада	Пашњака	Воћњака	Винограда	Забрана	Шуме	Број: механа	Број: дућана	Број: воденица	Број: стружница	Број: зграда за давање под закуп	Број: зграда за потребу манастира
	дана	коса	дана	дана	мотика	дана	дана						
Врањски	140	42	—	—	12	—	130	—	—	—	—	—	2
Нишки	129·5	57	—	8	25	893	1 700	1	—	4	—	—	25
Пиротски	227	128	20	2	152	309	—	1	—	7	—	2	17
Свега	**496·5**	**227**	**20**	**10**	**189**	**1 202**	**1 880**	**2**	—	**11**	—	**2**	**44**

Вредност ове непокретности износила је у округу:

	динара		динара
Врањском	2 907·00	Пиротском	31 395·00
Нишком	26 564·00	**Свега**	**60 866·00**

Од ове вредности долазило је у средњу руку на један манастир у округу:

Пиротском . . .	по 7 848·75	динара
Нишком	„ 5 312·80	„
Врањском . . .	„ 1 453·50	„
У опште . .	„ **5 533·27**	„

У 1880. години имали су сви манастири

у округу:	прихода	издатака
	у динарима	
Врањском	486·10	542·05
Нишком	7 556·39	6 970·39
Пиротском	10 010·64	10 061·70
Свега	**18 053·13**	**17 574·14**

Кад приход поредимо са издацима, онда излази, да је од сто примљених динара издато у округу:

Нишком	92·24	динара
Пиротском	100·51	„
Врањском	111·51	„
У опште	**97·35**	„

Издаци били су релативно највећи у манастирима округа врањског, а најмањи у нишком округу.

У периоду од 1879. до 1882. године имали су сви манастири

у округу:	свега прихода	расхода	прихода
	динара		
Врањском	5 025·92	3 468·70	+ 1 557·22
Нишком	32 903·88	28 665·58	+ 4 238·30
Пиротском . . .	42 675·97	42 705·10	— 29·13
Свега	**80 605·77**	**74 839·38**	**+ 5 766·30**

у округу:	г о д и	ш њ е	
Врањском	1 256·48	867·18	+ 389·30
Нишком	8 860·68	7 768·55	+ 1 092·13
Пиротском	10 668·00	10 676·27	— 7·28
Свега	**20 786·15**	**19 312·00**	**+ 1 474·15**

Кад овај средњи годишњи приход, односно расход, поредимо с бројем манастира, онда налазимо, да је један манастир у нишкој епархији имао у периоду од 1879. до 1882. године годишњег

прихода	1 889·65	динара
расхода	1 755·64	„
више прихода	134·01	„

Само у округу нишком налазимо већи годишњи приход, а у окрузима врањском и пиротском та средња мера била је мања.

Односна размера између прихода и расхода била је у наведеном периоду код манастира у округу:

Нишком	као	100: 87·12
Врањском	„	100: 88·60
Пиротском	„	100: 100·07
У опште . . .	„	**100: 92·84**

У 1882. години имали су манастири

	готовине	дуга
округа:	д и н а	р а
Врањског	1 840·80	—
Нишког	26 711·19	—
Пиротског	826·58	2 900·00
Свега	**29 378·57**	**2 900·00**

Кад готовину смањимо са сумом дуга, онда остаје на чисто 26 478·57 динара готовине, од које долази у средњу руку на један манастир по 2 407·14 динара.

О броју стоке, коју су имали манастири за своју потребу, имамо овај преглед.

Округ	Б	Р	О	Ј				
	коња	ждребади	волова	крава	телади	оваца	коза	свиња
Врањски	1	—	2	—	—	55	3	4
Нишки	4	1	12	9	4	23	169	38
Пиротски	18	—	18	21	9	190	295	76
Свега	**23**	**1**	**32**	**30**	**13**	**268**	**467**	**118**

Као што се види из овог прегледа, било је највише коза, за тим оваца и свиња. Број крупне стоке сразмерно незнатан је

Вредност ове стоке износила је у округу:

Врањском	905·00	динара
Нишком	5 371·00	„
Пиротском	12 128·00	„
Свега	**18 404·00**	„

Пчеларство гајено је по најбоље у манастирима пиротског округа; много слабије у нишком а никако у врањском округу. У шест манастира било је свега 89 кошница пчела.

Остаје још да поредимо међу собом епархије, и да тако добијемо преглед о целокупној имовини манастирској у Србији.

У почетку овога чланка ми смо такво поређење учинили у томе, како су у којој епархији подељени манастири према површини и према становништву.

У следећем прегледу излажемо број манастира и села, која су у манастирским парохијама, заједно с бројем становника.

За епархије у старим границама краљевине Србије узет је број становника из 1874. године, за нове пак крајеве из године 1879.

Епархија	БРОЈ			
	ОКРУГА	МАНАСТИРА	СЕЛА МАНАСТИРСКИХ НУРИЈА	СТАНОВНИКА
Београдска	6	17	102	52 222
Шабачка	3	5	27	11 662
Жичка	4	13	109	42 669
Неготинска	4	7	35	19 560
Нишка	4	11[1]	20	5 587
Свега	**21**	**58**	**298**	**181 700**

У средњу руку било је у нурији једног манастира у епархији:

	села	становника
Жичкој	8	3 282
Београдској	6	3 072
Неготинској	5	2 794
Шабачкој	5	2 332
Нишкој	4	1 117
У опште	**5**	**2 485**

Ако одузмемо оне манастире који нису имали своје нурије, а којих је било свега шест[2], и остале поредимо с бројем села и становника, онда долазимо до већих размера. Према овом мањем броју манастира долази у средњу руку на један манастир по 6 села и 2 802 становника.

Као што се види из горњег поређења, манастирске су нурије највеће у жичкој и београдској епархији, а најмање у нишкој и шабачкој. У жичкој епархији долази у средњу руку у манастирску нурију три пута више становника него ли у епархији нишкој.

О манастирском непокретном имању у појединим епархијама, имамо овај преглед. Подаци односе се на 1882. годину.

[1] Само 5 манастира имало је своје нурије.
[2] Само у нишкој епархији.

Епархија	Њива	Ливада	Пашњака	Воћњака	Винограда	Забрана	Шуме	Број						
								Механа	Дућана	Воденица	Ваљавица	Стружница	Зграда за давање под закуп	Зграда за потребу манастира
	дана	коса	дана	дана	мотика	дана	дана							
Београдска	579·0	663·5	162·0	140·5	583	1 127	35 656	13	2	27	—	—	4	53
Шабачка	284·0	83·0	—	37·0	86	—	9 188	3	1	1	—	—	—	—
Жичка	306·5	922·0	301·0	102·5	359	235	1 500	11	5	14	—	2	1	15
Неготинска	214·5	318·3	14·5	103·5	415	3 490	—	1	1	10	1	—	—	17
Нишка	496·5	227·0	20·0	10·0	189	1 202	1 830	2	—	11	—	—	2	44
Свега	**1 880·5**	**2213·8**	**497·5**	**898·5**	**1 682**	**6 054**	**48174**	**30**	**9**	**63**	**1**	**2**	**7**	**119**

Кад ове народне мере преобратимо у хектаре, онда налазимо, да је од непокретног манастирског имања било:

	Хектара у опште	Хектара у проценту		Хектара у опште	Хектара у проценту
Њива	686·4	3·21	Винограда	94·6	0·44
Ливада	482·07	2·26	Забрана и шуме	19 793·2	92·57
Пашњака	181·5	0·85	**Свега**	**21 381·9**	**100·00**
Воћњака	143·5	0·67			

Кад површину обрађене земље и шуме манастирске поредимо са простором дотичне епархије, онда налазимо, да је манастирско имање запремало од целога простора

у епархији:	хектара	процената
Београдској	13 925·9	1·10
Шабачкој	3 494·0	0·36
Неготинској	1 488·5	0·19
Нишкој	1 359·3	0·12
Жичкој	1 114·2	0·10
У опште	**21 381·9**	**0·44**

Поредимо ли непокретно имање с бројем манастира, онда видимо, да је од тога имања долазило у средњу руку на један манастир

у епархији:	хектара
Београдској	819·2
Шабачкој	698·8
Неготинској	212·6
Нишкој	123·6
Жичкој	85·7
У опште	**403·4**

Колико је процената од које обрађевине било у свакој епархији посебице, види се из овог прегледа.

Епархија	ОД СТО ХЕКТАРА ДОЛАЗИЛО ЈЕ НА			
	ЊИВЕ	ЛИВАДЕ И ПАШЊАКЕ	ВОЋЊАКЕ И ВИНОГРАДЕ	ЗАБРАНЕ И ШУМЕ
	Х Е К Т А Р А			
Београдска	1·51	1·45	0·63	96·41
Шабачка	2·96	0·52	0·54	95·98
Жичка	10·04	27·89	5·23	56·84
Неготинска	5·26	5·01	4·13	85·60
Нишка	13·33	4·17	1·07	81·43

Интересно је поређење воденица, ваљавица и стружница са простором свега непокретнога имања. Тако долазила је једна воденица, односно ваљавица и стружница,

у епархији:	на хектара
Жичкој	70
Нишкој	124
Неготинској	135
Београдској	516
Шабачкој	3 494
У опште	**324**

Вредност свега манастирског непокретног имања износила је

	1874. г.	1882. г.
у епархији:	д и н а	р а
Београдској . . .	782 757·00	612 996·00
Шабачкој	322 760·00	346 672·00
Жичкој	388 809·00	355 655·00
Неготинској . . .	580 290·00	691 283·00
Нишкој	?	60 866·00
Свега	**2 074 616·00**	**2 067 472·00**

Као што се види из овог прегледа, вредност непокретнога имања манастира у прве четири епархије била је у 1882. години **мања** за 68 010·00 динара или за 3·28 процената од вредности у години 1874.

Овај мањак не би био од таког значаја, да је имање у 1874. години процењивано по цени која му је дата године 1882. Како су међу тим у процени од 1882. године неким објектима ухваћене много веће цене но што је учињено раније, то је према томе у самој ствари горњи мањак далеко већи, или другим речма: од манастирског непокретног имања отуђено је у периоду од 1874. до 1882. године много више од цифре коју смо горе показали.

Кад вредност непокретног имања поделимо с бројем манастира, онда налазимо, да је од те вредности долазило у средњу руку на један манастир

у епархији:	1874. г.	1882. г.
	динара	
Београдској	46 045·00	36 059·00
Шабачкој	64 552·00	69 334·40
Жичкој	29 908·40	27 358·10
Неготинској	82 898·60	98 754·70
Нишкој	?	5 533·27
У опште	**49 371·80**	**39 008·00**

Од средње вредности удаљавају се највише манастири епархије жичке, с мањом, а манастири епархије неготинске с већом вредности.

Кад обе године међу собом поредимо, онда видимо, да је у средњој вредности непокретнога имања једнога манастира, била ова размера, и то у епархији:

Неготинској	као	100: 119
Шабачкој	„	100: 107
Жичкој	„	100: 92
Београдској	„	100: 78
У опште	**„**	**100: 79**

Такође по манастирском приходу велика је разлика међу појединим епархијама.

У 1874. години имали су сви манастири

у епархији:	прихода у динарима парохијског	од добара
Београдској	34 156·22	66 840·65
Шабачкој	11 790·36	16 692·52
Жичкој	29 464·00	34 705·38
Неготинској	13 908·32	25 961·62
Нишкој	?	?
Свега	**89 318·90**	**144 200·17**

Кад парохијски приход поредимо с приходом од добара, онда излази, да је на сто динара оног прихода долазило од овог

у епархији:		
Жичкој	118	динара
Шабачкој	142	"
Неготинској	187	"
Београдској	196	"
У опште	**161**	"

У свима дакле епархијама манастири имали су више прихода од својих добара него ли од парохије. Највећу разлику у томе налазимо у епархијама: београдској и неготинској, а најмању у жичкој епархији.

Ако парохијски приход поредимо са становништвом манастирских нурија, онда налазимо, да је од истог прихода долазило на сто становника

у епархији:	динара
Шабачкој	101·10
Неготинској	71·10
Жичкој	69·05
Београдској	65·11
У опште	**70·82**

Напред смо показали колико у средњу руку има у једној манастирској нурији становника у свакој посебице епархији. Из поређења оних размера са овима овде излази, да се релативно много више прилаже манастирима у шабачкој епархији него ли у осталим епархијама а нарочито пак у епархији београдској.

Прихода у опште имали су сви манастири

	1874. г.	1880. г.
у епархији:	д и н	а р а
Београдској	100 996·87	85 117·27
Шабачкој	28 482·88	30 601·44

Жичкој	64 169·38	69 690·97
Неготинској	39 869·94	36 909·78
Нишкој	?	18 053·13
Свега	**233 519·07**	**240 372·41**

У епархијама: шабачкој и жичкој приход манастирски у 1880. години био је већи, а у београдској и неготинској епархији мањи од прихода у години 1874.

Ова разлика види се боље кад изведемо размеру између прве и друге године.

Тако, на сто динара прихода у 1874. години долазило је 1880. године

у епархији:	динара
Жичкој	108·60
Шабачкој	107·44
Неготинској	92·58
Београдској	84·00
У опште	**95·20** [1]

О издацима имамо овај преглед.

Издато је на све потребе манастира

	1874. г.	1880. г.
у епархији:	динара	
Београдској	79 783·21	80 629·00
Шабачкој	21 575·58	21 994·80
Жичкој	56 452·08	67 436·65
Неготинској	29 865·25	30 791·85
Нишкој	?	17 574·14
Свега	**187 676·12**	**218 426·44**

Издаци манастирски били су према овим подацим већи у 1880. години и то у свима епархијама.

[1] Овде није узета у рачун нишка епархија.

Посебице били су манастирски издаци већи 1880. но 1874. године, у епархији:

Жичкој · · · · · · ·	за	19·46	процената
Неготинској · · · ·	„	3·11	„
Шабачкој · · · · ·	„	1·94	„
Београдској · · · ·	„	1·06	„
У опште · · · · ·	„	**7·02**	процената[1]

Кад приход манастира у 1874. и 1880. години поредимо са издацима у обе године, онда излази, да је од сто примљених динара издато

у епархији:	1874. г.	1880. г.
	динара	
Београдској · · · · · · ·	79·00	94·73
Шабачкој · · · · · · · ·	75·75	71·87
Жичкој · · · · · · · · ·	87·97	96·75
Неготинској · · · · · · ·	74·93	83·43
Нишкој · · · · · · · · ·	?	97·35
У опште · · · · · · ·	**80·37**	**90·87**

Из овог поређења види се, да су издаци само у шабачкој епархији били 1880. године релативно мањи, а у остале три епархије већи, но у години 1874. У опште узев тај је вишак износио 10·50 процената.

Интересни су подаци о приходу и издацима манастира у целом периоду од 1874. до 1880. године.

Од 1874. до 1880. г. било је по манастирским рачунима

у епархији:	прихода	расхода	прихода
	динара		
	свега		
Београдској · · ·	607 192·61	527 566·73	+ 79 625·88
Шабачкој · · · ·	150 517·21	124 390·85	+ 26 126·36
Жичкој · · · · ·	436 128·46	418 271·94	+ 17 856·52

[1] Овде није узета у рачун нишка епархија.

Неготинској ·	208 263·76	172 089·53	+ 36 174·23
Нишкој[1] · ·	80 605·77	74 839·38	+ 5 766·39
Свега · ·	**1 482 707·01**	**1 317 158·43**	+ **165 549·58**
у епархији:	г о д	и ш	њ е
Београдској · ·	86 741·80	75 366·68	+ 11 375·12
Шабачкој · · ·	21 502·45	17 770·12	+ 3 732·33
Жичкој · · · ·	62 304·05	59 753·12	+ 2 550·93
Неготинској · ·	29 921·31	24 735·53	+ 5 185·78
Нишкој · · ·	20 786·15	19 312·00	+ 1 474·15
Свега · · ·	**221 255·76**	**196 937·45**	+ **24 318·31**

Према овом укупном годишњем приходу и расходу долази у средњу руку на један манастир

у епархији:	прихода	расхода
	д и н	а р а
Београдској · · · · · ·	5 102·46	4 433·23
Шабачкој · · · · · · ·	4 300·49	3 554·03
Жичкој · · · · · · · ·	4 792·62	4 596·40
Неготинској · · · · · ·	4 274·47	3 533·65
Нишкој · · · · · · · ·	1 889·65	1 755·64
У опште · · · · · ·	**4 174·64**	**3 715·31**

Средњи годишњи приход једнога манастира био је већи од издатака, и то у свих пет епархија. Највећи приход имали су манастири у епархији београдској.

Од сто динара годишњег прихода издато је у манастирима епархије:

Шабачке · · · · · · · · ·	82·64	динара
Неготинске · · · · · · · ·	82·67	„
Београдске · · · · · · · ·	86·88	„
Нишке · · · · · · · · · ·	92·91	„
Жичке · · · · · · · · · ·	95·90	„
У опште · · · · · · · ·	**89·00**	„

[1] Од 1879. до 1882. године.

Готовина свију манастира

у епархији:	износила је динара 1864. г.	1874. г.
Београдској	69 642·31	113 326·77
Шабачкој	10 166·34	17 923·20
Жичкој	38 740·86	56 930·99
Неготинској	37 393·93	84 115·75
Нишкој[1]	?	29 378·57
Свега	**155 943·44**	**301 675·28**

Кад одузмемо готовину манастира у епархији нишкој, онда излази да је од 1864. до 1874. године готовина манастира у остале четири епархије порасла свега за 116 353·27 динара или 7·46 процената годишње.

Напротив дуговали су манастири

у епархији:	1864. г. динара	1874. г. динара
Београдској	188·88	18 774·26
Шабачкој	12 000·00	8 240·00
Нишкој[2]	?	2 900·00
Свега	**12 188·88**	**29 914·26**

Кад одбијемо суму дуга од готовине, онда налазимо, да су манастири у свима епархијама, изузимајући нишку, имали готовине

у 1874. години		245 282·45	динара
„ 1864. „		143 754·56	„
више у 1874. години	. . .	**101 527·89**	„

У самој ствари дакле увећавала се манастирска готовина у периоду од 1864. до 1874. године са 7·06 процената годишње.

---

[1] У 1882. години.

[2] У 1882. години.

У живом малу имали су 1874. године манастири епархије:

Београдске . . . . 50 916·00 динара
Шабачке . . . . . 18 462·00 „
Жичке . . . . . 63 355·00 „
Неготинске . . . . 23 231·00 „
Нишке[1] . . . . . 18 404·00 „
Свега . . . . . **174 368·00** „

Колико су имали манастири од кога рода стоке, види се из овог прегледа.

Епархија	БРОЈ							
	коња	ждребади	волова	крава	телади	оваца	коза	свиња
Београдска	49	8	68	97	68	424	70	574
Шабачка	11	2	26	37	23	90	—	246
Жичка	66	12	105	124	81	816	195	511
Неготинска	16	1	43	51	36	87	4	229
Нишка	23	1	32	30	13	268	467	118
Свега	**165**	**24**	**274**	**339**	**221**	**1 685**	**736**	**1 678**

Најбогатији у живом малу, и по броју комада и по вредности, били су манастири епархије жичке и београдске.

Остаје да изнесемо податке о пчеларству, које се у нашим манастирима не гаји онако како би требало и како би било корисно по саме манастире.

Број кошница износио је у манастирима епархије:

Београдске 132
Шабачке 24
Жичке 69
Неготинске 109
Нишке 89
Свега **423**

[1] У 1882. години.

Од 53 манастира имало је своје кованлуке само њих 32.

Посебице било је манастира који су имали кошница пчела:

само једну	5
три	2
пет	1
шест	2
седам	3
осам	2
десет	4
више од десет	13

Из овога види се, да се овој привредној грани веома слаба пажња поклања.

* * *

У овом чланку ми смо показали, да су капитали свију манастира 1874. године на чисто износили 245 282·45 динара, и да су ти капитали увећавали се у периоду од 1864. до 1874. године са 7·08 процената годишње.

Кад бисмо узели да су исти капитали, почев од 1875. па до краја 1883. године, доносили само 5 процената годишње, то би данас износио капитал свију манастира у Србији до 380 000 динара.

По члану 2. Закона о установљењу црквеног фонда, извори, из којих ће се овај фонд образовати, јесу између осталих ови:

1. десети део свију новчаних капитала манастирских, и

2. пети део свега чистога прихода манастирскога, пошто се одбију трошкови на обдржавање и намиривање потреба.

Према томе десети део од горњег капитала износи . . . . 38 000 динара

Пети део чистога прихода, који је у периоду од 1874. до 1880. године износи годишње 24 318 динара . . . . 4 860 динара

Свега . . . . . . 42 806 „

Кад би напротив држава заузела манастирско непокретно имање за црквени фонд, и кад би се исто распродало само за онолику суму, која је по проценама од 1882. године износила 2 067 472 динара, то би од саме камате коју Управа фондова даје својим повериоцима, долазило црквеном фонду до 103 370 динара.

Нема сумње да би се с овим средствима могла обдржавати просветна установа, која би могла бити народу од велике користи.

* * *

Чланом 2. Закона о уређењу свештеничког стања од 31. Декембра 1882. године, наређено је да парохије, које су припадале манастирима, добијају световне свештенике. Пошто је на овај начин манастирима одузет велики део њиховог прихода а односи манастира према световном свештенству законом нису регулисани, то је Архијерејски Сабор у том погледу донео ове одлуке у седницама држаним 1884. године:

1. Сви отачаствени манастири остају као и до сада, док се друкчије не донесе решење — сем нурија, које су већ предате мирском свештенству да их служе.

2. Докле народ ових нурија у својој средини не подигне парохијалне цркве, долазиће свештеници и народ манастирима на богомољу као својој цркви. Свештеници служећи те парохије биће обвезани недељним и празничним

данима служити заједно с братством манастирским. И за службу и за вршење осталих свештенодејстава служиће се свештеници утварима цркве манастирске, које ће чувати под одговорношћу.

3. Почем с предајом парохија мирским свештеницима престаје сваки службени однос настојатеља манастирских с државним и општинским властима у погледу парохијских дужности и послова, власти ће се од сада за све потребе обраћати свештеницима: то ће настојатељи бити дужни предати црквене протоколе на реверс свештеницима, који служе парохије, и од тога дана прелази на свештенике одговорност у погледу црквених протокола. Протоколи ће се хранити при манастиру у нарочитом орману под кључем, који ће свештеник при себи чувати, јер ће сам и одговоран бити.

4. Свештеници ће направити печат, на коме ће бити назначено име нурије и храма црквеног. Досадањим печатима манастирским служиће се свештеници док себи своје не набаве.

5. Тас на целивајућој икони делиће свештеници с манастиром на две равне части, а приход са таса црквеног од звона, свећа, парастоса и т. д. остаје манастиру као и до сада.

6. Нурије које припадају манастирима платиће црквењака, као што то и остале општине за своје цркве чине; јер црквењак има да услужи свештеника и долазећи народ при вршењу свију чинодејстава и богомоље.

7. Свештеници ће о недељним и празничним данима и у опште кад су код цркве, својим парохијанима вршити сва свештенодејства па и молитве читати, не стајући на пут и братству, ако ко од парохијана то устражи. Ко би у остале дане дошао манастиру и захтевао да му духовници читају молитву, освештају масло и т. п., духовници ће то

вршити и приход у дневник манастирски завести; а ван нурије, бивше манастирске, ко дође манастиру ма кад, духовници ће вршити што буду захтевали. На случај нужног крштења ко дође у манастир, духовници ће свршити и из парохије која манастиру долази, но добивени од тога приход свештенику предати; а за остала свештенодејства упућиваће народ своме свештенику.

8. При сваком манастиру настојатељ ће дужан бити уступити по једну собу свештеницима за канцеларију и склониште кад цркви долазе.

9. Сво имање манастирско и приход остају и даље на руковању настојатеља манастирских, и у то се не могу мешати ни свештеници ни општине, које долазе манастиру на богомољу.

ПРИРОДА ДРЖАВИНЕ

и

ОСНОВА ЊЕНЕ ПРАВНЕ ЗАШТИТЕ

СА КРИТИЧКИМ ПОГЛЕДОМ НА НАШ ГРАЂ. ЗАКОНИК

Мислимо да данас при тако развијеноме и разгранатоме саобраћајноме животу није нужно никоме нарочито доказивати велику потребу и корисност доброга грађанскога законодавства. Данашњи грађански законици нису нека правничка доколица нити су они поникли по ћефу или по засебним интересима ове или оне друштвене класе или као последица некога „неприроднога“ друштвенога склопа, него су они у опште узевши одиста једна неопходна и велика потреба данашњега правно-друштвенога живота и саобраћаја, која би се морала свакојако подмирити ма какав био друштвени склоп.[1]) Тиме не мислимо казати, да нису на саму садржину, на поједине опредељаје оних законика, који и како данас позитивно важе, имали утицаја засебни интереси и погледи „владајућих“ друштвених класа и да није осим тога старија правна теорија, под чијом су владом ти законици грађени, по своме још неразвитоме и жалосноме

[1]) Мора се признати, да је и међу самим стручним правницима било, нарочито у Немачкој, веома дугога и жестокога спора око тога питања, да ли су доиста нужни и корисни нарочито састављени законици (питање о кодификацији). Тај је спор отпочео још у почетку овога века између два чувена правника, Тибоа и Савињија. Тибо је доказивао потребу кодификације, Савињи је био противнога мишљења у својој брошири «Vom Berufe unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft« (2. изд. 1828.) Ту је највећи правник овога века изишао на среду против данашње тежње за за-

стању, по својим скученим погледима и сасвим недовољно разрађеним основама у те законике унела многа сасвим погрешна схватања и погрешне одредаје, који се према данашњем развитку правне науке не могу одржати него се морају уклонити и исправити. То значи дакле да данас већ не може више бити питање: да ли нам у опште треба прецизно израђен грађански законик, је ли он користан и нуждан? него само може бити питање о томе: да ли оно грађанско законодавство, које постоји, по својој садржини, по своме систематскоме распореду и својим појединим одредбама како ваља одговара данашњем стању правне науке и неопходним захтевима правнога саобраћаја, какав се на данашњим друштвено-економским основама развио?

Ми имамо свој грађански законик и нема сумње да се у нас то друго питање такође у највећој мери истиче и нимало није сувишно него сасвим умесно и корисно да се запитамо: је ли се и у колико у нас то наше цивилно законодавство претресало са гледишта теорије, која се непрестано развија и напред корача и са гледишта засебних потреба нашега друштвенога саобраћаја и народнога живота? Мислимо да нећемо претерати, ако кажемо да је и у једном и у другоме погледу у нас досада веома мало, скоро нимало учињено. Наш грађански законик и данас још постоји у главноме онакав исти, како је при своме постанку састављен, све допуне и измене, што су до данас у њему чињене и додаване, већином су мање важности, односе се

конинима. Тај је Савињијев спис имао огромнога утицаја на даље развиће правне науке, али не ради самога питања, које га је изазвало, него ради тога, што је ту С. први пут развио оне нове назоре и погледе, којима је основао историјску школу и реформисао правну науку. У самоме питању он је при свем своме ауторитету остао у мањини. в. B e h r e n d. D. neueren Privatrechts-Codificationen (Holtzend. Encyclop. стр. 293.) — W. A r n o l d, Cultur u. Rechtsleben, стр. — F. L a u r e n t, Cours élémentaire du droit civil, préface стр. 9.

на поједине определаје и никако нису мењале ни исправљале сам облик и суштину појединих установа нити су од већега начелнога и есенцијалнога значења. Нашем се грађанском законику давно и непрестано замера, што је без познавања и изучавања народних правних појмова, установа и потреба просто пресађен и преведен из странога законика те је с тога сасвим страна биљка која је механички накаламљена на наш народни правни живот па му не одговара. Та је замерка основана али је само штета, што је она све до данас остала само општа фраза, која је толико пута понављана и подгревана, али се на жалост нико није потрудио (бар колико је нама познато), да ту онако у општеречену замерку изближе објасни и мотивује, да испитује и изучава народне правне појмове, па да на основу тога познавања и изучавања почне улазити у потање критичко претресање нашега законика са тога гледишта, да појединце укаже на оне определаје, који су у опреци са народним правним појмовима и т. д., у опште дакле да се једном из магловитих региона опште фразе и тамнога наговешћивања пређе на земљиште конкретнога и прецизнога разлагања и претреса. До данас је на жалост др. Богишић остао још једнако усамљен на пољу испитивања народнога обичајнога права. Време је већ да се у томе погледу почне у нас озбиљније радити са нарочитим погледом на наше законодавство и његову реформу.

Но при томе ваља с друге стране и то имати на уму, да се данас један законик не може оцењивати само са искључиво националнога гледишта и да по томе није све учињено и казано, кад му се замери, да није састављен у народном духу. Као што се економно-саобраћајни живот данашњих културних народа у главноме развијао у истим правцима, прелазио — где пре а где доцније, где спорије а где брже — исте фазе и стадије те дошао до једнаких

основа и сличнога облика, тако је исто с тим у свези [1]) и тај факт, да се и у правноме животу националне разлике и особине све више ограничавају само на извесне стране и делове тога живота а да има доста пространа правна област, која носи на себи више општи свима културним народима заједнички тип и облик. Тако н. пр. мислимо да нећемо погрешити ако кажемо, да ће се у породичном и наследном праву највећма огледати особени национални облик правних односа и установа, а напротив цела област имовнога права, а нарочито облигационога саобраћаја, носиће на себи неки општи карактер, [2]) који истиче из подједнаких економских основа и једнаких саобраћајних потреба, дакле у опште једнакога ступња у културно-друштвеноме развићу. Према томе онда нема сумње, да то није и не може бити баш у свакоме случају и апсолутно погрешно и рђаво, примати и усвајати нешто са стране, учити се нечему од других нáрôдâ; шта више то у извесним случајевима не само да није погрешно, него је баш корисно и паметно. Да је то збиља тако, то би смо могли веома лако потврдити доказима из правне историје свију нáрôдâ новијега доба, али ми то не можемо на овоме месту чинити. Толико ћемо само напоменути, како је већ познато да је у Немачкој **историјска** школа правничка прва ударила гласом на национално порекло права, дакле на важност и претежно значење националнога момента у праву и енергички указала на велико значење донде занемаренога и запуштенога обичајнога права; ако

---

[1]) О тој вези између економнога и правнога живота в. међу осталима: **Wilh. Arnold**, Cultur u. Rechtsleben стр. 102—123. Он вели н. пр. на стр. 104.: «Stimmen deshalb die wirtschaftlichen Grundlagen im Wesentlichen bei allen Culturvölkern überein, so müssen dies auch die Grundbegriffe des Rechts.»

[2]) То признаје и **Богишић** у приступу свога Зборника садашњих правн. обичаја јужних Словена.

ико дакле то би свакојако преставници и заступници те историјске школе морали у првоме реду бити противни свакоме мешању и уносењу страних погледа и елемената у правни живот извесног народа, па ипак ево шта о томе вели један од најважнијих и најжешћих данашњих преставника те школе, Феликс Дан: „И тако могу народи и у праву, као и у уметности и у наравима, један од другога да уче. У колико се извесни правни одношаји (н. пр. у облигациономе праву) у свакоме људскоме друштву налазе и морају пресуђивати по некој свуда једнакој иманентној логици тих одношаја, у толико може неки неразвитији културно млађи народ сасвим лепо да усвоји и прими истине, што их је неки културно старији народ пре њега нашао, само ако се и у тим стварима национални назори одвише не разилазе и не разликују. Најважнији пример такве појаве без сумње је примање и усвајање (рецепција) римскога права у Немачкој“ и т. д. [1]) Па и наш познати зналац и испитач народнога обичајнога права Богишић вели: „„... јер и маса народа, премда у опће конзервативна, ипак, по самој природи друштвеног и међународног живота, не може избјећи такођер и туђему упливу, те не позајмити од сусједа свога то што у себе нема, или што мисли да је у сусједа боље.“ [2])

Из свега што смо сада у кратко напоменули свакојако излази, да то није баш у свакоме погледу и у свакоме случају морала бити мана нашега законика, што је у њега унесено много правнога материјала са стране

---

[1]) Felix Dahn, art. Rechtsfilosofie (Bluntsli's Staatswörterbuch VIII Bd.) стр. 538.

[2]) V. Bogišić, Zbornik sadašnyih pravnih Običaja u južnih Slovena, knjiga I. pristup стр. 39. — Осим тога в. о томе позајмљивању једнога народа од другога изврсно разлагање у: Jhering, Geist des röm. Rechts (2. изд. г. 1866.) I. стр. 5—10.

јер као што смо казали, у извесним партијама права више преовлађује елеменат општности, него посебне националности, оне се код свију народа на истоме ступњу културно-друштвенога развића у сасвим сличноме облику налазе и у главноме се по неким сталним начелима, по некој у самој њиховој природи основаној правној логици регулишу и пресуђују. Тако н. пр. велико и трајно значење римскога права међу осталим је и у томе, што у њему има много таквих универзалних правних елемената,[1]) што је оно под рукама римскога класичкога правништва постало право „које је у многим стварима изнело трајне правне истине, које свима народима и временима могу и морају требати, јер у самој ствари нису ништа друго него изречена логика општих људских односа — поименце у облигационом праву и у општем делу правнога система“ као што рече већ поменути Ф. Дан. Па кад је тако, онда из тога мислимо да није тешко извести, шта све има и треба у нас да се уради, ако хоћемо вредност и ваљаност нашега грађанскога законодавства свестрано да оценимо и како ваља да припремимо његово савремено прерађивање и напредовање. Пре свега дакле, као што смо горе већ напоменули, ми при тој оцени и припреми не можемо једнострано остати само на искључиво националноме гледишту, него морамо уз то свакојако дати довољно места и гледишту опште правне науке, како се на основи римскога права данас развила у образованих народа у Јевропи. У подесноме и смишљеноме спајању оба ова гледишта[2]) ми ћемо наћи кључ за

---

[1]) А како је оно до те универзалности дошло, то је питање, које спада у историју римскога права.

[2]) «So lange die Wissenschaft sich nicht entschliesst dem Gedanken der Nationalität den der Universalität als gleichberechtigten zur Seite zu setzen, wird sie weder im Stande sein die Welt, in der sie selber lebt, zu begreifen, noch auch die geschehene Reception des röm. Rechts wissenschaftlich zu rechtfertigen» вели Иеринг у нав. књизи стр. 12.

разрешење тешкога а сасвим већ савременога задатка: да се наше грађанско законодавство преради и исправи онако, како ће стојати на висини данашњега правнога развића и одговарати данашним правним и саобраћајним потребама наше земље.

Свакојако дакле према целоме овоме разлагању ми не можемо са коришћу приступити преображају и прерађивању (или сасвим новоме израђивању) нашега грађ. законика, док се не испуни двојак посао и то: а) док се добро и што потпуније не проучи и не прибере сва она правна грађа, што у народноме обичајноме праву живи;[1]) и б) док немамо доста развијену правну литературу, у којој ће цео данашњи правни материјал или бар главније партије његове бити потанко и темељито претресене и разрађене са гледишта данашње правне теорије. Да на ономе првоме послу до данас у нас скоро нико није радио, да је др. Богишић са својим изврсним почетцима и потстицајима остао усамљен, та смо већ казали, а то је и без тога веома добро познато. О томе дакле засада нећемо ништа више говорити. Но како стојимо са овим другим сад баш поменутим послом, да ли је ту бар што више учињено? Свак ће признати да је и у томе погледу веома мало учињено, да и ту влада највећа суша и неродица. Одиста, у чему се састојала целокупна наша досадашња литература о приватноме праву? Са малим изузетцима[2]) и оно мало што је досада на томе пољу у одломцима рађено не беше ништа друго до само егзегеза (тумачење и

[1]) Разуме се да уз то ваља добро да се проуче и наши старији писани правни споменици, као што је добро отпочео био др. Никола Крстић у својим чланцима о Душановом законику који су штампани у Гласнику ученога друштва.

[2]) Такви су на жалост ретки изузетци н. пр. радови Ђоке Павловића, затим понеке расправе и чланци, што су у нашим правним часописима од времена на време излетали и појављивали се као неке сасвим ретке тице.

објашњавање) појединих параграфа позитивнога законика, свакојако дакле рађено по тој старијој егзегетичкој методи, која је данас већ напуштена у свима напреднијим земљама, јер доноси само веома оскудне резултате, међу којима нема тешње и праве везе. Данас је то већ призната ствар да је објашњавање законика из себе самога, парафразно прелажење с једнога параграфа на други, да је то све сасма недовољно, да се како ваља савлада цео правни материјал и да се проникне у суштину појединих правних установа. Ту је стару методу однеговало и потоњем времену у наслеђе оставило негдашње старо „природно право“, под чијом су владом сви скоро јевропски законици грађени; то је природно право данас већ мртво и погребено, али је метода још дуго после њега владала; добро о томе вели Екснер: „Der Geist des Naturrechts geht heute noch um, er führt den spekulirenden Juristen, der fragend vor einem schwierigen Problem steht, im Kreis der Gesetzbuchparagraphen ruhelos herum, bis dieser endlich da anlangt, von wo er ausgegangen.“ [1]) Колико се пута догађа, да се правници муче и препиру око појединога законскога наређења, око извеснога параграфа, да га обрћу и окрећу овамо и онамо, да цепидлаче око појединих речи и израза, што их је законодавац употребио и најзад ипак не могу до иоле утврђеног резултата да дођу!

Наша приватно-правна литература, колико је у опште има, стоји дакле као што казасмо још једнако на оној тачци, коју су друге литературе већ поодавно напустиле. Свакојако ваља и ми већ једном са те тачке да се помакнемо и даље кренемо, у нас ваља да се разради и развије правна

---

[1]) A. Exner, D. Lehre v. Rechtserwevb durch Tradition, предговор стр. IV.

теорија у потпуно научном смислу, да се систематски изради целокупни правни материјал, да се у монографијама дубље и темељније испитају и претресу поједине правне установе, да се на основу свега тога критички претресе наше грађанско законодавство, да се види како се законски опредељаји односе према резултатима новијих темељитих испитивања, да се пита у колико се законски утврђена правила могу са теоријскога гледишта признати и одобрити и т. д.

Без таквога развића научне правне литературе не можемо никако изаћи из нашега данашњега просто пасивнога и ограниченога излагања онога, што и како је у законику написано, па чак не можемо ни тај законик потпуно и како ваља разумети остајући и вртећи се непрестано само у затвореноме кругу његових параграфа. Ми добро знамо да ће ово наше мишљење по свој прилици наићи на неодобравање и отпор одвише „практичких“ правника, који не полажу баш много на опширна теоријска разлагања и дубоке научне дедукције. То нас неодобравање не би нимало изненадило нити би смо тим правницима могли замерити за такво њихово мишљење, јер бавећи се непрестано практичком правном применом човек се сасвим неприметно и нехотично изгуби и расплине у детаљу те дневне правне казуистике, одвикне се од дубље теоријске студије и заметнога научнога испитивања и дође до убеђења да је за свакидашњу практичку потребу сасвим довољан онај јуристички апарат, што му га познавање законских параграфа у руке даје. Па ипак ми остајемо тога тврдога убеђења, да је доста оскудноме стању наше јуриспруденције и колебљивости наше практике баш главни узрок у тој оскудици добро и свестрано разрађене теорије, дубљега научнога расправљања основних правних начела, појмова и појединих правних установа.

Да је то збиља тако то нам међу осталим може засведочити баш практички пример других јевропских земаља, а да не идемо далеко ту нам је одмах пример суседне Аустрије, чије нас приватно-правно стање мора из више узрока нарочито интересовати. И у аустријском је правништву дуго време владала старија метода, коју смо горе већ у кратко обележили, и појавили су се многи вредни коментатори, који су све параграфе аустријскога грађ. законика један за другим тумачили и објашњавали и мислили да су тиме све учинили што је нужно за добро разумевање и примену тога законика; али је та аустријска јуриспруденција била тако ограничена, слаба и неплодна, да се о њој ван граница аустријске државе није ни водило рачуна и да управо нико није ни сматрао, да има неке правне науке у Аустрији; она се у правном погледу није ни бројала у коло културних земаља, које правништво у опште унапређују; а да није од те методе било велике користи ни по само аустријско право и правну практику, то се доцније најјасније показало. Тада настаде обрт у аустријској јуриспруденцији тиме, што су устали поједини правнички зналци и писци, те су почели сталну и одсудну борбу против дотадашње методе; најглавнији је покретач и управо оснивач новога научнога и систематскога правца у разрађивању аустријскога права био без сумње чувени Унгер, који је наоружан темељитим познавањем јевропске правне литературе а нарочито оне, која се за последњих педесет година на основу римскога права тако бујно развила у Немачкој, одважно приступио томе, да пресудно раскрсти са старом методом и да оснује нов поглед у схватању права и задатка правне науке. Он се није уставио на општем побијању и доказивању него је одмах сео па почео да пише научно разрађен систем аустријскога грађ. права са непрестаним наслоном и погледом на општу правну науку; за њим са успехом пођоше Ранда,

Екснер, Хофман и др. Сад је тек пала сасвим јаснија и другчија светлост на само аустријско право, сад су тек оскудни резултати дотадашње егзегезе и казуистике изашли на среду у свој својој слабости, сад се тек почело увиђати, како сви ти само у законске параграфе удубљени коментатори нису у стању били ни оно све да проуче и изнесу на видик, што се у самим тим опредаљајима законским садржавало. Унгер је показао како без дубљега научнога и систематскога схватања само по егзегетичкој методи није никада могло бити извесности, да је збиља цео правни материјал обухваћен и да су сва она питања решена или ма и само додирнута, која су од значења по данашњи правни живот. Даље је показао како таквим научним разрађивањем „werden die einzelnen Rechtsinstitute erst in ihr gehöriges Licht gestellt; Rechtsregeln welche bister in unbezweifelter Geltung standen als falsch und verwerflich erkannt, mancher Rechtssatz auf ein engeres Gebiet beschränkt, mancher Rechtsnorm ein weiterer Umfang angewiesen" као што он сам вели. [1]) У опште је од то доба тек настао живљи и свежији покрет и полет у аустријској јуриспруденцији и у дубљем схватању правнога организма.

Овај је пример за нас веома поучан и ми свакојако треба њиме да се користимо; ту не могу утицати ни решавати никакве симпатије ни антипатије, јер ономе што је боље и напредније ваља да се поучимо и од самога противника. Било да останемо при овоме законику, што га сад имамо, било да приступимо његовоме преображају и прерађивању, што је у осталом велика и савремена потреба, у свакоме случају ваља нам поћи правцем, који смо горе обележили. Оно што састављању новога законика ваља непремено да претходи и да му припреми земљиште, то је као што већ казасмо

---

[1]) в. Unger, Syst. d. österr. allg. Privatr. I. предговор стр. V.

добро разрађена правна литература. То су јевропски правни зналци већ у толико прилика изрекли; тако н. п. В. Арнолд каже: „Denn die Arbeit die zunächst von der Wissenschaft und nur von der Wissenschaft gethan werden muss, kann nie und nimmer an ihrer Statt von der Gesetzgebung verrichtet werden. Erst muss jene ihre Aufgabe erfüllen, ehe diese an die Lösung der ihrigen gehen kann.“ [1]) Па тако исто достојни наследник Вангерова, а то је Виндишајд помиње како неки јако ударају гласом на зло приватно-правно стање у земљама где још влада римско право, а немају свога законика, те вели како сва та зла „wiegen leicht wie eine Feder gegen die Schäden die von dem Verfalle der Rechtswissenschaft drohen, welcher die unausbleibliche Folge der Beschränkung auf eine particuläre Rechtsquelle ist. Es ist dies eine geschichtliche Thatsache, über welche wenigstens Diejenigen, die zur Entscheidung berufen sind, eben so wenig im Unklaren sein sollten, als darüber, in welchem Grade das beste Gesetzbuch ohne eine ihm zur Seite stehende lebendige, wahrhaft wissenschaftliche Jurisprudenz ohnmächtig ist.“ [2]) А у колико већма то тек мора важити онде, где се никако не може казати да постоји баш „das beste Gesetzbuch“?

Овај нам је увод испао дужи, но што мишљасмо и но што би можда требало, само с тога, што нам се чинило да треба што јаче ударити гласом на ту потребу нашега правнога живота, о којој сад баш говорисмо. А кад би смо хтели тај темат боље исцрпсти, требало би о томе написати посебну расправу. Пошто смо иза подуже студије, размишљања и поређења дошли до тога у овоме уводу

[1]) W. Arnold, Cultur. u. Rechtsleben, предговор стр. XV.

[2]) B. Windscheid, Pandekten, предговор стр. V.

изреченога убеђења, то смо одмах учинили покушај, да отпочнемо дубље научно разрађивање појединих питања и партија грађанскога права и прво нам се поглед уставио на питању о државини. Разуме се да се целокупна наука о државини не може сместити у уски оквир овакве расправе, о томе се пишу читаве књиге. Ми се дакле морадосмо ограничити само на питање о природи државине и основу њене правне заштите. Ма колико се нашло да је тај наш покушај непотпун и оскудан то нас нимало неће ожалостити ни обескуражити, само ако бар то оваквим покушајима постигнемо, да мисао, што смо је у овоме уводу изложили, нађе што већега одзива у стручним круговима нашега ученога правништва, те да јаче и искусније снаге о њој боље размисле, да је прихвате, исправе или одбаце, али свакојако да се о томе покрене живља дискусија, те да и на јако запуштеном и неродноме пољу наше правне литературе озелени и процвета бујнији живот. Овде ћемо још мимогред напоменути, како признајемо, да сада баш није најзгодније изабран тренутак за претресање оваквих посебних стручних правничких питања код толиких других великих питања, која у највећој мери и скоро искључиво обузимају пажњу и интерес свију наших стручних и нестручних кругова. Али ми ипак мислимо да поред тих знатних питања од опште важности и занимљивости не треба баш сасвим заборавити и оваква посебна питања нашега приватно-правнога живота и саобраћаја, јер о томе нема сумње да ће питање о преображају нашега грађ. законодавства можда у недалекоме времену изићи на среду и бити ако не баш у првоме а оно свакојако у некоме од најближих редова оних послова, које изискује реформисање наше унутарње држ. и правне организације. А сад да приступимо посебноме предмету ове расправе.

Сваки, који је познат са данашњом цивилистичком литературом, знаће да ми узимајући у претрес државину, њену природу и њену заштиту додирујемо једно питање, које је све до данашњега дана у правној теорији непрестано задржало свој већ давнашњи карактер, а то је, да је питање веома тешко и спорно, што ће се можда многоме на први поглед учинити чудно и невероватно. Одиста, зар ту још може бити какве тешкоће и каквога великога спора, кад је реч о тако простој и јасној ствари као што је државина? Зар има правника, који не зна шта је државина, каква је њена одредба и природа, каква јој је правна заштита у закону дата и т. д.? Шта ту има још да се објашњава и око чега ту има да се препире кад су и сами опредељаји законски о државини тако јасни и разумљиви? Признајемо, да то свакоме ко површно гледа на ствар може збиља тако изгледати и да се многи сасвим искрено може зачудити, шта ли то теорија има толико посла са тим питањем и у чему је та његова особена тешкоћа и око чега се ту управо води спор. Ето н. пр. зар то није сасвим јасно и разумљиво кад наш грађ. закон у §-у 198. каже: „Кад једну ствар држиш и воље имаш задржати је код себе, и то згодним начином означиш и покажеш, ти си држалац или притежалац такве ствари“? Па тако и сви остали параграфи о државини. Збиља то све тако може изгледати, као да ту није могућна каква тешкоћа нити ту има места каквоме научноме спору, осим ако докони теоричари баш нарочито имају вољу да цепидлаче и траже силом спора и онде, где га нема, само да добију прилику да се препиру, да оштре своју теоријску досетљивост и да се продукују мало са пространим научним цитатима и са одвише финим научним дистинкцијама. Па ипак, ма да то све на први поглед тако изгледа, ипак је наука о државини била па и остала чак и до данас таква партија приватно-правне теорије, у

којој има пуно тешкоће и спора. Један од веома бистрих новијих правника, проф. Брунс, каже о томе: „Наука о државини задржала је свој стари глас и карактер особене тешкоће и оспорености све до данашњега дана. И ако се по некад чинило, да су се назори пречистили, објаснили и сагласили, то беше само зато, да ускоро учини места још жешћем спору и препирци. И то нису тек поједина и незнатна детаљна питања, око којих се спор врзе, него се он напротив увек тиче самих основа целога појма о државини и практичкога поступања са тим појмом.“ [1]) Но осим сведоџбе овога знатнога правника (уз кога би смо могли још и многе друге наређати) још се може сваки о збиљској тешкоћи и спорности тога питања о државини убедити и из тога факта што су од педесет година на овамо толики знаменити старији и новији правници нашли за нужно и вредно, да окушају своје правничко оштроумље и знање баш нарочито у тој материји те су писали монографије (засебне књиге) о државини; и ту је као и у многим другим деловима правне теорије први отпочео дубљу студију и теоријски претрес Савињи са својом књигом „Право државине“ (das Recht des Besitzes), иза њега онда дођоше Ганс, Кепе, Брунс, Ленц, Ранда, Иеринг и др. који су сви у посебним књигама ту тешку материју разрађивали.[2]) Кад су се

---

[1]) Dr Bruns, Das heutige röm. Recht (Holtzendorff's Encyclopädie d. Rechtswissensch. изд. од г. 1873.) § 30. — Уз њега да наведемо још једнога од најчувенијих новијих правника белгијских Ривјера: «La theorie de la possession est particuliérment riche en problèmes difficiles, en questions délicates et embrouillées; les controverses y abondent« etc. Alph. Rivier у «Revue d. dr. internat. et de législation comparée“ 1871. 4. свеска, стр. 676.

[2]) Међу многим старијим и новијим монографијама и расправама о државини ми ћемо навести са пуним насловом само ове: Savigny, d. Recht. d. Besitzes (7. изд. г. 1865 од Рудорфа). — Gans, Über d. Grundlage des Besitzrechtes, 1839. — A. Köppe, Zur Lehre v. Besitz, 1839. — K. G. Bruns, D. Reht d. Besitzes im Mittelalter u. in d. Gagenwart, 1848. — G.

толики озбиљни и признати правнички писци бавили посебице тим питањем о државини, кад су о њему читаве књиге писали, онда се отуда сасвим основано може закључити, да напоменута тешкоћа тога питања није тек само нека теоријска измишљотина и да веома озбиљан научни спор, који још и данас траје, није никако могао бити само тек нека играчка докоnих теоричара.

Свакојако дакле према свему, што смо сада у кратко напоменули, држимо да нећемо погрешити него да ћемо подмирити једну теоријску и практичку потребу, кад у овој расправи покушамо да и у нашој правној литератури отпочнемо темељитији претрес тога питања о државини. Ми рекосмо „теоријску и практичку потребу“ — па да ли збиља и практичку? На то је веома добро одговорио наведени аустријски правник Ранда казав у предговору своје књиге: „И ако опредељаји нашега законика изгледају сасвим прости и јасни, ипак наша судска практика није остала чиста и слободна од обмана и кривога разумевања и у важним тачкама, нарочито у питањима о државини на некоме праву (Rechtsbesitz) довела је оскудица начелнога схватања целокупне материје до веома колебљиве, у својим крајњим резултатима неодрживе правне примене у практици“. Кад то са пуним основом може да каже један аустријски правник при онако тачно и пространо израђеноме законику и толиким комента-

Lenz, D. Recht des Besitzes u. seine Grandlagen, 1860. — Dr Ant. Randa Der Besitz nach österr. Rechte mit Berücksichtigung des gem. Rechts, d. preuss. franzôs. u. sächs. Gesetzbuches, најн. изд. 1879. — Konr. Büchel, Über die Natur des Besitzes, 1868. — Rud. Jhering, Beiträge zur Lehre des Besitzes, 1869. — Reinhold Schmid, Üb. d. Natur des Besitzes (у „Kritische, Vierteljahrsschrift für Gesetzgebung u. Rechtswissensch. 1869.) — Meischeider, Besitz und Besitzschutz, 1875. 1876. — Bekker, d. Recht des Besitzes bei den Römern 1880. — Dernburg, Entvicklung und Begriff des jurist. Besitzes des R. R. 1883. и т. д.

рима, онда шта да кажемо ми, кад је наш грађански законик као што је већ и сувише познато само бедан и свакојако скрпљен и скраћен превод и извод из аустријскога законика, а баш нарочито та глава о државини у нашем је законику (напрема аустријскоме оригиналу) толико скраћена и непотпуна, да ту онда још са много већим основом и ми можемо оно казати што Ранда у оправдање своје књиге о државини говори. А и осим тога у опште се свако колебање у теорији и свака недовољна и неутврђена теоријска основа одмах рефлектује и у самој практици, и у самом позитивном законодавству и с тога сваки, који ма колико допринесе утврђењу и пречишћавању теоријске основе, тиме у исто доба чини веома знатну и важну услугу и самој практици.

После овога краткога увода да пређемо на ствар. Прва је тешкоћа и спорна тачка у науци о државини то основно питање: шта је управо државина, је ли она право или је само неки факт, неко фактичко стање? Дакле питање о самој природи државине. Изгледа као да то питање није баш тако тешко решити, јер обично се државина сматра одиста само као факт, као фактичко стање, које истина повлачи за собом извесне правне последице и ужива правну заштиту, али ипак по себи није никакво право. Зар и о томе још може когод сумњати? Па ипак се нашло правничких писаца и то знатних писаца, који су сасвим озбиљно доказивали, да државина није само го факт, него да је она доиста право и ти су писци покушали, да то разлозима докажу. И ту је онда настао веома простран научни спор, при коме су најразличитија схватања природе државине на среду изнесена и услед кога је теорија запливала у такво колебање, да се још ни до данашњега дана из њега није сасвим извукла. Кад је Савињи написао своју већ поменуту знатну књигу о државини онда

су назори, што их је он у њој развио, због великога аукторитета пишчева кроз дуго време скоро искључиво владали у правној литератури; та је њихова влада тек онда поколебана и потресена, кад је устао други опет чувен правник Ганс те жестоко напао на Савињијеве назоре и његову теорију државине и тиме учинио тако јак упечатак на правнички свет, да су се и други писци тако да кажемо окуражили да Савињијеве назоре подложе дубљој и темељитијој критици и онда су се мишљења тако поделила, разлози што су навођени беху тако разнолике природе као и разноврсни прелази између једнога и другога схватања, да је према свему томе одиста тешко поставити неку класификацију тих разних мишљења. Но ипак можемо не узимајући у обзир поједине прелазе и нијансе у опште узевши све писце, који су природу државине потање претресали, поделити у три групе: прво оне, који државину сматрају једино као факт и фактичко стање, а никако као право, друго оне, који је напротив опет сматрају као право, и најзад треће оне, који државини дају неку мешовиту двојаку природу, а то је да је она у исто доба факт и право.[1])

Свакојако ваља дакле и ми да заузмемо извесан положај и извесно гледиште у томе великоме теоријскоме спору око природе државине, а зато је опет нужно да бар у општим и крупним потезима наведемо и прегледамо разлоге, што су у потпору једноме или другоме мишљењу на видик изнесени.

Међу оне, који државину сматрају као право, спадају пре свега редактори аустријскога, прајскога и саксонскога

---

[1]) Међу те писце спада пре свега сам Савињи, а уз њега међу новијим знатнијим писцима нарочито Бринц (в. Brinz, Pandekt. §. 29.), а затим француски правник M. Ortolan, Explic. historique des Instituts etc. II. стр. 257.: «La possession, aux yeux de la loi, est non seulement un fait, c'est encore un droit.» Ортолан је у томе усвојио Савињијево мишљење, као што сам признаје на стр. 259. прим. 2.

грађ. законика, што је онда разуме се добило израза и у самим тим законицима. Аустријски је законик у томе погледу најдаље пошао означивши државину не само као право у опште него уврстивши је чак и у стварна права сасвим упоредо уз својину, заложно право, службености и наследно право (в. §. 308. аустр. грађ. законика). И наш је грађански законик у §-у 197. разуме се верна копија свога аустријскога оригинала те и он сасвим верно казује „права чисто-стварна која у себи закључују право државине (притежања), право баштинско (сопственост), право залоге, службености и наслетства."[1]) Како су редактори аустр. грађ. законика у ту погрешку упали, то је лако објаснити; они су се ту просто држали оне поделе стварних права, која је у време састављања тога законика у тадашњој правној доктрини владала, а то је, да се стварна права деле у пет разних права, дакле се тај број пет[2]) морао свакојако одржати и отуда је онда морала и државина ући међу стварна права, јер их иначе не би могло бити пет на броју. У данашњој је теорији разуме се та подела већ давно напуштена и застарела. Но да ли је то збиља погрешно, кад се државина сматра и означује као право? Очевидно ту није довољно само тек казати да је то погрешно и неосновано, да је то несхватање природе државине и т. д. а овамо не обазрети се и не побити оне разлоге, што су их толики старији и новији и то признати правнички

---

[1]) Мимогред ћемо напоменути како је по новијој правној систематици и то очевидно погрешно, кад се и наследно право увршћује у стварна права оно није стварно право, него има свој засебни карактер, по коме оно поред стварних и облигаторних права стоји као неко треће, самостално имовно право. в. о томе међу осталима: Unger, Syst. d. österr. Privatrechtes I. §. 61. — Randa, der Besitz etc. §. 3. прим. 14. и др.

[2]) Та «пентархија» као што је зове Унгер (Syst. I. стр. 524.); њу је први поставио неки стари правник Хан још г. 1643. у својој Dissertatio de jure rerum et juris in re speciebus.

писци на среду износили у потпору томе мишљењу, да је државина одиста право. Кад на тој страни стоји име једнога Ганса, Пухте, Рудорфа, Синтениса, у неколико Иеринга и др. онда се на томе мишљењу свакојако морамо уставити и савесно и озбиљно оценити разлоге тих писаца. Ту ћемо пре свега опазити како се и сами ти писци, који државину узимају као право, јако међу собом разилазе и разликују у самоме мотивовању тога схватања, дакле су им разлози веома различни и ако се у самој тези међу собом слажу. Према томе се и ти писци могу према разлици својих разлога у извесне групе поделити. У једној групи стоје Ганс, Пухта и Рудорф, који карактер државине као права оснивају на некоме другоме праву, а то је на праву личности човекове. Тако н. пр. Пухта каже: „Право из кога се изводи правни опстанак државине, може само оно право бити, које претходи и својини и државини, а то је право личности. Дакле је личност државчева оно, што његову државину покрива и заштићује и т. д."[1]) Очевидно у томе не може бити доказ да је државина као таква право, јер кад хоће њен правни карактер да се изведе из права личности и да се оснива на њему, онда у томе свакојако лежи управо признање, да државина по себи није право; јер кад се државина само тада и само зато заштићује, кад и у колико је личност (обелодањена воља) повређена, онда она сасвим престаје уживати неку самосталну заштиту и њена је заштита само последица и излив права личности. Види се дакле да је то веома скрпљен и натегнут доказ о правноме карактеру државине, кад га она не носи у самој себи него мора да га позајмљује од другога некога права; свако право у правоме смислу носи самостално у себи самоме узрок своје правне екзистенције, а где то није случај

---

[1]) Puchta, Cursus d. Institutionen II. §. 224.

ту нема права. А да је и сам Пухта увидео да је тај доказ са позивом и ослањањем на право личности управо неки теоријски крпеж, то се види по овим његовим речима: „Може се казати, да државина сама по себи није право, јер је она само једна страна права личности, и само зато, што је она ипак то право (личности), узето у извесном правцу и са извесне стране, може се она правом назвати.“ [1]) Дакле је државина у исто доба и право и опет није право! Као што је натегнут доказ, тако је збркана и натегнута и сама ова завршна изрека о правноме карактеру државине. То су у осталом већ поодавна увидели и они доцнији писци, који државину такође сматрају као право, али не могоше да усвоје тај доказ са правом личности, него морадоше да нађу и изнесу друге боље и сретније разлоге за своје схватање. Да видимо те разлоге.

Има писаца који мишљење, да је државина право, оснивају просто на томе, што она ужива правну заштиту, што дакле постоје нарочите тужбе (у римскоме праву interdicta) за заштиту државине. Међу те писце спадају у новије доба Миленбрух, Пфајфер, а нарочито као најзнатнији Синтенис, а међу францеским новијим правницима ту ћемо споменути професора парискога правн. факултета Акаријаса, који сасвим кратко и пресудно вели: „Jointe ou non à la propriété, la possession est protégée par le préteur á l'aide de diverses procédures appellées interdits, elle est protégée pour elle-même, et en ce sens elle constitue un véritable droit.“ [2]) Већ напоме-

---

[1]) Curs. d. Institutionen II. §. 231.

[2]) C. Accarias, Précis de droit romain (Paris, 1874.) I. стр. 468. и прим. 2. — Напротив Mourlon, Répét. écrites sus le prem. ex. de code Napoléon I. стр. 69`. сасвим правилно каже: «La propriété et la possession ne doivent pas être confondues: l'une, la propriété, est un droit l'autre, la possession, est un fait.» etc.

нути немачки писац Синтенис такође хоће да оснује правни карактер државине на тим тужбама (интердиктима), али се он ипак не изражава тако пресудно и отсечно о државини као праву него са неком резервом и са неким нарочитим дистинкцијама; пошто је напоменуо како има за државину нарочитих правних сретстава (тужаба) он наставља: „И по томе је она (т. ј. државина) правни одношај, право, и то најниже међу оним правима, која се непосредно на ствари односе..., ма да се с друге стране она никако не може са другим правима изједначити тако, да би општа начела о правима сасвим просто и потпуно могла на њу да се примене.... Државина дакле стоји под неким својим особеним правилима."[1]) Какво је дакле то право које стоји најниже на лесвици стварних права и које се никако не може са осталим правима изједначити него се од свију њих разликује неким својим особеним правилима? Ту дакле стоје сва остала права на једној стрни, а државина сама за се на другој страни. Зар тиме Синтенис није признао да је државина нешто друго него сва остала приватна права, а то је онда просто да она — није право. У осталом тај писац баш и не полаже велику практичку важност на решење тога питања, да ли је државина прост факт или је право, јер сам каже: „Напротив пак то питање, да ли је она (државина) право или не, управо је без икаквога практичкога резултата... И то је без сумње узрок што Римљани то питање нити покрећу нити решавају."[2]) Према томе онда није чудно што се тај писац није баш толико ни трудио, да правни карактер државине на довољно јаким и темељитим разлозима оснује. Па ипак ми држимо да то питање о природи државине није тако без сва-

---

[1]) в. Sintenis, D. pract. gemeine Civilrecht (III. изд. 1869.) §. 42.

[2]) Sintenis у нав. делу, §. 42, прим. 8.

кога практичкога резултата као што Синтенис вели, него напротив да је оно од велике теоријске и практичке важности пре свега већ због тога, што се на питање о основу правне заштите државинске не може темељито и правилно одговорити, док се прво природа њена не испита и на чисто не изведе. Но о томе ће ниже још бити говора.

Је ли дакле у томе одиста основан доказ, да је државина право, што је она посебним тужбама заштићена? Очевидно није, јер тужба сама по себи није право, него је само одређена по правилу за заштиту права, а по изузетку она може бити одређена и за заштиту нечега, што није право, него само правни одношај т. ј. животни одношај, који право узима у обзир, са којим неке извесне правне последице скопчава и за који правна правила прописује.[1]) Свакојако дакле кад за заштиту некога одношаја постоји тужба, то још не мора значити, да ту мора бити и некога другога засебнога права, из кога тужба истиче и на коме се она оснива. Да је то збиља тако ми ћемо се позвати на два правничка ауторитета, а то је на Унгера и Виндшајда; Унгер говорећи о грађанскоме поступку дефинише тужбу овако: „Тужба је у правом тешњем смислу оно правно сретство, којим се неки правни одношај или неко право у облику самосталнога напада против извеснога противника пред суд износи и пред њиме остварује;“ па даље вели: „Разлика у правним односима и правима, за чију заштиту тужба служи, рађа и оснива разлику у тужбама;“ најзад говорећи о предмету тужбе наводи како тај израз „предмет тужбе“ има двојако значење и у првоме је смислу „предмет тужбе само право

[1]) в. о томе: Randa, D. Besitz, стр. 26. — Büchel, Üb. d. Natur d. Besitzes, стр. 37—39. и др.

или сам правни одношај, који неко себи присваја и чије признање пред судом тражи" и на таквоме појму предмета оснива се деоба тужаба у посесорне (државинске) и петиторне (правне) тужбе, према томе како је или државина или право предмет тужбе (правнога спора).[1]) Ту дакле Унгер сасвим јасно одваја при тужбама права и правне одношаје и шта више оне тужбе, којима је предмет државина, образују засебну оделиту врсту т. н. посесорних тужаба на према којима се групишу у другу врсту све остале (т. н. петиторне) тужбе, којима је предмет неко право, ма које оно било; дакле не само да тужба не чини државину правом, него се баш напротив тужба сама управља према државини и добија свој засебни од свију осталих тужаба одељени карактер, а то је просто с тога што државина није право и не спада међу права, него је само тужбом заштићени правни одношај.[2]) Виндшајд, на кога смо се такође позвали, баш изречно каже: „Државина није право и то тако потпуно стоји, да се она управо не може ни дефинисати, док се као факт, као фактичко стање не мете на супрот праву (ohne dass er als Thatsache dem Rechte entgegengesetzt wird). Али она је правни одношај и то је у двојаком смислу; прво с тога што су са њоме важне правне последице скопчане, а друго с тога" и т. д.[3]) Ту дакле тај знаменити новији правник пресудно каже да је државина истина правни одношај, али

---

[1]) в. то све у: Unger, Syst. d. österr. allg. Privatrechts II. §. §. 113. и 115.

[2]) То у осталом Унгер још и изречно каже на стр. 214. прим. 9. своје наведене књиге I. део; у тој примедби стоји: « . . . da der Besitz zwar ein rechlich geschüztes Verhältniss der Person zur Sache, nich aber ein Recht an der Sache, ein auf der Sache haftendes Recht ist.»

[3]) в. Windscheid, Lehrb. d. Pandenktenrechts, I. 150.

да није право и ако је тужбама заштиђена.[1]) Није нужно да још речимице наводимо шта о томе кажу Ранда, Вихел и др. — Свакојако дакле излази да и тај покушај појединих писаца, да правни карактер државине оснују на тужбама, није никако успео и да се на таквоме доказу не може никако утврдити то, да је државина право.

Сад ћемо овде мимогред напоменути ради куриозума једнога писца, који стоји сасвим усамљен са својом теоријом о државини изнесавши неко сасвим оригинално мишљење, које ни код кога другога писца није до данас могло наћи одзива. Интересно је да га овде ма само у кратко наведемо као прилог за историју правничких парадокса. Тај је усамљени писац са тим оригиналним мишљењем новији правник Г. Ленц у својој већ напоменутој књизи: D. Recht des Besitzes u. seine Grundlagen. Писац већ у самом предговору каже како он са својом књигом хоће „да отпочне преврат у области приватнога права," хоће да отпочне сасвим ново доба у јуриспруденцији! Књига му се састоји из три расправе; првој је наслов: „О појму права и о његовој генези," другој: „О појму сингуларне сукцесије и самосталности стварнога права у правноме саобраћају;" најзад трећој: „Државина као једино право на ствар, изложена и претстављена у редовним случајевима њенога прибављања и губитка;" све дакле „многозначајни" и звучни наслови који су у стању да у највећој мери побуде радозналост читаоца. Нас се овде разуме се највише тиче та трећа расправа о државини; ту писац доказује да је државина

---

[1]) Да је државина правни однощај и ако није право потврђују осим Унгера и Виндшајда још међу осталима Randa, Besitz. стр. 28., а затим у најновије доба Baron Pandekten (изд. од г. 1885.) стр. 33. казујући: «Der Besitz, die thatsächliche Herrschaft einer Person über eine körperl. Sache ist zwar kein Recht, wohl aber ist er ein Rechtsverhältniss d. h ein vom Rechte bestimmtes Verhältniss».

а) право, б) стварно право, в) једино стварно право. Види се дакле да је пишчев проналазак тако неочекиван и оригиналан, да многи неће можда ни веровати, да је то збиља тај писац казао и доказивао, него ће мислити да ми можда претерујемо; али ево његових властитих речи: „Не, воља никад није нешто фактичко, него она је једино и само оно, што је правно. И само зато, што то нису увидели, нису ни државину умели да схвате и оцене како треба. Државина није факт, а она није ни смеса (протеј) од факта и права: него она је шта више једино право на ствар". И то сад хоће писац на појединим редовним начинима прибављања државине да покаже и докаже и то је онда главна садржина његове расправе. Међутим при свем оштроумљу и ишчитаности пишчевој ипак му никако није испало за руком да то његово чудно и оригинално мишљење одиста докаже. Разуме се да ми овде немамо довољно места нити нам може бити намера да појединце и потанко разгледамо и оцењујемо цело његово доказивање, него ћемо само по нешто напоменути да се види какви су ти Ленцови „докази."

Ако је збиља државина једино право на ствар, онда из тога мора излазити, да нема више никаквих других стварних права, и да по томе ни својина није право на ствар. И писац то одиста тврди казујући: „Својина као таква није тотално право на ствтр, него је само правна могућност да се до тоталнога господарства над неком ствари може доћи или по ново доћи (gelangen oder wiedergelangen zu können). Она је дакле actio in rem, али није jus in rem. Кад ми само то можемо казати: res mea est — res ad me pertinet (ствар је моја, ствар мени припада), онда ми сада још нисмо господари ствари, него ми то само можемо постати или опет постати." Да је све што је ту казано сасвим погрешно и да је противно свакој правној и логичкој истини, то није тешко увидети. Да власник, који нема

државину ствари, није фактички господар ствари, то се по себи разуме — али баш се у томе састоји његово од државине сасвим независно право на ствар, што он задржава моћ над њоме и њеном правном судбином и без фактичке власти. Није никако истина, да се та моћ његова исцрпљује само у томе, што он може да тражи помоћ суда да до своје ствари дође (actio in rem). Власник осим тога може без икаквога обзира на фактичко господарство ствар да заложи, да је оптерети службеностима и другим стварним правима, да је остави у наслеђе или као легат — у кратко, он може на многе и многе начине на њену правну судбину да делује и да утиче, на што све само голи држалац, пошто је само фактички господар ствари, нема ни права ни моћи. — „Потпуно право на ствар," наставља писац, „има у истини само онај, ко хоће ствар да има и да задржи и ко може да је има и да је задржи. А то је баш држалац." Али је сад мука, што је такав држалац и онај, који је ствар украо или отео. Писац се уплашио од те консеквенције, да и лопову и разбојнику припише „једино" потпуно право на ствар и с тога он одмах брже боље изјављује, како он има пред очима само савеснога држаоца, јер наравно несавесни држалац не може ствар имати ни задржати, пошто у спору око државине мора подлећи. Дакле ту наједанпут излази да није државина као таква, него само савесна државина „једино право на ствар." А зашто то писац није одмах казао? Зашто се у самоме наслову те своје расправе тако изражава, да свако мора мислити да он има пред очима и државину лопова и разбојника? Зашто он тако тек крадом и на месту, где то нико неби очекивао, на место државине у опште подмеће савесну државину?

Све је то само зато, што писац има и одвише логике, те да не опази, да је он управо сам себе побио тиме, што

је у место државине уметнуо савесну државину. Кад о несавеснога државоца с тога само брише и уклања, што о у спору око државине мора подлећи (што у осталом не стој увек и безусловно!), то онда тај разлог може да важи так исто и за савеснога државоца кад се он нађе у спору с правим власником ствари. И најсавеснији државац на прем власнику, који своје право пред судом докаже, не мож државину своју одржати и у томе погледу стоји потпун у једноме реду са најнесавеснијим државоцем. У осталом пи сац у даљем току своје расправе сасвим опет заборавља т ограничавање на савесну државину и говори о државин без икаквога обзира на њену савесност или несавесност. Оси тога писац доцније и то заборавља, да је он управо пре дузео да докаже, како је државина једино право на ствар Он се чини, као да има само то да докаже, да је држа вина у опште право, где би онда, баш кад би тај дока и испао за руком, свакојако још велико питање било, д ли је она одмах и стварно право, а камо ли још једин стварно право. Међутим писцу није ни то испало за руко да докаже, да је државина у опште неко право, јер о није никакав нови доказ у томе погледу пронашао и изнео него понавља само оне већ толико пута казиване разлоге који су већ довољно побијани и побијени. Тако н. пр. оно на чему Ленц оснива правни карактер државине као: шт само правно способна лица могу државину имати, што са мо признати предмети права могу бити и предмети држа вине, што државина као таква може бити предмет правни послова и т. д., то су све разлози из којих никако не из лази да је државина право, што је већ од стране толики писаца доказано.[1]) Што само правно способна лица (правн

[1]) в. н. пр. Randa, D. Besitz etc. §. 3. прим. 7. — Esmarch, Zu civilistischen Literatur (кратка рецензија Ленцове књиге у Krit. Vierteljahrsschr f. Gesetzgbg. u. Rechtswiss. IV. Bd. 2. H. 1862, стр. 196). и др.

субјекти) могу државину имати и што предмети државине не могу бити res extra commercium (ствари изузете и искључене из правнога саобраћаја), то није нимало чудно нити у томе има ма најмањега доказа, да је државина право. Државина се у опште заштићује, јер сама воља човекова, баш и кад се не јавља као правна воља, него само као фактичка воља, ужива заштиту против самовоље и самовласти; али кад се нечија воља у праву у опште никако, дакле чак ни као правна воља не признаје,[1]) онда је сасвим доследно и логично, да таква воља још мање може добити признања и заштите, кад је само фактичка.[2]) Дакле би од стране права било крајње нелогично и неконсеквентно, кад би оно државину ма и као факт признало онима, који у опште немају никакве правне способности; немати правне способности, не моћи бити правни подмет или субјект, то значи не моћи стојати ни у каквим правним и правно заштићеним односима, дакле разуме се ни у односу фактичке власти над неком ствари, која се зове државина и која ужива правну заштиту. Из свега овога дакле излази, да у томе, што само правно способни подмети могу државину имати, није никакав доказ, да је државина право, јер воља оних, који нису за право способни, у опште се не признаје и не добија заштиту без обзира на то, да ли је реч о неком праву или о некоме просто фактичкоме стању, као што је државина. — А што ствари ван саобраћаја, res extra commercium, не могу бити предмети државине, у томе тако исто не може бити никаквога доказа, да је државина право и то је по нашем мишљењу тако јасно и тако неспорно, да би било одвећ банално, то још овде нарочито

[1]) Као што је код оних, који немају правне способности, дакле не могу бити субјекти права.

[2]) Као што је при државини.

доказивати. — Најзад што Ленц наводи да државина може бити предмет правних послова (н. пр. куповине) и то такође сматра као неку јаку потврду томе, да је државина право, то је крајње неосновано, јер нигде није казано, да су само права предмети правних послова него напротив све, што има имовне цене и вредности, то може бити предмет правних послова; дакле се то сасвим лепо слаже са фактичком природом државине, да она јесте и може бити предмет правних послова.

Но Ленц мисли да најглавније и најтеже оружје против оних, који државину не признају као право, лежи у науци о прибављању и губитку државине; то је главна тачка, на којој се он оснива. Па шта у томе погледу наводи? „Зар се неки факт може прибавити и изгубити? Факт се не прибавља нити се губи, него он само постоји, екзистује“ тако гласи тај његов најглавнији и најтежи доказ. А зашто се факт не би могао прибавити и изгубити? Државина је фактички однос према некој ствари, фактичка власт над том ствари — па зар се не може та фактичка власт прибавити а затим опет изгубити? Зар све оно, што се прибавља и губи, мора одмах зато бити право? Разна знања, пријатељи, љубав, поштовање се прибављају и задобијају, а ипак то нису никаква права. У опште прибављање и губитак нису само јуристичке категорије, само правни појмови, као што Ленц мисли. А осим тога баш и да узмемо, да је основано оно „да факт само може постојати или не постојати“ то је и на то Ранда добро одговорио приметивши: „Denn Erwerb und Verlust sind ja nur andere Ausdrücke für „Dasein uud Nichtdasein“ des Besitzes, hergenommen von dem analogen Sprachgebrauche bei Rechten, der dadurch seine Erklärung findet, dass der Besitz durch den ihm zu Theil gewordenen Schutz einen dem Rechte änhlichen Charakter erhält.“ —

Најзад ћемо још напоменути као једну карактеристику Ленцовога схватања, да он сматра, да је воља субјекта као таква одмах и право, ма какве садржине та воља била [1]); кад би то збиља тако било, онда одиста не би било потребе ни за Ленца ни за ма кога другога, да тражи још неке друге разлоге и доказе за правни карактер државине, јер у томе би свакојако био концентрисан и исцрпен сав доказ за тезу, да је државина право. Државина је фактички остварена воља, а кад је воља у свакоме случају право, онда је разуме се и државина право — то је сасвим просто и јасно. Но разуме се да се нико неће трудити да озбиљно доказује, како то није истина да је воља увек и право, јер такво схватање очевидно тумбе обрће све појмове о праву, а поврх тога је и сам Ленц то своје схватање побио тиме, што као што смо видели државину као право ограничава само на савеснога државоца.

Но да се растанемо већ једном са Ленцом и његовим „оригиналним“ мишљењем, па да се обазремо још на по некога важнијега писца, који брани и заступа мишљење да је државина право. Најважнији је без сумње међу свима тим писцима у новије доба Иеринг, који своје признато оштроумље, сав свој велики и заслужени ауторитет баца на вагу, те да претегне на страну схватања државине као права. Као и све остале теме, о којима је писао, тако Иеринг и питање о државини разрађује својим познатим духовитим и занимљивим начином и у његовој расправи има много поучнога нарочито правно-историјскога материјала, али ипак је зато основна мисао његова схватања о државини по нашем мишљењу погрешна и не може се одржати и ако је Иеринг својим бриљантним стилом и разлагањем многе

[1]) Он вели: «das wollende Ich, als sich verwirklichender Geist, kann seiner Natur nach nur das wollen was vernünftig ist.»

доцније и најновије писце за своје схватање задобио. [1]) Како дакле Иеринг схвата природу државине? По њему је то пре свега „основна обмана да се појам државине идентификује са појмом фактичке власти над неком ствари" јер цео основ правне заштите државинске не лежи никако у државини него у својини и према томе тај писац државину зове својином у дефанзиви, она је само једна ситуација или позиција својине (eine zur Selbständigkeit des Schutzes u. Rechtes erhobene Situation des Eigenthums. eine Eigenthumsposition), а то се просто на томе оснива, што је требало олакшати доказ и одбрану својине; кад се власнику одузме ствар против његове воље онда је ваљало ослободити га тешкога и заметнога доказа својине, него му дати могућност да своје право одбрани и заштити и без тога доказа, а то је позивањем на државину, при којој није нуждан никакав даљи доказ. Својина остављена самој себи, дакле заштићена само строгом виндикацијом (тужбом и доказом својине), била би најнепотпунија и најнеспретнија установа на свету и с тога нађоше да је нужно да се уз строгу виндикацију као допуна дода још и тужба државинска, која је дакле уведена једино ради власника и једино је за његову олакшицу намењена и само се с тога државац сматра као власник, и као такав заштићује док се противно не докаже. При томе Иеринговоме схватању практичкога значења државине мора нам одмах пасти у очи, да је државинска тужба, намењена да буде само допуна тужби ради својине, у своме дејству добила такав обим и замашај, који очевидно прелази далеко преко означене цељи. Већ је то само по себи довољно, да се одмах у напред посумња о

---

[1]) Тако н. пр. у најновије доба: Zrodlowski, D. röm. Privatr. 1880. II. стр. 175. — J. Baron, Pandekten (5. изд. од г. 1885.) стр. 197. који истина не пристаје баш на чисто и потпуно уз Иерингово мишљење, али ипак вели како то мишљење „има много за се."

Иеринговој хипотези. Иеринг сам увиђа и признаје како та државинска тужба, тобож намењена једино за олакшицу при заштити својине, служи и иде у корист и свакоме невласнику, који има државину, дакле и лопову, разбојнику и.т.д. Према томе онда државина у место да служи само и једино својини, може да се окрене против својине те може исту услугу, коју чини власнику, који држи ствар, заштићујући га лаким начином против недржаоца, учинити и невласнику, који има државину, против власника, који нема државину. Тиме се очевидно дакле надбацује цељ, којој је државинска тужба по Иерингу намењена. Али то је као што тај писац вели „неизбежна последица те власнику намењене олакшице у доказивању“ јер кад би се при државинској тужби допустило, да се покрене и расправља питање о праву, онда би истина отпало заштићавање државине лопова, разбојника и т. д. али би се у исто време осујетила и сама означена цељ да се олакша одбрана и доказ својине. Одиста, чим би се ономе, против кога се тужба државинска подиже, допустило, да покрене питање о праву, да доказује како тужилац (ма да је државац) није имао никакво право на ствар, онда би одмах и власник морао од своје стране опет упустити се у доказивање, да је он доиста власник ствари и тада би отпало сасвим оно олакшање одбране и доказивања, које хоће простим позивањем на државину, на „фактичност својине“(Thatsächlichkeit des Eigenthums као што вели Иеринг) да му се прибави. И то је та „неизбежна консеквенција“ по којој се мора ради саме цељи бранити и заштићавати свака (дакле и несавесна, неправедна и т. д.) државина не питајући нимало за право.

Зар није јасно да Иерингова теорија о практичкоме значењу државине саму себе побија, кад мора да пристане на такве неизбежне консеквенције? Какво је то олакшање доказа

својине, које се таквом ценом откупљује? Иеринг сам признаје „dass man auch dem besitzenden Nichteigenthümer gegen den nichtbesitzenden Eigenthümer den Besitzschutz gewährt, ist der Preis, den das Gesetz zahlen musste, um dem Eigenthümer den ihm zugedachten erleichterten Eigenthumsschutz zuzuwenden." Али он налази да је боље да понекад изузетно и неки недостојни, неки лопов или разбојник учествује у заштити државине, него да се та заштита ослаби и паралише увлачењем и допуштањем питања о праву. Па ипак је то веома слаба и мала утеха и накнада за ону скупу цену, коју је закон морао платити. Но сад настаје још и то питање, није ли могао закон то олакшање доказа путем државинске заштите прибавити власнику, а да не мора у исто доба ту заштиту распрострти и на лопова, у опште на онога, који није власник? Доиста је могао, као што је то међу осталима новији правник Р. Шмид веома добро напоменуо и доказао. [1]) Тај писац наводи како се по римскоме праву при двема тужбама, а то је при тужби на накнаду штете при крађи (condictio furtiva) и при тужби ради повреде туђега имања (actio legis Aquiliae) допуштало туженоме, да може против тужбе да се брани изузећем (ексцепцијом), којим доказује своју или туђу својину на украденој или повређеној ствари, дакле доказује да тужилац није власник те ствари; па таква се иста ексцепција могла допустити и против државинских (посесорних) тужаба и тиме би онда закон постигао, да се та државинска заштита и олакшање доказа правоме власнику нимало не украти и не окрњи, а да се ипак лопову и разбојнику украти заштита у уживању неправедно прибављенога добра. Да је то тако то ниједноме правнику није нуж-

[1]) В. већ наведену расправу: R. Schmid, Üb. d. Natur des Besitzes, стр. 73—75.

но опширније доказивати. Па ипак закон то није учинио, ма да је могао и већ по томе је јасно, да се при заштити државине није мислило на својину нити је ту било намере, да се само власнику олакша одбрана и доказ, него је државини дата заштита као таквој а не као некој позицији својине, дата јој је ради ње саме, а не ради својине.

Иеринг у потврду својој хипотези додаје веома интересна и оштроумна правно-историјска разлагања, у којима показује, како је **најранији повод**, при коме се државина у римскоме праву јавља као предмет судскога решавања и наређивања, био спор око својине; но при свим тим веома поучним правно-историјским податцима, у којима је Иеринг нарочито јак, и при свем доказивању најтешње везе у којој је у почетку државина стојала са својином и спором око својине, ипак то све не може имати великога и пресуднога утицаја на решење самога главнога питања о природи државине. Ма колико да је државина у својој најранијој појави била намењена олакшању доказа својине, ипак о томе не може бити сумње да је она у доцнијем праву у своме даљем развићу начелним искључењем питања о својини добила такав обим и значај, којим је њен правни карактер битно постао друкчији и различан. [1]) Преко те сасвим несумњиве и основане примедбе Иеринг прелази просто оном већ наведеном напоменом, да је доцније проширење државинске заштите било неизбежна консеквенција онога власнику намењенога олакшања доказа и да је дакле она, као што већ поменусмо, цена, коју је закон за то олакшање морао да плати; уз то још додаје како је тиме свакојако измењен и померен **нормални** облик државине (eiue Ver-

[1]) И ту онда извори римскога права изречно кажу: »Nihil commune habet possessio cum proprietate» l, 12. §. 1. Dig. 42. 1 «Separata esse debet possessio a proprietate» l. 1. §. 2. Dig. 43. 17. — В. о томе још међу осталима: Dr Quaritsch, Institutionen u. Rechtsgeschichte 1882. стр. 120.

schiebung der normalen Gestalt des Besitzes). Међутим се у изворима римскога права нигде не налази ни трага о томе, да су римски правници то сматрали као нешто ненормално, као неко размицање и кварење нормалнога облика државине, што је државинска заштита распрострта и на невласника, а осим тога смо видели, како то проширење државинске заштите, ако је њоме хтео само власник да се заштити, није било баш никако потребно, пошто се као што смо напоменули при посесорним тужбама тако исто могло помоћи изузећима (ексцепцијама), као што је учињено при већ наведеној condictio furtiva и actio legis Aquiliae. Римски су правници баш напротив налазили, да је државинска заштита у ономе обиму и пространству, у коме је постојала у време класичкога правништва и у јустинијановоме праву, нешто сасвим нормално као што по примеру римскога права и данашњи новији законици без сумње полазе од тога схватања, да цељ државинске заштите ваља тражити у државини самој, а не у својини.

Још ћемо овде као веома надлежну оцену Иерингове хипотезе навести и речи једнога од знатнијих новијих романиста, а то је већ поменутога Брунса који вели међу осталима: „Мисао, да се државинска заштита схвата као олакшање доказа својине, не сме се никако изводити из римскога права ни тражити у њему. Истина да државинске тужбе могу свакојако и по римскоме праву учинити непотребном и сувишном праву тужбу ради својине и у толико власнику олакшати заштиту његове својине, исто тако као што се и позната Publiciana (publiciana in rem actio) може за олакшање доказа употребити у место праве виндикације. Али и у једном и у другоме случају звало би се променути и побркати фактичку последицу са правним основом, кад би се у томе олакшању доказа хтело сматрати и налазити право начело тих тужаба. Нема сумње да је држалац при виндикацији слободан од доказивања, али по

римскоме схватању не зато, што је у државини хтела да се заштити својина, него, као што Римљани сами веле, зато што „naturalis ratio“ чини, да онај, који не држи, који нема државину, мора да тужи и доказује, и ако не докаже, државац задржава ствар и ако баш очевидно није власник.“[1])

Држимо да је према свему овоме, што смо навели, довољно јасно, да је Иерингова хипотеза одиста неоснована и да ни самоме томе знаменитом и духовитом правнику није испало за руком, да докаже, да је државина право, а не само факт. У осталом та Иерингова мисао није ни сасвим нова, она стоји очевидно на истој основи са негдашњом пресумцијом (претпоставком) својине при државини, која се налази у старијих писаца; ти су писци државину сматрали као пресумтивну својину, дакле је по њином схватању постојала претпоставка, да је државац уједно и власник.[2]) А то све, и та стара пресумција и та новија Иерингова хипотеза, оснива се на тој тежњи, да се олакшају тегобе, које доказ својине нарочито по модерној доказној теорији са собом доноси. Та је тежња основана и њена се потреба може признати, али се подмирење те потребе мора упутити и преместити у област својине и стварних тужаба, а никако се не сме ради те потребе потрти или окрњити самосталност државине и напустити мисао, да државина као таква ради ње саме ваља да се заштити. Према свему се дакле види, како је већ наведени правнички писац Шмид имао право кад је казао како Иерингова теорија о државини збиља изгледа „als ein Verzweiflungsact, weil dem Verfasser keinė der Theorien, die den Zweck des Besitzes in ihm selber suchen, vollkommen genügte.“

Тиме смо овако у кратко прегледали и претресли теорије оних новијих писаца, који хоће државину да схвате

---

[1]) Bruns, D. heut. röm. Recht. §. 30.

[2]) В. о томе данас већ застарелом схватању Randa, D. Besitz, стр. 29.

као право. Покушали смо да покажемо како ниједноме од њих то није испало за руком. Сад ћемо још обазрети се на неке разлоге, који се налазе напоменути у неких писаца, који државини дају мешовит карактер, дакле да је она у исто доба и факт и право. Тако н. пр. каже се да државина тиме постаје право, што позитивни закон са њоме скопчава извесне правне последице; међутим ми знамо да закон и са другим неким чисто фактички стањима скопчава правне последице, тако н. пр. са екзистенцијом човека скопчава правну способност, са пунолетношћу скопчава потпуну способност за правне послове (Handlungsfähigkeit), са брачним одношајем и са одношајем деце према родитељима скопчава право на пристојно или нужно издржање, на васпитање и удомљење према мужу и према родитељима и т. д., па ипак ваљда нико неће тврдити, да су та стања као: људска екзистенција, пунолетност, својство супруга или детета да су то права? [1]) Тако је исто неосновано, што Савињи а уз њега и други писци изводе, да је државина с тога право, што повреда државине и сметање у државини није допуштено. Многе су радње недопуштене и забрањене, па ипак се отуда не може извести закључак, да ту одмах мора да постоји неко конкретно право; тако н. пр. о томе нема сумње да је крађа и разбојништво забрањено и према самоме детентору, али из тога никако не излази да је детенција (просто држање) такође нёко право.

Још ћемо ради потпуности овде напоменути како има писаца [2]) који признајући фактичку природу државине ипак мисле да онȧ добија карактер некога права, или бар да јој

---

[1]) Било је истина неких правника, а нарочито аустријских, који су и та стања сматрали као права, али је то најбоље побио Унгер Syst. d. österr. allg. Privatr. I. стр. 504.—511.

[2]) Као н. пр. Baron, Pandekten, §. 112.— Savigny, Recht d. Besitzes, §. 5. стр. 27.

се „приписује и неки правни елеменат“ (као што каже у најновије доба већ наведени Барон) тиме, што правила римскога права о могућности, о прибављању и губитку државине не одговарају увек њеној фактичкој природи, него се шта више много пута узима да има државине онде, где је фактички нема, а обратно се опет много пута пориче и ако фактички одиста постоји. У таквим случајевима дакле није фактички однођај. Одиста има таквих[1]) случајева у римском праву и у данашњим правима; то на први поглед може да изгледа збиља као веома јак и пресудан разлог, да је државина ипак неко право, да у њој има збиља некога правнога елемента и да није само и једино факт и фактичко стање. Па ипак и тај разлог, кад се изближе разгледа, није никако у стању да државини даде карактер некога права, него она при свим тим напоменутим случајевима остаје факт и фактичко стање, са којим су скопчане извесне правне последице. А да је то тако, то по нашем мишљењу није тешко увидети ни доказати. Правном заштитом која се државини као таквој даје она постаје предметом позитивнога законодавства и делом објективнога права. Тиме дакле, што се државина прима и уноси у област права, њен природни појам, који је по својој суштини го факт, постаје правним појмом и сама државина постаје правним одношајем. Последица тога примања у право мора свакојако бити то, да се државина према извесним правним разлозима прерађује и да се онда њена чисто фактичка природа у неколико измењује (модификује). Какве су те модификације то смо мало час већ напоменули. Те измене, што мора да их претрпи природни облик државине при њеном правноме формисању, имају свој основ од чести

[1]) В. о тим случајевима: Windscheid, Pandekten I. §. 148. — Puchta, Institutionen II. §. 229. — Accarias, Précis d. droit romain I. стр. 474. и 475. — Randa, Besitz, стр. 2 и 3. и др.

у томе начелноме обзиру, да државина услед тога, што је примљена у право, мора да дели судбину свију права онде, где неко правно правило носи на себи апсолутан, заповедни карактер. [1]) Кад не би тако било онда би право дошло само са собом у очиту противречност. Не може се државина, дакле прост факт, признавати ни правно заштићавати онде, где закон апсолутно забрањује и одриче и саму могућност права (н. пр. одрицати могућност права својине, службености и т. д. на стварима ван саобраћаја, а признавати правну могућност државине на њима то би било очевидно нелогично и без смисла). Услед свега се тога дакле предмет, постанак, наставак и губитак државине у позитивноме праву у многоме погледу другчије регулишу и одређују, него што би то излазило логичним извођењем из чисто природнога појма њенога. [2]) Па ипак свете измене од стране позитивнога права не могу никако оправдати горе већ поменути закључак, да је тиме државина постала правом, јер све те модификације тичу се особенога облика, што га фактички одношај државине добија у праву, али оне никако нису у стању, да државину начине правом, јер тиме државина никако још не постаје правном влашћу некога лица над неком ствари. При свем томе правном прерађивању државина дакле још никако не носи на себи карактеристикон свакога приватнога права, а то је, да је од објективнога права призната правна власт индивидуалне воље према некоме предмету. Она остаје фактичка моћ и власт и ништа више.

---

[1]) В. о тој врсти правних правила међу осталима: у мојој књизи: Систем рим. права I. стр. 38.

[2]) Добро је о томе казао Бринц: «Die Natur des Besitzes ist unter die Herrschaft des Rechtes zuruckgedrängt, auf dem Gebiete des Rechtes ist er ansässig (naturalisirt) und dann durch die Beruhrung mit dem Rechte «civilisirt.»«

После свега овога претресања разних противних мишљења одиста је сасвим на месту питање: па кад би се збиља признало да је државина право, онда шта је управо садржина тога права, јер свако право без сумње мора имати своју одређену садржину? Да државинске (посесорне) тужбе не могу да се сматрају као садржина тога „права“ државине, то смо горе већ споменули и то је за свакога јасно, јер су тужбе само заштитна сребства некоме праву или правном одношају, али никако не спадају у његову садржину. Осим тих тужаба пак шта још остаје као правна садржина државине? Ништа. Под садржином права разумеју се поједина овлашћења, која нам неко право даје; дакле је садржина права све оно, што нам по сили тога права припада, што по сили тога права смемо чинити. По тој разлици у садржини и поједина се права међу собом разликују.[1]) Па каква правна овлашћења има државац као такав, шта он по томе своме „праву“ сме чинити? Што се тиче савесне државине одиста се може лако доћи у искушење, да се садржина права својине сматра уједно и као садржина права савесне државине и томе искушењу многи старији и новији писци нису могли одолети па ни састављачи аустријскога грађ. законика, чије је схватање као што смо већ видели и у наш грађански законик прешло и можда се само слу-

---

[1]) Ми остајемо и овде тога убеђења да је садржина одиста једино мерило и критеријум за разликовање поједин. права међу собом, као што су то Унгер, Синтенис, Шајрл и др. доказали и усвојили. Значи дакле да је погрешно права делити и разликовати по предмету као што то веома многи старији и новији писци чине. Један од најновијих писаца Zrodlowski (D. röm. Privatrecht II. Bd. стр. 179. и 185. прим. с.) такође одбацује поделу по предмету а усваја поделу по садржини, само што он садржину права друкчије одређује и схвата него н. пр. Унгер и др. То је у свези са новом дефиницијом субјективнога права, што је у новије доба на среду изнео прво Иеринг, а уз њега Шлосман и поменути Зродловски. Ми у то питање о самоме појму субјект. права не можемо овде опширније улазити. Свакојако и по томе новијем схватању подела по садржини остаје једина рационална.

чају (а никако правилноме мишљењу) има приписати, што је састављач нашега грађ. законика хтео у многоме да скраћује и само тек изводи садржину свога оригинала те тако онај много претресани §. 329 аустр. законика није бар у потпуној својој форми добио места у нашем закону. Одиста тај је §. задао нарочито аустријским писцима и коментаторима много главобоље, јер по његовом буквалном значењу државина има своју одређену садржину, набрајају се баш поједина овлашћења која припадају савесном држаоцу као таквоме без икаквога обзира на какво друго право; ту се каже: „Савесни држалац може једино на основу своје савесне државине ствар, коју држи, без одговорности по својој вољи да употребљује, троши, па и уништи.“ Ето дакле потпуно одређене садржине права државине! Шта ћемо сад на то да кажемо — зар тиме није доказан правни карактер државине? И у нашем грађ. законику налази се иста мисао али само не у тој несретној форми, него (мора се признати) у правилнијој форми, јер се ту у §-у 204. каже како савесан држалац „за оно што је употребљавао, уживао, трошио или потрошио ствар није дужан одговарати.“ И збиља је ту главни нагласак и главна тежина на тој одговорности или неодговорности. И ако су се многи аустријски коментатори дали збунити поменутим параграфом те су одиста веровали у та формална правна овлашћења, што их закон даје савесном држаоцу, то се ипак нашло неколико правничких писаца, који су ствар бистрије и правилније схватили те су одредбу тога поменутога параграфа свели на њену праву меру и право значење. Међу те писце спадају нарочито Унгер, Стубенраух и Ранда. О томе не може бити сумње, да тим поменутим параграфом није законодавац никако имао намеру, да означи нека истинска цивилно правна овлашћења држаочева, него је тим параграфом ра-

зуме се у погрешној и несретној форми хтело то да се каже, да савесни држалац не одговара за то, ако је ствар уживао, трошио и потрошио, дакле да није обвезан на накнаду штете, али узрок томе није државина, него то, што нема кривице код савеснога државца, дакле тужби власниковој на накнаду штете недостаје правни фундаменат (fundamentum agendi), а то је кривица оптуженога (§. 1295 аустр. грађ. законика, §. 801. нашега грађ. законика). И с тога је Стубенраух веома добро казао да та тобожња „права“ савеснога државца нису никаква права него су само погрешне теоријске апстракције из општих правила о условима тражбине на накнаду штете. [1]) Шта више и само много пута навођено право савеснога државца на плодове и на накнаду цене, што је дао за ствар, у известним случајевима, то све није последица саме државине као такве, него то су користи што их закон из обзира правичности скопчава са савешћу државине. [2]) А најглавније је то, што се закон при тим тобожњим овлашћењима и правима ограничава само на савеснога државца, несавесноме она не припадају, а међутим зна се да савесност или несавесност (bona или mala fides) може имати уплива само на прибављање некога права и на обим обвезе, а никако на саму садржину извеснога права.

Кад би дакле збиља у државини садржавала се извесна правна овлашћења, онда би она морала свакојако припадати свакоме државцу као што н. пр. право на држа-

---

[1]) B. Stubenrauch, Commentar zum allg. bürgerl. Gesetzb. I. стр. 657.

[2]) В. међу осталима: F. Laurent, Cours élémentaire de droit civil (1881.) I. стр. 491. где вели: «La loi déroge à la rigueur du droit en attribuant les fruits au possesseur (de bonne foi). Ce ne peut être que par une considération d'équité etc.» — То исто казује и Mourlon, Répét écr. s. l. prem. éx de code Napoléon I. 699. само што он још изближе објашњава каква је та «considération d'équité.» — В. још Randa, Besitz стр. 155.

винску заштиту путем тужбе припада свакоме државоцу не питајући да ли му је државина савесна или несавесна, правична или неправична и т. д. Чим се пак чини разлика између савесне и несавесне државине, онда то одмах јасно показује да то нису овлашћења и права државине, него као што мало час казасмо користи и олакшице савесности.

Према свему се дакле види, да право државине нема никакве садржине, да у њему не леже никаква правна овлашћења, дакле да ни савесни државац нема никакво право на ствар. И збиља, кад би државина одиста била неко право онда осим тога, што би се избрисала граница између државине и својине, [1]) још и то се никако не би могло разумети, зашто се она истим начином као и свако друго правоне заштићује тужбама, него се државоцу дају правна сретства сасвим засебне природе и облика; не би се могло разумети, зашто о прибављању и губитку државине постоје сасвим особени опредељаји, који из њене природе истичу, зашто се при заштити државине, противно свима правним начелима, нимало не пита за начин њенога прибављања, него се заштићује и противправно стечена државина н. пр. и лопова, разбојника и т. д. Што поред тога неки писци као доказ да државина није право наводе још и то, како се она само против извесних врста повреде заштићује, док се при заштити права не пита за начин и врсту повреде — то је тај навод сасвим сувишан, јер баш и кад би се државина безусловно заштићавала, то ипак неби мењало њену фактичку природу нити би је могло начинити правом.

Пошто смо дакле сад доста опширно прегледали све разне теорије и разлоге оних писаца, који државини дају

---

[1]) «Wäre der Besitz Recht, so wäre der Sachbesitz Eigenthum» веома је основано казао Randa, Besitz, стр. 28. прим. 12.

карактер права и пошто смо, тако бар мислимо, показали, да се тим разлозима правни карактер државине никако не доказује, то сад можемо као основан закључак поновити оно, што смо већ у течају овога разлагања казали а то је: да државина није право, него факт, фактичка власт некога лица над неком ствари; а кад државина у опште није право, онда она разуме се не може бити ни стварно право и с тога је како аустријски тако и наш грађански законик сасвим погрешно увршћују међу стварна права. Но то што државина није право нимало не смета, да се државина означи као „правни одношај“ у толико, у колико је правом регулисана и правним сретствима заштићена.

Кад смо таквим начином природу државине утврдили, онда сад сасвим логички настаје питање: зашто се државина од стране права заштићује, зашто јој се даје неко правно значење, кад она није право, него просто фактичко стање? Какав је дакле основ државинске заштите? Проблем је у овоме: ми просто држимо неку ствар и зато што је имамо у државини, треба да се може о нама казати, да се ми налазимо у некоме правном стању, као држалац треба да можемо тражити правну заштиту, па ипак је та државина нешто фактичко — тврдећи да имамо државину, ми се позивамо на један го факт, по коме је још сасвим нерешено, да ли смо ми у праву или неправу, па ипак ми тражимо, да нас право заштити у томе одношају — како и зашто то може бити? На то би се питање могло пре свега сасвим просто и кратко одговорити: позитивно право нашло је да треба да заштићује државину, дакле је основ те заштите у позитивном законодавном наређењу и тај је основ сасвим довољан, потпуно је сувишно свако даље питање о томе, зашто је право усвојило ту заштиту и т. д. Државина се заштићује зато, што је та заштита у позитивноме праву наређена и основана и — свршена ствар! Па ипак

то питање није нимало сувишно, него је напротив веома нужно да се оно расправи и да се на њега одговори и то пре свега с тога, што је за само тумачење и објашњење позитивнога права веома важан моменат и помоћно сретство познавање и испитивање **побуда** које су законодавца при некој правној установи руководиле; но осим тога општег узрока још посебице при државини стоји одговор на питање о основу њене заштите у тако тесној вези са самим схватањем о правној природи државине и њенога положаја у праву, да се оно не може никако обићи; и најзад пошто је најглавније правно дејство државине баш у тој њеној **заштити**, то је онда одговор на то питање о основу те заштите у исто доба од пресуднога значења по решење другога питања, а то је питања: да ли је правно признање државине још и за наша **данашња** законодавства нужно и корисно или није? А то је онда без сумње не само теоријско него и практички важно питање. Има дакле места да се и око тога питања овде позабавимо.

Кад хоћемо да одговоримо на то питање о основу правне заштите државинске, онда одмах опет наилазимо на онакву исту, шта више још већу тешкоћу, но што беше при пређашњем питању о природи државине. За старије писце до **Савињија** то истина не беше ни мало тешко питање, међу њима о томе не беше никаквога спора, јер су се они сви у томе слагали, да државалац има **претпоставку** (**пресумцију**) **права** за се и с тога се он у државини заштићује. Данас је то већ сасвим застарело гледиште, јер се зна да таква пресумција при државини **не постоји** ни по римском праву [1]) ни по данашњим правима, а осим тога то се најјасније побија тиме што се

---

[1]) В. о томе међу осталима: **Savigny**, Recht des Besitzes 6. изд. стр. 42.

државина свакојако заштићује и онда, кад се докаже да држалац нема никакво право или кад он то чак и сам призна. [1]) Кад је Савињи питање о државини дубље покренуо и узео да расправља, онда се уз његово разлагање надовезао живљи претрес, који је прешао у веома жесток спор око тога питања о основу државинске заштите. Тај научни спор ни данас још није завршен у правној теорији, разна мишљења још једнако стоје једно на према другоме неизмирена и неизравнана. Како ћемо дакле то тако спорно питање да решимо? То одиста није лака ствар, где имамо толика различна мишљења чувених и признатих аутора пред собом. Има ли на то питање каквога одговора у римскоме праву? Директнога и тачнога одговора нема, јер су се римски правници као што је познато мало бавили потпуно научним дефиницијама и опширним, дубоким теоријским разлагањима. Све што о томе има у изворима римскога права, то је у ономе већ познатоме и толико пута навођеноме месту: „justa an injusta possessio adversus caeteros sit, nihil refert, qualiscunque enim possessor hoc ipso, quod possessor est, plus juris habet quam ille qui non possidet“ (била праведна или неправедна државина према осталима, то ништа не значи, јер ма какав да је држалац он тим самим, што је држалац, има више права него онај који нема државину). [2]) Ту је дакле само казано да се сваки ма и неправедни држалац заштићује зато што он само с тога, што је држалац, има свакојако више права него онај, који није држалац. Сад је само питање зашто то држање само по себи даје држаоцу првенство према недржаоцу? На то нам римски правници нису одговорили и данашња је правна теорија

[1]) в. Büchel, Üb. d. Natur des Besitzes стр. 19. — R. Schmid, Üb. die Nat. d. Besitzes, стр. 66. — Randa, Besitz, стр. 85.

[2]) L. 2. Dig. uti poss. 43, 17.

узела на се задатак, да то питање расправи и она се толико времена већ мучи око њега, и још се никако није могло доћи до сагласности у томе погледу. Први је као што смо већ казали отпочео Савињи и он државинску заштиту оснива на овоме: лице треба да је обезбеђено од насиља; кад му се чини насиље, онда је то свакојако и у свакоме случају неправда. Ако се тим учињеним насиљем уједно још и нека државина ремети или одузима, онда је у самоме стању тога лица (in dem Zustande der Person) нешто промењено на његову штету, ако ће дакле та неправда, која лежи у насиљу према лицу, да се сасвим потре и уклони у својим последицама, онда то може да буде само тиме, што ће се успоставити или заштитити оно фактичко стање, које је насиљем поремећено или измењено; „der Besitz muss also als Interesse der an der Person verübten Gewalt geschützt werden“ тако завршује Савињи. [1])

Да то Савињијево објашњење и оснивање државинске заштите није правилно и да се никако не може одржати, то је данас већ од стране толиких писаца доказано. Јер пре свега кад би баш насиље било узрок тој заштити, онда се не би могло разумети, зашто да се не заштићује и сама детенција (просто држање без воље да држим ствар као своју), а затим зашто се та заштита није ограничила само на насилно одузимање државине, него се распрострла и на потајно одузимање (clandestina possessio) и на одузимање начином, који се у римском праву зове precario? [2]) У опште је то схватање повреда држа-

---

[1]) Savigny, Recht d. Bes. §. 6. стр. 43., додатак 6. издању.

[2]) Precarium зове се у Римљана то кад неко некоме даде неку ствар на употребу и послугу али тако, да му је врати у свако доба, кад је он затражи. Сад кад ја некоме таквим начином дам своју ствар, па је затражим а он је не враћа него задржава, онда ми он одузима државину precario и то се онда зове precaria possessio.

вине као неких деликата (кривица) против личности државочеве погрешно, као што је међу осталима Иеринг [1]) веома добро доказао наводећи, да би посесорне тужбе, што их је у Риму претор мимо цивилно право увео, биле као тужбе из деликта сасвим сувишне пошто је већ и цивилно право такве тужбе давало у потпуно довољној мери, а осим тога још су те државинске тужбе одрицане онима, којима би се морале дати према начелима, која важе о тужбама из деликта, а то су н. пр. државоци у туђе име (закупац, оставопримац, кирајџија и т. д.); а с друге стране опет даване су онима, којима би се према поменутим начелима морале одрећи; најзад се, изузимајући interdictum unde vî, при свима осталим посесорним интердиктима не опажа ни најмањи траг претпоставке некога деликта, као што смо већ напоменули. У опште је цело извођење и закључивање Савињијево логички неосновано. Насиље према нечијој личности садржи у себи без сумње деликт и то онај који се у римском праву зове injuria (повреда личности). Али је тужба из тога деликта чисто и једино само на казну управљена (actiones mere poenales), док међу тим државинске тужбе имају персекуторни [2]) карактер т. ј. оне су управљене на повраћај (реституцију) насилно одузете државине и као такве оне прелазе на наследнике, а међу тим тужба ради инјурије или повреде личности никако не прелази на наследнике. Ово што смо навели већ је довољно, да се увиди, како је одиста погрешно Савињијево објашњење и оснивање државинске заштите. Свакојако је јасно да је при посесорним тужбама основа неки имовно-правни интерес а не само „das Interesse der an der Person verübten Gewalt“ као што Савињи каже.

[1]) Ihering, Beiträge zur Lehre d. Besitzes стр. 6—20.
[2]) Actiones, quae rei persecutionem continent.

После Савињија многи су писци покушавали да на разне начине објасне основ државинске заштите и ту има много разних теорија, које ми не можемо овде све редом набрајати. Међу тим теоријама највише је присталаца и заступника нашла т. н. теорија воље (Willenstheorie), чији су најзнатнији преставници *Ганс*, *Пухта*, а нарочито у новије доба *Брунс*, *Ранда* и *Виндшајд*. Заступници те теорије налазе пре свега, да никако не могу довести до цељи сви покушаји који објашњење државинске заштите мисле и хоће да нађу у телесноме елементу државине, а то је у самоме физичкоме држању (детенцији); не остаје дакле ништа друго него основ те заштите тражити у другоме моменту при државини а то је у *вољи* држаочевој. Сви ти писци, који ту теорију заступају, признају потребу, да државину ваља заштићавати против сваке повреде, која је *самовласне* природе, али они мисле да им то признање ваља *још посебице* поткрепити позивањем и враћањем на опште философска начела и онда овако умују: Воља правнога субјекта (подмета), кад је призната од стране објективнога права дакле у *сагласности* са *општом* вољом, преставља *право* у субјективном смислу. Та је *воља полазна тачка свега права*; њена *заштита*, њено *остварење* у сагласности са општом вољом а према вишем етичком закону то је *цељ* свему правном организму. Као *овлашћена*, правно призната воља (дакле као конкретно право) она ужива општу тужбену заштиту ради отклањања сваке повреде и укидања учињене неправде. Али из поменутога *задатка* правнога система да неспречену изјаву и остварење индивидуалне *воље* што већма ујемчи, излази и то: да реално остварена *воља* и онда, кад се не јавља као овлашћена него само као *фактичка* воља, ваља судски да се заштићује и то против *сваке* према њој употребљене *принуде*, која не излази

на среду у правној форми; дакле посебице, у колико се реално искаже и оствари у фактичкој власти над неком ствари или у фактичком вршењу некога права (државина ствари или права), треба да се заштити против свакога сметања и свакога одузимања те власти или тога вршења. Државинска се заштита дакле јавља као последица правнога захтева, да је забрањено свако самовласно т. ј. мимо правну (судску) форму извршено поступање према страној реалисаној (уделотвореној) вољи и повреда те забране повлачи за собом грађанско-правну одговорност. Дакле је заштита индивидуалне воље, индивидуалне слободе против самовлашћа постулат, што га ставља сама правна идеја позитивноме праву. Та заштита у посебноме односу на државину не захтева само да се забрани и отклони свако сметање фактичке власти над неком ствари или фактичкога вршења некога права, него и да се врати оно што је самовласно одузето, јер само таквим се начином може самовласт, која је над вољом извршена, опет уклонити, исправити и могу се све њене последице поништити. По томе се под самовлашћу разуме свака једнострана повреда некога фактичкога стања против воље некога другога. Према томе се самовласт не састоји само у насилноме, него и у потајноме одузимању државине и у задржавању на отказ дате ствари или у злоупотреби поверења, дакле у одузимању државине vi, clam и precario. Као резултат целога тога објашњења државинске заштите излази:

а). да државина као таква (сасвим независно од свакога права) ваља да се заштити;

б). да државина не треба безусловно него само према самовласним повредама да се заштити и то само према онима, који су ту самовласну повреду учинили (а не и према трећим држаоцима) — то су консеквенције

које су, по примеру и обрасцу римскога права, и новији законици усвојили а посебице аустријски и француски.[1])

в). да у суштини не чини никакву разлику била државина на некој ствари или на некоме праву, јер је у једноме и у другоме случају реалисана воља, која тражи признања и заштите.

Ето то је садржина те теорије воље као што је међу осталима Ранда излаже. Остали већ поменути заступници те теорије у главноме ту исту мисао казују само другим речима и нешто измењеном аргументацијом. Тако н. пр. Виндшајд вели: „Воља, која се у државини фактички изјављује и остварује, као таква (не гледајући на оправданост њене садржине) управо толико исто вреди колико и свака друга појединачка воља, која би хтела себи да потчини ствар; кад хоће нека друга појединачка воља на према њој да одржи превагу, онда нека потражи више решење оних органа који су од државе за то постављени; а кад она хоће без тога самовласно да продре и да се оствари, онда је то, ма колико да је њена садржина оправдана, по себи неправда, која ваља да се отклони, исправи и све опет врати у пређашње стање". У примедби уз то још додаје међу осталим: „Ако се у опште као основно начело правнога поретка признаје, да је лице као такво једнако са сваким другим лицем, онда отуда непосредно излази, да се моћ једнога лица на према свакоме другом лицу проширује толико, колико је нужно да се та једнакост не повреди."[2]). Брунс опет овако резонује: „Воља

---

[1]) Саксонски грађ. законик у томе поставља изузетак по примеру канонскога права средњега века, по коме је државинска тужба могла да се употреби и против трећега несавеснога државоца. Наш грађ. законик о томе ништа не наређује.

[2]) Windscheid, Pandekten I. §. 148.

је сама собом по својој суштини апсолутно слободна[1]); признање и остварење те слободе баш и сачињава цео правни систем. Дакле је онда свака принуда и свако насиље, што се вољи учини, по себи већ неправда без обзира на посебну законитост и оправданост воље; од такве неправде она дакле ваља да се заштити. — Државина дакле није право као својина, облигација и т. д., она је факт, али тај се факт зато, што је фактичка појава воље, заштићује ради општега права воље". Па даље тај писац објашњавајући оно већ наведено римско „hoc ipso quod possessor est plus juris habet и т. д." каже. „Кад се дакле сасвим у опште каже, да државац просто као такав има више права него недржалац, онда је тиме сасвим непосредно за општи одношај лица међу собом државоцу дата превага над недржаоцем. Већ остварена (реалисана) воља господарења има као таква т. ј. том својом реалношћу првенство пред вољом, која тек тежи за остварењем. А шта је узрок томе? Тешко да може други бити до тај, што је реализација те још не остварене воље могућна само са истискивањем оне већ реалисане воље, а у томе је повреда те воље дакле и самога лица и његове слободе. Од пса ја отимам неку ствар силом; а кад је таквим истим начином узимам човеку, онда поступам према њему као према псу а не према лицу. Ето то је језгра и излазна тачка целе државинске заштите. Многи су то звали философијом и казали, да то није римски, али ипак још нису доказали, каква друга мисао може бити основа ономе „hoc ipso quod possessor est". Што Иеринг примећује против тога, као да тиме државинска заштита добија цељ, да заштићује ло-

---

[1]) Разуме се да ту нема места неко философско истраживање и разлагање о слободи и неслободи људске воље. У приватно-правном саобраћају воља се сматра и мора сматрати као спољно слободна, то је нужна претпоставка и основа правноме систему.

лове и разбојнике, то никако из тога не излази. Као што сунце сија праведницима и грешницима, те и ови последњи као створења божија а не само по „неизбежној консеквенцији" учествују у томе, тако исто државинска заштита нити је намењена власницима ни разбојницима, него просто лицима, била она праведна или грешна. Наравно да се државинска заштита не ограничава само на одбијање отвореного насиља. Јер ако је државина такво стање, које се држаоцу не сме самовласно против његове воље реметити ни одузимати, онда та државина мора због целокупнога са њоме скопчанога интереса у пуноме развићу да се заштићује и против свију осталих врста и облика неправде. Само пред правом и правном формом она мора да уступи."

То је у главноме та теорија воље, као што је излажу њени најпризнатнији заступници. Је ли бар њоме у довољној мери објашњена законодавна потреба и основаност државинске заштите? Са више страна то је у неколико поречено; критика на ту теорију воље није изостала. Немамо места да овде у свој опширности излажемо критичке примедбе, што су на њу учињене. Пре свега по нашем мишљењу то свакојако стоји, да та теорија одвише далеко залази у философију и одвише оперише са тим појмом воље и слободе воље; ми држимо да се основаност државинске заштите може објаснити ближим и простијим разлозима, а да нема нужде пети се чак у високе регионе општих философских начела права, правне идеје и т. д. Кад н. пр. Екснер у кратко каже: „Denn es ist eine durch jedes entwickelte Güterleben gebotene Nothwendigkeit, dass gegebene wirtschaftliche Zustände gegen jeden nicht petitorischen Angriff, shleunig, und zwar zunächst ohne Rüchsicht auf deren materielle Berechtigung geschützt werden; auf dieser Nothwendigkeit

beruht einerseits alles Besitzrecht, anderseits hat dasselbe dort seine Grenze, wo keine Störung denkbar ist, mithin es keines Schutzes bedarf" — онда нам се чини да је за практички поглед довољно мотивована и објашњена државинска заштита. Још ћемо тако исто напоменути добро разлагање новијега правника Ранјхолда Шмида о основу државинске заштите, који је оснива на ономе управо ни од кога неоспореноме али у његовоме целоме замашају довољно несхваћеноме основном начелу да „никаква самовласт, никаква самовоља не сме у грађанскоме животу владати, него да сваки који мисли да има неку правну претенсију према другоме, ту своју претенсију мора изнети и остваривати у прописаној правној форми". Ту мисао Шмид онда још изближе објашњава и развија. Ми само овде можемо упутити на његово разлагање. Но тиме ми ипак не мислимо у самој ствари смањивати ни побијати философско-правну вредност и основаност већ поменуте теорије воље. Она јесте и остаје теорија, која данас међу признатим писцима има највише присталаца и заступника.

Пошто смо покушали да према данашњем стању правне теорије колико је могућно на чисто изведемо питање о узроку државинске заштите, то смо тиме добили довољно теоријске основе за оцену тога питања, да ли је и за данашња законодавства нужна и корисна та државинска заштита или је то само нека специалност римскога права? Према свему што је наведено не може бити сумње, да се установа државине ни у данашњим законодавствима не сме и не може обићи и да је потпуно нужно и умесно било, што је она нашла места и правнога признања у свима новијим законицима па и у нашем законику. Из нашега досадашњега разлагања мислимо да јасно излази јуристичка потреба таквога законодавнога признања и за-

штите државинских одношаја [1]); но осим тога има и доста разлога целисходности и практичке корисности, који иду у прилог заштити државине; међу такве разлоге спада н. пр. то, што је при покретним стварима, па баш и при непокретностима доказ својине па и саме за застарелост способне државине често немогућан те је онда у државинској заштити једина могућност, да се очува сталност имовних и државинских одношаја. То важи, као што је свакоме практичару познато, и у самим оним земљама, где су јавне баштинске књиге уведене; има много непокретности (поименце општинска, црквена и задужбинска добра) које нису у књиге ни заведене, затим се оно, што је у књиге уведено много пута не слаже са оним, како у истини постоји, нарочито кад не кореспондују једно с другим баштинска књига и катастер; а осим свега тога нарочито при практички тако важним споровима око граница јесте и остаће uti possidetis једино мерило за судско решавање.

А сад мислимо да неће бити сувишно да после целога овога теоријскога разлагања бацимо критички поглед на опредељаје нашега грађанскога законика о државини. У нашем се законику говори о државини од §. 198 до 210. Да је она погрешно уврштена међу стварна права то смо већ казали и доказали. А да су и сви остали опредељаји о државини у нашем законику побркани, непрецизни, непотпуни а у многоме баш управо погрешни, то ћемо сад покушати да покажемо. Пре свега већ је сама дефиниција државине тамна и збркана; аустријски оригинал,

[1]) Овде ћемо мимогред напоменути како у нашем Душановом законику има помена о државини, ако смо добро промотрили, само у §-у 90. где се говори о двама писменима царским за једну исту земљу те се онда каже: «кто съда дрьж и до сіегази доба съборнаго, тогова да есть.» Ту је дакле изречено оно «in pari causa melior est conditio possidentis.»

из кога је наш законик преведен или управо сакато изведен, сасвим јасно и правилно одређује и разликује просто држање (детенцију) од јуристичке државине, што у нашем законику није учињено. §. 198. каже да је државалац онај који једну ствар држи и воље има задржати је код себе а таква је воља правнички несмисао, јер очевидно и детентор и јуристики државалац имају вољу задржати ствар код себе[1]) и таква воља нема никаквога правнога значења. Воља је одиста карактерни знак, који разликује детенцију од правне државине, али каква воља? То треба у законику јасно и несумњиво да се одреди и то је могао и наш законодавац да учини, да је добро разумео и схватио свој оригинал, и онда не би у §. 198. казао „задржати је код себе“, а у §. 199. „и то држим као своје“ као да је то једно исто. Нема сумње да је детенција (просто држање) природна полазна тачка целе науке о државини и вазда су правна наука и законодавства[2]) тим путем ишла — само је наш законик у томе изузетак.

§. 199. треба да буде неко опредељење о томе како се државина прибавља и то како се прибавља т. н. corpus (телесно, физичко држање), а други елеменат државине animus domini или „rem sibi habendi“ (воља да држим ствар као своју) тек је само онакo мимогред напоменут речима „и то држим као своје.“ У другој алинеји тога истога §-а наш законик признаје и државину на правима; но нити се ту изближе означује појам те државине

---

[1]) О томе нико неће сумњати да н. пр. кирајџија, закупац, наручник, и т. д. имају извесно вољу задржати ствар код себе онако исто као јуристички државалац — и каква је онда разлика између детенције и државине у прав. смислу?

[2]) Тако н. пр. §. 309. аустријскога грађ. зак., §§. 1—3 I. 7. прајскога „ландрехта“, art. 2228. францускога code civil, §. 186. саксонскога грађ. законика.

на некоме праву (juris possessio, juris quasi possessio, Rechtsbesitz) нити се означују изближе предмети те државине, а међу тим је познато да је баш питање о предметима те државине дало повода многој и опширној научној препирци; [1]) наш законик је дакле оставио доктрини, да она та питања о појму државине на праву и о њеним предметима расправи и реши. Морамо признати да у томе погледу наш законик не стоји усамљен, него је он ту учинио исто што и аустријски, француски и прајски законик. Но и ако су то и други законици учинили, ипак то остаје празнина и мана у закону, која треба да се попуни. Ми се овде засада морамо задовољити само овом кратком напоменом, а не можемо се упуштати у опширније излагање појма те „juris possessio“ и њених предмета; то се мора учинити у засебној расправи.

§. 200. нашега законика каже: „Државина онда је тврда и има силу и важност кад је правична т. ј. на праву основана, које ће онда бити, кад туђа права с тим остају невредима нити се нарушавају.“ Ово је место одиста законодавни и правнички уникум, који сасвим обрће све правне појмове о државини и о њеноме правноме значењу. Ту је наш законодавац смислио нешто ново и оригинално, чега нема ни у римскоме праву ни у ма којем другом новијем законику. [2]) Дакле државина само онда има силу и важност кад је правична т. ј. на праву осно-

---

[1]) В. н. пр. Unger, Syst. I. стр. 546. II. стр. 269. — Randa, Besitz, стр. 253. — Arndts, Zur Lehre vom Besitz (Kritische Vierteljahrschrift für Gesetzg. und Rechtswissensch. 1866. 3. Heft.) стр. 3'6—393.

[2]) In summa possessionis non multum interest, juste quis an injuste possideat. L. 3. §. 5. Dig. 41. 2. — Аустријски грађ. законик у §-у 339. каже: «Der Besitz mag von was immer fur einer Beschaffenheit sein so ist niemand befugt, denselben eigenmächtig zu stören. Der Gestörte hat das Recht, die Untersagung des Eingriffes und den Ersatz des erweislichen Schadens gerichtlich zu fordern.»

вана? По ономе, што смо горе на основу римскога права и новије правне теорије разложили, државина је фактичке природе и она се правно заштићује једино као факт без икаквога обзира на питање о праву, а наш законик напротив каже да она онда има силу и важност кад је на праву основана, дакле иначе нема никакве силе и важности — а то је онда збиља сасвим ново и оригинално. Осим тога пак и сама је дефиниција правичне државине погрешна, јер се каже да је државина онда правична, дакле на праву основана „кад туђа права с тим остају невредима нити се нарушавају.“ А шта може значити таква државина на ствари, којом се туђа права никако не вређају нити нарушавају? Очевидно то може само значити да нико нема боље и јаче право на ту ствар него тај правични државалац и онда је он разуме се власник ствари, његова је државина управо својина, а пошто само та правична државина има силу и важност, онда логички излази да државина само као својина има силу и важност — па на што онда закон говори одвојено о државини, кад је она у самој ствари својина? Зар то сада није законодавни и правнички несмисао? Одиста човек не би могао разумети откуда је наш законодавац дошао до таквих чудних и јединствених одредаба, кад не би завирнуо у оригинал, у аустријски законик, те видео да се то све оснива на кривоме и рђавоме разумевању тога оригинала. Аустријски законик говори у §§. 316 и 317. о правичној и неправичној државини и он ту сасвим правилно одређује да је државина онда правична (justa possessio, rechtmässiger Besitz) кад почива на неком за прибављање способноме правном основу (titulus),[1])

---

[1]) И ту аустријскоме законодавцу није ни издалека пало на ум, да бомбасто тврди како је државина «онда тврда и има силу и важност правична»; то је дакле дометак и проналазак нашега законодавца.

а ништа не спомиње о томе да се тиме туђа права не вређају и не нарушавају. Затим у идућем 317. §-у набраја те поједине правне основе или титуле и ту вели: „Der Titel liegt bei freistehenden Sachen in der angeborenen Freiheit zu Handlungen, wodurch die Rechte Anderer nicht verletzt werden“ и то је то кобно место, које је наш законодавац назрео, криво разумео, те оно што је пособице само казано о окупацији ничијих (freistehender) ствари, што се дакле тиче само једнога засебнога случаја, он је генералисао и уметнуо у саму дефиницију правичне државине. Или зар не може бити случаја да је државина збиља правична (по правилноме разумевању) а да она ипак нечије право вређа и нарушава? Сваки ће признати да пуно таквих случајева има и може бити; кад н. пр. неко мени понуди ствар на продају и ја је од њега купим и он ми је преда у државину, онда је та моја државина правична (justa) јер ја имам потпуни правни основ (titulus) а то је куповина и предаја; међу тим тај који ми је продао ствар нашао је међу многим покретностима што их је наследио па је и сâм мислио, да је он путем наслеђа постао власник те ствари и да може са њоме располагати; доцније се јави [1]) прави власник и докаже да је ствар његова, а међу тим ја имам на њој државину — зар та моја државина не вређа и не нарушава његово право?

Из свега дакле излази, да је наш законодавац погрешно превео и помутио оно, што је о правичној државини правилно казано у аустријскоме законику; но то није једина погрешка у томе §-у, него се погрешност превода и разумевања наставља и у другој алинеји тога §-а. Ту се

---

[1]) Претпоставља се да се није јавио тек онда пошто је правична државина застарелошћу прешла у својину.

набрајају поједини „титули“ или основи, на којима се правична државина може оснивати и то онако као што то чини и аустријски законик; само је наш законодавац нашао за добро да свој оригинал „поправи“ те је казао „ако ли су ствари туђе, без воље онога чије су и т. д. не можеш их заузети ни правично држати“ а међу тим аустријски законодавац каже да правни основ лежи „in dem Willen des vorigen Besitzers“ (§. 317.) што значи воља пређашњега држаоца, што очевидно није то исто што и воља онога чија је ствар, јер то не може нико други бити него власник. У правном и законском језику мора се јако пазити на тачност и прецизност у изразима, иначе могу понићи бескрајне заблуде и забуне у практици. За законодавца, који разуме своју ствар, то не може и не сме бити све једно казати „државац“ или „онај чија је ствар“.[1]) Зна се да државац не мора увек бити у исто доба и власник и обратно.

Видели смо погрешке, што их има у наведеноме §-у нашега законика услед погрешнога разумевања и превода аустријскога законика, али осим тога има у томе §-у и погрешака, које су погрешке самога оригинала и које је наш законик као верна копија верно усвојио. Тако н. пр. међу титулима или основима, којима се прибавља правична државина, наводи се и „одредба закона“ а то је погрешно и оснива се на негдашњем схватању старије правне теорије, које је добило израза и у аустр. грађ. законику, а то је да је за прибављање извеснога права а нарочито стварних права увек нуждан „пуноважан основ и законит начин“ (titulus et modus acquirendi), што у очима данашње теорије нема већ више никаквога смисла ни

[1]) Мислимо да је сувишно да наводимо какве обмане и погрешне конзеквенције могу из такве промене израза да поникну.

значења[1]), и што је било повод многим обманама и сумњама. Па како се није баш увек при свакоме начину прибављања извеснога права могао наћи одвојен titulus и modus (основ и начин), то су се онда помогли тиме, што су казали да је у таквим случајевима сâм закон titulus или основ. Међу тим данас је то већ у правној теорији позната и банална ствар да закон никада није непосредни основ за прибављање некога права; посредно разуме се сва права истичу из закона, оснивају се на њему, непосредно пак је прибављање свакога права везано за неке извесне спољне чињенице (факта), дакле ниједно не истиче непосредно из самога закона. И тако онда или треба закон свуда навести као titulus (што би опет сасвим сувишно било и без цељи) или га не треба никако и нигде наводити као основ. Свакојако дакле закон сам није никада основ или titulus, то је могло бити само према поменутоме схватању старије теорије, које је данас већ застарело и преко кога се сасвим прешло. У осталом што је аустријски законик још стојао на томе старијем гледишту, то није чудно према времену, кад је он састављен; али наш је грађански законик грађен пуних тридесет година после аустријскога и у томе размаку времена правна је теорија већ била далеко одмакла, већ су Тибо и Хуго давно били оборили ту стару науку о „titulus и modus acquirendi“, па ипак је наш законодавац остао веран своме оригиналу. То је опет још један доказ за оно, што смо у уводу ове расправе напоменули: да за добар законодаван рад није само довољно имати стране законике пред собом, па из њих па-

---

[1]) В. н. пр. о томе: Puchta, Pandekten §. 143. — Sintenis, D. pract. gem. Civilr. I. §. 38. прим. 1. — Vangerow, Pandekt. I. §. 305. — Unger, Syst. II. §. 72. — Arndts, Pand. §. 127, и др, Синтенис нарочито вели: «да се на скоро та подела у titulus и modus неће већ више ни у примедбама учебника помињати.«

бирчити и преводити, него да треба бити добро познат са савременом правном литературом, бити на висини савремене правне науке и њених резултата, те имати поуздано мерило за оцену онога законодавнога материјала, који се у страним законицима налази и из кога хоће нешто да се вади и пресађује у правни живот своје земље.

Најзад ћемо још ради боље потврде свега овога што смо о садржини §-а 200. нашега грађ. законика казали навести и то, како законодавац сам са собом долази у противречност определивши доцније у глави о прибављању права застарелошћу, како се правична државина (§. 926.) претвара у својину онда кад се она непрекидно кроз извесно, законом одређено време врши и траје. Дакле овамо се правична државина дефинише тако, да она не може бити друго него својина, а овамо се опет доцније каже, како она није својина него се тек претвара у право својине кад дуже време непрекидно траје. Није нужно да ову противречност још даље испредамо и опширније објашњавамо.

Ми смо на тим првим параграфима у глави о државини а нарочито на §-у 200. за то оволико застали, што се ту определују основни појмови о државини, што се ту полаже темељ целоме законодавноме уређењу државинских односа, те по томе мора и све остало, што је на таквоме темељу саграђено, бити погрешно и збркано, ако је сама та основа погрешна и збркана, а то она јесте у великој мери, што мислимо да смо показали. Кад наш законодавац није имао јаснога, чистога и утврђенога појма о државини, њеној природи и њеноме правном значењу, онда разуме се да и остали његови определаји о државини морају боловати од те нејасности, непрецизности и неправилности. А да је то тако, то није тешко самим законским определајима доказати.

Одмах у идућем §-у 201. тај се погрешни појам огледа, кад се вели: „Кад једну ствар правично држиш,

имаш права држати је, и другога одбити и искључити.“ Опет оно исто изједначавање правичне државине са својином и непрестано истицање те правичности као главне карактерне црте државине. Кад мени као правичном државоцу закон даје право да ствар држим и да свакога другога одбијем и искључим, онда очевидно то право мени не може нико ни путем суда одузети. А може ли поред правичнога државоца неке ствари постојати још и неки власник те ствари? Очевидно може. Па да ли тај власник може путем суда мене избити из те моје државине и одузети ми ствар? Мислимо да и то неће нико порећи. Па какво је онда то моје право, кад има неко који мене може искључити и то моје право потрти? Очевидно то онда није право, јер да је право не би га ни суд ни нико могао потрти, док му се не исцрпе садржина или докле га ја сам не изгубим или не напустим. Ево н. пр. кад ја имам право службености на некој ствари, онда то моје право ни сам власник не може потрти. Државина дакле није право, него увек јесте и остаје само факт, па ма и правична била. Право на државину има и може имати само власник или онај коме власник државину уступи, а осим својине и везе са њоме државина сама собом (ма колико била правична, савесна и т. д.) никада није право, него само фактичко стање, фактичка власт, која ужива извесну правну заштиту. То је оно, што је у нашем законику побркано и помућено, те може бити извор разним обманама и сумњама и у самој практици.

Но да пођемо даље. §. 202. опредељује: „Где се распра о праву на државину дигне, па се сумња роди, онда се држи, да је на онога страни право, који управо ствар држи. Коме то драго није и противослови, нека противно докаже.“ Овим је параграфом хтело да се одреди оно, што се техничким правничким изразом зове commodum possessionis а то је корист државине, која се у томе састоји што др-

жалац има згоднију улогу онога, који очекује противничко доказивање, он је ослобођен од доказивања и побеђује при једнакој јачини доказа (in pari causa melior est conditio possidentis). Али како је то тамно и непрецизно казано у поменутоме §-у нашега законика! Шта значе пре свега оне речи „па се сумња роди“? Ко сумња и о чему сумња? То треба сваки да погађа и мучно да може погодити. Ми мислимо да се сумња „родила“ одмах чим се дигла распра о праву на државину, распра је сама собом већ сумња и остаје сумња све дотле, док суд ту распру не реши и не пресуди. Ако у самоме почетку распре нема сумње, онда нема ни распре, онда је ствар чиста и решена и за такав случај није нужно никакво законско наређење; свакојако дакле то „па се сумња роди“ сасвим је сувишно и нема никаквога смисла, него може само да збуни и поремети правилно разумевање законскога опредељаја. Кад се каже „па се сумња роди“ онда то значи, да се она у некој распри око државине може и не родити и онда се у таквом случају неће држати „да је на онога страни право, који управо ствар држи,“ него шта ће се држати и ко ће морати доказивати у таквом случају? На то нема одговора у закону. По правилноме схватању у свакоме спору око права на државину право улоге дели тако да онај, који фактички држи ствар, има лакшу улогу, коју смо горе поменули, а онај, који нема државину, има тежу улогу доказивања. А откуд је наш законодавац дошао до оних тако веома сумњивих речи о „сумњи“, ту нам загонетку може разрешити само аустријски грађ. законик, јер је очевидно наш законодавац дошао до тих поменутих речи нетачним разумевањем свога оригинала. §. 323. аустријскога грађ. законика каже: „Der Besitzer einer Sache hat die rechtliche Vermuthung eines giltigen Titels für sich, er kann also zur Angabe desselben nicht aufgefordert werden;“ тај је §.

и самим аустријским коментаторима задавао главобоље и муке, да се правилно објасни његова садржина и у склад доведе са другим правним правилима и законским наређењима; тек су у новије доба Унгер и Ранда ствар како ваља објаснили и погрешно мишљење старијих коментатора исправили. По буквалном смислу тога §-а излазило би да је законодавац поставио правило, да се код државоца увек претпоставља пуноважан основ прибављања, да дакле за њега постоји правна пресумција и сви су старији коментатори то тако узимали, па ипак се при тачнијем научном испитивању показало да то није тако и да законодавац није могао имати намеру да за државоца такву пресумцију постави, јер би се таквом претпоставком пре свега превртнула и побркала најпростија и најобичнија правила о подели терета доказивања и помериле би се границе петиторнога и посесорнога спора; то је Ранда јасно и несумњиво доказао, но ми немамо места да овде целу његову аргументацију наводимо. Осим тога пак други позитивни опредељаји истога аустријскога законика доказују још боље, како законодавац одиста није мислио такву пресумцију да постави; тако н. пр. у §§. 372. и 373 наређује се, да онај који подиже тужбу названу actio Publiciana [1]) мора поред државине доказати још и основ прибављања (titulus), а даље исти законик у §. 1460. у свези са §. 1477. тражи од онога, који се позива на прибављање застарелошћу, да поред државине докаже још и основ или titulus прибављања и време застарелости. А зашто би закон у тим случајевима тек тражио доказ основа или титула, кад би са самом државином већ скопчана била правна претпоставка тога основа?

[1]) То је разуме се римски назив; мислимо да ће свакоме правнику бити позната та actio Publiciana; она је у наведеним §§. аустријскога законика призната и уведена, а зашто наш законодавац није нашао за нужно, да је усвоји и унесе у наш законик, то не можемо да докучимо.

Шта је дакле управо хтело тим параграфом 323. аустр. грађ. законика да се одреди? Хтело је да се каже то, да се државац никада и ни у коме случају не може позивати или изазивати да покаже свој основ прибављања,[1]) а оно што се каже да он има увек претпоставку пуноважнога основа за се, то је само погрешна мотивација тога законскога наређења. Ми смо се овде упустили у објашњење и утврђење правога смисла тога аустријскога §-а 323, а то с тога, да покажемо како у науци о државини нема онаквих претпоставака, као што их је старија теорија замишљала и у законике уметала. А осим тога нужно је било да о томе §-у 323. говоримо и с тога што је у непосредној вези са идућим §. 324. који за нас има већега интереса по томе, што је из њега наш законодавац прочитао и извадио ону своју „сумњу." У томе §-у 324. стоји: „Diese Aufforderung [2]) findet auch dann noch nicht statt, wenn Jemaud behauptet, dass der Besitz seines Gegners mit anderen rechtlichen Vermuthungen z. B. mit der Freiheit des Eigenthums sich nicht vereinbaren lasse. In solchen Fällen muss der behauptende Gegner vor dem ordentlichen Richter klagen, und sein vermeintliches stärkeres Recht darthun. Im Zweifel gebührt dem Besitzer der Vorzug." Сваки правник који прочита ово па упореди с оним, како је то наш законодавац разумео и казао, одмах ће увидети да је превод или извод нетачан и погрешан. Истина и аустријски законодавац говори о „сумњи," али код њега та сумња нешто друго значи, него у нашем §-у 202. Шта значи оно „im Zweifel gebührt dem Besitzer der Vorzug?" То значи,

---

[1]) Као што се то одмах иза те „пресумције» у самоме параграфу изречно каже. В. веома добру и основану критику тих пресумпција, што их је старија теорија сваки час потрзала, у: Unger, Syst. d. österr. allg. Privatr. II. стр. 577—601.

[2]) Оно поменуто изазивање државоца да покаже свој титулус или основ.

да држалац одржава победу и онда, кад ни једна страна ништа не докаже[1]), јер ту онда очевидно и по свршеној парници остаје сумња и о таквој сумњи има места и смисла да се говори у законику, јер кад на крају целога доказивања остане сумња, онда свакојако треба по закону да се зна у кога остаје ствар. Али је то очевидно сасвим различно од оне „сумње," о којој наш законодавац говори, јер он помиње сумњу, која се рађа у почетку парнице, док још није ни било доказивања и док се још и не зна хоће ли и шта ће ко доказати; то се види по томе што се тек после те „сумње" каже „противослови, нека противно докаже." — Да не би смо још даље настављали разговор о томе §-у 202. ми ћемо у кратко ресимирати: погрешно је говорити о томе, да се држи (или тачнијим изразом претпоставља, пресумира) да је на онога страни право, који ствар управо држи, јер се при државини не претпоставља никакво право, него се она заштићује као прост факт, а ко се на према држаоцу позива на неко своје право, тај то треба да докаже, држалац није дужан да доказује, јер се он не позива на право него на факт; ми смо пре већ напоменули како она пресумција права или својине, којом је старија теорија објашњавала заштиту државине, нема места ни смисла; даље, подела терета доказивања у спору око права на државину (што управо значи у спору око својине) не зависи ни од какве сумње, која тек треба да се „роди," него она је увек и у свакоме случају једна иста, а међу тим о оној сумњи, која се у наведеном §-у аустр. законика спомиње и за коју законодавац свакојако треба да пропише правило, наш законодавац

[1]) А тако исто побеђује и онда кад је с обе стране једнаке јачине доказ као што то н. пр. при већ поменутој actio Publiciana често може да се догоди. §. 223. нашега грађ. зак. то такође потврђује, само што је то и ту помешано и утрпано са доказом савесности државине.

ништа не спомиње нити се о њој изражава, јер је по кривоме разумевању мислио да је то већ изражено оним његовим „па се сумња роди.“

§. 203 и 204. говоре о савесноме и несавесноме државоцу. У главноме у тим параграфима нема погрешке, само никако не можемо да разумемо разлог, који је нашега законодавца навео, да савесноме државоцу при враћању ствари даде чак и то право, да може „и ону цену коју је за ствар дао натраг захтевати.“ Ту је наш законик отступио од аустријскога и јамачно је наш законодавац мислио да у томе свој оригинал поправи. §. 333. аустр. грађ. законика каже: „Selbst der redliche Besitzer kann den Preis, welchen er seinem Vormanne für die ihm überlassene Sache gegeben hat, nicht fordern.“ Нико не би могао имати ништа против тога, кад би се видело да наш законодавац није баш увек слепо и верно ишао за својим оригиналом, него је нешто и самостално одређивао, али је то мука, што је случајно све скоро погрешке и мане аустр. законика наш законик верно усвајао, а где је хтео да отступи ту је баш погрешио. [1]) Одиста ми не знамо, како се то може сложити са правдом и правичношћу, да власник, кад своју ствар нађе код савеснога државоца, мора од њега тек да је купује, накнађујући му цену, коју је тај државац за њу дао! Колико нам је познато таквога опредељаја тешко да ће бити ма у коме јевр. законику. Аустријски законик у већ поменутоме §-у 333. само толико права даје савесноме државоцу, да може осим накнаде за трошкове око ствари још и извесну саразмерну накнаду (angemessene Vergütung) тражити у томе случају, кад је он туђу ствар, до које власник иначе тешко да би икада могао доћи, са-

[1]) Разуме се да ми ту изузимамо оне опредељаје нашега законика, који су потекли из колико толико обзирања на наше народне правне појмове и установе као што је н. пр. у породичном и наследном праву.

весним начином прибавио и тиме власнику очевидну корист и услугу учинио. То разумемо и то има извеснога смисла али враћање цене у свакоме случају то не разумемо и не можемо оправданога разлога да му нађемо. — Затим се у истоме §-у говори о несавесном држаоцу и његовој обвези при враћању ствари па се вели како он осим свега осталога још „и ону корист, коју би први притежалац имати могао, попунити мора по обичној процени вештака." Шта то значи „први притежалац" и који је тај? Је ли то онај пређашњи, који је непосредно пре несавеснога држаоца ствар у рукама имао? Очевидно није. Ко може у опште објаснити такав израз „први притежалац"? [1]) Из осталога смисла и везе наравно види се кога је ту законодавац мислио или бар кога једино ту можемо по логичноме тумачењу замишљати, а то је разуме се онај власник, који своју ствар од тога несавеснога држаоца путем суда тражи и добија. Па зар се тај власник означује именом „први притежалац"? То је само још један доказ, како су у нашега законодавца одиста били тамни и непречишћени појмови о државини и државинским односима. То се тако исто види и у идућем §-у 205. где се говори о томе, ако је несавесан притежалац „јоште преко тога забрањеним или злочиним начином на државину туђе ствари дошао" онда ће накнадити и ону цену „коју притежалац из особитога за себе уважавања" и т. д. Дакле опет притежалац! Такво неправничко и непрецизно изражавање замерило би се свакоме правнику чак и у обичном свакидашњем говору, а како ли оно изгледа у устима законодавца? [2])

---

[1]) Или је можда погрешно штампано «први» у место прави притежалац, као што стоји у §-у 207.? Међу тим и то «прави притежалац» није правилније, јер који је то прави притежалац и шта то значи? У техничком правноме језику нема тога израза «прави притежалац.»

[2]) Да и не помињемо још и оно нетачно и неправничко изражавање «забрањеним или злочиним начином»!

Опредељај §-а 208. такође је оригиналан већ по томе што управо није имао ни места у глави о државини и може само да буде узрок забуни и кривоме схватању. „Гдегод твоју ствар нађеш и познаш можеш је натраг искати“ — да ли је ту реч о државини или својини? Ако је о државини, онда нема места израз „твоју,“ а ако је реч о својини, онда опет нема места цео тај §. у глави о државини. Осим тога је тај §. опет једна логичка и правничка збрка тицао се он држаоца или власника. Пре свега се дакле поставља то у осталом прилично сувишно наређење, да ја своју ствар могу натраг искати и да се мени моје вратити мора, јер то правило тако у опште постављено нема никакве правне вредности, пошто се оно с једне стране само собом разуме, а с друге стране у извесним околностима може и не стојати, јер кад ја моју ствар нађем н. пр. код онога коме је мој заложни поверилац у пазалогу дао (§. 310.), онда ја њу не могу одмах натраг искати нити ми је он вратити мора и т. д. Даље се каже: „Али силом да не узимаш, осим ако није на обрани или на гоњењу“. Ово као да је хтела да буде с једне стране нека забрана самопомоћи (Selbsthilfe), а то онда није на месту само ту баш у глави о државини, него то је једно опште правило, које важи у свима правним односима јер ја н. пр. тако исто не смем ни силом и самовласно наплаћивати се од свога дужника и т. д. Аустријски грађ. законик већ правилније о томе говори у почетку у §. 19. где говори у опште о личним правима, а саксонски је грађ. законик још правилније тај опредељај о самопомоћи метнуо у општи део. Зашто дакле наш законодавац о томе говори баш нарочито у глави о државини? То се само тако може објаснити, ако се узме, да њему у поменутоме §-у управо и није била намера изрећи забрану самопомоћи (и ако је тако формулисано), него да је он тиме хтео да одреди заштиту државине про-

тив самовласнога сметања и одузимања и од стране самога господара ствари; али то је већ казано пре тога у §-у 201. те по томе није нимало нужно било то исто понављати опет у §-у 208. Изгледа дакле свакојако да је цео тај §. 208. уметнут само ради онога „на обрани или на гоњењу."

Па шта је казано тиме „осим ако није на обрани или на гоњењу" ? По самоме склопу реченице то може само значити: ја по правилу не смем своју ствар, кад је код другога нађем и познам, силом да му одузимам (него разуме се само судским путем), изузетно могу и силом да му је одузмем, кад се од њега браним или кад га гоним. Па има ли логичкога и правнога смисла у таквоме случају, као што га §. 208. помиње, говорити о некој одбрани ? Према нашем схватању очевидно нема. Одиста, у каквој одбрани може бити онај, који ствар своју код другога нађе и позна те је од њега иште ? Од чега он може имати да се брани ? Баш ни од чега. Кад ја ствар у рукама имам и држим, онда нема сумње да може ко хтети ту ствар силом да ми отме и одузме и ја онда морам и имам право да се браним и силу силом да одбијем. Али кад ја ствар немам у рукама него је негде нађем код другога и од њега тек иштем онда ту не може бити речи о одбрани, јер нико не може хтети силом да ми отме оно, што у мене није, дакле ја никако нећу ни имати узрока да се браним. Али, могао би неко приметити, зар не може тај, који ствар своју нађе и иште, бити нападнут од стране онога, у чијим је рукама ствар ? Извесно може, али то је онда само напад на личност и ту се онда нужна одбрана тиче само личности, а са неком ствари, која није у рукама нападнутога, она нема никакве везе нити се може таква одбрана простирати чак дотле, да осим одбране своје нападнуте личности нападнути још и силом узима нападачу неку ствар, која

се у његовој државини налази. То би без сумње прелазило границе законите одбране у нужди и сасвим би противно било данашњем опште усвојеном појму те одбране. Мислимо да ће према овоме свакоме правнику бити јасно, да је одиста у §-у 208. једна логичка и правна збрка, коју не бисмо могли објаснити, кад не би смо имали пред собом оригинални извор, аустр. грађ. законик, те видели како је наш законодавац опет нешто назрео у њему али на жалост опет криво разумео. §. 344. аустр грађ. законика каже: „Zu den Rechten des Besitzes gehört auch das Recht, sich in seinem Besitze zu schützen und in dem Falle dass die richterliche Hilfe zu spät kommen würde, Gewalt mit angemessener Gewalt abzutreiben.“ [1]) Тај је §. и у аустр. грађ. законику сувишан, јер то управо и не спада у грађ. право да даје прописе о законитој нужној одбрани, то је ствар кривичнога права и по томе и да нема о томе ништа казано у грађ. праву ипак би сваки имао права, да се брани кад је нападнут у личности или у имању и да силу силом одбије. [2]) То дакле што је казано у томе §. 344. аустр. гр. зак. није никаква цивилно-правна заштита државине. Но како му драго свакојако је у аустр. гр. зак. ствар правилно схваћена, а у нашем законику напротив погрешно изведена и пресађена. Казати да држалац ствари има право самоодбране, дакле има право одбити силу силом и у тој одбрани и силом одузети ономе ствар који му је непосредно пре тога отео, [3]) то све има смисла, то осим аустр. гр. зак. наређују и прајски

---

[1]) Ту се исти законик позива уједно и на свој ранији §. 19. у коме се говори о законитој одбрани у нужди.

[2]) Vim vi defendere (alias repellere) omnes leges omniaque jura permittunt. fr. 45. pr. Dig. ad leg. Aquil. 9, 2.

[3]) Доиста при тој одбрани може доћи у самој борби до тога да ми нападач отме ствар а ја му је одмах непосредно опет силом натраг узимам, дакле in continenti, in congressu, а не ex intervallo.

законик §. 142. I. 7. и саксонски грађ. законик §. 178., али говорити о ономе који нема ствар у државини него је нађе и позна код другога па и ту замишљати неки случај одбране, то је оригиналност само нашега грађ. законика.

А како стојимо са оним „на гоњењу“? Мора се признати да ту већ друкчије стоји ствар него са одбраном, јер одиста према природи саме ствари има оправданога смисла, да се изузетно призна самопомоћ онда, кад се она врши ради тога да се можда неки ненакнадиви губитак отклони а помоћ суда би доцкан стигла, н. пр. ја видим држаоца моје ствари где бега шњоме и ја га гоним и силом му одузимам ствар, јер док суд и власт дођу он је већ бог зна куда умакао и т. д.[1]) И тако дакле у §-у 208. има нешто што има правнога смисла а нешто што нема и то је помешано једно с другим, а осим тога је сама формулација тога §. сасвим погрешна, што очевидно потиче из истога извора, као и све остале горе поменуте погрешке, а то је из тога, што наш законодавац није схватио како ваља природу државине нити је имао довољно изоштренога теоријскога погледа за тачно разликовање и одвајање државине од својине или онога што се зове jus possessionis од онога што се зове jus possidendi; све оне правне користи, што су са државином као фактом скопчане, зову се у скупу jus possessionis (das Recht aus dem Besitze, Besitzesrecht) а напротив право на државину зове се jus possidendi (das Recht auf den Besitz или Recht zum Besitze). Ко има државину, дакле jus possessionis? то је питање фактичко (Thatfrage), а ко има право на државину, дакле jus possidendi? то је питање правно (Rechtsfrage). Ово после-

---

[1]) В. о томе случају fr. 10. §. 16. Dig. 42, 8; затим Puchta, Vorlesungen I. стр. 142. — Unger, System II. стр. 343.

дње т. ј. jus possidendi може припадати само власнику или ономе, коме власник хсће да преда ствар у својину. [1])

Услед таквога недовољнога теоријскога схватања и разликовања догодило се и то, да су опредељаји нашега законика о заштити државине испали тако непотпуни и крајње збркани и недовољни, чему се морамо тим већма зачудити, што је у томе погледу наш законодавац у своме извору, аустријскоме законику, имао доста потпуне и добро редиговане законске прописе пред собом. Или зар може когод из прописа нашега законика, који су смештени у глави о државини, на чисто и јасно извести у чему и каква се заштита даје државини као таквој, као некоме засебном од својине различном правном односу? Нигде то у нашем законику није директно и нарочито казано, као што то иначе сви законици чине. Све што закон о томе каже налази се у два већ поменута параграфа, у 201. и 208. и то индиректно и мимогред, јер је у оба §§. управо говор о својини и само се власнику прописује да не сме ствар своју силом узимати ни онога, који је држи, силом из државине избијати и отуда се онда изводи заштита државине напрема насилноме одузимању од стране власника. И у томе је онда изцрпена сва заштита државине по нашем законику. А где је заштита државине против повреде и сметања (Besitzstörung)? О томе нема ни говора Законик само каже: не смеш му ствар силом одузимати, али не каже и то: не смеш му у државини сметати и у њој га узнемиравати, а кад то није казано, онда значи да то није забрањено и да против тога државина није заштићена. Можда би неко ту могао приметити: па то се само собом разуме, да нико не сме ничију државину вређати нити

---

[1]) В. о томе међу осталима: Muller, Institutionen, стр. 166. — Randa, Besitz, стр. 4. — R. Schmid, Üb. d. Natur d. Besitzes, стр. 83. и др.

му у њој сметати и да држалац може у таквоме случају повреде и сметања тражити заштиту суда. Па ипак се то при државини ради њене чисто фактичке природе никако само собом не разуме. Ми ћемо то потврдити речима признатога знаца и испитача државинских одношаја Ранде који вели: „Da der Besitz ein blosses Faktum ist, hiemit der allgemeine Rechtsschutz auf denselben nicht anwendbar ist, so kann ein rechtlicher Schutz desselben gegen Störung und Entsetzung nur dort und insofern statthaben, wo und inwiefern ihn das Gesetz ausdrücklich normirt.“ Нова потврда томе, како на детаљно законодавно уређење државинских односа битно утиче правилно схватање основнога питања о самој природи државине. Није нужно да још што више и даље о томе казујемо после наведених Рандиних речи. Па осим тога што наш законик државину не заштићује против сметања, још је и заштита против одузимања ограничена само на случајеве насилнога одузимања и то са изречном напоменом самопомоћи, дакле у цељи задовољења и остварења неке правне претензије према државоцу. Ту је наш законодавац (без сумње случајно и незнајући) стао на оно погрешно гледиште, које смо горе већ нашли у познатога правника Рудорфа а које су Савињи и Иеринг већ довољно побили.[1]) То је гледиште одвише уско и ограничено, јер не мора никако насилно одузимање државине да буде само баш у цељи самопомоћи, него очевидно може да буде и без те цељи, дакле онда не може основа државинској заштити бити само у забрани самопомоћи (самовласнога и насилнога намирења неке своје правне тражбине или остварења свога права) него мора бити много шира, као што смо горе већ ви-

---

[1]) В. Savigny, Recht d. Besitzes, 6. изд. стр. 49. — Ihering Beiträge z. Lehre des Besitzes, стр. 6—20.

дели. Осим тога пак наш законодавац заштићује државину само против насилнога одузимања („силом да не узимаш"), а међу тим сасвим заборавља и изоставља друга два случаја незаконитога одузимања државине, а то је одузимање clam и precario, а то је потајним начином и злоупотребом поверења (или као што би се могло казати „на превари", Немци то зову Vertrauensbruch). Дакле н. пр. ја видим неку своју ствар у државини некога другога па сам рад да дођем до те ствари без заметнога парничења и доказивања а нећу ни силом да се послужим, а ја онда прибегавам другоме финијем начину, да му је измамим из руку молећи га да ми је даде на послугу и употребу и то тако, да му је вратим кадгод он то захте, (дакле precario) [1]; он незнајући можда да сам ја управо власник те ствари и не слутећи о превари испуни ми молбу и да ми ствар, али кад је доцније затражи ја нећу да му је вратим позивајући се на то да је то управо моја ствар. [2]) Има ли државац у таквоме случају заштите против мене по нашем законику? Нема, као што је тако исто нема ни онда кад му ја ствар узмем потајним начином иза његових леђа (дакле clam), јер у оба случаја ја нисам никако ствар силом узео. А да ли је такво одузимање ствари од државоца онако исто самовласно као и насилно одузимање? Тешко да би могао ко доказати да није. И зато је у римскоме праву и у новијим законицима државини дата заштита против свију врста самовласнога (а не само насилнога) сметања и одузимања. Горњи случај при прекаријуму аустријски грађ. за-

---

[1]) О precariumu-у је реч у нашем законику у §-у 585.

[2]) Или баш и без таквога позивања просто нећу да му је вратим. Ако би ту можда когод приметио, да у таквоме случају може онај, који је ствар у прекаријум уступио, тражити је натраг на основу уговорне обвезе на враћање, то би таква примедба била са правнога гледишта неоснована, што смо у свако доба готови опширније да докажемо. Овде због одмеренога простора то не можемо чинити.

коник нарочито нормише у §§. 345. и 346. А зашто је то наш законодавац изоставио ? Не можемо да се довијемо другоме узроку, до ономе, што смо га већ толико пута напоменули, а то је несхватање природе државине и основа њене правне заштите. Не можемо још даље о томе отезати разговор, јер би смо и одвише прекорачили одмерени простор овакве расправе.

Свакојако је занимљиво још у кратко обратити пажњу на последња два параграфа у глави о државини, на §. 209. и 210. У првоме (209.) се каже: „Кад се два или више њих препиру о томе, коме државина једне ствари припада, до пресуде причуваће је суд или онај чијим именом когод ствар држи.“ Признајемо да овај §. не би смо могли разумети нити га у склад довести са §-ом 202., кад не би смо имали пред собом аустријски грађ. законик те из њега виделе откуда и како је опредељај тога §-а у наш законик ушао. У §-у 202. каже се да се при распри о државини држи да је на онога страни право, који управо ствар држи, док се противно не докаже, па зар то онда не важи и онде „где се два или више њих препиру о томе, коме државина ствари једне припада“ ? Или је можда наш законодавац ту већ почео из далека да назире неку разлику између државине и права на државину ? Па шта управо значи по нашем законику то да некоме „државина једне ствари припада“ ? По другим законицима, у којима су правилно обележени односи државински а нарочито прецизно и тачно нормисана заштита државине, није тешко на то питање одговорити, али по нашем законику то питање није тако лако и јасно, као што у први мах може да изгледа. Припада ли државина ономе, који ствар фактички држи у рукама и с вољом да је држи као своју (animo domini) ? По дефиницији §-а 199. изгледа да је тако. Али кад погледамо на §§. 200. и 201. онда то опет постаје сумњиво,

јер се ту већ умешало неко право на државину, а јасно је да неко може ствар фактички држати с вољом да је држи као своју а да ипак нема право на државину (jus possidendi). Какву дакле препирку замишља наш законодавац у §-у 209.? Да ли спор око државине као такве или спор око права на државину, да ли дакле посесорну или петиторну парницу? Кад ја држим једну ствар са поменутом вољом, а други излази на среду и тражи да ја њему уступим државину ствари, онда на коме основу он то може пред судом тражити? Очевидно или на томе основу, што тражи повраћај државине коју сам ја непосредно од њега vi, clam или precario одузео, или на томе основу, што тврди да он има право на државину те ствари, које право (својине) он разуме се мора доказати. У првоме случају парница ће бити посесорна а у другоме петиторна. Али наш законик ту посесорну парницу није никаквим правилима нормисао, он о њој нигде ништа не говори и по томе се онда по нашем законику не зна по коме законском пропису може онај тражити судске помоћи, коме је државина насилно [1]) или потајно или precario повређена или одузета и на што ће суд онога, који је то учинио, осудити?[2]) Ми разуме се овде не говоримо о кривично-правној него о грађанско-правној одговорности и грађанско правним последицама. А кад је тако, онда по нашем законику спор „о томе, коме припада државина једне ствари“

---

[1]) Истина, као што смо већ видели, закон власнику каже: „силом да не узимаш“ али он не каже шта ће се томе власнику догодити, ако он ипак силом узме. Међутим он може силом узети како од државца тако и од простога детентора, а то је у својим последицама свакојако различно.

[2]) Аустр. грађ. законик у §-у 346. каже: «Gegen jeden unechten Besitzer kann sowohl die Zurücksetzung in die vorige Lage, als auch die Schadloshaltung eingeklagt werden. Beides muss das Gericht nach rechtlicher Verhandlung, selbst ohne Rucksicht auf ein stärkeres Recht и т. д. verordnen.»

може само да буде петиторан спор а то је спор о праву на државину, а ту онда постоји §. 202. чију смо садржину већ познали и у кратко претресли. И ту се онда с пуним основом мора питати: шта је законодавцу могло дати повода да нареди да ће у таквоме спору око државине суд причувати ствар до пресуде? Зашто да суд, чим се спор изроди, одузме ствар од садашњега држаоца и да је он чува — има ли томе ма најмањега основа? Кад се по §-у 202. држи да је „на онога страни право, који управо ствар држи" док се противно не докаже, онда зар то законски претпостављено право тако мало вреди да тај који то „право" има не сме ствар задржати у рукама, чим се спор појави, дакле је не сме задржати ни дотле, док се противно не докаже и пресудом не констатује? Кад се суду предаје нека ствар на чување, онда ту мора бити одиста озбиљнога повода и узрока томе — а какав може бити узрок у овоме случају о коме говори §. 209.? Ми не умемо да га нађемо ни погодимо. Ако би неко хтео као једини могући узрок да узме то, да има опасности, да онај против кога се парница подиже, не упропасти ствар, онда би такав узрок био потпуно неоснован. Самим законом претпостављати и веровати, да је на нечијој страни право а у исто доба мислити, да ће тај ствар упропастити, то је сасвим нелогично. А осим тога ради такве опасности морало би се сасвим консеквентно законом прописати, да се и у свима случајевима спора око својине на некој ствари, увек ствар до пресуде даје суду на чување, јер у свакој таквој парници може постојати опасност да се ствар упропасти. [1]) Међу тим зна се и то, да ће тај, који би ствар упропастио, свакојако одговарати и за то упропашћење туђе ствари. У опште

---

[1]) Зашто н. пр. законодавац у §-у 218 и 219. ништа не наређује о томе чувању код суда?

пак, кад неко ствар има у рукама па још није доказано, да он нема права држати ту ствар, он свакојако не мора да је уступа никоме па ни суду а нарочито кад за њега постоји законска пресумција да он има право на ту ствар, док се год противно не докаже.[1]) А противно се тек онда сматра као доказано кад то суд пресудом изрече; до пресуде то дакле још није доказано и она законска пресумција једнако стоји. И тако дакле мислимо да смо доказали, да онај пропис о „чувању код суда" нема места ни основа.

Али још већа је тешкоћа тачно и како ваља објаснити оно што даље стоји у томе истоме §-у 209. а то је да ће ствар причувати суд „или онај чијим именом когод ствар држи." Кад је већ казано (било са основом било без основа) да ће је причувати суд онда на што је било нужно одређивати још некога ко ће је чувати? А затим се само каже „суд или онај и т. д.," што може само значити да суд у томе чувању нема никакво првенство пред „оним" нити „онај" пред судом, него онда ће ваљда суд сам у појединоме случају одређивати да ли ће је чувати он или онај чијим именом когод ствар држи. А има ли некога дубљега основа, зашто је казано да је може чувати и онај чијим именом когод ствар држи? Мора се претпоставити да то законодавац није тек онако случајно казао, него да је морао имати довољнога основа томе, а кад је имао таквога основа, кад је дакле налазио да је сасвим оправдано и целисходно да ствар, око које је спор, чува онај и т. д., онда извесно тај оправдани основ постоји у свакоме таквоме случају, па зашто онда да је у свакоме таквоме случају не чува тај исти, него да се законом допушта могућност, да он може бити и искључен

---

[1]) §. 217. грађ. законика то јасно каже.

од тога чувања самим судом? Поменути основ постоји или свагда (у једнакоме случају) или никако, дакле онда треба тај исти да чува ствар или свагда или никако. [1]) Али осим свега тога права тешкоћа тек онда настаје, кад хоћемо да одговоримо на то питање: откуда и по каквоме је основу у опште ту уплетен „онај чијим именом когод ствар држи"? Двојица или више њих се препиру о државини једне ствари, па да ли један између тих, који се препиру, држи фактички ствар у рукама? Законодавац нам никако не каже, замишља ли он такав случај или противан случај. Он је оставио да ми то погађамо. Узмимо дакле да између оних, који се препиру око државине, један одиста држи ствар, онда он ту држи или у своје име (као своју) или именом другога; ако је држи у своје име, онда чим настане спор, он је више не може држати, него је мора предати на чување суду; али тај исти ако не држи ствар, него је предао другоме, да је држи у његово име, одмах чим настане спор добија ствар на чување само зато, што је он случајно у томе тренутку није држао него је „когод" држао у његово име. Има ли ту логике и доследности? Дакле ја добијам ствар у руке (на чување), кад је неко други држи у моје име, али кад је ја сâм држим у своје име, онда је не смем више држати, онда она не може више бити у мојим рукама кад се изроди спор. Зашто закон има у мени више вере, кад други држи ствар у моје име, него кад је ја сам држим у своје име? Мислимо да ће то тешко когод моћи да објасни и да протумачи. Но да дуже још не отежемо говор о оваквоме нелогичкоме законскоме пропису, него да одмах потражимо разрешење целој тој законодавној загонетци у ономе §-у аустријскога

---

[1]) Ми можемо само тек овако у кратко указивати на те празнине и непотпуности у закону, а немамо места да то даље испрèдамо и потање прeтресамо.

грађ. законика, који је нашем законодавцу био пред очима и који је само погрешно и непотпуно схваћен и проведен, те отуда онда цела та нелогичност и збрка. §. 348. аустр. грађ. законика гласи: „Wenn der blosse Inhaber von mehreren Besitzwerbern zugleich um die Übergabe der Sache angegangen wird, und sich Einer darunter befindet, in dessen Namen die Sache aufbewahrt wird; so wird sie vorzüglich diesem übergebeu, und die Übergabe den Übrigen bekannt gemacht. Kömmt dieser Umstaud keinem zu statten so wird die Sache der Gewahrsame des Richters oder eines Dritten anvertraut. Der Richter hat die Rechtsgründe der Besitzwerber zu untersuchen und darüber zu entscheiden." Кад ово прочитамо, онда нам тек бива јасно, како је грозно исакаћен и изведен тај §. у нашем законику. Разуме се да одмах престаје свака нелогичност и ствар постаје одмах чиста и јасна, кад видимо, како за и који је случај то аустријски законодавац наредио и прописао. Ту тек видимо откуда је ту баш говор о ономе, чијим именом неко ствар држи и откуда потреба, да понекад суд причува ствар. Случај је овај: Један држи ствар као прост детентор н. пр. као оставопримац (депозитар), одједанпут се појаве њих неколицина, од којих сваки полаже право на државину те ствари и сваки тражи од детентора да њему државину ствари преда; детентор се нађе у невољи, јер ако ниједноме не преда ствар него допусти да дође до парнице, онда се он излаже извесној одговорности, осим терета парничења, парничних трошкова и т. д.[1]) Мора је дакле некоме од њих предати, али коме ће? Ту му сад закон притиче у помоћ те му каже, како ће се у таквоме случају владати и сачувати од сваке одговорности.[2]) Наравно да је онда ту најпри-

---

[1]) В. §. 70. нашега грађ. поступка.

[2]) С тога и сâм наслов томе §-у 348. аустр. грађ. зак. гласи: „Verwahrungsmittel des Inhabers gegen mehrere zusammentreffende Besitzwerber.

родније да ствар преда своме ауктору[1]) т. ј. ономе, чијим именом је он ствар имао у детенцији; а тек ако међу онима, који траже да им се ствар у државину преда, нема таквога ауктора (н. пр. ако детентор није депозитар, него је ту ствар негде нашао) онда се ствар поверава суду или некоме трећем на чување. Дакле оно, што је у аустријском законику прописано само за извесан тачно одређен случај, то је наш законодавац без икакве логике и основа протегао у опште на све случајеве „кад се два или више њих препиру о томе, коме државина ствари једне припада," и према томе онда оно, што је у аустријскоме оригиналу сасвим логично и консеквентно, постало је у нашем преводу или изводу нелогично, неконсеквентно, управо један законодавни и правни несмисао. Није потребно још даље о томе говорити.

Само ћемо овде још мимогред приметити, како при томе §-у 209. опет јасно излази на среду она погрешка, коју смо горе већ напоменули, а то је што наш законодавац није нашао за нужно, да одмах у почетку обележи и дефинише разлику између простога држања (детенције) и јуристичке државине. Разуме се да није ни могао наједанпут у §-у 209. да спомиње некаквога детентора, кад о њему нигде није било речи, а онда је морао да испадне тако наказан превод те да буду тако тамни и неодређени изрази као „когод" и т. д.

Долазимо до последњега §-а у глави о државини, а то је до §-а 210. То је једини §. у коме се говори о

[1]) То је израз из римскога права. Кад се против детентора дигне тужба ради својине (rei vindicatio), а он хоће од себе да отклони тужбу и парницу, он онда именује онога, чијим именом ствар држи, дакле јуристичкога државаоца и то се онда зове nominatio или laudatio auctoris.

губитку државине. [1]) На жалост и о томе једином параграфу морамо казати, да и он спада међу законодавне уникуме и оригиналности, које се ни у коме другоме законику не налазе. Ту се дакле каже: „Како ствар изгубиш или оставиш, твоја државина престаје.“ Ово пре свега није довољно јасно и прецизно, што међу тим у нашем законику није никаква реткост, а осим тога је то правило и погрешно са правнога гледишта. Шта значи она реч „оставиш“? Значи ли то напустиш или значи само забациш, затуриш негде? Сваки ће нам признати, да „оставиш“ може и једно и друго значити, а међу тим то никако није свеједно значи ли она једно или друго, јер важи једно правило за случај напуштања (дереликције), а друго за слачај забацивања. Судећи по §-у 230. где је та иста реч „оставити“ употребљена, можемо узети да је ту законодавац замишљао напуштање или дереликцију. За тај случај напуштања нема сумње да се губи државина, јер ту већ и сам државалац хотимице и вољно напушта ствар и државину на њој. Али већ друкчије стоји при томе, кад се ствар изгуби — да ли ту баш одмах државина престаје? По признатим правним правилима, која су добила израза и у законицима, она не престаје одмах чим се ствар изгуби, него тек онда, кад је тако изгубљена, да се више не може наћи н. пр. пала је у море, или да апсолутно не знам куда ми се дела ствар. Према томе ја могу ствар изгубити, а да не престане моја државина н. пр. ако се тренутно и прелазно не сећам, где сам је оставио или у опште још има изгледа, да се у скоро може наћи. То дакле

---

[1]) Аустријски законик, прајски ландрехт и саксонски законик имају довољно потпуне определаје о губитку државине, док међу тим француски code civil о томе ништа не прописује (сингуларан изузетак је само art. 2243). Уз њега дакле може сасвим пристати и наш законик, јер и тај једини §. 210. сасвим је без штете могао изостати.

свакојако треба у закону тачно и прецизно да се каже и по томе је недовољно и погрешно казано „како ствар изгубиш престаје државина“ што очевидно значи „одмах чим је изгубиш,“ а то није истина. Аустријски је оригинал већ трудио се да прецизније и изближе одреди казавши: „Der Besitz einer körperlichen Sache geht insgemein verloren, wenn dieselbe ohne Hoffnung, gefunden zu werden, in Verlust geräht.“ Истина да и то није баш сасвим правилно и добро казано, јер ту није нада, до које је стало и која решава, него ту решава могућност да ми се опет поврати физичко дејствовање на ствар. Свакојако дакле ствар мора бити тако изгубљена, да је настала трајна немогућност физичкога дејствовања на ствар.

Но сва та нетачност израза у тој првој реченици §-а 210. није тако јака и велика, да се не би могла логичким тумачењем према природи саме ствари исправити и допунити; та је дакле погрешка релативно мала према оној, која одмах после тога долази и која достојно круните и завршује ред оних погрешака, које се налазе у тој глави о државини. Пошто је законодавац казао да „државина престаје“ он наставља даље: „Али право зато не престаје, но стоји, докле год воља траје.“ Дакле државина престаје али право траје! Које је и какво је то право? Ту морамо опет да питамо: је ли у томе параграфу реч само о државини или је реч још о некоме праву осим државине? Ако је реч само о државини, онда кад она престане, нема апсолутно више никаквога права које би одвојено од ње и иза ње заостало и даље трајало. Државина као фактичко стање, које ужива правну заштиту, састављена је из два елемента, из телеснога држања (corpus) и и из воље или намере да држим ствар као своју (animus); чим ма који од тих елемената отпадне, одмах нема више државине, она је престала и иза ње више ништа не остаје.

Кад дакле ствар изгубим или напустим (оставим), онда је у првоме случају отпао corpus и ту онда самом вољом ја не могу државину и даље одржати, то је правна бесмислица и о томе данас ни у теорији ни у практици нема више спора. [1]) У другоме пак случају (кад ствар оставим или напустим) ту је пре свега отпао animus, или управо наступио animus contrarius, јер ја напуштајући својевољно ствар тиме очевидно показујем да немам више вољу да је држим; па колика је ту тек нелогичност говорити о томе, како у томе случају напуштена државина истина престаје, али право са вољом траје, кад је баш воља тај елеменат који пре свега отпада при дереликцији! [2]) Ако је пак то право, о коме говори §. 210. и које још и после престанка државине траје, неко друго право осим државине, онда каквога места и смисла има говор о таквоме сасвим другоме праву утрпавати и уметати у главу о државини? Зар се таквим утрпавањем не чини највећа пометња и забуна, која се мора свакојако рефлектовати у практици? Нема сумње да право својине и даље траје, ма да је државина ствари изгубљена, али то је онда сасвим друга ствар и о томе се говори у глави о својини.

Одиста, нигде се ваљда јасније и еклатантније но у овоме §-у 210. не огледа оно већ толико пута поменуто чудно и скоро непојмљиво несхватање природе државине и њене разлике од својине од стране нашега законодавца. Какве чудне и крајње нелогичне консеквенције морају потицати из таквих побрканих и погрешних законских прописа! Узмимо н. пр. ја сам изгубио ствар и при свем тражењу не-

---

[1]) «Er (der Besitz) kann weder als blosses corpus, noch als blosser animus fortdauern, denn keines von beiden ist für sich der Besitz.» Puchta, Institutionen, I. стр. 555. Уз њега могли би смо наређати још читав низ најпризнатијих писаца, али је то сувишно.

[2]) В. међу осталима: Randa, Besitz, стр. 214. и 215. и прим. 6.

могу више да је нађем и апсолутно не знам ни где је ни где сам је изгубио; међу тим други ту ствар нађе, задржи је у својим рукама с вољом да је држи као своју — има ли тај находник јуристичку државину ствари или је имам још једнако ја? Ако је по данашњој опште усвојеној правној теорији и законодавству, [1]) онда је находник без сумње прави јуристички државац ствари, али по нашем закону како ћемо ту ствар да решимо? Ту истина са губитком ствари моја државина престаје, али некакво замишљено право траје, докле год воља траје, и ова може трајати у бесконачност и тако ја кад после бог зна колико дугога времена нађем ствар у находника или у некога, коме је он продао, поклонио, у наслеђе оставио, ја одмах тражим да ми он изда моју државину и судија треба да ми је одмах досуди, а после тек настаје спор око права на ствар, који са државином нема посла. Зар таква консеквенција не потире у самоме појму целу установу државине и цело њено правно значење? Али законодавац се побринуо да нам покаже зашто право не престаје него стоји докле год воља траје; ево зашто: „Јер ако се ствар нађе, или се такав (господар) на своје врати, опет државину добија и т. д.“ Ако државац изгубљену ствар у брзо нађе (претпостављајући да она међу тим није већ од некога другога заузета) онда његова државина није била ни престала, а ако је нађе тек иза дугога времена пошто је већ сасвим био изгубио наду, да ће је икада наћи, онда он просто прибавља на њој нову државину онако исто, као и сваки други, који би ствар нашао. Дакле ту нимало није нужно да се замишља неко право, које траје са вољом у беско-

[1]) Прајски је законик у томе неки изузетак у §-у 122. I. 7., но о томе ми овде не можемо говорити. Свакојако прајски законодавац ипак није помињао никакво од државине различно право. У томе је наш законодавац сасвим оригиналан.

начност висећи у ваздуху. А кад се државац (а не господар) [1]) опет врати на своју ствар, коју је био напустио (опет претпостављајући да је међу тим нико није заузео), онда је то тако исто ново прибављање државине а никако настављање оне старе. [2])

Свакојако дакле тај разлог или то ближе објашњење што га наводи законодавац не стоји, ако је реч о државини, а ако је реч о својини, онда стоји али онда, као што смо већ казали, оно ту нема места. И по ономе што даље стоји у §-у 210. а то је „нити смета што употребљавао и уживао није, осим случаја застарелости" види се све јасније како је збиља законодавац у томе параграфу, као и иначе, помешао државину са својином, јер очевидно при прибављању и губитку државине нема нити може бити говора о застарелости. Мимогред ћемо овде напоменути, како и аустријски законодавац у §-у 352., који је очевидно нашем законодавцу био пред очима при овоме тако несретно редигованом и изведеном §-у 210., није био најбоље среће у избору израза за своју мисао, али се ипак тачно држао у границама државине и државинскога односаја а није угазио у област својине нити је начинио такву једну правну смесу истинитога и неистинитога, као што је у поменутоме §-у нашега законика. §. 352. аустријског грађ. зак. дакле каже: „So lange noch Hoffnung vorhanden ist, eine verlorene Sache zu erhalten, kann man sich durch den blossen Willen in ihrem Besitze erhalten." Дакле аустријски законодавац не каже (као наш) да чим се ствар изгуби, одмах државина престаје, а само некакво право још и даље траје, него он каже да се државина одржава без помена некога од ње од-

[1]) Кад је реч о државини, онда нема господара.

[2]) В. и томе међу осталима: Randa, Besitz стр. 215. прим. 6.

војенога права; а што је употребио израз „durch den blossen Willen“ (самом вољом),[1]) то је тај израз погрешан у толико у колико би се могло погрешно тумачити, као да ту има неке замишљене (фингиране) голом вољом (solo animo) одржаване државине, а међу тим то није истина, него ту се просто узима случај, где ствар још није сасвим изгубљена, још није corpus без икакве наде на повратак отпао, дакле није још настала трајна немогућност физичке власти над ствари. У римскоме праву истина долази тај израз „solo animo retinere possessionem“ али у каквоме значењу и за какав случај? Тај је израз употребљаван само при државини непокретних ствари и то у томе значењу, да држалац неке земље тиме још не губи на њој државину што се од ње удаљује па можда и дуже време на њу не долази, дакле ту тако рећи голом вољом одржава државину;[2]) очевидно је и ту израз нетачан, јер самим удаљавањем и отсуствовањем још не престаје могућност фактичке власти (дакле corpus-а) над ствари. Но колико је то значење и тај случај различан од онога, што га наш законодавац замишља и помиње!

Морамо већ да завршимо овај наш летимични критички поглед на определаје нашега законика о државини. Ми сами веома добро увиђамо све недостатке и непотпуности овога свога рада, јер већ и сам одмерени простор овакве расправе (који смо можда већ мало и прекорачили) није нам допустио, да се упуштамо у опширније и потање претресање и расправљање свакога додирнутога питања;

---

[1]) Аустријски коментатори то по примеру неких писаца старије школе зову «Mentalbesitz (possessio mentalis).» Да такве менталне (само у памети, голом вољом одржаване) државине нема, то је од стране новијих писаца доволно већ доказано.

[2]) В. о томе: fr. §. 3. 11. Dig. 41. 2. — Puchta, Institutionen, I. стр 556. — Windscheid, Pandekten, I. стр. 390. прим. 3. — Baron, Pandekten, §. 118. — Randa, Besitz, §. 22. прим. 30. и други.

с тога на многим местима можда нисмо ни мисао своју исказали довољно свестрано и јасно. Но ми нисмо ни имали намеру да у оваквој сразмерно краткој расправи исцрпемо сву теорију о државини. Главно нам је било да у опште — као што већ и у уводу напоменусмо — покренемо дубље теоријско разрађивање појединих установа и питања из приватнога права, да својим и ако непотпуним радом изазовемо и друге стручне снаге на поље такве веома корисне и плодне дискусије, те да се мало по мало цео приватно правни материјал разради и претресе онако, како то стању данашње правне науке одговара.

Г. Гершић.

ЈАГОДИНСКИ ОКРУГ.

У ИМЕ ПРЕДГОВОРА.

Једну годину дана[1]) провео сам по службеном опредељењу у Јагодинскоме округу, и за то време, нешто по службеној потреби, а нешто и из сопствене побуде, ради бољег упознавања овога округа, обишао сам га целог у главном, и у тима приликама доста бележака о њему прикупио; па налазим, да је корисно, да их и други зна и њима се користи, кад ни толико до сада о Јагодинскоме округу немамо написанога.

Да би се потпуни опис једног округа могао написати, као што сам на прилику с рудничким округом учинио, [2]) ваљало би у њему дуже времена пробавити; јер се белешке тешко прибирају, иваља више пута проћи исто земљиште, те да се потпуно упозна и потанко опише.

Али где нема те могућности, као што је овде, налазим, да је боље задовољити се и с мањим, него ли ништа немати. У тој намери, ја сам, по прибраним белешкама, написао Кратки Опис Јагодинскога Округа, а поред

---

[1]) Од пролећа 1873 до пролећа 1874 године.

[2]) Види Гласнике српског ученог друштва књиге: XXXIV и XLI.

тога и Топографски Речник[1]) истог округа, при чему сам употребио и неке белешке ове врсте, које су иза пок. Милосава Павловића окр. лекара, заостале биле.

Ради оријентисања напомињем, да и у Опису и Речнику, где год је употребљен израз „лева" или „десна страна" или „обала", увек се разуме ова оријентација, кад се низ воду дотичне реке или потока гледа.

Како још немамо довољно списа за познавање наше отаџбине, неће, ваљда, ни ове белешке бити на одмет.

Јов Мишковић.

---

[1]) Штампан у XLI књизи «Гласника» српског ученог друштва.

КРАТКИ ОПИС ЈАГОДИНСКОГ ОКРУГА

Да би се добио јасан појам о целини овог интересантног округа наше отаџбине, и имао преглед у опште при читању топографског речника, налазим за потребно, да у кратком прегледу изложим све знатније црте његове по стручним гранама, као што следује:

I. Положај и подела.

У географском погледу, јагодински округ лежи између 18° 36' и 19° 7' источне дужине, а 45° 55' и 44° 22' северне ширине.

У погледу Србије пак, јагодински округ међи се и то: на истоку Ћупријским и Алексиначким; на југу Крушевачким; а на западу и северу Крагујевачким округом. На истоку међи га Главна Морава; на југу Западна Морава; а на западу и северу планине: Гледићска и Црни Врх.

У Хидрографском погледу Јагодински округ припада сав басену Моравском, и то $^{3}|_{4}$ (северни део) Главној, а $^{1}|_{4}$ (јужни део) Западној Морави. Јагодински округ лежи у куту, што га Западна и Главна Морава граде, а на левој обали једне и друге.

а) Административно јагодински округ, сем вароши Јагодине, подељен је у 3 среза:

1. Белички (Белица) најсевернији део, захвата слив реке Белице, (сем Слатине, која Левчу припада), доњи део

Лугомира, готово од састава Левачке и Рековачке реке и северну половину Јуорског планинског венца.

2, Левачки (Левач) захвата горњи (изворни) део Лугомира (Рековачку и Левачку реку), горњи део (до изнад утока Медне) Ждралице, горњу (западну) половину Каленићске реке, Љубостинску (Самарицу) реку и већи (северни) део Кованлучке реке.

3, Темнићски срез (Темнић) захвата јужну половину Јуорске планине, доњу (источну) полу Каленићске реке, Бошњанску реку и приточице што се у доњи део западне Мораве стачу.

Беличком срезу припадају ова села: Домуз-поток, Багрдан, Доњ. Рачник, Врановац, Гор. Рачник, Гор. Штипље, Д. Штипље, Ланиште, Пањевац, Рибари, Мијатовац, Буковча, Рибник, Праћина, Ракитово, Мајур, Остриковац, Доњ. Јовац, Гор. Јовац, Дворица, Сињи вир, Трешњевица, Бечићи, Ивковачки Прњавор, Лоћика, Медојевац, Топола, Драгошевац, Колари, Главинци, Бресје, Винорача, Трнава, Вољавча, Деоница, Сијоковац, Црнча, Каленовац, Драгоцвет, Међуреч, Ковачевац, Шуљковац, Шинторовац, Бунар, Врба, Лукар, Лозовик, Јошанички Прњавор, Белица, и Мишевић. Свега 50 села у 22 општине. Среска кућа је у Јагодини.

Белички срез међи се са севера Крагујевачким округом, с истока Моравом, с југа Темнићем и Левчом, и са запада Левчом и Крагујевачким округом. Вида је квадратног, страна 15—20 километара.

Међа његова са Мораве почиње од утока Багрданске реке (Осаонице), па уз њу, затим венцом Црнога врха, све водомеђом Букуровачке реке и Белице. Довде је мељашење било с Крагујевачким округом, а сад настаје с Левчом овако: Са Црног врха спушта се на уток Бешњаве у Таборишку реку, пење се на Јелач, па се низ Врбу спусти, сече Сла-

тински поток, испне се на Лукар, пресече пот. Весељак, па Цикотски, прегази Рековачку реку између Лоћике и Вукмановца, па преко Влаовице спусти се Левачкој реци на тромеђу срезова. Одавде настаје међа са Темнићем овако: Између Секурича и Беочића пресече Левачку реку, па се пење уз косу Јуорску, сече у врху поток Црну Грачу, па уз Липовицу испне се на највиши врх Јуора — Вјетрњу. Одатле води венцем планине преко Голине и Добре воде, па се низ косу спусти између Трешњевице и Рашевице на Мораву, изнад утока реке Црнице.

Левачком срезу припадају ова села: Доња Сабанта, Гор. Сабанта, Вел. Сугубина, Ратковићи, Дулени, Пчелице, Рековац, вел. Крушевица, Крсуља, Ломница, Цикоте, Слатина, Кавадар, Течић, Рабеновац, Вукмановац, Брајиновац, Белушић, Пуљци. Ворујак, Баре, Комарани, Мотрић, Доброселица, Сиљевица, Богаљинац, Надрље, Жупањевац, Малешево, Сибница, Опарићи, Калудра, Лепојевићи, Превешт, Каленићски Прњавор, Шљивица, Гор. Дубич, Доњ. Дубич, Рајинац, Лободер, Грабовац, Планиница, Љубостински Прњавор, Богдање, Медвеђа, Мијајловац, Рујишник, Мал. Сугубина, Бомуровац, Риљац, Мала Дренова и Пољна. Свега: 1 варошица (Рековац) и 51 село у 24 општине. Среска кућа је у Рековцу.

Левачки срез међи се са севера Крагујевачким округом и Беличким срезом; са истока Темнићем; с југа западном Моравом; а са запада Крагујевачким округом. Вида је правоугаоник, са странама од 18 и 40 километара.

Међа његова са Беличким срезом — од Црног врха до Левачке реке — позната је. Са Темнићем ова је: између Белушића и Секурича одваја се од Левачке реке те пресамити водомеђу Левачке и Каленићске реке и спусти се овој на уток Равњанског потока, прегази реку, пење се уз поток Равниште на косу планине Благотина, па се пусти

на брдо Зурковац, између Пољанске и Коњушке реке, затим пресеца Пољанску и Кованлучку реку изнад њихног састава, па обилазећи изнад Вел. Дренове, спусти се између ове и Медвеђе низ косу, на обалу Западне Мораве.

Западна Морава међи Левчу са овог места па до утока Шарановог потока, — где настаје и међа Крагујевачког округа.

Левачки срез међи се с крагујевачким округом на западу, од Црног врха па до утока Шарановог у Западну Мораву. То је уједно и међа окружна. Она изближе води овако: Са Црног врха пресеца преко потока Машућовца (врх Багрданске — Букуровачке реке) и преко брда спусти се Сабаначкој реци изнад утока речице Медне у њу. Одатле се испне на планински венац, који дели воде: источно Лугомиру, Каленићској и Љубостинској реци, а западно: Гружи и Годачици (Годачичкој реци), и води све гребеном на југ преко: Страмаре, Гувништа, Вешала, Тикве, Плужишта (Старе Бачије) Ваљарске Градине, Дугачког Лаза, Загорја, Самара, Брезовице, Неловићске њиве, Криве косе, Радојевске њиве, Лешевачког брда, мале и вел. Папрадне, вел. и м. Јелака, Крстате Букве и Татарне, па се спусти низ Шаранов поток на леву обалу Западне Мораве.

Темнићском срезу припадају ова села: Рашевица, Поточац, Својново, Обреж, Катун, Варварин, Маскар, Бачина, Церница, Избеница, Орашје, Пајковац, Тошевац, Секурич, Гор. Крчин, Доњ. Крчин, Карановчић, М. Крушевица, Парцани, Глобари, Мареново, Залогојевац, Шашиловац, Крвавица, Падеж, Вратари, Бошњани, Шанац, Гавез, Вел. Крушевица, Срње, Јасика, Букљин, Бела вода, Брајковац, Коњуси, Каменари, Лазаровац, Љубава, Милутовац, Страгари, Селиште и Вел. Дренова. Свега 1 варошица (Варварин) и 42 села у 24 општине. Среска кућа у Варварину (Белој Цркви).

Темнићски срез међи се: са севера Беличким; са истока Ћупријским и Алексиначким округом (Гл. Морава); са југа Крушевачким округом (Западна Морава); а са запада Левчом. Темнић је вида квадратног, са странама од 20 километара.

Међа са Беличким срезом — од Левачке реке, преко Јуора, до Мораве, — описана је код Беличког среза.

Главна Морава прави Темнићу међу од утока Црнице до састава обе Мораве (Западне и Јужне) код Сталаћа.

Западна Морава међи га од Сталаћа до више Вел. Дренове.

Међа са Левчом — од Левачке реке, изнад Секурича до Западне Мораве, ниже Медвеђе, — описана је код Левачког среза.

Из изложених имена села види се да их има: Горњих и Доњих 6 села (Рачник, Штипље, Јовац — срез Белички; Сабанта, Дубич, — срез Левачки; и Крчин — срез Темнићски).

Великих и малих 3 (в. и м. Сугубина, в. Крушевица и м. Дренова у Левчу; а в. и м. Крушевица и вел. Дренова у Темнићу). Приметно је, да се 2 велике Крушевице налазе (у Темнићу и Левчу).

Прњавора има 4 (Јошанички и Ивковачки у Беличком, а Каленићски и Љубостински у Левачком срезу).

б. Војна подела. — У војном погледу, а до нове војне организације давао је Јагодински округ бригаду прве и бригаду друге класе, са истим пределима именом, и биле су састављене овако:

Бригада прве класе од 4 батаљона:

1. Белички, са зборним местом у Јагодини. Њему је придато у помоћ неколико села из Левча (Цикотска општина)

2. Левачки батаљон. Састављен из села у области Лугомира, Каленићске реке и Сабанте. Зборно место на Рогољевици.

3. I Темнићски батаљон састављају села Темнића лежећа у сливу Главне Мораве. Зборно место у Варварину.

4. II Темнићски батаљон састављају села Темнића и Левча, што припадају сливу Западне Мораве. Збориште му је у В. Дренови.

Осем тога, прва класа даје:

1 ескадрон коњице (Јагодински);

Допуну за 1 пијонирску чету;

1 брдску батерију;

1 пионирску чету;

Бригадно санитетско одељење;

1 пољску болницу;

Пекарски, месарски и занатлијски вод, и припадајући број коморе и муницијскога парка.

Друга класа имала је исти број, назив и састав батаљона. Даље:

1 ескадрон (Левачки);

Пионирски вод;

Бригадно санитетско одељење;

Пекарски вод, месарска и занатлијска десетина, и бригадна муницијска колона.

Збориште и једној и другој бригади је у Јагодини.

По новом закону о устројству војске од 3 Јануара 1883. ФН 158, и отуд следованој уредби о формацији војске од 31 Јануара 1883 год. ФН 602, Јагодински округ у погледу територијалног састава дивизијских области, пуковских округа и батаљонских срезова, овако стоји:

1. Сав припада саставу шумадијске дивизије.

2. Главни његов део улази у састав XII пуковског округа, коме је штаб у Ћуприји. Сем тога даје нека села у помоћ XI пуковском округу, коме је штаб у Крагујевцу.

3. Што се састава батаљонских срезова тиче, Јагодински округ у главноме саставља два батаљонска среза XII пуковског округа, и то: 1-ви са средиштем у Варварину, коме припада цео Темнићски срез и од Левачког села: Риљац, мала Дренова и м. Сугубина; и 2-ги батаљонски срез са средиштем у Јагодини, у састав кога улази варош Јагодина и срезови Белички (сем 11 села која припадају 2 батаљ. срезу XI пуков. округа, која су најближа Баточини) и Левачки (сем 6 села, која припадају 3-ем батаљ. срезу XI. пук. окр. која су најближа Крагујевцу, као и осем 20 села, која улазе у састав 4-тог батаљ. среза XI пуков. окр. и која су најближа Честини. Према новој организацији и формацији војске, Јагодински округ даје резервисте од 22 до 30 год. — попуну за две чете сталнога кадра, те се од њих саставе два активна пешадијска батаљона; сем тога помаже за попуну два суседна батаљонска среза у истој цељи.

Подобно томе даје људство (од 30—37 година) за два цела пешадијска батаљона другога позива и у том смислу помаже и два суседна батаљонска среза.

Поред свега тога даје сразмерно људство за: коњицу, артиљерију, инжињерију, болничаре, возаре и т. д. као и за састав разних штабова и возова.

Напослетку даје људство за састав чета и батаљона трећега позива, (од 37—50 год.) по могућству исти број као и за предња два позива.

II. Воде.

Као што је познато, цео Јагодински округ припада басену Мораве (Главне и Западне). Према томе цео округ

има два главна пада: североисточни и јужни. Првоме припадају воде, које теку у Главну Мораву, а другом воде, што теку у Западну Мораву. Оба пада секу се међусобно у једној дијагонали, која са северо-запада на југоисток води, — од Загорја варваринском логору (Сталаћу).

Да видимо које главније воде коме паду и сливу припадају. Тако у

а. Главну Мораву, почев од Сталаћа, теку ове знатније воде са јагодинског земљишта:

1. Каленићска река. Почиње са окружне међе из Загорја. Глава јој је Удрагова вода и Јеловичка река. Тече у источном правцу. Протиче поред манастира Каленића, по коме се зове, сече Крушевачки насип и код Варварина утиче у Мораву. Од вода, што у њу теку знатније су ове: Брезовачка река, с десна изнад манастира; Гушавац, с десна; Калудра, с лева; Пајковачка р. с лева; Церница с десна; и Избеница, с леве стране.

Дужина Каленићске реке има на 40 километара = 8 часова.

Њена је долина доста уска, али је у правој клисури између села Пајковца и Цернице, где Јуор и Поглед јако стешњавају реку и праве ждрело.

Сливу Каленићске реке припадају ова села: Каленићски Прњавор, Превешт, Лепојевићи, Опарићи, Калудра, Гор. Крчин, Доњ. Крчин, Карановчић, М. Крушевица, Тољевац, Пајковац, Церница, Орашје, Избеница, Бачина и Варварин. Свега 16 села.

2. Својновска река, почиње у Јуору, протиче кроз село Својново, сече Крушевачки насип и тече у Мораву. Правац јој је источан.

3. Поточка река. Протиче кроз село Поточац, иначе је у свему истоветна са Својновском реком.

4. Лугомир. Највећа вода Јагодинског округа. Има две главне гране: десна је Левачка, а лева Рековачка (Дуленуша) река. Да видимо у кратко обе:

а, Левачка река. У врху има два главна саставка десни се зове Надрљска река, што кроз село Надрљу тече; а леви Доброселичка река, јер кроз село Доброселицу протиче.

Надрљској реци глава је Удрагова вода и Велика река, што из Ваљарске Градине са окружне међе тече.

Доброселичкој реци је пак глава Бусина река која из Плушишта тече. У њу стаче се Мала река с десна и Благотин, с лева осем млогих потока.

Код места Циганке у атару Жупањевачком, састају се Надрљска и Доброселичка река, и одатле се вода зове Левачка река, до састава с Рековачком реком. На том простору, осем неких потока, утичу у Левачку реку: Сибница с десна, Корената, с лева, и Црна Грача с десне стране.

б, Рековачка река (Дуленуша). И она као и Левачка река, има у врху два главна саставка: десни је Дуленска река, што кроз село Дулени тече, а леви је Пчеличка река, јер из села Пчелица долази.

Дуленска река почиње под Тиквом и Вешалом, и глава су јој потоци Коленски и Вешалски; у селу Дулену прима с лева Црну реку.

Пчеличка река долази из брега Стражаре, и прима с десна Кртинску реку.

Дуленска и Пчеличка река састају се под брдом Маснованом, и одатле вода се зове обично Дуленуша, а пошто протече кроз Рековац и Рековачка р. које име до састава са Левачком реком задржава. На овом простору при-

ма ове веће воде: Крушевицу, с десна, Ратковичку реку и Тополску речицу, с леве стране.

Између брда Влаовице и Продановице састају се Левачка и Рековачка река, и одатле се зове само Лугомир. Под тим именом он сече после 1½ сата насип Јагодина-Ћуприја, а затим тече равном Моравском долином преко 1 часа и улије се у Мораву код села Ракитова.

Левачка река до Белушића, а Рековачка до Рабеновца, нешто југоисточни правац; код поменутих села мењају обе реке, скоро под правим углом, правац северо западу, који и Лугомир до свога утока задржава. И тако Лугомир, целокупан узет, од извôрâ до увора има два главна правца. Вид целог слива има лепезу, или левак; јер се Левачка и Рековачка река, приближујући се изворима, шири. Биће, по овом виду Лугомир и овај крај округа добио име Левач. Долине Надрљске, Доброселичке, Дуленске и Пчеличке реке доста су тескобне; последња је најшира. Долина Левачке реке прилично је отворена, особито око утока р. Сибнице. Рековачка долина до села Рековца тескобна је, а одатле се отвара. Лугомир од Влаовице до насипа протиче теснацом, а ту избија у плодну и пространу долину Моравску.

И Левачка и Рековачка река од извора па до мêстâ, где мењају правце, имају по 16 километара дужине. Одатле пак до састава под Влаовицом, Левачка има око 10, а Рековачка око 7 километара. Ова је кратка, јер је на унутрашњој страни угла. Лугомир од састава до утока има на 16 километара. И тако цела његова долина имала би на 40 километара дужине.

Сливу Левачке реке припадају ова села: Надрље, Доброселица, Богаљинци, Жупањевац, Малишево, Сибница, Волујак, Пуљци, Брајиновац, Белушић, Баре, Мотрић, Секурич, Беочићи и Ивковачки Прњавор. Свега 15.

Сливу Рековачке реке принадлеже ова села: Дулени Пчелице, Рековац, Сиљевица, Вел. Крушевица, Комарани, Течић, Кавадар, Рабеновац, Вукмановац, Ратковићи, Ломница, Цикоте, Урсула, Лоћика, Лукар, Топола и Медојевац. Свега 18.

У долини пак правога Лугомира леже села: Драгошевац, Колари, Главинци, Бресје и Ракитово. И тако у целокупном сливу Лугомира има 38 села од сва три среза (1 Темнићско, 11 Беличких, а остала Левачка).

5. Белица. Ова река почиње у Дрењаку и Црном врху. Глава јој је Таборишка река, тече полукружно, најпре на југоисток, па на североисток, а у северном правцу утиче испод Ланишта и Пањевца у Мораву, на улаз у теснац, што га Црни врх и огранци Брезовице и Биљанице граде. Белица протиче кроз саму Јагодину. Од извора до утока прима ове знатније воде: Бешњаву и Вољевицу с лева, Врбу с десна, а Јошаницу и Штипљанску реку с леве стране.

Све су јој приточице с леве стране, сем Врбе, која је једина уточица на десној обали. Десна јој је обала испупчена и врло близу Лугомира, па с тога на тој страни нема приточица. На левој страни Белице у центру полукруга, што га њен ток описује, лежи планина Црни Врх, из кога и из чијих огранака истичу све притоке реке Белице. Дужина целе долине Беличине имаће на 30 километара. Лева јој је страна долине пространа са благим нагибима; а десна је уска и доста стрмим брдима ограђена. Од Бунара на више изворни је део Белице, који је доста стешњен. Од Јагодине до утока је равна и чиста долина Моравска.

У сливу реке Белице находе се ова села: Вел. Сугубина, Мишевић, Белица, Врба, Слатина, Бунар, Шанторовац, Шуљковац, Ковачевац, Лозовик, Јошанички Прња-

вор, Мећуреч, Драгоцвет, Трнава, Винорача, Деоница, Сијоковац, Црнча, Каленовац, Гор. и Доњ. Штипље, Вољавча, Буковча, Рибник, Ланиште и Пањевац. Сем тога и варош Јагодина. Свега 26 села и 1 варош.

6. Багрданска река (Осаоница). Главни део ове реке припада Крагујевачком округу; само његова глава (Макутовац) и притока Липар, што спадају у захват Јагодинског округа.

Осаоница почиње у Дрењаку, где се зове Мамутовац, протиче кроз Букоровац и Копривницу (Багрдан), где је доскора делила Крагујевачки округ од Јагодинског, па рони у Мораву на излазу теснаца Багрданскога. У самој Копривници стаче се у Осаоницу, с десна, поток Липар. У сливу овог двокраког потока су села: Врановац, Горњи и Доњи Рачник, а на његовоме утоку Копривница (Деве Багрдан).

б, У Западну Мораву утичу из Јагодинског округа ове главније воде, почев од Трстеника (Осаонице):

1. Љубостинска река (Самарица). Почиње под планином Самаром, па с тога се зове и Самарица или Самарска река. Тече југу и прима: Судински поток с лева, Јелачку реку, с десна; Јарму, с лева и Дубичку реку баш изнад манастира Љубостиње, с леве руке. Протиче поред манастира Љубостиње, па се и по њему зове, и утиче у Мораву под самим Трстеником.

Дужина Љубостинске реке биће око 15 километара. Долина јој је уска и планинске природе, као и цео слив (басен) што је. Слив јој је разгранат. Вида правоугаоног.

У Љубостинској реци су села: Лободер, Планиница, Љубостињски Прњавор, Грабовац, у Јарми је Рајинац; а у Дубичкој реци Гор. и Доњи Дубич и већи део села Шљивице.

2. Медвеђа. Има две гране у врху, а протиче кроз село Медвеђу, па рони у Мораву. На овој речици су села: Мијајловац, Руишник и Медвеђа. Има јужни правац.

3. Кованлучка река. Глава јој је Рињачка река и долази из Језера. Тече на југ и прима с десна Божуровачку, а с лева Рињачку реку код Кованлука, па по 1 часа стаче се у З. Мораву.

Сливу ове реке припадају села: Рињац, Божуровац, Мала Сугубина, М. Дренова, Пољна, Милутовац, Страгари и Селиште. Дужина јој је на 15 километара. Вида је лепезастог.

4. Коњушка река. Долази из Дубове у две гране, протиче кроз село Коњуси, по коме се зове и после 1 часа утиче у Мораву. На њој су села: Лазаровац Љубава и Коњуси. Дужине је око 2 часа. Тече југу.

5. Бела вода речица, протиче на југ кроз села: Брајковац и Белу воду, па утиче у Мораву.

6. Срњанска река. Долази из планине Басаре; протиче кроз село Срње и Јасику и испод понтонског моста стаче се у Мораву. Правац јој је мало југоисточан.

7. Бошњанска река. Има две гране у горњем делу, које се у селу Вратарима састају. Тече у југоисточном правцу, протиче кроз село Бошњане, сече Крушевачки насип и утиче у Мораву.

Дужине је око 15 километара. У њеном су сливу ова села насељена: Парцани, Маренoво, Залогојевац, Каменари, Шашиловац, Глобари, Крвавица, Падеж, Вратари и Бошњани. Свега 10. Слив јој је планинскога типа и стешњен, особито код села Вратара, због чега је и ово село име такво добило.

Остале воде види код њихових имена у „Топографском речнику“ и у „Хидрографији независне Кнежевине Србије,“ стр. 37 — 42 и стр. 98 — 110.

III. Брда и планине.

Осем долине Главне Мораве, од Сталаћа до Рашевице и од Јовца до Ланишта, Јагодински округ цео је брдовит, а нарочито Левач, који има изглед и природу планинску.

Од брда и планина најзнатније су у Јагодинском округу ове:

1. Црни врх. Ова је планина на западној међи Јагодинског округа и на том месту дели га од Крагујевачке нахије. Непосредно дели воде Белици и Букуровачкој реци (Осаоници). Правац му је у главном с југа на север, и дужине је на 15 километара. На југу везан је преко Дрењака са осталим планинским венцима, а на северу пружају му се ограници Морави, где клисуру граде изнад Багрдана. Косе које у присоју, Белици пружа, дуге су и млоге; а оне што се у осоју одвајају, кратке су и нема их млого.

Црни врх обрастао је добро гором. Из њега извиру на источној страни: Бешњава, Воњевица, Јошаница и Штипљанска река, осем млогих других потока. На западној и северној страни само незнатни потоци.

У подгорини Црног врха леже ова села: В. Сугубина (јужно); Мишевић, Лозовик, Јошанички Прњавор, Црнча, Каленовац, Горње и Доње Штипље и Врановац (у присоју); Гор. и Доњи Рачник (на северу). Све у Јагодинском округу. А у осоју — на западној страни леже у Крагујевачком округу ова села: Букуровац, Јабучје и Г. Комарица.

2. Јуор планина. Лежи између Лугомира, Главне Мораве и Каленићске реке. Правац му је с југа на север, а гребен му се протеже на 20 километара дужине, рачунећи од Девојачке Стене до Гиља. Највиша тачка му је Вјетрња, висине апсолутне око 1000 метара. Дели воде Главној Морави и Лугомиру. Добро је гором обрастао, по-

главито од Девојачке Стене до Медвеђе Главице. Косе према Морави краће су и стрмије од оних према Лугомиру. Припада Темнићу и Беличком срезу.

У присоју — на источној страни — истичу из Јуора ове воде: Својновска и Поточка речица, Рашевица, Трешњевца, Сињи Вир, Дворица, Врањевац, Божинац и Мајурски поток. У осоју — западној страни — извиру пак: Црна Грача, Бела Грача, Грачаница, Оџинац, Велики поток и Збеговиште.

У присоју Јуора леже села: Избеница, Својново, Поповац, Рашевица Трешњевица, Сињи вир, Дворица, Горњи и Доњи Јовац, Остриковац и Мајур. У осоју пак његовом налазе се ова села: Беочићи, Ивковачки Прњавор, Драгошевац, Колари, Главинци и Бресје.

3. Благотин. Ова се планина налази у водомеђу Каленићске и Кованлучке реке, а на јужној обали прве, и на међи Левча и Темнића, али млого више првоме припада. Пружа се од Језера до изнад Мале Крушевице, у дужину на 7 — 8 километара. Има два врха: велики и мали Благотин. Из Благотина извиру, и то из јужне стране: Пољанска и Риљачка река с потоцима; а из северне косе потоци: Чвораја, Ински, Манастирински, Збеговиште и Равниште.

У северној подини Благотина леже села: Лепојевићи, Опарићи и нешто Гор. Крчина; у јужној подини пак наоде се сѐла: Риљац и Пољна.

Благотин је доста голетан, али и не млого каменит.

4. Кременац наоди се у Левчу а у водомеђи Рековачке и Левачке реке, у врху речице Крушевице. То је каменита планина од силиката и има два врха: виши је велики, а нижи мали Кременац. Дужина је 2 до 3 километра и доста је шумом обрасо. Из Кременца истичу: Крушевица, Шибовити, Велики и Мали Ропин поток.

5. Самар планина у врху Каленићске и Љубостинске реке. То је планински чвор, одакле полазе вододеонице на север, исток и југ. Први и други правац претставља вододеоницу Главне Мораве. Из Самара извиру Самарица и неке приточице Каленићске реке. Самар је на међи Крагујевачког и Јагодинског округа.

6. Тиква је такође планински чвор, где се деле вододеонице: главна на северо-запад за Рудничку планину; северна на Црни врх; источна између Рековачке и Левачке реке; и јужна — Моравска на Самар и даље. Из Тикве истиче Дуленка и неке приточице Доброселичке реке; и Тиква је на међи Крагујевачког и Јагодинског округа.

7. Стражара. На међи Крагујевачке и Јагодинске нахије, а у врху Пчеличке реке. Са ње полази водомеђа на север за Црни врх, а на југ за Тикву и даље. Из ње извире Пчеличка река и Медна.

8. Јелеч планина, у врху речице Врбе, и између Таборишке и Ратковичке реке. Лежи на међи Беличког и Левачког среза, а између атара села: Вел. Сугубине, Ратковића, Слатине, Врбе и Белице. Доста је гором обрасо.

9. Лукар планина, у водомеђи Белице и Рековачке реке. Преко ње прелази међа Беличког и Левачког среза, а налази се између атара села: Лукара, Бунара, Цикота и Урсуле. То је негда била државна шума, али су је ова села међу се изделила. По овој планини добило је и једно село име „Лукар."

10. Липар. Некада планина, а сада шумарице кроз које пролази Цариградски пут на 1 сат више Јагодине, идући Багрдану. Из Липара истичу потоци: Липар, Вољавча и Рибнички.

Вододеонице или планинске греде што деле воде појединим рекама биле би најглавније ове:

1. Моравска водомеђа, што дели воде Западној и Главној Morави, то је онај пресек источног и јужног нагиба Јагодинског земљишта. Ова вододеоница почиње са Самара на окружној међи и води у источном правцу на: Арсов гроб, Збеговишта, Ров, Језеро, Сладун, Благотин велики и мали, па се између Каленићске и Бошњанске реке спусти на Товарњачу, сече Крушевачки насип и завршује код старог варваринског логора, код састава Западне и Јужне Мораве.

Њена је дужина на 40 километара, а правац од запада на исток.

2. Гранична водомеђа, што раздваја Крагујевачки и Јагодински округ, а дели воде: десно Осаоници, Лепеници (Ждралици),Гружи и Годачици; а лево Белици, Лугомиру, Каленићској и Љубостинској реци, полази са Црног врха, па води на: Дрењак, Лешницу, Стражару, Гувништа, Вешала, Тикву, Плужиште (Стару бачију), Ваљарску Градину, Дугачки Лаз, Загорје, Самар, Брезовицу, Неловићску њиву, Криву Косу, Радојевску њиву, Лешевачко брдо, М. и В. Папрадну, В. и М. Јелак, Крстату букву и завршује са Татарном, спрам Трстеника. Из овога венца све главне воде Јагодинског округа истичу.

Дужина му је на 50 километара, а правац са севера на југ.

3. Водомеђа Лугомир — Белица. Почиње са Дрењака па води на: Град, Јелеч, Грабак, Лукар, Весељак, Голо брдо и завршује Ђурђевим брдом изнад вароши Јагодине.

Дужина је око 22 километра; а правац најпре југо, а после северо-истоку води. Нема велике дебљине, и доста је шумом обрасао, нарочито у горњој половини (Весељак, Лукар).

4. Водомеђа Лугомир — Каленићска река с Главном Моравом. Почиње са Загорја, па води на

Трговиште, Чукару, Трновицу провлачи се између Угриновца и Ђаволског потока, где је венац најтањи, па се олатле пење на Јуор планину и то на Буковицу. Са ње води све гребеном Јуора на: Змајевицу, Јаворовицу, Ветрењу, Голину, Добру воду, Кучкин рт, Остру Главицу, Медвеђу Главицу, Врањевац, Тупалац, и завршује са Гиљем.

Од Загорја до Буковице водомеђа има источни правац и дели воде Лугомиру и Каленићској реци; Буковица ломи се под правим углом, па узимље северан правац, те дели воде Лугомиру и Главној Морави. Први део има на 28, а други око 18 километара дужине. Прва половина је много голија и ужа од друге.

5. Водомеђа Левачке и Рековачке реке. Почиње са Тикве и води на: Вис, Голо брдо, Муслин гроб, вел. Кременац, Боду, Црину, Чуку, Капетановац, Компириште, Крш, Жупанску косу, Мало Осоје, Козију Главу, Парлог, Влаовицу и завршује с Водењаком, код састава обе реке.

Као и реке које дели, тако и ова вододеоница иде најпре југо а после североисточно и дугачка је око 25 километара. Врло је узана и доста у горњем крају шумовита.

Остале су вододеонице незнатне, па с тога се и не помињу.

IV. Путови и даљине.

Ми ћемо да изложимо овде насипе и најглавније коловозе у Јагодинском округу, са даљинама појединих места, кроз које они проводе. Тако:

1. Из Јагодине у Ћуприју. Насип, део цариградског друма. Не проводи кроз ниједно село. Пресеца Лугомир на велом каменом мосту, води поред Гиља и код саме Ћуприје прелази Мораву на полусталном мосту.

Јагодина — Гиље $1^1/_4$ — Ћуприја 2 часа.

Најгоре је парче од Ђурђева брда до Лугомирске механе, где често блата има. Правац источан.

2. Из Јагодине у Багрдан. Насип, северни део цариградског друма на јагодинском земљишту. Излази из Јагодине на западној страни, пење се уз косу до на Липар, а после се спусти низ поток Липар, страном, у друм па пређе и улази одма у Багрдан, где пређе реку Осаоницу.

Јагодина — Багрдан 2¹|₂ сата (12853м.).

У кишно доба пут је блатав у потоку Липару, због воде, која се из брда цеди и земље стонице. Иначе је насип добар и добро изведен. Правац му је до Липара западан, а одатле северан. То је државни пут, као и онај под 1. Ширина им је 10-12 метара.

3. Из Јагодине у Крушевац. Насип. Под брдом Гиљем одваја се од Цариградског друма и води на југ, све подином планине Јуора, поред и кроз села: Мајур, Остриковац, Доњ. и Гор. Јовац, Дворицу, Сињи вир, Трешњевицу, Рашевицу, Поточац, Својново, Обреж, Варварин, Бошњане. Одавде окреће западу обалом Зап. Мораве кроз села: Кланац, Гавез и Јасику. Пресеца ове воде: Мајурски поток, Божинац, Врањевац, Дворицу, Сињи вир, Трешњевицу, Рашевицу, Поточку и Својновску речицу, Каленићску реку, Коњуар, Бошњанску реку, Грчки поток, Коларац, Ћупријице, Макршанац, Штубељски, Нерезине, Гавелики, Урвине, Крушевичку и Срњанску реку.

Пут је добро изведен, али не свуда добро одржаван. Механе се находе у селима: Јовцу, Трешњевици, Рашевици, Поточцу, Обрежу, Варварину, Бошњанима и Јасици. Путне даљине ове су:

Гиље Јовац 1 — Трешњевица ³|₄ — Рашевица ³|₄ Обреж 1¹|₂ — Варварин 1¹|₄ — Бошњане 1¹|₄ — Шанац 1¹|₄ — Јасика 1¹|₄.

И тако од Јагодине до Варварина 6, а од Јасике 10 часова. Пут је широк 8м. и од Гиља до Јасике је „срески."

4. **Из Крушевца, преко Рековца, у Крагујевац.** Скоро довршени насип. У Јасици на понтонском мосту пређе Мораву, па се пење уз косу на Ереске ливаде Голо брдо и планину Басаро, удара по врх Каменара, па се у Карановчићу спусти Каленићској реци; пење се на водомеђу Каленићске и Левачке реке и ову пресече у Белушићу; попне се на водомеђу Левачке и Рековачке реке па се овој спусти у селу Течићу; пређе преко Крушевице а после и преко Рековачке реке у самом Рековцу. Одавде се пење уз косу, те води венцом између Ратковичке и Рековачке реке поред: Главеје, М. и В. Бубрега, Равног Гаја, Валоге, Грчког Гроба, Ђоковског брда, Ровина, Стражаре и Крвавице, пређе водомеђу Лепенице и Лугомира, па се спусти Сабанти, и низ Сабаначку реку слази до на међу Крагујевачког огруга, изнад утока Медне.

Овај пут прелази 3 прилично велике воде и 4 водомеђе и није најбоље изведен и довршен, с тога треба на њему још радити.

Пролази кроз села: Јасику, Каменаре, Карановчић, Доњи и Гор. Крчин, Белушић, Течић, Рековац, врх Ратковића, Гор. и Доњу Сабанту. Правац овога пута је северо западан.

Путне даљине ове су:
Јасика — Каменари $2^{1}|_{2}$ — Карановчић $1^{1}|_{4}$ — Белушић — $1^{3}|_{4}$ — Течић $1^{1}|_{4}$ — Рековац $^{3}|_{4}$ — Ратковић 1 — Гор. Сабанта $1^{1}|_{2}$ — Окружна међа $1^{1}|_{4}$ч.

Од Јасике до Крушевца $^{3}|_{4}$; а од Медне до Крагујевца $1^{1}|_{4}$ с.

И тако:

Од Јасике до окружне међе 11 часова.

Од Крушевца до Крагујевца 13 часова.

То је окружни пут и ширина му је у опште 9· 5м.

Из Јагодине, преко Сабанте, у Крагујевац. Пут је скоро просечени насип, и води уз Белицу њеном левом страном, прелазећи воде: Вољавчу, Штипљанску реку Јошаницу, Лозовички и Изгорели поток. У селу Бунару прелази и Белицу, па се пење уз косу Табориште, све до Вел. Сугубине. Ту пресече водомеђу Лепенице са Белицом и Лугомиром и спушта се Сабаначкој реци, где се споји са Крушевачким насипом.

Овај пут проводи кроз следећа села: Трнаву, Драгоцвет, Бунар, Врбу, В. Сугубину и Сабанту. Правац је његов полукружни: југо-западу, па северо-западу. То је окружни пут и има обичну ширину од 9· 5м.

Путне даљине ове су:

Јагодина — Драгоцвет $1^1/_4$ — Бунар $1^1/_4$ — Вел. Сугубина 3 — Граница Крагујевачког округа 1 с. Свега из Јагодине $6^1/_2$ часова до међе Крагујевачке. Од Јагодине до састава са Крушевачким путом 5 часова.

6. Из Јагодине у Рековац. Већином коловоз. До села Драгоцвета исти је који и за Сабанту — Крагујевац. Даље продужава долином Белице на лево Шуљковац, где прелази реку, па се пење на водомеђу Белице и Лугомира и спусти се Рековачкој реци и уз њу у село Медојевац. Даље води левом обалом Рековачке реке кроз село Лоћику и Кавадар, те у Рековац. Из Лоћике одваја се једна грана коловоза, која прелази Рековачку реку, и у селу Течићу веже се са Крушевачким насипом.

Овај коловоз дакле, води уз две долине (Белицу и Рековачке реке) а сече једну водомеђу. Села кроз која води, поменута су. Има југозападни правац.

Путне даљине су : Јагодина — Драгоцвет $1^1/_4$ — Шуљковац $^1/_2$ — Медојевац $1^1/_4$ — Лоћика 25 минути — Рековац $1^1/_4$.

Лоћика — Течић $1^1/_4$.

Јагодина — Рековац 5 часова.

Од Јагодине до састава с Крушевачким насипом толико исто.

7. Из Јагодине, преко Црног врха, за Крагујевац. То је коловоз, што води уз леву обалу Штипљанске реке и преко планине Црног врха у Крагујевац. То је стари пут, до скора најкраћа веза Јагодине с Крагујевцом, али он сасвим замењен новим крчаником уз Табориште и преко Сабанте, који је описан под бројем 5. И с тога овај пут имаће у будуће само локалне вредности — за обитаоце сêлâ што су у Штипљанској реци. Овај је пут до Доњег Штипља често блатав, а преко Црног врха стрмен и тегобан. Његов је правац северо-западан.

Путне даљине су : Јагодина — Доње Штипље $1^1/_2$ — Гор. Штипље $^1/_2$ — Бабина механа 1 с.

Јагодина окружна међа $3^1/_4$ часа.

8. Из Јагодине преко Белушића у Трстеник

Из Јагодине до села Ковачевца исти је који и за Крагујевац води. Одатле се одваја па пресеца Белицу, води уз Лугомир преко села Шуљковца, Медојевца и Лоћике; прелази Лугомир и Левачку реку, па преко Белушића слази у Каленићску реку, у село Опариће, сече је и преко брда слази у село Пољну, води низ Кованлучку реку преко М. Дренове, па слази Morави у Медвеђу, где се састаје са путом Јасика — Трстеник Овај је пут окружни, али још није довршен. Прелази 3 реке и 2 водомеђе и достаје врлетан.

Путне даљине ове су : Јагодина до раздвоја од Крагујевачког пута $1^1/_2$ — Белушићи 4 — Опарићи 1 — Пољна

1 — Медвеђа $1^{1}|_{2}$ — Трстеник 2 часа. Дакле Јагодина — Трстеник 11 часова.

9. Из Јагодине у Рибаре — на Мораву. Насип од $2^{1}|_{4}$ часа (11480м.) Ту је скела, што прелази на десну обалу Мораве у Глоговац и даље за Свилајнац. То је окружни пут обичне ширине.

10. Из Јасике у Грабовац. Овај коловоз води све уз леву обалу Мораве кроз села: Кукљин, Белу воду, Селиште, Вел. Дренову, Медвеђу, Богдање и Грабовац. Правац му је западан и сече ове потоке: Млатавац, Церовац, Коњак, Бурдељски, Белу воду, Коњушку и Кованлучку реку, Топољак, Дренову, Медвеђу, Богдањски поток и Љубостињску реку за Трстеник. Преко Мале реке и Шаранова потока води у Крагујевачки округ.

Путне даљине ове су: Јасика — Кукљин 1 час — Бела вода $^{3}|_{4}$ — Вел. Дренова (мех) $^{3}|_{4}$ — Медвеђа (мех) 1 с. Богдање $^{3}|_{4}$ — Трстеник $1^{1}|_{4}$ часа.

И тако: од Јасике до Трстеника $5^{1}|_{2}$ часова. Овај је пут среска, неправилни и местимично израђен.

Остали путови у Јагодинском округу незнатнији су с тога се и непомињу.

V. Етнографија и историја.

Јагодински округ је део Шумадије — срца Србије. У њему живи чист српски елемент, сем Јагодине, која је мозаик суседних народности.

Насељеност. — У време пописа људства 1874 године стање популације у Јагодинском округу било је ово:[1]

[1] Државопис Србије. IX свеска. 1879. Стр. 30—38.

Редни број	Где?	Кућа	Породица	Број становника: мушких	Број становника: женских	Број становника: свега	Писмених	Данак плаћају: грађански	Данак плаћају: бећарски
								1717[1])	
1.	Варош Јагодина	884	1117	2358	2027	4385	1263	1081	313
								3846	
2.	Срез Белички	2998	3147	8386	7841	16227	346	3646	123
								4839	
3.	„ Левачки	4013	4012	11951	11618	23569	674	4805	67
								5112	
4.	„ Темнићски	4786	5086	13504	12884	26388	887	6060	73
								15514	
	У округу Јагодинском . .	12681	13362	36199	34370	70569	3170	15592	576

[1]) Горње цифре показују стање 1882 год. види «Најновији Речник места у краљевини Србији», стр. 156.

Из овога следују ови закључци:

1. Према броју села и обитаоца, који се налазе у појединим срезовима, највећа су села у Темнићу, затим у Левчу, а најмања су у Беличком срезу. Јер је бројно стање ово:

СРЕЗ	БРОЈ СЕЛА	НА ЈЕДНО СЕЛО ДОЛАЗИ БРОЈ		
		МУШКИХ	ЖЕНСКИХ	СВЕГА
Белички	49[1])	171	160	331
Левачки	52	230	223	453
Темнићски . . .	43	314	300	614

2. Према броју кућа и обиталаца, највеће су задруге у Левчу, затим у Темнићу, а најмање у Беличком срезу. Ово се види из следећег прегледа:

СРЕЗ	БРОЈ КУЋА	НА ЈЕДНУ КУЋУ ДОЛАЗИ ДУША		
		МУШКИХ	ЖЕНСКИХ	СВЕГА
Белички	2998	2·8	2·6	5·4
Левачки	4013	3·0	2·8	5·8
Темнићски . . .	4786	2·8	2·7	5·5

3. Број пореских глава и према броју кућа и према броју душа, највећи је у Темнићу, затим у Белици, а најмањи у Левчу, што ће значити: да је Темнић најбогатији, затим Белица, а најоскуднији је Левач. Али је у суштини

[1]) Село Домуз-Поток придато је касније Јагодинском округу, с тога овде није ни узето у рачун, јер је бројно стање од 1874 год.

Белички срез најсиромашнији и најзадуженији, а Левач најмањи број пореских глава има што је најзадруженији. Ево прегледа о томе.

СРЕЗ	БРОЈ		БРОЈ ПОРЕСКИХ ГЛАВА ДОЛАЗИ НА	
	КУЋА	ДУША	100 КУЋА	100 ДУША
Белички	2998	16227	121·6	22·5
Левачки	4013	23569	119·7	20·4
Темнићски	4786	26388	126·6	23·0

Просвета. — Бројно стање школа, ђака и учитеља било је 1874 и 1880 године следеће:[1])

	1874	године	1880
Мушких школа	24	—	27
Женских „	1	—	1
Учитеља	30	—	34
Учитељака	3	—	3
Ученика	1166	—	1005
Ученица	110	—	91

А по срезовима бројно стање школа и ђака 1880 године било је ово:

СРЕЗ	ШКОЛА	ЂАКА	
		УПИСАНО	СВРШИЛО
Белички	4	132	108
Левачки	10	366	270
Темнићски	12	638	343

[1]) Просветни Гласник за 1880 год. стр. 304 и 303.

Сем Јагодине, где се и мушка и женска школа налази, основе школе постоје у следећим селима: Белици, Јовцу, Рибарима и Копривници, — среза Беличког; у Белушићу, Волујаку, Опарићу, Течићу, Рековцу, Ратковићима, Д. Сабанти, Пчелицама, Пољној и Медвеђи, — среза Левачког; а у Варварину, Бачини, Избеници, Поточцу, Обрежу, Катуну, Маскару, Јасици, Коњусима, Доњ. Крчину, Милатовцу и Вел. Дренови, — среза Темнићског.

1. Према овоме, на једну школу долази следећи број:

	Кућа	Душа	Пор. глава
У срезу Беличком · ·	749·5 —	4057 —	914·5
„ „ Левачком · ·	401 —	2357 —	480·5
„ „ Темнићском ·	399 —	2199 —	505.

Из овога се види: да, сразмерно броју становника, највише школа има Темнић, затим Левач, а најмање Белички срез, који скоро половину броја има што је у Темнићу.

2. Односно броја свршених ђака према броју кућа, обиталаца и пореских глава долази на сваког свршеног ђака, и то:

	Кућа	Душа	Пор. глава
У срезу Беличком · · ·	27·7 —	150 —	34
„ „ Левачком · · ·	15 —	87 —	17·8
„ „ Темнићском · ·	13·9 —	76·9 —	17·4

У овом погледу дакле најбоље стоји Темнић, за њим Левач, па Белички срез најгоре.

3. По изложеном броју становника према писменим лицима (која знају читати и писати), стоји овако:

СРЕЗ	БРОЈ ПИСМЕНИХ	ЈЕДАН ПИСМЕН ДОЛАЗИ НА БРОЈ		
		КУЋА	ДУША	ПОР. ГЛАВА
Белички . . .	346	8·6	46·9	10·5
Левачки . . .	674	6	35	7
Темнићски . .	887	5·4	29·7	6·8

И са овог гледишта Темнић је на првом месту, за њим долази Левач, а последњи је Белички срез.

Православље. — У овом округу постоје цркве у следећим местима:[1]) Вар. Јагодини; Копривници, Бунару, Јовцу, Беочићу (Ивковићи) — срез Белички; у Пчелицама, Гор. Сабанти, Рековцу, Пољни, Медвеђи — срез Левачки; у Вел. Дренови, Комаранима, Јасици, Падежу, Орашју, Варварину и Својнову.

Осем тога налазе се манастири и то: Јошаница у Беличком; а Љубостиња и Калснић са својим метохом Прерадовцем (у Калудри) у Левачком срезу.

1. Однос кућа, становника и пореских глава према броју цркава (мирских и манастира), стоји овако:

СРЕЗ	БРОЈ ЦРКАВА	ЈЕДНА ЦРКВА ДОЛАЗИ НА БРОЈ		
		ДОМОВА	ДУША	ПОР. ГЛАВА
Белички . . .	5	599	3245	729
Левачки . . .	8	502	2946	600
Темнићски . .	7	683	3769	866

[1]) Православна српска црква у Књажеству Србији, израдио митрополит Михаил 1874 год. стр. 27—31 и 36.

И тако, сразмерно популацији, највише има цркава у Левчу, па у Белици, а најмање у Темнићу.

2. Парохије су по црквама овако подељене: Јагодинска 6; Копривничка 2, Бунарска 1, Јовачка 2, Ивковачка 2; Пчеличка 1, Сабаначка 1, Рековачка 3, Пољанска 2, Медвеђска 2; Вел. Дреновска 2, Комаранска 3, Јасичка 2, Падешка 2, Орашка 2, Варваринска 3 и Својновска црква има 2 парохије.

Од манастира: Јошаница има 2, Каленић с Прерадовцем 1 (1059 домова) и Љубостиња 1 (463 дома).

Изузев манастире с њиховим парохијама, и 750 домова Беличког среза, који припадају цркви Јагодинској, на једну парохију долази број домова, и то: у Беличком срезу 247, у Левчу 277, а у Темнићу 299.

Старине. — Остатака старих градова, замака, цркава и др. налази се на више мêстâ у Јагодинском округу, и то:

1. Момчилов град, у присоју планине Јуора, а на атару села Поточца, изнад састава Градинског и Великог потока. Види „Момчилов град“ у Топографском Речнику.

2. Јеринин град на Јелењем рту, спрам Карановца.

3. Градиште на јужном крају планине Јуора, изнад села Избенице.

4. Град на брду истог имена, код утока Гушевца у Каленићску реку, на њеној десној обали.

5. Градина на брду Стражевици у селу Сибници.

6. Град и Црква у селу Жупањевцу, за које народ прича, да их је градио неки „Никола Бољар.“

7. Град на брду истог имена у селу В. Сугубини, а на десној страни Таборишке реке.

8. На Главеји изнад Рековца, прича се, да је била кула Филипа Маџарина.

9. Црквиште Беочин у селу Беочићу.

10. Манастир Дењковац у селу Пчелицама.

11. Градина изнад села Драгошевца.

12. На Ђурђевом брду било је неких остатака, за које се прича, да су ту били двори Ђурђа Деспота, по коме се и ово брдо прозвало.

13. У Јагодини, налазе се такође знаци неких старинских грађевина.

14. У Поточцу, Богдању, Ратковићу (види „Прњавор“ и „Тричарски поток“) и др. виде се црквишта — остаци старих цркава.

Више о овим старинама види код дотичних имена у Топографском речнику, и у „Кнежевини Србији“ М. Ђ. Милићевића, стр. 180—183.

Историјска места. — Народ јагодинског округа вавек се одликовао својим одушевљењем за слободу. То је доказао и у првом (1804) и у другом устанку (1815) против Турака. Чим је гдегод прва пушка пукла за слободу, одмах је одјекнула и у овом крају, а нарочито у Левчу, који је својом планинском природом угодно склониште био онима, што не вољадијаху да робују. Бојеви у Јагодини и на Таборишту одмах у почетку оба устанка, довољно тврде горњи исказ.

Места, на којима се српска крв за слободу проливала, која заслужују да се помену и да их Срби знају, ова су:

1. Јагодина. Код ње се је проливала српска крв одмах у почетку првог устанка уз велики пост 1804 год. Ту су биле Крагујевачка, Рудничка и Левачка војска, под командом Карађорђа, Милана Обреновића, Младена, Вукомановића, Ј. Јаковљевића и других. У Јагодини био је Кучук-Алија, дахија и Гушанац-Алија. Због неједновременог напада са стране Штипља и Ђурђевог брда, напад

није успео, и ако су Турци у почетку сузбијени били. Али опет услед овог боја Кучук загребе у Београд.[1])

2. Варварин. Знатан због старог утврђеног логора, који су Срби код састава Западне и Јужне Мораве, а на атару села Варварина подигли. Ту се догодио онај сјајан бој у почетку Септембра 1810 године, који су браћа Руси и Срби над бесним Мехмед-Рушид-пашом и његових 40000 Турака заједнички и славно изборили.[2])

3. Јасика. Пре боја на Варварину, а при крају месеца Августа 1810 године имали су Руси и Срби с Турцима на овом месту мало борбе.[3])

4. Липар. Брдо на путу цариградском идући из Јагодине у Багрдан. У време устанака против Турака био је обрастао гором и на том месту биле су увек постављане бусије 1804 и 1815 године, (Ђорђе Парезан из Жабара) чим се хтела да пресече веза Јагодине с Крагујевцом, као два главна средишта турске моћи у оно време 1809 године Рајић, Дринчић и Лома жестоко су потукли Гушанца-Алију на Липару.

5. Црни Врх планина. На њему је Танаско Рајић потукао Турке под Гушанцом.[4])

6. Дебело Дрво. Где се Милета Радојковић с Турцима потукао. Налази се у Сињем Виру.

7. Мајур. На његово атару, а под брдом Гиљем, издржао је јуначки бој 5 часова Милета Радојковић са 500 Темничана, против 5 пута јаче турске силе и остао победилац.

---

[1]) Види Гласник Срп. Ученог Друштва III и IV, стр. 144 и 146 и Кнежевина Србија стр. 188.

[2]) Читај Гласник Српског Ученог Друштва књига 3 и 48, стр. 146 и 165—173.

[3]) Гласник III, стр. 157, 48 стр. 163.

[4]) Србијанка Симе Милутиновића, част III, стр. 52—56.

8. Попова бара. Место под Јуорским венцом а на међи Трешњевице и Сињег Вира. Ту је 1815 год. Никола Мандрда потукао сина Кара-Фејзијина и његове Турке.

9. У Својнову одупр'о се старац Пејко са неколико момчади у једној градини бuљуцима турске војске.

О свима овим херојским и крвавим делима врлих Срба ваља прочитати „Историју Симе Милутиновића“, стр. 305—309.

10. Табориште. У устанку Књаза Милоша на Цвети 1815 год. ту су се искупили Левчани под Илијом Вукомановићем и другима, и Турке ћупријске под Тахир-Кубуром, а крагујевачке под Сирди-бубом потукли.[1])

11. Буковча. Изнад села Буковче на брду сукобили су Срби Турке Јагодинце, жестоко их истукли и у Јагодину сатерали. Срби су дошли са Таборишта у намери да на Јагодину јуришају, па сукобе Турке код Буковче. У овом боју јако су се одликовали: буљугбаша Марко Маринковић из Брзана и капетан Радован Радошевић из Жабара.[2])

Историјске личности. — Људи, који су се трудили и као вође народу крв своју лили и муке подносили са српску слободу заслужују да се помену и да их Срби упамте. То су:

1. Капетан Коча из села Пањевца. Устао на Турке 1787 године и то је чувена „Кочина Крајина.“ Испустио душу на коцу.

2. Стеван Јаковљевић, из Белушића, војвода Левачки. Умр'о на коцу у Београду, с братом.[3])

3. Јован Јаковљевић, из Белушића. Брат војводе Стевана; с њиме је и душу на коцу турском испустио.

---

[1]) Историја Симе Милутиновића стр. 150—155 и Кнежевина Србија стр. 189.

[2]) Историја Симе Милутиновића, стр. 305 и 343.

[3]) Историја Симе Милутиновића, стр. 85.

4. Оборкнез Јевта из Обрежа. Издануо мученички на коцу 1814 године.

5. Милоје Теодоровић, кнез и војвода, из Црнче. Умр'о 1832 године.

6. Стеван Кара, из Варварина, војвода Темнићски. Погинуо на Бањи Алексиначкој 1810 год.

7. Милета Радојковић, из Катуна. У првом устанку буљугбаша, а у другом војвода. Умр'о 1852. год.

8. Петар и Илија Вукомановић, Левачки кнезови, из Сабанте. Први се одликовао у првом, а други у другом устанку.

9. Илија Стреља, војвода из Лесковца, а живио у Јасици. Погинуо 1825 године.

10. Бошко, велики капетан, из Сѐла Падежа, ср. Темнићског. Храбар човек и племенит карактер.

11. Капетан Гаја, из Д. Штипља. Погинуо 1809 у Делиграду.

12. Трифун, буљугбаша, из Белих Вода, ср. Темнићског.

13. Стојан Брка, из Својнова, оборкнез у првом устанку.

14. Никола Мандрда из Дедине Баре, а живио у Мајуру и Пајковцу. Јунак и буљугбаша.

15. Старац Пејко из Својнова. Погинуо 1815 год. када се с братанцем Јанком и Милетом Видићем одупр'о буљуцима турске војске.

Више о овим врлим Србима читај у Кнежевини Србији стр. 194—199 и у Гласнику Српског Ученог Друкњига XLVIII, стр. 154—163.

Што није у овом кратком опису изложено, ваља читати код дотичних имена у „Топографском Речнику.“

ГРАЂА ЗА ГЕОЛОГИЈУ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

ОД ПРОФЕСОРА

Ј. М. Жујовића.

IV[1])

ДОЛЕРИТИ У СРБИЈИ.

Геолози се не слажу у питању, које стене ваља долеритима називати. Једни замишљају, да су то зрнасти варијетети базалта, а други их дијабазама приближују. Ја усвајам ову дефиницију: долерити су стене зрнасте структуре, а састављене од плагиокласа и аугита; они се од дијабаза разликују само тиме, што спадају у серију млађих ерупција.

Овакве сам стене нашао у Србији на четири места: у Заовини (округ ужички), Сопоту (код Пирота), Берчиновцу (код Књажевца) и у Дубочанима (окр. црноречки). Ami Boué нашао је на Нишави испод Пирота једну еруптивну стену коју је звао прво: пироксенски порфир[2]) а доцније: долерит[3]). То ће бити можда она иста стена коју

[1]) Од наше «Грађе за геологију Краљевине Србије» штампано је до сада у Гласнику Српског Ученог Друштва књига 55:

I. Прилог за геологију југо-источне Србије, са геолошком картом Нових Крајева.

II. Белешка о неким стакластим стенама.

III. Корсит са Рудника.

[2]) Esquisse géologique de la Turquie d' Europe страна 149.

[3]) Mineralogisch-geognostisches Detail ueber einige meiner Reiserouten etc. — Sitzungsberichte d. k. Akad. d. Wissensch. 1876. 2. страна 270.

сам ја у тој околини код Сопота нашао. У Минералогији и Геологији г. Др. Ј. Панчића вели се, на основу Хердерових бележака, да долерита код нас има близу Црнајке и на Црном Врху према Столу.[1]) Ово има још да се потврди, из тих места ми, од еруптивних стена, знамо само за гранит, диорит, габро и трахитоидне производе. Исто тако још није потврђено, да се антетерцијерни еквиваленти долерита — дијабази — находе на Копаонику, Руднику и близу Студенице, као што се пређе мислило.[2]) У геолошком кабинету вел. школе не находи се ни један примерак таких стена; а по уверавању Туле један се дијабаз налази само код Црвене Јабуке на Тегоштици.[3])

Српски долерити, које сам нашао у горепоменутим местима, показују једну интересантну особину у њиховој структури. Та се особина састоји прво у томе, што су макроскопски кристали плагиокласа врло издужени у зони pg^1, као што се виђа на микролитичним кристалима ове врсте минерала; а друго, што кристали аугита обухватају кристале плагиокласа. Таква се структура налази на офитима, те је с тога названа о ф и т и ч к а. Она прави прелаз од структуре гранитоиде ка трахитоидној. Њу могу имати стене разноврсне н. пр. дијабази, габро, еуфотити, долерити, норити, хиперити и т. д. у серији гранитоидних стена и андезити, лабрадорити и т. д. у серији стена трахитоидних. Због тога се име „офит" не употребљава више за једну извесну врсту стена. За „офите" се доказало, да припадају некој од овде поменутих врста стена и да не чине никакву засебну петрографску врсту.

---

[1]) Минералогија и Геологија стр. 359.

[2]) Исто. Стр. 354.

[3]) Опис ове стене дао сам у «Прилогу за геологију југоисточне Србије». Гласник Српског Ученог Друштва књига. 55 стр. 221, 222.

Српски офити припадају већином долеритима; они из Сопота вежу се за андезитске стене. На њима се такође находи прелаз структуре гранитоидне ка трахитоидној. Упоређујући наше офите са пиринејским, који се за типске сматрају, нашао сам у главноме ове разлике:

1) у нашим офитима главни плагиоклас јесте лабрадоријске феле; ми немамо офита из серије тако зване андезитичке;

2) у нашим офитима нема кварца, који се минерал често находи у пиринејским офитима;

3) у њима нема ни серпентина;

4) пироксен је увек аугит; дијалага нема;

5) епидот и сфен, који се у пиринејским стенама находе, у српским стенама слабо су заступљени.

Што се тиче доби ерупције, наши офити пролазе кроз секундарне формације, те с тога, а и са гледишта минералошког састава оправдано је сматрати их за долерите.

1. Сопот.

Долерите из Сопота описали смо већ у 55 књизи Гласника, стр. 254—257, привезав их за тамошње андезитске стене.

Ту смо нашли два варијетета.

Једно је прави долерит, састављен већином из лабрадора и аугита са офитичком микроструктуром, а зрнастом макроструктуром.

У другоме варијетету имамо ту значајну појаву, да се аугит претвара у хорнбленду, те се тако овај долерит приближује диоритима.

2. Заовина.

У овоме сам селу нашао долерит у друштву са другом габроликом стеном, које обе пробијају кроз слојеве, што се у тријас рачунати могу.

Долерит је тамно зелене боје и хомогеног изгледа. На танким се плочицама види да је ово тип офита т. ј. да овде имамо стену састављену из издужених кристала плагиокласа обухваћених зрнима феро-магнезијског састојка. Овај други елемент јесте двострук: аугит и хорнбленда. Минералном епигенијом постала је хорнбленда из аугита; и тај се процес метаморфозе толико развио, да секундарног минерала има сада више у стени но примордијалног.

Хорнбленда је свежа, чиста, јако дихроична са живом хроматичном поларизацијом. Нити њени кристали имају правилних контура, нити показују трасе цепљивости. Ове су, међу тим, јасне у заосталим кристалима аугита. — Поред тих минерала има и актинота.

Лабрадор је у полисинтетичким, свежим кристалима. На великим се егземпларима често виде две серије перпендикуларних близанаца. Већина је кристала омалена; многи изгледају као микролити. При свем том стенина је структура јасно гранитоидна.

У овој стени има нешто и содичног фелдспата у виду ситних кристалића.

Илменита има веома много. Његова су зрна често обухваћена неком смеђом провидном материјом налик на сфен.

Производи распадања јесу хлорит и епидот.

Ова лепа стена врло је слична са неким долеритима са Исланда[1]) и са Пиринеа.[2]) Она се подудара и са неким долеритима из Јужне Америке.[3])

---

[1]) Note pour servir à la l' étude de la géologie de l' Islande et des iles Foeroe par R. Breon. Paris 1884.

[2]) Note sur quelques ophites des Pyrénées par Michel-Levy — Bullein de la société géologique 3 Serie VI. страна 156—177.

[3]) J. M. Žujović. Les Roches des Cordillères. Paris 1884. стр. 44—47.

3. Верчиновац.

И у овоме месту нашао сам долерит у друштву са стенама, што се састоје из плагиокласа и диалага. Али сам камен станац не могах пронаћи, већ одломке од њега.

Фелдспатови кристали што улазе у састав ове стене јесу образовани у две разне периоде. Једни су крупни, састављени из хемитропских притчица, које су пљоснима g^1 сљубљене. По њиховом понашању спрам поларисане светлости можемо са поуздањем закључити, да ти кристали припадају лабрадору. Супстанција им је подлегла велико процесу распадања, у коме се производе талк и калцедон. — Други су кристали ситни, јако издужени у једноме правцу, са простим или полисинтетичким близанцима. Поред њих имаде у стени ситних, простих, стакластих кристала, који су можда од ортокласа.

Сви су кристали фелдспата врло често обухваћени зрнима феромагнезиског састојка.

Тај је састојак сада двојак: аугит и хорнбленда. — Аугит је, наравно, карактеристичан за стену, али је његова количина врло малена. Већи део тога минерала претворен је, процесом уралитизације, у хорнбленду. Аугит је смеђ и показује у извесним процесима две карактеристичне цепљивости. Како у околини превлађују стене са дијалагом, то сам нарочито пазио, да ли у овим примерцима нема аугита и са трећом цепљивошћу, која је карактеристична за дијалаг, па таквих примерака нисам нашао; стена се дакле не може променити са тамошњим еуфотитима.

Хорнбленда је представљена великим, зеленим и дихроичним зрнима, чији се пресеци помрачују нешто косо спрам главних пресека анализатора и поларизатора. Са њоме се налази у друштву и незнатна количина актинота, који се са магнетитом и илменитом мора сматрати за споредне састојке.

Макроскопски преглед овог долерита показује нам тамно зелену, једру и ситнозрну масу са белим дугуљастим кристалима фелдспата, који достижу дужину од 2 см.

4. Дубочане.

По макроскопском изгледу долерит из Дубочана подудара се са претходним, т. ј. и он показује покрупне беле кристале фелдспата у ситнозрној зеленој маси феромагнезиског састојка. И овде као и тамо долерит прати еуфотите, које ћемо други пут описати.

И овде се феро-магнезиски састојак претворио у хорнбленду и то у толикој мери, да би се стена могла с правом назвати офитички диорит, кад не би видели, како је аугит примордијални састојак, а хорнбленда да је производ његове метаморфозе. — Аугит је смеђ; мало га има. Хорнбленда се појављује у зрнима и кристалима; у оба случаја је зелена и дихроична. Кристални пресеци показују често две призматичне цепљивости; неки кристали хорнбленде можда су примордијални, јер се виђа да обухватају кристале фелдспата, као што то чине зрна хорнбленде. Поред ове феле амфибола у стени има много и актинота.

Плагиокласа има много више но што се по макроскопском прегледу судити може, јер је већина кристала од тог минерала тако ситна, да се тек помоћу микроскопа види, ма да не спада у праве микролите. Сви су кристали састављени из близних индивидуа; обично су близанци састављени по закону албита, али има и периклинских близанаца. У неким су примерцима хемитропске полутине широке и неједнаке, а у другим танке и готово једнаке; прве се показују као лабрадор, а друге као олигоклас; првих има много више но ових других. Супстан-

ција је свију фелдспатових кристала врло чиста, само се у неким крупним примерцима находи нешто талка.

Једини споредан састојак у овој стени, јесте илменит.

У овоме смо изложили главну карактеристику наших долерита. Неке детаље у микроструктури изоставили смо навлаш, јер се исти находе и у другим сродним стенама.

Изгледа да ови долерити нису изоловани на балканском полуострову. Ако се можемо ослонити на неке, доста непрецизне, детерминације њих има такође у Бугарској и у Босни.[1])

[1]) Esquisse géologique de la Turquie d' Europe par Ami Boué страна 144—150. — Grundlinien d. Geologie von Bosnien und Herzegovina. Jahrbuch d. k. k. geol. Reichsanstalt 1880. XXX. страна 443—446.

О ТИЈОФЕНУ У БЕНЗОЛУ ИЗ АНИЛИНА.

У најчистијем, кристалисаном, фабричном бензолу пронашао је Виктор Мајер једно врло интересантно јединење, следећег састава:

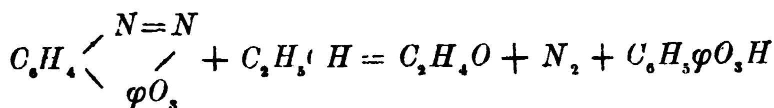

$C_4 H_4 S.$

Ово јединење, названо тијофен, у свему се слично понаша као бензол, па и сви до сад награђени деривати тијофенови, тако су слични с одговарајућим бензоловим дериватима, да их је тешко, један од другога разликовати. По томе беше врло вероватно, да и многи бензолови деривати добивени из фабричнога бензола, садрже одговарајуће деривате тијофена.

Како сви досадањи покушаји, око грађења тијофеновога амидо-деривата, осташе без успеха, то у толико интересантније беше дознати, да ли се у фабричном анилину налази амидо-тијофен, и како се најмање количине тијофена у бензолу могу помоћу Бајерове индофенин реакције најјасније констатовати, то сам у договору са г. проф. Виктором Мајером покушао, претварањем анилина у бензол, да докажем, да ли фабрични анилин, садржи амидо-тијофена.

Из анилина, добио сам бензол помоћу дијацо-једињења и то по следећим, познатим реакцијама:

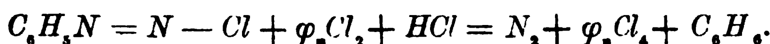

$$C_6H_4\left\langle\begin{matrix} N=N \\ \varphi O_3 \end{matrix}\right\rangle + C_2H_5OH = C_2H_4O + N_2 + C_6H_5\varphi O_3H$$

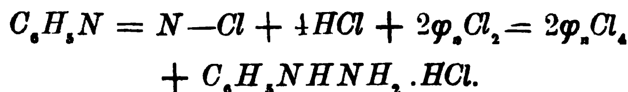
$$C_6H_5\,\varphi O_3H + HOH = H_2\varphi O_4 + C_6H_6.$$

Како се помоћу ових реакција, само незнатне количине бензола могу добити, то сам за тим покушао, да на други начин, бензол из анилина наградим. Дејством станохлорида на дијацо-бензол, очекивао сам да ће се реакција по следћој једначини извршити:

$$C_6H_5N = N - Cl + \varphi_n Cl_2 + HCl = N_2 + \varphi_n Cl_4 + C_6H_6.$$

Раствору анилина у хлороводоничној киселини додао сам, за образовање дијацо-бензолхлорида, потребне количине натријумнитрита и чим сам овој течности додао раствор станохлорида у хлороводончној киселини, одмах се одвоио један врло леп, бео, кристаласт талог и то, у тако великој маси, да се течност у виду кристалне каше згрушала. Ово тело, које се дејством станохлорида на дијацо-бензол образовало, испитао сам ближе и нашао сам, да је чиста со фенил-хидрацина, реакција дакле није се извршила као се могло очекивати, већ по овој једначини::

$$C_6H_5N = N-Cl + 4HCl + 2\varphi_n Cl_2 = 2\varphi_n Cl_4 + C_6H_5NHNH_2.HCl.$$

По овој новој методи, може се врло лако и брзо у великим количинама, непосредно добити, савршено чист, фенилфидрацина-хидрохлорид.

Познато је, да се фенилхидрацин дејством фелиновога раствора лако распада на бензол, анилин и азот и тако

могуће ми беше из нагрђеног фенилхидрацина, такође да да добијем бензол и то, као што сам се уверио, много лакше и у већим количинама, но из дијацојединења.

На један и други начин добивени бензол, понаша се као савршен чист продукт, т. ј. непоказивање за тијофен карактеристичну индофенин-реакцију. Према моме, ако се амидотијофен при овим реакцијама, приликом претварања анилина у бензол, није распао, фабрични анилин не садржи амидотијофена. —

Марко Т. Леко.

О ЙНВОЛУТОРИЈСКОЈ СИСТЕМИ ТАЧАКА

КОД СФЕРНИХ ОГЛЕДАЛА.

Огледала су тела, која одбијају светлост правилно.

Ова глатка тела, кад су један део сфере, зову се **сферна огледала**; и ако одбијање светлости бива од унутрашње површине, зову се **издубљена**, а бива ли одбијање од спољашње површине, зову се **испупчена** сферна огледала.

Кад се потражи лик светлог предмета или светле тачке за различна места пред оваквим огледалом, онда се налази, да и тај лик мења место на главној осовини, т. ј. да са покретањем светле тачке на главној осовини долази и покретање њеног лика на овој осовини. И обраћајући пажњу овим кретањима, наш ће задатак бити, да покажемо: **постоји ли каква веза између оба ова покретања т. ј. између светлих тачака и њихових ликова, или не постоји.**[1])

I.

1. Кад C представља центар кривине издубљеног сферног огледала, M центар огледала, онда је права MC његова главна осовина (Сл. 1.). За зрак LK светле тачке L

---

[1]) О овоме је писао прво Wolf у журналу «Grunert's Archiv.» Овај ми је род непознат. Види «Handbuch der Mathematik, Physik, Geodäsie und Astronomie, von Dr Rudolf Wolf. I Band. Zurich 1872.» A Hankel је овај предмет у «теорији сочива» само додирнуо, као један особени случај. Види «Die Elemente der projektivischen Geometrie, von Dr Hermann Hankel. Leipzig 1875.»

на овој осовини налазимо одбијени зрак Kl, по познатом правилу за одбијање светлости: да је уго ударног зрака раван углу одбијеног зрака. А из познатог планиметријског правила, пошто полупречник KC огледала полови $\sphericalangle\, LKl$ троугла LKl, сљедује сразмера

$$CL : lC = KL : Kl \,\ldots\ldots\ldots \quad (1)$$

Тако се исто и за сваки други ударни зрак $K'L$, $K''L$, $K'''L$ ...... светле тачке L налази одбијени зрак $K'l'$, $K''l''$, $K'''l'''$ ......, па и сразмере

$$CL : l'C = K'L : K'l'$$

$$CL : l''C = K''L : K''l''$$

$$CL : l'''C = K'''L : K'''l'''$$

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Из ових сразмера, кад би било

$$KL = K'L = K''L = K'''L = \ldots\ldots = ML, \text{ и}$$

$$Kl = Ml,\ K'l' = Ml',\ K''l'' = Ml'',\ K'''l''' = Ml''' \ldots\ldots$$

слѣедовало би, да је

$$\frac{CL}{ML} = \frac{l'C}{Ml'} = \frac{l''C}{Ml''} = \frac{l'''C}{Ml'''} = \ldots\ldots = \frac{lC}{Ml} \ldots\ldots (2)$$

т. ј. да би сви одбијени зраци пролазили кроз исту тачку l на главној осовини; да би дакле морало бити

$$Kl = Ml' = Ml'' = Ml''' = \ldots\ldots = Ml.$$

Та тачка била би лик светле тачке L.

2. Но једначине $KL = ML$ и $Kl = Ml$ могу само условно постојати, као што ћемо се сада уверити. Кад означимо $\sphericalangle MLK = \alpha$ и $\sphericalangle MCK = \beta$, (Сл. 1.), онда је $\sphericalangle KMK_1 = \pi - \beta$ као обимни уго, који са центричним $2\pi - 2\beta$ лежи на истом луку, а $\sphericalangle KML = \frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}$ као половина тога обимног угла. Права KK_1 стоји управно на главној осовини MC. Лако и наћи, и да је $\sphericalangle MKL = \frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2} - \alpha$; а из свега тога и из троугла MKL, по синусном правилу, јесте

$$\frac{KL}{ML} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}\right)}{Sin\left[\frac{\pi}{2} - \left(\alpha - \frac{\beta}{2}\right)\right]} = \frac{Cos\,\frac{\beta}{2}}{Cos\left(\alpha - \frac{\beta}{2}\right)}$$

Кад развијемо $Cos\left(\alpha - \frac{\beta}{2}\right)$ и поделимо бројитеља и именитеља са $Cos \frac{\beta}{2}$, налазимо из последње једначине

$$\frac{KL}{ML} = \frac{1}{Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\, tg\,\frac{\beta}{2}} \cdots\cdots (3)$$

или

$$ML = KL\left(Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\, tg\,\frac{\beta}{2}\right) \cdots\cdots (4)$$

Из једначине (4) сљедује, да би било $ML = KL$, мора бити

$$Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\, tg\,\frac{\beta}{2} = 1\,;$$

а ова једначина може постојати: или, кад је $\alpha = \beta$ т. ј. кад L поклапа C; или, кад је $\alpha = 0$ т. ј. кад је L у безконачности. У сваком другом случају т. ј. за сваку другу вредност α, може ML бити равно KL само приближно.

Кад помоћу анализе развијемо у редове

$$Cos\,\alpha = 1 - \frac{\alpha^2}{2} + \frac{\alpha^4}{24} - \cdots$$

$$Sin\,\alpha = \alpha - \frac{\alpha^3}{6} + \frac{\alpha^5}{120} - \cdots$$

$$tg\,\frac{\beta}{2} = \frac{\beta}{2} + \frac{\beta^3}{24} + \frac{\beta^5}{250} + \cdots$$

па ове вредности заменимо у једначину (4), онда, да би ML равно било KL, морамо изоставити: све степене α, производе из α и β, и све степене β. Према томе кад узмемо,

да је β мала количина првог реда т. ј. отвор огледала мали, или такозвана апертура, и да је $\alpha < \beta$, налазимо, да је једначина $ML = KL$ приближно тачна само до мале количине другог реда (и виших редова) или барем до производа двају малих количина првог реда.[1])

Из једначине (3), кад је $\alpha = \frac{\beta}{2}$ т. ј. кад L лежи на пречнику са M, налазимо

$$\frac{KL}{ML} = Cos\,\frac{\beta}{2},\ \text{или}\ \frac{KL}{ML} = Cos\,\alpha,$$

познато планиметријско правило: да је обимни угоу полукругу прав. А замењујући $\alpha = \frac{\beta}{2}$ у $\sphericalangle LKC = \beta - \alpha$,

$$\sphericalangle LKC = \frac{\beta}{2} = \alpha,$$

друго познато планиметријско правило: да су углови равнокраког троугла на основци једнаки.

3. Тако исто и једначина $Kl = Ml$ може бити само приближно тачна. Почем је $\sphericalangle LKl = 2(\beta - \alpha)$ и $\sphericalangle LKM = \frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2} - \alpha$ (Сл. 1.), то је $\sphericalangle lKM = \frac{\pi}{2} - \left(\frac{3\beta}{2} - \alpha\right)$, и из троугла MKl по синусном правилу

$$\frac{Kl}{Ml} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}\right)}{Sin\left[\frac{\pi}{2} - \left(\frac{3\beta}{2} - \alpha\right)\right]} = \frac{Cos\,\frac{\beta}{2}}{Cos\left(\frac{3\beta}{2} - \alpha\right)} \ldots\ldots (5)$$

[1]) Види «Die Elemente der projectivischen Geometrie, von Dr Hermann Hankel. Leipzig 1875.»

Кад развијемо $Cos\left(\frac{3\beta}{2}-\alpha\right)$ а затим $Cos\frac{3\beta}{2}=Cos\left(\beta+\frac{\beta}{2}\right)$ и $Sin\frac{3\beta}{2}=Sin\left(\beta+\frac{\beta}{2}\right)$, па поделимо бројитеља и именитеља са $Cos\frac{\beta}{2}$, налазимо

$$\frac{Kl}{Ml}=\frac{1}{Cos\,(\alpha-\beta)+Sin\,(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}} \quad \ldots\ldots (6)$$

или $$Ml=Kl\left[Cos\,(\alpha-\beta)+Sin\,(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}\right] \quad \ldots\ldots (7)$$

А из ове једначине сљедује, кад је β мала количина првог реда и $\alpha<\beta$, да је једначина $Ml=Kl$ приближно тачна само до мале количине другог реда (и виших редова), или до производа малих количина првог реда [као и код 2.].

Кад потражимо, да ли је за $\alpha=0$ једначина $Ml=Kl$ потпуно тачна, наћи ћемо из (7), да је

$$Ml=Kl\left(Cos\,\beta-Sin\,\beta\,tg\,\frac{\beta}{2}\right),$$

или $$Ml=Kl\,(2\,Cos\,\beta-1)$$

једначина $Ml=Kl$ само приближно тачна до мале количине дргог реда, пошто је

$$Cos\,\beta=1-\frac{\beta^2}{2}+\frac{\beta^4}{24}-\ldots\ldots$$

За $\alpha=\beta$ налазимо, да је једначина $Ml=Kl$ потпуно тачна; што смо нашли и за једначину $ML=KL$.

4. Да потражимо и за случај $\alpha>\beta$ услов за приближну тачност једначине $ML=KL$, јер α може бити

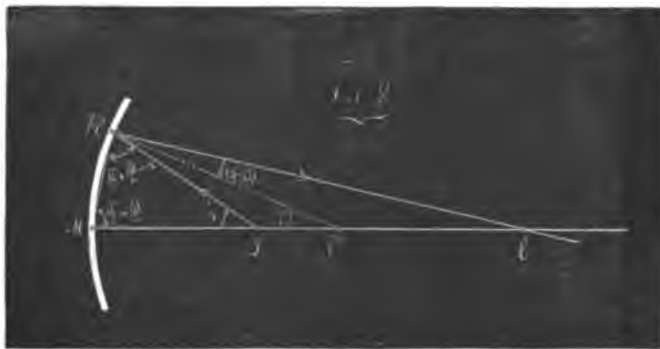
веће од β, пошто се светла тачка може налазити ма где на главној осовини.

Кад и овде означимо $\sphericalangle MLK = \alpha$ и $\sphericalangle MCK = \beta$, онда је $\sphericalangle KMC = \frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}$ и $\sphericalangle MKL = \frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2} - \alpha$; и из троугла MKL по синусном правилу (Сл. 2.)

$$\frac{KL}{ML} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}\right)}{Sin\left[\frac{\pi}{2} - \left(\alpha - \frac{\beta}{2}\right)\right]} = \frac{Cos\frac{\beta}{2}}{Cos\left(\alpha - \frac{\beta}{2}\right)}$$

или $$ML = KL\left(Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\,tg\frac{\beta}{2}\right) \ldots\ldots (8)$$

Из једначине (8) слeдује, да је услов приближној тачности једначине $ML = KL$, кад је $\alpha > \beta$, истоветан

услову за приближну тачност једначине $ML = KL$, кад је било $\alpha < \beta$.

Но ако би предпоставили, да α није довољно мали, онда стављајући $\alpha = \beta + \alpha_1$, почем је $\alpha > \beta$, и замењујући ову вредност у једначину (8), налазимо

$$\frac{KL}{ML} = \frac{1}{Cos\,(\alpha_1 + \beta) + Sin\,(\alpha_1 + \beta)\,tg\frac{\beta}{2}}$$

А из ове једначине, кад развијемо $Cos(\alpha_1+\beta)$ и $Sin(\alpha_1+\beta)$, заменимо вредност за $tg\frac{\beta}{2}$, а затим поделимо бројитеља и именитеља са $(1+Cos\,\beta)$, налазимо

$$ML = KL\left(Cos\,\alpha_1 - Sin\,\alpha_1\,tg\frac{\beta}{2}\right)\cdots\cdots(9)$$

т. ј. да, кад α не би била довољно мала количина, можемо учинити, да приближна тачност једначине $ML=KL$ доиста зависи од мале количине α_1, пошто је $\alpha_1 < \alpha$; а за β је већ речено, да је мала количина првог реда.

Па кад и α_1 не би била довољно мала, моћи ћемо је заменити са α_2, која ће бити мања од α_1, кад ставимо $\alpha_1 = \beta+\alpha_2$, па ову вредност у једначину (9) заменимо. Кад ово извршимо, наћи ћемо после извесне редукције

$$ML = KL\frac{Cos\,\alpha_2\,(1+Cos\,\beta)\,(2\,Cos\,\beta-1) - Sin\,\beta\,Sin\,\alpha_2}{(1+2\,Cos\,\beta)\,1+Cos\,\beta}$$

А кад поделимо бројитеља и именитеља са $(1+Cos\,\beta)$ и заменимо вредност за $tg\frac{\beta}{2}$, налазимо

$$ML = KL\left[(Cos\alpha_2\,(2Cos\,\beta-1) - Sin\,\alpha_2\,(2\,Cos\,\beta+1)\,tg\frac{\beta}{2}\right],$$

т. ј. да и у овом случају приближна тачност једначине $ML=KL$ долази од мале количине α_2, пошто је $\alpha_2 < \alpha_1$.

Кад и α_2 не би била довољно мала, можемо је заменити са мањом н. пр. α_3 помоћу једначине $\alpha_2 = \beta+\alpha_3$; шта више са оваким замењивањем можемо ићи дотле, докле за α не добијемо довољно малу количину.

У последњем случају т. ј. кад је $\alpha_2 = \beta + \alpha_3$ налазимо

$$ML = KL \left\{ Cos\, \alpha_3 \left[2\, (Cos\, \beta^2) - 2\, Cos\, \beta - 1 \right] - Sin\, \alpha_3 \right.$$

$$\left. \left[(2\, Cos\, \beta)^2 + 2\, Cos\, \beta - 1 \right] tg\, \frac{\beta}{2} \right\}.$$

5. Кад потражимо и вредност за $\frac{Kl}{Ml}$, кад је $\alpha > \beta$, налазимо, пошто је $\sphericalangle MKL = \frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2} - \alpha$ и $\sphericalangle LKl = 2(\alpha - \beta)$, да је $\sphericalangle MKL = \frac{\pi}{2} - \left(\frac{3\beta}{2} - \alpha \right)$ (Сл. 2); а затим из троугла MLl по синусном правилу

$$\frac{Kl}{Ml} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2} \right)}{Sin\left[\frac{\pi}{2} - \left(\frac{3\beta}{2} - \alpha \right) \right]} = \frac{Cos\, \frac{\beta}{2}}{Cos\left(\frac{3\beta}{2} - \alpha \right)}$$

Па како је ова једначина идентична са једначином (5), коју смо нашли, кад је било $\alpha < \beta$, то се може редуцирати на

$$Ml = Kl \left[Cos\, (\alpha - \beta) + Sin\, (\alpha - \beta)\, tg\, \frac{\beta}{2} \right] \ldots\ldots (10)$$

И сада, почем су једначине (4) и (8), као и (7) и (10) са свим једнаке, са свим је јасно, да тачке L и l заузимају на главној осовини положај такав: да ће l заузети место тачке L, кад L заузме место тачке l. Доцније ћемо видети, да управо с тога и чине тачке L и l скупа тако-звани инволуторијски систем тачака.

6. Кад потражимо услов за приближну тачност једначине (2) т. ј.

$$\frac{CL}{ML} = \frac{lC}{Ml},$$

долазимо до истих резултата, до који смо дошли, тражећи услов приближној тачности једначина $ML = KL$ и $Ml = Kl$ за различна места тачке L на главној осовини. Јер сравњивајући једничине (4) и (7) налазимо

$$\frac{KL}{Kl} = \frac{ML}{Ml} \frac{Cos\,(\alpha-\beta) + Sin\,(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}}{Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\,tg\,\frac{\beta}{2}},$$

а из ове и једначине (1) налазимо даље

$$\frac{CL}{lC} = \frac{ML}{Ml} \frac{Cos\,(\alpha-\beta) + Sin\,(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}}{Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\,tg\,\frac{\beta}{2}},$$

$$\text{или, } CL \cdot Ml\left(Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\,tg\,\frac{\beta}{2}\right) = ML \cdot lC$$

$$\left[Cos\,(\alpha-\beta) + Sin\,(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}\right].$$

Да би из ове једначине могло бити

$$\frac{CL}{ML} = \frac{lC}{Ml},$$

мора бити

$$Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\,tg\,\frac{\beta}{2} = Cos\,(\alpha-\beta) + Sin\,(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2} \ldots\ldots(11)$$

Из једначине (11) сљедује:

Кад је $\alpha = 0$, да је $Cos\,\beta = 1$

т. ј. да ће једначина (2) бити са свим тачна тада, кад је и $\beta = 0$; па како је β само мала количина првог реда, а не нула, то је и једначина (2), кад би L лежало у бесконачности, само приближно тачна до мале количине другог реда, пошто из

$$Cos\,\beta = 1 - \frac{\beta^2}{2} + \frac{\beta^4}{24} - \dots$$

треба изоставити све степене β, да би $Cos\,\beta = 1$.

Кад је $\alpha = \beta$, да је $(Cos\,\beta)^2 + (Sin\,\beta)^2 = 1$

т. ј. да ће једначина (2) бити са свим тачна, кад L поклапа C.

Кад је $\alpha \lessgtr \beta$, да ће једначина (2) бити само приближна тачна. И кад једначини (11) дамо облик

$$Cos\,\alpha - Cos\,(\alpha - \beta) + [Sin\,\alpha - Sin\,(\alpha - \beta)]\,tg\,\frac{\beta}{2} = 0,$$

онда видимо, да ће она увек приближно постојати, било $\alpha \lessgtr \beta$, само кад је β мало.

7. Из једначине (2) т. ј.

$$\frac{CL}{ML} = \frac{lC}{Ml},$$

почем је по пројективној геометрији $Cl = -lC$, кад правац позитивних растојања утврдимо од M ка L, налазимо

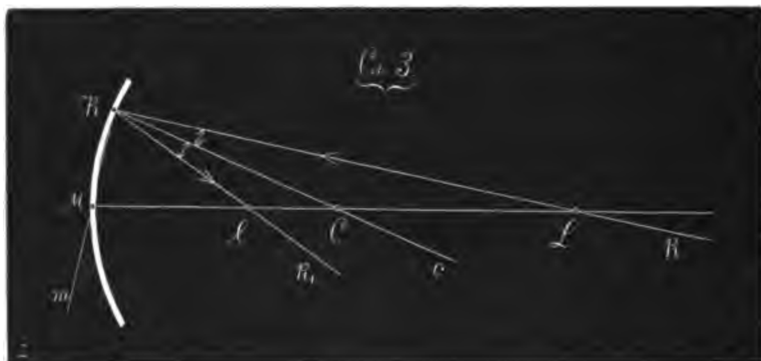
$$\frac{Ml}{Cl} = -\frac{ML}{CL} \dots\dots (12)$$

т. ј. да су тачке M, l, C и L четири хармоничне тачке. Ова хармоничност може се представити и двогубим односом

$$\frac{Ml}{Cl} : \frac{ML}{CL} = -1, \text{ или симболично}$$

$$(MClL) = -1.$$

8. Али можемо доказати, да су и зраци m, k_1, c и k четири хармонична зрака, не узимајући у рачун то, што знамо, да пролазе кроз четири хирмоничне тачке M, l, C и L (Сл. 3.).

Из троуга KLC налазимо $\dfrac{CL}{KL} = \dfrac{Sin\,(c, k)}{Sin \sphericalangle LCK}$,

" " KML " $\dfrac{KL}{ML} = \dfrac{Sin \sphericalangle LMK}{Sin\,(m, k)}$,

" " KlC " $\dfrac{lC}{Kl} = \dfrac{Sin\,(k_1, c)}{Sin \sphericalangle KCM}$,

" " KMl " $\dfrac{Kl}{Ml} = \dfrac{Sin \sphericalangle LMK}{Sin\,(m, k_1)}$

Кад помножимо прву једначину са другом, а тако исто трећу са четвртом, налазимо

$$\frac{CL}{ML} = \frac{Sin\,(c, k)}{Sin \sphericalangle LCK} \cdot \frac{Sin \sphericalangle LMK}{Sin\,(m, k)}\,, \quad \text{и}$$

$$\frac{lC}{Ml} = \frac{Sin\,(k_1, c)}{Sin \sphericalangle KCM} \cdot \frac{Sin \sphericalangle LMK}{Sin\,(m, k_1)}$$

Па почем из једначине (2) сљедује, да је

$$\frac{CL}{ML} = \frac{lC}{Ml}\,,$$

то онда мора бити. и

$$\frac{Sin\,(c, k)}{Sin \sphericalangle LCK} \cdot \frac{Sin \sphericalangle LMK}{Sin\,(m, k)} = \frac{Sin\,(k_1, c)}{Sin \sphericalangle KCM} \cdot \frac{Sin \sphericalangle LMK}{Sin\,(m, k_1)}\,,$$

или $$\frac{Sin\,(c, k)}{Sin\,(m, k)} : \frac{Sin\,(k_1, c)}{Sin\,(m, k_1)} = \frac{Sin \sphericalangle LCK}{Sin \sphericalangle KCM}.$$

Али како је $\sphericalangle LCK = \pi - \sphericalangle KCM$, и како је $Sin \sphericalangle LCK = Sin\,(\pi - \sphericalangle KCM) = Sin \sphericalangle KCM$, то се горња једначина редуцира заменом на

$$\frac{Sin\,(c, k)}{Sin\,(m, k)} : \frac{Sin\,(k_1, c)}{Sin\,(m, k_1)} = 1.$$

А почем је по пројективној геометрији $(c, k_1) = -(k_1, c)$, кад смисао позитивног обртања код углова утврдимо m ка c, налазимо

$$\frac{Sin\,(m, k_1)}{Sin\,(c, k_1)} : \frac{Sin\,(m, k)}{Sin\,(c, k)} = -1\,,$$

или симболично $(m, c, k_1, k) = -1$

т. ј. да су зраци m, c, k_1, k четири хармонична зрака.

Кад у последњем двогубом односу заменимо

$$(c, k) = (m, k) - (m, c) \quad \text{и}$$

$$(c, k_1) = -(k_1, c) = (m, k_1) - (m, c)$$

налазимо

$$\frac{Sin\,(m, k_1)}{Sin\,[(m, k^2) - (m, c)]} : \frac{Sin\,(m, k)}{Sin\,[(m, k) - (m, c)]} = -1,$$

а после извесне редукције

$$2\,cotg\,(m, c) = cotg\,(m, k) + cotg\,(m, k_1)$$

т. ј. познату једначину за хармоничност четири зрака m, k_1, c, k.

Замењујући пак вредност за

$$(m, c) = \frac{(m, k) + (m, k_1)}{2}$$

у последњој једначини, налазимо

$$\frac{2\,Sin\,[(m, k) + (m, k_1)]}{1 - Cos\,[(m, k) + (m, k_1)]} = cotg\,(m, k) + cotg\,(m, k_1),$$

и замењујући овде познате вредности за $cotg\,(m, k)$ и $cotg\,(m, k_1)$ из тригонометрије, напослетку налазимо

$$Sin\,[(m, k) + (m, k_1)] \left\{ 2\,Sin\,(m, k)\,Sin\,(m, k_1) + Cos\,[(m, k) + (m, k_1)] - 1 \right\} = 0.$$

Из ове једначине сљедује:

или, да је $Sin\,[(m, k) + (m, k_1)] = 0$

т. ј. $(m, k) = -(m, k_1)$;

или, да је $2 \, Sin \, (m, k) \, Sin \, (m, k_1) +$

$$Cos \, [(m, k) + (m, k_1)] - 1 = 0$$

$$\text{т. ј.} \; (m, k) = (m, k_1).$$

Почем једначина $(m, k) = (m, k_1)$ не може да постоји, онда постоји само прва: $(m, k) = -(m, k_1)$ т. ј. да, као год што зрак c полови унутрашњи угао, који зраци k, k_1 заклапају, тако исто и зрак m полови спољашњи угао, који зраци ови заклапају. А кад знамо, да је $(m, k) = -(m, k_1)$, онда знамо, да је и

$$2 \, cotg \, (m, c) = 0, \; \text{или} \; (m, c) = 90^\circ$$

т. ј. да зраци, који полове унутрашњи и спољашњи уго зракова k, k_1, стоје једно на друго управно.

Пошто смо нашли, да су m, c, k, k_1 четири хармонична зрака, и пошто знамо, да је главна осовина њихова трансверзала, то нам је лако из овога извести: да ће и тачке пресека бити четири хармоничне тачке т. ј. да ће постојати двогуби однос

$$(MClL) = -1,$$

кога смо нашли и независно од промена, којег, са теменом K, зраци пролазе кроз тачке, које се у том двогубом односу налазе.

9. Кад знамо, да су центар огледала и кривине, светла тачка и њен лик четири хармоничне тачке, онда нам је лако извести из ове хармоничности следећа правила:

a., Сви светли зраци, који излазе из тачке L и падају на огледало, морају се од њега одбити тако, да пролазе кроз једну тачку l на главној осовини огледала, по-

што свакој трећој тачци код хармоничних тачака одговара само једна четврта тачка.[1])

b., Како светла тачка L може лежати ма где на главној осовини, то, кад лежи у бесконачности, лежаће њој одговарајућа тачка у средини између тачака C и M т. ј. ова тачка биће **главна жижа** огледала.

c., Тачке L и l не могу никада обоје лежати на страни C или M, нити пак између C и M, него увек, кад једна лежи изван C или M, друга ће лежати између C и M, и обрнуто.

d., Кад L лежи у C, онда ће у тој тачци лежати и l.

e., Докле год L лежи изван C, дотле ће l лежати између C и F (кад F представља главну жижу), кад L лежи између C и F, онда ће l лежати изван C; и кад L лежи између F и M, онда ће l лежати на страни M и биће уображена спрегнута жижа.

Али о положају, који ће заузети лик l према положају светле тачке L, можемо говорити и кад би нашли неку једначину, која би постојала између ML, Ml, α, β и R т. ј. полупречника огледала. Да је потражимо.

Из једначина (4) и (7), и једначина (Сл. 1.).

$$KL = R\frac{Sin\,\beta}{Sin\,\alpha},\quad Kl = R\frac{Sin\,\beta}{Sin\,(2\beta-\alpha)},$$

почем је $Ml = Kl$, налазимо

$$\left.\begin{aligned} ML &= R\frac{Sin\,\beta}{Sin\,\alpha}\left(Cos\,\alpha + Sin\,\alpha\, tg\,\frac{\beta}{2}\right) \\ Ml &= R\frac{Sin\,\beta}{Sin\,(2\beta-\alpha)}\left[Cos(\alpha-\beta) + Sin(\alpha-\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}\right] \end{aligned}\right\}\ldots.(13)$$

[1]) Кад кажемо: морају се сви светли зраци, који се одбијају од огледала сећи у једној тачци, узимамо случај, да је хармоничност потпуна. Међу тим, како је овде само условна, то ће се и ови зраци сећи приближно у једној тачци.

Из једначина (13) налазимо

1!) Кад је $\alpha = 0$ т. ј. кад светла тачка L лежи у бесконачности, да је

$$ML = R\,\frac{Sin\,\beta}{0} = \infty, \text{ као што мора и бити:}$$

$$\text{а} \quad Ml = R\left(1 - \frac{1}{2\,Cos\,\beta}\right).$$

Али како је β мала количина првог реда, и како је

$$Cos\,\beta = 1 - \frac{\beta^2}{2} + \frac{\beta^4}{24} - \ldots\ldots$$

онда, кад је $Cos\,\beta = 1$, налазимо

$$lM = \frac{R}{2}$$

само приближно тачно до мале количине другог реда (и виших редова) т. ј. да, код сферних огледала, главна жижа лежи само приближно у половини полупречника огледала.

2!) Кад је $\alpha = \beta$, онда је $ML = Ml$

т. ј. кад L поклапа C, онда и l поклапа C.

3!) Кад је $\alpha = 2\beta$ т. ј. кад одбијени зраци од огледала иду паралелно са главном осовином, онда заменом у (13) налазимо

$$Ml = R\,\frac{Sin\,\beta}{0} = \infty,$$

да лик l лежи у бесконачности; а

$$ML = R\left(1 - \frac{1}{2\,Cos\,\beta}\right)$$

Из ове, последње, једначине биће дакле

$$ML = \frac{R}{2}$$

тачно само до мале количине другог реда (и виших редова). Из обе пак једначине за Ml и ML сљедује: кад светла тачка L лежи у главној жижи, да ће њен лик бити у бесконачности.

4!) Да обратимо пажњу и на случај, кад је $\alpha > 2\beta$. Узмимо, да је $\alpha = 4\beta$, онда из (13) налазимо

$$ML = R\,\frac{Sin\,\beta}{Sin\,4\beta}\left(Cos\,4\beta + Sin\,4\beta\,tg\frac{\beta}{2}\right), \text{ и}$$

$$Ml = -\frac{R}{2\,Cos\,\beta}\left(Cos\,3\beta + Sin\,3\beta\,tg\frac{\beta}{2}\right);$$

а замењујући у обе ове једначине вредности за $Sin\,4\beta$, $Cos\,4\beta$, $Sin\,3\beta$ и $Cos\,3\beta$, налазимо

$$ML = \frac{R}{4\,Cos\,\beta}\left\{1 - 4\,(Sin\,\beta)^2 - \frac{2\,(Sin\,\beta)^2}{1 - 2\,(Sin\,\beta)^2}\right\} \text{ и}$$

$$Ml = -\frac{R}{2}\left\{1 - 4\,(Sin\,\beta)^2 + [3 - 4\,(Sin\,\beta)^2]\,tg\,\beta\,tg\frac{\beta}{2}\right\}.$$

Кад је β мала каличина првог реда, можемо изоставити све степене β, и тада налазимо

$$LM = \frac{R}{4},$$

приближно тачно до мале количине другог реда (и виших редова) т. ј. L ће лежати између M и F; а

$$Ml = -\frac{R}{2}$$

такође приближно тачно до мале количине другог реда т. ј. l **ће лежати за половину полупречника огледала на супротној страни огледала** — уображена спрегнута жижа.

5!) Напослетку, да обратимо пажњу и кад би било $\alpha = \frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2}$. Тада замењујући ову вредност за α у (13), налазимо

$$ML = R \frac{Sin\,\beta}{Cos\,\frac{\beta}{2}} \left(- Sin \frac{\beta}{2} + Cos \frac{\beta}{2} tg \frac{\beta}{2} \right), \text{ или}$$

$ML = 0$, т. ј. да L поклапа M; и

$$Ml = \frac{2\,R\,Sin\,\beta\,Sin\,\frac{\beta}{2}}{Sin\,\beta\,Sin\,\frac{\beta}{2} - Cos\,\beta\,Cos\,\frac{\beta}{2}}, \text{ или}$$

$$Ml = \frac{4\,R \left(Sin\,\frac{\beta}{2} \right)^2}{4 \left(Sin\,\frac{\beta}{2} \right)^2 - 1}, \text{ или } Ml = 0,$$

кад изоставимо степене β као мале количине другога реда (и виших редова).

f., Између тачака L l влада потпуна узајмица т. ј. кад светла тачка L заузме место њеног лика l, онда ће овај заузети место светле тачке L. Па почем од ових тачака постају два низа, који леже на истој правој — на главној осовини, — и почем између ових тачака и тачака M и C постоји хармоничност, то оба ова низа чине тако-звани **инволуторијски систем тачака** (инволуцију). Тачке M и C јесу **двогубе тачке** инволуције.

или као што их Steiner зове: асимптотне тачке. Тачка F је центар инволуције.

Како је инволуција определена са два пара тачака и како двогубе тачке представљају таква два пара, то је и инволуција потпуно определена помоћу двогубих тачака; јер ове чине са још једним, ма којим, паром групу четири хармоничних тачака. Према томе, пошто су код огледала двогубе тачке, M и C, увек познате, то је и свакој трећој тачци L увек могуће наћи одговарајућу тачку l, или свакои положају светле тачке могуће је начи одговарајући лик, тражећи тачци L четврту хармоничну l према тачкама M и C.

g., MC, ML и Ml постоји једначина

$$\frac{2}{MC} = \frac{1}{ML} + \frac{1}{Ml}$$

која је позната по имену хармонична средина,[1]) и кад означимо

$$MC = R, \; ML = p, \; Ml = p^1 \ldots\ldots (14)$$

што је у оптици уобичајено, онда налазимо познати образац из ове науке

$$\frac{2}{R} = \frac{1}{p} + \frac{1}{p^1}.$$

Овом се формулом долази у оптици до познавања зависности, која постоји између светле тачке и њеног лика при покретању светле тачке на главној осовини огледала.

---

[1]) Једначина $\frac{2}{MC} = \frac{1}{ML} + \frac{1}{Ml}$ или $\frac{1}{MC} = \frac{Ml + ML}{2\,Ml\,.\,ML}$ зове се хармонична средина по «начину говора старих», јер они су израз $\frac{a+b}{2\,ab}$ звали хармонична средина од a и b; отуда је име хармоничан однос.

Кад је светла тачка између главне жиже и огледала, онда је l уображено; и тада горња једначина прелази у

$$\frac{2}{R}=\frac{1}{p}-\frac{1}{p^1},$$

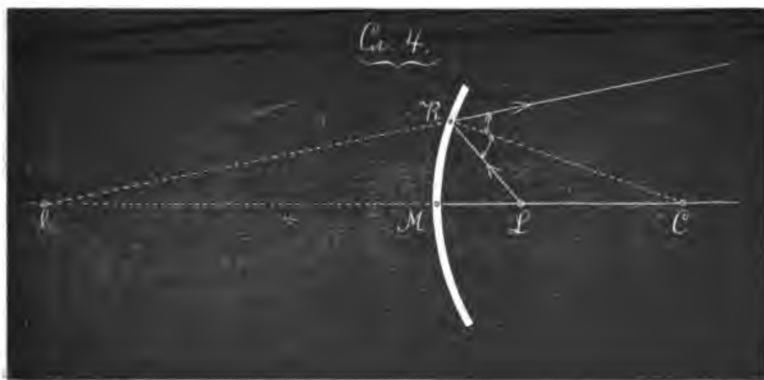
почем p^1 лежи на супротној страни са p и R према огледалу. И доиста, из једначине

$$\frac{2}{MC}=\frac{1}{ML}+\frac{1}{lM}$$

почем је по пројективној геометрији $lM = -Ml$, за тај случај налазимо (Сл. 4.)

$$\frac{2}{MC}=\frac{1}{ML}-\frac{1}{Ml}, \text{ или}$$

$$\frac{2}{R}=\frac{1}{p}-\frac{1}{p^1}.$$

h., Између растојања FC и MF, Fl и FL постоји и тако-звана геометријска средина,

$$FC^2 = \overline{MF}^2 = Fl\,.\,FL,$$

јер кад учинимо замену из (14), налазимо

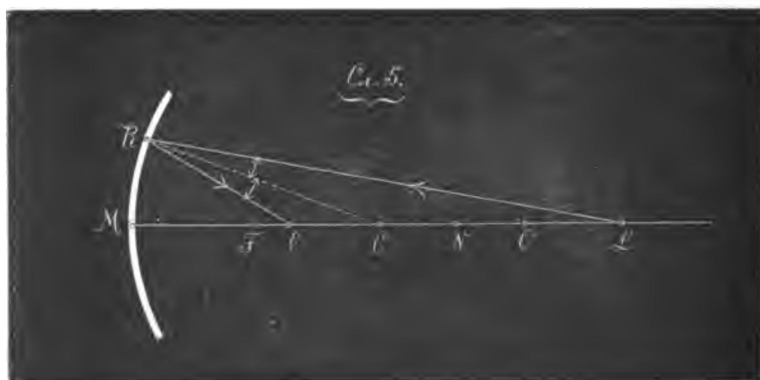
$$2pp' = R(p + p');$$

а ова једначина није ништа друго, до хармонична средина у другом облику.

Горњом једначином врло је лако наћи двогубе тачке, C и M, инволуције, кад је познат центар F инволуције и један пар тачака L и l.

Но као год што постоји горња једначина за тачку F, која полови растојање CM, тако исто постоји и једначина (Сл. 5.)

$$NL^2 = \overline{lN}^2 = CN \, . \, MN \, \ldots\ldots (15)$$

за тачку N, која полови растојање lL, јер кад и овде учинимо замену из (14) налазимо

$$2pp' = R(p + p').$$

Помоћу једначине (15) можемо наћи L и l, кад су познате тачке C и M и тачка N, која полови растојање lL.

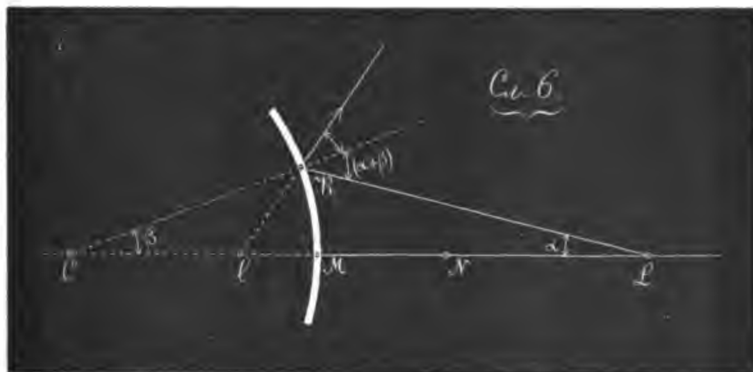
Но овај би начин могли доказати више хармоничних једначина, које би постојале између тачака M, C, l, L, па и између неке нове тачке O.

II.

10. Кад задржимо код испоупченог огледала исто означавање, које смо употребили код издубљеног огледала, онда ће и овде L представљати светлу тачку а l њен лик. Овај лик добија се код испупченог огледала по истом закону, по коме је добивен код издубљеног огледала, само што је увек уображен.

Код испупченог огледала полупречник KC (Сл. 6.) дели спољашњи угао, који зраци KL и Kl као стране троугла LKl заклапају; али ипак постоји сразмера

$$CL : Cl = KL : Kl.$$

А кад још ставимо $KL = ML$ и $Kl = lM$, онда налазимо

$$CL : Cl = ML : lM, \text{ или}$$

$$\frac{CL}{ML} = \frac{Cl}{lM} \; \ldots\ldots (16)$$

т. ј. да сви одбијени зраци, који излазе из светле тачке L, пролазе кроз једну тачку l на главној осовини. Та је тачка уображени лик светле тачке L.

11. Али једначине $KL = ML$ и $Kl = lM$ могу само приближно постојати, претпостављајући, да је β мала количина првог реда; јер кад још означимо $\sphericalangle KLM = \alpha$, онда налазимо, да је $\sphericalangle KML = \frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2}$ и $\sphericalangle MKL = \frac{\pi}{2} - \left(\frac{\beta}{2} + \alpha\right)$, а за тим из троугла KLM по синусном правилу

$$\frac{KL}{LM} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} + \frac{\beta}{2}\right)}{Sin\left[\frac{\pi}{2} - \left(\frac{\beta}{2} + \alpha\right)\right]} = \frac{Cos\,\frac{\beta}{2}}{Cos\left(\frac{\beta}{2} + \alpha\right)}.$$

А кад $Cos\left(\frac{\beta}{2} + \alpha\right)$ развијемо, па бројитеља и именитеља поделимо са $Cos\,\frac{\beta}{2}$, налазимо

$$\frac{KL}{LM} = \frac{1}{Cos\,\alpha - Sin\,\alpha\,tg\,\frac{\beta}{2}}.$$

Па како се ова једначина разликује од једначине (3), коју смо за исту цељ добили код издубљеног огледала, само у знаку другог члана именитеља разломка с десне стране — што долази од супротног смисла β за оба случаја —, и како је β и овде мала количина првог реда, па и α, то приближна тачност једначине $KL = ML$ зависи од услова, као и код издубљеног огледала.

12. Исто тако лако наћи ћемо и услов приближној тачности једначине $Kl = lM$ из троугла lMK. Почем је $\sphericalangle KMl = \frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}$, и $\sphericalangle MKl = \frac{\pi}{2} - \left(\frac{3\beta}{2} + \alpha\right)$, то по синусном правилу налазимо

$$\frac{lK}{lM} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}\right)}{Sin\left[\frac{\pi}{2} - \left(\frac{3\beta}{2} + \alpha\right)\right]} = \frac{Cos\,\frac{\beta}{2}}{Cos\left(\frac{3\beta}{2} + \alpha\right)};\ \text{или}$$

$$\frac{lK}{lM} = \frac{1}{Cos\,(\alpha+\beta) + Sin\,(\alpha+\beta)\,tg\,\frac{\beta}{2}}.$$

И како се ова једначина разликује од једначине (6), коју смо за исту цељ добили код издубљеног огледала, само знаком у именитељу разломка с десне стране, то из овога сљедује, да приближна тачност једначине $Kl = lM$ зависи од услова, као и код издубљеног огледала.

13. Из једначине (16), т. ј.

$$\frac{CL}{ML} = \frac{Cl}{lM},$$

по што је по пројективној геометрији, кад је правац позитивних растојања утврђен од C ка M, $Ml = -lM$, налазимо

$$\frac{Cl}{Ml} = -\frac{CL}{ML}$$

или симболично $(CMlL) = -1$

т. ј. да су тачке C, M, l и L четири хармоничне тачке.

14. Покретањем светле тачке L на главној осовини добијају се нове тачке l. Ове тачке скупа чине инволуторијски систем тачака на главној осовини. Ова инволуција има две стварне двогубе тачке, M и C, јер низови теку супротно.

Из овога могли би и за испупчено огледало извести исте закључке, које смо извели за издубљено огледало; но ово није нужно. Да додирнемо само неке.

a., Хармонична је средина код испупченог огледала

$$\frac{2}{CM} = \frac{1}{lM} + \frac{1}{ML}.$$

Али почем је $MC = -CM$ и $Ml = -lM$, то је ова средина

$$\frac{1}{ML} - \frac{1}{Ml} = -\frac{2}{MC},$$

или заменом из (14), краће

$$\frac{1}{p'} - \frac{1}{p} = \frac{2}{R}.$$

Овом се формулом утврђује у оптици положај лика спрам положаја светле тачке пред испупченим огледалом.

b., Геометријска средина

$$\overline{LN}^2 = \overline{Nl}^2 = NC \,.\, NM$$

где N представља тачку, која полови растојање Ll, вреди и за испупчено огледало (Сл. 6.), јер кад учинимо замену из (14), налазимо

$$\left(\frac{p+p'}{2}\right)^2 = \left(p + R - \frac{p+p'}{2}\right)\left(p - \frac{p+p'}{2}\right), \text{ или}$$

$$2pp' = R\,(p-p')$$

т. ј. хармоничну средину за испупчено огледало у другом облику.

III.

15. Кад светла тачка лежи изван главне осовине сферног огледала, оптика нам казује, да је њен лик такође једна тачка — кад је отвор огледала мали —, која лежи на правој, што саставља светлу тачку са центром кривине огледала т. ј. на споредној осовини.

Ми треба сада да покажемо: да ли и на овој споредној осовини постоји хармоничност између светлих тачака, њихових ликова, огледала и центра кривине, или не постоји.

Кад и овде означимо са C центар кривине издубљеног сферног огледала, са M центар огледала, а са L_1 светлу тачку изван главне осовине MC, онда је M_1L_1 споредна осовина и лик l_1 на овој осовини налази се најлакше, као што је познато, помоћу паралелног зрака KL_1 из L_1 са главном осовином (Сл. 7.). А како полупречник KC полови $\sphericalangle LKl_1$ троугла L_1Kl_1, то отуда сљедује сразмера

$$CL_1 : l_1C = KL_1 : Kl_1.$$

Ако се пак узме, да је $KL_1 = M_1L_1$ и $Kl_1 = M_1l_1$, онда горња сразмера прелази у

$$\frac{CL_1}{M_1L_1} = \frac{l_1C}{M_1l_1},$$

одакле сљедује: да доње $\frac{l_1 C}{M l_1}$ мора бити сталан, почем је однос $\frac{C L_1}{M_1 L_1}$ сталан, т. ј. да сви светли зраци из L_1 морају после одбијања од огледала пролазити кроз исту тачку l_1.

Али једначине $KL_1 = M_1 L_1$ и $Kl_1 = M_1 l_1$ само су приближно тачне, као што се уверавамо из овога што долази.

16. Кад означимо $\sphericalangle KL_1M_1 = \alpha_1$, $\sphericalangle KCM = \beta$, налазимо, да је $\sphericalangle MKM_1 = \frac{\alpha_1}{2}$ као обимни угао, који са средсредним α_1 лежи на истом луку, $\sphericalangle MKC = \frac{\pi}{2} - \frac{\beta}{2}$, $\sphericalangle M_1KL_1 = \frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1 - \beta}{2}$ и $\sphericalangle KM_1L_1 = \frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1 + \beta}{2}$. И сада из троугла KL_1M_1 по синусном правилу налазимо

$$\frac{KL_1}{M_1L_1} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1 + \beta}{2}\right)}{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1 - \beta}{2}\right)} = \frac{C\left(\frac{\alpha_1 + \beta}{2}\right)}{Cos\frac{\alpha_1 - \beta}{2}}; \text{ или}$$

$$KL_1 = M_1L_1 \frac{1 - tg\frac{\alpha_1}{2} tg\frac{\beta}{2}}{1 + tg\frac{\alpha_1}{2} tg\frac{\beta}{2}}.$$

Из ове једначине сљедује, да би KL_1 било равно M_1L_1, мора бити $tg\frac{\alpha_1}{2} tg\frac{\beta}{2} = 0$. А овај је производ раван нули, кад је $\alpha_1 = 0$, по што β не може бити равно нули. Према томе KL_1 може у опште бити само приближно равно M_1L_1, претпостављајући, да су α_1 и β

мале количине првог реда; јер кад развијемо $tg\frac{\alpha_1}{2}$ и $tg\frac{\beta}{2}$ у редове

$$tg\frac{\alpha_1}{2} = \frac{\alpha_1}{2} + \frac{\alpha_1^3}{24} + \dots$$

$$tg\frac{\beta}{2} = \frac{\beta}{2} + \frac{\beta^3}{24} + \dots$$

видимо, да морамо занемарити производе и степене од малих количина првог реда, би KL_1 било равно M_1L_1. Дакле једначина $KL_1 = M_1L_1$ у опште приближно је тачна само до производа и степена малих количина првог реда.

17. Тако се исто лако уверавамо, да је и једначина $Kl_1 = M_1l_1$ приближно тачна; јер из троугла M_1Kl_1, по што је $\sphericalangle M_1Kl_1 = \frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1 + 3\beta}{2}$ по синусном правилу налазимо

$$\frac{Kl_1}{M_1l_1} = \frac{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1+\beta}{2}\right)}{Sin\left(\frac{\pi}{2} - \frac{\alpha_1+3\beta}{2}\right)} = \frac{Cos\frac{\alpha_1+\beta}{2}}{Cos\frac{\alpha_1+3\beta}{2}} = \frac{Cos\frac{\alpha_1+\beta}{2}}{Cos\left(\beta + \frac{\alpha_1+\beta}{2}\right)}$$

А кад развијемо именитеља, па поделимо бројитеља и именитеља разломка са $Cos\frac{\alpha_1+\beta}{2}$, налазимо

$$\frac{Kl_1}{M_1l_1} = \frac{1}{Cos\beta - Sin\beta\, tg\frac{\alpha_1+\beta}{2}}, \quad \text{или}$$

$$M_1l_1 = Kl_1\left(Cos\beta - Sin\beta\, tg\frac{\alpha_1+\beta}{2}\right)$$

Из ове једначине сљедује, да тачност једначине $M_1 l_1 = K l_1$ зависи од израза у загради. Овај израз може бити раван јединици само приближно, представљајући, да су β и α мале количине првог реда. Ова приближност допире до производа и степена малих количина првог реда.

18. Кад у једначини

$$\frac{M_1 L_1}{C L_1} = \frac{M_1 l_1}{l_1 C}$$

учинимо замену $C l_1 = - l_1 C$ по смислу пројективне геометрије, утврђујући правац позитивних растојања од M_1 ка L_1, налазимо

$$\frac{M_1 l_1}{C l_1} = - \frac{M_1 L_1}{C L_1}$$

или симболично $$(M_1 C \, l_1 L_1) = -1$$

т. ј. да су тачке M_1, l_1, C и L_1 четири хармоничне тачке.

А како се са покретањем L_1 налази увек по једна нова тачка l_1, и како те тачке скупа чине инволуторијски систем тачака на споредној осовини, по што поред хармоничности имају и особину, да кад L_1 заузме место l_1 онда ова тачка заузима место тачке L_1; то из свега тога сљедује: да оно, што смо нашли да вреди за главну осовину огледала, вреди тако исто и за сваку њихову споредну осовину. Из овога пак сљедује даље: да код ових огледала не постоји само једна инволуција, него безбројно много, које све имају једну заједничку стварну двогубу тачку, која је у исто време и центар кривине огледала, а друга двогуба тачка да се креће по самом огледалу.

Не би било тешко доказати, да све ово вреди и за испупчено огледало, па према томе, да и код оваког огледала постоји по једна инволуција на свакој споредној осовини.

IV.

19. Кад пред издубљеним или испупченим огледалом не стоји светла тачка него неки светли предмет, треба наћи ликове од свију његових тачака, које му опредељују облик, да би нашли лик тога предмета. Неке од тих тачака заједно са њиховим ликовима лежаће на главној осовини, а већина ће лежати на споредним осовинама. Али били ови ликови на споредним осовинама или на главној осовини, они увек чине са одговарајућим светлим тачкама, огледалом и центром кривине огледала четири хармоничне тачке.

На слици 8. узели смо за предмет једну светлу праву. Њен лик наћи ћемо, по што нађемо ликове од обе њене крајње тачке. Па почем су ови ликови хармоничне тачке са светлим тачкама предмета пред огледалом, то из овога можемо ово правило поставити:

Ликови код сферних огледала, па била ова издубљена или испупчена, увек су хармонични са светлим предметом — па били ови ликови стварни или уображени — само кад је отвор огледала мали.

У оним случајевима, где је отвор огледала повелики или велики, престаје хармоничност тачака M, C, L и l па дакле и инволуција, јер се тада ни приближно не може узети $KL = ML$ или $Kl = Ml$, те с тога је инволуција немогућа.

А кад инволуција не постоји, не може се за ма какву светлу тачку пред огледалом добити лик једна тачка, нег безбројно много, које ће скупа чинити тако-звану катакаустичну површину.

20. Претпостављајући, да је ll_1 лик светлог предмета LL_1 пред огледалом, који стоји управно на главној осовини огледала (Сл. 8.), да потражимо, да ли је троугао Cll_1 сличан са троуглом CLL_1.

Кад би ова два троугла била слична, морала би постојати и сразмера

$$\frac{CL}{CL_1} = \frac{Cl}{Cl_1} \dots\dots (17)$$

Из троуглова KCL и KCL_1 налазимо пак по синусном правилу

$$\frac{CL}{CK} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)}{Sin\,\alpha}, \text{ и } \frac{CL_1}{CK} = \frac{Sin\,\beta}{Sin\,\alpha_1};$$

а делењем ове две једначине

$$\frac{CL}{CL_1} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)\,Sin\,\alpha_1}{Sin\,\alpha\,Sin\,\beta} \dots\dots (18)$$

Из троуглова KlC и Kl_1C налазимо тако исто по синусном правилу

$$\frac{Cl}{CK} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)}{Sin\,[\pi - (2\beta - \alpha)]} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)}{Sin\,(2\beta - \alpha)}, \text{ и}$$

$$\frac{Cl_1}{CK} = \frac{Sin\,\beta}{Sin\,[\pi - 2\,(\beta + \alpha_1)]} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)}{Sin\,(2\beta + \alpha_1)};$$

а делењем те две једначине

$$\frac{Cl}{Cl_1} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)\,Sin\,(2\beta + \alpha_1)}{Sin\,\beta\,Sin\,(2\beta - \alpha)} \dots\dots (19)$$

Из једначина (18) и (19), да би једначина (17) постојала, налазимо, да мора бити

$$\frac{Sin\,(\beta - \alpha)\,Sin\,\alpha_1}{Sin\,\alpha\,Sin\,\beta} = \frac{Sin\,(\beta - \alpha)\,Sin\,(2\beta + \alpha_1)}{Sin\,\beta\,Sin\,(2\beta - \alpha)}, \text{ или}$$

$$\frac{Sin\,\alpha_1}{Sin\,\alpha} = \frac{Sin\,(2\beta + \alpha_1)}{Sin\,(2\beta - \alpha)} = \frac{tg\,2\beta\,Cos\,\alpha_1 + Sin\,\alpha_1}{tg\,2\beta\,Cos\,\alpha - Sin\,\alpha},$$

а после извесне редукције

$$2\,cotg\,2\beta = cotg\,\alpha - cotg\,\alpha_1 \dots\dots (20)$$

Једначина (20), кад би α_1 било супротног смисла са α и 2β, редуцирала би се на једначину

$$2 \cot g\, 2\beta = \cot g\, \alpha + \cot g\, \alpha_1 \ldots\ldots (21)$$

т. ј. на познату једначину за хармоничност зракова, који углове 2β, α и α_1 заклапају.

Кад повучеме зрак k^* паралелно са $M_1 L_r$, онда заклапа са зраком g угао α_1; и кад нађемо њему одговарајући одбијени зрак k_1^*, то и овај заклапа α_1 са зраком f. Па почем је за зраке f, g, k и k^* смисао α_1 супротан смислу α и 2β, а тако исто и за зраке f, g, k_1 и k_1^*, то из овога сљедује, да за ове зраке вреди и једначина (21) т. ј. да су оба прамена, што се овде добијају, са заједничким центром K и заједничким сталним зрацима f и g, хармонична, јер се растојање предмета LL_1 пред огледалом може мењати. А како још између зракова како једног, тако исто и другог прамена влада потпуна узајмица према сталним зрацима f и g, то отуда сљедује; и да су оба прамена инволуторијска.

На главној осовини огледала, као трансверзали оба ова прамена, добијамо дакле још два инволуторијска система тачака: L^*, F, L и $L\alpha$; и l^*, F, l и $L\alpha$ са заједничким двогубим тачкама F и $L\alpha$. А почем једна ($L\alpha$) лежи у бесконачности, то према F остале две морају лежати симетрично, и то како у првом, тако и у другом систему. И доиста, за први систем, из двогубог односа

$$(F\, L\alpha\, L^* L) = -1 \text{ сљедује}$$

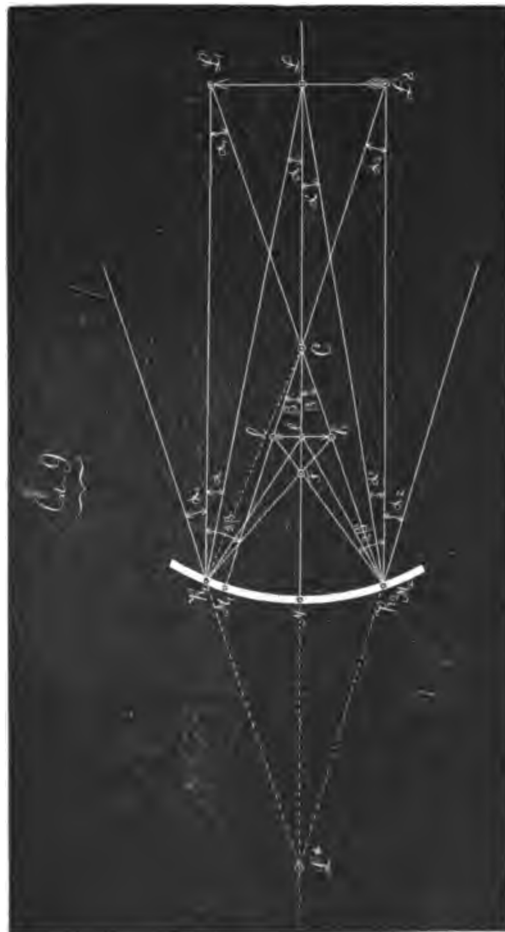
$$\frac{FL^*}{L\alpha L^*} = -\frac{FL}{L\alpha L},$$

али, почем је $L\alpha L = L\alpha L^*$, сљедује даље

$$FL = -FL^*, \text{ или } FL = L^*F$$

т. ј. да тачке L и L^* леже симетрично према F. Тако би се исто могло доказати и за други систем.

Али и на свакој споредној осовини, дакле и на M_1L_1, као трансверзали добијамо по два инволуторијска система тачака l_1, L_1^*, L_1 и $L\alpha^*$; l_1^*, l_1, l_2^* и L_1.

Сличност је троуглова Cll_1, CLL_1 дакле само приближна, пошто је хармоничност код огледала приближна.

21. Узимајући сада општи случај: да светли предмет L_1L_2 лежи с једне и с друге стране главне осовине

и да је његов лик $l_1 l_2$, — да потражимо и овде услов за сличност троуглова $Cl_1 l_2$ и $CL_1 L_2$ (Сл. 9. Види стр. 269.).

Како према једначинама (18) и (19) налазимо

$$\frac{CL}{CL_1} = \frac{Sin(\beta-\alpha)\,Sin\,\alpha_1}{Sin\,\alpha\,Sin\,\beta},\ \frac{Cl}{Cl_1} = \frac{Sin(\beta-\alpha)\,Sin(2\beta+\alpha_1)}{Sin\,\beta\,Sin(2\beta-\alpha)},$$

а тако исто и

$$\frac{CL}{CL_2} = \frac{Sin(\beta'-\alpha')Sin\,\alpha_2}{Sin\,\alpha'\,Sin\,\beta'},\ \frac{Cl}{Cl_2} = \frac{Sin(\beta'-\alpha')Sin(2\beta'+\alpha_2)}{Sin\,\beta'\,Sin(2\beta'-\alpha')},$$

то је делењем ових једначина

$$\frac{CL}{CL_2}\cdot\frac{CL_1}{CL} = \frac{CL_1}{CL_2} =$$

$$\frac{Sin(\beta'-\alpha')\,Sin\,\alpha_2}{Sin\,\alpha'\,Sin\,\beta'}\cdot\frac{Sin\,\alpha\,Sin\,\beta}{Sin\,\alpha_1\,Sin(\beta-\alpha)},\ \text{и}$$

$$\frac{Cl}{Cl_2}\cdot\frac{Cl_1}{Cl} = \frac{Cl_1}{Cl_2} =$$

$$\frac{Sin(\beta'-\alpha')\,Sin(2\beta'+\beta_2)}{Sin\,\beta'\,Sin(2\beta'-\alpha')}\cdot\frac{Sin\,\beta\,Sin(2\beta-\alpha)}{Sin(\beta-\alpha)\,Sin(2\beta+\alpha_2)}.$$

Да би троугао $Cl_1 l_2$ био сличан са троуглом $CL_1 L$ мора да постоји ова једначина.

$$\frac{CL_1}{CL_2} = \frac{Cl_1}{Cl_2},\ \text{или}$$

$$\frac{Sin\,\alpha\,Sin\,\alpha_2}{Sin\,\alpha'\,Sin\,\alpha_1} = \frac{Sin(2\beta'+\alpha_2)\,Sin(2\beta-\alpha)}{Sin(2\beta'-\alpha')\,Sin(2\beta+\alpha_1)}\ \ldots,\ \ldots \quad (22)$$

Али, како се једначина (22) може написати у облику

$$\frac{Sin\,\alpha}{Sin(2\beta-\alpha)} : \frac{Sin\,\alpha_1}{Sin(2\beta+\alpha_1)} =$$

$$\frac{Sin\,\alpha'}{Sin(2\beta'-\alpha')} : \frac{Sin\,\alpha_2}{Sin(2\beta+\alpha_2)} \ldots\ldots (23)$$

и како је, по пројективној геометрији, смисао α супротан смислу 2β и α_1, а тако исто α' супротан смислу 2β и α_2, то се и једначина (23) може написати

$$\frac{Sin\,\alpha}{Sin(2\beta-\alpha)} : \frac{Sin\,\alpha_1}{Sin(2\beta-\alpha_1)} =$$

$$\frac{Sin\,\alpha'}{Sin(2\beta'-\alpha')} : \frac{Sin\,\alpha_2}{Sin(2\beta-\alpha_2)} \ldots\ldots (24)$$

А како са покретањем светлог предмета пред огледалом постају два прамена са центрима K_1 и K_2; и како за зраке оба ова прамена постоји једначина (24) двогубих односа, онда можемо закључити, да су оба прамена пројективична. Шта више оба леже и перспективично, по што пресечне тачке одговарајућих парова леже на главној осовини, што ће рећи: на једној правој.

Кад обратимо пажњу на двогуби однос с леве стране једначине (24), налазимо, да је раван одречној јединици; јер нашли смо за случај, кад светли предмет лежи над главном осовином (IV. 20.), да је

$$\frac{Sin\,\alpha_1}{Sin\,\alpha} = \frac{Sin(2\beta+\alpha_1)}{Sin(2\beta-\alpha)},$$

али како је смисао α_1 супротан смислу α и 2β, то је по пројективној геометрији

$$\frac{Sin\,\alpha}{Sin(2\beta-\alpha)} : \frac{Sin\,\alpha_1}{Sin(2\beta-\alpha_1)} = -1,$$

дакле је лева страна двогубог односа (24) доиста равна одречној јединици, из чега сљедује: да је прамен са центром K_1 хармоничан.

Кад пак знамо, да је прамен K_1 хармоничан, онда из двогубих односа (24) сљедује, да је и прамен K_2 хармоничан. А како још између зракова прамена K_1 влада потпуна узајмица према сталним зрацима K_1F и $K_1L\alpha$, а тако исто и између зракова прамена K_2 према истим сталним зрацима, то отуда сљедује: да су оба прамена инволуторијска. Но оба прамена су и перспективична, из чега сљедује, да на главној осовини постоји још један инволуторијски систем тачака L_1L^*, $L\alpha$, F у коме су F и $L\alpha$ двогубе тачке. А како $L\alpha$ лежи у бесконачности, то ће остале тачке лежати симетрично према F.

Из хармоничности дакле, коју смо нашли, тражећи услов сличности троуглова Cl_1l_2 и CL_1L_2 сљедује, да је ова сличност само приближна, пошто је и хармоничност само приближна и важећа само за малу апертуру огледала.

Замењујући у једначини (24) $\alpha_1 = \alpha_2$, $\alpha' = \alpha$ и $\beta' = \beta$ налазимо, да су оба двогуба односа (24) индентична, што ће рећи: да су оба инволуторијска прамена K_1 и K_2 индентична. И доиста, по што у овом случају светли предмет лежи симетрично према главној осовини, оба прамена поклопиће се обртањем око главне осовине огледала.

22. Посматрајући величину светлог предмета и величину његовог лика, кад светли предмет мења место, долазимо врло лако на мисао, да потражимо: како зависи једна величина од друге, по што су у опште неједнаке.

Почем је (Сл. 9.) $\frac{L_1L_2}{l_1l_2} = \frac{CL}{Cl}$; а тако исто

$$CL = \frac{R\,Sin\,(\beta-\alpha)}{Sin\,\alpha}, \text{ и } Cl = \frac{R\,Sin\,(\beta-\alpha)}{Sin\,(2\beta-\alpha)};$$

то замењујући ове вредности у горњој једначини, налазимо

$$\frac{L_1L_2}{l_1l_2} = \frac{Sin\,(2\beta-\alpha)}{Sin\,\alpha}\,,\ \text{или}$$

$$L_1L_2 = l_1l_2\,(Sin\,2\beta\,Cotg\,\alpha - Cos\,2\beta)\,\ldots\ldots\,(25)$$

Из једначине (25) сљедује:

a., За $L_1L_2 = l_1l_2$ мора бити

$$Sin\,2\beta\,Cotg\,\alpha - Cos\,2\beta = 1\,,\ \text{или}$$

$$tg\,\alpha = tg\,\beta,\ \text{или}\ \alpha = \beta,$$

т. ј. кад светли предмет лежи у C, онда његов лик лежи у C, и исте је величине са светлим предметом.

b., За $\alpha = 0$, мора бити

$$l_1l_2 = L_1L_2\,\frac{Sin\,\alpha}{Sin\,(2\beta-\alpha)} = 0\,,$$

т. ј. кад светли предмет лежи у бесконачности, онда је његов лик раван нули, дакле светла тачка.

c., За $\alpha = \frac{\beta}{2}$ или $\beta = 2\alpha$ т. ј. кад је светли предмет дирка на круг, који се може описати са полупречником кривине огледала и лежи дијаметрално огледалу, мора бити

$$L_1L_2 = l_1l_2\left(Cos\,\beta + Sin\,\beta\,Cotg\,\frac{\beta}{2}\right).$$

А замењујући вредност за $Cotg\,\frac{\beta}{2}$ из тригонометрије у последњој једначини, налазимо

$$L_1L_2 = l_1l_2\,(1 + 2\,Cos\,\beta)$$

узимајући пак $Cos\,\beta = 1$, по што је β мала количина првог реда, налазимо приближно

$$L_1L_2 = 3l_1l_2$$

т. ј. да је светли предмет три пута већи од свог лика. И т. д.

Београд.

Петар Ј. Живковић
професор.

РАСПРАВА О ЦАРУ УРОШУ.

Motto:

Оубицы мои Влькашине.

. . . a Vucasino caesum fuisse (Urosium) anno imperii XII, Christi MCCCLXVII.

Неколико речи.

У „Гласнику српског ученог друштва“ књ. XXVII, 1870 год. на страни 141—151 напечатан је мој чланак: „Н е ј а к и У р о ш д р у г и с р п с к и ц а р.“ Од онога времена прикупио сам много материјала и прибавио многе изворе, које тада несам имао у рукама.

Време владе цара Уроша од пресудног је значаја за познавање наше домаће историје. Поред овога, у књизи (од 1779 год.): Historia Serviae Pejacsevich-a, на основу писма папе Урбана V, Клари удовици Александра војводе влашког, од 1370 год. писац изводећи овакав закључак: consequens plane est, anno hoc septuagesimo in vivis egisse Urosium (pag. 317), потиснуо је маричку битку у 1373 годину.

Због свега овога, да би п о п у н и о свој чланак о цару Урошу XXVII Гласника, и да би објаснио изворе, ја сам критички прегледао *a*) наша житија и сва извешћа

о цару Урошу. *б*) Критички сам прегледао наше љетописе и поједине записе. То је главна садржина овога дела под *А*. Под *Б* попунио сам тако опис живота и времена владе цара, да тек после ове моје расправе о Урошу постаће јасан и потпун онај мој чланак о њему у Гласнику XXVII.

Зато сам га и поднео Ученом друштву да га штампа у своме органу.

Маја 11, год. 1884.
Београд.

П. Срећковић.

A.

—

I.

а) Житија.

Стефан Првовенчани краљ и његов брат први архијепископ Савва, написали су „Житије“ свога оца св. Симеуна Немање.[1]) Дометијан и Теодосије описали су житије св. Савве и у њему живот краљева: Радослава и Владислава. Архијепископ Данило описао је житија осталих краљева и архијепископа до 1335 године. Настављач Данилов довео је опис архијепископа и патријара до 1376 г. Доцније су написана житија кнеза Лазара и осталих српских светитеља и учитеља. У ред написаних житија од 1335 до 1376 долази и житије свију Немања па Уроша цара. Доцније његово житије, Пајисијево, ми имамо у редакцији 18 века, напечатано у Гласнику XXII са пропланцима и доцнијим додатцима. Да би могли изрећи о њему правичан суд, и критички га оценити, морамо се

---

[1]) Пре њих непознат писац написао је „Житије“ св. Јована Владимира, по коме је Дукљанин и описао живот св. Владимира.

обратити савременицима цара Уроша, о истинитости чијих записа не може бити спора, па тек се после повратити на житије цара, које ће онда бити јасно, а сама собом биће одређена вредност тога житија.

У овоме случају морамо напоменути две ствари: *а*) Нема историје без хронологије[1]) и географије, *б*) Од записа, које ћемо навести, један је писан пре 1376 године. Писац је био савременик цара Уроша. Други је писан по смрти Краљевића Марка, т. ј. 1394 год. И овај писац морао је бити или савременик или бар младић за време царовања цара Уроша. За свакога онога, ко се занима историјом, ова два записа морају бити најмеродавнији фактори за оно, о чему се у њима говори, јер су били и способни и савременици за оно, о чему су писали. У колико се, дакле, подудара њихно казивање са казивањем „Житија“ цара Уроша: у толико је и само житије истинито и верно.

Ево речи Даниловљевога настављача у опису „постављења **вьтораго патрнюрьха Срьблюмь кнрь Савы** (1354 до 1376)“[2]):

Патријарх (цариградски) Калист **отлоучають** цара (Душана) с патријархом (Јанићијем) и његовим архијерејима .... Душан потражи **разрѣшеннѥ н не вьзможе обрѣсти** због сана (што се прогласио императором) **н градовь** (што је био освојио византијске градове). **Н по семь разрѣшають се** (умире) **оть жнтнꙗ сего н гробоу прѣдають се, зльобоу** (одлучење) **же сию не погребеноую оставль.**

По семь прнють царьство сынь юго Оурошь, н мало благодьньствоваль н бѣдоу прнють велнкоу оть властель своихь, н мало лѣть царьствова н оть жнзнн

---

1) Chronologiam, quae lux et fax historiarum est.

2) Жив. краљ. и арх. Данила стр. 380.

сеіе прѣстави[1]**) се ничесоже о прѣдьреченѣи ꙁьлобѣ сьтворь.**

Царьство же ѥго (т. ј. Урошево после његовога представлениіја) **приѥть: „ѥдиноу честь кнеꙁь Лаꙁарь, дроугоую честь Влькашинь, иже на кралѥвьство дрьꙁноувь ничесоже небрѣгь о проклети с. Савы;**[2]**) Оугльша приѥть грьчьскыѥ же страны и грады. И посемь сьвькоупльше се иꙁидоше вь Македонию и оть Тоурькь оубиѥни быше, и тако ськоньчаше**[3]**) се.“**

Надам се, да је и сувише јасно по хронологији, да су један за другим именовани владаоци овако ишли и владали: Најпре цар Душан; за његове владе остала **„ꙁьлоба непогребена.“** За њим владао је његов син цар Урош, па преминуо **и о ꙁьлобѣ ничесоже** није урадио **ничесоже сьтворь**. По преминућу Уроша, његово царство по географији заузели: једну **„честь“** кнез Лазар, а другу Вукашин, а грчке земље заузео Угљеша. По хронологији цара Уроша није било у времену, кад су ова двојица његово царство заузели, а по географији, цар Урош није имао места на овој земљи у царству, јер је једном половином његовог царства владао кнез Лазар, а другом Вукашин.

Ово је јасно.

---

[1]) Реч **»прѣстави се«** не сме никога доводити у забуну како показује овај навод. Наши љетописци пишу за кнеза Лазара: **»прѣстави се.«** Међу тим у говору кнегиње Милице и њезиних синова **Стефана и Влька** са калуђерима манастира св. Пантелеимона вели се ово: **»Ако оубожа господинь кнеꙁь Стефань и господинь Вльвь и испадноу оть свогa господства, како то и миноꙁѣмь господамь приключиѥть се** и т. д. на истој страни 281 Гласника XXIV веле: **»да ѥ светопе** (кнезу Лазару) **помень на свако годище ѥгда приходить дьнь оусьпнокениїа ѥго«** и т. д. За то је реч: **»прѣстави се«** имала смисао: „преминуо“, а како и на који начин, то је друго питање.

[2]) Патријарх Сава IV.

[3]) Жив. краљ. и арх. Данила стр. 381.

Тако исто мора бити јасан за свакога историка и натпис на цркви Зерзи код Прилипа, урезан у камену по смрти краља Вукашина и Краљевића Марка: „Сазида се овај храм **вь дни** . . . самодржавног све српске земље, поморске и подунавске цара Стефана, и трудбом монаха Гермaна.“ Кад је преминуло господство благочестивих царева, цара Душана и његовога сина цара Уроша,[1]) **прѣѥ** госводство ове[2]) земље благовјерни краљ **Влькашинь** и син његов краљ Марко. За време њихне владе (**вь дьни же ихь**) обдржавали су ово место митрополит Јован и његов брат монах Макарије.[3]) **По прѣшьствию**[4]) и ове господе т. ј. Вукашина и његовог сина краља Марка отпоче владати над земљом Вукашиновом Амира Пајазит, јер је над Лазаревом половином владао Лазарев син Стеван Високи.

И ово је јасно!

Окша, у „Историји[5]) отоманске царевине до пада Цариграда“, коју је написао по турским изворима, вели, да се властољубиви Вукашин користио расположењем масе и збацио са себе образину. Он крене војску у Рашку против императора Уроша. Трупе Урошеве бише побеђене, а он ради спасења побегне у Дубровник. Но непријатељ га стигне у бегству и убије године 1367. Нови[6]) император Вукашин није могао остати дуго

---

[1]) Црква је сазидана за владе цара Душана (1331—1355). Кад је преминуо Душан и његов насљедник цар Урош (1355—1367).

[2]) т. ј. земље, а то је по смрти Уроша »**дрүгү уесть приеть Вльлшинь**«, јер је једну узео кнез Лазар.

[3]) Јер је био преминуо монах Герман.

[4]) Вукашин (од 1367—1370) и Марко (од 1370—1394).

[5]) Histoire de l'Empire ottoman depuis sa fondation jusqu'a la prise de Constantinople. t. I. pag. 196. Constantinople 1871.

[6]) . . . l'ambitieux Voucachine profita de cette disposition des masses pour jeter le masque. Il leva une armée en Rassie et marcha contra l'empereur. Se troupes d' Ourosch furent vaincues, et lui-même,

времена неактиван и т. д. И Михаило из Острвице вели, да је цар Урош убијен.

И ово је јасно!

Првевенчани, његов брат Савва, Савини ученици Дометијан и Теодосије, архијепископ Данило и његов продужитељ до краја 1376 године, у главноме су написали житија лозе Немањине, како се иста лоза може видети намалана и по манастирима. Истина, овде је веома укратко изложено житије цара Уроша; али оснивајући се на уобичајеној практици — да се вазда налазило људи, који су писали „житије“ сваког владаоца, морамо мислити, да је било ма у најкраћем обиму и житије цара Уроша, јер се доцнији писац његовога житија позивље на родослов, љетопис и на хрисовуљу пећску.

Као год што су малали по црквама и манастирима лозу Немањину н. пр. у Дечанима и т. д. тако је исто било природно, да се напише „родослов“ те лозе Немањине одмах, по што се та лоза прекратила и искоренила.

Ето с каквом је намером и написано: „**житїе и жителство кралњ и цареи срьбскыхь, кои по комь или колико**[1]) **царствова.**“ Ово је, по Шафарику, Копривнички Летопис. Ми га имамо напечатаног у редакцији од 1453 год., али кад је он написан?

Он се почиње Немањом, а свршава годином од створења света 6879, т. ј. свршава се оном годином, кад је превео с грчког на српски језик монах Исаија Ареопагита, и кад је била маричка битка, јер завршује ово „**житїе кралњ и цареи**“ српских „који по ком“ је царство-

---

obligé de fuir, ce diringea vers Raguse. Mais l'ennemi l'atteignit dans sa fuite et le fit perir. 1367 .... Le nouvel empereur ne pouvait pas rester longtemps inactif etc.

У биљешци г. Дучића из старе Србуље, Вукашин се називље »царь.«

[1]) Рат. Шаф. стр. 51.

вао са овим речма: „6879 год. погибе **Влькашинь и Оуглєша вь Македонїи вь петькь дьнемь**“, што значи, да је пре њих царовао и отишао Богу цар Урош, па су ова двојица тек после њега владали и погинули (6879 г.). Писац јасно каже, кад је написао ово: „**житїе**“ краљева и царева српских и како је „**кои по комь**“ царствовао, јер наводећи да је Дечански има два сина: **Стефана прьвога цара и Симеωна** (Синишу), за Синишу додаје ово: „**иже вь грьчьскои ѕемли вь градоу Трикалѣ царствова, и тамо коньць житию прїемлють. Роди же и сына два, иже и дьньсь видимы соуть, ωбаче по нашихь грѣсѣхь кромѣ своего ωтьчьства ωѕемльствовани быше, вьѕирающе сь нами на .... Бога могоущаго и ωть камене .... отцоу нашемоу Сїмеωноу чеда вьздвигноути.**“ [1]) Јасно је, да је ово „житије“ лозе Немањине „који по ком царствова“ писано по смрти Синише, који је умро 1369 или 1370 године. У житију је стављена последња година маричке битке Вукашинове, како је то записао Исаија и писац угашене лозе Немањине. Како је пак битка на Марици била у петак 26 септембра 6879 год. а петак је био 26 септембра само 1370 године, а није био ни пре две године ни после три године, за то је и била маричка битка именоване 1370 године а то значи да је Синиша преминуо пре ове године, а тако је исто преминуо пре ове године и цар Урош. Писац је овога „житија“ био трећи савременик догађаја времена Душана, цара Уроша, цара Синише и маричке битке. Па шта он каже о цару Урошу?

„Душан **роди же и сына прѣкраснаго Оуроша вь лѣто ,ѕωме** (6845). **Сь же Оурошь по истинѣ краснь и достодивнь видѣнїемь, младь же смысломь, прѣиѕлиха милостивь и кроткь ıави се, старьчьскые сьвѣти ωтмѣще, мла-**

[1]) ib. стр. 53, ред 30—38.

диxь же сьвѣти приемлю и любе, тожде полоучи ꙗкоже и Ровоамь[1]**) ѡнь или рещи ꙗкоже Михаиль**[2]**) царь грьчьскыи ѡть своего раба Василїа пострада, подобно же и сь ѡть своего хранюнїа пострада и многа ѡзлобленїа и мьсти и томленїа** (затвор) **прѣтрьпѣ, глаголю же ѡть Вльканинна и Оуглеше.“**

— Шта и какво је добро Урош урадио **Влькашинноу?**

Писац овако одговара на питање:

„Сь же Влькашинь сподоби се ѡть него (Уроша) **чьсти деспотскаго сана, потомь же и вѣнчаваеть его** (**Влькашина**), **послѣди же и сьриноу** (Вукашин) **его** (Уроша) **сь прѣстола ѡтьчьства своего и вьзлагаеть на се вѣньць кралевства срьбскаго, братоу же своемоу Оуглѣши вьроучаеть страны земле грьчьткые сь саномь дѣспотские чьсти.**

Ть (т. ј. Урош) **же праведни, аще и пострада вь изгнанїи царьские чьсти ѡтьчьствїа своего, нь посрѣдѣ свое земле вь своеи чьсти царскои славно вь Богоу исходить.“**

— **„Вь лѣто** 6879 **погибе Влькашинь и Оуглеша вь Македонїи вь петькь дьнемь.“**

Дакле и овај савременик вели, да је битка маричка била од створења света 6879 онако исто, као што пише и старац Исаија. Како је битка била у петак 26 септ. а петак био је 26 септембар само 1370 год. а ни пре ни после кроз шест година, знак је да је маричка битка била по данашњем рачунању 1370 године 26 септ. у петак.

Али шта значе речи његове, да Урош **„славно исходить“** Богу?

---

[1]) Ровоам је био »сьринуть“ с престола.

[2]) Arkiv za pov. III вели се: sicut т. ј. као Михаило Bulgarorum imperator, али у ствари био је убијен и Михаило цар бугарски, а убијен је и Михаило III цар грчки. Овде је главна мисао — убиство.

„**Аще** — други писац житија Урошева — **и лиши младаго цара сего светнаго свѣта, нь тьмо вьдвараетсе вь раискїнхь жилищих сь лики мученичьскїими и сь своими прародитѣли и прѣподобнїими и тѣло его вь црькви чьстно прѣдлежить и до дьньсь творить исцѣлениїа сь вѣрою приходѣщїимь на похвалоу и чьсть прародитель своих и на оукрашенїе сьродству своему и на оукоризноу невѣрнымь.**[1])

Настављач Данилов као савременик, писац „Житија" у родослову Немања од 1370 године и натпис на цркви Зерзе опет савременик, јасно тврде да је после Душана владао цар Урош, а после Уроша поделили су његово царство кнез Лазар и краљ Вукашин, и да је Вукашин убио цара Уроша, за тим владао и погинуо у маричкој битци 1370 године, 26 септембра у петак, што је било, како верно вели Пејачевић, дванајесте године Урошеве владавине, које године кад се додаду 1355 + 12 = 1367.

По што смо навели сведоџбе и казивања савременика остаје да се запитамо: је ли сагласно ово необориво тврђење савременика са казивањем житија патријарха Паисија? Да ли се и чиме се разликује казивање Паисијево од казивања ових савременика? Али пре одговора на ово питање, које да би нам јасно било, морамо изложити судбину пећске патријаршије.

Још није доста тачно оцењен утицај Калистове анатеме, на пропадање српске царевине, изречене противу цара (Душана), патријарха и српске царевине и патријаршије, јер византијски патријарх Јеремија чак 1531 год. каже, да је „пећска патријаршија у сљед насиља стављена у стање автокефално", но не „по пригоговору и суду ма каквог васељенског сабора",[2]) а готово

---

[1]) Гласник XXII стр. 225.

[2]) Гласник XLVII, стр. 267.

то исто каже и настављач Данилов у „постављењу“ другог српског патријарха Саво: **„Царь Стефань вѣньча се на царьство и патриарха себѣ изьбра не по закоиоу ни сь благословомь** цариградског патријарха, **юкоже подобають,** но поиска благослов **бесчиньно** патријарха трновског и архијепископа охридског и са збором српским, **сніце вьцари се** и постави патријарха, **юкоже не подобаеть.“** [1])

Сви они, који су били противници Душана и његовога сина, у исто су доба били противници, (по њихном уверењу), и незаконите српске патријаршије. Ово стање ствари поделило је цео народ у два логора: у привржене и противнике Урошеве. Па се овим стањем и користили Вукашин и Угљеша. Овај т. ј. Угљеша у акту цариградском патријарху, вели, да је Душан „назвавши се самодршцем Србије и Грчке, висином достојанства и величином моћи у срцу преузео не само туђе градове грабљивим очима гледао .... већ и до божанствених ствари неправедност терао и до прастарих наређења“ [2]) и т. д. Настављач Данилов као са прекором о цару Урошу каже: да је насљедио оца, мало царовао, велику беду претрпио од властела и преминуо: **„и иньто же о прѣдьченѣи зьлобѣ сьтворь.“** Угљеша, а с њим и Вукашин, не само да су радили да скину анатему, већ за Угљешу знамо, да се подчинио цариградској патријаршији, па је то исто морао урадити и Вукашин, а доцније и кнез Лазар дао је новаца, те је Исаија изравнао ту ствар. Исаија „једва“ је умолио патријарха Саву, да пристане на измирење, а то значи, да је српска црква била бранилац автокефалности [3]) црквене, а грабитељи Немањине краљевине и царевине ру-

---

[1]) Жив. краљ. и арх. стр. 380.

[2]) Arkiv za jugosl. povjest. IV стр. 301.

[3]) Вид. писмо Јевтимија грачаничког у књ. Вукашин убио цара Уроша.

шили су творевину Душанову. Како је „**частни**“ старац Исаија био један од оних, који су били мњења, да је Душан „**не по закону**“ прогласио царство и патријаршију, нема сумње, да је такво „разномислије“ владало и у српској земљи, па су, патриоте и народњаци бранили српску царевину и патријаршију, а „грабитељи“ царевине били су на страни противника царевине и патријаршије. Тек после ових напомена, може се разумети оно казивање, цариградског ортодокса Исаије, ког је „особито волео патријарх **цариградски**“ а не **српски**, да, пошто је он донео „**раздрѣшенис**“ из Цариграда и био сазван **збор**, по заповести кнеза Лазара и **Ђоурьѣа**, где он приповеда, како је тешко ствар ишла око избора патријарха. Исаија је донео „**раздьрѣшеније**“ априла, а збор је тек био прикупљен октобра месеца, јер је требало савладати многобројне препоне, па између осталих и оне, који су били противници тога мирења као **сувишне и посве излишне ствари**, па их писац и карактерише речма, да „**соудь божии ни вь ньтоже положише и сего ради вьзискаше раздбоиничьскы и навѣтьничьскы свети прѣстол и сань апостольскыи вьсхытити**“, руковођени — вели — самољубијем и сластољубијем ... **и того ради бываѥть бѣда не мала.** И несу могли наћи и изабрати патријарха „**по достоѩнию**“, а то значи, да се није хтео примити патријаршкога престола ни један достојан и частан архијереј под оним условима донесеним частним Исаијом из Цариграда. Тек после свега тога кнез Лазар и **Ђоурьѣ** искупе **сьбор** у Пећи, који и пронађе неког пустињака „**сѣдинами просиѩвьша, сѣда же и оумомь**“ **Ѥфрема**, коме су ишли монаси, митрополити и јепископи ради настављења, што значи, да је овај Јефрем био оно исто што и Исаија т. ј. противник самосталног **постанка** српске патријаршије, а привърженик цариградске патријаршије. Њега и

изберу, а не браниоца пећске самосталне патријаршије. Па за то и вели писац: „Како је био изабран кир Јефрем и абие оутиша се еже о цркви боура, и вьсакь сьоузь раздрѣши се, и бываеть патриархиꙗ Коньстаньтина града сь срьбьскомь патриархиꙗмь вь любьви и сьмерени и вь едииьствѣ.“ Изабран је дакле, за патријарха, 3 октобра 6884 (т. ј. 1375) године, у патријаршији у Пећи представник оне странке, која је гледала на Душана онако, како је гледао Угљеша т. ј. онако, како је на ту ствар гледала византијска патријаршија, па се користила црквом, да обори Душанове политичке успехе, јер настављач Данилов јасно каже, да је Душан тражио измирења с цариградском патријаршијом, али није могао успети с тога, што се прогласио императором и што је освојио грчке градове, па наравно што је у стародревним границама јустинијанијске или охридске архијепископије, како одређено вели патријарх Јеремија (1531) саздао српску пећску патријаршију. За то и уговор помирења частног старца Исаије, са византијском патријаршијом није ни тачан, нити прецизно одређен, него се само вели: опростили цара (Душана), патријарха, владике и све мртве и живе, додајући: „бываеть же здѣ нѣчьто лоучьше ради сихь пришьдьшиихь, паче же за кирь Исаию, по нежe бѣ зѣло вьзлюблень патриꙗрьхоу.[1]) Того ради дароують, не кь томоу имѣти архијепископа“, но патријарха, — додајући више наведене услове, додаје: ꙗкоже сьборьнаꙗ повелѣвають правила.“

— А шта заповедају сьборнаꙗ правила?

Ево шта заповедају та саборна правила по тумачењу цариградског „васељенског“ патријарха Јеремије:[2]) што

---

[1]) Не своме — српском, но грчком.

[2]) Гласник XLVII, стр. 266—269. Године 1530.

је од почетка узакоњено и установљено, не сме се мењати усљед доцнијих догађаја. Како се ово догађа усљед променљивости људских дела: онда нов патријарши суд то исправља и васпоставља оно старинско стање.

Како је архијепископија пећска нарушила права архијепископије првојустинијанијске, јер је прва од почетка била подчињена другој (охридској) т. ј. насиљем била отргнута и проглашена автономном, „али таком (т. ј. автономном) није остала до садашњега времена, него је изнова била придружена охридској и постала од ње зависна, по сили закона, јер њу ни један васиљенски сабор почаствовао автокефалношћу."

Некакав Павле захвати пећску цркву и заједно с њом захвати и друге епархије охридске архијепископије. Према канонима Јеремија га одлучи „јер — вели — имају и старинске царске хрисовуље, из којих се види, да је читава пећска епархија са Србијом законито притежаније охридске архијепископије." За то Јеремија са синодом реши; „Да Пећ и читаво српско земљиште буде под влашћу охридског архијепископа, као што се истој подчињавала од почетка па до садашњег времена" (1531 год.).

Из овога излази:

1) Српска архијепископија, по установљеном из почетка закону, подпадала је под власт архијеп. првојустинијанијског. У потврду овога могу бити наведена питања краља српског Првовенчанога, управљена на архијепископа охридског Димитрија Хоматенског,[1]) као и мешање грчке цркве у брак краља Милутина.

2) Да је „насиљем" постала пећска — српска — автокефална т. ј. патријаршија, али „није таквом остала

---

[1]) Гласник XXXIII.

до 1531 године, него је изнова била уједињеда са црквом охридском и подчињена јој остала“, а то ће рећи, да је српска патријаршија после Исаиног измирења била доведена у старинско стање подчињености охридској архијепископији, дакле изгубила автокефалност.

3) Некакав Павле покушао је да васпостави пећску цркву у оном стању, у каквом је била за време „насилне“ автокефалности од 1346—1375 године; патријарх Јеремаја опет је подчинио цркви охридској, па се Прохор назове охридским и пећским патријархом: онда излази

4) Да сви патријарски пећски од Јефрема до Макарија несу били управо пећски патријарси, него и охридски, а носили титулу и пећских патријараха.

Све ове четири тачке јасно тврде, да, кад су нови Душанови и Урошеви владаоци разграбили царевину и послали на онај свет цара Уроша: онда се распарчала и склопљена област пећске патријаршије, на име:

а) Угљеша своје земље, како су исте спадале под црквену јурисдикцију цариградску, подчинио их цариградском патријарху. За то се с њиме „Грци“ удружили у рату противу Турака.

б) Вукашинова царевина налазећи се у границама старинске области Првојустинијанпје, била је подчињена истој. И

в) Под пећским првосвештеником остале су само области Ђурђеве, Лазареве и босанске, па су се ове области и звале патријархиом.

г) Са нестанком српских држава, пећски патријарх припознавао је охридског, а за тим од именованога Павла, није ни било пећског патријарха до Макарија брата Мехмеда Соколовића, који издради код Порте ферман и васпостави пећску патријаршију око 1558. С тога се и вели у натпису грачаничком за Макарија, да је „прьвы патріархь

по вторѣ обновленїи", пеќске патријаршије и да је исту „обновио" 1558 год.[1]) За то и морамо сматрати, да се насљедници патријарха Јефрема (1375) у западним српским покрајинама звали патријарсима све до смрти патријарха Арсенија II (1463 год.), кад су Агарени притисли српске земље, а од ове 1463 г. није било истинског пеќског патријарха све до 1558 године; кад је Мехмед Соколовић, потурчени Србин, који је научио књигу у Милешеву, обновио пеќску патријаршију и патријархом постао његов брат Макарије.

Је ли, дакле логички мислити, да се у оваквим ненормалним временима, могло написати „**житїе**" цара Уроша, кад су на првосвештеничком престолу пеќском седели противници Душанове и Урошеве радње, који су исповедали, да се Душан није венчао на царство по закону и да није изабрао патријарха по закону: „**не по ȥаконоу ни сь благословениѥмь цариградьскаго патриıарьха ıакоже подобаѥть, нь поиска благословениѥ бесоуньно на патриıархоу трьновьскомь и на арьхиѥпископоу охридьскомь и сь сьборомь срьбьскыимь вьцари се и постави патриıарьха ıакоже неподобаѥть**"? Је ли нормарно мислити, да се могло написати **житїѥ** Урошево и прославити „пострадали" мученик, кад су седили на пеќском столу приврженици грабитеља и упропаститеља царевине, који су на срам и понижење српске земље, пристали на понижење Душанове патријаршије нападајуќи Душана да није по „закону" постао цар за то, што га није венчао на царство „патријарх цариградски", а толике и толике цареве и краљеве не само да несу венчавали на царство они, него несу хтели за њих ни да чују, па су ипак они били цареви?

---

[1]) Вид. Гласник XXIII од стр. 240—251 и Гласник XLVII од стр. 263—275.

Ја не кажем, да су подобни људи, какав је био н. пр. частан старац Исаија, тако мислили и радили из политике или из политичких рачуна; не, и сачувај ме Боже таквога мњења. На против, они су били веома побожни људи, они су учили грчки језик, читали и преводили грчке књиге, каноне, законе, установе васељенских сабора и т. д. па као побожни људи простосрдачно, наивно и безазлено веровали су свему томе и мислили, да то тако мора бити, да је тако Бог рекао, и да се друкчије не сме ни мислити. Они несу проучили своју прошлост, па би у тој прошлости нашли, како су њихним праоцима из Рима и Цариграда предиковали, да се Бог не сме прослављати на словенском варварском језику; нашли би, да није била исписана пресуда Христу на словенском језику; нашли би, како је царевина пролила толико српске крви, да им се не да слободе и створе своју државу; нашли би, како је св. Савва с тешком муком израдио, да у Србији бивају владикама Срби и т. д. па би им дошла у главу свест, да грчки патријарх није хтео као грчки патриот венчати Душана на царство, нити признати српску автокефалну патријаршију, па би сложно радили, да одрже и царевину и патријаршију, а не би онако малоумно ругали Душана, као што ради Угљеша, нити би онако недотупавно писали, да Душан није по закону установио царсто и патријаршију „ꙗкоже неподобаѥть“, што га није венчао највећи српски непријатељ, Калист.

Тек по што су турски коњи на копитама траву разнели, турске сабље висиле над српским главама, по што су отимали српску децу у јаничаре, по што су порушили цркве и манастире и кад се нигде звоно није смело чути; тек, по што је нестало цариградских царева, а цариградски патријарси несу имали времена мислити о духовним освојењима, него се бринули како ће им остати читава

глава на раменима: дођу к себи наши српски привърженици византијске царевине и патријаршије и отпочну истраживати узроке пропасти своје царевине и патријаршије, јер су увидели, да их грчки „закон“ није спасао од турскога ропства. Они и пронађу узроке своје пропасти, схвате велики значај и смисао царства и патријаршије, па ученик милешевског манастира Мехмед Соколовић и његов брат Макарије „**тогда** обнове“ пећски патријархат и 1558 г. Макарије постане: „**прьви патріархь по вторѣ обновленіи**“ — и постане „обновитељ **прѣстола срьбьскаго**“ брат Соколовића, Макарије. Патријархат је пећски обновљен тек после изналаска узрока пропасти царевине и патријаршије, а то је учинио познији „**архиепископь**“ пећски Паисије, у почетку XVII века. Он је и написао:

„**Житіе и жиз'нь. И повѣсть вь кратцѣ благоучьстиваго и прѣвисокаго и присноспоминаемаго и храбраго цара Стефана и сина его, Оуроша младаго цара, и ѡ житіи и ѡ скончаніи его, и како и коею сьмертію прѣиде сего свѣта суетнаго; и колико пожить и вь кое врѣме и где скончa. Списано мном недостоиним и многогрѣшиним, иже нѣсьмь достоинь нарещи се архіепіскопь Паисеи. Маніем преблагога владикы моего Христа и тому послужившіа прѣчистаа .... Богородица и светаго .... мученика поиудихом се начети повѣсть вь кратцѣ и сь полатиними нашими**“[1])....

Ово је житије написао архијепископ пећски Паисије у првој половини XVII века, на понуду и предлог духовнога збора пећске патријаршије. Оригиналнога списа нема, него је Руварац ово печатао из преписа од 1642 године, а попунио из другога преписа јазачког од 1748 године.

---

[1]) Гласник XXII, стр. 213.

Није цело дело већ на два места нема листова. Даље, у житије Паисево унесени су уметци и додатци. На тај начин, из овога житија морају се одбацити сви ови уметцци и додатци што је лако учинити, кад загледамо у изворе, из којих је Паисије црпио грађу за житије.

Овде морамо напоменути, да је Паисије у кратко описао житије цара Душана и сина његовога цара Уроша. Изворима за писање били су му:

а) **Лѣтописьсрьбьскн**, у коме је нашао: **„ѿ кѫдѹ прозвашє Срьблы.“**

б) Родослов, вероватно Данилов, у коме је настављач Данилов описао Душана и Уроша.

в) Хрисовул пећски, **еже ѥсть и до дьньсь вь пекской црькви** (немамо га).

г) **А ина слышахь ѿ свѧтопочившихь архїєпископь прѣжде нась бывшихь.**

За решење питања о вредности „житија“ цара Уроша, које је написао архијепископ Паисије најпре ћемо доћи до истине, кад упоредимо изворе са његовим казивањем, па ће се одмах видети, да је оно, што је нетачно ушло у житије, узето из доцнијих погрешних извора, а такав је **Лѣтописьць**; а оно, што је у њега тачно и верно, — узето је из Родослова, као савременога извора сирти Урошеве. Отален је и дошла она збрка у овоме Паисијевом житију. Како немамо пећског хрисовула, онда не можемо упоредити шта је иза њега узето, **„а ина“** што је **„слышал“** од бивших архијепископа, то је она збрка Судимља и Неродимља, Шареника и Скопља.

Лѣтописьць (Рат. Шаф. Изд. Ир. стр. 63):

. . . . (Немањини) **родителїє и прадѣди благочьстиво Константїа и Ликинїє моучитель** и т. д.

У Starin. **Лѣт.** књ. XIII. 178: **оуби краль сь сыномь своим Доушаномь цара Михаила бльгарскаго на Вельблоужждоу** . , . .

Лѣтописьць. Шаф. стр. 71. **Доушан поставл се цар&ємь** 6844 (т. ј. 1336 — **лаж**) **и царствова .кд.** (т. ј. 24 године, али због оне прве лажности излази, да је Душан умро 1360 год. Ето одакле је дошло у другог доцнијег љетописца лажно исправљање): **ȥацари се Доушань** 6844 (т. ј. 1336) **и царствова .к.** (20) **лѣть** (те изашло да је умро 1356 год.)

Паисије:

Гласник XXII. 216: **вь врѣмена она мѹчителска — и царствѹющѹ Ликинїю мѹчителю.... еже Срьбинь есть....** (Штета што Руварац није издао текст читав).

Гласник XXII. 216: (**царь**) **Стефань оуби цара Михаила бльгарскааго на Бани вельбѹшкои и сь своимь родителемь** . . . .

Ib. стр. 216. Паисије узео верно време царовања: **и жить** (Душан) **на престолѣ .кд.** (годину није метуо, а дан смрти тачно означио): **прѣстави се декемврїа .к.** (т. ј. 20). Одакле је он узео ова оба тачна податка? Да је Душан царовао 24 године, Паисије узео је из љетописца. Како је опазио збрку, он није ни ставио годину смрти, а из цетињског узео је веран датум смрти Душанове: 20 декем., који је опет узет из копривничкога љетовничара.

Студенички **лѣтописьць** (1391 год.).

Star. XIII. 170: **Роди** (Душан) **и сына ОУроша, его же глаголють красна тѣломь но не раȥоумомь, обаче и милостивь бысть аще кто инь и кротокь ѡви се. Но, ѡко же рече, се младооумень би, старческие отмеще свѣти, прилѣжати совѣти подобни себѣ, полоучать же нечто подобиихь Ровоамоу оиомоу, или ѡкоже слишаше о Михаилѣ цари гречестемь, что пострада оть раба**

своего Василиа. Сеи бо Оурошь многаа ꙁла подеть оть рабь своихь Влькашина глаголю и Оуглѣшоу.

Тои бо Влькашинь рабь си и навѣтникь ꙗви се, сподоби бо (с)е оть господина своего части деспотскаго сана. По том же согна его (Вукашин Уроша) **сь прѣстола царскаго и воꙁлагаеть на себѣ вѣнець кралевства србскаго, братоу же своемоу Оуглеши вроучаеть страни ꙁемлие греческиие сь саномь десповина чьсти. Сеи иже праведии аште пострада такова, но своеи ꙁемли славно кь господоу иꙁиде вь лѣто ,ѕѡ** (6800 т. ј. 1292 погрешно) **месеца декемвра .к.** (т. ј. .в.) **день. И сеи многоу скрбь остави отечествоу своемь, ово о иꙁгнании, ово же преставлениемь своимь. И вь тожде лѣто вь немь же сгнань бисть, смртнию премѣни его господь ꙁдешниихь. И не много междоу сими Вльшина крала вонски и того брата Оуглеше деспота и ти сами братенци побиени бише оть множества Тоурць вь Македонии, ꙗко ни тѣлесемь ихь необрести са.**

Ето како је овај привржeник кнеза Лазара 1391 г. преписао из Родослова копривничког белешку о Урошу, што се види из реченице: **„Но, ꙗкоже рече“** и т. д.

Копривнички (1371) Родослов („**житїе**“):

Шаф. 54: **„Роди и сына прѣкраснаго Оуроша вь лѣто ,ѕѡме** (т. ј. 1337). **Сь же Оурошь по истинѣ красньи и достодивнь видѣнїемь, младь же смысломь, прѣиꙁлиха милостивь и кроткь ꙗви се, старьчьскые сьвѣти ѡтмѣще, младихь же сьвѣти приемлие и любе, тожде полоучи ꙗкоже и Ровоамь ѡнь, или рещи ꙗкоже Михаиль царь грьчьскыи ѡть своего раба Василїа пострада, подобно же и сь оть своего хранienїа и мьсти и томлениїа прѣтрьпѣ, глаголю же ѡть Влькашина и Оуглеше.**

Сь же Вльнашинь сподоби се ѡть нього чьсти деспотскаго сана, потомь же и вѣнчаваеть ього, послѣди же и сьриноу его сь прѣстола ѡтьчьства своего и вьꙁлагаеть

на се вѣньць кралıевства срьбьскаго, братоу же своемоу ОУглѣши вьроучаеть страны ѕемлıе грьчьские сь саномь деспотскые чьсти.

Ть же (Урош) **праведный, аще и пострада вь иѕгнанїи царьскые чьсти ѿтьчьствїа своего, нь посрѣдѣ свое ѕемлıе вь своеи чьсти царскои славно вь богоу исходить.**

Јасно је до очевидности, да је љетописац студенички узео своје казивање из Родослова и додао као познату ствар: да је Урош исте године, кад је био **сьгань смртию** променио живот. Штета, није година очувана, него само **҂ѕѡ.**

После смрти Урошеве: **вь лѣто ҂ѕѡоѳ** (т. ј. 1371) **погибе Влькашинь и ОУглиеша вь Македонїи вь петькь дьнемь.**

Којим се од ова два извора користио Паисије: да ли коприввичким, или студеничким?

Из његовога текста само ће се собом видети.

Ево опет белешке из „**лѣтописца**“ карловачког, писаног 1503 год. Рат. Шаф. Изд. Ир. стр. 61:

Царь Стефань роди же сына ОУроша цара, бысть .д. тїи ОУрошь . . . . сего оуморише кралıа Влькашинь и ОУглеша деспоть, и Гонко, их же Богь неостави жити, нь чашоу, егоже господиноу своемоу почрьпоше, тоу сами помалѣ испише, оть Тоурькь горцѣ напоени быше. На Марицѣ близь Чрьномена все воинство ихь потоплıено бысть, ѿть .о. тысоущь малы нѣцїи осташе, идѣже и сами падоше, праведьнь соудь божїи приеше. Аще не бы божїи соудь, како могли быше .д. тисоуще .о. одолѣти?

На стр. 71: **Вь лѣто ҂ѕѿме** (6845 = 1337) **роди се прѣкрасни ОУрошь цароу Стефаноу вь лѣто ҂ѕѿѯе** (1357) **поставлıаеть се ОУрошь царемь, и царствова лѣть .ѕı. Вь лѣто ҂ѕѡп** (1372) **постиѕаеть коньць цара ОУроша месеца декемврїа .в. вь четврьтькь. Мало царствова еще младь сын ѕѣло и ѿть болıарь Мрьнıавчевикıа**

оубїень бысть декем. .в. Вь лѣто ѕѡо (т. ј. 1361) **прѣстави се царь Оурошь декемврїа месеца.**

Ове речи: **мало царствова еще младь сын ѕѣло и ѡть болѣрь Мрьнѣвчевика оубїень бысть декемвра .в.** (2), узете су из наставључа Даниловога, па је исписао из родослова и имена тих бољара и правилно из житија узео дан његове смрти.

Гласник XXII. 217: (цар Душан).... **сина мала-доумнаго** (као у студеничком).... **старих съвѣти не-прїемлие, младих жь съвѣти дрьже** (ib.). Даље нема узетог ништа из оба хроничара, него казује о рату између Вукашина и Уроша и о **сьборѹ** у Призрену, па **Влькашинь** преотео царство. Гласник XXII стр. 218: **и Влькашинь раздѣлаеть** (царство које је отео) **на трїи части: Ѹглиеши вьдасть Серезь и нарече его кесара** (?) **а Гоика деспота вь Трьновоѹ, а самь вь срьбскои земли.** (Узето из љет. карловачког). Тада је царица Јелена са Урошем довршила цркву **вь Чрьнои Гори**; и цркву у Скопљу.

Студенички љетописац описао је, како је Урош славно отишао на небо и оставио **„скорбь"** отечеству, што се десило на скоро кад је био **„сгань"** **„и не много меж-доусими"** (т. ј. између сгнања и убијства цара Уроша, тај интервал овако описује Паисије (Гл. XXII стр. 219): **„И неколико лѣть мимо идѣ.... Влькашинь наоучааеть свое слѹгы оубыствѹ.... и оубиваютъ его ни-чимь повинна."**

Ми смо навели, шта је Паисије узео из Родослова, а шта ли из љетописаца. Остало његово казивање: **о сьборѹ** у Призрену, о рату с **Вльказшином**, о сринућу Уроша, он је узео из пећскога хрисовуља, а то је истинити и званичан акт, о коме не може бити сумње, па за то и мо-

рамо сматрати сав материјал узети из хрисовуље за истинит и веран.

„**А ина**“ од архијепископа што је прикупио, тичу се оглашења Уроша светим и свега онога што је учињено за св. Уроша. Све је остало реторика и црквено „ублажавање“ светога, које нема вредности историјске, осим што је протумачио речи студеничког љетописца и Родослова: „**славно исходитъ Богоу**“, (по што је проричао, како је **Вльканшинь** био кажњен Богом на Марици за учињено злочинство и из Исаије додао речи: да му се гроб не зна) овако: „**Аще и лиши младаго цара сего светнага свѣта** и т. д. **и тѣло его црькви чьстно прѣлежить и до дьньсь творить исцѣленїа сь вѣрою приходѣщїимь**[1]) **на похвалоу и чьсть прародитѣль своих и на оукрашенїе сьродствꙋ своемꙋ и на оукоризноу невѣрнымь**“, па додаје Исаијне речи, да се гроб Вукашинов „**незнает се.**“

У Пајсијевим речима то је најзначајније да он (Паисије) **није** прогласио за свеца цара Уроша, него је цар **био** прогашен светим куд и камо **пре** архијепископа Паисија. Да је заиста овако, сведоче ове његове речи: „**Аще и лиши Вльканшинь** младога цара Уроша живота, али се Урош налази у рајским жилиштама и т. д., **и тѣло его**

---

[1]) Из стихире: .... **козлетѣ** (Уроше) **вь любви Христовои похвалие и нынѣ моли се о нас** и т. д. ... или: „**дьнесь весна благоухаеть обвлюеннемь мощеи твоихь**“ и т. д. или: „**мꙋченика Оурошa,...**“ или: **На столпѣхь моученическыхь водворяюшисе, яко добрь воинь обрѣтсѧ на земли: и вьзлетѣль еси вь вышнемꙋ престолꙋ** и т. д.

Стрꙋю исцѣленїи источаеши приходящимь сь вѣрою и подаеши дарованиѧ просещимь оу тебе, ходатаиствомь прародителеи твоихь и т. д. **Аще и завистию убиень биль юси оть твоихь присныхь, но присно вь раи водворяешисѧ сь прѣродители твоими. Аще и неправедноую смерть подаль еси, но ликовствꙋеши сь светыми: оубиицы же твои вскорѣ погибоша** и т. д.

Дакле речи: „**славно исходить Богу**“ Паисије објашњава овим стихирама из службе Урошеве.

вь цркви чьстно прѣдлежить и до дьньсь творить исцѣленїа и т. д. Кад, дакле, архијепископ Паисије вели, да тело Урошево лежећи у цркви у ћивоту и до данас (кад је он написао његово житије) твори чудеса, знак је, да је оно творило чудеса кроз све време, одкад је метуто пред олтар до времена Паисија у првој половини XVII века. Сваки зна, шта значи реченица н. пр. свето тело краља Дечанског и до данас твори чудеса у Дечанима, лежећи у ћивоту пред олтаром у цркви, а Паисије исту овакву реченицу употребљава о св. цару Урошу. Да ово житије Урошево није посве траљаво издато у Гласнику XXII, ми би по њему могли одредити и време кад су канонизиране мошти св. Уроша, за то ћемо закључити ову главу с тиме, да је архијепископ Паисије и написао житије св. цара Уроша, што је он тело Урошево видео свето у цркви у ћивоту и оно творило чудеса т. ј. давним давно пре њега било је оглашено за свето, имало своју службу, па је архијепископ и написао његово житије, јер се исто налазило разбачено: у пећском Родослову, у Хрисовули, а додао оно што је нашао у љетопису и што су му „инии" казивали. Све што је о Урошу узео из Родослова, оно је верно; што је узео из пећског Хрисовуља н. пр. о **сьборѹ** у Призрену, и оно је верно, а је ли верно оно, што је узео из љетописца?

Да је у љетописима измишљено казивање о Ликинију мучитељу као сроднику и предходнику Немањину, о томе нећу потрошити ни једну реч, али одкуд је ушло у љетописце XVI, XVII и XVIII века казивање, да је Урош владао 16 или 17 година, па тек да га је божем после убио цар Вукашин, кад већ и Вукашина није било на свету?

а) Љетописи[1]) XVI, XVII и XVIII века.

Овде неће бити говора о настављачу Даниловом, тако ни о Исаији, ни о натпису на Зерзи, па ни о „житију и **житеѧствꙋ краль и цареи срьбскыихь, кои по кωмь или колико царствова**“, па ни о љетописцу студеничком кнеза Лазара од 1391 године, који је сагласан са копривничким „житијем“ докле је овај довео Немањин родослов т. ј. до 1371 године, па за то је веран и у ономе, што говори о кнезу Лазару, где између осталога стоји и ово: „**но иже сь Лаꙁаром, ові́ы ѿшедше восприѩша блаженыи конець; иѣцы страха же ради или невѣрїѫ ради своего бѣгоу сѧ ѩша**“, ... **кь сним** (т. ј. који се **бѣгоу ѩша**) **аще волею сїе сотвориша, еже ѩдыи хлѣбь мои воꙁвелнчиль еси на мѧ таковаа коварствїа, и ѩꙁикь ихь**

---

[1]) О нашим љетописцима и њином постанку писали су:

а) Јагић, у Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. t. I. Zagreb. 1867. — Ein Beitrag zur Serbischen anal. mit literatur-geschichtichen Einleitung: Archiv f. Slaw. Philologie II Bd, I Heft.

б) Рачки, Ocjena starih izvora za hrvâtsku i srbsku poviest sred. vieka. Zegreb. 1865.

в) В. Качановски: Сербскія житія и лѣтописи какъ источникъ для исторіи южныхъ Славянъ въ XIV и XV вѣкахъ. Славян. Сбор. t. III.

г) Макушевъ: О нѣкот. рукоп. народ. библ. въ Бѣлградѣ. Варшава. 1882. Тај љетопис погрешно Макушев урвшћује у најстарије.

Сви ови писци говорећи о постанку љетописа несу обратили озбиљну пажњу на читуље или поменике, где би врло лако могли наћи одговор на многа питања: о краткоћи и сухопарности љетописа. У осталом ја овде нећу да разбирам питање о постанку љетописа, него ћу само да се забавим питањем: кад у „житију“ копривничком, код Исаије, у натпису Зерзе, код настављача Данилова јасно стоји, ко је по ком владао, — и кад и ови доцнији љетописци пишу, као и они најстарији и савремени, или први до савременика н. пр. студенички (1391 г.), да је Вукашин убио Уроша: онда одкуд се увукле у њих погрешно забележене године тако, да неки мећу маричку битку чак у 1373. год.?

обоюдо остръ; аште ли страха ради .... не всѣхь человѣкь, глаголю, но иже таковѣмь произволенїи бывшемь человѣческое нѣчто, и сїи пострадаша.“
У њему је очигледно погрешком преписивача дан Урошеве смрти на место .в. стављено .и. а година смрти Урошеве правилно била написана, па преписивачи ставили су два друга — **оѕ** .... писмена ҂ѕѡ[1]) (**оѕ**).

Сви су ови извори апсолутно верни, тачни и о њима не може бити спора, и ма да су их разна лица писала, у разним пределима и у разним ондашњим ипак савременим годинама, сви се подударају, међу собом сагласни су и тврде оно, што је и како је у самој ствари и било.

Код доцнијих пак љетописаца и житијеписаца јавља се збрка, неверност у описивању, а нетачност у годинама, па ипак сви тврде, да је Вукашин убио Уроша. У овоме случају, ствар је сама од себе разумљива, на име, са свршетком XV века, већ више није било образованих духовника. У XVI веку цариградски патријарх уништио је пећску патријаршију и подчинио охридском архијепископу, манастири пострадали од турског насиља и зулума, старинске књиге прикривене а преписивачи неуки. У манастире дођу и ступе у калуђере људи прости, који су боље знали гудити у гусле и певати народне песме, него ли претурати старински перґамен и листине. Ма да је Мехмед Соколовић, ђак милешевског манастира, обновио пећску патријаршију, али су и сами патријарси били самоуци ђаци

[1]) Преписивач је дошао у забуну, што је видео два пут .ѕ. и два пут о, па је изоставио једно зјело и једно он, а само оставио по једно. Како је у оригиналу било ҂ѕѡоѕ т. ј. 6876 декембра 2, онда је Урош и био убијен 1367 године декем. 2. Да је заиста ово изоставио, наводим случај, како ча-Срећко није знао писати, него га научили да само подпише С. и Поповић. На свима актима његовим стоји овако: С. Повић. Кад су га питали: за што не пише два пут попо, он није могао да схвати за што да пише два пут попо.

из народа, па је такав био као писац Урошева житија Паисије, такав је био и брат Соколовића Макарије, и његов синовац Антоније. Њима није била доступна критика. Паисије позајмљује цитате, како из верног Родослова и пећске хрисовуље, тако и из љетописца о Ликинију и оне неверно забележене године доцнијих љетовничара, па по вернима тачно излаже „житије“ а неверно забележене године уности у житије, па се верно причање житија, не подудара са неверно забележеним годинама. Ради доказа реченога, да наведемо из ових доцнијих љетописа, године смрти Урошеве:

У Star. t. XIII, стр. 174. Љет. Хаџи-Јордана, вели се оно исто за Душана, како о њему говори Угљеша: **Прѣстоупивь же прѣдѣлы отьць своихь поставлѧеть се самосилїемь царь вь лѣто ѕѡнд** (1346). **И роди сына Оурошa. Оурошь же не роди сини и оста беꙁ родa кь томоу лоꙁa тa.** (И морао је неко други додати даље ово: **Вь лѣто же .ѕѡм.** (1352) **Стефань краль Деүански коноүнноу постиꙁаеть оть сына своего и сь моүүенникы равноүьстїе полоүүи.**[1]) За овим иде неверно забележена година Душановог ратовања на Босну: **Стефань же царь срьбскы прѣжде сьмрьти своее на .гі.** (13) **лѣть воева на Босноү, тако и сь царицею своею, и сїю вьсоү повинноүвь под се.** Умире 6864 (декембра). Даље иде: **вь лѣто ѕѡо̄ѳ** (6879) **секет.** 26 (т. ј. данаш. год. 1370). **Краль Влькашинь и деспоть Оүглюеша оүбїены быше вь Македонын оть Тоүрць на Марїцѣ рѣцѣ, ꙗко и тѣлесемь ихь необрѣтенно быти.** Ово је исписано из Исаије. Тек после овога иде испочетка белешка по други пут, као што је и све наведено исписано по други пут, али се не зна, које године, па је и датум неверно означен:

[1]) Код ових речи издавалац љетописа додао је: „црвеним мастилом. Осим тога свако велико слово црвено је.“

Вь тожде[1]) **лѣто прѣстави се царь Оурошь дек. .д.** (4).

Како се види, љетопис овај писан је тако: најпре су биле исписане године, па су тек после попуњаване материјалом, који му је дошао до руке, незнајући тачно кад је што било. За то је једно исто по два пут записивано.

У истој књизи Starina у **лѣтописоу** сеничком, на стр. 177 и 178 стоји ово:

Сь же Стефань роди .в. сына. Прьвы сынь его Степань, иже бысть прьвы царь Срьблемь, нарнчет се Доушань и царсткова (погрешно) **.кз. лѣть.** За овим се опет повторава мало друкчије казивање о Дечанском узето из друге књиге, говори се о битци код Велбужда, приповеда се о смрти Дечанског (по други пут), повторава се да је Душан царовао 27 **лѣта** па се вели: „**Сь же Степань роди единога сына именемь Оуроша**“, па се вели: **Вь лѣто ,sωз** (6860 = 1352) **вьцари се Оурошь Степановић младь сїи вьзрастомь. Сего Оуроша оубыше Мрьнявчићи.**

Даље иду друге белешке, па онда:

Вь лѣто sωо (6870 т. ј. 1362) **оубыше Мрьнявчићи цара Оуроша младога. Нь семоу Оурошоу преста и скончa се царство срьбско.**

Тожде[2]) **лѣто оуби Отмань краля Воукашина Мрьнявчића и деспота Оуглешоу нь рїецн Марици сек.** 26.

У Љетоп. подгоричком Star. XIII, стр. 183):

Вь лѣто sωмд (т. ј. 1336) **окроуни се Доушан и царова .к.** (20) **лѣть. И ть Степань роди сина Оуроша.**

И то лѣто окроуни се синь негов Оурошь и царова .з. (7) **лѣть.**

Вь лѣто sωзи (т. ј. 1360) **престави се царь Оурошь, изгоуби га краль Воукашинь оу Призреноу.**

---

[1]) Које је то **лѣто**?

[2]) Које је то **лѣто**? Као год што је ово погрешно: тако је и оно горе.

Вь лѣто ҂ѕѡпв (т. ј. данашњ. 1373 г.) **оубн царь крала Воукашына, деспота Оуглешоу на Македонию на Марици мѣсеца окт. .ѕ. дань.**

У Љетопису Верковића (ib. стр. 192):

Вь лѣто 6865 (1357) **престави се Стефан превисоки и царствова лѣть** 20.

И того лѣта поставлен бысть на царство син његов млади цар Урош.

Три Мрьнявчевића, и бысть Оуглѣша деспоть и Воукашинь краль и Гонко воевода, три брата родна.

И вь то лѣто оубы Воукашинь царя Оуроша вь полѣ, и царствова оть рожденія своего лѣть 17.

И Турци дођоше преко мора у српску земљу.

Вь лѣто 6863 (1355) **прииде царь Отмань преко мора на Калиполѣ.**

Вь лѣто 6869 (1361) уби цар Отман Момчила и прими **Перинторь** 6970 (1462).

И по томь оубы Отмань Воукашина краля на Марици рецы. Сии три брата ѕло сотвориша господиноу своемоу царю тоже и прияше лѣто 6879 (1371).

У Љетопису Хаџи-Јордана (ib. стр. 175):

Вь лѣто ѕѡҁи (6898 т. ј. 1390). **Сїе лѣто мѣсеца Їоуна .еї. дань светыи кнеѕь бои сьтвори на Косовоу, и Амїроу оуби, и самь оть ннхь паде.“**

У Љетопису Верковића вели се, да је Обилић погинуо **оть соѕданиѧ мира 692** године.

У Љетописима Рат. Шаф. Изд. Ир. 1873 године ево како су обележене године смрти цара Уроша:

У карловачком (XVI в.): **Оуроша**[1]) **оуморише краль Влькашинь и Оуглѣша деспоть** (нема године).

[1]) Стр. 61.

У изводу 8 љетописа на стр. 71:

Вь лѣто ,sωме (6845 = 1337) **роди се прѣкрасни Оурошь цароу Стефаноу.**

Вь лѣто ,sωξе (6865 = 1357) **поставлѧеть се Оурошь царемь и царьствова лѣть .ζі.** (17).

Вь лѣто ,sωп (6880 = 1371) **постизаеть коньць цара Оурошѧ мѣсеца декемврїа .в. вь четврьтькь**

Сь Стефань (Душан) **роди сына Оуроша.**

Вь лѣто ,sωξе (6865 = 1357) **вьцари се сынь его Оурошь. Мало царствова еще младь сын sѣло, и ωть болѧрь Мрьнѧвчевикѧ оубїень быть декем. .в.**

Вь лѣто ,sωо (6870 = 1361) **прѣстави се царь Оурошь декемврїа месеца.**

Сїи же безаконни Вльклшинь и Оуглеша, иже сотворише, тоже и вьспрїеше. И ωбои погыбоше вь Македонии на Марицѣ, вь петькь, на Їωана Богослова, септ. .кs. вь лѣто ,sωп (6880 = 1371), **тожде лѣто, вь кое Оурошь. И оудрьжаше начелство три братенци: Оуглеша и Вькашинь и Гоико воеводѧ. И раздѣлише срьбьскоую землю на .г. чести. И правнмь соудомь божїимь прѣданьемь вьскорѣ быше вь роуцѣ безаконныхь Тоурькь, и ωть нихь оубїени быше.**

Вь лѣто ,sωо (6870 = 1361) **оуби Отмань кралѧ Вькашина и деспота Оуглешоу вь Македонїи на Марици сек. .s. (.кs.)**" и т. д.

Шта се из оваквих неверних, супротних и непоуздaних хронолошких бележака може извести? Апсолутно ништа, изузимајући једино то, што ма каква била хронологија осим једног, сви тврде да је Вукашин убио Уроша.

Од куда је дошла ова збрка код хроничара друге половине XVI, XVII и XVIII века? Ја сам већ напоменуо, да је нестало онога старог потпуно образованог свештенства; да је била понижена и оборена патријаршија пећска; да су способни и даровити људи побегли из земље,

као што су били: Кипријан,[1]) и др. да је истина, Соколовић обновио патриаршију, и да је његов брат дошао за патриарха, да су ступили у манастире и на духовне катедре људи прости из народа, који су били способнији да гуде и певају епске песме уз гусле, него ли да пишу и да се разумеју у писању. Онај малени број, који се био успособио да нешто запише а познавао и певао народне песме и пренесе из народних песама године Вукашинове у љетописе, па погрешно схвати, као да је Урош затражио „комад хљеба бабов“ тек пошто се навршила шеснајестогодишња влада Вукашинова, а налазећи у истинитим и верним изворима суврееника и очевидаца владе Урошеве, да је и како убио Вукашин Уроша, и пишу онакве погрешне и недотупавне хронолошке белешке, па се довијају да их сложе са годинама народних песама.

Да видимо.

По верним изворима Душан је при смрти узео заклетву од војвода, да ће бити верни његовоме сину Урошу. То је и народ знао, запамтио и унео у своју народну песму.

У Народним Песмама В. Караџића, т. II. стр. 186 у комаду од песме: „Смрт Душанова“:

Поболе се српски цар Стјепане

. . . .

Поболе се, умријети хоће....

Његова супруга, царица, дозивље цару сву „господу“

„Не би л' цара у животу нашли,
Да чујете шта ће наручити
И на ком' ће царство оставити.“

Сва се „господа“ састала код цара:

---

[1]) Ключевскій, Критички преглед житија.

„И ту дође Вукашине краље,
Диже цара са свил'на душека,
Прислони га у наручје свил'но
Па над њиме грозне сузе ропи.
Погледује српски цар Стјепане,
Погледује сву редом господу
Погледује, паке проговара:
Мили куме Вукашине краље!
Аманет ти моја царевина!
И аманет сви моји градови!
И аманет све моје војводе
По свој мојој редом царевини!
И аманет мој нејак Урошу
У колјевци од четрест дана,
Царуј, куме, за седам година
Осме подај мојему Урошу.“

Вукашин му одговара да није кадар држати у запту ни сина свога Марка, а камо ли све редом војводе. Душан повторава наведене речи:

„То говори српски цар Стјепане,
То говори а с душом се бори;
То изусти, лаку душу пусти.
. . . .
. . . .

(Вукашин): Он царова шеснајест година.
Колико је зулум поставио,
Што носаше раја сиротиња,
Што носаше од свиле хаљине,
Тад' обуче сукнене хаљине.
Млади Урош соја господскога
Довати се снаге и памети,
Па дозива стару своју мајку:
„Дај ми, мајко, комад љеба бабов.“

Стара мајка њему говорила:
„Има љеба но је у другога —
Баш у кума Вукашина краља.
Каде ти је бабо починуо
На самрти царство наручио
Баш на кума Вукашина краља,
Да царује за седам година
Осме теби да предаде царство;
Он царује шеснајест година."

За овом песмом долази друга песма (страна 189): „Урош и Мрњавчевићи", у којој се пева о „четири табора" „кад се „господа" тешко завадила", па се казује, како је Марко, који у своме лицу представља народ, говорио да је на „Урошу царство." Тада је Вукашин „посјекао анђела божија."

Па и ови недотупавни хроничари тврде, да је Вукашин убио цара Уроша. Народна песма узимље све време владе Вукашинове, јер је Душан умро 1355.

Додајте шеснајест година . . . 16

1371.

Како цар Урош, у потпуном смислу речи, није ни царовао, народна је песма и означила само време владе Вукашинове, па божем Урош тражи комад хљеба бабов од Вукашина онда, кад овога већ није било у животу, јер је погинуо у битци на реци Марици ондашње 1371 године, а данашње 1370 године.

Хронолошка забуна код доцнијих љетовничара дошла је отуда, што је Вукашин у истини владао 16 година. Ови доцнији, из народа, љетовничари, тих 16 година пренесу на Уроша, па је за то један и рекао, да је Урош владао 17 година, почем је после 16-те године тражио комад хљеба бабов, па га онда ипак Вукашин убио.

Расправа овога питања у осталом, није ништа ново, јер је ово исто питање куд и камо одавно расправљао Пејачевић у Historia Serbliae и дошао до овога резултата, на име: да је Вукашин у битци победио цара Уроша, ухватио га и у дванајестој години царовања Урошева убио (ондашње) 1368 а данашње 1367 год. и саранио га у једној гробници села Шареника скопљанске нахије.

И тако кад се дода 1355 години
Душанове смрти · · · · · 12 излази,
да је Урош преминуо · · 1367 г. Ожалошћена мати Урошева опет је преминула, на три године после смрти синовљеве, што је било ондашње 1371, новембра 7 (а данашње 1370 год.) т. ј. на четрдесет дана после погибије Вукашинове на Марици, која се десила по најмеродавнијем писцу, савременику и очевидцу Исаији 6879, наравно септембра месеца, а то је по нашем данашњем рачунању 1370 године.[1])

---

[1]) Pejačevits, Historia Serbliae pag. 303 . . . : Atque, cum recuperando imperio dat operam, victum proelio captumque, atque ad extremum a Vucasino caesum fuisse anno imperii XII, Christi MCCCLXVIII[a]) et Sciarenik vico ignobili Scopiensis provinciae tumulo illatum. Addunt iidem, ea tristissima fillii nece perturbatam Helena, mox et ipsam Pheris, regnoque cessisse, et monasticam, cui se in aula a longo jam tempore devoverat, professam, trieninio post hoc est MCCCLXXI[aa]) afflictam vitam finisse.

[a]) и [aa]) Године су узете по рачунању од створења света, по којима се година почиње од 1 септембра. Кад се преводе године на наше данашње рачунање, онда се од означене године одузме 5508 ако се догађај десио од 1 јан. до 1 септ.; али ако се догађај десио септ., окт., нов. и декембра: онда се одузима 5509 На пр. косовска битка била ѕѡҁз = 6897 јуна 15
треба одузети · · · 5508
1389.

Или маричка битка била је месеца септембра ѕѡоѳ = 6879
за то треба одузети · · · · · · · · · · · · 5509
Маричка је битка била данашње · · · · · · 1370 год.

Још ми остаје да кажем неколико речи о белешци „частног старца Исаије“, записаној баш за време пораза Вукашинова на Марици. Исаија је превео на српски језик Дионисија Ареопагита, па додао ову белешку: Ову књигу „**почехь**“, вели он, преводити у добра времена, кад су цркве, манастири и Света Гора цветали као рај, а „**сьврьшихь**“ исту књигу **вь зьлѣишее вьсѣхь зьлыхь времень.** Па сам задаје себи питање **кьгда?** и овако одговара: **Єгда.... подвиже деспоть Оуглеша вьсе срьбьскыє и грьчьскыє воє и брата своєго Влькашина краліа и ины вельмоуже мьногы нѣкьде до шести десеть тысоущь изьбраны конскы и поидоше вь Макдонию на изгнаниє Тоурькь не соудивьше ꙗко гнѣвоу**[1]) **божию никьто мощьнь противоустати. Тѣхь не изагнаше, но сами оть нихь оубиєни быше.** Измаилћани распу се по земљи као тице по ваздуху, јер смрћу **Влькашина и Оуглеше** „оста земља пуста, **не бѣ бо кьнеза, ни вожда, ни наставника.**“ За овим напомиње: **Вь то врѣме и племе срьбьскыихь господь седмыи мьнию родь коньць приєть. И вь истиноу тогда оублажахоу живи прѣжде оумршихь** и т. д. описује народно страдање као последицу маричке битке. Речи: „**вь то врѣме**“ значе оно исто, што латинска реченица: „Eo tempore“, која се употребљује обично у казивању за дела, која се у тим временима пре проприčаногa догађаја, десила. За то и овде мора бити закључак из овога текста такав, да за време маричке битке није било цара од племена Немањина. Кад није било ни-

[1]) Други савременик, настављач арх. Данила каже другим речма готово ово исто: **Вльклшинь.... иичесоже небрѣгь о проклетии ск. Слвы, изидоше оу Македонию и оть Тоурькь оубиєни быше.**

У копривничком житију: да је **Вльклшинь** убио Уроша, заузео српско краљевство и држећи се хронологије вели:

Лѣтл (ондаш.) 1371 погибе **Вльклшинь и Оуглеша вь Македони.** Исаије спомиње гњев божи о коме ова браћа несу ни мислила. Какав је то гњев божи?

кога од племена српске господе? **Лѣто же тогда теклше** шест хиљада осам стотините седамдесет девето 6879. Ове године преминуо је цар Синиша. Како је маричка битка била месеца септембра, значи да је био бој на Марици по нашем данашњем рачунању 1370 г. а да и не спомињем да реч „**мьню**" није никакав аргуменат, на који се ма ко сме ослонити, нити да напомињем, да се година маричке битке код Исаије потпуно подудара са годином копривничког највернијег и без мане савременика маричке битке.

За то наш извод о љетописцима половине XVI, XVII и XVIII века мора бити такав: Они су унели из народне песме у хронику године владања Вукашинова, па су после и натезали и доводили у сагласност исте године, али су ипак остали при томе, да је Вукашин убио Уроша онда, кад Вукашина није било у животу. Ма место, дакле, што би требало најпре критички претрести наше љетовничаре, па за основ и мерило узети јединито у свему највернији — какав је копривнички и према њему оценити вредност осталих, преко тога се прелази, и узима се за доказано[1]) оно, што јаком потребује доказа, као кад би судија давао онолико вредности сведоку очевидцу, колико и ономе, ко ту нити је био, нити што видео. Даље, побркани су љетописи стари с новима и нови са старима, те се такав направио хаос или мутна вода, у којој се могу ловити докази за какво год ко хоће мњење о смрти Урошевој, међу тим, у сваком љетопису вреди онај део, ког је хроничар записао као савременик или оно, што је од савременика унео у свој љетопис. За то не смеју бити ни спомињана казивања хроничара XVIII века о ономе, што су савременици хроничари записали о цару Урошу и о краљу

[1]) Вид. књигу: „И опет Вукашин није убио цара Уроша." Љ. Ковачевић.

Влькашиноу[1]) између 1367 и 1400. По томе немају никакве вредности љетовничари XVI, XVII и XVIII века за суђење о догађајима XIV века.

---

[1]) Одатле и долазе у књизи „И опет" и т. д. подобне реченице: „омаловажио остала два родослова" .... „бојећи се ваљда" .... „није хтео" .... није се могао ослободити од ауторитета, традиције и предрасуда .... Или да речем .... „неће моћи никога уверити, да славно отићи Богу значи што и убијен бити" .... За овим долази »толкоканїє« речи: »или рещи« или: »и не много межд҄оу сими«; па се потрже чак из гроба Даничић, да филологијом докаже, како Вукашин није убио Уроша и долази „адвокатско извијање« и т. д. Ко хоће да верује у такве закључке изведене из мутног и некоректног наваћања, нека верује, а ја то чинити не могу због самих извора историјских и оних сувременика и очевидаца, који су нама оставили верне податке.

Као врхунац „адвокатског извртања" навешћу само још једно место:

Зна се, да су Срби у Шумадији устали противу Турака да се ослободе и да им Турци не заповедају. Врачарска влада, која је извршила преврат 1842, у дослуху с Аустријом и Турском, узела је на испит бив. министра Рајевића, па га приморавала да призна, да је српски кнез Михаило подигао лесковачку побуну, како би га што више окривили, а нашао се један адвокат, који је доказивао, да је српски: Dominus directus (султан) у Цариграду. Нема сумње, да су и сувише ретки подобни екземплари непатриотизма у аналима светске историје, где страст и глупост дотле заводи људе, да постају издајници народних интереса. Међу тим ово није нова ствар у нашој историји. Угљеша и Вукашин толико и тако далеко иду у мржњи противу највећег српског владаоца, творца царевине и патријаршије, да свакога изненађују својим антинародним поступцима. Јован Угљеша каже у акту патријарху цариградском да је Душан „назвавши се самодршцем Србије и Грчке, висином достојанства и величином моћи у срцу преузео, не само туђе градове грабежљивим очима гледао, и неправедан мач против невиних потрзао, и у њима рођене грчке људе слободе и устава јадно лишио, већ и до божанских ствари неправедност протеривао и до прастарих наредаба, шта више и границе отаца гадно преступио и раширивати почео." Овакво писање туђем патријарху, противу покојнога свога цара, није „кињење", нити „увреда", него издајство српске царевине и осуђивање силног цара за то, што је освајао земље и градове и што је прогласио царевину српску. За то њега могу нападати Грци, али од Срба само онај ко је издајник земље и ко без злобе не може да спомене име цара Душана, чијег је сина убио. „Прастаре наредбе", то су границе охридске некадашње архиепископије, коју

II.

Царь.
Краль.
Кнезь.
Господинь.

„**Стефань Урошь благовѣрни царь Срблюмь и Грькомь, Поморию и западним странамь**" .... тако се подписао на акту своме потоњи српски цар Урош 1365 год. 11 марта, у Приштини.[1])

— Године 1370, априла 5, у Поречу на Броду овако се подписао краљ **Влькашин**: „**благовѣрни и христолюбиви краль Вльканшинь господинь земли срьбскои и Грькомь и западнимь странамь**" ....[2])

Цар Урош, у последњој својој повељи, пише овако:

„**По неизреченьному милосрьдию и чловѣколюбию владики моего слаткаго ми Христа**" ....[3])

Краљ **Вльканшинь** опет у својој последњој повељи пише овако:

„**По неизреченьному милосрьдию и чловѣколюбию владики моего слаткаго ми Христа**" ....

Душан се потписује:

„**Благовѣрни и богомь поставлении царь Стефань Срьблемь и Грькомь и западнои странѣ и сь богодарованьною ми**

кад су Грци заузели 1767 године, онда то није било рушење „прастарих наредаба"?! Овај навод из Arkiva IV. 301, на стр. 10. Јасно тврди, да је Угљеша постао највећи душманин Душановог сина, а његово је поступање — издајство српске земље. У осталом у љетопису копривничком не разуме се овакво кињење и страдање, него физичко збачење, тавновање и „пострада" т. ј. убили га.

[1]) Mon Serb. Mikl. стр. 156, 157, 159, 160, 163, 164, 165, 167, 169, 171, 173.

[2]) ib. стр. 180 и 181.

[3]) ib. стр. 179.

благоѹчастивоѭ и христолюбивоѭ царицеѭ авгѹстиєю кира Єленоѭ и с вьзлюбленимь и благовѣрнимь синомь наю кралемь Ѹрошемь"....[1])

Вукашин поред горње титуле вели: **„сь прѣвьзлюбленномь кралєвьства ми кралицомь кирь Алѣномь и сь прѣвьзлюленнними ми синови кралєвьства ми Маркомь"**, који се још октобра месеца 6878 (1369) г.) већ називао краљем, као што сведочи овај натпис: **прѣстави се рабь божїи Ранковикь .... сѹродникь крала Марка.**[2])

Још се само у једној србуљи налази записано[3]) да је погинуо „1371" на Марици **„царь Влькашинь."**

У главноме: потоњи пут налази се назив **„царь"** 1365; потоњи пут (изузимајући босанске краљеве) налази се потписан „српски, грчки и западних земаља" краљ 1370.

Даље иде:

— **Благовѣрни и самодрьжавни господинь.... Стефань кнезь Лазарь**[4]).... самодржац Срба и Подунавља **кнезь** престаје године 1389.

Даље иде титула: **„Господинь."**[5]) Овакву титулу носе: **Срацимирь**. Ђурађ, Балша, па Ђурађ и потоњи Балша.

— **„Господинь"**[6]) је и Александер, син рођенога брата царице Јелене Комнена или Шаина: **„Господинь** Канине и Авлоне."

Тако је исто:

— **Вь Христа бога благовѣрни господинь**[7]) **Коnстадинь"**, син Дејанов.

---

[1]) ib. стр. 133.

[2]) ib. стр. 181.

[3]) У г. Дучића.

[4]) ib. 193, 195, 196, 205. 215, 259, 265. У Гласнику XXIV стр. 227; година 1381: **кнезь Срьблємь и Подѹнавию Стефань Лазарь.**

[5]) ib. стр. 177 и т. д. 193 или се још пише: **дѹка** = dux. 203.

[6]) ib. стр. 178.

[7]) ib. стр. 192, 228

Тако исто:

— Ако **„не ꙋзможе господинь Влькь дрьжати ꙁемлю срьбскꙋ“**, веле Дубровчани у писму Вуку Бранковоме, па додају: **„како що є ꙁаписаль господинь Вльк“** — дакле је и **Влькь господинь.**[1])

— Кнез-Лазареви синови 1399 г. називљу се: **„благовѣрни кнеꙁь Стефань и брать мꙋ господинь Вльк.“**[2]) Године пак 1405 овако се потписује: **„благовѣрны и самодрьжавны по милости божиеи деспωть**[3]) **Стефань“** или; **„господинь вьсωи ꙁемли срьбскои и поморїꙋ и подꙋнаискымь странамь деспоть Стефань.“** У Борчу (дан. ср. гружански).

— Вукови опет синови, ове исте 1405 године потврђују дубровачке повеље у Вучитрну и називљу се: **„господинь**[4]) **Грьгꙋрь и господинь Гюрьгь** с госпођом мајком Маром.“ По смрти Високог Стевана, **Гюрьгь** Бранковић називље се **„деспоть Срьблюмь поморїꙋ и подꙋнавїю“** [5])и т. д. и т. д. Даље долазе титуле: жупани, војводе и херцег (туђа).

У овим титулама јасно се огледа деградација српске државе: по царству долази краљевство; по краљевству: „кнештво“ и „господство“, а за овим: де-

---

[1]) ib. стр. 215 и 216. Овај »господинь« **Вльк** 21 нов. год. 6901 (1391) пише; **По иꙁволению и милости владики моего сладкаго ми спаса Христа, и по прѣнеиꙁреченьномꙋ его члоьѣколюбию аꙁ рабь Христов Вльк .... пишꙋ, да есть вѣдомо всакомꙋ чловѣкꙋ, како сложихь мирь с Тꙋрьци, и приложихь великомꙋ господинꙋ цлрꙋ Баиꙁитоу, и сложихь с нимь мирь .... и расписахь ꙁемлю всꙋ, колико есть вь области моеи, како кемо плакати даньвь Тꙋрькомь .... благовѣрныи Вльк Бранковикь господарь Серлемь и Подоунавию.** Написано у Приштини.

[2]) ib. стр. 264.

[3]) ib. стр. 266, 269, 331, 333, 335. Ова је титула узета од Грка.

[4]) ib. стр. 269, 277.

[5]) ib. стр. 352.

спотство, па се туђинском титулом — херцег свршава српска држава.

Да прегледамо наших владалаца титуле по мљетачким актима, па ћемо тек онда говорити о њихном значењу.

Године 1330 Мљетачка називље Дечанскога: rex[1]) Urosius Serviae.

Године 1332 и 1340 називље се владалац српски: rex Serviae.

Године 1348 Душан је већ био император, али га Мљечићи по старом обичају назиљу: rex[2]) Raxiae. Тек при крају ове године титулирају га Мљечићи: Stefan imperator,[3]) а тако га пишу и у актима.

Године 1350 папа Климент VI у писму угарскоме краљу устаје противу титуле Душанове император и вели: „regem Raxiae, qui se Caesarum falso facit“ т. ј. краља рашког, који се лажно учинио ћесаром. Немарећи за такво папино мњење, у мљетачким се актима одомаћила Душанова титула император.

Ипак има акта у којима се употребљава безразлично пређашња титула: rex Raxiae. Тако:

Године 1358:[4]) classis regis Hungariae contra regem Rasciae, а године 1362 опет стоји: Imperator Sclavoniae.[5])

У Гласнику XI дозвољава: rex Raxiae мљетачким трговцима да могу ићи преко његове земље у Романију ad Salonichi, parte Romaniae.[6])

---

[1]) Цитати су у Гласнику X, стр. 123.

[2]) ib. 122. Год. 1341 они назиљу: rex Serviae seu Rassiae. ib. pag. 90.

[3]) ib. стр. 126 и 127.

[4]) ib. стр, 130.

[5]) ib. стр. 131.

[6]) Гласник XI, стр. 333.

Године 1348 јан. 3. Мљечићи честитају успехе Regi Raxiae.

Године 1348 тек априла 1. пише Душан писмо Дужду и сам се подписује: per Dei gratia imperator.

Године 1348 у акту мљетачком од 15 нов. ипак стоји: Rex Raxiae.[1])

Ове пак исте године 1348 од 6 априла закључено у сенату радити на миру између regem[2]) Serviae et imperatorem Constantinopolis

Ове исте године 1348 у акту од јуна месеца стоји: rex Rasciae,[3]) а у акту ове исте године од 16 јула стоји: imperator et rex Serviae.

Године 1349, септ. 14 стоји: rex Rasciae.[4])

Године 1350[5]) апр. 13 у акту се налазе захтеви: imperatoris Raxiae et Romaniae, dispoti l'Arte et Blachiae comiti etc. али Мљечићи дају одговор: domini imperatoris et regis Raxiae.

Године 1350, маја 3 решено да се одговори: Domini regi Rassiae, који тражи помоћи: Contra imperium Romaniae.[6])

У другоме акту забележено[7]) (после папинога писма): rex Stefan, а у самоме писму, које је послато Душану стоји: Imperator Grecorum et rex Raxiae.

У актима супругу Душанову називљу: Domina Helena imperatorice et regina.

---

[1]) ib. 434.
[2]) ib. 439 и 440.
[3]) ib. 441.
[4]) ib. 445.
[5]) ib. 447.
[6]) ib. 459.
[7]) ib. 460.

У актима Гласника XII:

Године 1350 у три акта 11, 28 септ. и 6 окт. називљу Душана Мљечићи: Rex Raxiae.[1])

Године 1354 фебр. 24 стоји: lo imperador.

Године 1355 јула 17 папа назива српског владаоца rex, а тако га титулирају и Мљечићи октобра месеца: rex.[2])

Године 1355 декембра 7 (пре Душанове смрти на 13 дана) називљу га rex, а у извешћу своме из Славеније т. ј. Србије провидур мљетачки титулира га: imperator Rassiae.

Декембра 17 (на три дана пре смрти Душанове) у писму мљетачком капетану стоји: imperator.[3])

Декембра 19 (на један дан пре смрти Душанове) стоји у акту мљетачком rex, а даље се вели: очувати град за српског imperator-а.

Године 1356 јануара 10 (на 21 дан после Душанове смрти) називљу га у акту imperator Raxiae.[4]) У писму Ђури Исети, вели се: si vivus esset = ако је жив; seu ejus filius наравно ако му је отац умро.

Год. 1358, окт. 6, у акту се говори о рату rex-a Hungariae cum rege sive imperatore Raxiae seu Serviae.[5])

Дакле се у актима безразлично употребљава rex seu imperator. Још се једном назива српски владалац год. 1362 јула 3 imperator.[6])

---

[1]) Гласник XII, стр. 5 и 6.

[2]) У овоме се акту говори о госпођи Клиссе, коју називљу: Comitessa (кнегиња) cum rege (Душан) fratre suo = са краљем братом својим. Ib. стр. 19.

[3]) ib. стр. 28.

[4]) ib. 35, 37, 38.

[5]) ib. 40.

[6]) За то је правично мњење Качановског да се у актима обе титуле употребљавају безразлично по навици Rad LIII. стр. 211.

Сада долази на ред акт мљетачки, који је замутио море у чаши воде и постао греховно „претиканије“ за необавештен свет, у питању о смрти цара Уроша, на име, мљетачки акт од 18 септембра 1369 год. за правилно разумевање кога, **не треба ни на минуту изгубити из вида, да се и Вукашин називао царь, као што то тврди један новац и белешка у г. Дучића.** Па и овај мљетачки акт такве је природе, да или собом не доказује ништа или баш на против, доказује, да је овда владао Вукашин. 1369 год. 18 септембра држало је мљетачко вѣће седницу по томе случају, што је дошло у Мљетке посланство imperator-a Rasciae као и посланство града **Котора**, а при крају истог протокола вели се, испратити посланике regis Rasciae et Catarinorum т. ј. **краља** Расије и Которске са лепим речма (cum pulcris verbis) а већници нађоше за добро у интересу мљетачком, да Котор ни по што не падне у руке Ђурђа: „јер то би се окреуло на највећу штету наших (мљетачких) трговаца“, јер би се трговачки саобраћај из Котора пренео у Дубовник. Па истога дана и одлуче, а доцније допуне наставлење своме посланику, да измири Которане и Ђурђа, а о рашком краљу нема ни спомена.

Из свега овога излази двоје:

1) Онај секретар, који је водио протокол, по уобичајеном начину, не разбирајући добро ствар а знајући да је титула рашког владаоца император и записао, да је дошло посланство императора рашког, али кад је ствар објашњена, кад се свршио претрес ствари, кад је ту било посланство и од града Котора, ког су желиле Мљетке имати у својим рукама, а Которани опет, да би се избавили од Балшића, били прибегли под окриље и заштиту Вукашинову, секретар је при крају и записао праву ње-

гову титулу rex = краљ, а његово посланство испратили само с лепим речма.

2) Млетачко веће пошље посланство да измири Ђурђа и Которане, а о цару, па ни о краљу више нема ни спомена, што не би ни могло бити, да је био жив император Урош, чији је и био град Котор. Ако је Страцимир био род Вукашину, Ђурађ му није био ништа, већ налази у љубави и савезу с Дубровником, који опет стоји у љубави и савезу с кнезом Лазаром и са Угрима, па су како Ђурађ тако и кнез Лазар непријатељи Николе Алтоманића заштићеника краља-Вукашиновог.[1]) Докле је Вукашин водио борбу с противницима, Ђурађ је „заузимао околне земље“, па кидисао и на Котор.

И тако овај млетачки акт ништа не вреди у доказивању о смрти Урошевој.

За потврду, да се из голе речи imperator и rex неда ништа изводити, ја ћу напоменути и навести титулу „кнеза“ Лазара, по млетачким актима, што ће још боље ову ствар расветлити.

У актима:

Године 1382 априла 29,
„ „ јула 25,
„ 1383 марта 26,
„ „ октобра 5,
„ 1384 декембра 22,

---

[1]) Гласник XLIX, стр. 185 вели за Балшиће Чедомиљ Мијатовић, да „они нису пристајали ни уз једну од две велике партије, које су се бориле за власт, и од којих је једној вођ био Лазар, а другој Вукашин. Не могући их добити за пријатеље и савезнике, ни један од тих вођа није желео ни да их за непријатеље има....

Најстарији.... Страшимир, имао је за жену, по другом браку, Милицу кћер Вукашинову. Али то није повело ни једног Балшића ни на Крушевац противу Лазара, ни на Марицу противу Турака. На против, почем је било изгледа да к својој земљи придобију још који комад Захумља.... Балшићи ступе у савез с Дубровником и т. д.

Године 1385 јуна 2,
„ „ октобра 5,
„ „ марта 22,
„ 1388 маја 3,
„ „ априла 29, свуда га у овим актима пишу rex.

Године пак 1389, јула 23, после косовске битке, шаљу Мљечићи посланство султану Бајазиту, и у томе своме акту пишу праву Лазареву титулу, називљући га: Comes Lazar т. ј. кнез Лазар. На место тога, дакле, да из непознатих изводимо познате закључке, чега бити не сме и не може, боље је да се запитамо: шта значе у практичком животу ове титуле?

III.

Немања вели: „Ис-кони сьтвори Бог небо и ѕемлю и үловѣкы.... и постави овы царе, дроүгие кнеѕе.... и Богь.... оүтврьди Грьке — цлрьми, а Оүгре — кральми.... а нашимь прадѣдомь и нашимь дѣдомь дарова овоү ѕемлю и постави ме великимь жупаномь ....а ꙗ оставихь на прѣстолѣ моемь.... лоубьвьнаго ми сына Стефана велиега жупана и севастократора[1]).... ѕета кир Алексїа (III) цара грчкога.

Велики жупан и севастократор Стефан године 1222 овако се подписује: „Стефань, по божие милости вѣньүлни прьви краль вьсе срьбскиие ѕемлие, Дио-

[1]) Mon. Serb. M. стр. 4. — Ови титулу севастократор установио за насљедника цар Алексије (I) Комнен. Доцније насљедник добије назив — деспот; а тек Андроник старији назове насљедника (свога сина Михаила) „млади цар" с том разликом, што се насљедник није потписивао црвеним мастилом и што на његовим повељама нема године, месеца и датума. Овим се разликовао владајући цар од насљедника цара.

клитие, Тракиние, Далмацие и Захльмие сь прѣвьзлюблиеньними ми синомь Радославомь, по божие милости, намѣстьникомь ми ....

Бунтом су дошли на престо: **краль Владиславь**; **краль Оурошь Храпрви**; **краль** Драгутин, а **краль** Милутин дошао је на престо „вољом читаве земље“ с уговором: да да после његове смрти наследи престо Драгутинов син Владислав легитимни син и наследник Драгутинов.

Тек по доласку на престо „вољом српске властеле“ — Дечанскога, први пут овај вели: **венчань бихь** на престо у један[1]) дан са сином моим Душаном младим краљем. И тако је Дечански прави стари владајући краљ, а титула наследникова је: „**млади краль.**“

Душан збацив оца с престола и прогласив се краљем на Малу Госпођу[2]) 1331, како није имао законитог наследника, јер још није имао деце, вели у повељи: „.... **єго же Богь изволи кралѣвьствовати** после[3]) мене у земљи српској или **сынь мои или брать мои или кто од соурodникь моихь** ....“ Кад не би био у нади, да ће добити сина, он би објавио по имену наследника. Кад је Душан постао „царем српским, грчким и западним странам“ са благочастивом августијом кира Јеленом, он је прогласио наследником свога сина Уроша назвавши га: „**благовѣрни краль Оурошь**“ — онако исто као што је урадио венчавајући се на престо његов отац Дечански.

Кад се Урош венчао на царство он није могао прогласити наследника, јер због младости још није имао по-

---

[1]) Mon Serb. 83 и 90 ... **лѣта** 1321, јан. 6, на Богојављење.

[2]) Ондашње 1332 год.

[3]) ib. стр. 116.

рода, па је **„безчѧдьнь“** и преминуо. Ко је могао бити његов насљедник? Душан, кад није имао сина, вели: или мој син, или мој брат или мој сродник. Значи, да је овако ствар насљедства стајала и за време Уроша. Душан је завео у своме царству византијску чиновничку јерархију и титуле, које у Србији с временом постану титуле династичке. Чинови су ишли овим редом: велики **челникь**; велики **слѹга**; велики **воевода**; велики севастократор;.... **кесарь**.... **деспоть** и насљедник престола — краљ.

Велики **челникь** то је највећа српска чиновна титула, каквим је био н. пр. потомак Вуканов **Вратько**. По новој чиновној градацији био је највећи чин **деспоть** одмах до насљедника краља. Ето за што имају своје нарочите вредности речи копривничкога „житија“ кад каже, да је Урош дао Вукашину „сан деспота“, како се у Цариграду називала браћа царева, и даље рече: **„Потомь и вѣнчаваеть**[1]) **его.“** По што је Вукашин **„сьринѹо“** цара Уроша с престола, он (Вукашин) **„на сє вьздлагаеть вѣньць кралѥвьства срьбьскаго“** т. ј. постао владајући српски владалац, па се и потписује: **вь Христа Бога** краљ Србљем, Грком и западним странаама **сь прѣвьзлюблѥнномь** краљевства ми краљицом **Аленомь** и са **прѣвьзлюблѥннимь** и т. д. сином краљем Марком т. ј. насљедником престола.

Да је Урош владајући цар над Србима, Грцима и западним странама у једно исто време кад и Вукашин

---

[1]) Pejačev. Hist. Serb. pag. 299 Овако бележи он ове речи на латинском језику: .... ac praecipue Vucasinus, qui licet ab Urosio Despotae dignitate, et mox etiam regali Serbliae, Romaniaeque corona auctus esset etc.

Глагол наших љетописа, пострадао, у изворима на латинском језику стоји: peridit од perdo — губити, погубити

то је таква једна аномалија о којој не може бити речено ни једне једине речи.

Најпре је, дакле, над српским, грчким и западним странама био владајући цар Урош. Његово су царство поделили Лазар и Вукашин, па је Вукашин био владајући краљ на земљама српским, грчким и западним, а кнез је Лазар владајући кнез Подунавља, али је Вукашин владалац Србљем, Грком и западним странам.

Ради ујашњења ондашњег стања ствари, да би и најобичнији човек могао схватити ондашње односе, ја ћу овде навести два монолога поцрпљена из верних и сопственоручних њихних докумената.

Два монолога.

— „**Азь благовѣрни**, по божијој милости **самодрьжьць всеѥ срьбьскыѥ земле кнезь Лазарь.**“ Да сам се тако звао потврђују моји сопственоручни потписи на повељама;[1]) потврђује сведочба мога зета **Влька**;[2]) потрђује патријарх Спиридон.[3]) Да су ми Турци главу одсекли на Косову потврђује моја супруга и моји синови, кад су 1395 год. учинили уговор с игуманом манастира св. Пантелеимона, да ми се прави „**помень**“, у дан мога „**оусѣкновенниѥ.**“ Међу тим један љетовничар вели: „15 јуна **прѣстави се.... кнезь Лазарь**“, а други каже, да сам постао кнезом због „кнегиње[4]) Милице“, а у ствари нити сам се „**прѣставио**“, нити сам због Милице постао кнез. По заповести крвника моје отаџбине Бајазита мени је одсечена глава, а кнезом сам постао овако: Кад цар Душан

---

[1]) Mon. Serb. 194, 205 и т. д.

[2]) Там. стр. 207.

[3]) Там. 212, 213 и 214.

[4]) Гам. Шаф. 60 и 61.

покрете 30.000 коњаника и 50.000 пешака да казни босанскога бана Котромана — тога угарског присталицу, ја сам се у томе рату одликовао, и мени, катунару вианичком и косоричком цар даде освојену Босну[1]) и учичини ме кнезом Подунавља. По смрти цара Душана, кад царев брат Синиша покрете војску противу новога цара, свога синовца Уроша, по заповести цара, Вукашин с **Гюром** зетским и Воихном прогнаше Синишу, па они задржаше у рукама заузете земље, као што је урадила и царица Јелена, па се сродише Воихна и Угљеша и заграбише у своје руке „грчке земље", а Вукашин доби **„сань деспотске чести"**, и ја захвати у своје руке подарене ми царем Душаном земље. Грабљиви Алтоман[2]) нападе на моје земље, да и њих приграби, па сам морао устати противу таквог насиља. Године 1357—8 ја га позва на суд царев. Обојица предстасмо пред светло царево лице. Ту се пред царем тужисмо. Цар се упињао да нас измири, али ја несам могао пристати на мир на своју штету, а Алтоман опет није хтео одустати, док не приграби део мојих земаља. Цар Урош наљути се на нас обадвојицу и у љутини рече: „идите и чините један другоме што можете више зла!" Алтоман удари на мене с војском и порази ме. То му није било доста, него ме хтеде сатрти. Нађох се на јуначкој невољи. Нигде заштите од насилника. Ја пређох у Угарску, ступих у договор с баном Николом Горјанским, дадох му своју кћер и обећах му све шта је од мене тражио, само да ми помогне у борби противу мога душмана. Он ми даде у помоћ војску, те 1358 год. поразих и погубих Алтомана. Ето за што сам

[1]) Ann di Raus. Luccari. Venetia. 1605. pag. 57.

[2]) Пејачевић овде замишља Вукашина, што не може бити, јер је свога противника Лазар убио. Може бити разговора о Бранку сину Младеновом. Драгашевић је мњења, да је то Алтоман. То мњење усвајам и тиме објашњавам борбу Лазареву са Алтомановим сином Николом.

постао „човек[1]) унгарскога краља“, који се користова мном и отвори рат с царем Урошем (1359), али би побеђен и оде одкуд је и дошао. Званичне моје обавезе према цару и земљи сукобише се са моралном обавезом према угарскоме краљу, а „ванцирање Вукашиново“ и тежња да седне на српски царски престо, примора ме, да се оснажим и створим себи државу. Ето за што сам „въꙁможне нѣке“ ставио под своје „ноꙁѣ“ у Подунављу, који су доцније устали противу мога сина и „тьштахоу (с њиме) равеньство.“ Нови владалац Хума Воислав брат Алтоманов а шурак Урошев завади се с Дубровчанима, а ја се опет удружих с њима, да сатремо мога и њихнога врага. Вукашин доби и краљевску титулу, па „срину“ цара са царства. Цар затражи од мене помоћи. На место да помажем „збаченоме“ цару, ја сам хтео изравнати се с Вукашином, али од Унгара несам смео узети на себе титулу краљевску, јер сам био „човек унгарскога“ краља. Противу Вукашина били су сви остали моји другови, па кад он сатари цара и венча се круном, ја се упнем, да њега сатарим и да на место Немања господаре Хребељани, али ме срећа изневери и ја положих своју главу на Косову. За нашу такву радњу крива је саможивна тежња Вукашинова. То је све, што могу рећи у своје оправдање, а из тога су дошле све оне погрешке и радње, о којима несам био у стању изрећи, на што ће испасти. Као Србин живот сам жртвовао и крв своју пролио за српску земљу и за свете цркве, што несу учинела ина господа српска, као што су Страцимир и Ђурађ и друга рашка господа. Може бити да би успео да одбраним српски народ, али сам ја имао само „едноу честь“ царства Урошева, па она није била кадра урадити оно, што су биле кадре обе „чести.“

[1]) Вид. Виланија.

— У томе и лежи поглавити узрок пропасти што сте ви распарчали царевину, па ни једна „чест“ није била кадра извршити она и онаква дела, каква је била у стању извршити читава царевина. Па кад је то тако, онда да чујемо разлоге и онога Србина, који је докопао другу „чѧсть“ Урошева царства, а тако исто жртвовао живот и крв пролио за српску земљу, али је није очувао. За што си дакле Вукашине и ти докопао другу „чѧсть“ Урошеве царевине и на шта си ишао?

— „Азь вь Христа бога благовѣрни Влькашинь краль ѕемли срьбьскои и Грькѡмь и ѕападнимь странамь“ [1]) Хумљанин и хльмски бан и властелин од стотине лета, — ову титулу несам украо, него ми је дао царь Оурошь, а ви знате да се царска реч не пориче. С Душаном сам извршио преврат, па сам њега венчао [2]) и сина му крстио. За то сам и уживао милост и поверење царево. Доглавници цара Душана: царев шурак Гюргь, кесар Воихна, Брајко, Радослав (Хлапен) и Бранко Расиславићи, Тома и брат му Воислав синови Воихнини; Милош и брат му Радослав Леденићи; Братко и Обрад Челниковићи; Бранко син Младенов; Мирко; мој брат Угљеша и ја Вукашин [3]) и неки друга. Кад је силни Душан „ѩкоже неподобаѥть“ створио од краљевства — царство, а од архијепископије патријаршију, — нас је обдарио, наградио [4]) и узвисио, па је најхрабријима или љубимцима и сродницима дао земље у „дрьжаве“ да управљамо и браним царевину. Своме зету и љубимцу Дејану, цар је дао површље реке Струме и чин севастократора; над земљама од Сереза до Вардара поставио је Холиверића Богдана, а над земљама

[1]) Mon. Serb. стр. 180.

[2]) Њега Душан у песмама назива «кумом.»

[3]) Mavroorb. 26b.

[4]) Mon. Serb. M. стр. 142, 143, 144 и 145.

овчепољским — његовога брата деспота Ивана. Кнезу Лазару и Вуку Бранковоме предао је подунавске земље. Жупану Николи дао је Трикалу и Костур, а над Етолијом поставио је Прељуба не пазећи на то, што су га онако грозно поразили Турци код Стефаније. Бранка је поставио над Охридом и Пелагонијом. Хум је предао Воихни, а Јанину своме брату Синиши. Мога брата Угљешу поставио је над покраинама Сереза, а мени је дао под управу десну страну средњег Вардара са Прилипом и да будем царев „архимаршал.“ Над мањим покраинама поставио је мање старешине. Уроша сина као наследника прогласио је краљем.

При смрти, од свију нас вејвода, јер смо с њиме били у походу, узео је највећу заклетву, да ћемо бити верни његовоме наследнику цару Урошу, а мени је наручио царство, да га у целини очувам и предадем двајестогодишњему цару. Противу тога царевог аманета први је устао царев брат Синиша; ми га поразимо, он се поврати у Трикалу, одпадне од царства и назове се цар Симеун Палеолог. Царица Јелена у Серезу почне руковати политиком по своме нахођењу не покоравајући се цару, а на западу завади се кнез Лазар с Алтоманом. Обојица дођу на тужбу цару, који није био уздржљив на језику. Кад њих није могао помирити, он им каже, да се торњају до ђавола и да воде борбе. Алтоман надбије Лазара, који потајно пређе Дунаво, па постане „човек угарскога краља“, добије помоћ, порази и убије Алтомана, заузме Подунавље као васал угарски. Он је други одпао од царства и удружио се с Угрима, а **чьто на Оугрѣхь оуспѣти хотѣаше? Кьто ли оть владычьствовавьшиихь и Оугромь главоу прѣклонь, вь своѥ господьство постиже?**[1]) Ми одбијемо Угре (1359 год.), али кнез Лазар задржа заузете покраине. Наравно

[1]) Гласник LXII, стр. 268. Речи цара Бајазита сину Лазареву.

да и остала господа несу смела изостати у пригrабљавању земаља, као што су три брата зетска, братанци царице Јелене: Страцимир, Гюргь и Балса; Угљеша и Воихна приграбе „грчке земље“, Дејановићи опет захвате Струму и Поморавље, а мени остане Приштина, Призрен, Скопље и Прилип, па не пазећи на решење призренскога збора, богме ја несам могао упустити из руку како земље тако ни управу царства. Цар ме учини деспотом, а доцније ми даде и титулу краља. И цар Урош, од доласка царице Јелене у замак Матеја, почне радити противу мене и устане с војском. Ја поразих његову војску и ухватих цара, па га ставих на сигурно место у замак чепиговски, да му се не би што год зло десило и да што год не предузме противу царства. Тада су „дворски људи“ јавили Дубровчанима „да цар Урош није у власти себе самога“, него да је у власти мојој, због чега се Дубровчани и подчинише угарскоме краљу. У то време т. ј. XII-те године свога царовања, Урош је утекао из замка Чепигова или у Св. Гору, да се, по примеру својих предака покалуђери, или је отишао својој матери, или у Дубровник. Онамо није приспео, а и матери није отишао, морао је погинути негде у огранцима Шаре-планине, јер тамо има много грабљивих зверова. Код Сушице је у мојој држави село М'лчиште, а с оне стране Шар-планине, налази се село „Говорљиво.“ Тражисмо цара на све стране: сласмо посланике у Св. Гору и у Дубровник, али га нигде не нађосмо. У мојој држави није се ништа говорило, него је владало млъчание као гробна тишина, а изван ње много се што-шта говорило. Како сам ја један извесно знао да га је нестало и да се неће више појавити, да не би српска држава пропала, имајући титулу краља, ја се и венчах на краљевство и постадох краљ и господин земаља српских, грчких и

западним покрајинама. Као законитоме српскоме краљу, по сили и снази закона: **„потврьждати ꙁаконе и хрисовꙋле“**, дођоше ми Дубровчани да им потврдим привилегије добивене од мојих предходника краљева и царева, јер ми је Бог даровао **„таковые дары и кралѥвьствꙋ ми и поставио ме господина ꙁемли срьбьскои и Грькωмь и ꙁападнимь странамь.**[1]) Цар Стеван 1347 године овако се подписао: **Стевань вь Христа Бога благовѣрны царь Срблѥмь и Грькωмь и ꙁападнои странѥ**[2]) па сам се и ја тако исто подписао. Цар Урош је писао у хрисовули овако:

„По неиꙁреченьномꙋ милосрьдию и человѣколюбию владики моѥго слаткаго ми Христа“ и т. д. Па сам и ја тако исто писао:[3])

„По неиꙁреченьномꙋ милосрьдию и человѣколюбию[4]) **владики моѥго слаткаго ми Христа“** и т. д.

Разлика је у томе, што је он своју повељу писао 1365, а ја опет моју 1370 год. За то сам онако исто као и Немање **„Сь прѣвьꙁлюблѥнномь кралѥвьства ми кралицомь кирь Алѣномь** и т. д. и потврдио **„ꙁаконе и хрисовꙋле прѣжде кралѥвьства ми бившихь краль и царь.** А то је доказ да 1370 није било у животу цара, него сам ја Вукашин био венчани и законити цар српски, грчки и западних земаља. За то се нико други у то време и није смео подписивату краљем осим мене и мога наследника сина Марка, јер венчавајући се на краљевство, венчао сам за младога краља и мога „непослушног“ сина Марка, који је одрастао у двору Немања, па је и био одан тој остарелој и изанђалој династији.

[1]) Mon. Serb. 179, 180 и 181.

[2]) Гласник XVII, стр. 288.

[3]) Mon. Serb. стр. 171.

[4]) Онамо стр. 179.

Нико није рекао, па богме није ни смео рећи, да сам ја цара Уроша убио, јер би му одлетела са рамена глава, за то је код моје задужбине **Мьлчиштє**, а шта се изван домашаја моје власти говорило, што ме се тиче, јер светина свашта говори.

Она мермерна плоча[1]) с двоглавим орлом царским без натписа покрива нечије знамените бренне остатке, но чији ли су то остатци, то не зна нико, јер је ту Млчиште. Сниже те плоче запис тврди, да су сарањени моји бренни остатци.

Онамо иза села Говорљивог нешто су калуђери шуровали с царицом Јеленом у замку Матеја, па су они и могли оставити некакве записе о ономе о чему се говорило. На место да истражујем, шта се о мени говори, ја сам у договору с осталима кренуо војску, да протерам Турке из Европе. Да сам ја Турке поразио а не они мене, и данас би моји потомци носили српску царску круну, а Срби за које сам ја погинуо и крв пролио, не би постали турска раја. Па и на Марици ја не бих изгубио битку, да ми је цар Урош хтео дати мира: за живота ми је сметао у управи царством, а по смрти кад сам ја сâм докопао у руке „скиптро и државу" непрестано ме узнемиривао како на сн̆у тако и на јави, мутио ми крв и бацао прашину у очи, те несам могао добро разгледати бојно поље.[2])

---

[1]) Коју је пронашао Јастребов у цркви св Богородице — задужбини Вукашиновој, из које је донесен у наш музеј онај брозани изливени натпис краља Вукашина.

[2]) У једној србуљи, коју ми је показао г. Дучић (из XVII века) вели се, да је на реци Марици погинуо „**царь Влькашинь**:" **аще не би гнѣвь** божи био, како би .ѕ. хиљада поразило .ѯ. хиљада?

D'oksza Hist. de l'em. ott. I. 161; Voucachine, allié à la famille régnante, avant capté la confiance d'Ourosch. obtint de lui le titre de roi de Rassie et commençait déjà à fixer se regards sur le trône imperial. Одкуда је Вукашин био у сродству са царском династијом Немања? Наши хроничари веле. да је Дечански имао више

Ја сам моју патриотску дужност извршио и живот жртвовао за свој род и за православну — грчку веру. А јесам ли ја крив, што светина није хтела гледати владалачку круну на мојој глави само за то, што је била навикла гледати је на главама куће Немањине? Зар је крив најмудрији Кантакузен, што светина није хтела гледати царску круну на његовој глави, него ју волела гледати на глави глупог и неспособнога Палеолога, који је царевину упропастио?

То је све!

— Није. Да наведемо савременике.

Савременик маричке битке, частни старац Исаија вели, да је маричка битка била 6879 г. од створења, а љетовничари и старији и млађи тврде, да је та битка била месеца септембра. Тако исто тврде и турски извори, да је та битка била нашега месеца септембра. Јасно је, да је маричка битка била, по данашњем рачунању (година) 26 септ. 1370 год. Исаија ма да је био на страни Угљеше и **Влькашина** због црквеног раскола у земљи, ипак се из његових речи може извести, да је Вукашин убилац цара Уроша, јер он вели за Угљешу и **Влькашина**: **„не соудивьше, ꙗко гнѣвоу божию никьтоже моштьнь протовоу стати. Тѣхь** (Турке) **не изгнаше, нь сами оть нихь оубиени быше.“** На њих, дакле, и баца кривицу Исаија за пропаст српске државе. По смрти Вукашина владали су: „краљ“ Марко у земљама Вукашиновим: Лазар у Подунављу; Угљешица у Серезу; Твртко у Босни; Бал-

---

«чеда.» Знамо Синишу, знамо Дејана царева зета. Пејачевић вели, да је Душан имао две сестре: Јелачу и Теодору. Јесу ли оне сестре Душану и по оцу и по мајци? Једна је Душанова сестра била за Дејаном: друга је била госпођа Кисе.

шићи у Зети; Дејанови синови на Струми и т. д. а Исаија ипак каже: **„не бо бѣ кьнеꙁа, ни вожда, ни наставника вь людехь“**, јер ови сви оставши владаоци несу били од крвнога племена Немањах, па им Немање несу биле дале краљевску титулу као што је Вукашину дао Урош титулу краља: господа српска то су само чланови куће Немањах и то краљеви и цареви, како се лепо види код наших хроничара н. пр. Рат. Шаф. стр. 51: **житние и житєльство краль и цереи срьбьскыихь** или стр. 55: **историа срьбьскыихь цареи**, или и стр. 68: **лѣтописьць господь срьбьскыихь** т. ј. **срьбьскыихь царехь и кралюхь, вь нихже ꙗви се прьвы** Немања (стр. 51) и т. д. За то Исаија и вели: **„оста ꙁемлꙗ поуста, не бѣ вожда.“**

Вь то врѣме и племе срьбьскыихь господь, седмыи мьню родь коньць приеть.

За објашњење речи: **„вь то време“** треба имати на уму латинску реченицу: Eo tempore н. пр. surrexit quidam Samuel. Које је године ово било? Eo tempore значи около тога времена и свагда се махом, случајно споменута ствар, као што је овде споменуто „племе српске господе“ пре десила, него ли што се извршио догађај о коме се поглавито приповеда, као што је овде маричка битка. По томе речи: у то време = Eo tempore значе, да кад су 26 септ. 1370 године погинули Угљеша и **Влькашин** већ није било никога од племена српске господе за то, што је цар Урош пре маричке битке преминуо безчадан, а о Синишиним синовима љетовничар вели, да не зна ни шта ће да каже. Исаија је дакле тачно означио, кад је била маричка битка т. ј. 1370 год. кад је он свршио превод Ареопагита, па жалећи што није било вожда од племена Немања, случајно спомиње, да се то племе било угасило у

седмом кољену, а да се није било угасило, наравно да би по маричкој битци и било вожда у српској царевини.

Тако је то било у ствари. Тако су ту ствар знали и схватали сви српски нараштаји кроз пет стотина година. Међу тим појавило се једно мњење, које иде на то, да докаже, да Вукашин не само да није убио Уроша, него још да је Урош надживио Вукашина.

— То се може и доказивати: Вукашин је погинуо на мегдану бој бијући с Турцима, да их протера преко мора. У ствари било је незналица и поштењака, који су поверовали, да је цара Уроша нестало у планини, па несу ништа ни записали. Било је таквих, који су чули, да је „царь“ на Марици погинуо, па су неки додали име: **Вльклшинь**, а други су метули према народној песми „**царь Оурошь** 1371 године“, па је и изашло, да је цар Урош умро после Вукашина; било је таквих, који не познају добро писмена — бројеве, па је у тим бројевима читава збрка како смо видели у љетописима. Каквог је који љетописца читао или преписивао, онакве је и погрешке уносио, али је код свију њих тај смисао, па били млађи или старији, да је Вукашин убио Уроша и да је за то Бог казнио Вукашина у битци на Марици. То је и навело трудољубивога Пејачевића да каже: да је Вукашин убио цара Уроша 1371 године, а да је Вукашин погинуо на Марици 1373[1]) године. Па кад Пејачевић може подбну ствар доказивати: онда се може доказивати, да Вукашин и није убио цара Уроша. Ето како се појавила мисао, да се избрише једна љага из наше историје и да се доказује....

— Шта?

— Да Вукашин није убио цара Уроша.

[1]) pag. 320. На стр. 317. налази се онај навод г. Ковачевића о писму папе Урбана кћери влашкога војводе Александра, Клари, где се спомиње „Ancham. reginam Serviae . . . .

— То се може доказати, али хоће ли се тиме објаснити ондашња српска историја?

— За што не; Вукашин није убио цара Уроша....

— А шта му је урадио?

— Није ништа.

— Од ништа не може постати ишта. А овде из потврде дубровачких привилегија, ми видимо Вукашина, да је он владајући крањ над српским земљама. Је ли Урош био владајући цар и пре и после смрти Вукашинове?

— Кад је био жив, наравно, јесте.

— Дакле, до смрти Вукашинове био је цар Урош жив, а док је он био жив, дотле живи и царство.... Вукашин погинуо, цар Урош живи, па где је, куд се дело српско царство? Кад, где и како га не стаде? Било је ту и сувише много крвних душмана Вушинових, а било и привrженика цар-Урошевих, па кад видеше мртву лешину Вукашинову, за што не усташе и не обновише царевину? Исаија каже правце да у томе времену, кад је Вукашин погинуо, било изумрло племе српске господе у седмом колену. Па и иначе: протекло је 143 године, кад се први пут отпевало у Жичи: „многа лѣта I. краљу“, и како један издане, дргоме опет певају „многа љета“ или краће: „умро краљ — живио краљ!“ Кад је умро цар Душан, одмах се зачуло: „живио цар Урош!“ па кад је изданyо Вукашин, за што се не зачу: „живио цар?“

Кад је потврђивао Дубровчанима повеље Вукашин и кад је краљевао, где је био „цар Урош?“ Душан не сме оца да пусти слободна, него га шаље у заточење, а да се за краља Вукашина шета у слободи цар Урош — то се не да ни замислити.

Таквог појава у свету није било, нити може бити, мањ да смо ми Срби рођени под некаквом таквом звездом, под којом се више није нико родио, па имамо живе и „цара“ и „краља“, а тако смо несрећни, да немамо царства, а имамо краљевство; погинуо „краљ“, а остао цар, а ми опет немамо царства. Канда га однео вијор у небеса. То је право чудо!

— То је проста ствар: умро Урош и нестало царства.

— Баш је у томе чвор: Урош цар живи, а царства нема. Како то може да буде?

— То није никакво чудо. Ја ћу вам напоменути пример, који наличи на тај. Напали на беднога Влька сина Бранковог и Витославиног: „издајник, издајник!“ У самој ствари он је био врло мудар и паметан човек. Да је рађено онако, како је он хтео, камо ти наше лепе среће. Он је хтео да се покоримо Турцима, па би било ....

На ово се заори смех: било би оно, што је и дошло!

— Ја сам на реду. Оно[1]) горе није никакво чудо. У нашој историји има и већих чуда. Ђурађ, син Вуков, „Смедеревац“, а његово благочастиво и христољубиво подружије — проклета Јерина — били су на своме месту. Ђурађ је био човек мудар, зрео; постао је деспот кад му је било 62 године; руковао је деспотовином; био је највећи српски дипломата и најмудрија глава. Из корена преокренуо је српску политику. Одбацио ону политику, које се држао његов ујак Стефан по упутству Бајазита. Богме тежио је да постане угарски палатин, па

[1]) Види Ђурађ Бранковић г. Мијатовића.

богме, умал што га несу изабрали за угарског краља. Морао (?) је сирома да предводи турску војску противу своје рођене земље и противу свога рођеног ујака Стефана; морао (?) је да се довија како би постао деспот српски. Предао је Угрима Београд у размену за спахилуке; старао се да што више задобије вароши и баштина. Богме осигуравао се човек на рачун своје отачбине да што угодније и господскије живи. Истина Угри су му одсекли два прста на руци, која му несу ни требала, јер су му они предлагали да постане шокац. Његова би политика била крунисана бар под његовим потомцима, али глупа светина дозове Турке и преда им, како град Смедерево, тако земљу и градове. Та народна кривица почиње се од Косова, кад оно на кратко насађени Милош јурну у турски стан, па Мурату сјури нож у трбух а стаде му петом за вилице, што да није учинио, већ кад су га назвали издајником, да се пошуњио, пољубио Бранковог сина у руку и шутао....

— Је ли овде разговор о историји и историјским фактима или се води разговор о томе, шта би било боље?

— Та ово су историјска факта.

— Које?

— Ето ово:

Краљ Вукашин није убио цара Уроша.

Вук Бранков није издао кнеза Лазара на Косову.

Милош Обилић био је усијана глава.

Ђурађ „Смедеревац“ био је највећи дипломата и владалац.

— Добро. Кад краљ Вукашин није „сьрниоуо“, ни „убио“ цара Уроша, од куда то, да „краљ“ влада и гине, а „цар“ се ни жив не показује, него се негде склонио, па га се не тиче царство? Може ли то бити? Је ли он био цар? Је ли био жив?

Кад Вук није издао, за што оте од Лазарева сина Стевана половину његове државе?

Кад је Обилић урадио луду ствар: онда шта је Коклес? Шта је Вељко? а шта ли је опет Кориолан и Андрејаш, који с непријатељима иду противу своје рођене отаџбине? Шта је онај, који се бори противу непријатеља своје отачбине, а шта је онај, који с непријатељима напада на своју отачбину?

Кад је Ђурђа Смедеревца радња увиђавна и мудра, камо плодова за народ од те његове мудре државничке политике?

Какви су резултати радње њихне?

Од цара Уроша — нестало царства.

Од краља Вукашина нестало краљевства.

Од кнеза Лазара нестало самосталности.

Од Ђурђа Смедеревца његови поданици постали турска раја.

Ко је крив за такве резултате?

Тако огроман историјски факт, од кога се променила судбина читавога српскога царства, као што је насилна промена династије славних Немања и убијство цара Уроша, мора се подударати са свима осталим фактима и догађајима; мора нам разјаснити и до очевидности учинити јасним све појаве ондашње са свима њихним узроцима и посљедицама, па је тек онда то историјски факт. „Сринуће и убијство“ цара Уроша Вукашином, одговара свима сувременим догађајима са узроцима и посљедицама; одговара сувременим сведоџбама и резултатима у царевини.

Сада замислимо да цар Урош није ни сринут ни убијен, јер сви су у томе сложни, а и Уро-

шеве хрисовуље тврде, да су га сви признали за цара и да је он цаваровао. Па шта му би? Где се деде? Од куд Вукашин завлада Урошевом царевином? Кад је завладао? Где беше Урош? Где живљаше? Како преста да царује? За што се одметуше од њега владаоци? Шта се то догоди, да на место њега, Вукашин потврђује дубровачке повластице по „образу“ царева, који су пре њега царовали? Дајте, господо, одговора на сва питања. Ми знамо из наших староставних књига и како је који краљ или цар живио и како умро и где је сарањен; то исто из истих староставних књига знамо и за цара Уроша према сринућу и убијству.

За то се „несринуће и неубијство“ не подудара и не одговара ни узроцима, ни догађајима, ни последицама, какве су настале. Кад, дакле, није ни „сринут ни убијен“, онда у чему је смисао ондашњег догађаја? „Цар“жив — „краљ“ — влада. Краљ — гине; цар жив и здрав, а царства нема. Шта је то? За што пропаде српско царство?

— Има забележено, да се „прѣставно“ 1371 године. — Има забележено да се прѣставно и 1372 године. Има забележено, да је Немања унук Константина цара; има забележено, да је косовска битка била 1390 године; има забележено сијасет божи којекаквих неистина, и ко би их рећао?

Било је и пре и онда, а има сада и биће до века како незналица тако и лажних сведока, али овде није питање о њима, него је питање:

Шта и како казују способни и безпрекорни савременици и очевидци? Шта и како о томе казују ондашњи људи спремни, способни, — људи књижевни и зналци ондашњег стања ствари, као што су: настављач Данила, частни старац Исаија и писац „житија и жителства кра-

љева и царева српских, који по ком или колико царствова“ или шта се вели у запису манастира Зерзе кад несмо били раја ни турска ни аустро-угарска? Ми смо их навели, а ову главу да завршимо речма:

Архијепископи, патријарси, митрополити, епископи, архимандрити, игумани, калуђери, протопопи, свештеници и **вьсь** црквени клир и синклит били су научен српски средњевековни сталеж и заузимали на државном сабору прво место до краља или до цара. Тај сталеж писао је, преводио и учио Србе књизи; писао житија, записе, молитве, календаре и т. д. Свештенство је владаоце крштавало, венчавало, крунисавало, исповедало, причешћивало и опевало; оно је знало њихне грехове, па је оно чак знало на коме је царство. Оно је писало уговоре и вршило улоге посланичке; оно је знало не само владалачке, него је знало и грехове злочинаца и убилаца. Оно је увршћивало у календар српске сваце и мученике и сачињавало им каноне, службу и писало њихна житија. Оно је верно записало како добра, тако и зла њихна дела. Оно је записало да је Вукан гнао свога брата; оно је записало да је Немања истребио законопреступну браћу; оно је записало, да је Владислав „разбојнички“ заузео српски престо; оно је записало да је Драгутин прогнао с престола свога рођенога оца; да је Милутин ослепио сина и да је Дечански постигао **„конъчиноу ѡть сына своего** (Душана) **сьмрьтїю моученичьскою“**, оно је записало да је Вукашин убио Уроша и за то пострадао у боју на реци Марици; оно је записало да је Лазар син Ђурђев отровао своју рођену мајку „проклету“ Јерину и т. д. То је исто свештенство записало, да је владао после Душана његов син цар Урош; да су после цара Уроша његово царство разграбили Лазар и Вукашин, па је Вукашин пострадао на реци Марици, а Лазар на пољу Косову и т. д. Све-

штенство је прогласило цара Уроша свецом и мучеником и ставило у цркви пред олтаром његове свете мошти, где их је видео и патријарх Паисије. Канонизацију мученика **вь цaрѣхь Оурошa** извршило је свештенство с властелом на **сьбороу** српском.

Како свештенство тако племство и народ били су побожни људи, веровали су у Бога и знали заповести божије о „идолима, кумирима и сваким подобијама", па нема сумње, да кад би баш неко и хтео намерно газити закон божи и вређати Бога, то свештенство, властела и читав народ заиста не би хтели такво што ни радити, јер су се бојали Бога и његових заповести.

Нама остаје да исправимо нека погрешна навођења и извођења, па ћемо прећи на опис живота цара Уроша.

IV.

Споредна разјашњења.

1. Доказано је, да се кнез Лазар вазда називао само кнезом. У мљетачким[1]) актима називљу га Dominus rex Rasciae. Па као год што њега, после Вукашина, називљу rex: онако су исто и Вукашина по смрти цара Уроша, у акту од 1369 год. назвали царем, јер га је Бог поставио „**господином ѕемли срьбскои и Грькомь и ѕападнимь странамь.**[2]) У старинском запису г. Дучића вели се, да је преминуо 1371 г. Вукашин „**царь**" т. ј. император. С тога је и верно тумачење овога мљетачкога акта од 1369 г. г. Качановскога. И како је тај акт од септембра месеца, значи, да је написан 1368 године.

[1]) Гласник X, стр. 68, 69 и т. д.

[2]) Mon. Serb. M. стр. 180.

2. О императорици Романије. У Гласнику X на стр. 86 има белешка:

Constantinopolis.
judici libr. III.
XXXV. 1375—1377.
Responsio facta domine
Helisabette imperatrici
Romaniae super facto
sui depositi. 133.

Да је на место domine овако dominae, и да је на место sui — ejus, зар би имало смисла, али овако недотупавно написано, изгледа, или фалсификат или нешто, што се апсолутно не тиче српске царице Јелене. Да видимо.

Српску царицу Јелену, као своју суграђанку, Мљечићи у актима називљу: Domina Helena imperatrix (Гласник XI, стр. 454) или: Domina Helena imperatrice et regina (ib. 460). Год. 1350 Душан хоће да ратује contra imperium Romaniae (459). Дечански јамчи за сигурност мљетачким трговцима in Raxiam до Романије. Није, дакле, Романија оно исто што и Расија.

Године 1375 говори о повратку мљетачког посланика „de partibus[1]) Romaniae."

Исаија уговарајући с цариградским патријархом о скинућу анатеме са Србије, између осталих услова, патријарх уговара: **аще оукрѣпеть се Срьбли и грьчьскые пакы страны приимоуть.**

Кад, дакле, Мљечићи називљу нашу царицу Јеленом, а Срби несу владали 1375 г. ни грчким бившим освојеним земљама: онда не може бити ни речи, да је била српска царица Јелена — императорица Јелисавета Романије.

[1]) Гласник XII. 65.

Истина, Ré Stefano occupa la maggior parte di Romana, али тек није заузео Романију, па ни његова жена не може носити титулу „царица Романије“, а фасцикула: Constantinopolitanis јасно тврди, да се наведена белешка тиче некакве царице романске, али никако српске.

Ако је веран податаг Константина Николајевића у Гласнику XII на стр. 446: „да се царица Јелена скончала као калуђерица Јевгенија 7 нов. 1371 године“, значи, да је она умрла на 41 дан после маричке битке (рачунајући по годинама од створења света). Најпоузданији писац Исаија вели, „да је маричка битка била године од створења света 6879“, а остали наши писци веле, да је то било 26 септембра излази јасно:

1) Маричка битка била је (по данашњем нашем рачунању) 26 септембра 1370 године;

2) Царица Јелена умрла је 7 новем. ове исте 1370 године.[1])

Ње се не може тицати царица Романије од 1375—1377 год.

3. **Маричка битка и измирење с цариградском патријаршијом.** — Частни старац Исаија зналац **ѥлинскаго ѥзыка, вь вечероу сльньчнаго дьне захода, седморичьнаго вѣка своѥѥ жизни ськоньчании, коме се слоучило навыкноути мало грьчьскаго ѥзыка**, да је могао преводити најтеже грчке књиге на српски; тај старац Исаија, кога је препоручио цару Душану архимандрит Арсеније на место себе, живео је у пустињи св. Павла са учеником Силвестром „**имѣѥ и сьвѣтника и сьподвиж-**

---

[1]) Види се, да има смисла причање Паисијево о томе, како је нађено Урошево тело „**и к томꙋ приложише плачь и рыданиѥ**«, јер се до маричке битке: »**боѥхоу бо се Вльканина.**« За то је у брзо и преминула царица **Ѥлена**, јер јој је препукло срце од жалости кад је видла кости свога сина, па је и преминула на 41 дан после маричке битке.

нника блаженаго н прѣподобнаго ѡтьца Дїонисиа (Ареопагита)" из чега се види, да је почео преводити то дело још онда, када оно „**изиде** пред благочастивога цара Стефана", чијом помоћу и подигне манастир св. Пантелеимона, јер се цар „великом радошћу развеселио о доласку Исаином." За себе Душан вели, да је ишао старцу Исаији и „**сь великимь зимлюениюмь и метанниюмь вькупѣ и сь благоуьстивою и прѣвьзлюбленною царицею авгѫстиею кира Єленою**", да изврши његова наређења.[1]) Кад се хтео Исаија од трудова одморити, а то је по смрти цара Душана, „**нѣцни доблїи подвигоше се** завишћу и клеветама" противу њега, због чега се он од њих уклони „**и отиде на западноую землю**", у којим странама многа добра дела учини; он приведе јединство[2]) у вери **ѡкрьсть светаго Аѳона** .... Почео је преводити Ареопагита „**вь добра врѣмена**", кад је цватило хришћанство и Света Гора налик на рај, а свршио **вь зьлѣишеје вьсѣхь зьлыхь врѣмень** кад Вукашин и Угљеша „**несоудивьше, ѩко гнѣвоу божию никьтоже моштьнь противоу стати .... на Марици .... оубиени быше .... лѣта** 6879 т. ј. 1371 године." Како је маричка битка била у **петакь 26**[3]) септембра, а 26 септембар био је у петак само 1370 данашње године, то је и маричка битка била 1370 године. Житијеписац старца Исаије ништа не говори, да је Исаија ишао у Србију, нити што говори о томе, да је кнез Лазар сазивао **сьборь** за измирење српске цркве с цариградском, него просто приповеда, како је била у завади црква српска са цр-

[1]) Дучић: Старине хиландарске, 1884, стр. 65. У опште издањем ове књиге г. Дучић учинио је врло велику услугу нашој историјској књижевности. Све што се говори о Исаији узето је из књиге.

[2]) Значи да је био његов посао оно Угљешино признање цариградске цркве. За то је и био добро: „**зналемь**" цариградски патр-у.

[3]) Драгашевића Пасхалија. 26 септембар није био у петак ни 1371 нити 1369 године, него само ове 1370 године.

квом грчком, како је Исаија узео **Өеофана** „слаткоречивога“, Никодима Грка **„моужа снлна вь кннгахь, снлнѣнша оу разоумоу н словесехь н ѡтьвѣтѣхь, н Никандра н Снлвестра, па вьзьмьше сь собою доволнныа нже на потрѣбоу“** оду у Цариград, да скину анатему.[1]) Ове речи **„вьзьмьше .... доволннла на потрѣбоу“** упућују нас на **житнѥ „второга“** српскога Саве, где се казује, да је Исаија добио од кнеза Лазара **„довольнаа иже на потрѣбоу.“**[2]) Поред овога у житију второга патријарха Саве вели се за Исаију, да је отишао из Србије у Св. Гору и **оть тоудоу вь корабль вьлѣзе царствоующтаго града достигь, страхь н бѣды многыѥ прнѥмь,**[3]) а у Исаином житију вели се за њега и за **петь сь ннмь братиѥ .... инока: ѡ, оувн мнѣ нѣкыѥ радн потрѣбн, вьпадоше по срѣдѣ варварь н всѣхь похватакьше врьгоше вь корабь. Прѣподобнаго же ѡтьца Исаню онїи проклетн крькопїнце немилостнвн толнко бише по всемоу тѣлоу н по светон главѣ ꙗко н всемоу телоу обагрнтн се крьвїю. Нь, ѡ, сѣтн ѡ скрбн колнка ни обрѣтоше тогда ....** многе скрби догодише се праведноме, но благи и силни Бог искушавајући своје угоднике **нь сьмрьтн не прѣдаѥть до коньца. И ѿ тїе напастн Богь** ослободи **Исаню** својом десницом[4]) и т. д. И тако ова два извора попуњавају један другога, али ни у једноме нема, да је кнез Лазар купио **сьборь** ради измирења с цариградском патријаршијом. На против, после маричке погибије Вукашинове, кад није било вожда у српској земљи, Исаија распаљен патриотизмом смисли план, да Срби треба да ступе у тешње свезе с Грцима ради отпора Турцима, чега није могло

---

[1]) Дучић, Стар. Хил. стр. 75.

[2]) Данило, Жив. краљ. и арх. стр. 382.

[3]) Онамо стр. 382.

[4]) Дучића Стар. Хил. стр. 76.

бити, докле је стајала „**непогребена ꙁьлоба**“, јер „**нѣкогда оубо бившоу прѣкословию и расхолѣ и не сьгласению начелникомь црьковьнимь — Грькомь и Срблемь и не прїимахоу Грьци кь приобштенїю прѣчистыхь и божьствеnыихь таинь срьбьские свештеноначелникы, нь и паче вельми хоулихоу.**“ [1]) За то Исаија узме бившег светогорског проту Теофана, Никодима (Грка), Никандра и Силвестра, па из Свете Горе оде Лазару кнезу Подунавља и „**скаꙁоует**ь о непогребеној злоби“ говорећи: да је одлучење бацио Калест на Душана и његове архијереје; да је Душан тражио „**раꙁдрѣшеније**“ али није могао добити **сана ради и градовь**; Душана наслиједио је син му цар Урош, али **мало лѣта** царовао, велику **бѣдоу прииеть и оть жиꙁни сеие прѣставно се ничесоже о прѣдьреченѣи ꙁьлобѣ сьтворь**. Његово **царьство приеть иединоу честь кнеꙁь Лаꙁарь, дроугоую же честь Влькашинь**, који **дрьꙁноу** на краљевство, а за тим са Угљешом на Марици погибе, па проприча о тој „**вешти**“ (о потреби измирења с Грцима) кнезу Лазару; али Лазар није могао у томе ништа предузимати без српског патријарха, који није живео у границама његове државне територије, него **оупоути** Исаију „**кь патриархоу Сави.**“ Исаија оде патријарху Сави у Пећ и „**иедва оумоли** (патријарха) **о семь раꙁдрѣшенїи.**“ Патријарх пристане под условом, да он — Исаија — буде тај посланик. Тек по пристанку патријарха, Исаија оде кнезу Подунавља и узме од њега новаца „**на потребоу довольнаа**“, вели настављач Данилов, а биограф Исајин опет вели: „**и вьꙁьмьше сь собою доволна иже на потрѣбоу**“ т. ј. кнез Подунавља дао им је само новаца за трошак. Исаија одмах „**иемлеть се поути.**“ Са том својом дружином Исаија сврати уз пут „старој ца-

[1]) Дучића, Стар. Хил. стр. 75.

рици **кирь Ѥлисавети и вьсѣмь соущимь вельможамь.**" Која је то била „стара царица **кир Ѥлисавета?**"

У храму св. апостола Андрије, скопљанске нахије вели се, да је озидана црква сином Вукашиновим Андријом „**вторимь сиомь благовѣрнаго кралꙗ Влькашина** и краљице **Ѥлене и Ѥлисавете.**" [1])

Ми знамо, да је овда, после маричке битке, у држави Вукашиновој владао краљ Марко, и да је његовој жени било име **Ѥлена**, а како је он био краљ, она је била краљица. Поред овога, далматински писци веле, да је цар Урош отерао прву жену Анку, а узео другу, сестру кнеза „брата царства ми — вели Урош — Војислава, **Ѥлисаветоу.** Код ове, дакле, „**вторе**" [2]) супруге Урошеве **Ѥлисавете** био је Исаија. Она и јесте „стара царица **кир Ѥлисавета**", јер је владајућа краљица, супруга Маркова била краљица **Ѥлена.** Душанова супруга могла би носити назив не стара (пређашња), него „**прьва**" српска царица.[3])

---

[1]) Гласник VIII, стр. 141 и 142.

[2]) Cantac. III, pag. 314. Кантакузен је лично познавао царицу Јелену, па он њу назиље тако свуда, па и под годином 1356 вели: Helena vero ejus mater = Јелена мајка цара Уроша. Њу дакле он свуда пише: „Ἑλένα" вид II 269, 306, 338, 354 и у тому III стр. 314. Према овоме, јасно је, да је под годином 1362, споменута: Ἑλισάβετ τὴν Κραλή γαμετὴν = Elisabetham Cralis conjugem = друга супруга цара Уроша, а никако царева мајка Јелена.

Mon. Serb. Mik. стр. 168, год. 1360, цар Урош назиље Војислава просто: »**кнеꙁь Воиславь.**« Ibid стр. 169, године 1362 Урош вели: »**ꙁ братомь царьства ми с кнеꙁомь Воиславомь.**« Значи да је Урош узео за жену сестру Војиславову Јелисавету 1361 год. Па јој и долазио у Серез на честитање патријарх Калист.

[3]) У моме путовању свратим у una villa у Жеглигову, где је преминула прва српска царица Августија Јелена, па у петокубној прркви са две припрате нађем у левој припрати огроман од мермера гроб, а с лица на карнизу овај натпис: **сьвоѥмоу подроужию. Власеть.**

У срењој великој цркви с десне стране на дувару измалан је владалац и владарка — обоје у крунама: женско држи жеꙁль, а мушко — крст држећи цркву. Код женске пише:

ѤЛЄНА НИ РА; код мушке фигуре **СТП НИПЕР**

Од „старе царице кир Јелисавете“ Исаија са **сьборомь** својим **„таже кьшедь вь Светоу Гороу“** и одатле **„вь корабль вьлѣзе“** и **„достиже царьствоующаго града“**, **„страхь и бѣды многые прием.“** У Цариграду су царовали тада Калојан Палеолог и његов **сынь кирь** Манојло, а патријархом био је Филотеј. Морам приметити, да је од 1369 год. пламтила највећа распра између императора Јована и његовог наследника и најстаријега сина Андроника (IV) зета краља — Маркова. Ова се свађа сврши тиме, да цар Јован Палеолог године 1373, септембра 25 о б ј а в и з а с а ц а р а и с в о г а н а с л е д н и к а м л а ђ е г с в о г а с и н а М а н у и л а. Због овога поступка очина, Андроник ступи у савез и пријатељство са сином султана Мурата, Садџем, да обојица устану противу својих отаца и да их оборе с престола. Мурат у боју порази свога сина Саџу и погуби га, па затражи од цара Јована да и он погуби свога сина и унука. На молбу цара Јована, Мурат пристане, те Јован ослепи свога сина Андроника и Јована Андроникова. У осталом, Андроник је видео на једно око, а Јован веома слабо — на оба. Њих цар Јован стави у затвор из кога, п о с л е д в е године избегну, и утекну своме рођаку краљу Марку.

Кад, дакле, настављач архијепископа на то удара гласом, д а с у т а д а, — к а д ј е И с а и ј а ишао у Ца-

---

На огромном гробу у великој цркви, где је направљено место за служење, пише: **Нсь моужї .... кьжд жикота моюго кь инхь же роуки бе закон ....** (несам могао прочитати даље, закречено је).

С леве стране на зиду: **Вь лѣто ѕѡѯе мца декем. .к. дьнь прѣставнсе рабь божи Димитрие Рымнньць Бѹганцоу драги братиѣ оуклдите ѡцн н братиѣ н рците вѣчна мѹ памѧть** (год. 1366).

С леве стране у женској цркви: **Сты САВА срьпски. Сты НЕМАНЬА** и т. д.

На мермерном стубу главне цркве стоји цар и некакав свет и пише: **Протисинодос Икоуменики о .... Констлнтинис** и т. д. Другом приликом штампаћу све натписе. То се место зове **сада**: замак Матеја. Ту је сарањена царица **Кєлєна** Душанова жена.

риград, царовали: „**тогда Калоиан Палеолог** и син његов кир Мануило“, значи, да је то било 1374 год., кад је Мурат с војском напао на синове Дејанове, победио их, и приморао на васалну подчињеност.

Ове 1374 год. кнез Лазар се користи ратом Дејановића и заузме земље до Ђустендила, па и Софију, те тиме дође у сукоб са султаном Муратом. Султан нареди поход противу Лазара кнеза Подунавља. Лала-Шахин остави Караферију, па покрај Петрића, Дубнице, код Софије удружи се са војском румелијског беглер-бега и опседну Лазарев град Софију; али за овим оставе Софију у опсади, а крену се на Ниш, јер је Софија другостепеног стратегијског значења. Са огромном војском Турци ударе на Ниш. Не гледећи на херојску одбрану српску, двадесет петог дана опсаде, Ниш падне и први преко нишких бедема продре унутра са својом ордијом Јакши-бег, син Тимурташев.[1]) Лазар није могао продужити борбу, него пристане на мир, по коме се обвеже плаћати годишње султану хиљаду фуната сребра и давати му хиљаду коњаника кад год овај затражи од њега као од свога васала.

С друге опет стране како је одправљао државне послове син Муратов Бајазит, док је Мурат ратовао, Андроник (слепи) опријатељи се с Бајазитом и са пристанком овога т. j. Бајазита, коме је уступио Филанделфију потоњи грчки град у Азији, са разним најамницима и пљачкашима прикупљеним од Срба, Ђеновезаца и Грка године 1376 августа 12, улети у Цариград, и у уличној борби надбије привржениke свога брата „кир Мануила“ и своме брату нанесе неколико рана, па се прогласи императором, а брата и оца заточи у тавницу. Због овога

[1]) Th. D'Oksza, Hist. Ottom. I, pag. 204, 205 и 206.

догађаја одрекне се патријаршког престола и Филотије 1376 године, а патријархом постане некакав Макарије, који и венча Андроника IV на царство.

Тек 1379 године помоћу Мљечића избегну из тавнице цареви: Јован и Мануило и утекну Турцима у Брусу, где предложе султану да их поврати на престо, а они годишње да му плаћају већи данак, него ли што му плаћа Андроник и још придодаду више данка годишње 30.000 златица у замену спомоћног корпуса војске. Султан пристане. У почетку 1380 год. они са десет хиљада турске војске поврате себи престо, а Андроник (IV) добије у део Селимврију. Мљечићи опет добију за своје услуге један град на острову Тенедосу. Из свега овога јасно излази, да је Исаија био у Цариграду, у времену између 1373 и 1376 год., јер су у томе времену царовали Јован и његов млађи син Мануило, а био је патријархом Филотеј. Ја управо тврдим, да је приспео Исаија у Цариград 1374 год. на основу ових Филотијевих речи: **„аште оукрѣпеть се Срьбли и грьчьскые пакы страны приимоуть“**,[1]) јер је тада султан нагрнуо с војском на Дејанове синове, а после се спремао и на кнеза подунавског Лазара, па патријарх Филотије незнајући какав ће бити исход тога ратовања и уздајући се да ће Срби победити Мурата и заузети „грчке стране“ и стављa горенаведене услове помирења. Ове, дакле, 1374 год. измирила се српска црква с грчком и Исаија се поврати у Свету Гору са својим **сьборомь** и са два патријаршијска свештена лица: Матејом и Мојсијом. Кад се био кренуо у светогорску лавру (по доласку из Цариграда) њега ухвате и заробе „варвари“ и вргну у **кораблъ**. Њега су ови „немилостиви и проклети крвопилци толико били

---

[1]) Арх. Дан. Жив. краљ. и арх. стр. 383.

по телу и по светој глави **ѩко и всємоү тѣлоү обагрити сє крьвїю.**“ Из тога се ропства он ослободи начином, вели његов биограф: „**ѩко**[1]) **жє онь вѣсть.**“ Ту у Светој Гори, он је морао одболовати болове, оздравити и тек доћи у Призрен 1375 године баш у оно време кад се преставио патријарх Сава. Патријарх Сава пак преставио се „29 априла на антипасху.“ Антипасха пак у више ондашњих година била је 29 априла само 1375[2]) године. По доласку Призрен са посланицима из Цариграда, као да је дошао сам патријарх, они уђу у „цареву цркву“ т. ј. у цркву Душанову св. Архангела, где је погребено царево тело „**и приобьштише сє свєтитєлѥмь и свєштєникомь срьбьскынимь отьлоүчєнынимь прѣждє**“, па опросте цара Стефана и Јанићија патријарха; цара Уроша и патријарха Саву и „све велике и мале“ и „**быкаѥть радость вєлика и вєсєлиѥ, сьѥдинишє бо сє оүди кь главѣ, и приѥть пакы цркьва своѥ благолѣпиѥ.**“[3])

После свију пораза и несрећа, који задесише српску царевину по убијству цара Уроша због разграбљења царевине Душановим васалима, после пораза Вукашинова на реци Марици, после пораза његовога сина краља Марка

---

[1]) Дучић: Стар. Хил. стр. 76.

[2]) Г. Драгашевић поред своје Пасхалије био је тако љубазан, те ми ово потврдио са пасхалијама свију других народа, јер он има о свему томе велику количину књига.

У »**Лѣтописѹ цєрков. событ.**« арх. Арсенија, на стр. 518 стоји погрешно 1356 година. Да је ово погрешка лако је доказати. По доласку Исајије приступило се у јесен избору патријарха. Избор био је извршен 3 октобра 6884—5509 — 1375 год. Вид. Данила, последња страна 386-а.

[3]) У књизи Ковачевића: „И опет Вукашин и т. д.“ говори се о некаквом „сабору“ кога је, божем, сазивао кнез Лазар ради договора о измирењу с цариградском патријаршијом: из наведених података сваки ће се уверити, да кнез Подунавља нити је био у стању, нити је могао, па није ни сазивао никакав сабор. Кнез Лазар радио је на сазиву једнога сабора, али је то био други сабор.

и његовог постанка васалом Муратовим, после пораза Константина и Драгаша и њихног постанка турским васалима 1374 године и после пораза кнеза подунавског Лазара, освојења Ниша и његовога постанка Муратовим васалом, клоне српски народни понос, па и представник читавог народа уступи општем мњењу, да су та зла и беде дошле од набачене анатеме, и „юдка“ приста да се тражи „раздрѣшеније“ од цариградске патријаршије и да се „сједине оудни къ главѣ“, а представник масе народне Исаија изврши измирење „сав обливен крвљу.“ Представник автокефалне српске цркве, која је постала „самосиланиемь“ није дочекао измирење, него је отишао на онај свет, као автокефални српски патријарх, који је дошао на патријарши престо, како каже цариградски патријарх Јеремија „због некаквог насиља“, била је пећска патријаршија „како неки говоре,[1]) изнова придружена“ охридстој цркви.

После смрти патријарха Саве завлада партија измирења т. ј. она партија, која је као религиозна у политичком смислу била противна остварењу српскога царства и патријаршије на онај начин, како је то било извршено, — партија, коју слободно можемо назвати партијом грчком т. ј. страначком; партија свију оних људи, у разним бојама, који су на овај или онај начин припомогли, те је је раскомадана царевина, па кад су поједине комаде упропастили и спазили чим се завршила њихна радња, она (партија) баци кривицу на анатему, а заборави да анатемише разоритеље и упропаститеље царевине. Овако што, као што је пређе из религиозне несвести и саможивних

[1]) Гласни XLVII, стр. 267 и 271 и т. д.

побуда рушила царевину, сада је, онесвешћена ударцима турске сабље, дигла хајку на борце и творце автокефалне српске патријаршије „без благослова патријарха цариградскога.“ Та је партија говорила: „**царь Стефань** венча се на царство и патријарха **сєбѣ изъбра Срблюмь нє по закону, ни сь благословомь цариградскаго патриарха якоже подобаеть, нь поиска благословение бесчиньно оть** патријарха трновског и архијепископа охридског и са **сьборомь србскимь** зацари се и постави патријарха **якоже нє подобаеть.**“ [1]) Она грчка партија, која је на Душана бацила анатему „**сана ради и градовь**“, кад су исте градове Турци заузели, опрашта Душана, и худећи његов поступак сама хита да постави патријарха као представника свију српских земаља и пристаје да с патријархом ако узмогне створи новога Душана. И тај будући нови Душан, који је први изневерио цара Уроша и „човек угарскога краља“, пристаје уз ову партију да би како год, помоћу цркве дошао на престо Немања.

Било је доста сљедбеника и привженика Душанових и његовога сина, који су очитовали грехе разоритељима и упропаститељима царевине, па како су им очитовали дотадашње поступке и грехе: тако су им уписивали у грех и то ново понижење и мољакање код сатрвене и тако рећи, уништене Византије, која се потписала на унију с папом, па су и бранили автокефалност српске патријаршије не пристајући да их бирају послати из Цариграда „свештеноиноци.“ Не пазећи на то, како је светина била на страни „Исаије“, ова помирљива партија приступи „хиротонисати патијарха.“ Ту се и до-

[1]) Данило, Жив. краљ. и арх. 380 и 381.

годи сукоб између узвишених на митрополије Душаново-патријаршских митрополита и онда затечених архијереја: између оних, који су постали „по закону" и „ıакоже подобаѥть" и оних, који су „постали архијерејима не по закону и ıакоже не подобаѥть." Сви су 8 главних епископа постали митрополитима онда, кад је проглашен „Ѡанникие" патријархом, дакле „не по закону" и онако: „ıакоже не подобаѥть." За то из њихног броја и није могао бити хиротонисан патријарх, или се бар од њих није хтело „хиротонисати патријарха." Они су опет себе рачунали, да су постали таковима и „по закону" и: „ıакоже подобаѥть", а као архијереји, они су и надлежни по канонима „бирати и хиротонисати патријарха." Ето одакле се породила распра. И ето за што биограф Јефремовога живота каже: „соудь божии ни вь тьтоже положише.... и того ради бываѥть бѣда не мала." [1]) Путем помирљивих, који су српску цркву као „оудь кь главѣ" т. ј. цариградском патријарху подчинили, није се могло ништа свршити т. ј. синод архијереја није могао изабрати и хиротонисати патријарха.

Према канонима ствар се могла тумачити двојако: српска је црква постала на територији земаља архијепископије примејустинијаније (т. ј. охридске) са благословом охридског архијепископа, дакле је била законита по канонима. С гледишта патријаршије цариградске, која је ширила своју власт на све балканске покрајине противно канонским одредбама признања архијепископије јустинијанијске и патријаршије трновске, ово подчињавање цариградској патријаршији била је ствар антиканонска, па се за то синод архијереја и није могао погодити и сагласити, и отуда је настала „не мала бѣда". Поред овога,

---

[1]) Ibid. стр. 384.

како су били у крвној завади разграбитељи царевине, то је сваки тумачио на свој начин те црквене установе: једни су, по примеру Угљеше, хулили пећску патријаршију а таквом је била ова помирљива Исаијна партија; други су се држали гледишта Душановога, а таквима су били сви они архијереји, који су припознавали пећског патријарха и постали архијерејима благословом патријара пећских. С тога се ствар пренесе из обсега црквених канона у опсег светске власти. Међу тим нити је било „цара, ни патријара“, па ко је могао сазвати **сьборь србьскыѥ ȥемли?** Архијереји кнеза подунавског, несу хтели послушати архијереје краља Марка или деспота Константина или краља Босне или „господина Зете.“ Тек по што је кнез Подунавља прихватио под своју власт земље до Шаре планине, до које су допирале границе „господина Зете **Гюргіа**“, њих двојица могли су доћи до сагласности и предузети ствар у своје руке. У тој борби и преговорима наврши се ондашња 1375 година и од 1 тептембра настане (ондашња) 1376 година, изађе заповест по земљи Лазаревој и **Гюргієвои**, сагласијем и **повелѥниѥмь** кнеза Лазара и (господина) **Ђоурьѣа „иже тогда начальствоующихь“** да се искупи **сьборь.** Тек, дакле, на њихну заповест и **повелѣниѥ** прикупе се **„митрополити и єпископи и чьстни игоумєни“** и то не у Призрену, него **„вьсемоу сьбороу сьбравьшоу се вь великоую црьковь патриѩрхию рекомоую Пећь.“** Ово је јасно као дан, да српски митрополити несу хтели да чују за позив свештеноинока Матије и Мојсија, који су говорили у име цариградске патријаршије, него се прикупили на заповест „господина“ Ђурђа и „кнеза“ Лазара, али не у Призрену, него у „велику патријаршију“ српску у Пећи т. ј. они су се само покоравали канонима према својој патријаршији, а баш су их за то и осуђивали ови „помиритељи“ Па

кад се **сьборь** прикупио у „великој патријаршији“ у Пећи, ипак је дошло на ред прво питање: о законитости позива, о законитости збора, о законитости позива **„тогда наչельствоующинхь“**. Кад се то питање изнело и претресло, збор није дошао до позитивних, него до негативних закључака, јер је само канонски законита власт могла бирати патријарха, под влашћу законтог венчаног и крунисанога краља, а таквог краља није било, али је опште стање ствари било тако несрећно и грозно, да се морало прегнути ма на што, само да се стиша бурја и бурно стање ствари и да се утврди ма каква власт духовна, која би оснажила и власт светску, јер ова добија своју снагу само од благослова и признања духовне власти. Ево како дивно писац описује ово ненормално и незаконско стање ствари: **„и (сьборь) вь недооумѣнии о семь бываюште“** није могао доћи ни до каквога закључка, него сви напусте своје претензије и финесе канонске и законске, па напусте и **„ѩкоже подобаеть и ѩкоже не подобаеть“**, а у њихним грудима надмаши љубав према земљи и братско осећање српско, па положе своју ствар у руке божије, да не бирају патријарха ни Цариградлије, ни Пећанлије т. ј. ни они, који су говорили: није по закону; ни они, који су тврдили: јесте по закону, него нека им укаже Бог патријарха, а то значи, да су у ту минуту сви признавали да је законита Душанова тековина патријаршије:

„И Бога о семь молеште боурoу оутишити и показати пастыра и оучитела стадоу словесьномоу и вьзбранити юже на се бесловесьно дрьзаюштимь и бестоудьно....“ И приступи бирању патријарха **не сьборь** Лазарев и Ђурађев; не митрополити, епископи и частни архимандриуи; не Исаија и Цариграђани Матија

и Мојсије; не велика црква цариградска нити велика црка пеђска, будући „**въ недооумѣнии о семь**“ обрате се с молитвом сви Господу Богу, **и въсеблагыи и милостивыи и чловѣколюбивыи Богь молитвы своихь рабь не прѣзрѣ, нь по своѥмоу благоволению и мановениѥмь своимь показоуѥть чьстьнааго и изbранааго и изьредьнааго и незьлобива моужа безмльвьника и благоразоумнымь седынама проснявша, сѣда же и оумомь.... достохвальна .... старьца, кирь Ѥфрема .... поустиножителя .... троудомь и постомь тѣло своѥ оудроучивьша....**“ К њему оде **чрьноризьчьскы ликь и митрополити и епискоупи и игоумани.** Таквог је пастира Бог изабрао „**на послѣдьняя лѣта**“, који је учио: **вьса красьна мира сего отьрѣвати и ни вь чьтоже имѣти ....** Њега су и привели у средину **сьбора** искупљеног у „великој цркви“ Пеђи по „**повелѣнию Ђоурђа и Лазара**“, где му буде објављено како је „**прьстомь божиимь**“ **показань.** Он и буде хиротонисан за патријарха и посађен на престо св. Савве.

И тако је избор пао на човека, који је био стар, дакле закалуђерен још пре постанка патријаршије; избором патријарха — буде очувана Душанова установа патријаршије; изабран „**поустиножитель**“ — дакле човек, који није био учесник догађаја, преврата и партија; изабрао га Бог — дакле ни једна партија; у последња лета — најгоре време: свачији интереси остали неповређени и нико се није могао похвалити да је над другим одржао победу: **и абиѥ оутишии се ѥже о цркьви боура, и вьсакь сьоузь раздрѣши се и бываѥть патриархия Коньстантина града сь срьбьскомь патриархиомь вь любьви и сьмирении и вь сьѥдинѥнии (оуди кь главѣ).**

Овај **сьборь оу** Пеђи **бысть вь лѣто** 6884 године месеца октобра 3 на дан св. Дионисија Ареопагита, а то је 1375 године (по дан. рачунању).

Једини овај сабор био је сазван Лазаром и Ђурђем, те стишао коурох у цркви, али бура изван цркве није била утишана. И кад су Турци у овим „последњим лѣтнма“ уништили све српске ситне поглаваре и утишали светску буру: онда је цариградска патријаршија уништила пећску патријаршију, коју Мехмед Соколовић васпостави 1558 године.

Ове пак 1375 године Андроник Марков зет, под утицајем свога таста краља Марка, с Турцима збаци с престола свога оца Јована и брата Мануила па се сâм прогласи царем византијским. Наравно да се у овај избор Марко није могао ни мешати, и разуме се да су били противу Марка како Лазар, тако Ђурађ па и новоизабрани патријарх. За то Исаија није ни могао бити по повратку код бивше царице Јелисавете, која је пребивала у држави краља Марка, а може бити већ била супруга Андрије брата Марковог?

Што се пак тиче Урошеве матере царице Јелене, њена је историја веома добро изложена код Орбинија. Свака књига, па и ова књига Орбинијева подељена је на разне делове, према материји, која се у њој излаже. Тако у Орбинија иду редом главе: Stefano imperadore more т. j. смрт цара Стефана, па онда описује како се то десило. Даље иде надсов: Uros imperadore т. j. император Урош. Под овим насловом Орбиније описује цара Уроша и његову рању. За овим иде наслов: Angelina di nuouo si marita con Issai Napolitano т. j. Анђелија се изнова удала за Исаију Напуљца и по што је то описао иде овакав наслов: Uros imperator ammazzato da Ré Vucascino т. j. цар Урош убијен краљем Вукашином, где описује, како је Вукашин убио цара Уроша, који разуме се после убијства и није могао бити жив. За овим долази још један наслов, где се казује, како се издржавао Урош од времена зба-

чења, па до времена кад га је убио Вукашин, па онда долази овакав наслов:

Madre di Uros more disperata т. j. мајка Урошева умире очајна.

Под тим насловом стоји ово:

„Кога (Уроша) видећи тако притешњена толиким бедама и противностима (разуме се пре убијства) умрла је скоро очајна проведши у једној вили (пољско добро = замак Матеја) монашки живот, на три године после смрт свога сина цара Уроша. Што је било у 1371 [1]) години.[2]“

---

[1]) . . . . «Il quale vedendo cosi oppresso da tante tribulasioni, e aversita', mori quasi disperata, facendo vita monastica in una villa, trèanni dopo la mopte d'esso imperadore Urosc suo figliuolo. Che fù nel 1371 an.»

Јасно је да Урош није проводио монашки живот, нити је умро, него га је убио Вукашин, а његова је мати умрла на три године по смрти сина проводећи монашки живот и то очајна. Умрла је 1371 године.

[2]) Не знам на каквом је основу писац чланка: «И опет» и т. д. стр. 65, изостављајући предпоследњу тачку и мећући мало che на место великог како стоји у тексту после тачке, овако: Che. Да ли се није повео по оним преводиоцима, који су злочесто превели на руски језик Орбина 1722 године? За то сам и навео текст оригинала.

Још ово: а) Позната је у свету Historia Serviae seu colloquia XIII de statu regni et religionis Serviae. Franc. Xav. El. B. de Pejacsevich. Colocae 1799. У овој књизи Пејачевића од стр. 298, до стр. 324 писац критички расправља живот и паровање цара Уроша. По латинским писцима који су сагласни са нашим најстаријим записима и Копривничанином, Вукашин је убио Уроша у дванајестој години царовања, а то је 1367 године, а Вукашин погинуо је у шеснајестој години краљевања свога на Мдрици. Он то казује (стр. 303) овако: Latini scriptores Urosium bis nuptias inisse ferunt: primum vivi patre cum Valaici principis Valachiae filia, quam Orbinus Helenam, Du Fresnius Slavam vocat. Deinde hac repudiata ajunt superinduxisse Vojslavi Caesarum filiam, quam Du Fresnius Elisabethe nomine donat, ex neutra vero prolem suscepisse; atqne, cum recuperando imperio dat operam, vtctum praelio, captumque, atque ad extremum a Vucasino caesum fuisse anno imperii XII. Christi MCCCLVIII (ондашње) et Sciarenik vico ignobili Scopiensis provinciae tumulo ilatum. Addunt iidem,

По што смо прегледали и показали вредност наших извора, између осталог, и према „светом мученику къ царѣхъ Ѹрошоу", нама још остаје, да окарактеришемо затечено Урошем стање ствари, па онда да изложимо опис његовога живота и царовања.

---

ea tristissima filii nece pertubatam Helenam, mox et ipsam Pheris, regnoque cessisse, et monasticam, cui se iu aula a longo jam tempore devoverat, professam; trienio post, hoc est, MCCCLXXI afflictam vitam finisse.

За овим прелази наше доцније хроничаре и поглавито на писмо папе Урбана V, које доноси у целини на стр. 316 и 317 писано Клари удовици влашког војводе Александра, па је наговара, да се постара и порими: .... Alteram uatam videlicet Ancham, reginam Serviae .... Ово је писмо папа писао 1370 године. После дужег разлагања Пејачевић вели: како се она: nec viduam (удовица), nec relictam (остављена) nuncupet, consequens palane est, anno hoc septuagesimo in vivis egise Urosiam. Како се види, ово је само једна предпоставка. Како пак и по новим хроничарима и после овога писма, Пејачевић ипак тврди, да је Вукашин убио Уроша, он је бој марички према њима пренео у 1373 годину.

Писмо је папино истинито, али како је Урошева жена отпуштена и протерана, а њен се муж оженио другом, сестром кнеза Воислава, ког назива: «братом», наравно, да јој папа није могао рећи ни да је удовица, нити му ишло у рачуо да је назове пуштеницом, па је и употребио општу фразу, која ништа не доказује. Поред тога, сва лица носе своје најдоцније титуле н. пр. велики жупан Стефан мало времена носио је титулу краља, па га сви знамо под именом: краљ I = Првовенчани. Симонида била је краљица српска, па је до краја свога живота исту задржала и Григора је таквом спомиње у књ. VIII, гл. 1; у књ. IX гл. 1, 5 и 14; у књ. X, гл. 1, 3 и т. д. И нигде је не назива: удовицом, него је пише или српска краљила Симонида или краљица Симонида.

Ако се ишта из поменика може изводити о тој Анки, онда једини извод може бити тај, да је најпре била српска царица, а доцније да није била. У Извѣс. Петр. Акад. Н. Том. VI; у поменику Кратовском (стр. 392):

Цара Стефана
Єленоу царицоу
Сина ихъ Ѹроша цара
Анноу царицоу его.

Још ми остаје да учиним једну напомену ради јасности стања ствари. У књ. Южные Славяне и Византія во второй четврти XIV вѣка (стр. 210—228) г. Т. Флорински излаже однošај Душана према Бугарији и хоће да

У поменику пшинском (стр. 392) опет стоји овако:

Цара Стефана
Єленоу царицоу
Сина его Оуроша цара
Семшоу брата царева
Θеодорꙋ сестрꙋ царичинꙋ
Раба божиꙗ Михаила.

б) «Надгробна плоча» краљевића Марка краља заиста је надгробна плоча, што тврди и г. Јастребов. То је комад пребијене плоче, како се врло лепо може видети из цртежа Гласника XLVI стр. 224. Навод истог натписа у поменутом чланку: «И опет» и т. д. није веран. На плочи стоји: »**Къ Христа Бога благовѣрни краль Марко ктиторь стго храма**« па онда даље нема, јер је продужење истог на ономе комаду плоче кога нема, а има на овоме комаду свршетак, који допире до почетка натписа: . . . . »**намꙋ памєть.**« Дакле нема **вѣ у**, а писац је и то уметнуо (стр. 38). Кад се тако цитира, онда се могу правити свакојаке конјектуре.

в) Лукари: «Марко краљевић син Вукашинов, који је пошао с Турцима (јер ови следујући примеру цара Кира водили су са собом у битку све кнежеве, који су им били amici и tributarii) случајно погибе од руке Влаха Ратка и његово тело натоварено на коморџијскога коња, би однешено и сарањено у манастиру Bulacciani» (стр. 71) као што је било сарањено тело покојног Рајевског у св. Роману, а доцније однешено у Русију: тако је краљ Марко извађен, пренесен и сарањен у своме манастиру близу (appresso) Скопља. Орбиније знајући да је краљ Марко сарањен близу Скопља, а нашавши у неком спису име места, где је Марко премицу о био сарањен после битке на Ровинама и задржи то име Bulacciani. Писац опет нашао је на мапи име села код Качаника Bulaгап т. ј. разлупано звоно па намешћа без икаквих доказа, да је краљ Марко ту сарањен.

О осталим досеткама у поменутоме чланку нећу речи да трошим, јер за извесно могу рећи, да се данашња «Маркова река« није тако звала ни пре, нити за време Марково, него је то име добила тек од Марка, као што се ни «Салкова« планина није тако звала пре Турака, него Шаркова или Шареничка, а река се опет звала Шареничка река.

г) «Нови докази» ништа не доказују или доказују ствари са свим супротно. Тако не може бити, да је Вукашин ишао с војском противу Николе 1371 године у пролеће, јер он није ни бие жив у

докаже, да је Блгарија била независна држава на супрот ономе податку из историје Кантакузена, где Душан издаје заповест Александру, да не плаћа Грцима данак и супрот ономе другоме факту, кад Александер моли Душана да поступи с Кантакузеном по жељи Јована Палеолога и његове мајке, а с друге опет стране најмоћнији властелин Душанов Оливер моли, да Душан лепо предусретне Кантакузена. У овоме случају готово ничим се не разликује Александер од Оливера, осим веће подчињености Душану. Додајте овим фактима још факт, да подједнаку улогу врше при венчавању Душана на царство како патријарх српски Јаниһије: тако и блграрски патријарх Симеун и архијереји грчки са Светогорцима, онда јасно излази, да према

пролеће 1371 године. Па и у примедби под 140 стоји, да је папа дознао после седам месеци, да су Турци „покорили неке велможе рашке", а у годинама 1369, 1370 и 1371 несу никакве друге „рашке велможе" имале рата с Турцима осим Угљеше и Вукашина „за које се знало у папској канцеларији још 1370 године." Овога је доста, поред онога латинског навода на стр. 74: „Imperatorem (цара Уроша) occidit (убио) rex (краљ) Vukasinus et Ugliesa despota." Па се тада и затрло племе владалаца Немања, како лепо то сведочи Константин философ (Гласник XLII стр. 257) говорећи: „и роди (Душан) **сына Оурош и Оурошь не има дѣти**, и оста без памети лоза та." На место празног доскакивања и других неумесних личних ствари, а поглавито „умозакључавања по окрестностима и неверностима", које саме потребују да се докажу, па тек посредством њих да се доказује оно, што је не познато, уместније ће бити да опишем живот и царовање Урошево, кад писац није изнео ни један историјски навод у овој својој новој књизи, који би потврдио оно, шта он жели да докаже.

Напомена. На Константина философа не може се нико позивати, (Гласник XLII стр. 258 и 259) да је сазивао **сьборь** за измирење с цариградском патријаршијом, где тај велеумни философ каже: **Ѥже црькꙗмь раꙁьньствиѥ быти не оть сего, да не боудеть, нь сице прилоучи се прѣжде мьнию ꙗко оть дьни цара Стефана, Доушаноу рекомаго, и сьборьныѥ црькве срьбьскаꙗ отьцѣпи се и кь хоуждьшомоу** (гледај га шта и како мисли!?) **погроужаше се, ꙗко же млогашти оть малыихь искрь велиkь огнь вьꙁгорѣваѥть се** (нема појма о важности Душанове радње а правда грабитеља царевине) и т. д.

Душану стоји Александер у оном односу, у коме стоји и Оливер. Флорински каже (стр. 130): „ван сваке сумње у формулу проглашења били су узети термини „царя Болгаром и Арбанасом“, налазећи се у неким повељама....“ „Душан себе уподобљава Константину Великом и констатировалъ созданіе новаго царства“ (стр. 130. Ово је било 16 априла 1346 год.).

Што се тиче тих „неких повеља“ ја ћу рећи, да од Душанових многобројних повеља налазећих се у Mon. Serb. Miklosсhića (стр. 129) само има једна једина повеља, у којој су „сложени уједно сви синори“ (стр. 130), и у овој једној повели стоји „Блъгаромь“, па за то мислим, да су Светогорци знали, да је Душан заиста и био цар блгарски. Душанов отац није хтео подчинити Србији Блгарију, а Душан је помогао своме шураку да завлада Блгаријом. па је он и владао њом онако, као што је Оливер владао земљом овчепољском или како је владао Кањином и Авлоном Душанов други шурак Комнен или онако, како је владао Трихалом његов брат Синиша или онако како је владао који било други Душанов владалац, а Блгаре је сматрао онако исто као и Србе, — за један народ, па је Блгаријом управљао Александер (Јован) онако, како је управљао и владао Дејан земљом жегликовском и велбуждском. Кад, дакле, Душан себе назиље императором Срба, Грка и западних предела, у састав Срба спада и Блгарија. Ето за што г. Флорински не може да пронађе и тачно одреди односе између Душана и Александра, јер они стоје између себе као сизерен и васал.

Б.

Цар Урош Нејаки.

I.

Претходно стање.

Године 1332,[1]) јула 10 јавља Душан дужду млетачком, да ће наплатити штету, коју је учинио Млечићу Николи Бривоси, његов васал (noster vassalus) Димитрије Шима. У својој држави имао је васале.

Године 1335[2]) дужд млетачки даје дозволу Душану, да могу проћи 300 војника преко млетачке области, које је овај набавио за своју личну безбедност (pro securitate suae personae). Од кога има Душан да се чува? На ово питање налазимо одговор у писму цара Душана, године 1340,[3]) писаном млетачкоме дужду, у коме тражи овај, да постане млетачки грађанин (због чега му се доцније жестоко подсмехнуо Кантакузен), како би имао сигурно склониште ако би морао побећи из Србије, где има много непријатеља у околини свога краљевства (т. ј.) владалце, чије је он заузео области, кастеле и тврђаве (градове) за то, што несу хтели с њиме у миру живети.[4]) Душан је рушио замке околних ситних и крупних владалаца и склопио једну државу, а они су постали његови васали.

На годину дана после сазнања опасности свога положаја, Душан се крене са својим подружијем шураку Алек-

---

[1]) Гласник XI, стр. 36.

[2]) Онамо стр. 339.

[3]) Онамо стр. 339.

[4]) Нnамо стр. 339: Sane cum dictus dominus rex multos inimicos habeat, videlicet dominos in circuitu regni ipsius commorantes, quorum ocupavit civitates castra, fortabilicia et contractas, quia in statu pacifico secum vivere noluerant etc.

сандру, али га у жупи Морави достигне Оливер и јави о Кантакузену, додајући, да треба да се врати и да га најбоље предусретне, како би тиме: краљу, краљици, њихном сину Урошу и читавом народу била ујемчена славна будућност.

И Душан се с краљицом врати с пута противно народњем обичају и веровању. Очигледно Душан тражи савезника и пријатеља за осигурање себе, сина и своје државе.

Кантакузен (у гл. 48) приповеда, како је Оливер затражио од Душана да се заузме код Кантакузена, да овај узме за жену своме сину Манојлу његову кћер. Душан се заузме за ту ствар и свршава свој говор овим речма: „моје заузимање доказ је моје искрености, кад отворено допуштам и подпомажем, да мој један најмоћнији властелин с тобом ступи у сродство, који јавно обећа, да ће чинити све у твоју корист само ако му кћер за свога сина узмеш.“ Ово краљево заузимање — вели Кантакузен — није се могло толико његовој доброј вољи приписати, колико Оливером богатству и великој моћи, коју у толикој мери има код Срба, да се и сам „краљ бојао да га увреди.“

Цар Душан, да би ове силне и моћне васале — владаоце довео у склад и подчињеност у државној администрацији и подчино их царској власти, а они задржали своје државе и опет постали административни царски званичници. Душан пренесе у царевину византијску чиновну и титуларну администрацију са свима звањима, титулама и прерогативама, тако, да су или остали владаоци у државама, а у законик унесе чл. 80, да такви властелини све плате, преко чије „дрьжаве“ непријатељ пређе. Унесе у законик више чланака, који ограничавају ту велику властелу или владаоце. Увођењем чинова и закоником Душан

је ишао на то, да све своје васале и владалце доведе у подчињеност врховној суверено власти онако, како је то било у византијско царевини, јер су ови моћни и богати владалци у својим државама ковали новце, судили и имали право ратовања с другиаа себи равнима феудалима и васалима царевим, јер је велика властела задобила и сувише велика права посадивши на престо слепога краља Дечанског на штету законитога насљедника краља Владислава, како се то очито види у Григоре приликом ратовања Дечанскога с млађим Андроником. У законику се већ та снажна и необуздана властела ограничава, чија је разузданост била штетна како за краљевску власт: тако и за државну целину, па за то је Душан похитао да је доведе у склад са влашћу царском и државним сталним склопом и уређењем. У накнаду за заслуге и подчињавање — каже цар Душан: показах добру и нелицемерну љубав **кь властеломь и господамь срьбскнмь и вьсака желанїа испльнихь доушевнаа же** (звања и титуле) **и телеснаа** (приходе од држава и државе) **царьскынмь образомь и всенастоющнмь златопечатннмь словомь царьства мн записавьи и оутврьдихь....**“ па завршује (године 1347) овако: **„кого Богь изволи по мнѣ царьствовати по земли царьства мн: или снинь царства мн, или брать или ѿ соуродникь отьчьства нашего.“** [1])

— Најпре сам — вели Богом постављени цар — дао поклоне црквама и манастирима, по том властели и властеличићима и **ннимь проуїнмь.“**

У кратовском манатииру има намалано осам котурова, и у свакоме котуру (у најнижем котуру с леве стране):

У првом котуру **Стефань осьмї Доушань, и снлии позываеса, четвертагѡ Оуроша, Дечанскаго крала, правнякь Стефана Неманѣ. Првїи царь срьбскїи бывь.**

---

[1]) Гласник XXVII стр. 288 и 295.

У другом изнад првог: „**Оурошь патїи, вторїниже; синь Стефана силнаго царствоваль лѣть::: влѣто**[1]) **.ат(?)ʒ. конець же царьства Неманѣна при семь ѡкончася Оубийци мои Волкашиние.**“

На десној страни од ових котура или кругова, у три котура налази се записано ово:

Котур I:

а): „**Ʒарку первому совѣтнику своему, ѿдаль царь первоую часть Македонїи.**“

б): **Волкашиниу и братꙋ егѡ Оуглеши, дворникомь первимь ѿталь царь, ѿ Дꙋнда протаʒающееся даже до Феррѡвь.**“

в): „**Принѣпу князю ѿдаль царь**[2]) **Охридь, Прилижбею и Їталїю.**“

На горњој половини у још три круга стоји ово:

а): „**Волку Бранковичу ѡдаль царь Браничево и Кучаниь, и проуча подунивская мѣста.**“

б): „**Николаи князь ʒавладѣль часть, внеи же Трикали и Костурь градове.**“

в): „**Богдану мужу искусну во воинственныхь потребахь ѿдаль градь Ассовь в Троади.**“

Сниже ових властелских кругова, стоји написано, као да је изговорио цар Душан ове речи:

[1]) Шта му значи оних 6 тачака? Година убиства или је оштећена или ју је неверно преписао преписивач, у сваком случају има веома велико значење за то 1), што је година означена од Христовог рођења; а 2) најзначајније је оно .ʒ. (т. ј. 7). Године 1357 а тако и године 1377 није умирао, јер је 1357 године био сувише млад, а године 1377 није могао умрети за то, што га одавно није било у животу. Остаје заиста верна 13(6)7 година.

[2]) Ово најбоље сведочи, да Верковић није тачно снимио овај запис, него га дотерао уметнувши самогласнике и оно писмо ѫ, а у оригиналу мора бити ѧ.

— „Ѿсюду бол'шаа вина паденїа царьства моегѡ.“ [1])

Цар Душан је веома рано преминуо и reliquit successorem filium suum juvenem, et multis juramentis ad fidem eidem servandam magnatos suos obligavit,[2]) а првоме „дворнику и храбрецу **Влькашинноу вьрѹчаеть скипть дрьжави и клетвами заклеть не наслѣдовати сина своего**“, „**коньць постизаеть вь лѣто** 6864, **декемврїа .к. вь неделю, ѡставивь великоу жалость и плачь срьбскои земли.**“

Преминуо је 20 декем. 1355 године, а тело његово пренесено и сарањено у цркви Архангела Михаила под Вишеградом, више Призрена.

И тако:

1) Душан освојио је многе земље и градове.

2) Имао је своје васале.

3) Склопио је администрацију по обрасцу византијском са звањима и титулама.

4) Имао је странце као телесну стражу.

5) Постао је грађани мљетачки бојећи се да га не изагнају његови непријатељи.

6) Даривао је своје властеле „царским свитама и појасима.“

7) При смрти узео је заклетву од тих властела о верности своме наследнику, а Вукашина поставио старатељем свога сина.

8) Саздао је царство и патријархат.

Нема тога историка, коме неће пасти у очи две ствари:

---

[1]) Извѣстія императорской академіи наукъ по отдѣленію русскаго языка и словености. Петербургъ 1858 г. Том. VI, стр. 399 и 400.

[2]) т. ј. остави наследником престола свога млађанога сина, и многим заклтвама обвезао своје великаше у верности наследнику.

1) Завођење новог државног устројства.

2) Правила законика, која ограничавају властелине.

Ко су били ови властелини?[1])

При своме одрицању престола Немања сазвао је на збор: архијереја, приставнике **дѣломь и кнезе земльи своѥ иже надь властьми.**[2])

Вукан се правда пред гробом свога оца и пред лицем своје браће за своје **непокорьство „вьноу оть властель наважденинеѥмь и подвижденинеѥмь ихь"**,[3]) а то **ѥсоу** Немањини **кнези земльи.** Са истом властелом Владислав је **„разбоиничьскыи"** прогнао брата Радослава.

За Драгутина каже арх. Данило, да је отишао **„сь нѣкоторыми своихь ѥмоу вѣрныхь"**, разуме се његових васала и прогнао с престола свога оца. Мајка, архијепископ и властела принуде Драгутина те уступи престо Милутину под условом, да Драгутинов син наслѣди престо по Милутину. Милутина оставе **„кнези земльи"** т. ј. властела и пређе на страну његовога сина, али се Милутин одржи с најамницима. По смрти Милутина, кад је проглашени краљ Владислав престругао брата Константина, **кнези земльи** т. ј. властела попне на престо Дечанскога и тада је властела доспела до своје кулминационалне власти, и краља тако ограничи, да он без воље властеле није могао ништа радити: „и да хоћу да вам помогнем, рекао је краљ грчким бегунцима, несам у стању кад моја властела неће." За то и нема тако назване администрације у нашој историји, јер су ови „кнези" владали у својим кнежевинама као династе и господари; они су ковали новце, судили и били прави владалци у својим државама. Тек с проглашењем себе императором, Душан, као цар изда

[1]) Ово питање није нико озбиљно ни додирнуо.

[2]) Раш. Шаф. Жит. Сим. стр. 12, гл. X.

[3]) Жит. Теод. стр. 97.

законик, у коме подведе властелу под закон и ограничи је (чл. 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46. 47, 48, 49, 50, 51, 100, 101, (уступка властели: 134, 135 и т. д.), 137.

На супрот властели т. ј. **кнезима земљи** испоставља чиновне званичнике по титулама сходно византијским чиновима. Ти **кнези земљи** или велика властела т. ј. ти многобројни насљедни династи, смрћу су уморили Душановога оца у Звечану. Није, по томе Душан, само се углегао на Византију, него је био приморан да уведе администрацију свесно идући цељи, да скрха те династе, ту велику властелу, да је ограничи, да је доведе под закон, па издаје повеље, у којима се одређује, колико ће радних дана сељаци „**работати**“ властелинима у години, а остало су време слободни, да раде своје радове, а ово јасно посведочава, да властелини пређе несу били ограничени, него им свет работао, колико су они хтели. У овоме смислу Душан је по реформаторској радњи и као реформатор, онако исто велики, као што је био велики у вођењу ратова. Најпосле администрацијом и деобом царевине он подчини новим кнезовима, деспотима, севастократорима и т. д. својим чиновницима пређашњу властелу и пређашњу деобу царевине. Закоником створи редовно суђење. Још је остало да подвргне одговорности и закону ове своје административне кнежеве, али због преране смрти, он то не изврши оставивши младољетног сина након себе на престолу, који ће то извршити. Овај заиста и створи „суд царевога двора“, пред којим ће ови административни владалци морати одговарати; али да не хитамо, већ хајдмо по реду.

II.

Цар Урош

(1355—1367).

„А брат брата звати по мегдану.“
Нар. пјес. II. 184.

Урош је рођен 1337; проглашен краљем 1346 год.; кад му је умро отац било му је 17 година. „Великим заклетвама“ Душан је обвезао властелине царевине, да буду верни Урошу и да му очувају престо. „Скиптр државни“ био је у рукама „храбреца“ Вукашина, коме је цар наручио да управља до синовљева пунољетства. Синиша dominus Acarnaniae стриц Урошев покрене војску да преотме царство од синовца и да седне на престо свога брата, због чега је цар Урош — син царев — био приморан са оружјем устати и одбранити насљедство свога оца.[1]) С друге стране, мајка Урошева Јелена (Ἑλενα = Helena) подједнако не верујући ни сину ни деверу, подчини себи многобројне градове, опколи се великом војном снагом, није помагала никоме, него је сама владала. Најмоћнији „господари“ подчине себи слабије, па су помагали Урошу не као цару, него као другу и пријатељу (socio et amico), а други су помагали Синиши Урошевом стрицу; трећи несу помагали ни једном ни другом, него су очекивали да се придруже ономе, који победи, . . . У том времену умре Прељуб „господар“ Тесалије, а деспот Нићифор заузме исту провинцију. С њиме ступи у свезу Helena vidua да уда за њега своју сестру, но у томе не успе, а Урош надбије стрица и венча се на царство у Скопљу 10 априла 1357 године. Тада му се навршило 20 година. Сувреме-

---

[1]) Cantac. III cap, 43. pag. 314.

ник „житија“ куће Немање, „**кои по комь**“ цароваху овако цара Уроша карактерише: „**сь Оурошь по истинѣ краснь и достодивнь видѣніемь, младь же смысломь, прѣизлиха милостивь и кроткь зѣло сє.**“ Он „**по законоу оустановленномоу всечьстнаго збора иже** (је установљен) **господииномь**“ родитељем његовим „**светопочившимь царемь, и иже оустави всакаа правила: таи вьса оутврьждаеть**“ у договору са својом мајком царицом Јеленом, са патријархом Савом и са збором српске земље. Он потврди повластице манастирске и властелске: „**ничемоу же врѣждєноу бити**“ — изузимајући „**невѣре**“[1]) т. ј. издајник земље губио је „**дрьжавоу**“ по самоме законику[2]) (чл. 137). Због „**невѣре**“ изгубио је „баштину“ Бранко, због чега је и утекао у „Бугаре.“

Овда су му „старци“ саветовали да позбацује Душаном постављене „владалце“, а на њихна места да постави сиромашније и себи одане „људе“, али Урош те савете није послушао, јер би то било просто мењање чиновника, него по савету „младића установи суд царског двора“, коме ће исти владалци морати давати рачуне о управи и економији својих „држава“, јер није могуће (вели се у побудама за ту установу) избећи злоупотребљавање власти управљајући тако великим областима царства.

По свршетку збора цар оде у Призрен, где му приспе посланство дубровачко: Марин Бунић, Живе Гундуловић и Живе Чревић с молбом, да им потврди повеље и привилегије, које су надавали Дубровнику цареви предходници. Још су тражили, да цар расправи нека споредна питања т. ј. неке „кривине и забаве“, које су чињене Дубровчанима у царевој земљи. Цар „учини милост свима

---

[1]) Гласник XXII, 217. Pam. Шаф. 54. Mon. Serb. 155 и 156.
[2]) Pam. Шаф. глав. XIV, члан 41 и 42.

Дубровчанима великим и малим да слободно греду с тргом и купљом како по градовима, тако и по трговима царевине, да продају своје купље и да купују све што хоћеју, а да им нико не стаје на пут, нити их задржава: ни цар, ни патријарх, ни властелин, ни властеличић, ни кефалија, ни кнез, ни севаст, ни царник.... Да слободно ходе и по **властелѣхь**.... Ко ово потвори, вели цар Урош, **да ми ѥсть невѣрнь оу невѣрно име** и да плати све самоседмо, што им буде „**строуль**“ по законику. Ако им се не плати, да им платим ја цар, а јаћу тражити оне кривце, који су им што на силу узели. Ову „милост“ Дубровчанима потписао је цар на своме летњиковцу Рибнику, сниже Призрена 24 априла 1357 год.

Овога истога дана цар је потписао и другу своју повељу. Ствар се тицала острова Мљета. Апр. 10 у Скопљу цар је дао у баштину Басети Баринчену и Трипети Букићу „**ѡтокь Млѣть ѡнѹге** Дубровника са свима селима и међама, и утесима и са свима правинама тога отока и са свим метохом.“ Због овога посланици Дубровачки спомену цару „како имају забаву за **Млѣть ѡдь** царства и од властела, говорећи: Господине цару, **Млѣть** је твој, а ми имамо забаву из њега.“ С тога цар **и** реши: да од **дньсь напрѣдє** никто да не има посла за **Млѣть**, ни цар, нити ико од властела царства — ни **маль** ни **великь тькмо** Басета и Трипета **ѹ кюкиню** властелину и кнезу, како има га **ѥ** даровало и записало царство ми, такози да га имата. Зато вели цар Дубровчанима „да ми **бюдетє** Басета и Трипета за **сиюзи** работу, т. ј. за **Млѣть** и да им помагате за моју љубав.“ За овим је истога дана 24 апр. цар Урош потврдио, на предлог дубровачкога посланства, повељу свога оца, по којој Дубровчани сваке године „**ѡть Стона**“ Богородици синајској „да давају **ѡдь** велика

дьни до велика **дьне** на **всако годнште** по **петь сьть перьперь бенетьчкнх"**, па да би то давање остало тврдо и негибле, цар заповеда, да властела дубровачка неслуша измене овога завештања, да не слуша ни **писаннк царьства ми** нити **посланнк**; ни да се не **слоүшають** за то ни кнезове **царьства** ми, кои **дрьже** кућу царства ми, ни њино писање, нити „ино ма чије писаније."

Опет сутра дан т. ј. 25 апр. (ов. год.) цар Урош је потврдио Дубровачке повластице по ономе реду и закону, како је установио и узаконио Душан, да се пишу и потврђења све даровштине његових предака учињене: 1) Светим црквама 2) властели и властеличићима и иним прочим, по томе **„ѡбразꙋ"** напише цар ову повељу, којом потврђује: **„єлнка трѣбоваше н проснше"** од царства. За овим посланици му споменули **„ѡ** записима и милостима" Урошевих предака, па им је он и то све потврдио; **„да гредꙋ своими главами, своимь имаиємь с** купљом трговци Дубровачки слободно без икакве забаве по царству. Одузме ли им ткогод штогод на силу, да све то плати цар, а да наплати исто од онога, тко је зло учинио. Само наређује да не носе оружија ни у Бугаре, нити у Басарабину земљу, нити на Угре ни у Босну, ни у Грке и никуда у туђу земљу, осим Урошеве царевине. Ко преступи ову заповест, да му се одузме оружије. Даље вели: Тко иде у Дубровник или се враћа из Дубровника, таквима да се не узима царина на Требињу, ни на једном путу, ни на броду, већ да сваки ходи слободно. Дубровчани да се суде **прѣдь царинникомь и кнеꙁомь,** или **прѣдь** кефалиом онога града, где се ствар деси по закону — вели Урош — родитеља и прародитеља мојих, а пред цара да иду да им цар суди за ово: За **крвь** и за **ꙁемлю** и за **проводь** и за **уловѣка** и за **сводь.** Кад при **латининь** Србљина, да да **латининь** Србину половину **латинь** а половину

србланнь сведоке, а тако и србланнь кад при латинина да му се даје сведока половину србль а половину латннь, као што је било и пре; даде ли коме Дубровчанин свој добитькь, а овај удари у бьхь, да се куне латинин, које да му буде веровано по закону прародитеља; купили који трговац коња на трьгү и плати за њега царину, цариник да дане душом, да је коњ купљен и плаћена царина, а „тати“ не зна, да му за този свода нѣсть; ако га тако цариник не оправи, да да сводь, у кога ѥсть кұпиль и т. д. Људи, који су отишли у Стон после, пошто је исти дат Дубровчанима, да се изждену, суђење да бива на Жељезној Плочи и т. д. Па вели: „и потврди им царство ми законе и повеље, що су имале у родитељ и прародитељ царства ми, како да ѥсть нищо не потворено.“ Повеља потписана под Призреном на Рибнику 25 апр. 1357. Ово га истога дана и године потписао цар на Рибнику још једну повељу, којом даје земље Дубровнику, како се ками вали долоу к виноградомь дубровачким и кь моωрұ од Љуте до Курила, па да им нема „забавити за тузи земљу ни властелин царства ми, ни кефалија ниннь ни ктω, кто им буде у сусједству.“ Ово је цар Урош поклонио Дубровчанима. Још је цар Урош ове године потврдио добра и баштину жене ћесара Прељуба, али од овога времена, па до јунија 1358 не налазимо ни један његов званични акт. Потписивање ових акта у тако кратком времену на Рибнику под Призреном или у Призрену, јасан је доказ, да је тада било веома добро расположење у царевом двору, као што и он сам напомиње, да се веселио и дарима обдаривао све, који су му дошли.

Док се он веселио и повеље потврђивао, дотле су у Подунављу ратовали између себе властелини царства а тај њихов рат донесе цару Урошу рат с Угарском. Да је заиста ове године био српски цар у рату с Угарским краљем,

види се из писма бана делматинског и Хрватског Јована, који тражи, да Млетачка не брани Угарским галијама и људма ићи морем противу цара Уроша, јер rex Hungariae .... habeat guerram cum rege sive imperatore Raxie seu Servie.[1])

Зашто се овај рат заподенуо? Али пре решења овога питања, да одговоримо на друго питање на име: Зашто се цар после сабора скопљанског одмах удалио у Призрен?

III.

Како је цар Урош био пунољетан 1357 године, а према великим заклетвама, које су дали „велеможни“, Душану и према власти датој Вукашину, требало је сада предати сину очино царство. С том намером и био је сазван „сьборь“ српског царства у Скопљу, апр. 10. Истог је дана био крунисан и миропомазан на царство Урош, јер и сам вели: „веселю се доушею и тѣломь о божьствьнѣмь дарованни иже ми дасть владика Христось вьспрнюти вѣньць царьствиꙗ диадимою а прьвоѥ знаменниѥ царьскаго урьтоуа“, па тада потврди законь „всеусьтаго збора“ и свачија права и привилегије у договору са својом мајком царицом Ѥеленом, с патриархом, са свима митрополитима, игуманима и са свима властелинима „веле возможними подь рукою[2]) царства ми и сь всѣмь зборомь срьбьскими“. Туна цар запише и утврди свој властели и властелићима „баштине“[3]) „Цар[4]) Урош — вели Мавро Орбини: био је веома леп и од њега се очекивало

[1]) Гл. XII стр. 40 године 1358 7 окт. јер се тада почињала година од 1 сеп. дакле је рат пламтио већ октомбра 1357 године.

[2]) Јер Синиша већ није био под његовом руком.

[3]) Mon. Ser. Mik. стр. 156.

[4]) стр. 268.

свако добро, и м'а да бијаше достигао тек двадесету годину ипак показиваше велику опрезност и разумност у свима својим делима"... „Он наследивши у царству оца, и сам се дао звати царем; у чему несу му се противили кнежеви и друга господа царевине"... „Било је у оно време — продужава Мавро Орбини — неколико кнежева (барона) рашких, који смрћу цара Стевана тежили су да постану већи него што бејаху. Међу овима био је Вукашин деспот и брат му Угљеша, властелин хумски, и кнез Воислав син Војинов; од којих је сваки био на челу главних делова[1]) царевине. Зато неки његови људи, цару веома верни световаху му, да затвори деспота Вукашина, кнеза Војислава и неке друге, који у свима својим делима показиваху велику охолост, и бејаху преко мере понешени: и подстрекавали су цара (они верни) да да управу провинције, којима ови (кнежеви) управљаху, сиромашним властелима, који га љубљаху и бејаху му верни; доказујући му са основом, да ако то не учини у почетку, кад горепоменути кнезови (барони) ни о чем не сумњајући, долажаху слободно у двор, доцније, кад буду потврђени и постану снажни, то неће моћи учинити без велике тегобе и опасности. Ове савете не само Урош није хтео слушати, него проказујући[2]) их, учини „кнезове (бароне) опрезника, да се стражама окруже и да ретко долазе у двор. И за то они, који су га добро световали, видећи да су издани, уздрже се од даљег саветовања, да не би на себе навукли негодовање и мржњу кнежева (барона) јер цар незадовољавајући се тим, давао је веће почасти

---

[1]) види оне, којима је раздао Душан земље.

[2]) који му давали савете.

и звања оптуженима (кнезовима баронима). За то, пошто је додао Вукашину још многе провинције, дао му је и титулу краља. Којом приликом Вукашин је почео угњетавати многе знатне личности... царевине, казујући, да то чини по царевој наредби, да би царевину своју боље обезбедио. Подигао је на веће достојанство и кнеза Војислава di Voino, чију је кћер[1]) (Војинову) узео за жену, а одпустио своју прву жену, кћер војводе влашког. И ма да је ова горко осетила ту увреду, ипак да не би увек имала пред очима супарницу, отишла је драговољно из двора и вратила се кући свог оца. Отуд се у држави појавило велико комешање (confisione).

„За то сваки властелин упињао се да се што више узвиси, и да не подлегне равнима себи. Међу којима главни је био кнез Лазар, који је узурпирао све земље на граници Унгарској, које зваху (као што је речено): земља Стефана (Драгутина) краља.

„Такође и Никола Алтоман заузео је предео, којим је управљао Воислав, његов стриц мало пред тим умрши. И да би боље ту ствар обезбедио, затвори жену истога кнеза Воислава са два сина, који су му били браћа од стрица, које је доцније уморио отровом.

„За чијим стопама идући Балшићи т. ј. Страшимир, Ђурађ и Балса, зетска властела, али сиромашна, заузеше обе Зете.

„И Ћесар Војихна са Угљешом својим зетом, завладао је над свима земљама, које су граничиле са Романиом. И све су то чинили тако као да им је сам цар заповедио, али у ствари. чинили су од своје воље, тако, да за мање од десет година, сва царе-

[1]) Јелисавету.

вина рашка би подељена између четири[1]) речена кнеза барона и сваки је још код жива жива цара, њих слушао и признавао их за „господаре.“ Краљ Вукашин седио је у Приштини и имао све оближње земље, а Угљеша његов брат имао је сву Романију до Солуна, Лаверије и других градова. Балшићи — горњу и доњу Зету до Албаније и од граница босанских и сремских до Котора.

„А Лазар са својим зетом Вуком имао је земљу Краља Стефана (Драгутина) и све што је граничило са Дунавом.“

И тако „смрћу цара Душана, неколико рашких кнежева (барона) тежили су да постану већи, него што бијаху“, а то су:

1) Вукашин и брат му Угљеша;

2) Војин и његов унук Никола;

3) Кнез Лазар и његов зет Вук;

4) Сиромашна браћа: Страцимир, Ђурађ и Балса.

Како је, дакле, издануо цар Душан 20 декембра 1355 г. ови поименовани кнезови (барони[1]) зажеле да постану већи него што су били. Остали, бивши саветници Душана, који несу били добили под управу „земље“ и световали су млађаноме цару: да их позбацује, а другима оданим и сиромашним да преда под управу исте земље, што заиста није имало смисла, јер су и ови били одани његовоме оцу, па и њему, а што се тиче „сироматине“ — Страшимир, Ђурађ и Балса били су сиромашни, па несу ни они остали верни цару. Њих је цар Урош све потврдио у чему се ко затекао. Ето зашто и вели љетовничар: „прѣнзѧнха мнлостнвь н кроткь ꙗвн се, старьчьскые сьвѣтн ѡтмѣнце“,јер подобни савети, ма да су долазили од људи верних и срдачно оданих цару,

[1]) То су народне пјесме: «четири табора.»

ипак несу уносили у државу никакву стварну поправку по томе што просто мењање чиновника не само да није мера уместна, ни рационална, него је напротив још црње зло, које умножава сваковрсне неправде што обично бива у деспотским државама.

Мора бити, да је цар Урош имао некакву другу намеру, кад те савете није усвајао. Како су његови учитељи били Дубровчани и у опште како се ондашња српска царевина налазила под великим утицајем талијанске културе Приморја, цар Урош подпадне под утицај оних младића,[1]) које је Душан послао у Дубровник на школовање и онамо био основао библиотеку.[2]) Тато исто морао је потпасти под утицај оних 20 племенитих младића, које је Душан био довео своме двору, вероватно ради васпитања цара Уроша и других младића. Ови младићи несу налазили сталности државне у збацивању и мењању чиновника, него у законима, у правди и у одговорности чиновничкој пред судом, како за управу тако и новчане рачуне: „Цар **младнхь же съвѣтн прнемлю н любе.**“ Зашто? На ово питање даје одговор Лукарије, говорећи: „Урош насљеди оца... и ако су се у њега мало надали, ипак у првом доласку на владу основао је ове доброга, да кнежеви (барони) појединих провинција. по свршетку њине управе, одређене на три године, морају предстати „Суду царског Двора (Gjudici di Corti), држећи, да људи са потпуном влашћу, који мисле, да несу принуђени никоме да дају рачуна о своме раду, тешко могу да избегну зло (рађење).“

---

[1]) Флорински. Южн. Слав. и Виз. 272 из Черва: послао децу: primarios et litterarum studia „aptiores suae gentis juvenes.“

[2]) В. Макушев. Изслѣдов. объ истор. памят. и бытопис. Дубров. 1867 г. стр. 41.

Из овога се види, да су старци саветовали мењање и збацивање кнезова „неверних;“ а „младима“ није било стало до мењања чиновника, него да се утврди таква установа, која би сама собом била гаранција, да ма ко био кнезом, мора давати рачуна о своме раду и потоме да мора бити честан и добар.

Савети стараца били су практични, али је цар Урош био „срца милостивна“, па их није могао збацивањем вређати, јер је био уверења, да и они љубе и воле своју отаџбину онако, као што је и он воле.

Савети младићки били су у истини идеални, добри, јер могу се данас збацити једни, сутра други и т. д. и тиме правити вечити неред и трзавицу, а нигда не бити на правом путу. Зато је цар и хтео према свима остати једнак — цар, па је и створио суд di Corti т. ј. Двора или оно, што се пре звало „краљев суд“ или „краљеве судије“ од највећих државника, да њима кнежеви царства полажу рачуне и да одговарају за сва дела која би починили у „државама“ у којима су владали. Ова установа заиста је била уместна и личи на оне установе Дубровника и Млетака, где су виши чиновници полагали рачуне о својим радовима пред Већем или малим саветом десеторице. У толико ова установа има рђаву страну, што у року од три године, вредан „кнез државе“ могао је толико и тако развити своју личну и саможивну радњу, да га по истеку три године или није било могуће приморати да одговара, или је могао починити толико зала, па утећи и избећи одговорности, због тога је правично мњење нашег најстаријег хроничара, да је Урош пострадао зато, што је одбацио савет стараца, а усвојио савет младића. У самој пак ствари, цар Урош је желио добра, био тим добром одушевљен и да га несу „издале

војводе",[1]) он би Србију преобразио у правилно организирану царевину и тиме би довршио реформе свога великога оца т. ј. подвргао одговорности најважније државне органе кнезове, који држе царством његову кућу. И тако, у самоме почетку царовања, цар Урош предузме, да установом одговорности пред судом, подчини све управнике закону и да их упути да владају по законима, а у исто доба с друге стране, да заштити народ од властничког насиља и зулума. Владајућа властела се дакле и покрену једни противу других: једни да постану већи него су били, а други — да се томе одупру. Цар потврди њих све у чему се нашли, а установом суда о одговорности, одложи мењање управитеља по савету стараца на три године, јер после сваке три године морали су предстати суду царевога двора. Вукашин је управљао царством. Кад се Урошу наврши 20 година, он искупи **Сьборъ** и крунише се у Скопљу 1357 године. И сви га признају за императора. Дакле 1360 године, истицао је рок кнежевима (баронима) да се јаве суду и да предаду рачуне о својој радњи и о управи. Како је пак Вукашин управљао царевином од 1355 год. кнез Лазар у Подунављу предузме да се оснажи и ојача онако исто, као што је био силан Вукашин у Приштини, Скопљу и Прилипу. Ова тежња кнежева да постану већи, тежња цара Уроша да уништи сизеренско право Угарске над Славонијом, и римпапина [2]) заповест краљу Угарском, да удари на шизматика и тиранина „краља" рашког и навуче му рат

---

[1]) т. ј. кнежеви.

[2]) Pajačewich, Hist. Srb. стр. 293, где у писму између осталога стоји . . . . quae redemtori tuo per eosdem schismaticos et chereticos regni Rasiae ac terram quae Orosii se regem Rassiae nominantis subsunt eisdem, jugiter inferuntur etc. Да-ли се нису тужили «грабитељи царевине» на Урошево тиранство, што их подвргавао одговорности?

с Угрима. Ево како о томе приповеда Виланије у својој општој хроници. Та је хроника печатана у Muratori: Rerum italicarum Scriptores t. XIV, Vilani. И то у двема главама: XXII и XXXII.

а) гл. XXII: О једној битци између два бана рашкога краља.

„Рашки краљ, који је био платежан (tributo) Угарскоме краљу, одустао је од плаћања и против краља се побунио. Зато је дошао у омразу круне и Угарски краљ био је у себи наумио, да га доведе у послушност,[1]) али

[1]) Ове речи виланијеве: „да доведе у послушност рашког владаоца" и услов за помоћ рашком барону: „да постане католик." јасно показују, да је већ био ту некакав предходни случај, који је био узрок за ратовање противу српске царевине. Ствар је била у овоме:

Папство је тежило да покатоличи Србе. Колоније католичке вршиле су пропаганду по српским земљама. Душан пошто је прекинуо преговоре с Мљетцима, издa познате три тачке у законима: 6 7 и 8. противу латина. Папа Климент VI напише писмо у коме прети Душану, да ће противу њега, ако не уништи те законе, подићи „Европу" (Lúcari. 55. con le fozse d' Evropa). Г. 1350 папин посланик наговара краља угарског, мљетачког дужда и јоанићане, да стану на пут Душану и 1353 г. креће се угарски краљ Лудвик противу шизматика цара — Душана. Душан се с њиме састане на Дунаву. Угарски краљ захтевао од Душана: 1) да се покатоличи и призна папу 2) да се одрекне од земаља Срема и Славеније 3) да се због тих земаља рачуна вазалом Угарским и 4) да му даде у залогу сина Уроша.

Душан те захтеве одбаци. Угри пређу у Србију, али су били код Рудника и Ломнице потучени до ноге. Спорне земље задржи Душан.

Године 1354 опет се угарски краљ спремао за рат противу Душана. Душан пак спремајући се за освојење Цариграда, да би одклонио Угре, пошље јунија папи посланике: Божидара врховног судију, Нестенга Кефалију сереског и Дамјана Которанина. Ови и закључе уговор с папом, да га признају за црквену главу (Ljubić. Monum. III. 264. Theiner. Mon. Hung. II. 8—9). Душан је захтевао од папе Инокентија, да га постави „поглаваром у име цркве противу Турака (ab eadem ecclesia matre tua contra turchos ipsos Capitaneus ordinari.) ib. 11—12) и папа га благослови као капетана војске противу Турака (24 дек- 1354 г.). Папа и пошље легате да Србе поримокато-

му се чинило (дуго) тешко и незгодно прећи Дунаво и одржавати људе у **Рашкој краљевини**, немајући тамо места, где би их (војску) склонио. И док се он бавио тим мислима, као што срећа обично кадгод спреми неочекиване удесне случајеве, два бана рашке краљевине **борила су се међу собом**. Краљ рашки више пута трудио се да их помири и најпосле, оних дана, имајући оба пред собом, и тражећи да их измири, а не могаше успети, наљути се, и небудући уздржљив на језику, рече им: „**идите до ђавола (á la malora!) и чините што више зла један другоме!**"

личи. Душан прогна папске посланике. Угри оставе на миру Србију. Краљ угарски уплео се у рат с Литвинима и Татарима, а Душан склопио савез с Влашким кнезом и ожени сина. Па и Млетке му се понуде за савезника, да би од његовога зета Младена добили Клису и Скрадин. Противу Душана био латински запад и Турци из Азије. 1355 г. Душан крене војску да освоји Цариград, као што тврди његово писмо из под Бера (Дубров. Спом. Пуцића II — 23) и 20 дек. 1355 умре у Диавопољу (т. ј. in oppido Diampoli febre immedicabili corerptus exhalavit XX Decembris in 45 an.). Папа се био разјарио на Душана. Лудвик угарски свршио ратове у Пољској и као католик похита, да изврши рат противу Србије и Срба «бунтовника противу једине мајке цркве, — шизматика, неверника и хулитеља католичке вере.» Искупило се било до 100.000 католичких крсташа. И папа прогласи Лудвика: «барјактаром цркве противу шизматика» (Signifer Ecclesiae adversus infideles. Thein. Mon. Hung. II, 21 — 27). Поход буде обустављен, јер краљ Угарски «није имао места у Србији, где би могао сместити војску,» а имао је и преча посла да се разрачуна с Мљетцима. Год. 1357-8 тај рат он сврши и задобије ондашњу Далмацију, а «два рашка» несретна «барона својом свађом, даду му могућности, да пређе с тим католичким крсташима у Србију; но у ствари био је надбијен и сузбијен.

Кад је Душан умро, Србија је била једини борац противу Турака и латинског запада. Душан је са свим правично предузео да освоји Цариград, а за тим да се крене на запад и да реши питање са Угрима и са навалом **латинства** са запада.

Српски барони несу ни поимали право стање ствари.*)

*) Вид. о овоме доста добро у «Образован. Срб. цар. Флоринског стр. 255 — 267. Флорински греши кад каже, да Душан није био пошао на Цариград. Флорински у главноме не схвата Душана онако, како га извори описују.

Ове речи исказане у гњеву, бише примљене као изречно допуштење,[1]) те оба одоше пуни мржње и злом намером успаљени, онај, који је имао нешто мање снаге имао је своје земље на обалама Дунава. Други, који је био јачи, прикупи оружаног света, попали му и опљачка његову земљу и најпосле сукобивши се са њим победи га. Па не будући ни тим задовољан, тражио је, да га коначно сатре, и зато је, често на њега нападао чинећи му свакојака зла. Видећи овај бан слабији, да не може одлевати, а не надајући се да ће краљ одвратити противника од његовог предузећа, остави своје земље у што бољем стању одбране, пређе потајно Дунаво и оде једном угарском барону, обећавајући му „ако му помогне“ да ће се учинити христјанин (т. ј. католик). Угарски барон даде му толико људи, колико је тражио и овај мало по мало, тајно их превезе у своје земље, а разгласи, да ће се упети из све снаге са својим људима, да освети своју срамоту и штету. Његов противник, који га је мало ценио због победе над њим одржане, био се много понео: из нова дође са свом снагом на земље противника и не знајући, да су Угри његовом непријатељу дошли у помоћ, судари се са њиме и у битки жестокој због храбрости Угра, би побеђен и остаде мртав на бојишту. Он је подлегао пресуди старинске пословице, која вели: Ко је оскудан у уводама, богат је у срамоти. И доказао је, да не треба тако омаловажавати непријатеља, држећи да му овај не може нанети штете. Из ове борбе, која није изпочетка обустављена, као што је требало, него је пуштена да пређе у неизлечиву болест, изродило се то, да угарски краљ, имајући

[1]) Ово је оно Мавра Орбина тврђење, да су они, вели, говорили, да раде са дозволом цара.

осигуран прелаз, овим баном (слабијим) прешао је с великом војском Дунаво, као што ћемо у своје време и на своме месту видети.

б) Гл. XXXII кв. IX стр. 562.

Мало више описали смо догађе у Рашкој краљевини, како рашки краљ, одступивши од плаћања угарском краљу, био се противу њега побунио. Хајдмо даље: краљ рашки држао је један део Славоније, који је припадао круни (dominio)[1]) краља угарскога и бејаше одустао од своје службе (васалске), због тога угарски краљ био се на њега јако наљутио. Зато нашавши, да му је прелаз преко Дунава обезбеђен и склониште његовој војсци спремљено оним рашким баном, који је помоћу Угара, победио свога противника, и учинио се човек угарскога краља (васал), у месецу мају 1359 г. угарски краљ пређе са многим својим баронима и стрелцима на коњма и другог оружаног света, у Рашку: с том војском удали се од обале дунавске и прелазивши равне пределе, допре до великих рашких планина. И ту доста далеко пред планинама (с ове стране) нађоше многу војску рашкога краља, која се ту била састала да брани краљевину. Угри радо се ш њом сударише и после дуге борбе, разбише је. Бегајући оставише (Рашани) равницу и повукоше се у планину. Пошто је угарска војска тако отпочела ствар, краљ угарски лично превезе се преко Дунава с великом војском и саставши се са војницима, који му бејаху претходили, сљедујући својој срећи, устреми се на ону низку светину. И бојећи се продро

[1]) Овакових је односа било више у средњем веку на пр. између краља француског и инглеског и т. д. Ово одступање није урадио Урош, него његов отац Душан.

је силом кроз тешке пролазе тако, да за кратко време, освоји сву планину. Услед таквог успеха краљ се реши, да лично планину пређе, али на то не присташи његови барони, којима се није свидило, да се личност краљева изложи такој опасности. Но зато многи барони и велики део њихових ратника пођоше напред, да се побију са краљем српским, који се звао рашки краљ. Овај није се смео показати у пољу, него по њином обичају, склони се са својим светом у градове од шума, где несу могли бити узнемирени без огромне штете оних, који би то покушали. Угри не налазећи никаква отпора ни малог ни великог прејездили су за више, него осам дана отворене равнице, не налазећи ништа што би могли запленити, јер се све било склонило у шуме. Неки угарски коњаници пођоше ипак напред и утврдише се у једној шуми. Ту их нападоше некакви сељаци, па мислећи, да су наишли на језгру непријатеља, многи између њих, скочише на коње, мислећи да ће се побити. И ови (Угри) бише прозвани из поруге: трешњарски каваљери, јер су се налазили у једној шуми од трешања и јели су их кад су поменути сељаци на њих напали. Угарски краљ видећи да ту стоји без користи, не нашавши никаква отпора, врати се с војском у Угарску.

Још ћу додати, да је цар Урош, по наведеном папином писму у Пеачевића, одговорио. да он неће да мења православну веру, нити хоће да прима латинску јерес. Зато папа и напише краљу угарскоме писмо у коме му заповеда да покрене крсташе противу шизматика Уроша и његовог шизматичкога народа.

Кнез Лазар је обећао краљу угарскоме, да ће примити латинску веру и да ће бити „човек угарскога краља.“

И тако:

1. Мљетачки акт тврди, да се рат заподео између српског цара и угарског краља 1358[1]) год.

2. Вилани тврди да (одавно) српски владалац није себе признавао васалом угарскога краља за Славонију. Угарски краљ није био у стању ма у чему шкодити му, али угарском краљу помогао је рат између два српска поглавара у Подунављу, због чега „слабији“ постане „човек угарскога краља.“ Овога не би било, вели Вилани, да је борба између два рашка бана „испочетка била обустављена као што је требало, него је била напуштена (борба) да пређе у неизлечиву болест.“ „Неколико кнежева — вели Орбиније — по смрти цара Душана тежили су да постану већи“ (него што су били). Старци су саветовали цару да збаци те кнежеве (бароне), а верним а да преда у руке управу. Младићи су били мњења, да се по начину мљетачком и дубровачком установи тригодишњи рок службе, а после рока да дају рачун суду царевога двора и одговарају за своју радњу. Цар утврди права збора, а уздајући се у правду, правицу, у суд и патриотизам усвоји мњење младића, па потврди све у звањима и тако је био преиспуњен наивности, да је проказао управитељима царевине оне, који су му саветовали оно, што му је налагала да уради приктичка мудрост и државничка увиђавност и опрезност.

Овакво решење питања добродошло је оним кнежевима, који су хтели постати већи по смрти Душана, као што су били:

1) Вукашин и његов брат Угљеша с Воихном;

2) Лазар кнез Подунавља (пашеног Душанов):

---

[1]) Гласник XII, стр. 40.

3) Три брата из Балшића: Страшимир, **Гюргь** и Балса;

4) Син Воихнов: Воислав и његов синовац Никола.

Они отпочну да отимљу земље слабијих управитеља царевине и да их придружују с в о ј и м областима, као с о п с т в е н е покрајине изводећи засебне државе, у којима се људи заклињали на верност њ и м а, а не цару Урошу.

Ово отимање земаља најпре се отпочне у Подунављу, о чему смо говорили на стр. — —.[1])

[1]) Који су то били двојица „р а ш к и х к н е ж е в а", што се први заратили у Подунављу, како се види, одмах по смрти Душана? Овде ћу и другу могућу претпоставку о Бранку. Вилани вели: онај „с л а б и ј и" по својој снази, „и м а о ј е с в о ј е з е м љ е н а о б а л а м а Д у н а в а"; „ј а ч и" опет имао је своје земље, разуме се, даље од Дунава.

Лукарије казује, да је кнез Лазар вазда живео у љубави с Дубровчанима, а противу њих био кнез Воислав син Воихнов, па је исти В о и с л а в увредио Дубровчане пријатеље Лазареве, напомињући им „с м р т с в о г а з е т а Б р а н к а." Цар Урош (Mon. Serb. стр. 172) спомиње **баштиноү** деце Бранкове (1365 г.) па каже **„що ѥсть дало било царьство ми севастократороү Бранкоү с Х о ү д и н а м и."** Ова реч Худине наличи на Родимље, па као што је од Родимља постало Неродимље, тако је од Худима постало Н е к у д и м, у доцније време главно место **Гюргя** Смедеревца, негде у Шумадији (смедеревског окр.) због овога морамо мислити да су били, она два Виланова »рашка барона«: к н е з Л а з а р и с е в а с т о к р а т о р Б р а н к о. Први је владао Сремом и Мачвом, а други је поглавито Шумадијом. Они се били завадили и ратовали један противу другога. Урош се старао да их измири, али није успео. Кад му они после тога дођу на тужбу, он се на њих наљути као на непокорне васале, па им, како није био уздржљив на језику, рекне: „идите до ђавола! и чините што више зла један другоме." Бранко нападне на Лазара и порази га. Овај „п о т а ј н о пређе Дунаво", једноме угарском барону т. ј. Николи Горајнском, уда за њега своју кћер, добије војске, и не само да надбије свога противника, него га и убије, и постане „ч о в е к у г а р с к о г а к р а љ а." Папа је заповедио краљу угарском, да крене крсташку војску противу цара Уроша.

И тако се отпочне рат између Уроша и угарског краља 1358, а год. 1359 пређе угарски краљ преко Дунава, на земљиште „с в о г а ч о в е к а", „крене се од обале дунавске с војском, прегази рашне пределе и допре до великих планина. И ту, с ове (угарске) стране пред планинама нађе многу војску рашког краља, која се била припремила да брани краљевину. Угри се сударе с њом, па Рашани оставе равницу и повуку се у брда. За овим се Угри врате одакле су и дошли.

Тешко је одговорити на питање о земљишту ратовања, али ослањајући се на један акт цара Уроша, покушаћемо да одговоримо и на ово питање. Тај царев акт налази се под годином, од створења света 6869, а од христовог рођења 1360, јер је то било 29 септембра, на **Сѣницахь**. Због овога акта морамо замислити, да је угарска војска ишла оним истим путем, којим је ударао на Србију краљ угарски 1334 године противу Душана, а то је према рудничким планинама, јер је земљиште „његовога човека“ било Подунавље т. ј. главно банство мачванско. Главни стан српске војске морао је бити с оне стране рудничких планина. У главноме стану био је цар Урош. Док су Угри очишћени са српског земљишта и са земљишта Лазарева, морао се цар задржати дуже времена у Подунављу, па у своме повратку 29 сеп. 1360 године и примио дубровачке посланике у Сеницах са тужбама „**ѡ работах градцкнхь н ѡ ӡаконѣхь н ѡ царннахь**, које су (**сьгн**) сада настале“, а несу биле за владе његовога родитеља. Цар им изда повељу, да греду с **трьгомь** и купљом слободно у земљу његовога царства или на Зету на (село) Балшиће, или на **дрьжавꙋ**[1]) кнеза Воислава.... а да им не сме правити сметње ни кефалија, ни властелин, ни кнез. За оне царине, које су „сада (**сьгн**) настале да не плаћају никому ништа.“

Какве су то настале нове царине? Услед каквих нових догађаја насташе нови појави?

Или је Алтоман, као што мисли г. Драгашевић, ког је кне- Лазар поразио и убио, па заузео део његових земаља. Отуда је раз зумљива мржња између Николе сина Алтомановог и кнеза Лазара, која се свршила поразом Алтомановића.

Био један или други, овде је главна ствар „свађа два кнеза“ цар-Урошева, која је дала прилику угарскоме краљу да пређе у Србију.

[1]) Mon. Ser. Mik. стр. 168.

IV.

Нови догађаји могу се проучити најпре по још неким актима цара Уроша, а даље морамо се обратити осталим сувременим или доцнијим писцима, па их објаснити. Ми смо видели шта је урадио у Подунављу кнез Лазар, који је био међу онима, који су хтели постати „већи“ по смрти цара Душана. „Међу овима он је био главни, који је узурпирао све земље на граници угарској т. ј. земљу Стефана краља.“

Тим истим правцем пође и кнез Воислав,[1]) заштићеник Вукашина. По Лукарију, догоди се свађа између Дубровника и царевога града Котора због соли „јер су Которани отели власт на варање соли.“ Како су Дубровчани били тиме оштећени, то се између њих и одпочне рат 1361 г. У то ратовање умеша се мљетачка влада. Воислав је бранио Которце, а кнез Лазар Дубровчане, па плане и међу њима вражда. С тога је мљетачки посланик морао ићи „околним“ кнежевима, да их придобије на своју страну. Како је Воислав већ имао „своју државу“, њега придобије дужде на своју страну и 3 јула 1362 г. даде право мљетачкога грађанства „кнезу Воиславу и великом магнату најсветлијега императора Славеније.[2]) У ову расправу Которско-Воиславову умеша се и цар Урош, који у акту од 29 сеп. 1360 г. Воислава називље само „кнезом“, а у овоме акту Оногошком од 22 августа 1362 г. већ га називље „братом царства“,[3]) па је измирио Дубровчане са Воиславом ваз-

---

[1]) Гласн. XII год. 1361 стр. 43.

[2]) ib. стр. 44: У исто доба постали су мљетачким грађанима „великомоћни барони кнезови приморске Славеније браћа: Страцимир, **Гюргь и Балша.**“

[3]) Види се из овога, да је цар Урош прогнао своју прву жену између 1360 и 1362. и сродио се с Воиславом.

поставивши „старе законе“, те су тиме биле уништене „нове“ царине, што сведочи и писмо кнеза Воислава Дубровчанима.[1]) Кнез Воислав у брзо премине а његов синовац Никола син Алтоманов, затвори његове синове Добровоја и Стевана, па их умори и продужи рат противу Дубровчана не обраћајући пажње на заповести цара Уроша, наравно као самостални владалац.

Приморје опет захвате три брата: Страцимир Ђурађ и Балша.

И на другим странама Урошеве царевине то се исто догађало. Кантакузен, како смо видели, описује догађаје источних српских земаља у главноме овако: По смрти цара Душана у Србији се изроде грађански ратови...

Синиша царев брат крене се с многим племићима да преотме царство од синовца. Урош опет отвори ш њиме рат и одбрани наслеђество свога оца. Царица Јелена влада самостално над многим градовима.

Моћне династе протераше са управе слабије поглавице, заузеше њине области, па су једни помагали Синиши а други Урошу као „другу“; трећи несу припознавали ни једног ни другога.

Деспот Нићифор отрже Акарнанију (по смрти Прељуба), јер га је светина са отвореним рукама предусрела да се „избави од страсти“ српских властела, па да би био безбедан од Срба, испроси за жену сестру царице Јелене.

Највећа властела и управници градова Милдоније отворено се побуне противу Уроша с намером да се предаду цару Матији. Кесар и заповедник Драме Воихна изјави, да ће се покорити цару Матији заједно са својим (зетом) заповедником Драме, па ће му издати како град

[1]) стр. 174 и 175

Серез, тако и царицу Јелену и њено силно благо. Матија похита са Турцима да се користи српским издајницима. Цар је Урош био послао војску у помоћ матери, Ова војска и предупреди Воихну да се не састане са осталим завереницима и издајницима царевине, па се придружи тој војсци и Воихна. Код Сереза случајно се Матијина војска — Турци, сукобе са Србима, где је био и Воихна. Срби нападну на Турке и Грке и српска стрела обори мртва на земљу заповедника турске војске. У турским редовима завлада неред и комешање Турци нагну у бегство заједно с царем Матијом. „Турци се горко сећали српске храбрости и јунаштва у бојевима", па су бегали и од својих, кад би им се учинило да су Срби. „Матија је жалио што му се војска без разлога преза и плаши: па се старао да је заустави противу једне гомилице Срба, који се били прикупили из околних замака и гнали Турке — варваре; али га нико није хтео чути. Сваки је бегао да се спасе. Матија је сам био принуђен да стане на супрот Србима, који су немилице косили како Турке, тако и Грке, нарочито у клисури код града Филипа. Присталице матијине Филиписијани (грађани града Филипа) кад су угледали поражену грчко-турску војску, удруже се са Србима и грозно поразе противнике. У мало је фалило па би Срби заробили Матију, који на коњу неког војника домча се до града Филипа. Како су непријатељи његови били заузели теснац Филипски, Матија ускочи у коров неке баруштине, где се прикрије до мрака; његов се коњ није могао маћи нити извући из блата, с кога он сиђе и у травуљини се сакрије Ту га Филипљани, пронађу и ухвате. Њега Воихна доведе из Филипа у Драму. Обећа му да ће га пустити, али за тада није смео од царице, која је Матију сматрала као свога ратног заробљеника. Воихна је имао у намери — вели Кантанузен:

прво да од Матије добије новаца (за ослобођење.); друго да га придобије за савезника за своје бунтовничке (узурпаторске) смерове, с каквом намером и пође на Серез, али се у путу разболе, где је 25 дана боловао. Пошто је оздравио врати се у Драму, где нађе посланство цара Јована Палеолога, које му предлагаше, да ради с Матијом шта хоће или да му га преда за велико благо. Воихна је најпре обећавао Матији слободу, а за предлог није хтео да чује, али пошто се уверио, да је матијин град освојен и породица заробљена, па се није могао надати да ће од њега добити новаца и помоћи (за своје бунтоне планове), он га презре као безкућника и ступи у преговоре с Палеологом, који кад, бише свршени, Воихна прими новце и Матију предаде Палеологу, а овај га окова и баци у тавницу, из које га је пустио, кад се овај одрекао царске титуле.“ Угљеша са својим тастом Воихном заузмо све покрајине Романије. Воихна умре и буде сарањен код Хилендара, а Угљеша постане око 1363 самосталан и моћан владалац српско-грчких земаља на источној страни царевине.

У грчким земаља Влахије и Трикале самостално је владао и господарио „цар Синиша“ — Палеолог, а у земљама Арванитаније владали су други ситни владаоци.

У површју Струме самостално су владали Деанови синови.

У стецишту Вардара и десне обале Црнога Дрима, управљајући царством и живећи у Приштини, управљао је и владао Вукашин.

Насљедник кнеза Воислава Никола, каже Лукарије „по наговору Которана оштети трговину и границу дубровичку и затражи, да му Дубровчани плате одмах 10.000 перпера, а за 108 година по 2000 годишње. На то дубровачко веће потужи се цару Урошу, код кога се кнез Лазар

непрестано заузимао за Дубровчане противу Николе. Цар Урош заповеди Николи да остави на миру Дубровчане и да од њих више ништа не тражи; али је он на ту цареву заповест слабо окретао главе. Дворски људи и саопште Дубровчанима, да Урош није у власти самога себе, већ је сав заузет Вукашином и Угљешом, од којих је зависио Алтоман па зато Дубровчани и промену своју политику и своју политичку радњу" т. ј. затраже заштите код угарског краља и добију је (1365 г.).

Из свега овога јасно се види, да су како ихназиљу писци дубровачки, барони, (кнежеви), који су смрћу цара Душана тежили да постану већи, употребили трогодишњи рок службе на то, да створе самосталне државе, пак кад их суд царскога двора позвао на одговор, они му дали врло удесан одговор, какав обично уме веома карактерно да скроји само народ, те се обично у њему оличава права суштина саме ствари. Онај писац који нам саопштава њихов одговор царевом суду, овако ту ствар представља: Душанов син звао се Урош, он је „остављајући[1]) заслужне чиновнике и верне своје људе, обдарио незаслужне и неверне.... Он је био дао двојици браће да управљају" са доњом Србном, а у овим земљама био је такав обичај, да ни који човек осим цара, краља или кнеза, црвене чизме на ногама није носио, а оној браћи цар дозволио да носе црвене чизме, које кад су обули, заузму земљу себи а цару се успротиве; цар им заповеди да му дођу, а они му одговоре овако: „Царе! ти си нам дао црвене чизме, па их нам нећеш тако лако одузети."

Јасно је, дакле, да су главари употребили трогодишњи рок на стварање за себе држава, како врло умесно

[1]) Гласн. XVIII стр. 74 и 75.

вели Мавро Орбиније: „Све су то чинили тако као да им је сам цар заповедио, али у ствари чинили су од своје воље;.... и сва царевина Рашка би подељена између четири речена кнеза, и свак је још код жива цара, њих слушао и признавао их за владаоце.... цар је додао Вукашину још многе провинције, па му је дао и титулу краља.... Вукашин је живео у Приштини."

И заиста им Урош сада није могао свући с ногу „црвене чизме." И баш у том времену, приповеда Михаило из Островице, цар Урош чује, да су Турци опколили Једрене. Он се спремао да с великом силом пође противу Турака, и кад је дошао у земљу Константинову (т. ј. Дејановића), утабори се на пољу Жеглигову. Ту види у сну, да је анђео узео из његових руку сабљу и предао Турцима.... Кад се цар Урош приближио Једрену, онда су она „два брата" (Вукашин и Угљеша) устали противу цара.... и цар Урош „буде убијен." [1])

Турски писци и књизи Historiae Musulmanae Leunclavii (стр. 232) знају за три српске експедиције противу Турака, од којих прву међу под годином 1361, другу међу под годином 1364, а трећу Вукашинову доцније. Све су ове експедиције тако рећи маричке. О првој смо већ говорили кад смо по Кантакузену изложили, како је цар Урош слао својој мајци војску у помоћ, која је жестоко поразила Турке, а обе доцније експедиције биле су свршене на штету српскога народа. Зато и морамо веровати турским изворима, да је цар Урош слао и другу експедицију на Марицу противу Турака 1364 године, напред напоменувши ове речи Левенклавијеве: „Кад су Хришћани пренебрегли општу ограду противу непријатеља, они

---

[1]) Михаило овде меша убијство Вукашиново, али у ствари он сведочи, да је „цар Урош убијен."

су враждовали између себе и несу хтели једни другима у помоћ притећи, нити један другоме праштати увреде ради општега добра, већ прекомерно памтећи ситне привремене свађе и зађевице на место да воде многобројну војску онамо куда је пошла, а они размишљавају о свађама, те су зато многи гинули и напразно пропадали.“ О овој експедицији у којој је примио учешће и цар Урош, по турским изворима Th. d' Oksza у Histoire de l'empire Ottoman (Constantinople, 1871. t. I. pag. 180, 181, 182, 183, и 196) ствар је текла овако:

По смрти Душана, унутрашњи појави у српском државном организму тако пореметe државну снагу, да угарски крал Лудвик предузме и склопи алијанцију противу Турака. Зими између 1363 и 1364 г. ишло је спремање. Краљ Лудвик нареди како сви да се искупе у Србији у пролеће 1364 године. И сви се сајузници искупе осим блгарских владалаца. Краљ угарски лично прими команду над том коалиционом војском, које је било око 60,000 ратника и војска се упути Једрену опседнутом Турцима.

Лала-Шахин није имао више од 10,000 ратника, па пошље храброг Хаџи-Ил-Бега са једним корпусом у извидницу, али да тако ствар руководи, док им не дође у помоћ Мурат, који је тада опседао Бигху да не ступа у бој.

Хришћанска војска примичући се Једрену, дође до р. Марице. Хаџи-Ил-Бег уочи слабу страну те удружене војске, на име, да свој стан несу чували, да је у војсци царовао потпун неред, да је код ње владао убеђење о непобедимости њене снаге, па је све било распуштено, где се свако добро уживало, где је владало вино и забаве на место дисциплине и трезвености. Хаџи-Ил-Бег и смисли, да се овим користи без помоћи Лала-Шахина. Он се дакле, са својом војском једне мрачне ноћи увуче

у логор непријатељски и изненада ударе таламбаси, свирке и борије, са виком: Алла Алла! начини такву забуну у хришћанској војсци, да нико није знао, где му је оружије нити се умео борити. Хришћанском војском завлада панички страх, па се једни подавили у Марици, други изгинули, а у броју избеглих био је и краљ Лудвик, који за своје спасење озида цркву Марију Цел. Тај пораз, начивљу Турци: Срб-Сандихи т. ј. српски пораз.[1])

Српска царевина, због изложеног стања ствари, није вршила у овом рату ону улогу, која јој припада, како по опширности царевине, тако и по народним традицијама времена владе славних Немања. „Срби, чији је понос био дубоко рањен овим неуспехом“ прену да поправе стање ствари у земљи. Вукашин и његове присталице као и сви остали узурпатори и грабитељи царевине бацали су кривицу за неуспех на цара Уроша и наравно да су преузносили „храбреца“ Вукашина, па су и тиме ишли на то, да униште одговорност и давање рачуна и да оправдају све узурпаторе. Њини опет противници, људи лојални према династији Немања и браниоци јединства царевине и српскога царства, са свим су правично тај неуспех и све остале несреће у земљи приписивали насиљу и узурпацији новопоставших владалаца — насилника и саможиваца, који су разграбили царевину и и проузроковали слабост царства, а на првоме месту били су противници Вукашина, па се зачне мисао, у средини српских земаља — у Пећи, да се сазове државни збор и да се васпостави царевина и цар Урош. Ма да су присталице узурпатора и саможиваца радиле противу тога захтевања, али је глас читаве земље био тако снажан и

[1]) Лала-Шахин из зависти отрује Хаџи-Ил-Бега.

и моћан, да заиста буде решено, да се искупи збор царевине. И збор и буде сазван.

Разлика је била између једних и других у томе, што је у рукама узурпатора бала материјална снага а на страни чувара реда, законитости и династије опет је била морална снага. Наравно, да материјална снага Бога не моли, него руши, па се још унапред могло предвидети, да ће царство пасти пред том дивљом и необузданом силом, али ипак збор државни буде сазван у Призрену, у пролеће 1365 г. Ево како се о томе казује у „Љетопису, Родослову и Хрисовуљи Пећкој," устима и руком патриарха Паисија.[1])

„**По протеченню многих лѣта**[2]) **правеще Влькашиноу..... испокон века** ненавидећи добро **дїаволь въздвиже рать междꙋ** младим царем Урошем и Вукашином и **многоꙋ метежꙋ бившꙋ и распре помеждꙋ ними** (њима) **вь тїе дни: ови сьпомагателн царю Оꙋрошꙋ и по правде тако и есть, а овїи (сьпомагателн) Влькашинꙋ по неправде ѡко бити многоꙋ метежоꙋ и разньствꙋ и неправди**[3]) **ѡ неправедномꙋ соꙋдꙋ и жалость велїа бѣ, понеже сь насилиемь вьсьыщаеть** (Вукашин) **прѣстоль его** (Урошев) **по толикои клетви**[4]) **и завѣщанїи пакы престꙋпника себе показа** (Вукашин.)

— „**И тогда сьбороꙋ бывшоꙋ вь градоꙋ Призреноꙋ**, у храму архистратига Михаила, који је на реци Бистрици под (Више)градом, више Призрена, који је подигао цар Душан, где му је и гробница с телом. Дакле збор царства био је у цркви Душановој, где је његово тело, коме

---

[1]) Гласн. XXII стр. 217. и д.

[2]) Ово је Орбинијево «десетгодоје»

[3]) Ово је оно, о чему говори народна песма, да се састала четири табора на Косову, па Вукашин вели «да је на њему царство.» и. т. д.

[4]) Овде је реч о заклетви, коју су дали цару Душану, да ће очувати престо Урошу.

се заклео Вукашин и остали да ће очувати престо његовом сину и бити му верни.

— **Сьбороу сьбравьшоу се немалоу и архиепископоу тогда кир Сави и митрополитоу и епископь и игумень и свештеноиноковь и иноковь и немало лика благоусьтивїихь и вьсь сьнмь срьбском иже подь областию тѣхь и соудимь ими Вльказинь неповиноваше се глаголе:**

— **„Мнѣ прѣдано ѥсть.“**

— **„Веми“**, њему одговори **сьборь** српске царевине **„веми да ѥсть на тебѣ наручено дондеже доспѣеть млади царь вьзраста, и ѥгово ѥсть по родоу и по колѣноу; прѣстани Вльказине насиловати.“** На Урошу је царство.

И многоу мятежоу бывьшоу и мльви...

Вукашин се није хтео покорити пресуди **сьбора** српске царевине.

Тада **сьбор** с патријархом донесу одлуку:

— **Слава тебѣ господи... призри с висине своѥ на ωзлобленїе люди своих и виждь неправедни соудь, еже сь насилиѥмь вьзимают.** — Ово значи, да је **сьборь** српске царевине изрекао проклетство над Вукашином, а тај догађај и означавају оне речи савременика и очевидца ових догађаја, Даниловог настављача: **Вльказинь на краљевьство дрьзноувь, ничесоже небрѣгь о проклетии светаго (патриарха) Сави;**[1]) **грьчьскые страны и грады приѥть Оуглеша“**, вели очевидац догађаја, а Паисије каже: — „И разиђоше се са **сьбора** сваки у **своје** место а Вукашин даде Угљеши Серез.“ Паисије: „И т а д а је благочастива царица са својим сином довршила оставшу од мужа недовршену цркву у **Чрьнои-Гори**[2]) т. ј. храм св. Богородице у замку Матеја; **понеже царь Стефань велики вѣ основаль**

[1]) Жив. кр. и арх. стр. 381.

[2]) У Жеглигову.

и недовръшнма къ, съмрьть постизаеть его. Тада је довршена и митрополија скопска.

Шта је било после?

V.

Патриарх Паисије пре сабора рекао је: „после много љета," а познато је, да је прошло, како вели Орбиније, десет лета.

После разласка призренскога **сьбора** Паисије вели: „И **нѣколико лѣть мимо идѣ,**" што ће значити много мање, на име: 1365, 1366 и 1367—да: „и **Влькашинь** разсвирепив се.... **и наоучаеть Влькашина** ратоборца... **диаволь и (Влькашинь) наоучаеть своє слугы оубстви. По нѣкыихь днехь исходѣть оу лов: и тамо конаць житию приемлеть, оубиваюоть его иноуныи повинна..... И вечерѣ глубокоу бывьшоу ѿносеть его вь манастирь... При томь** манастиру има река текућа с брда... Шареник. И ту доносе тело младога цара Уроша... **никомоу о семь ведоущоу тькмо онѣмь злодѣєцамь** обитељноме настојатељу **сь клисиархомь. И полагаюоть** тело Урошево у гробницу унутра у цркви **идѣ же божьствьна**[1]) **дѣют се єще ѿ прѣродитѣль сьтворенѥ соуть. И покриваюоть плоуомь каменомь** и опело ноћу свршавају никому **вѣдоущоу о семь тькмо Влькашиноу и онѣмь злодѣєцамь.** Мати т. ј. царица Јелена плачући о своме чеду и **сьбороу бывшоу вь царскихь полать и сьродствоу сьбравшоу се и плачю и рыданию не малоу и вьпрошению дроугь дроуга: Что бысть дьньсь?** Мати тражећи сина, народ тражећи цара свуда на све стране обтецаху и нигде ништа не налажаху. Царица Јелена с плачем одлази Вукашину и пита га: где **єсть младь царь**

[1]) У олтару св. Димитрија и пронашао је г. Јастребов мермерну плочу с двуглавим орлом без натписа.

и что бысть и камо поиде? **И Вльκашинъ глаголю**: Ни ја не знам шта би: ако не буде пошао трагом прародитеља и отишао у Свету Гору, ко зна.“ Мати пошље улаке до Солуна и несу ништа нашли .... По **малѣ же прослѹсе** (село Говорљиво) урошево убијство, сродници оду у манастир и све дознаду, отворе раку и виде и **бысть и рыданїе и кыпль и лобизаеть** тело (мати) **и царскомь** дијадимом **тѣло облагаеть** и убрусом покрива његово лице и у мало не лиши себе живота...... И никто **ѡ семь неоувѣдѣ: боиахѹ се Вльκашина** (село **Мльчиште**).

Много пре Пајисија овако је препричао потоње дане живота цара Уроша, Мавро Обриније:... Цар Урош, који је за свога живота пустио, да му барони разграбе царевину, живио је неко време с краљем Вукашином, који му беше означио један мали простор за издржавање, па му се досади бити код њега, те оде кнезу Лазару.“

„Урош император убијен краљем Вукашином. Кнез Лазар такође је с њим рђаво поступао, зато се наново врати Вукашину. Но најпосле видећи, да с њиме поступају као и до тад, реши се да побегне у Дубровник. За које дознавши од једног слуге краљ Вукашин, удари га гвозденим буздованом по глави, и од тог удара—цар—паде одма мртав; па га завије у један ћилим и даде сaранити у Шаренику, земљи провинције скопљанске. Овај цар доиста је живео да буде очевидни пример судбине, која привидном добротом подигнувши га на такву висину још млада, здрава, веома поштована и без труда (зноја); подигнувши га тако да у богатству, сили, и величанству изостајао је иза мало владалаца, на једанпут одкривши до тад покривено лице, тако га понизи да без јавна насиља иностраних држава, баци га у таку беду, да је скоро био приморан да проси и у божије име тражи од својих хљеба и хаљина.

„Дубровчани докле год је живио Урош слали су му сваке године 600 дуката. —

Дубровчани док је живио цар Урош слали му сваке године шест стотина дуката, као што су били уговорили с његовим предцима док су још ови живили, и с тим се одржавао.

„Мајка Урошева умире очајна. — Његова (Урошева) мати Јелена по смрти мужа живила је веома незадовољна; јер не дајући се видети баронима, него општећи с калуђерима, живела је у непрестаној жалости. За то барони не могући имати за њеног времена (јер она управљаше из почетка стварима царевине) довољно слободе, јако се разгњевише, која ствар би најмоћнији узрок распада и упропашћења царевине њеног сина, кога видећи тако притешњена толиким бедама и противностима, умрла је скоро очајна проведши у једној вили (добро-имање) монашески живот, на три године после смрти свога сина цара Уроша. Што је било у 1371 години.“[1])

Из речи Мавро Орбина излази, да је понашање Јеленино било главни узрок распада царевине, као што њу окривљује у неколико и Кантакузен са речима: „не марећи ни за сина и за девера,“ а то је мњење потпуно супротно нашим домаћим, сувременим изворима, па ћу зато овде навести, каквог је о томе мњења други писац анала дубровачких, Лукарије.[2]) Овај писац не пише српску историју, него историју Дубровника, па се у њој дотиче сувремених му догађаја и њиног утицаја на ток ствари у Дубровнику.

[1]) Mavr. pag. 271 и 272. За преводе с италијанског језика захвалан сам г. Бану. — Према овавоме наслову: Madre di Urose more disperata т. ј. мајка Урошева очајно умрла, и проприч‌ин је њезин живот и њезина смрт. За Уроша се каже ammazzato — убијен и сарањен, а за његову се мајку вели: mori 1371 године. Тумачити иначе ово место значи немати историјске логике ни историјске критике, јер Урош није проводио монашки живот.

[2]) Стр. 62 и 63.

Описујући промену политике републике дубровачке, казује, како је република, која на место, што је тражила и налазила заштите код краљева Немања, на једанпут, вели, променула своју политику и затражила заштите код угарскога краља. Зашто? Ту промену дубровачке политике он објашњава овако:

Веће дубровачко оптужи Николу Алтомановог цару Урошу, код кога је кнез Лазар радио у корист Дубровчана а противу Николе. Цар Урош му заповеди да остави на миру Дубровчане и да виши од њих ништа не тражи, али Никола на ту заповест није главе окренуо. Кад су дворски људи саопштили Дубровчанима, да Урош није у власти себе самога, већ је сав заузет Вукашином и Угљешом, од којих је зависио Никола Алтоманов, Дубровничани променише политику и ослонише се на Лудвика краља угарског.[1]) Јер, видећи да је помоћ Немањине куће, на коју су се многи ослонили, ништавна, и пре потребна помоћи, но да је коме пружи, хтедоше као опрезни људи, да стану на пут опасностима, које су их могле задесити, и тако задобише милост Орсага и Ракоча из Унгарске, па с овом помоћи изјаловише све непријатељске планове. Будући забрањено нашим трговцима назарење на вашарима и на трговима у Рассији због грађанских ратова, који су врло брзо наступили у томе краљевству, осуђеном небеском наредбом на највишу висину и на не мању понизност услед немарности Урошеве и „издајства кнежева (барона).“ Са ове две речи исказани су прави узроци пропасти српске царевине.

[1]) Ово је један такав доказ противу изналазача неубијства, да га они ни чим, па ни филологијом не могу оборити.

За овим под годином 1366-м наводи удешене нове трговачке односе са разним државама, па одмах за овим прелази на српску историју и вели ово:

„За тим цар Урош отеран из државе, силама Угљеше и Вукашина — његових слугу и васала, повуче се натраг к кнезу Лазару и ту се у крајњој оскудици издржавао са 2000 перпера, што му Дубровчани, његови стари пријатељи даваху. Али желећи да се спасе у Дубровник, како би своје ствари у ред довео, нападнут Вукашином, би издајнички убијен, и ш њим нестаде лозе царства Немања; и би погребен ноћу у засвојеној земљи у Шаренику селу Скопљанске земље. Вукашин заче мисао да Дубровчанима објави рат, због љубазности и одликовања које ови показаше цару Урошу; али по савету Блаже Бобалије, посланика републике, обратио је своје мисли на другу страну."

За овим приповеда о спремању, о рату и погибији Вукашиновој „који је био донешен и сарањен у граду Сушици, мало ниже гроба цара Уроша. Толико, да је показао, да, стављен под ноге, би од њега поново ухваћен и стављен под ноге.

Th. D' Oksza опет по турским изворима вели да се властољуби Вукашин, после несретне Маричке битке 1364 године користио незадовољством народа и збацио с лица образину. „Он крене војску у Рашку и пође противу цара Уроша. Трупе Урошеве биле су побеђене, а он сам нашао се принуђен да избегне, па се управи у Дубровник. Но њега непријатељ достигне у бегству и убије 1367. С Урошем се искорени лоза Немања, која је Србију уздигла на највиши ступањ моћи."[1])

После свега овога веома је разумљив и не може подлежати никаквој сумњи надпис Зерзе манастира:

[1]) стр. 196.

Сазида се ова света црква за владе цара Душана. Кад је преминуо цар Душан и његов син цар Урош, предузе да влада над овом земљом краљ Вукашин и син његов краљ Марко, па кад су и они преминули одпоче да влада велики Амира Бајазит.[1])

Тако је исто разумљиво називање савременика и очевидца другога, који каже: Кад се Душан зацарио, на њега цариградски патриарх Калист баци анатему. Душан је потражио да се та анатема збаци, али Византија није хтела је скинути зато, што се Душан прогласио царем и што је освојио је Византинске градове. Цар умре и саране га, а анатема остане не погребена.

По Душану насљеди царство његов син Урош, али је мало церовао и велику беду претрпи од својих властела, од овога живота пресели се, а ништа није израдио да се скине анатема.

Царство Урошево узме један део кнез Лазар, а други део Вукашин, који дрзну прогласити се и краљем ништа не хајући о проклетству св. Саве; грчке земље и градове узе Угљеша, а за тим се прикупише и изиђоше у Маћедонију и од Турака побијени више, и тако скончаше.[2])

Зато је верно и ово називање Копривничанина, као што су му верни и сви остали податци: Душан је скончао 20 декембра 1355 г. у недељу оставивши велику жалост и плач српској земљи. Роди и сина прекрасног Уроша 1337 г. Овај Урош ваистину беше леп и диван на очи, млађан памећу, био сувише кротак и милостив; старачке савете одбацивао а младићке примао, прими оно исто што и онај Ровоам или тачније рећи: пострада онако као што

[1]) Mon. ser. стр. 182

[2]) Арх. Данило 381.

је пострадао цар Михаило[1]) (III) од свога роба Василија, тако исто и овај пострада од свога одрањеника и претрпивши многе пакости и освете и **томлѥнии**,[2]) велим од Вукашина и Угљеше. Овај Вукашин био је удостојен од Уроша почасти деспота, за тим га је и венчао, а он срину цара Уроша с престола очина и стави на се венац (круну) краљевства српскога, а своме брату Угљеши даде пределе земаља грчких са звањем деспотске части. Овај (Урош) праведник, ако је и пострадао у изгнању царске части своје очевине, ипак у средини своје земље, у својој части царској славно (мученик) отишао Богу.[3])

Године од створења света 6879 погибе Вукашин и Угљеша у Маћедонији дању у петак" (т. ј. сеп. 26 године 1370).

Право вели народна песма, да је Вукашин посекао анђела божија. Тако исто право каже Михаило из Островице да је Вукашин узео сабљу српског царства из руку анђела (ког је убио), па је на р. Марици предао у руке Турцима.

СРЕЋКОВИЋ.

---

[1]) Доцнији наши хроничари знали су да је убијен цар Михаило бугарски, па су га и њиме упоређивали, јер несу знали историју Византијску.

[2]) . . . **Томлѥнии**. . . Ова се реч употребљава само за оне, који се у затвору пате и муче.

[3]) Веома је значајно, да један од највећих залаца наше историје Константин Николајевић није никад ни посумњао, да Вукашин није убио убио Уроша или божем да је Вукашина наджививо цар Урош. Гласн. XII. 447: «после смрти Урошеве Драгаш и Константин ушли су са својма деловима од Уроша царства у Sonderbund кратковременог краљевства Вукашина» и т. д.

ИЗВЕШТАЈ

уметничком одбору српскога ученог друштва

После једногодишњег прекида потписани друштвени изасланици бејаху ове године опет почаствовани задатком, да продуже своје испитивање споменика старе српске уметности по Србији. Месеци Јул и Август били су и ове године одређени за наш посао. Но на жалост и ове смо се године и сувише уверили, како је заиста поред највештијег одушевљења и издржљивости веома кратко оно време, које нам је дато за овај наш посао; јер летошње кише и тамнина облачних дана смањише нам у пола време за рад. А да овакве случајности само задржавају довршење овог и по себи спорог рада, то је увиђавно.

Ми смо ове године били у Жичи. Намеравасмо да довршимо испитивање тог важног споменика, у колико је ово могуће извршити без откопавања; а остало време, које би нам претекло, мишљасмо да посветимо неким споменицима у околини. Али неочекивано рђаво време осујетило је извршење наше намере.

Овогодишњи цртежи, које смо у Жичи израдили, представљају нам архитектуру и живопис. Све те цртеже подносимо на увиђај, и то:

I. Од архитектуре.

1.) Прозор са јужне стране куле, акварел · · 1 лист
2.) Перспективни поглед из северног рукавца на јужну страну главне цркве, пером цртано. 1 „
3.) Два изгледа од жичке куле, акварел · · · 1 „

4.)	Мраморни фрагменти скулптурни, пером	1	лист
5.)	Прозор са западне стране куле, пером	1	„
6.)	Перспективни нацрт јужне стране Жиче, тушем	1	„
7.)	Перспективни нацрт северо-источне стране Жиче, тушем	1	„
8.)	Перспективни поглед из олтара на западну страну цркве, акварел недовршен	1	„

II. Од живописа.

9.)	Распеће у јужном рукавцу велике цркве, пером цртано	1	„
10.)	Распеће испод кубета у јужној капели, пером цртано	1	„
11.)	Снеће Исусово, фрагменат из северног рукавца велике цркве, пером	1	„
12.)	Светитељи из порушене паперте, акварел.	1	„
13.)	Светитељи из цркве, акварелна скица	1	„
14.)	Слика богородице из цркве и једног свеца из припрате, скица пером	1	„
15.)	Натписи из цркве и јужне капеле пером	2	„
16.)	Три свеца у медаљонима. из главне цркве, пером цртано	1	„
17.)	Четири свеца из главне цркве и северне капеле, пером	1	„
18.)	Два свеца из олтара главне цркве, пером	1	„
19.)	Један архијереј из олтара главне цркве, пером	1	„
20.)	Орнаменти из велике цркве и јужне капеле, акварел	1	„
21.)	Орнаменти из главне цркве, акварел	1	„
22.)	Орнаменти из олтара главне цркве, акварел.	1	„
23.)	Св. Стефан из главне цркве, акварел	1	„
	Свега	24	листа

У згодно време желимо све ове и остале наше цртеже јавно изложити како за сву г. г. чланове српскога ученог друштва, тако и за сваког другог, који воли споменике из прошлости свога народа.

Најзад сматрамо за своју пријатну дужност, да и овом приликом топло заблагодаримо српскоме ученом друштву на пажњи и помоћи, коју је и ове године дало једном уметничко-научном предузећу од многоструке важности по Србију и српски народ. Смемо дакле очекивати, да српско учено друштво ни у будуће неће престати поклањати своју озбиљну пажњу овом предузећу, које је оно једино кроз тринаест година потпомагало, а ми га за то време извршили са једнаком савешћу и непромењивим одушевљењем а на задовољство друштва. А да би се једном свршило уметничко-историјско испитивање наших споменика, желети је, да се за овај спори и од случајности зависни посао више времена употреби.

21 новембра 1884 год.
У Београду.

Друштвени изасланици за испитивање споменика уметности по Србији:

М. Валтровић,
ред. чл. срп. уч. друштва.

Драгутин С. Милутиновић,
ред. чл. срп. уч. друштва.